

ПОЛІТОЛОГІЯ

СУЧАСНІ ТЕРМІНИ І ПОНЯТТЯ

Короткий навчальний
словник-довідник
для студентів ВНЗ
I-IV рівнів акредитації

4-те видання, виправлене та доповненне

Наукова редакція –
доктора політичних наук, доц. Л.Д.Климанської,
доктора політичних наук, доц. Я.Б.Турчин,
доктора політичних наук, доц. Н.М.Хоми

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Львів
«Новий Світ – 2000»
2015

УДК 32(075)
ББК 66.0я2я73
П 50

Відтворення цієї книги або будь-якої її частини заборонено без письмової згоди видавництва. Будь-які спроби порушення авторських прав будуть переслідуватися у судовому порядку.

*Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(лист 11/11-12967 від 13.09.2014 р.)*

Редакційна колегія:

В.І.Бортніков, В.М.Денисенко, Л.Д.Климанська, О.Я.Красівський,
В.М.Піча (керівник), В.А.Полторак, А.С.Романюк, О.М.Рудакевич,
Я.Б.Турчин, Н.М.Хома (заступник керівника), О.М.Шерман

Рецензенти:

доктор політичних наук, професор **М.І.Обушний** (м.Київ);
доктор політичних наук, професор **С.М.Наушкіна** (м.Одеса);
доктор політичних наук, професор **Г.П.Щедрова** (м.Луганськ);
доктор політичних наук, професор **О.Л.Тупиця** (м.Дніпропетровськ)

П 50 Політологія: сучасні терміни і поняття. Короткий навчальний словник-довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації. – 4-те видання, виправлене і доповнене / укладач В. М. Піча, наук. редакція Л.Д. Климанської, Я.Б. Турчин, Н. М. Хоми. – Львів: Новий Світ –2000, 2015. 516 с.

ISBN 978-966-418-272-7

Короткий навчальний словник-довідник містить понад 1600 термінів і понять, які є найбільш уживаними в сучасній політичній науці, ЗМІ, під час вивчення курсу політології, у практичній політичній діяльності. Підготовлений провідними українськими науковцями-політологами, соціологами, істориками, філософами, економістами.

Для студентів, аспірантів, викладачів ВНЗ, політичних діячів, а також для усіх, хто цікавиться політикою та політичною наукою.

УДК 32(075)
ББК 66.0я2я73

© Колектив авторів, 2015
© Піча В. М. укладач, 2015
© Климанська Л. Д., Турчин Я. Б., Хома Н. М.
– наукова редакція. 2015
© «Новий Світ-2000», 2015

ISBN 978-966-418-272-7

Від видавців

Протягом усіх років незалежності України, від введення у ВНЗ нормативної навчальної дисципліни «Політологія», українськими авторами видано чимало словниково-довідникової літератури з політології. Проте з причини невеликих тиражів вони на сьогодні стали недоступними для масового користування, їх практично неможливо придбати у мережах книгарень. Тому цілком виправданим видається поява пропонуваного короткого словника- довідника, який у доступній формі розкриває основний зміст сучасних термінів і понять із політичної проблематики. Безумовно, він перш за все розрахований на студентів вищих закладів освіти I-IV рівнів акредитації, які вивчають нормативний курс «Політологія», але буде добрим помічником кожному, хто намагається збагнути глибину сучасного політичного світу.

Пропоноване видання має на меті допомогти читачеві зрозуміти суть нової термінології, сучасне трактування відомих категорій, засвоїти методологічні засади політичних процесів, сформувати наукове розуміння політики як невід'ємної частини суспільного життя.

Видання може бути використано в навчальному процесі для студентів спеціальностей «Зовнішня політика України», «Міжнародні відносини», «Міжнародні відносини і світова політика», «Міжнародні економічні відносини», «Міжнародні організації», «Міжнародна інформація», «Міжнародна торгівля» та ряду ін.

Висловлюємо глибоку вдячність укладачеві, авторам та науковим редакторам словника-довідника за те, що вони відгукнулися на пропозицію видавців і за порівняно короткий термін підготували книгу до видання. Сподіваємося, що вона знайде відгук широкого загалу читачів.

Від наукових редакторів

Одна із найважливіших вимог до подібного видання – дати читачеві об’єктивну, науково-достовірну інформацію про політику, політичні процеси та політичне життя суспільства, розкрити в доступній формі зміст найбільш уживаних політологічних термінів в контексті сучасного рівня розвитку світової та вітчизняної політичної думки.

При підготовці цього словника-довідника автори виходили з того, що він повинен мати перш за все навчальне спрямування, бути невід’ємною частиною, доповненням до існуючих підручників та навчальних посібників із політології, за якими вивчається ця нормативна дисципліна у вищих навчальних закладах України.

Відносно лаконічний виклад матеріалу виключно політологічного характеру пояснюється тим, що запроваджений у вищих закладах освіти принцип комплексного вивчення студентами суспільних наук передбачає оволодіння ними поряд з політологічними певної сукупності філософських, економічних, соціологічних, культурологічних термінів, понять і визначень при вивченні відповідних дисциплін.

Авторами словника-довідника здебільшого є провідні політологи, політичні соціологи, філософи, історики, економісти, представники ін. суспільних наук, які займаються політологічною проблематикою. Використовуючи вже існуючі в літературі визначення основних політологічних термінів, вони прагнули додати до них свої власні поняття, дефініції, уточнити категоріально-політичний апарат політології, виходячи з найостанніших напрацювань учених-політологів.

Одна з особливостей цього видання полягає в тому, що в ньому кожне заголовне слово зразу ж супроводжується коротким визначенням (визначеннями), в той час як в більшості подібних видань значення понять розкривається шляхом розповідного підходу.

Безумовно, не всі словникові статті вдалося їм розглянути з однаковою глибиною. Це обумовлено як порівняно невеликим за обсягом видання, так й досі існуючим різним рівнем розробки тих чи ін. проблем політології. Фахові політологи, очевидно, знайдуть у виданні авторські недогляди, упущені можливості в баченні конкретної проблеми.

Статті в словнику-довіднику розміщені в алфавітному порядку. Слово або слова, які визначають назву статті, у тексті замінюються ве-

ликою літерою. Напр., у статті «Авангард» замість повної назви цього терміну в тексті наводиться літера «А.». Якщо назва статті складається з декількох слів, то всі вони в тексті позначаються також першими буквами. Напр., в тексті статті «Активізм політичний» замість повної назви наводиться «А.п.», в статті «Глобальні проблеми сучасності» дається назва «Г.п.с.».

Відсилковими є всі слова набрані в статті курсивом. Напр., в статті «Глобальна політика» читаємо: «Великомасштабна діяльність держав ... з вивчення і розв'язання глобальних проблем сучасності...». Курсив у цьому випадку означає, що у словнику-довіднику є статті «Держава» і «Глобальні проблеми сучасності». Додаткові відомості про споріднені поняття також позначаються курсивом. Напр., «Деєтатизм» – Див.: «Етатизм». Різні значення багатозначного слова виділяються цифрою з дужкою.

До термінів, які походять з ін. мов, дається коротко етимологічна довідка, напр., «Аболіціонізм» (лат. *abolitio* – відміна). Вживанні в текстах статей призвища подаються курсивом.

Для заощадження місця в книзі застосовані умовні позначення та скорочення. На останніх сторінках видання розміщені: список Лауреатів Нобелівської премії миру; алфавітний покажчик статей; іменний покажчик; перелік міжнародних організацій; назви і дати днів, які відзначаються на вітчизняному, міжнародному та всесвітньому рівнях; висловлювання відомих політичних діячів вчених про політику, політичну діяльність і політичну науку; перелік авторів, що брали участь у створенні словника-довідника; короткий перелік умовних скорочень, вживаних в статтях.

Будемо вдячні всім, хто висловить свої зауваження та побажання щодо вдосконалення змісту і структури словника-довідника, і запрошуємо потенційних авторів долучитися до підготовки нової – 4-ої редакції видання, запропонувавши нові гасла або доповнення до текстів вже існуючих дефініцій термінів і понять.

Адреса видавництва «Новий Світ-2000»: 79053, м.Львів, а/с 5026.
тел./факс: (032) 295-41-46; тел. (032) 245-82-29
www. ns2000.com.ua; e-mail: novsv2000@gmail.com

Науково-навчальне та довідкове видання

Колектив авторів

ПОЛІТОЛОГІЯ: сучасні терміни і поняття

Короткий навчальний словник-довідник для студентів
ВНЗ I-IV рівнів акредитації

Керівник видавничого проекту і укладач В.М.Піча

Підписано до друку оригінал-макет 01.10.2014 р.

Формат 60x84/16. Умовн. друк. арк. 27,5.

Гарнітура Таймс Нью-Роман.

Тираж 300. Зам. № 30-14

Видавництво ПП «Новий Світ-2000»

а/с 5026, м. Львів-53, 79053, Україна

Свідоцтво про видавничу діяльність і розповсюдження
видавничої продукції: серія № 59 ДК від 25.05.2000 р., видано
Державним комітетом інформаційної політики, телебачення та
радіомовлення України

Надруковано в поліграфічному центрі ПП «Новий Світ-2000»

« А »

Аболіціонізм (англ. *abolitionism*, лат. *abolitio* – відміна, скасування) – 1) громадський рух за відміну будь-якого закону, скасування рішення уряду, усунення когось із керівної державної посади; 2) рух в США у кін. XVIII ст. і в першій пол. XIX ст. за відміну рабства негрів. /О.Макух/

Аболіціоніст – прихильник відміни рабства або якогось закону, урядового рішення. /О.Макух/

Аболіція (лат. *abolitio* – відміна, зніщення) – відміна закону, рішення. /О.Макух/

Аборигени (лат. *aborigine* – від початку) – корінні жителі якоїсь місцевості, країни, на відміну від тих, що поселилися пізніше. Іноді **А.** називають *автохтонами*. Див.: *Автохтони*. /Н.Гайдук/

Абrogація (лат. *abrogatio* – відміна) – відміна застарілого закону.

Абсентеїзм (лат. *absentis* – відсутній) – 1) байдуже ставлення людей до здійснення своїх громадянсько-політичних прав, що найчастіше проявляється в їх ухиленні від участі у голосуваннях у зв'язку з антидемократичним виборчим правом, фактичною неможливістю для виборців висунути своїх кандидатів; 2) систематична відсутність членів колегіальних органів на засіданнях. У широкому значенні під **А.** розуміють факт байдужого ставлення населення до політичного життя країни, планети, уявлення окремих громадян про те, що від них в політиці нічого не залежить. Див.: *Відчуження політичне*. /Ж.Шевченко/

Абсолютизм (фр. *absolutisme*, від лат. *absolutus* – безумовний, необмежений) – юридично необмежена форма державного правління, за якої державна влада (законодавча, виконавча, судова) цілковито належить одній особі – монарху (царю, імператору, королю тощо) та для якої характерний найвищий ступінь централізації державної влади. За умов **А.** народ усунений від участі в законотворчості та контролю за управлінням. Концепцію монархічного **А.** розробили *Р.Філмер* і *Ф.Бекон*; ідею **А.** державного – *Т.Гобс* і *Ж.Боден*. Поняття **А.** слід відрізнити від понять автократії й авторитаризму. Див.: *Автократія; Авторитаризм*. /Л.Дорош/

Абсолютна більшість – 1) більше половини від загальної кількості зареєстрованих громадян, що голосують на виборах; 2) більше половини депутатів парламенту, що голосують за прийняття законопроекту; 3) більше половини осіб, які беруть участь у зібраннях, мітингах, з'їздах, конференціях, громадських рухах, у т.ч. і політичного змісту. /У.Яцишин/

Абсолютна монархія (фр. *absolutisme*, лат. *absolutus* – безумовний, необмежений) – форма держави, де панує нічим не обмежена влада одного (монарха), яка передається у спадок. Зародилася **А.м.** у XV ст. в Європі, зокрема, у Франції, де влада цілком належала імператору. Див.: *Монархія*. /Н.Хома/

* Якщо автор не вказаний, термін має стандартно-визначальний характер

Абсолюція (лат. *absolution* – звільнення) – **1)** відпущення гріхів (у католиків); **2)** постанова суду про звільнення підсудного від покарання.

Абсурдизм (лат. *absurdus* – немилословний, безглуздий) – поняття, що описує стан, коли оточуючий людину світ виходить за межі звичних людських уявлень про нього; філософська течія в екзистенціалізмі ХХ ст., що описує розпад, беззмістовність та безнадійність людського буття. /Л.Дорш/

Авангард (фр. *avant-garde* – стража) – **1)** орган похідної охорони в сухопутних військах і на флоті – частина військових сил і засобів, які висунуті вперед, щоб не допустити раптового нападу противника на головні сили; **2)** передова, ведуча частина (еліта) сусп-ва. /Г.Герасим/

Авангард політичний (фр. *avant-garde* – передовий загін) – передова, найактивніша частина соціального прошарку, соціального руху. Як правило, в його ролі виступають політичні партії. Саме вони здійснюють суттєвий вплив на політичну владу, її зміст та реалізацію її завдань. Поняття **А.п.** широко використовується в політичній публіцистиці. /Н.Хома/

Авангардизм (фр. *avant-gardisme* – передовий загін) – одна з радикальних соціально-політичних течій, яка не визнає поступового, поетапного вирішення суспільних проблем, а винаходить прості засоби, які б швидко привели до бажаних результатів. Представники **А.** не орієнтуються на копітку, багаторічну працю для вирішення проблеми, а закликають до «революційного штурму», «рвучкої атаки», попри її передчасність, непідготовленість. Переважним засобом соціального впливу вважається звичайна заміна керівних політичних і господарських кадрів. /М.Малачівська/

Авантюра (фр. *aventure* – пригода, ризик) – сумнівна дія, розрахована на випадковий успіх; справа, яка здійснюється без врахування реальних можливостей. /О.Герус/

Авантюризм в політиці – діяльність людини, соціальних груп у політиці, за якої можуть робитися спроби досягнути неполітичних інтересів і цілей політичними засобами. Див.: *Шантаж політичний*. /Л.Бегей/

Авантюризм політичний (фр. *aventure* – пригода, ризик) – політичні дії, які здійснюються без урахування реальних сил, умов і можливостей, йдуть урозріз із об'єктивними законами суспільного розвитку і тому приречені на провал. **А.п.** є дуже шкідливим для транзитних сусп-в, оскільки діяльність його суб'єктів не об'єднує сусп-во, а дезінтегрує його, веде до його послаблення і розколу, важких політичних та ін. наслідків. Від **А.п.** слід відрізнити авантюризм в політиці. Див.: *Авантюризм в політиці*. /Л.Бегей/

Автаркія (дав.-гр. *αὐτάρκεια* – самозадоволення) – політика і практика господарського та політичного відособлення окремої країни від економіки і політики ін. країн, від світового ринку, міжнародної кооперації, створення замкненої, закритої соціальної системи в межах країни або її частини. Риси **А.** виявлялися в політиці «залізної завіси», яку проводив сталінізм. У середині країни

Автаркія політична

А. може проявлятися у суперечності між центром і регіонами. Див.: «Залізна завіса». /М.Вахула/

Автаркія політична – заходи та засоби державних і недержавних суб'єктів, які спрямовані на відокремлення політичних інститутів із метою утворення замкненої політичної системи, окремих її організаційних структур та їх видів. Як наслідок послаблюється, розривається єдине державне життя. Політичні еліти на всіх рівнях не інтегрують інтереси мас в єдине політичне співтовариство людей, а дезінтегрують їх. А це приводить до анархії. /М.Вахула/

Автаркія регіональна – протиставлення національно-територіальних і адміністративно-територіальних утворень. Пов'язана з абсолютизацією власних можливостей і здатністю вирішувати місцеві проблеми, послабленням зв'язків між регіоном і центром, інтеграційними процесами. /О.Скрипник/

Автокефалія (дав.-гр. *αὐτοκεφαλία* від *αὐτός* – сам + *κεφαλή* – голова) – незалежна, самоуправна православна церква. /О.Пташник-Середюк/

Автократія (гр. *αὐτός* – сам, *κράτος* – влада) – система управління сусп-вом, країною, за якої одній особі належить виключна і необмежена верховна влада, яка не контролюється будь-яким представницьким органом. За своєю суттю **А.** близька до авторитаризму. Див.: *Авторитаризм*. /Н.Біла/

Автономія (гр. *αὐτός* – «сам» і гр. *νόμος* – «закон») – **1)** надання територіальним частинам країни (областям, провінціям тощо) прав на самоврядування в адміністративній сфері (у такому розумінні цей термін вживається в політико-юридичних науках); **2)** широке внутрішнє самоврядування політико-національного або національно-територіального утворення в рамках єдиної країни; стосується не лише адміністративної, а й ін. сфер життєдіяльності, а також деяких питань законодавства (у такому розумінні це поняття вживається в *політології* та *етнополітології*). В Україні статус автономної республіки 12 лютого 1991 р. ВРУ надала території Криму. /О.Скрипник/

Автономія організаційна – надання організації місцевого самоврядування можливості самостійного визначення своєї власної внутрішньої структури, яка відповідає б місцевим потребам і забезпечувала ефективне управління. Діючи в межах закону, орган місцевого самоврядування не підпорядковується ін. органам, а будь-який державний адміністративний контроль за його діями можливий лише з метою забезпечення конституційних принципів місцевого самоврядування та відповідно до норм чинного законодавства. /О.Скрипник/

Автономія правова – надання організації місцевого самоврядування власних повноважень, визначених Конституцією та законами країни. Ці повноваження можуть бути повними і виключними, тобто такими, які не належать одночасно органам державного управління. /Н.Хома/

Автономна Республіка Крим (АРК) – територіальна автономія корінного населення Криму. 12 лютого 1991 р. ВРУ визнала законними підсумки референдуму 20 січня 1991 р. за створення Кримської АР. Площа 27 тис. км², населення – 2,3 млн осіб, у т.ч. 67% – росіяни, 26% – українці, 12% – кримські

татари. Також в **АРК** проживають білоруси, вірмени, греки, євреї, цигани, кримчаки, караїми та ін. етнічні групи. Адміністративною столицею **АРК** є м. Сімферополь. Адміністративними одиницями є 14 районів, 15 міст, 54 смт., 224 села. Внаслідок нелегітимного референдуму 17 березня 2014 р. проросійськими сепаратистами проголошено незалежність **АРК** під назвою Республіка Крим, котру незабаром включено в склад РФ (21 березня). Ці акти не визнані міжнародною спільнотою. /А.Конумко/

Авторитаризм (лат. *autoritas* – влада) – *політичний режим*, який характеризується значною концентрацією *влади* в руках однієї особи або групи, а також обмеженням або звуженням політичних прав і свобод громадян, їх об'єднань тощо. /О.Макух/

Авторитарна свідомість (лат. *autoritas* – влада, вплив) – форма *політичної свідомості*, яка характеризується визнанням безумовного, незаперечного та безмежного *авторитету* персоніфікованої влади і є соціально-психологічним підґрунтям для встановлення авторитарного й тоталітарного режимів. /Н.Хома/

Авторитет політичний (лат. *autoritas* – влада, вплив) – **1)** загальновизнаний вплив особи чи організації в різних сферах суспільного життя, заснований на знаннях, моральних якостях, соціальному статусі, досвіді чи міфах; **2)** одна із форм легітимного здійснення *політичної влади*. /Л.Герасіна/

Автохтони (дав.-гр. *αὐτός* – сам і *χθών* – земля) – первісне, споконвічне населення *країни*, регіону, місцевості. Див.: *Аборигени*. /І.Крохмаль/

Агент (лат. *agens* – діючий) – **1)** особа, яка діє за дорученням кого-небудь; уповноважений; **2)** особа, група або товариство, які просувають чийсь ідеї; **3)** шпигун, диверсант. /С.Орлов/

Агент впливу (лат. *agens, agentis* – діючий) – державний або громадський діяч, який здійснює певний вплив на *політику* ін. зарубіжної *країни*, *партії*, *руху*, *організації* тощо. Конкретні носії політичної діяльності в певному політичному просторі. Це можуть бути державні особи, організація, групи, громадські діячі, певні особистості, що користуються громадською довірою та авторитетом. /О.Куценко, О.Боровський/

Агенти політичної соціалізації – усі, хто здійснюють *соціалізацію* (залучення особи до політики), сприяють їй, цілеспрямовано впливають на цей процес. Див.: *Соціалізація політична*. /Н.Гайдук/

Агентство – **1)** організація, яка виконує певні доручення державних і приватних установ або приватних осіб; **2)** установа, яка займається збором певної інформації; **3)** представництво, відділення якої-небудь установи. /Л.Багрії/

Агентство моделювання ситуацій – створене в липні 2002 р. групою укр. фахівців у сфері інформаційно-аналітичних розробок для формування вітчизняного інформаційного простору, будівництва вітчизняного сектора аналітики та PR. **А.м.с.** виконує функції: визначення ланок взаємозв'язку між макро- та мікрорівнями політики (вибори до представницьких органів різних рівнів,

Агентство регіонального розвитку (АРР)

формування органів виконавчої влади, взаємодія міністерств і відомств, їхніх місцевих відділень із представниками місцевого політикуму, ін. елементами політичної системи); налагодження регулярного проведення політичних досліджень; створення виборчої моделі з використанням якомога більшого переліку інструментів політичного моделювання. /М.Школяр/

Агентство регіонального розвитку (АРР) – інституція, яка іноді утворюється у регіонах із метою сприяння використанню внутрішнього потенціалу певної території. Основною її місією є узагальнення «колективного інтересу» до розвитку цієї території. Діяльність **АРР** у Європі координує міжнародна громадська організація EURADA. Для виконання цієї ролі **АРР** має відповідати таким критеріям: сприйматися як інституційний механізм регіонального розвитку органами державної влади, місцевим та регіональним самоврядуванням, політичними структурами; координувати свою діяльність із державними та самоврядними структурами та водночас зберігати автономію у прийнятті рішень, зокрема, мати власну стратегію місцевого чи регіонального розвитку; володіти фінансовими ресурсами для реалізації узгоджених із місцевою владою проєктів регіонального розвитку; мати кваліфікований персонал. Формування мережі **АРР** в Україні є одним із заходів щодо реалізації «Концепції державної регіональної політики». /М.Школяр/

Агітація (лат. *agitatio* – спонукання, приведення в дію) – дія, яка переслідує мету переконати в чомусь, схилити до чогось. /Г.Герасим/

Агітація виборча – сукупність заходів, за допомогою яких здійснюється широке обговорення політичних, ділових та особистісних якостей кандидатів на будь-яку виборну посаду. /І.Бойко/

Агітація політична (лат. *agitatio* – приведення в рух, спонукання) – один із засобів політичної боротьби, політичного впливу на суспільну свідомість. **А.п.** покликана поширювати певні ідеї, погляди та гасла за допомогою бесід, виступів на мітингах та зібраннях, демонстраціях, у пресі, по радіо, телебаченню, у кіно, засобами політичної чи художньої літератури, що спонукають людей до цілеспрямованих активних дій, переконують їх у чому-небудь. Засобами **А.п.** є: газети, листівки, брошури, доповіді, бесіди, плакати, діаграми, радіо, телебачення, кіно, Інтернет тощо. Див.: *Агітація; Агітація виборча.* /Л.Дорош, В.Полтораки/

Агломерація соціальна (лат. *agglomerare* – приєднувати) – фактичне сполучення, злиття взаємопов'язаних, взаємодіючих міських та ін. поселень в єдиний міський територіальний комплекс. **А.с.** – прояв урбанізації. /О.Скрипник/

Аграрна партія (лат. *agea* – земля) – партія, яка об'єднує та виражає інтереси с/г виробників, орендарів, фермерів, а також представників інфраструктури, пов'язаної з обслуговуванням. /М.Лазарева/

Аграрна політика – політика держави у галузі с/г, спрямована на вирішення питань забезпечення населення продуктами харчування, регулювання земельних відносин. /М.Лазарева/

Аграрне суспільство – форма сусп-ва, насамперед традиційного, заснованого в більшій мірі на с/г і ремісничому виробництві, ніж на промисловому; головні доіндустріальні цивілізації, напр., доіндустріальний християнський світ, Китай, Індія, були переважно аграрними сусп-вами. Іноді аграрними називають співтовариства людей, напр., мисливців – збирачів, які не ведуть осілий спосіб життя. /М.Лазарева/

Агрегування інтересів (англ. *aggregation* – збирання) – функція політичної системи щодо трансформації різноманітних вимог соціальних груп в офіційні рішення органів влади. **А.і.** найчастіше здійснюється у формі узгодження й узгодження претензій і пропозицій, перетворення їх у певну політичну позицію, надання їй вигляду політичної заяви, *декларації*, платформи, програми. /К.Дудок/

Агреман (фр. *agrément* – згода) – згода відповідних органів держави на призначення при її главі пропонованої ін. країною особи як дипломатичного представника. Офіційне призначення дипломатичних представників відбувається тільки після одержання **А.** /Б.Гурій/

Агресивна війна – ведення воєнних дій із метою збройного загарбання чи відторгнення території, яка належить ін. країні, або з метою повалення уряду ін. країни чи вчинення в ін. країні державного перевороту тощо. Див.: *Агресія; Війна.* /Ю.Шайгородський/

Агресивна політика – політика шантажу, загроз, створення міжнародної напруженості, нападу на суверенну країну з метою захоплення її території. Прикладом може бути агресія Росії щодо Грузії 2008 р. та України 2014 р. Різновидами **Ап.** може бути економічна, ідеологічна, інформаційна політика, розривання дипломатичних відносин тощо. Див.: *Агресія; Шантаж політичний.* /Ю.Шайгородський/

Агресивний (лат. *aggressio* – напад) – той, хто нападає, захоплює, здійснює різного роду насильницькі дії. Див.: *Агресія; Агресор.* /Ю.Шайгородський/

Агресія (лат. *aggressio* – напад) – усі види та форми незаконного, з погляду Статуту ООН, збройного нападу та застосування сили однією країною чи групою країн проти суверенітету, територіальної цілісності ін. країни, народу (нації). Сучасне людське співтовариство засуджує **А.**, але повністю позбавитися від неї сьогодні не в стані. Див.: *Агресивна війна; Агресивна політика; Агресивний; Агресор.* /Ю.Шайгородський/

Агресор – **1)** сторона, що нападає; **2)** країна, яка здійснює агресію, першою застосувала збройну силу проти ін. країни; **3)** загарбник. /Ю.Шайгородський/

Адаптація (лат. *adapte* – пристосовуватись) – процес пристосування до панівної політичної та соціальної ситуації, умов життя певного сусп-ва. Див.: *Акомодація.* /Н.Гайдук/

Адаптація політична – пристосування політичної системи, політичних структур до вимог, що виходять із довкілля, яке виражається в зміні функцій, визначенні нових цілей, відпрацюванні нових підходів до вирішення проблем.

А.п. спрямована на усунення або максимальне послаблення дії різних політичних чинників, які ускладнюють політичне життя, політичну участь індивідів та соціальних груп. Див.: *Адаптація; Адаптивність. /Н.Васильєва, Н.Хома/*

Адаптивність – здатність політичного суб'єкта до адаптації зміненого політичного середовища. */К.Дудок/*

Адат (араб.) – звичаєве *право* у деяких *народів*, що сповідують іслам. **А.** розглядається як доповнення до *шаріату*. */К.Дудок/*

Адвайзер – наказовий радник, у т.ч. політичний. */К.Дудок/*

Адвокасі (англ. *advocacy* – рекомендація, підтримка, аргументація, просування чогось) – діяльність, що має на меті захист, відстоювання прав і інтересів громад чи окремих груп населення. Нині заходи з **А.** є невід'ємною частиною роботи будь-якої організації, що турбується про свій статус, організаційну спроможність і стійкість. */Л.Климанська/*

Аддикція влади (англ. *addict* – наркоман, звичка, схильність до чогось) – сукупність проявів аддикативної поведінки, котра характеризується метафоричними висловлюваннями: «комплекс влади», «жадоба влади», «сп'яніння владою» й означає наркотичне прагнення до постійного владарювання над ін. Саме з цим політичним феноменом пов'язана проблема обмеження влади, яку обґрунтував *І.Кант* та ін. мислителі, наголошуючи, що «влада розбещує, а абсолютна влада розбещує абсолютно». */О.Рублюк/*

Адепт (лат. *adeptus* – досягнутий) – **1)** посвячений у таємниці якогось вчення, секти тощо; **2)** послідовник якогось політичного вчення, ідеї. */Н.Біла/*

Адміністративна країна – країна з досить розвиненим державним управлінським апаратом, у якій управління сусп-вом є головним засобом виконання своїх завдань. За цих умов управлінню надається набагато більше значення, ніж законодавству та незалежності, збільшується кількість державних службовців. */М.Головатий/*

Адміністративний ресурс – поняття, яке найчастіше вживається під час проведення виборів до ВРУ чи до місцевих органів влади України. Суть **А.р.** полягає у здатності використовувати систему державного управління (вертикального) з метою мобілізації організаційних, фінансових зусиль, досягнення бажаного результату виборів до центральних і місцевих органів представницької влади. Див.: *Адміністрація. /В.Козут/*

Адміністративний центр – поселення, яке має законодавчо встановленні функції центру адміністративного управління щодо ін. поселень, розміщених на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці (країни, області, району). Функції поселення як **А.ц.** значною мірою визначають соціальну структуру та характер зайнятості його населення. */О.Скрипник/*

Адміністративно-командна система – система управління сусп-вом, що ґрунтується на жорстких методах бюрократичного централізму. **А.–к.с.** в СРСР вичерпала свої можливості і ресурси наприкінці 80-х рр. ХХ ст. */В.Горбатенко/*

Адміністративно-командні методи управління – сукупність форм і методів управління сусп-вом, переважно зв'язаних із жорстким централізмом, обмеженням процесів самоврядування у всіх сферах суспільної життєдіяльності, постійної їх регламентації. Див.: *Самоврядування; Централізм. /Н.Хома/*

Адміністративно-територіальна (регіональна) автономія – один із засобів децентралізації державної влади в унітарній країні. Суб'єкт **А.-т.а.** не має ознак державного утворення. Він має систему самостійно сформованих органів виконавчої та законодавчої влади, які, в свою чергу, мають повноваження з кола питань і у межах, встановлених центром згідно з конституцією країни та чинним законодавством. Прикладом є статус АР Крим. */О.Скрипник/*

Адміністративно-територіальна одиниця – цілісна частина єдиної території держави в установлених відповідно до закону межах, що за наявності відповідних географічних, демографічних і соціально-економічних умов є просторовою основою для організації та діяльності органів публічної влади (області, регіони, губернії, землі, воеводства, провінції, кантони, райони, повіти, департаменти тощо). **А.-т.о.** утворюється за наявності необхідної кількості населення, відповідної території, податкової спроможності, бюджетної забезпеченості, фінансових ресурсів у обсязі, достатньому для забезпечення здійснення на цій території функцій та повноважень органів влади. */О.Скрипник/*

Адміністративно-територіальна одиниця в Україні – АР Крим, область, район, місто, район у місті, селище, село. */О.Скрипник/*

Адміністративно-територіальний устрій (лат. *administratio* – керівництво, управління і *territorium* – територія) – поділ території країни на систему адміністративних одиниць (край, область, провінція, департамент, округ, земля, воеводство, кантон і т.д.), відповідно до якого утворюється вертикальна структура органів *державної влади* і управління, а також здійснюються спрямовані процеси централізації або децентралізації. До системи **А.-т.у.** України нині входять: 24 області та місто Київ, яке мають спеціальний статус, визначений законом України. АРК і м.Севастополь в березні 2014 р. стали суб'єктами РФ, що невизнано Україною та більшістю країн світу. */О.Скрипник/*

Адміністрація (лат. *administratio* – управління, керівництво) – **1)** діяльність держави у галузі управління; **2)** сукупність розпорядчих органів державного управління, виконавчої влади (уряд, апарат президента тощо); **3)** керівні органи закладів, підприємств, установ та організацій; **4)** службові особи управління, керуючий персонал установи, організації. */Ю.Олійник/*

Адміністрація місцева державна – місцевий орган державної виконавчої влади в Україні. У межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці країни, а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою. */Ю.Олійник/*

Адміністрація Президента України (АПУ) – постійно діючий орган, що створюється Президентом України для забезпечення його діяльності згідно конституційних повноважень. Загальне керівництво **АПУ** здійснює її глава,

якого призначає і звільняє сам Президент України. Діяльність АПУ регулюється Положенням від 2 квітня 2010 р. (в редакції Указу Президента від 16 січня 2013 р.) /Ю.Олійник/

Адмініструвати (лат. *administrare* – управляти, завідувати) – управляти формально, бюрократично, лише за допомогою наказів, командування замість конкретного керівництва, яке поєднується з виховною і роз’яснювальною роботою. /В.Козум/

Адхократія – організаційна структура професіоналів, створена лише для реалізації визначених завдань, після чого перестає існувати як функціональна ідентичність. /О.Дацківська/

Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС) – унікальна міжконтинентальна організація економічного співробітництва, до якої входить 21 країна з обох берегів Тихого океану, у т.ч. три провідні економіки світу – США, Китаю і Японії. Остання зустріч представників країн – членів АТЕС відбулася у вересні 2012 р. у Владивостоку (РФ), а наступну заплановано провести у 2014 р. в Індонезії. /О.Коляса/

Аккламація – прийняття або відхилення зборами якої-небудь пропозиції без підрахунку голосів на основі вигуків і реплік учасників зборів. /Л.Клюс/

Аккультурація (англ. *acculturation* – утворення, розвиток) – процес сприйняття одним народом різних форм культури ін. народу, зазвичай більш розвинутого, який відбувається в результаті спілкування цих народів. Термін введений у науковий обіг у 30-х рр. ХХ ст. амер. культурологами. **А.** відрізняється від асиміляції, за умов якої проходить повна втрата одним із етносів своєї мови та культури при контакті з ін., домінуючим, але розглядається як перший крок у напрямку до цього. /В.Бліхар/

Акомодація (лат. *accomodatio* – пристосування до чого-небудь) – **1)** у рабових стосунках – процес пристосування етнічних груп одна до одної; **2)** у політиці – індивідуальна або групова поведінка вищезгаданого виду. Див.: *Адаптація*. /Р.Савчинський/

Акомодація політична (лат. *accomodatio* – пристосування) – процес пристосування суб’єкта політики до вимог, які висуває об’єктивний світ, що проявляється у зміні вже сформованих реакцій індивіда на нього відповідно до нової інформації. Цей процес здійснюється за допомогою широкого арсеналу політичних засобів та має показником своєї результативності тривкий і стабільний стан суб’єкта політики, який його задовольняє, підвищує його конкурентоздатність, створює умови для реалістичного сприйняття політичного світу. **А.п.** може бути позитивною (підлаштування під співрозмовника) або негативною (використання максимального відмінного від співрозмовника стилю). Спрямованість акомодатії при спілкуванні представників різних груп залежить від налаштованості груп одна до одної. /М.Іванов/

Акредитація (лат. *accrede* – довіряти) – у міжнародному праві – сукупність дій, пов’язаних з призначенням і вступом у дію (на посаду) постійного

представника країни, глави дипломатичного представництва у певній країні чи міжнародній організації; у журналістській практиці – офіційно надане журналістам право брати участь у прес-конференціях, бути спостерігачами на конференціях, зборах, з'їздах, сесіях парламенту тощо. /*Н.Хома*/

Аксіологія етнополітична (дав.-гр. *ἀξία* – цінність, *logos* – слово, поняття, вчення, а також *ethos* – народ, плем'я і *politico* – державні або суспільні справи) – система критеріїв аналізу й оціночних підходів до місця та ролі народу як етноісторичної спільності, а не поселенської сукупності, яку виробляє політична етнологія. Див.: *Політична етнологія. /П.Рублюк/*

Аксіологія політична (дав.-гр. *ἀξία* – цінність, *logos* – слово, поняття, вчення) – наукова дисципліна, яка вивчає політичні цінності. Проблема цінностей в політичній науці була розглянута *М.Вебером*. Він вважав, що кожний політичний акт має осмислюватися лише у співвідношенні з цінностями. Див.: *Політичний консенсус; Політичні цінності; Політична поведінка. /І.Алексєєнко/*

Акт (лат. *actus* – дія) – **1)** офіційний документ. запис, протокол, напр., **А.** проголошення незалежності України, акти громадянського стану; **2)** вчинок, дія. /*М.Лазарева*/

Акт проголошення незалежності України – політико-правовий документ, прийнятий ВРУ 24 серпня 1991 р. і спрямований на здійснення *Декларації про державний суверенітет України*. Схвалений 321 народним депутатом – конституційною більшістю. Пізніше його схвалили ще 25 депутатів, які не встигли проголосувати у сесійній залі. /*М.Лазарева*/

Актив (лат. *activus* – діяльна, передова частина, діючий) – найбільш діяльніші члени організації, напр., партійної, молодіжної, профспілкової. /*Р.Савчинський*/

Активізація (лат. *activus* – діяльний) – посилення, пожвавлення політичної активності, спонукання до рішучих дій. /*М.Малачівська*/

Активізація – посилення політичної діяльності, спонукання до рішучих дій. Див.: *Активізація. /М.Малачівська/*

Активізм політичний – активне членство в *політичній партії, групі тиску* або спорідненій політичній організації. Рівні **А.п.** змінюється в залежності від обставин. Так, під час *політичної кризи в політику* залучається велика кількість людей, які у звичайних умовах не є активними. Деякі теоретики (*С.Лінсем*) доводять, що в західних *сусп-вах* у подібних ситуаціях високий рівень активності і слабка інформованість учасників можуть ставити під загрозу «стабільність демократії». /*М.Малачівська*/

Активізувати – посилити активність, у т.ч. політичну. /*М.Малачівська*/

Активіст (лат. *activus* – діяльний) – індивідуальний суб'єкт політики, що діє всередині країни чи за її межами задля досягнення конкретної політичної, дипломатичної, економічної чи ін. мети. /*Л.Дорощ*/

Активне виборче право – право громадян брати участь у виборах до представницьких органів *державної влади та місцевого самоврядування*. /Н.Хома/

Активність електоральна (лат. *activus* – діяльний) – термін, що використовується для позначення поведінки виборців (електорату); одна з форм політичної діяльності, зокрема, дії суб'єктів виборчого процесу, метою яких є вплив на електоральний вибір; дії пов'язані зі здійсненням електорального вибору. /Л.Дорош/

Активність політична (лат. *activus* – діяльний) – одна з форм суспільної активності, діяльність політичних суб'єктів, яка має на меті впливати на прийняття політичних рішень, здійснення своїх інтересів. /М.Михальченко/

Актор політичний (лат. *actor* – діяч) – будь-яка організація, група, індивід, здатні відігравати активну роль у політичній сфері сусп-ва, впливати на неї. Вживання цього терміну має зміст лише при здійсненні конкретної політичної дії (дій). Міра прояву активності, впливу на політичні процеси обумовлена суб'єктивними якостями **А.п.**, а також місцем та роллю партії, руху, організації, до якої він себе зараховує, в політичному житті. /Л.Дорош, О.Петров/

Акцесійний договір (лат. *accessio* – приєднання) – договір, яким країна приєднується до укладеного раніше між ін. країнами. /Н.Хома/

Акція громадянської непокори – форма безпосередньої політичної участі, яка реалізується в рамках права громадян проводити мирні масові заходи та акції (збори, мітинги, демонстрації, страйки тощо) з метою вираження протесту проти певних дій влади чи її бездіяльності. /Л.Дорош/

Акція політична – політична дія, виступ, пов'язана, з виявом недовіри всій владі, якщо невдоволеність її діяльністю набуде систематичного та масового характеру. /Л.Яковлева/

Алармізм політичний (англ. *alarmism* – паніка, тривога) – певний набір ідей, головним чином, в західній науковій думці, пов'язаний з уявленнями про фатальні наслідки технологічних катастроф, масштабних змін в оточуючому середовищі, виснаження ресурсів та нерегульованих процесах в демографічній сфері. Все більшу актуальність здобувають соціально-економічні і політичні передумови можливих глобальних потрясінь. До відомих зарубіжних пропагандистів подібних ідей можна віднести *М.Хазина*, *Л.Ларуша*. Разом з тим, **А.п.** на сьогодні не оформився в самостійну, цілісну та струнку концепцію. Можна твердити, що **А.п.** перебуває на стадії переходу від відчутних політичних настроїв до обґрунтованої наукової концепції, оскільки на сьогодні він не має достатнього теоретичного обґрунтування та спирається на збуджене відчуття небезпеки і страху перед можливими майбутніми глобальними політичними, економічними та екологічними катастрофами. /М.Іванов/

Аларміст (фр. *alarme* – тривога, неспокій) – особа, яка здатна до паніки, розповсюджує непереверені, необґрунтовані чутки. /М.Козак/

Альтернатива (фр. *alternative*, лат. *alter* – один із двох) – одна з двох або кількох можливостей, що взаємно виключають одна одну. /О.Бік/

Альтернативне голосування – спосіб голосування, який застосовується при мажоритарній виборчій системі для підвищення її результативності. Дає ефект дво-, три-, чотиритурового голосування уже в першому турі. При **А.г.** виборці голосують за одного кандидата, але вказують при цьому порядок своїх переваг для ін. Таке голосування та бюлетень, який використовується при цьому, інколи називають *ординальним* (на відміну від категоричного голосування, за якого виборець має право обрати лише одну партію чи одного кандидата з числа тих, що претендують на певну посаду). Якщо жоден із кандидатів не став першою перевагою для більш ніж 50% виборців, то той, що отримав найменшу кількість голосів, виключається зі списку. Отримані ним голоси передаються кандидатам, виділеним відповідними виборцями в якості ін. переваг. Цей перерозподіл голосів у відповідності з альтернативними перевагами продовжується доти, доки один із кандидатів не набере абсолютної більшості голосів. /Г. Герасим/

Альтернативний (фр. *alternative* – поперединний) – припустимість однієї з двох або кількох можливостей. /Г.Герасим/

Альтернативні вибори (лат. *alternatio* – чергую, змінюю) – вибори, коли на виборну посаду (напр., голови партії), крім діючого, претендують кілька кандидатів. Процедурно це виглядає так: щоразу вибуває один кандидат, поки не залишиться один. При цьому усі кандидати презентують свою програму. Отже, **А.в.** – це боротьба альтернатив, на відміну від безальтернативних виборів, на яких балотується один кандидат. /Л.Дорош, Н.Хома/

Альтернативні засоби масової інформації – преса, телебачення, радіо, Інтернет тощо, діяльність яких спрямована на формування громадської думки, яка відрізняється від пануючої ідеології. **А.з.м.і.** активно впливають на формування політичної опозиції в країнах із розвинутою демократією, є дійовим засобом формування альтернативної політики. За часів СРСР як альтернативна існувала лише підпільна преса дисидентів. /А. Гірич/

Альтернативні політичні рухи – порівняно нові *громадські рухи*, які націлені на розробку та здійснення відмінних від традиційних рішень, перш за все *глобальних проблем сучасності* (екологічних, економічних, антивоєнних та ін.). **А.п.р.** оформилися у 1970-ті рр. У західно-європейських сусп-вах як реакція на ускладнення та диференціацію сусп-ва, кризу моралі, поглиблення та загострення багатьох соціальних проблем, а також як реакція на глобалізаційні тенденції і як певна альтернатива існуючим політичним партіям та організаціям, які за нових умов виявилися неспроможними розв'язувати проблеми, що постали. **А.п.р.** не мають на меті завоювання влади. Вони прагнуть активізувати маси, вплинути на систему цінностей, свідомість людей. /О.Міхеєва/

Альтинг (*Althing*) – парламент в Ісландії, двопалатний за структурою. Утворений бл. 930 р. /У.Яцишин/

Альтруїзм (фр. *altruisme* від лат. *alter* – ін.) – безкорисна турбота про благо ін. людини, готовність поступитися для ін. особистими інтересами. Поняття

А. вперше застосував фр. соціолог *О.Конт* як узагальнення принципу «жити заради блага інших» і протилежність терміна «егоїзм». Поширеною формою **А.** є меценатство. /*М.Лукашевич, М.Недюха/*

Альтруїзм політичний – принцип, що проявляється у діях країни, політичних і державних діячів, які не отримують від своїх дій жодних преференцій, особистої користі. /*С. Отрлов/*

Альянс (фр. *alliance* – союз) – об'єднання окремих осіб, *політичних партій* або *країн* для досягнення спільних цілей, напр. НАТО, ЄС, Митний союз. /*О.Коляса/*

Американізм – у лінгвістичному значенні – спосіб мови, специфічний для США. Термін **А.** вперше вжитий *Дж.Вітерспуном* у 1781 р. у серії оглядів «*Друїд*», в яких розглядалися особливості американської мови. У політичному значенні **А.** – прихильність чи лояльність до США, їх традицій, інтересів, ідеалів. Поширення **А.** пов'язане із експансіоністською зовнішньополітичною ідеологією, яка разом із особливостями соціо-економічного і політичного розвитку цієї країни породила міф про американську «винятковість», особливу місію США в історії людства. У соціологічному значенні – характерні для американців звичаї, риси. /*Л.Дорош/*

Американський Інститут громадської думки (Інститут Геллапа) – один із найавторитетніших центрів з опитування громадської думки, вивчення настроїв виборців тощо. Створений у 1935 р. у м. Принстон, названий ім'ям *Дж.Геллапа*, який започаткував у США вивчення громадської думки. /*І. Алексєєнко/*

Американський центр 2.0 – так називається Американський Дім, який після 15-річної відсутності повернувся до України. **АЦ** створено в Києві на місці колишнього консульського відділу посольства США, в будівлі, яка належить уряду США, і на землі, орендованій урядом США в уряді України на найближчі 40 років. Ініціатором відновлення присутності в Україні Американського Дому, тепер у вигляді **АЦ**, стала *Гіларі Клінтон*. /*А. Гірник/*

Амністія (лат. *amnestia* – забуття, прощення) – звільнення від кримінального покарання або зм'якшення його, дострокове припинення його здійснення, звільнення від кримінального переслідування, зняття судимості, яке здійснюється за рішенням *глави держави* або вищого представницького органу *влади* стосовно певної категорії осіб. /*В.Проскура/*

Аналіз документів в політиці (гр. *ανάλυσις* – розкладання, розчленування та *політик* – політика) – систематичне вивчення змісту письмового чи усного тексту задля фіксації частоти появи в ньому певних ключових слів та словосполучень. Передбачає якісний і кількісний аналіз стенограм засідань, програм, звітів, офіційних переговорів представників органів влади, партій тощо. Вперше в політичній науці аналіз змісту документів був використаний та описаний *Г.Лассуелом* у 1949 р. при вивченні пропагандистської спрямованості політичних текстів. /*Л.Дорош/*

Аналіз політики – спосіб синтезу інформації з результатами досліджень із метою створення основи для прийняття політичних рішень (з'ясування можливих альтернатив) і визначення майбутніх потреб в інформації, що стоується політики. **А.п.** визначається найчастіше як «підготовчий етап» або «інформаційне забезпечення» політичного аналізу. Див.: *Політичний аналіз; Політичне рішення; Політичний процес. /В.Рубанов/*

Аналітичний центр «Відкрита політика» – громадська організація, заснована в жовтні 2008 р. Основні напрямки роботи центру: аналіз основних тенденцій сучасних політичних процесів, здійснення системного аналізу державної політики у відповідній галузі та підготовка проектів необхідних законодавчих актів для реалізації запропонованих положень; забезпечення якісного інформаційно-аналітичного супроводу підготовки законопроектів та суспільно-політичних ініціатив замовника; розробка стратегії участі кандидата (політичної сили) у загальнонаціональних та місцевих виборчих кампаніях; проведення ефективної іміджевої кампанії кандидата (політичної сили) у довиборчий період та надання професійних рекомендацій із організаційної розбудови політичної партії. */І. Головка/*

Анархізм (дав.-гр. *αναρχω* – від *ἀν*, без + *ἀρχή*, влада) – течія в суспільно-політичній думці, головним принципом якої є заперечення *держави* і будь-якої *влади*. **А.** не визнає необхідність політичної боротьби, мирних демонстрацій ін. масових ненасильницьких дій, у т.ч. й громадянської непокори. Концепція **А.** була сформульована англ. письменником *У.Годвіном* у його книжці «*Дослідження про політичну справедливість*» (1793 р.). */Я. Комарницький/*

Анархіст – прихильник анархізму. Див.: *Анархізм. /О.Сметаніна/*

Анархістська партія – партія, яка заперечує державу як форму організації сусп-ва та її владний вплив, утверджує досягнення нічим не обмеженої свободи людини як своєї мети. */В.Проскура/*

Анархічний – схильний до анархії. Див.: *Анархізм. /О.Сметаніна/*

Анархія – безвладдя, безлад, хаос. */О.Сметаніна/*

Анархо-демократія – іноді проявляється як безвладдя, коли на тлі додержання окремих демократичних процедур (напр., вибори органів *влади*) в сусп-ві фактично домінує всездозволеність, беззаконня, злочинність. */Н.Хома/*

Анархо-синдикалістська партія – партія, яка відстоює ідеали самоврядування, федералізму, профспілкової демократії, незалежності трудових колективів. Ідеологом **А.-с.п.** вважається фр. анархіст *Ж.Сорель*. */Н.Хома/*

Анекдот політичний (гр. *ανεχδοτος* – невиданий, той що не підлягає розголосу) – коротка жартівлива усна розповідь злободенного змісту з дотепною кінцівкою про певну *політичну ситуацію, поведінку* та риси характеру *політичних лідерів*, їхнє громадське та приватне життя. Часто **А.п.** супроводжується карикатурою, шаржем. Колись президент Франції *Жорж Помпідю* і президент Фінляндії *Урхо Кекконен*, розкриваючи ранкову пресу і не прочитавши

про себе анекдот або не побачивши на себе карикатури чи шаржу, вигукували: «Що сталося? Я ще живий?» В Англії вважалося, якщо в сатиричному журналі «Панг» на політика не було жодного шаржу або не розказано про нього анекдоту, то це не справжній політик. /В.Піча/

Анексія (лат. *annexio* – привласнення) – захоплення, насильницьке приєднання країною території ін. країни або народу, а також насильницьке утримання того чи ін. народу в межах чужої країни (напр., встановлення у 1914 р. протекторату Великобританії над Єгиптом, а у 1939 р. протекторату Німеччини над Чехією та Молдавією). **А.** може здійснюватися щодо будь-якого простору, що перебуває у спільному користуванні міжнародного співтовариства (напр., дно Світового океану, за межами національної юрисдикції, відкрите море, Антарктида). **А.** є грубим порушенням міжнародного права та принципу самовизначення народів. Протиправність **А.** передбачена Статутом ООН, який забороняє застосування сили або загрози силою проти територіальної недоторканності, цілісності та політичної незалежності країни. Зміни території країни можливі лише на основі рівноправних і добровільних договорів між країнами й у їх власних інтересах, як це було зроблено, напр., щодо Криму між РСФСР і УРСР у 1954 р. Див.: *Протекторат; Статут ООН. /Я.Турчин/*

Анклав (фр. *enclave*, лат. *inclavare* – замикати на ключ) – у міжнародному праві та політичній географії утворення, частина території однієї країни, яка оточена територією ін. країн. Напр., країна Сан-Маріно оточена територією Італії; Ватикан, як місто – держава, розташований на території столиці Італії м. Рим, а італійське м. Кальпоне – в Швейцарії. Якщо **А.** має морський берег, його називають напіванклавом (напр., Калінінградська область Російської Федерації). Зносини **А.** з основною частиною країни чи з ін. країнами здійснюються згідно з відповідними міжнародними угодами. /В.Панібудьласка/

Анклав етнічний – частина території країни, яка заселена переважно представниками одного етносу, напр. територія Туреччини, де проживають курди. /О.Антонюк/

Антагонізм (гр. *antagonisma* – боротьба) – одна з форм суспільних протиріч, що характеризуються непримиримою ворожістю протилежних суспільних сил. Ця ворожість долається шляхом пошуку *компромісів*. /О.Гілета/

Антиглобалізм (гр. *avti* – проти, усупереч; фр. *global* – всесвітній, загальний) – термін, що описує ідейні погляди, а також політичну позицію осіб, що протистоять глобалізації; протестний суспільно-політичний рух ініціативних організацій, груп, які борються з негативними проявами і наслідками (соціальними, економічними, політичними, культурними, екологічними) глобалізації. Прихильники **А.** загалом об'єднані навколо ідеї протистояння зростанню глобальної політичної влади транснаціональних корпорацій за рахунок зменшення суверенітету країн, що виявляється у поширенні на останні дії між-

народних торгових договорів і зростанні впливу міжнародних економічних організацій на національні країни. /Л.Дорош/

Антагонізм етнічний – суперечливий стан у міжетнічних відносинах, який характеризується напругою у стосунках як між домінуючою більшістю й окремими меншинами, так і між етнічними меншинами. Виникає на основі конфлікту ідеологічних, політичних, соціальних, економічних і культурних, релігійних інтересів тощо. Див.: *Антагонізм. /О.Антонюк/*

Антиклерикалізм (гр. *avtí* – проти, усупереч + лат. *clericalis* – церковний) – суспільно-політичний рух та практика, спрямовані проти клерикалізму, політичних партій із релігійною ідеологією та ін. релігійних організацій і посилення їх впливу на різні сфери позацерковного життя (політика, економіка, культура, освіта тощо), світських привілеїв церкви. **А.** не обов'язково спрямований проти релігії взагалі та віри, зокрема. /Л.Дорош/

Антикомунізм – ідеологія та політична доктрина, спрямована проти комуністичної ідеології в цілому та реалізації її програмних засад. Як політичний термін «**А.**» широко застосовуються з 20-х рр. ХХ ст., в певній мірі – традиційна ідеологія країн «Західного блоку» та партій правого спрямування. /М.Вахула/

Антимілітаризм – політичний рух, спрямований проти використання збройного насильства при розв'язанні протиріч в національному, регіональному і глобальному масштабах. /А.Зачена/

Антисемітизм – одна з форм расового шовінізму, національної нетерпимості, яка виражається у ворожому ставленні до осіб єврейської національності, єврейського народу. Унаслідок організованого переслідування, проведення фашистської політики й ідеології державного **А.** в 1933-1945 рр. було жорстоко знищено 6 млн євреїв. **А.** був доведений до свого крайнього практичного втілення – *геноциду* значної частини єврейського населення Європи. Див.: *Великодержавний шовінізм; Геноцид; Шовінізм. /Р.Мирський/*

Антисіонізм (гр. *avtí* – проти, усупереч + назва гори Сіон, що розташована поблизу Єрусалиму) – одна з форм національної нетолерантності, що проявляється у ворожому ставленні до етнічних євреїв – прихильників створення світської держави Ізраїль; ідеологія та суспільно-політичний рух, спрямовані на боротьбу з Всесвітньою сіоністською організацією (створена 1897 р. з метою відродження єврейської національної самосвідомості, переселення євреїв до Палестини та відродження там єврейської держави). /Р.Мирський/

Антифашизм – ідейно-політичний рух, направлений проти ідеології фашизму, який має на меті встановлення терористичної диктатури. Див.: *Фашизм. /Р.Мирський/*

Антиядерний рух – рух, спрямований на значне обмеження або цілковиту заборону виробництва та використання ядерної енергії як у військових, так і в мирних цілях. Виник у зв'язку з різким збільшенням будівництва нових АЕС, особливо після аварій на Чорнобильській АЕС (Україна, 1986 р.) і на АЕС у м.

Фукусіма (Японія, 2011 р.). Зокрема, у 2013 р. з 50 АЕС в Японії працювало менше 20. Робота останніх була призупинена. З ядерної на альтернативні види енергії почала активно переходити Німеччина. /Я. Турчин/

Апарат управлінський (лат. *apparatus* – обладнання) – група посадових осіб, що здійснюють організацію й управління справами сусп-ва, регіонів, галузей, організацій і установ. Розрізняють **А.у.** політичних партій, суспільно-політичних рухів і самої держави. /В. Козум/

Апартеїд (афр. *apartheid* – роздільне проживання) – політика расової дискримінації та сегрегації кольорового населення, яка проводилась у Південно-Африканській республіці до 1991 р. ХХ ст. /Т. Фаласеніді/

Апатриди (лат. *apatris*, дав.-гр. *ἄπολις* – позбавлені батьківщини) – особи, які не є громадянами жодної країни. **А.** підкоряються законам країни перебування, але їх права (насамперед, політичні) значно обмежені у порівнянні з правами громадян цієї країни. /Л. Клоє/

Аплодиметр – термін, що використаний П. Шампанем в книзі «Створювати громадську думку». На його думку, **А.** є «цифровою формою політичної гри», базованою на використанні кількісних інструментів – рейтингів та опитувань. Завдяки цьому потенційне рішення виборця замінюється змодульованою через ЗМІ думкою чи реакцією на неї у вигляді схвалення чи осуду. Це засвідчує «кінець» таємниці голосування. Практика опитування «дискваліфікує думку меншості (передусім, «свідомої») як дисидентську, маргінальну, непопулярну», підриваючи таким чином один із основних принципів демократії – повагу до права меншості та його захист. Див.: *Громадська думка*. /В. Полторак/

Апокаліпсис – поняття, яке закріпилося в суспільній свідомості як синонім «кінця світу», з ним пов'язане т.зв. катастрофічне світосприйняття – основи сучасної апокаліптики, яка породжена відсутністю соціальних і політичних ідеалів, загрозою екологічної або ядерної катастрофи. /В. Денисенко/

Аполітичність (гр. *a* – заперечення, *politike* – мистецтво управляти країною) – байдуже ставлення громадян до *політики*, небажання брати участь у *політичному житті* сусп-ва. Проявами **А.** вважають: * пасивну (іноді активну) непокору владним структурам; * дисфункціональну поведінку (нездатність або небажання адекватно виконувати свої завдання, функції); * самоізоляцію, відмову від спілкування, від статусу громадянина з правом на обов'язки та із зобов'язаннями на реалізацію своїх прав (не брати участі у виборах, мітингах тощо). Стейкі прояви **А.** спостерігаються серед маргінальних верств населення. На **А.** або політичну активну позицію людей значно впливають технології політичного впливу або політичних маніпуляцій. Див.: *Абсентеїзм*. /М. Михальченко/

Апологетика (гр. *απολογία* – захист, заступництво) – необ'єктивний, упереджений захист, тенденційне, непомірне вихвалювання когонебудь, або чогонебудь – особи, вчення, соціального чи політичного інституту тощо. /Н. Хома/

Арабізм – доктрина світського арабського націоналізму, що ставить за мету консолідацію всіх етнічних арабів в рамках однієї країни. Основною про-

блемою для прихильників А. стало небажання більшості населення арабських країн сприймати етнонаціональну ідентичність як первинну, на чому наполягали ідеологи цієї доктрини. Переважна більшість арабів ідентифікує себе, насамперед, з ісламом, а лише згодом – з етносом. /Л.Дорош/

Аргументація політична – важливий компонент суспільно-політичного життя. Знаходить свій вираз у боротьбі соціально-політичних доктрин, світоглядів, ідеологій. Основна мета А.п. переконати політичного опонента в значимості, справедливості їх політичних програм, положень, маніфестів і рішень. Як специфічна форма діяльності А.п. знаходить своє реальне втілення у результатах політичної діяльності. /В.Піча/

Аристократизм (гр. *ἀριστέως* – найкращий і *κρατεῖν* – правити) – соціальна якість, ідеал, в основі якого лежать визначальна й об'єктивна визначеність особистої гідності та соціального значення людини; особлива «витонченість», «благородність» та принциповість у поведінці людини. Див.: *Аристократія*. /Л.Дорош/

Аристократія (гр. *ἀριστέως* – найкращий і *κρατεῖν* – правити) – форма державного правління, за якої найбільш привілейованим верствам і представникам класів та верств належить уся повнота влади; узагальнююча назва фінансово-економічної, політичної та духовної еліти сусп-ва. Див.: *Аристократизм*. /Н.Біла/

Армія – орган *держави*, який покликаний проводити її *політику* засобами воєнного насилля. Як політичний інститут А. є: установа державна; організація збройна. На А. покладено функцію захисту загальнодержавних і загальнонаціональних інтересів, територіальної цілісності країни. Діяльність А. та її функціонування визначається сукупністю правових актів. Обмежені військові контингенти деяких країн Європи і США, у т.ч. й України, беруть участь у т.зв. мирних акціях в ін. країнах. Див.: *Війська*. /А.Зачена/

Артикуляція інтересів (лат. *articulatio* – розчленування) – функція *політичної системи сусп-ва*, її здатність виявляти існуючі в сусп-ві інтереси, формулювати відповідні їм вимоги і переносити ці вимоги в політичну практику. /О.Макух/

Артикуляція політична (лат. *articulation, articulare* – розчленування) – термін, що застосовується для позначення чіткості передачі (мови, звуку). У політичній науці А.п. – це чітке вираження політичних позицій, інтересів та переваг різних (класових, конфесійних, етнічних, вікових, статевих тощо) груп, окремих громадян, а також інтересів країни на міжнародній арені. А.п. передбачає осмислення об'єктивно існуючих у окремих сферах життя сусп-ва (економічній, правовій, духовній тощо) різних, у т.ч. конфліктуючих, прагнень, «переклад» їх на «мову» політичних вимог і програм, що реалізуються в діяльності політичних партій, рухів, державній політиці. А.п. здійснюється, зокрема, через вибори як «акт виявлення симпатій» виборців до тих, кого вони обирають. /Л.Дорош/

Архаїчна політична культура – тип культури, для якого головна цінність – інтереси етносу, до якого належать рід, плем'я, нація. Тут індивід не усвідомлює себе як особистість і не відділяє себе від етнічної спільності. /Н.Біла/

Архія (гр. *arche* – влада) – організоване і кероване політичною владою сусп-во, яке утворює державу. Поняття «А.» протилежне поняттю «анархія». /Н.Біла/

Асамблея (фр. *assemble* – зібрання) – назва деяких керівних органів у міжнародних організаціях, напр., Генеральна Ас. ООН; в деяких країнах складова частина парламенту. /Ю.Скобельський/

Асамблея європейських регіонів (АЄР) – заснована 1985 р. з метою сприяння країнам Європи входження в ЄС, прискорення процесу розвитку східноєвропейського партнерства. У 2013 р. об'єднала 260 регіонів із 35 країн, у т.ч. 8 областей України. 25-27 квітня 2013 р. вперше в Україні – у Дніпропетровську – відбулась конференція АЄР, участь в якій взяли близько 150 гостей із країн європейського континенту. /Я.Турчин/

Асамблея конституційна (фр. *assemble* – зібрання і лат. *constitutio* – настанова) – одна з можливих організаційних форм розробки та прийняття конституції країни. Діє як тимчасовий орган і утворюється шляхом обрання чи призначення її членів у спеціально встановленому порядку. Застосовується дуже рідко. Зазвичай конституції приймаються *парламентами* або шляхом *референдуму*. /Р.Савчинський/

Асиміляція (лат. *assimilatio* – злиття) – злиття одного народу (або його частини) з ін., шляхом засвоєння його мови, звичаїв і втрати своєї мови, культури та національної самобутності. /М.Козак/

Асоціація (пізньюлат. *associatio* – з'єднання, зв'язок) – добровільне договірне об'єднання, союз організацій, країн, їх регіонів або осіб для досягнення спільної мети. /М.Козак/

Асоціація атлантичного договору (ААД) – неурядова організація, діяльність якої з часу заснування (1954 р.) спрямована на зміцнення мережі співробітництва в Євроатлантичному регіоні та за його межами. Вона збирає разом політичних лідерів, науковців, дипломатів – певним чином її можна назвати професійним об'єднанням. ААД – це певного роду форум для обговорення, завдяки якому існує можливість впливу неурядових організацій на діяльність самого Північно-атлантичного альянсу. /М.Поліщук/

Асоціація країн Південно-Східної Азії (АСЕАН) – заснована у 1967 р. з метою забезпечення прискореного економічного, політичного, соціального і культурного розвитку її членів країн-членів (Бруней, В'єтнам, Індонезія, Лаос, Малайзія, М'янма, Сингапур, Таїланд, Філіппіни) на засадах співробітництва та взаємодопомоги, зміцнення миру та стабільності в регіоні. Керівними органами АСЕАН є конференція глав країн і урядів, щорічна сесія міністрів закордонних справ країн-членів Асоціації, постійний комітет, міжпарламентська

організація АСЕАН. Штаб-квартира знаходиться у Джакарті (Індонезія). Партнерами з діалогу є Австралія, ЄС, Канада, Нова Зеландія, США, Республіка Корея, Японія, а партнерами з консультування – Китай і Росія. /А. Круглашов/

Асоціація міжнародного співробітництва «Атлантична Рада України» (АРУ) – неурядова, неприбуткова громадська організація, яка сприяє розширенню контактів і діалогу на міжнародному рівні, поглибленню взаємодії представників державних органів, органів влади, політиків, військових кіл, освітніх академічних організацій, мас-медіа, підприємців, представників громадськості, незалежних вчених із метою дослідження і з'ясування суспільної думки відносно інтеграції України в Європейське і євроатлантичне сусп-во і реалізації її національних інтересів в рамках євроатлантичних структур. /А. Круглашов/

Асоціація молодих українських політологів і політиків (АМУП) – громадська неурядова організація, заснована у 1992 р. Завдання АМУП – аналіз суспільно-політичних процесів, прогнозування, підвищення професійного рівня молодих політиків і політологів. Видає науковий журнал «Нова політика». /Ж.Шевченко/

Асоціація політична – союз, вільне об'єднання окремих соціальних груп, партій або громадських рухів, створених для досягнення певних, наперед сформульованих політичних цілей на підставі спільних дій, взаєморозуміння та співробітництва. /Ж.Шевченко/

Асоціація політичних психологів України (АППУ) – громадська організація, яка заснована у 1995 р. з метою формування політичної свідомості громадян, сприяння фахової підготовки політологів і політичних психологів, організації конференцій, симпозіумів, круглих столів на суспільно-політичну проблематику. /М.Школяр/

Астротерфінг (англ. *AstroTurf* – штучна трава для спортивних майданчиків) – процес створення штучної громадянської думки в умовах анонімності інтернет-простору. Так, напр., після низки сфальшованих «троль-кампаній» складається враження, начебто багато людей є прихильниками певної політичної сили або є її активними протиборцями, хоча насправді ставлення до неї в сусп-ві може кардинально відрізнятися. /Н.Хома/

Аташе (фр. *attache* – прикріплений) – перший дипломатичний ранг співробітників посольств, місій та апарату відомств закордонних справ. /Н.Біла/

Атитюд політичний – активно-дійове ставлення до політичних об'єктів (партій, лідерів, політичних проблем тощо). /О.Коляса/

Атлантизм (англ. *atlanticism* – політика тісної співпраці між країнами Західної Європи і США) – 1) філософія кооперації між Західною Європою і Північною Америкою (а саме, з США і Канадою) щодо політичних, економічних та оборонних (воєнних) питань; 2) геополітична теорія, яка обґрунтовує існування особливої західної «цивілізації», що ґрунтується на ліберально-демократичних цінностях правового цивільного сусп-ва. /Л.Дорон/

Атрибути держави

Атрибути держави (лат. *attributum* – надане) – невід’ємні ознаки, без яких неможливе існування держави і які роблять її суб’єктом правових і політичних відносин. До **А.д.** насамперед відносяться: * наявність органів, які здійснюють верховну владу, з поширенням її на усе населення (законодавчі органи, уряд, верховні судові органи); * наявність певної території, на яку поширюється юрисдикція лише даної держави; * державна символіка. Див.: *Державна мова; Державний прапор; Державні нагороди України; Символіка державна.* /О.Коляса/

Аудит політичний – системна форма здійснення діагностичного політичного дослідження; інструмент аналізу, спосіб спостереження та вироблення рекомендацій щодо стану елементів політичної системи, можливість здійснити її діагностику, та виявити існуючі в ній ризики, здатності системи справитись із проблемами різного характеру. **А.п.** включає в себе три компоненти: *кого* (що) перевіряють, *хто* перевіряє, *яким чином* перевіряє. /Л.Дорош/

Аудиторія політична (лат. *auditorium*, від лат. *auditor* – слухач) – соціальна спільнота людей, публіка, яка не є пасивною масою, має свої політичні переконання, позиції, щодо питання, яке обговорюється, об’єднана взаємодією з комунікатором (індивідом або групою), який володіє інформацією, що має політичний зміст, та доводить її до цієї спільноти. Див.: *Публіка.* /М.Школяр/

Афроцентризм – ідеологія та спроба теоретичного обґрунтування важливості африканської культури для людства, що спрямована на возвеличення африканських цінностей. Теоретики **А.** розглядали моделі європейського (атомізованого, деперсоналізованого, технізованого) і африканського (емоційного) «світів» як відмінні, протилежні. /Л.Дорош/

Аффіліація політична (фр. *affiliation* – приєднання до ...) – потреба людини перебувати серед ін. людей, в сусп-ві; прагнення в такий спосіб забезпечити собі емоційний комфорт. **А.п.** виражається в товариськості, бажанні співпрацювати з ін. людьми, спрямованості на досягнення компромісу з ними, веденні успішних переговорів. /Л.Дорош/

Ацефалія (у соціальній антропології) – *сусп-во* без формального лідерства, напр., яке не має вождя або постійної *політичної влади.* /Ж.Шевченко/

« Б »

Баасизм (араб. *Ba'athism* – відродження) – арабська політична доктрина, що поєднує елементи соціалізму та панарабізму; ідеологія Соціалістичної партії арабського відродження (БААС), що заснована *Мішелем Афлаком*, *Салах аль-Діном аль-Бітаром* та *Закі аль-Арсузі* в 1943 р. в Сирії. В основі **Б.** лежать ідеї панарабського руху (арабського націоналізму), єдності (всі араби є єдиною спільнотою (арабською нацією) від Марокко до Іраку, яких штучно розділили політика колоніалізму та імперіалізму), соціалізму, спротиву окупації арабських земель Великобританією та Францією. Партія баасистів з 1963 р. панує в Сирії та з 1968 р. до 2003 р. панувала в Іраку. /Л.Дорощ/

Бабувізм – вчення і суспільно-політичний рух та ідеологія лівого крила Великої Французької революції 1789-1794 рр. Учасники руху закликали до рішучих революційних методів боротьби – збройного повстання, «справжньої революційної диктатури», заперечували приватну власність, сповідували повну соціальну рівність. Очолював рух фр. революційний діяч *Г.Бабеф*, якого було страчено у 1797 р. Ідеї **Б.** ще довгий час надихали діяльність таємних організацій у всьому світі. /А.Кудряченко/

Багатопартійна система – форма суспільного управління, за якою боротьба кількох політичних партій, самостійно або в складі коаліції, за державну владу виступає як механізм використання розбіжностей у політичних програмах, які відбивають реальні соціальні інтереси та цілі суспільного прогресу. Як правило, **Б.с.** виникає в країні, де існує розвинена соціальна структура та політичний плюралізм, громадянське сусп-во, правова держава, пропорційні виборча система. Політологи вирізняють три різновиди **Б.с.:** *поліпартизм* – наявність трьох і більше партій із приблизно однаковим за кількістю електоратом, які із-за неможливості здобути більшість у парламенті утворюють урядові коаліції (напр., у Бельгії, Італії, Франції та ін.); «система з двох з половиною партій», коли жодна з двох найпотужніших партій не може одержати більшості у парламенті й одна з них мусить утворювати коаліцію з третьою задля формування уряду; *біпартизм* – наявність двох провідних партій, які по чергово перебувають при владі, як, напр., у США. Див: *Багатопартійність; Біпартизм; Поліпартизм; Політичний плюралізм.* /Ю.Шведа/

Багатопартійність – наявність у країні двох і більше партій, які ведуть між собою боротьбу за владу і здійснюють визначальний вплив на суспільно-політичне життя сусп-ва. Наявність **Б.** – одна з засадничих умов утвердження зрілого демократичного сусп-ва, суттєва ознака парламентського типу державного правління. В результаті виборів до ВРУ 28 жовтня 2012 р. парламентськими партіями стали ПР, «Батьківщина», «Удар», «Свобода» і КПУ. Всього ж в Україні станом на 25 травня 2014 р. зареєстровано в Мінюсті 208 партій із різними ідеологічними засадами. /О.Коляса/

Багатосторонність

Багатосторонність – принцип багатосторонньої дипломатії, запропонований США на протипагу одностороннім чи двостороннім ініціативам (домовленостям), які були пріоритетними в міжвоєнний період. Згідно цього принципу розв'язання питань міжнародної безпеки, торгівлі, валютної системи, охорони довкілля, міжнародного роззброєння тощо повинно здійснюватися на основі широкого та міцного консенсусу міжнародного співтовариства країн. Принцип **Б.** став нормою для таких повоєнних угод, як Бретонвудська система, Світова організація торгівлі, ООН та ін. /*В.Піча*/

Багатополярність світу – варіант системи «балансу сил», що характеризується взаємодією кількох чи багатьох планетарних «центрів сили», більш-менш рівних за потенціалом. Трансформація біполярної системи міжнародних відносин у багатополюсну почалася в кін. 60-х рр. XX ст. і виявилася в утворенні, крім США і СРСР, таких «полюсів сили», як Японія, Китай, Західна Європа. /*Л.Дорош*/

Базисна демократія – демократія, яка встановлюється на основі прямої політичної волі народу. /*В.Бортніков*/

Бакунізм – суспільно-політична течія, що пов'язана з іменем *М.Бакуніна* (1814-1876) – теоретика російського анархізму, основоположника колективістського анархізму (анархоколективізму). Суть **Б.** пов'язана з революцією, що повинна «початися із зруйнування всіх організацій і установ: церков, парламентів, судів, адміністративних органів, армій, банків, університетів». Це призведе до того, що країна не зможе оплачувати свої борги, розвалиться, а общини натомість оберуть своїх вождів, створять власні адміністративні й революційні суди, які спиратимуться на принципи «загальної подачі голосів» та «справжньої відповідальності» посадових осіб перед народом, сформуують комунальну міліцію. Говорячи про державу, *М.Бакунін* підкреслював, що «жодна держава – навіть в найбільш демократичній формі, навіть якщо б це була найчорво́ніша політична республіка, народна республіка, все одно влада буде псевдонародною, бо тільки така влада можлива під фальшивим гаслом народного представництва – не буде спроможна дати народові того, що йому потрібно, а саме: змоги вільно організуватися знизу догори в ім'я власних інтересів. Кожна держава, навіть найбільш демократична і республіканська, навіть псевдонародна держава, видумана паном *Марксом*, за суттю своєю є нічим ін., як апаратом, за допомогою якого керує масами привілейована меншість, яка нібито краще розуміє інтереси народу, ніж сам народ». Тому для народу не залишається нічого іншого, як знищити державу взагалі шляхом анархістської революції, для підготовки якої потрібно створити таємну організацію з суворою дисципліною й авторитарним централізмом. Після революції потрібне встановлення революційної диктатури, невидимої і безособової. /*Л.Дорош*/

Баланс соціально-політичних сил (фр. *balance* – терези) – зовнішньополітична концепція, основною засадою котрої є ідея закономірності розвитку

між країнами у межах певних циклів упродовж всієї світової історії. Поняття **Б.с.-п.с.** відрізняється від поняття «рівновага сил», котре означає співвідношення різних за могутністю країн у кожен конкретний момент. Якщо перше поняття характеризує динаміку, принципи та сутність *зовн. політики* країни, то друге поняття – це передусім якісна оцінка стану й позицій суб'єктів міжнародної системи стосовно один одного. /В.Храмов/

Балансування на грані війни – появу цієї метафори пов'язують із добою «холодної війни», Карибською ракетною кризою (1962 р.), що могла призвести до ядерної катастрофи. Нині цим терміном називають будь-яку політичну ризиковану гру в міжнародних відносинах. /А. Круглашов/

Балансуюча влада – наявність великої кількості центрів *влади* в *сусп-ві*. Існування такої влади зазвичай розцінюється як характерна риса плюралістичної політики. /О.Волинець/

Балотування (італ. *ballota* – куля, *ballottare* – вибирати кулями; спочатку голосування здійснювалось шляхом опускання білих і чорних куль в спеціальну урну) – вирішення питання або обрання членів будь-якого органу, комісії тощо шляхом подання голосів. /Н.Хома/

Балотуватися – висувати свою кандидатуру на виборах в будь-який орган. /Н.Хома/

Бандитизм політичний (нім. *bande* – зграя, банда) – незалежно від його носіїв, проявляється в порушенні норм міжнародного, у сфері політичних відносин, визначається як «політична антитехнологія», тобто засіб і вид політичної діяльності, що виключається в цивілізованому співтоваристві. /М.Лазарева/

Банкрутство політичне – неспроможність, провал діяльності правлячих кіл країни, політичної партії або їх коаліції, окремих політичних діячів, їх нездатність виконати свої передвиборчі обіцянки, що супроводжується падінням їх рейтингу і веде до урядової та парламентської кризи, імпічменту президента, усунення політичного лідера. /М.Вахула/

Бар'єри влади – перешкоди, які створює сама влада в результаті своєї деструктивної діяльності, а також певні перешкоди, які влада змушена долати в процесі свого існування, діяльності. /М.Головатий/

Батьківщина – територія, на якій проживає певний народ, рідний край. За даними соціологів, в Україні є від 7 до 10% населення, що послідовно не сприймають Україну як свою **Б.** В основному це представники російськомовного етносу, частина якого виконує функцію «п'ятої колони», які люто ненавидять Україну. Див.: *Вітчизна*. /В.Кулішов/

Беззладдя – ситуація в країні, пов'язана з послабленням впливу існуючої влади (у т.ч. державної) на суспільні процеси; відсторонення за певних умов влади від виконання своїх функцій. Часто **Б.** супроводжується дезорганізацією суспільного життя, безпорядками, що зумовлює зміну влади на центральному або місцевому рівні. /О.Івасечко/

Безгромадянство – юридичний стан осіб, що не має громадянства жодної держави. Україна ратифікувала дві Конвенції ООН – «*Конвенцію про статус апатридів*» (1954) та «*Конвенцію про скорочення безгромадянства*» (1961). За даними Державної міграційної служби України, станом на 1 січня 2012 р. в Україні зареєстровані 5875 осіб без громадянства. Однак, за підрахунками УВКБ ООН, ця цифра є значно більшою – з урахуванням наслідків розпаду СРСР та процесів міграції, на території України проживає понад 25 тис. людей із невизначеним громадянством. Серед них можна виділити три основні групи осіб. *Перша* – особи, які до цього часу мають паспорти СРСР і не набули громадянства однієї з країн- правонаступниць. *Друга* група – особи, які втратили паспорти СРСР в Україні, й не мали змоги замінити їх. До *третьої* групи належать дорослі, які в'їхали в України в дитячому віці на підставі свідоцтва про народження, але після досягнення повноліття не змогли отримати нових документів, що посвідчують особу. **Б.** є проблемою світового масштабу. За оцінками УВКБ ООН, кількість осіб без громадянства у світі складає щонайменше 12 млн. Див.: *Апатриди*. /Л.Клос, В.Піча/

Бездержавні суспільства – різні форми сусп-ва, які не володіють чітко ідентифікованою державою. Підпадають під цю дефініцію, в основному, сусп-ва, які: *а)* існували до формування перших централізованих держав; *б)* разом з відсутністю чітко ідентифікованого знаряддя державного устрою (напр., «адміністративної» і військової підтримки лідера), також не мають сталого лідерства – т.зв. *ацефалія* (букв. – «безголовість»). Такі форми здатні долати складності, підтримувати існування, навіть вести війни або тому, що є досить малими або тому, що мають складну «сегментарну структуру». Побудова Б.с. – головне положення ідеології *анархізму*. Див.: *Ацефалія*. /Н.Мисак/

Безпартійний уряд – уряд, утворений на непартійній основі. Такий уряд формується, коли в країні взагалі не існують політичні партії або є нелегітимними; коли парламентські партії не можуть домовитися щодо створення парламентської більшості і формування на її основі уряду; коли уряд, згідно з конституцією країни, призначається президентом; коли уряд утворюється воєнним режимом, який утримує у своїх руках всю політичну владу та систему управління країни. /М.Головатий/

Безпека – складне соціально-політичне явище, яке можна розглядати як стан, коли немає небезпеки. **Б.** не є чимось конкретним (матеріальним), але вона є своєрідною характеристикою та необхідною умовою життєдіяльності та життєздатності людини, сусп-ва, держави. Вона має за мету захист та здійснення їх життєвих інтересів. Див.: *Безпека міжнародна*. /І.Малик/

Безпека міжнародна – становище у світі, стан системи *міжнародних відносин*, за яким країни світу дотримуються загальноприйнятих цінностей, норм *міжнародного права*, у т.ч. Статуту ООН, які виключають розв'язання спірних питань із допомогою сили чи загрози силою, порушення всезагального миру та

виникнення загрози йому. Американські вчені *К.Мадсек, А.Маслоу* та ін. розглядають потребу в **Б.** як один з основних мотивів діяльності людей і світової спільноти. На сучасному етапі система **Б.** розвинених країн містить такі елементи: наукову теорію (філософію), доктрину (концепцію), політику, стратегію і тактику забезпечення **Б.**; сукупність міжнародних, державних і громадських (недержавних) інститутів організацій. Розрізняють різні типи **Б.**: за масштабом (міжнародна, регіональна, локальна); за рівнями суб'єктивності (особиста, суспільна, державна, колективна); за суспільними сферами (політична, економічна, інформаційна, соціальна, гуманітарна, психологічна, військова, культурна). В сучасних умовах **Б.м.** дедалі частіше базується на співпраці країн, міжнародних і регіональних організацій, зокрема у сфері боротьби з міжнародним тероризмом і піратством. Див.: *Безпека. /М.Михальченко/*

Безпека особиста – стан захищеності людини від злочинних посягань на життя, здоров'я, свободу, честь, гідність та ін. факторів небезпеки. */Я.Турчин/*

Безпека політична – відповідність реального життя громадян, які декларуються органами державної влади, зокрема силовими структурами. **Б.п.** передбачає, що держава створює для громадян безпечні умови їх життєдіяльності у всіх сферах сусп-ва, запобігає крайніх форм як зовнішньої загрози (війни), так і внутрішньої загрози (громадянської війни, бунтів заворушень, терористичних актів, нестабільності тощо). */Л.Дорош/*

Безпека регіональна – система відносин між країнами тих чи ін. регіонів світу, за якої країни мають можливість суверенного визначення форм і шляхів свого економічного, політичного та культурного розвитку, вільні від загрози війни, економічних і політичних диверсій, терористичних актів, а також втручання в їх внутрішні справи. **Б.р.** є органічною складовою міжнародної безпеки та формою реалізації безпеки національної. */Я.Турчин/*

Безпека соціальна – єдність нації, залагодження гострих міжетнічних суперечностей конфліктних питань щодо території та культурної приналежності. */Ж.Шевченко/*

Безпосередня демократія – форма прямого народовладдя, здійснення *влади* народом безпосередньо, без створення постійних органів або інститутів, у формах, передбачених *конституцією* та законами. **Б.д.** – це пряма участь народних мас у вирішенні справ країни і сусп-ва, це здійснення народного контролю за діяльністю органів влади в центрі та на місцях. Основними формами **Б.д.** є вибори та референдуми. */Т.Плазова/*

Без'ядерна зона – територіальний простір, де згідно з міжнародними угодами або ін. односторонніх заяв не може вироблятися, базуватися або встановлюватися ядерна зброя. До таких зон світове співтовариство віднесло Антарктику (1959 р.), космічний простір (1966 р.), дно Світового океану (1972 р.). У 1965 р. ООН закликала вважати **Б.з.** Африку. Спеціальним договором (договір Тлатеполко 1967 р.) **Б.з.** оголошена Латинська Америка; у 1980 р. (договір Ро-

ротонга) – Південний район Тихого океану. **Б.з.** у 1986 р. в односторонньому порядку оголосила Нова Зеландія. */Л.Угрин/*

Бекграунд (англ. *background* – фон, зад, підгрунтя, музичне оформлення) – у термінології політичної науки **Б.** – заднє тло (зображення, виступу тощо), що має емоційне наповнення (напр., прапори, що майорять, чи дії команди підтримки), яке відволікає від «змісту» повідомлення; різновид інформаційно-аналітичного PR-документа для ЗМІ, який готують фахівці PR-підрозділу. */Л.Дорош/*

Берлінська стіна – 166-метрова завдовжки стіна (висота 4 м) навколо Західного Берліна, яка відділяла його від території колишньої соціалістичної Німецької Демократичної Республіки (НДР) (у т.ч. від її столиці – Берліна). Побудована у 1961 р. з боку НДР головним чином з метою недопущення втечі «східних» німців на Захід (59 таких втікачів були застрелені прикордонниками НДР). Проіснувавши 28 років, **Б.с.** впала у 1989 р. під натиском громадян НДР, які вимагали відродження єдиної Німеччини. Падіння **Б.с.** є унікальною подією, бо воно відбулося без кровопролиття та насильства. Сьогодні невеликі частини муру, що розділяв Західний і Східний Берлін, встановлено в багатьох містах світу – Нью-Йорку, Парижі, Гамбурзі, Цинциннаті, Марселі, Мадриді, Буенос-Айресі, Ризі, Києві, а також перед Європейським парламентом і біля прикордонних укріплень між Південною та Північною Кореєю. Падіння **Б.с.** стало символом подолання роз'єднаності Європейського континенту. */В.Піча/*

Біженець – особа, яка вимушено залишила країну своєї громадянської належності (або країни свого постійного проживання) внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками расової, національної належності, ставлення до релігії, належності до певної соціальної групи або в результаті відстоювання певних політичних переконань. Перші **Б.** прибули в Україну у 1989-1990 рр. з Вірменії, Азербайджану, Узбекистану. Найбільший їх приплив спостерігався улітку 1992 р., коли внаслідок воєнних дій у Придністров'ї понад 60 тис. осіб шукали притулку в південних областях України. Загалом **Б.** є близько 10% осіб, які прибули в Україну в останні роки. Кількість **Б.** з колишніх радянських республік становить майже 150 тис. осіб. Україна приєдналася до Міжнародної Конвенції 1951 р. «Про статус біженців» і відповідного протоколу 1967 р., а у 1993 р. ВРУ прийняла Закон «Про біженців». */Н.Мисак/*

Бікамєралізм (англ. *bicameral* – двопалатний) – структура загальнонаціональних представницьких органів, за якої парламент складається з двох палат – нижньої, яку обирають виборці країни, і верхньої, яка може формуватися як шляхом прямих (напр., у США), так і непрямих виборів (напр., у Франції) або формується за спадковим принципом (як у Великобританії). За **Б.** нижня й верхня палати хоча і засідають окремо, але в сукупності утворюють (чи мають утворювати при певних особливостях формування верхньої палати) єдиний орган народного представництва. */Л.Дорош/*

Білий Дім (англ. *White House*) – будівля у Вашингтоні (спорудена у 1792-1800 рр.) резиденція та канцелярія Президента США; з цією назвою часто ототожнюють уряд США в цілому. /А.Конутко/

Біль (англ. *bill* – законопроект) – законопроект, який виноситься на розгляд законодавчого органу Великобританії, США та деяких ін. країн, що застосовують англосаксонську правову систему. /Н.Хома/

Біль про права (англ. *bill* – законопроект) – конституційне декларування основних прав і свобод громадян і визначення засобів їх гарантій та захисту з боку держави. Біллям, передували в Англії Велика хартія вольностей (1215 р.), Петиція про право (1628 р.) та деякий ін. акти. **Б.п.п.** від 23 жовтня 1689 р. досі вважається однією з найважливіших частин неписаної конституції Великобританії. /В.Храмов/

Більшість – кількісне переважання прихильників певної ідеї (рішення) над її (його) противниками. Зокрема, **Б.** – певна кількість голосів членів парламенту чи його окремої палати, що вимагається для прийняття певного рішення чи для обрання когось на посаду. /Л.Дорош/

Більшовизм – ортодоксальна течія марксизму, яка знайшла своє втілення в партії більшовиків, яка виникла 1903 р. в Росії на чолі з *В.Леніним*. Після Жовтневого перевороту 1917 р. **Б.** організаційно оформився у партію, яка пізніше стала називатися КПРС. Для більшовицького стилю керівництва характерні волонтаризм, соціальна демагогія, політичний авантюризм, репресії проти політичних опонентів. Як писав британський прем'єр *Вінстон Черчилль*, «більшовизм – це не політика, а захворювання. Коли він, як і всіляка важка хвороба, нарешті відступає, люди ще довгий час не можуть прийти до тями. Мине немало часу, перш ніж їхні очі знову засвітяться розумом». /Н.Біла/

Біополітика – теоретична концепція в політології, котра розглядає політичні процеси та явища, що відбуваються у світі, крізь призму біологічних чинників і вроджених психологічних якостей окремих людей, етнічних груп. /Н.Хома/

Біпартизм (лат. *bis* – двічі, *parts* – частина) – партійна система, в якій визначальну роль відіграють дві основні партії, які перемагаючи на виборах, змінюють одна одну при владі. **Б.** не виключає існування ін. партій, проте справжнє суперництво за владу ведеться між двома основними партіями, а жодна з ін. не бере реальної участі в управлінні державою. /Ю.Шведа/

Біпатриди (лат. *bis* – двічі і гр. *πόλις* – місто-державка, громада, громадяни) – особи, що мають подвійне громадянство. /А.Конутко/

Біполярний регіон – регіон міжнародного співробітництва, що формується на базі двох взаємопов'язаних міст різних країн, у вигляді пари близько розташованих міст з обох боків державного кордону. Є основним структурним елементом транскордонних регіонів. Ці міста за сприятливих умов можуть набути значення полюсів розвитку у прикордонному просторі держав-сусідів. Прикладами **Б.р.** у транскордонній зоні України є Львів – Жешув, Ковель –

Біфуркація політична

Люблін, Ужгород – Кошице, Чернівці – Сучава, Рені – Галац, Чернігів – Гомель, Харків – Белгород, Луганськ – Каменськ-Шахтинський, Красний Луч – Новошахтинськ, Маріуполь – Таганрог. /М.Вахула/

Біфуркація політична (лат. *bifurcatio* – роздвоєння) – поняття, що характеризує стан, динаміку, порушення балансу між внутрішніми системами, які структурують, стабілізують систему, і зовнішніми, які становлять її середовище. За таких умов система переходить у новий стан, у новий режим, настає її **Б.** (роздвоєння). Так, напр., досягнувши порогових величин свого розвитку, розпався на окремі неосистеми т.зв. соціалістичний табір, а у 1991 р – Радянський Союз. Термін **Б.п.** запропонував амер. політолог *Ервін Ласло*. /М.Головатий/

Біхевіоризм політичний (англ. *behavior* – поведінка) – напрям досліджень політичної поведінки людини як дієвого чинника функціонування політичних систем, мотивів суб'єктивного ставлення до політики і політичної влади, участі у виборчих процесах тощо. На думку фр. політолога *Ж.Бодуена*, **Б.п.** істотно вплинув на розвиток політичної науки; вона перестала бути лише теоретичною, почала широко застосовувати технічні засоби (анкетування, опитування, збір даних тощо), вирішуючи конкретні регіональні і глобальні політичні проблеми. /С. Денисюк/

Біхевіористський лідер – прихильники **Б.п.** концентрують свою увагу на індивідуальних особливостях його політичної поведінки, ігноруючи при цьому макросоціальні та мікросоціальні чинники, що їх детермінують. /Н.Хома/

«Блакитні шоломи» – термін походить від елементів уніформи *збройних сил ООН*. **«Б.ш.»** – збройні сили *ООН*, які складаються з воєнних контингентів, наданих *державами*–членами *ООН* в розпорядження *ООН* для участі у миротворчих операціях, що проводяться за рішенням і під егідою *ООН*. До участі у таких операціях часто залучається військовий контингент України. **«Б.ш.»** вперше застосовані на Бл.Сході в 1956 р. Див.: *Миротворча операція, Міжнародний день миротворців, Миротворча діяльність*. /А.Копитко/

Бланкізм – течія соціалістичного спрямування, поширена у Франції в ХІХ – на початку ХХ ст. Термін походить від прізвища *Л.О.Бланкі* (1805-1881), який вважав, що знищення капіталізму можливе шляхом захоплення політичної влади групою революційних змовників. У ширшому розумінні – це змовницька тактика повстання. Основними принципами **Б.** є: **1)** можливість «стрибка» з стадії «незрілого» капіталізму в «царство» соціалізму; **2)** існування «ядра» революційного руху – нечисельної, але згуртованої групи «високоінтелектуальної меншості»; **3)** захоплення влади централізованою законспірованою партією професійних революціонерів внаслідок змови; **4)** здійснення соціалістичних перетворень за допомогою диктатури меншості населення держави над «незрілою» більшістю; **5)** поступове «відмирання» інституту держави. /Л.Дорош/

Блок політичний (англ. *bloc*) – тимчасова або постійна угода, союз, об'єднання *партій, громадських організацій, групи людей* для спільних дій із

метою досягнення політичної мети (перемога на *виборах*, захист певних ідей тощо). /Ю.Шайгородський/

Блокада (англ. *blockade*) – 1) у міжнародному праві – система заходів, що їх застосовують до країни, порушуючи її зовнішні зв'язки, щоб примусити її виконати вимоги світового співтовариства. **Б.** може бути політичною, економічною, воєнною; 2) **Б.** воєнна – форма воєнної операції, яка спрямована на оточення противника з метою поступового знищення або захоплення його. /Н.Мисак/

Бойкот (англ. *boycott* – від імені управляючого маєтком англійця Ч.Бойкота (1832-1897), до якого вперше в 1980 р. був застосований ірландськими орендаторами цей захід за його жорстоке поводження з ними) – припинення відносин із кимось на знак протесту проти чогось; засіб політичної боротьби, вид політичної тактики, що полягає у протесті проти будь-яких дій чи рішень шляхом повної або часткової відмови громадян від участі у виборах до представницьких установ, в їх роботі, в обговоренні спільного питання тощо. /Н.Хома/

Боротьба політична – явище політичного життя, проявом якого є зіткнення інтересів різних політичних сил у своєму прагненні кожної з них досягти певної політичної мети. Формами **Б.п.** можуть виступати політичні кризи, заколоти, громадянські війни, революції, контрреволюції, політичні страйки, акції протесту (мітинги, демонстрації, пікети, бойкоти), внутрішньопартійні та парламентські дискусії, політичний тероризм тощо. **Б.п.** – це завжди боротьба за докорінні інтереси і цілі великих соціальних груп (класів) за те, щоб ці інтереси були визнані більшістю населення країни. Діючі суб'єкти **Б.п.** формуються в процесі політичної активності. Див.: *Криза політична, Бойкот, Війна, Тероризм, Революція, Бунт.* /Л.Герасіна/

Бренд політичної партії – запропонований політичною партією унікальний символ, розрахований на сприйняття конкретної суспільної групи та інших політичних суб'єктів, який завдяки чітко визначеній структурі, закономірностям функціонування та конкретній діяльності щодо формування способів і методів його практичної реалізації сприяє оптимізації функціонування політичної партії. **Б.п.п.** є одним із основних ресурсів у політичній боротьбі за владні повноваження, збереження стабільного електорату. Наявність власного бренда дозволяє політичній партії не лише ефективно сформувати стратегічні напрями свого розвитку, вирішувати питання внутрішньопартійної інтеграції, ідентифікації, диференціації у політичному просторі, але й посилити зв'язок з сусп-вом на основі врахування його інтересів і потреб, застосовуючи при цьому конкретні політичні технології. /Л.Дорош/

Брифінг (англ. *briefing* – інструктаж) – зустріч офіційних осіб із представниками ЗМІ, на якій пояснюється позиція уряду, президента з певного питання, або позиція, узгоджена сторонами, які беруть участь в міжнародних перемовинах, засіданнях, конференціях. В основі **Б.** лежить гармонізація, узгодженість дій у межах сучасної демократії. /С. Денисюк/

Будапештський меморандум

Будапештський меморандум – міжнародна угода про гарантії державної безпеки і територіальної цілісності України зі сторони великих країн, як Росія, Великобританія і США в зв'язку із приєднанням її до «Договору про нерозповсюдження ядерної зброї» і відмови від статусу «ядерної держави». **Б.м.** підписаний 5 грудня 1994 р. в м.Будапешті (Румунія). Угода містить низку пунктів, які надають з боку держав-підписантів **Б.М.** гарантії її суверенітету, територіальної цілісності, економічного тиску та державної безпеки. З березня 2014 р. умови Меморандуму брутально і цілеспрямовано порушуються одним з підписантів – РФ, що проявилось в неофіційному введенні військ РФ на територію України, проведення нелегітимних політичних дій, включення у склад РФ автономної республіки Крим та підтримки антидержавних, проросійських сепаратистських рухів на території України. /*М.Вахула*/

Бюрократична (етатистська) політична культура – культура, яка зв'язує рішення політичних проблем із дією механізму державного регулювання і контролю за політичним процесом. Вона орієнтована на обмеження і заборону конкурентної боротьби. Інтереси держави ставляться вище за особистісні. /*С. Денисюк*/

Бюрократизм (фр. *bureaucratie* – панування канцелярії) – термін, який використовується у зневажливому значенні для акцентування характерних вад бюрократичного адміністрування: рутини, байдужості, інертності, тяганини, неефективності, марнославства, агресивності та ін. негативних проявів, що асоціюються з неефективним адмініструванням. **Б.** є формою прояву суперечностей, антагонізмів між державою і сусп-вом, владою і громадянами. Позитивна якість чиновника – управління державними справами неминуче трансформується в якість негативну – задоволення особистих інтересів, використання свого місця у власних цілях. Якщо не подолати, то обмежити прояви **Б.**, змусити бюрократа-чиновника працювати на загальне благо людей можливо лише за умов громадянського сусп-ва і правової держави. /*І.Яцишин*/

Бюрократія (фр. *bureau* – канцелярія, гр. *kratos* – влада) – вища чиновницька адміністрація в державі. Термін «**Б.**» уведений у науковий обіг *Вінсентом де Гурне* у 1945 р. Науковий аналіз **Б.** започаткував *Г.-В.Ф.Гегель*. Феномен **Б.** досліджували також *Р.Мішель*, *Р.Мертон*, *А.Голднер*, *П.Блад*. Найяскравішим теоретичним обґрунтуванням **Б.** є теорія **Б.** М.Вебера. Термін **Б.** розглядався як система управління, за якої суспільні інтереси підпорядковуються інтересам чиновницької адміністрації. Якщо раніше поняття **Б.** вживалося лише щодо урядових установ, то зараз його використовують щодо будь-якої великої організації, котра має розгалужений штат управлінців (корпоративна **Б.**, профспілкова **Б.** тощо). /*А. Митко*/

« В »

Вандалізм (вандали – давньонімецькі племена, які неодноразово здійснювали напади на Рим та його провінції й завдавали значних руйнувань) – у букв. розумінні: руйнування або пошкодження культурно-історичних пам'яток, ін. матеріальних і культурних цінностей, приватних або суспільних об'єктів. **В.** тісно пов'язаний із поняттям агресії, насилля, спрямованих на заподіяння шкоди, пограбування, масове руйнування. Див.: *Агресія; Агресивна війна; Насилля.* /У.Гльницька/

Варшавський договір – військово-політичний союз східноєвропейських соціалістичних країн, зокрема Албанії (вийшла у 1968 р.), Болгарії, НДР, Польщі, Румунії, СРСР, Чехословаччини, створений у 1955 р. на протидію НАТО. Розпався у зв'язку з внутрішньополітичними змінами, які відбулися у європейських країнах, у т.ч. й у СРСР, наприкінці ХХ ст. /М.Головатий/

Васальна країна – країна, яка залежить від ін., більш могутньої країни, і за певні послуги отримує від неї необхідну допомогу. /Р.Пасічний/

Ватикан – карликова за територією теократична країна, розташована на території столиці Італії Риму, на пагорбі Монте-Ватикано, розміром 0,44 км². Населення менше 1 тис. осіб. Міжнародний адміністративний, організаційний центр римо-католицької церкви, резиденція її глави – Папи Римського. Міжнародна політика **В.** спрямована на попередження будь-яких війн, тероризму, мирне співіснування всіх країн і народів. /О.Демків/

Ваххабізм – одна з назв радикальної течії в сунітському ісламі, що сформувалась у XVIII ст. в Центральній Аравії. Назва походить від імені засновника – шейха *Мухаммеда ібн Абд аль-Ваххаба ат-Тамімі* (1703-1787 (або 1792) рр.), який виступив із пуританською проповіддю серед бедуїнських племен, у якій звинуватив мусульман у відхиленні від вчення про єдинобожжя. Засновник **В.** вважав, що справжній іслам практикувався тільки першими трьома поколіннями пророка *Мухаммеда* («Аль-Саляф Ас-Саліх») і заперечував усі наступні релігійні інновації, вважаючи їх впровадженою зловні ересю. В українській мові термін **В.** часто вживається як синонім ісламського тероризму. /У.Гльницька/

Вашингтонська хартія – укр.-амер. хартія про стратегічне партнерство підписана у Вашингтоні в грудні 2008 р. Цей документ став підтвердженням важливих гарантій безпеки, які були зафіксовані в тристоронній заяві президента України, США та Росії від 14 січня 1994 р., а також у Будапештському меморандумі про гарантії безпеки від 5 грудня 1994 р. у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї. Див.: *Будапештський меморандум.* /А. Круглашов/

«Велика сімка» (або G-7) – умовна назва семи найпотужніших країн світу (Великобританія, Німеччина, Італія, Канада, США, Франція і Японія). Щоріч-

«Велика двадцятка» (або G-20)

ні зустрічі лідерів цих країн проводяться з 1975 р. (перша зустріч без Канади, яка приєдналася у 1976 р.). Протягом останніх кількох років на ці зустрічі запрошуються і Росія. Отже, «сімка», по суті, перетворилась у «вісімку». На цих зустрічах обговорюються важливі економічні і політичні проблеми, за якими виробляються узгоджені рішення. */М.Лазарева/*

«Велика двадцятка» (або G-20) – група міністрів фінансів і керівників центральних банків 20 економік: 19 найбільших економік світу та Європейського Союзу. Виникла у 2008 р. під час фінансової кризи, коли торгівля різко падала, а безробіття зростало. Світ об'єднався в G-20, щоб не дати Великій рецесії перерости у Велику депресію. Членами «двадцятки» є Австралія, Аргентина, Бразилія, Великобританія, Німеччина, Індія, Індонезія, Італія, Канада, Китай, Корея, Мексика, Росія, Саудівська Аравія, США, Туреччина, Франція, ПАР, Японія. Двадцятим, колективним, членом організації є Європейський Союз, який репрезентують президент ЄС та Європейський центральний банк. */У.Льницька/*

Великий Державний Герб України – символ України поруч із Малим Гербом, Державним прапором та Державним гімном. Це передбачено ст. 20 Конституції України. Зокрема, Основний закон стверджує, що державні символи «виражають національний менталітет, національні ідеї політичного та історичного змісту». */Я.Турчин/*

Великий терор – один із найбільших етапів масових політичних репресій, трагічні події 1937-1938 рр. у всіх республіках тодішнього СРСР, у т.ч. і в Україні. Теоретичне обґрунтування необхідності **В.т.** дав *Й.Сталін*. У доповіді на лютнево-березневому пленумі ЦК ВКП (б) він заявив, що «в міру наближення до соціалізму класова боротьба в СРСР дедалі загострюється, ворогів більше, а не менше, і головне – вони стають підступнішими і законспірованишими». Вороги, наголосив тоді Сталін, є скрізь: і в армії, і в партійних, і в радянських органах (аж до ЦК), і серед інтелігенції, і навіть серед робітників та селян. Всюди «є свідомі або несвідомі шкідники, агенти ворожих розвідок, найманці капіталістичних держав». Саме після цього вакханалія терору почала набирати страшних обертів, хоча і в попередньому, 1936 р., і раніше – ще з 1917 р. – терор був для більшовиків постійним знаряддям зміцнення своєї влади. */С.Кульчицький/*

Великі країни – країни, які завдяки економічному, політичному та військовому потенціалу здатні чинити великий вплив чи тиск на систему міжнародно-правових відносин. Термін увійшов у політичну практику з часу Віденського конгресу (1814-1815). Згідно зі статутом ООН, юридичний статус **В.к.** мають Великобританія, КНР, Російська Федерація (з 1945 по 1991 рр. цей статус мав СРСР), США, Франція, які є постійними членами ООН, а також Індія, Бразилія, Японія та ін. країни. */І.Малик/*

Великодержавний шовінізм – проповідує національну винятковість, протиставляє інтереси одного народу інтересам ін. народів. Характеризується гі-

перетрофованою національною гордістю, яка нерідко переростає в пихатість, розколонування національної ворожнечі та ненависті. Спорідненими із **В.ш.** є *фашизм, тоталітаризм, антисемітизм, апартеїд, геноцид*. **В.ш.** може виявлятися у політиці великої нації стосовно малих народів усередині однієї країни, а також набувати міжнародного резонансу, тобто пригноблення ін. країн-націй, розпалювання агресивних війн. Див.: *Антисемітизм; Апартеїд; Геноцид; Тоталітаризм; Фашизм; Шовінізм. /М.Головатий/*

Великодержавність – властиві великій країні та її громадянам настрої, почуття, позиції певної національної зверхності, переваги над ін. народами, націями, етнічними меншинами. */М.Головатий/*

Великомасштабні конфлікти – зіткнення різноспрямованих сил, суб'єктів світового політичного процесу та захист ними своїх інтересів за умов жорсткої протидії із можливим застосуванням силових методів, що призводить до значної кількості людських жертв. */У.Ільницька/*

Веніціанська комісія – дорадчий орган Ради Європи з питань конституційного права, котрий надає висновки про відповідність проектів законодавчих актів європейським стандартам та цінностям. Офіційна назва – Європейська комісія за демократію через право. Комісія є форумом, в ході якого країни можуть обмінюватися інформацією, вчитися один у одного, обговорювати ідеї і проекти, пов'язані з конституційними питаннями. */О. Куць/*

Вербальна нота (лат. *verbalis* – словесний, усний) – письмове повідомлення (нота), яке готується дипломатичним представником у третій особі і направляється без підпису, але скріпленою печаткою, від імені посольства, місії або Міністерства закордонних справ. **В.н.** має вихідний номер, прирівнюється до усної заяви, є однією з форм дипломатичного листування. */С.Ставкова/*

Вердикт (англ. *verdict*, лат. *verdictum* – правильно сказане) – у політичній практиці термін **В.** вживається, як принципова домовленість, угода, акт, важливий висновок, т.зв., думка влади, політичного актора. */С.Ставкова/*

Верифікація (фр. *verification* – доказ, лат. *verus* – істинний і *facio* – робити) – **1)** посвідчення, свідоцтво; **2)** перевірка, емпіричне підтвердження теоретичних положень науки шляхом співставлення їх з експериментом, чуттєвими даними, об'єктами, що спостерігаються. В політології і політиці **В.** застосовується при описуванні, витлумаченні, поясненні політичних явищ і процесів із позицій соціальних і політичних норм і цінностей, перевірки істинності та встановлення вірогідності інформації, відомостей, які використовуються в практиці міжнародних відносин у процесі міжнародних переговорів і підготовки відповідних угод. */А.Кудряченко/*

Вертикаль влади – розподіл влади між усіма органами та посадовими особами, що відносяться до однієї гілки держ. влади. Особливо характерна для виконавчої та судової гілок влади. Скажімо, вертикаль виконавчої влади в Україні: Кабінет Міністрів – міністерства – місцеві держадміністрації. */А.Конумко/*

Верховна влада – влада, яка делегується вищим державним інститутом країни, Президенту, уряду, парламенту тощо. /*О.Івасечко*/

Верховна Рада України – єдиний орган законодавчої влади в Україні, який, складається з 450 народних депутатів, обраних терміном на чотири роки. Основними повноваженнями **ВРУ** є: * внесення змін до Конституції України в межах і порядку, передбачених розділом XIII Конституції України; * призначення всеукраїнського референдуму з питань, визначених ст. 73 Конституції України; * прийняття законів; * затвердження Державного бюджету України та внесення змін до нього; контроль за виконанням Державного бюджету України, прийняття рішення щодо звіту про його виконання; * визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики; * затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля; * призначення виборів Президента України у строки, передбачені Конституцією України, чергових та позачергових виборів до органів місцевого самоврядування. **ВРУ** здійснює також ін. повноваження, які відповідно до Конституції України віднесені до її відання. Повноваження **ВРУ** припиняються у день відкриття першого Засідання ВРУ нового скликання. /*Я.Турчин*/

Верховний комісар ООН з прав людини – посада, запроваджена у 1993 р. в структурі ООН із метою заохочення, захисту та нагляду за дотриманням прав людини в країнах світу. Обирається **В.к.** Генеральною Асамблеєю ООН терміном на чотири роки. Підпорядкований Генеральному секретарю ООН. Готує і подає на розгляд Генеральній Асамблеї щорічні доповіді з дотримання прав людини. /*Т.Тюріна*/

Верховний комісар ООН у справах біженців – посада запроваджена у 1951 р. Йому підпорядковане Управління у справах біженців, основним завданням якого є вирішення проблем біженців. Штаб-квартира Управління **В.к. у с.б.** розташована у Женеві. За невпинні і подекуди невдячні спроби надати допомогу біженцям і привернути увагу влади до їх потреб Управління у 1954 р. було нагороджено Нобелівською премією миру. /*Т.Тюріна*/

Вестернізація (англ. *western* – західний) – неологізм, який вживається для означення процесу зростання впливу культури та *політики* західних країн на життя сучасного людства. /*Т.Тюріна*/

Вето (лат. *veto* – забороняю) – право президента країни або верхньої палати парламенту призупиняти введення закону в дію. Правом вето володіють постійні члени Ради Безпеки ООН. **В.** може мати абсолютний або відносний характер. Для його здійснення необхідна владна і правова субординація, ієрархія. За цих умов більш повноважні суб'єкти можуть мати право впливати на політичний процес прийняття рішень. Право **В.** обов'язково закріплюється в законах країни, зокрема в конституціях. Правом **В.** володіє Президент України. Коли Президент не погоджується з рішенням уряду або парламенту, він повертає рішення на доопрацювання. /*Н.Біла*/

Взаємна безпека – безпека двох сторін, які знаходяться або можуть знаходитися у стані конфлікту. Цими сторонами можуть бути країни, союзи, організації або будь-які групи людей. Головний принцип – домагатися безпеки для обох сторін. В західній політичній літературі терміни **В.б.** і «загальна безпека» часто вживаються як синоніми. Разом із тим, деякі політологи почали розводити ці поняття: термін «загальна безпека» застосовується при аналізі безпеки всіх країн, а **В.б.** – у відносинах, напр., між Сходом і Заходом. /М.Обушиний/

Взаємодія політична – взаємний вплив різних політичних суб'єктів у процесі їхньої політичної діяльності з метою розв'язання політичних проблем і суперечностей, відповідно певної політичної ситуації. /Л.Дорош/

Вибір політичний – у широкому розумінні – можливість народу визначати особливості політичного устрою країни, шляхи національного розвитку; спосіб інституювання державної влади загалом, творення окремих інститутів, установ влади, політичних партій, громадсько-політичних об'єднань, відбір представників на різні організовані заходи, а також визначення глав держав, суб'єктів регіональної, локальної та місцевої влади; у вузькому розумінні – визначення напряму політичної орієнтації людини, зокрема, під час виборів (вибір електоральний) як певна процедура надання згоди або незгоди на передання влади представникам. /Л.Дорош/

Вибори – процедура безпосереднього висунення й обрання певною групою людей своїх представників (одного або кількох) шляхом відкритого або закритого (таємного) голосування для виконання ними визначених державних або громадських функцій, один із способів інституювання державної влади, найпоширеніший механізм відтворення органів державної влади і місцевого самоврядування відповідно до чітко визначених законодавством процедур. Розрізняють загальнонаціональні – президентські та парламентські, місцеві та регіональні – вибори до органів місцевого самоврядування, законодавчих зборів штатів, ін. аналогічних адміністративно-територіальних одиниць, а також окремих посадових осіб на місцях (судді, присяжні тощо). /Л.Дорош/

Виборці – громадяни, що володіють активним правом обирати, прізвища яких внесені до списку виборців, складеного виборчими комісіями. /Н.Біла/

Виборча інженерія (фр. *ingenieur*, лат. *ingenium* – здібність, винахідливість) – у широкому розумінні – напрям дослідження та розробки моделей виборчих систем, у рамках якого увага сконцентрована на політичних наслідках, до яких призводить застосування тієї чи іншої виборчої системи (К.Хоаг, Г.Халлет, Ф.Херменс, Дж.Сарторі, М.Дюверже); у вузькому – пристосування виборчих процедур у країні до інтересів політичних (зокрема, правлячих) еліт із метою завоювання та збереження влади. /Л.Дорош/

Виборча кампанія – різновид легальної політичної боротьби, спеціально організована у виборчий період робота суб'єктів виборчого процесу, спрямована на здійснення агітаційних заходів. /Л.Дорош/

Виборча квота (виборчий метр)

Виборча квота (виборчий метр) (лат. *quot* – скільки) – найменша кількість голосів, яка необхідна для отримання одного мандата по виборчому округу при застосуванні пропорційної виборчої системи. Розподіл мандатів за допомогою виборчої квоти полягає у тому, що кожен список отримує стільки мандатів, скільки разів у його результаті міститься квота. Щоб обчислити цю величину, треба кількість голосів, поданих за список, поділити на виборчу квоту. /*О.Ярош/*

Виборча комісія – спеціальний колегіальний державний орган, який утворюється для організації підготовки та проведення виборів в країні. Систему **В.к.** в Україні складають: **1)** ЦВК, до складу якої входять 15 членів комісії; **2)** територіальні **В.к.**, які є комісіями вищого рівня щодо всіх дільничих комісій даного територіального виборчого округу, яка утворюється ЦВК при виборах Президента України та народних депутатів в Україні; **3)** окружні **В.к.**, яка формується відповідною радою або її виконавчим комітетом при виборах депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів; **4)** дільничі **В.к.**, які здійснюють свої повноваження у межах виборчих дільниць і утворюються територіальними **В.к.** при виборах Президента України та народних депутатів або сільською, селищною, міською, районною у місті радою або її виконавчим Комітетом при виборах депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів. /*Н.Хома/*

Виборча система – сукупність передбачених законом виборчих процедур, пов'язаних із формуванням органів виконавчої чи законодавчої влади. Дуже часто, особливо в країнах транзитної демократії, **В.с.** є предметом виборчої (електоральної) інженерії, коли суб'єкти виборчого процесу за допомогою зміни виборчих систем чи їх модифікацій намагаються максимізувати свої електоральні здобутки. Вирізняють три види **В.с.**: змішану, мажоритарну і пропорційну. Кожна з них має свої характерні риси. Див.: *Змішана виборча система; Мажоритарна виборча система; Пропорційна виборча система.* /*О.Вишняк/*

Виборче право – право громадян обирати та бути обраними до представницьких органів держави. Загальне **В.п.** для чоловіків було запроваджене ще Конституцією Франції 1793 р.; у 1918 р. воно існувало вже в більшості країн, що називали себе демократичними. Надання ж права голосу жінкам відбувалося значно пізніше. Загальне **В.п.** для всіх дорослих громадян, напр., у Великобританії запроваджене 1928 р., а у Швейцарії – лише 1971. р. /*Н.Біла/*

Виборчий бюлетень – офіційний документ, що використовується для проведення голосування. Форму **В.б.** встановлює Центральна виборча комісія. В окремих випадках при голосуванні **В.б.** можуть бути замінені електронними засобами (напр., система голосування у ВРУ). /*Н.Біла/*

Виборчий корпус – кількість виборців, які взяли участь у голосуванні, фактично використавши своє активне право. /*Н.Біла/*

Виборчий округ – спеціальна одиниця територіального поділу країни, утворена для проведення виборів у її представницькі органи. Виділяють два типи виборчих округів – одномандатні (уніномінальні), де вибори у всьому

виборчому окрузі проводяться лише на одне місце, та багатомандатні (поліномінальні, плюриномінальні), де обираються кілька кандидатів. /К.Дудок/

Виборчий реєстр – у низці європейських країн список усіх виборців, які мають право голосу на місцевих, парламентських та ін. виборах. /Н.Біла/

Виборчі технології – комплекс методів, дій, які сприяють підвищенню рівня ефективності заходів виборчої кампанії певного суб'єкта виборчого процесу (кандидата), чи навпаки, спрямовані на дискредитацію його опонентів. /Л.Дорош/

Виборщики – у країнах, де застосовується непряма (двоступенева, багаторівнева) система виборів, особи, що обирають президента (США) або членів верхньої палати парламентів (Франція). /Ю.Олійник/

Вивчення громадської думки – з'ясування настроїв, суджень, оцінок, поглядів, ідей, різних соціальних груп сусп-ва щодо подій, явищ та процесів, що в ньому відбуваються. Здійснюється шляхом: * проведення соціологічних досліджень та спостережень (опитування, анкетування, контент-аналіз інформаційних матеріалів, фокус-групи); * запровадження спеціальних рубрик у друкованих та електронних ЗМІ; * проведення експрес-аналізу коментарів, відгуків, інтерв'ю, ін. матеріалів у пресі, на радіо та телебаченні для визначення позиції різних соціальних груп; * опрацювання й узагальнення висловлених у зверненнях громадян зауважень і пропозицій; * проведення аналізу цільової інформації, що надходить до спеціальних скриньок. Початок наукового **В.г.д.** був закладений амер. дослідником *Дж.Геллантом* у 1936 р., який шляхом опитування за використанням репрезентивної вибірки і по всій території США спрогнозував перемогу на президентських виборах *Ф.Рузвельту*. За роки незалежності в Україні виникло кілька десятків спеціалізованих як державних, так і неурядових громадських організацій, які залучаються до **В.г.д.:** Центр дослідження проблем громадського сусп-ва; Центр «Соціальний моніторинг»; «Центр соціологічних та політологічних досліджень»; «Соціовимір». /В.Полторак/

Видача злочинців – у міжнародному праві процес, в якому одна країна передає за запитом ін. країни особу, яка підозрюється чи звинувачується у скоєнні злочину. Подібна форма співпраці ґрунтується на актах екстрадиції та дипломатичних угодах, в яких вказуються умови видачі та причини, з яких у видачі може бути відмовлено. Якщо офіційний договір не укладено, країна може, але не зобов'язана видавати особу ін. країні. Див. *Воснні злочинці*. /М.Лазарева/

Види релігійних конфронтацій в Україні: 1) міжправославний конфлікт, який відобразив зіткнення не стільки церковних структур та еліт, скільки протилежних політичних, економічних, національних інтересів, орієнтирів цивілізаційного розвитку; 2) конфлікт між православною і греко-католицькою церквами – найбільш за давнине та гостре протистояння, яке сягає своїм корінням кінця XVI ст.; 3) історично успадковані та новопосталі суперечності між православними і протестантськими регіонами України; 4) протистояння

Визнання виборів недійсними

православних і мусульман у південних регіонах України; 5) конфліктні відносини між традиційними і нетрадиційними для України релігіями, культурами, сектами, іноземними місіями, котрі сприймаються як небезпечний чужорідний чинник, що може підірвати традиційні духовні цінності й патріотичні почуття, спотворити національний менталітет. /О.Пташник-Середюк/

Визнання виборів недійсними – такими вибори визнаються, якщо: 1) під час проведення виборчої компанії її учасники допустили грубі порушення чинного виборчого законодавства країни, доведені у судовому порядку (моральний і фізичний тиск на виборців, використання коштів із метою підкупу голосів виборців, агітація в день голосування тощо); 2) якщо під час підрахунку голосів спостерігалися порушення законодавства про вибори внаслідок чого результати голосування виявилися спотвореними. Див.: *Виборча система.* /Л.Школяр/

Визнання виборів такими, що не відбулися – процедура, яка регулюється законодавством кожної окремої країни, згідно з яким визначається норма явки виборців для того, щоб визнати вибори такими, що відбулися чи не відбулися. Для визнання виборів такими, що не відбулися, може бути й випадок, коли усі зареєстровані у виборчому окрузі кандидати вибули з голосування. Див.: *Виборча система.* /Л.Школяр/

Визначення результатів виборів – процедура підбиття підсумків голосування. Залежить від типу виборчої системи країни та складається з одного або двох етапів підрахунку голосів. Якщо визначають результати виборів у мажоритарному виборчому окрузі, то перший етап **В.р.в.** відбувається у дільничих виборчих комісіях, де підраховують кількість тих, хто взяв участь у голосуванні, і те, як розподілилися голоси між учасниками виборів. Другий етап **В.р.в.** відбувається на підставі протоколів дільничих виборчків. Окружні виборчі комісії визначають, хто переміг у цьому виборчому окрузі і хто має право одержати мандат депутата від конкретного виборчого округу. Див.: *Виборча система.* /Л.Школяр/

Виключна компетенція – повноваження органу або посадової особи місцевого самоврядування, які не можуть бути передані будь-яким способом ін. органам або посадовим особам місцевого самоврядування. /Н.Мисак/

Виконавча влада – одна із трьох гілок державної влади, котра організовує та спрямовує внутрішню і зовнішню діяльність держави, забезпечує втілення в законах волі сусп-ва, охороняє права та свободи людини. /Н.Мисак/

Виконавчі органи рад – органи, які відповідно до Конституції України та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» створюються сільськими, селищними, районними, міськими, районними в містах (у разі їх створення) радами для здійснення виконавчих функцій і повноважень місцевого самоврядування у межах, визначених законодавством України. /Н.Мисак/

Виховання політичне – цілеспрямований вплив на політичну свідомість і поведінку окремої особи, різних соціальних груп і сусп-ва в цілому. Головне

завдання **В.п.** є розповсюдження і впровадження у свідомість людей новітніх в даній системі політичних цінностей, норм, зразків поведінки. **В.п.** сприяє засвоєнню індивідом політичних ціннісних орієнтацій сусп-ва, формуванню у нього політичного мислення та політичної культури, політичної свідомості. У процесі **В.п.** особа набуває знання про правовий та політичний устрій сусп-ва, вміння користуватися своїми конституційними правами та свободами, визначати свій політичний вибір, свою політичну поведінку, дотримуватися своїх обов'язків громадянина. Див.: *Політична культура; Політична свідомість. /Л.Сорокіна/*

Вишеградська група – субальянс Польщі, Словаччини, Чехії і Угорщини, метою якого є забезпечення національної безпеки цих країн своїми силами. Поява у 1997 р. **В.г.** – відповідь на міцніючу вісь Росія – Німеччина. */В.Піча/*

«Відкрите суспільство» – поняття, запроваджене *К.Поппером* у книзі *«Відкрите суспільство і його вороги»*. Ідея відкритості, висунута на противагу ізоляціонізму, передбачає: * доступність соціальних структур для модернізації; * їхню здатність запозичувати все цінне із-зовні; * відмову від монополії на істину, від спроб запровадити єдине часткове бачення світу, примусово нав'язувати його всім. У **В.с.** люди критично ставляться до різних табу, що існують у закритому сусп-ві. Див.: *Суспільство. /Н.Черниш/*

Відкритий парламент – парламент, коли будь-хто може прийти до законодавчого органу на екскурсію, побачити, як працюють їхні обранці, переконатися, чи його обранець у залі, чи самотійно він голосує. Див.: *Парламент. /Н.Біла/*

«Відкритий простір» – дискусійний клуб, де люди з різними поглядами й уподобаннями мають можливість «бути собою», не оглядаючись на позицію організаторів. Узгодженою позицією членів клубу є опозиція неоліберальній глобалізації, що передбачає несприйняття політики насильства, війни, мілітаризму, кастової системи. Проголосивши свій рух *«абсолютно відкритим простором»*, його учасники наголошують на поширенні своїх ідей в ін. спосіб, ніж це передбачає традиційна політична діяльність. Вони відкидають будь-які обмеження й одномонітність, орієнтуючись на мережеві зв'язки, культурні пріоритети, інформаційний обмін через Інтернет. */Л.Нагорна/*

Відкритих дверей політика – політика, спрямована на розвиток вільного доступу на внутрішній ринок країни зарубіжних капіталів, технологій, інвестицій тощо. */М.Головатий/*

«Відлига» – за відомим висловом *І.Еренбурга*, повільна, але відчутна зміна у суспільній атмосфері після смерті *Й.Сталіна*, яка супроводжувалася викриттям *М.Хрущовим* «культу особи» на XX з'їзді КПРС, лібералізацією режиму, вільнішим висловленням критичних настроїв та надій на демократизацію політичного ладу в СРСР. */Т.Плазова/*

Видмирання держави – поступова втрата державою своїх бюрократичних функцій та функції примусу, на зміну яким приходять колективне і децентралізоване управління сусп-вом. Термін належить *К.Марксу*, який казав: «Державу не скасовано, вона відмирає». Див.: *Держава. /І.Малик/*

Відносна більшість – найбільша кількість голосів, подана за певного кандидата на виборах, у яких беруть участь два і більше кандидатів і кожен із яких не набрав половини голосів. За цим принципом переможцем визнається кандидат, який набрав більшість голосів (став «першим на фініші»). /Н.Біла/

Відповідальна влада – влада, за умов якої знищено союз влади і олігархії, існує невідворотна відповідальність влади, її представників за порушення Конституції та законів, корупцію. /М.Вахула/

Відповідальне врядування – врядування, за якого влада враховує у своїй діяльності громадську думку, здійснює послідовну й розважливу політику, систематично звітується перед виборцями. Термін **В.в.** ввів *А.Берг* у книзі «Представницьке і відповідальне врядування». Див.: *Громадська думка*. /М.Вахула/

Відповідальність політична – різновид соціальної відповідальності, котрий означає морально-психологічну установку суб'єктів *політики*, засновану на глибокому розумінні сенсу та наслідків політичних дій. **В.п.** передбачає перш за все відповідальність громадян за електоральний вибір, за якість депутатського корпусу, за наслідки своєї політичної участі. Особливо гострою проблемою в Україні нині є підвищення рівня **В.п.** суб'єктів різних рівнів політичної влади, як центральної, так і місцевої. Див.: *Політична участь*. /М.Вахула/

Відчуження політичне – стан, в якому людина сприймає політику, державу, владу як сторонні, «чужі сили», що панують над нею, пригнічують її. **В.п.** – одна з форм соціального відчуження, що фіксує наявність розриву між сусп-вом та людиною і, як наслідок, спотворення характеру взаємин між ними, їх дегуманізацію. Людина в цьому випадку позбавлена частини своїх сутнісних властивостей, що спричиняє втрату її природи, «знелюднення». Поняття відчуження запозичено в політології з філософії *Г.Гегеля*. Див.: *Абсентеїзм*. /Л.Дорош/

Віза (лат. *visus* – побачений, розглянутий) – **1)** відмітка у паспорті громадянина певної держави, яка означає спеціальний дозвіл ін. держави на в'їзд на її територію, виїзд з неї або проїзд (транзит) іноземця через її територію. **В.** видається на визначений термін дипломатичними та консульськими представництвами, як правило, за відповідну плату. За домовленістю сторін **В.** може надаватися безкоштовно. Також за домовленістю сторін може існувати безвізовий порядок перетину кордонів їх держав. Нині зберігається безвізовий в'їзд громадян України на територію більшості пострадянських республік. **2)** надпис відповідної посадової особи на певному документі, проекті документа, яка підтверджує його дійсність, є підставою для вступу в силу, або означає його згоду з текстом документа. Відповідний напис означає тим самим, що документ завізовано. /Г.Зеленько/

Війна – будь-які рішучі дії нападника з метою змінити поведінку супротивника в потрібному для нападника напрямі. Це збройна боротьба, бойові дії між країнами (їх коаліціями). Війна тісно пов'язана з політикою і породжується нею, розглядається як знаряддя політики, як її продовження ін. засобами

(*К.Клаузевіц*). За останні 14,5 тис. років людської цивілізації відбулося 5,5 тис. війн, у т.ч. дві світові війни у ХХ ст., в яких загинуло близько 100 млн людей. Нині темою №1 є недопущення ядерної війни, в якій може загинути все людство. Див. *Війна визвольна; Війна громадянська; Війна економічна; Війна психологічна. /І.Малик/*

Війна визвольна – справедлива за характером війна, спрямована на ліквідацію чужоземного панування, нав'язування волі та чужих інтересів тому чи ін. народові. */А.Конітко/*

«Війна гібридна» – комбінове використання ворогом дозволеної зброї, партизанської війни, тероризму, злочинної поведінки та пропаганди задля досягнення політичних цілей. Прикладом «**В.г.**» є війна Росії щодо України в 2014 р, складовими якої є: російська окупація Криму, терористичне проникнення на територію України, нав'язування ідей федералізму, тортури військовополонених рос. терористами та захоплення в заручники спостерігачів ОБСЄ. Отже, по суті, Україна стала європейським полігоном «**В.г.**». */М.Поліщук/*

Війна громадянська – збройний, часто тривалий конфлікт, в якому політично організовані групи в *країні* заперечують політичний контроль або борються за чи проти його створення в будь-якій новій формі. Найбільш великі – американська (1861–1865 рр.), російська (1917–1920 рр.), іспанська (1936–1939 рр.) – є важливими вододілами в житті національної країни або сусп-ва. Сьогодні яскравим прикладом **Г.в.** є війна різних ісламських угруповань в Афганістані, Сирії, Єгипті. */О.Горбач/*

Війна духовна – війна, яка ведеться за допомогою духовної зброї (відповідної віри), спроможна сформувавши в супротивника психологічний тип (психотип) раба, який легко піддається денационалізації. До такого роду війни нині активно долучився очільник російської православної церкви *о.Кирил* з його програмою «*Русского мира*». */Т.Тюріна/*

Війна економічна – війна, прикладом застосування якої в сучасних умовах є різні економічні санкції, антидемпінгові розслідування, нееквівалентний товарний обмін, валютні експансії тощо. */В.Кулішов/*

Війна за допомогою прихованого геноциду – війна, за допомогою якої можна докорінно й назавжди відібрати здатність супротивника до опору. Йдеться про цілеспрямоване руйнування генофонду шляхом наркотичного, алкогольного, тютюнового геноциду чи цілеспрямованої зміни культури харчування. Ефективність і підступність цього виду зброї криється в її непомітності. */Я.Турчин/*

Війни інформаційні – у широкому розумінні – спосіб захисту власних інтересів країни через збереження «своїх» ресурсів чи здобуття «чужих» шляхом примусового спотворення інформаційного простору з метою перерозподілу ролей, місця та функцій його суб'єктів для досягнення переваг у політичній, соціальній, економічній, культурній, релігійній та ін. сферах; у вузькому – застосування інформаційних заходів у корпоративній конкуренції. */Л.Дорош/*

Війна організаційна

Війна організаційна – війна, яка ведеться на двох рівнях – простому та більш системному. На простому рівні вона здійснюється шляхом імплантації в національне тіло супротивника чужорідних або відверто ворожих для нього організаційних форм, напр., усіяятих релігійних сект (як то секта *А.Догмана* «Чорне братство», яка з'явилася в Україні кілька років тому), «благодійних фондів» і т.п. На більш системному рівні – війна, яка здійснюється шляхом насадження непритаманих народів систем управління і способу життя. */Т.Плазова/*

Війна політологічна – умовна назва глобального протистояння різних політичних вчень, доктрин, поглядів на державу, війну, міжнародну безпеку. **В.п.** може загострюватися в умовах нового глобального протистояння великих країн. Див.: *Війна; Великі країни. /М.Михальченко/*

Війна «психологічна» – цілеспрямоване і планомірне використання політичними опонентами пропаганди та ін. засобів (дипломатичних, воєнних, економічних, політичних тощо) для прямого або опосередкованого впливу на думки, настрої, почуття і у підсумку – на поведінку противника з метою заставити його діяти в потрібних їм напрямках. Така війна спрямована на підрив масової соціальної бази політичних опонентів, на руйнування впевненості у правоті і здійсненні ідей противника, зниження морального духу, політичної та ін. видів активності. */Ю.Вінтюк/*

Війна світова – глобальне протистояння коаліцій держав із застосуванням засобів збройного насилля, яке охоплює більшу частину світу. **В.с.** переслідує значні політичні, економічні і воєнні цілі із використанням усіх форм боротьби – збройної, політичної, економічної, дипломатичної та ідеологічної. Характер **В.с.** визначається цілями країн, що воюють, і засобами їх ведення. Перша (1914-1918 рр.) і друга (1939-1945 рр.) **В.с.** принесли людству загибель десятків мільйонів людей, величезні руйнування стали справжньою трагедією нашої цивілізації. Див.: *Війна. /О.Горбач/*

Війна технологічно-силова – вид війни, яка ведеться за допомогою високотехнологічної зброї (ядерної, лазерної, метеорологічної, біологічної тощо). Цей спосіб ведення війни є доволі дорогим і ризикованим, тому сучасні країни його не наважуються застосовувати. */А.Зачена/*

Війна хронологічна – війна, об'єктом якої є інтерпретація не поточних подій, а характеру цивілізаційних процесів. Це війна за минуле, але спрямована вона в майбутнє. Прикладом застосування цього виду зброї є закидання в масову свідомість деструктивних вигадок, напр., про те, що Україна – це «країна», що трипільці були семітами, що наша історія – суцільна трагедія, що воїни, які брали участь в русі опору ОУН-УПА – колабораціоністи, бандити, буржуазні націоналісти і т.п. Хронологічна зброя дозволяє тримати людину в покорі за допомогою переконання в тому, що її батьки, діди і прадіди завжди були рабами, тому їй не залишається нічого іншого, як змиритися з цим і самій все життя бути рабом. */М.Школяр/*

Війська – збройні сили країни. Австр. політолог *Л.Гумплович* довів, що воєнне завоювання було джерелом утворення країни. Не залежно від того, приймається його теорія чи ні, очевидно, що **В.** відіграють вирішальну роль у підтримці державної влади. На жаль, до цього часу вивчення **В.** і війни займає незначне місце у вітчизняній політології. Див.: *Війна. /А.Зачена/*

Військова акція – обмежене за цілями, часом і місцевістю застосування країною військової сили проти ін. країн чи незаконних збройних формувань. **В.а.** проводиться політичним та військовим керівництвом країни, коли стратегічні цілі не потребують великомасштабного застосування військової сили або її застосування неможливе чи небажане. Як приклад, **В.а.** «*Вісла*». */У.Ільницька/*

Військова безпека – складова частина національної безпеки, що означає стійкий стан надійної захищеності особи, прав і свобод громадян, базових інтересів та цінностей суспільства і суверенної країни від військових загроз, можливих зазіхань із застосуванням військової сили та виникнення збройних конфліктів. Див.: *Військова загроза. /У.Ільницька/*

Військова влада – влада, здійснювана завдяки контролю за збройними силами та озброєнням. Напр., 3 липня 2013 р. була встановлена **В.в.** в Єгипті після повалення президента М.Морсі. */Ю.Олійник/*

Військова загроза – вища форма прояву військової небезпеки, за якої існує безпосередня ймовірність виникнення збройного конфлікту. Див.: *Військова безпека. /У.Ільницька/*

Військова політика – політика, яка має справу з організацією та застосуванням засобів збройного насилля для досягнення політичних цілей. Монопольне право на розробку і реалізацію **В.п.** має держава як політичний інститут сусп-ва. Вона здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, розробляє воєнну доктрину, сприяє процесам попередження війн і конфліктів, регіональному роззброєнню, визначає зовнішні загрози, потенційних ворогів і союзників. В основу **В.п.** покладений принцип оборонної достатності. */О.Горбач/*

Військова сила – 1) частина військової могутності країни; 2) збройні сили, ін. війська, воєнізовані формування, військові органи країни, засоби та ресурси, які використовуються країною для забезпечення військової безпеки та досягнення військово-політичних цілей; 3) засіб політики. **В.с.** втілює інтенсивність та ступінь реального впливу військової могутності країни на ін. країни або систему міжнародних відносин з тією або ін. метою. */У.Ільницька/*

Військове втручання – 1) вторгнення в країну збройних сил ін. країни всупереч позиції чинного уряду; введення та розміщення військ (сил) за межами країни, до якої вони належать, з метою досягнення військово-політичних цілей; а також військово захоплення територій ін. країн із метою утвердження свого політичного впливу. **В.в.** порушує політичну незалежність і територіальну цілісність країни; 2) будь-яке втручання військових в політику, яке поширюється за межі мінімальних рівнів впливу, зазвичай існуючих в конститу-

Військове суспільство

ційних демократичних країнах. Є чотири рівні **В.в.:** вплив, шантаж, повалення урядів, заміна існуючого режиму воєнним. Див.: *Путч. /С.Орлов/*

Військове суспільство – форма сусп-ва, в якому війська відіграють домінуючу або зростаючу роль. */Л.Бойко/*

Військове і промислове суспільство – еволюційна відмінність *Г.Спенсера* між двома типами сусп-в: більш ранньою формою, заснованою на «примусовому співробітництві», – військовим сусп-вом і більш пізньою, до якої приходять військові сусп-ва – промисловим сусп-вом, побудованому на «добровільному співробітництві». */Г.Герасим/*

Військовий злочин – порушення законів, правил, норм або традицій війни; злочин, вчинений під час війни, бойових дій або під час несення військової служби; порушення принципів та норм міжнародного права, які обумовлюють (визначають) права та обов'язки сторін, які воюють або нейтральних країн. **В.з.** визнаються злочини проти встановленого законодавством країни порядку несення або проходження військової служби, вчинені військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними під час проходження ними навчальних або спеціальних зборів. */У.Льницька/*

Військовий найманець – особа, завербована у своїй країні чи за кордоном для участі у збройному *конфлікті*; беручи участь у військових діях, керується головним чином бажанням отримати особисту вигоду; не є ні громадянином сторони, що знаходиться в *конфлікті*, ні особою, що постійно проживає на території, яка контролюється стороною *конфлікту*; не належить до особового складу *збройних сил* сторони, що знаходиться в *конфлікті*; не направлена країною, яка не є стороною *конфлікту*, для виконання офіційних обов'язків як така особа, що належить до особового складу її збройних сил. */Н.Гайдук/*

Військово-бюрократичний комуністичний режим – режим, для якого характерні: єдина партія на чолі з харизматичним вождем; офіційна ідеологія; монополія держави на засоби масової інформації; мілітаризація сусп-ва.; особлива система насильства й терору; жорстко централізована система управління економікою. Це, зокрема, радянський режим за часів *Й.Сталіна*. У липні 2009 р. комітет Парламентської асамблеї ОБСЄ з питань демократії схвалив резолюцію, в якій урівнюються нацизм і сталінізм. Див.: *Комунізм; Нацизм; Соціалізм; Сталінізм. /О.Гілета/*

Військово-політичний істеблішмент (англ. *establish* – зміцнювати, засновувати) – панівна, владна військова верхівка (військова еліта), яка здійснює вплив на формування та реалізацію державної військової політики та користується привілейованим становищем і статусом; державні суспільно-політичні та економічні інститути та організації, що наділені владою і впливом у сусп-ві, а також особи і групи осіб, які займають ключові позиції у державно-владних структурах, що реалізують військову політику. */Я.Турчин/*

Військово-промисловий комплекс – термін, представлений громадськості в 1950 р. у відомій промові Президента США *Д.Ейзенхауера*, в якій він на-

50

голосив, що в американському сусп-ві все більш домінують військові та економічні імперативи, викликані до життя гонкою озброєнь. /*О.Івасечко*/

Вільна економічна зона (ВЕЗ) – господарська територія з високим ступенем самоуправління і значним пільговим режимом, що виділена для широкого залучення іноземного капіталу, передової техніки і технологій, управлінського та маркетингового досвіду. Така зона має бути економічно та соціально високоєфективною, забезпечувати випуск конкурентоспроможної продукції (послуг) на рівні сучасних світових стандартів як на внутрішній, так і на зовнішній ринки. /*М.Школяр*/

Віртуальна (кольорова) революція – протестний суспільно-політичний рух, що викликаний негативним ставленням громадянського сусп-ва до державної влади; це поворотний момент в суспільному розвитку, після якого відносини між державою та громадянським сусп-вом не можуть повернутися до дореволюційного стану. Прикладами **В.р.** є «Оксамитова» революція в Чехословаччині (1989), «Революція троянд» у Грузії (2003), «Помаранчева» революція в Україні (2004), «Тюльпанова» революція в Киргизії (2005), революція «кедрів» в Лівані (2005), «Жасминова» революція в Тунісі (2010-2011), революція в Єгипті (2011). До невдалих спроб **В.р.** відносять дії опозиції в Азербайджані (осінь 2005), Узбекистані (2005), Білорусі (весна 2006), Вірменії (весна 2008) і Молдові (весна 2009). Водночас, існують твердження про те, що **В.р.** є політичною технологією реалізації опонентами правлячої еліти несилової зміни влади з використанням закордонної фінансової допомоги, тобто зумовлюється не спонтанними, а спровокованими масовими соціальними протестами. /*Л.Дорош*/

Вітчизна – поняття, яке майже збігається з поняттям «*Батьківщина*». Але якщо поняття «*Батьківщина*» – скоріше поняття соціально-економічне, то поняття «**В.**» віддзеркалює географічні, національні особливості, природне середовище, специфіку мови, культури, побуту, традицій, звичаїв. /*Л.Доцяк*/

«Вічний мир» – мир, пов'язаний із розвитком економічної та політичної співпраці між країнами, з формуванням світового громадянського сусп-ва, світового уряду, поширенням демократії тощо. Ідея «**В.м.**» належить нім. філософу *І.Канту*. /*Я.Турчин*/

Віце... (лат. *vice* – замість, взамін) – префікс до слів, що означає «заступник», «помічник» (напр., віце-президент).

Включеність у політику – залученість окремих осіб та різноманітних соціальних груп до політичного процесу, що проявляється в конкретних формах політичної діяльності та політичної поведінки (голосування на виборах, контакти з управліннями різних рівнів, демонстрації, мітинги, внесення грошових коштів, їх збір, підписання петицій, членство в громадських організаціях тощо). Включення в суспільно-політичне життя визначається зв'язками окремої людини із ін. людьми (процесом соціалізації), наявністю у неї можливостей для обміну інформацією. /*Л.Дорош*/

Влада – 1) спроможність, *право*, можливість суб'єкта *політики* нав'язувати власну волю, розпоряджатися ін. людьми, суспільними групами за допомогою закону, авторитету, *насилля*, примусу тощо; 2) система керівних (державних) органів. За *М.Вебером*, **В.** – це можливість для одного діяча в даних соціальних умовах проводити власну волю навіть всупереч супроводу. Таке визначення може бути застосовано для характеристики відносин між двома партіями. Одна з них здійснює владу над ін. *Т.Парсонс* характеризує **В.** як здатність сусп-ва мобілізувати свої ресурси заради досягнення поставлених цілей. Також **В.** можна визначити як здібність приймати рішення і домагатись їх обов'язкового виконання. У **В.** – це дієвість системи, здатність приймати закони, підтримувати в країні порядок, захищати сусп-во від ворогів. Одночасно **В.** можна розглядати і як здатність нав'язувати свою волю і мобілізувати ресурси для досягнення поставленої мети. /*Я.Турчин*/

Владна еліта – внутрішнє коло владоможців в сучасному сусп-ві. За *Ч.Р.Мілсом*, ця елітна група складається з трьох вільних об'єднань тих, хто займає провідне становище в промисловості, обороні та політиці. /*Я.Турчин*/

Владні повноваження – узаконена *влада*, яку одна особа або група має над ін.; здатність і можливість здійснювати вплив на політичну діяльність і політичну поведінку людей. Характерними ознаками **В.п.** є: легальність, верховенство, публічність, легітимність тощо. /*Я.Турчин*/

Внутрішня демократія – принцип внутрішньопартійного життя політичних партій, засадовим стосовно якого є принцип рівності всіх членів партії, а керівні органи партії – змінні, підзвітні, виборні. Див.: *Демократія*. /*О.Бік*/

Внутрішня політика – комплекс заходів, що охоплює напрямки економічної, соціально-інтеграційної, соціально-культурної, примусової і т.д. діяльності держави, її структур та інститутів, зорієнтованих на погодження інтересів різних верств населення. Див.: *Політика*. /*Л.Дорош*/

Воєнна доктрина – прийнята в країні на певний час система поглядів на сутність, цілі, характер можливої війни, на підготовку до неї країни і збройних сил, на способи її ведення. Див.: *Війна; Збройні сили*. /*Н.Хома*/

Воєнна організація України – сукупність органів державної влади, військових формувань, утворених відповідно до Законів України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем з боку сусп-ва і безпосередньо спрямована на захист національних інтересів України від зовнішніх та внутрішніх загроз. Суб'єктами забезпечення воєнної безпеки й оборони країни є і мають бути не тільки Збройні Сили України, на чому акцентують деякі теоретики й політики, але й: *а)* держава; *б)* весь Український народ; *в)* Збройні Сили України; *г)* відповідні військові формування; *г)* відповідні правоохоронні органи. /*О.Третяк*/

Воєнний конфлікт – ведення воєнних дій на певній частині території, у т.ч. і на державному кордоні, з метою вирішення окремого питання зовнішньої політики за допомогою воєнної сили. Див.: *Війна*. /*О.Герус*/

Воєнні злочинці – особи, які вчинили злочини проти миру, загально визнаних законів і звичаїв війни. До цих злочинів належать: * планування, підготовка, розв’язання або здійснення агресивної війни, а також пропаганда агресії; * насилля, пограбування, вбивства, катування, поневолення, заслання та ін. * жорстокості щодо цивільного населення; * вбивства військовополонених, заручників; * руйнування міст і сіл, не викликані воєнною необхідністю. Див.: *Війна; Видача злочинців. /О.Герус/*

Воєнно-політичний конфлікт – вид соціальної взаємодії, яка проявляється як найвищий ступінь розвитку антагоністичного протиріччя між суб’єктами конфлікту (індивідами, соціальними групами, соціальними прошарками, політичними організаціями, державами, блоками держав) щодо політичної влади, особливістю якого є нанесення шкоди кожною із сторін за посередництвом військової сили. */М.Школяр/*

Волюнтаризм (лат. *voluntas* – воля) – у політичному лексиконі – соціально-політична практика, для якої є характерним суб’єктивізм та суб’єктивістська сваволя, нехтування об’єктивними законами суспільного розвитку, обставинами прийняття рішень, потребами людей, підпорядкування політики довільним бажанням людей, що її здійснюють, певним, наперед заданим ідеальним конструкціям. */В.Варинський/*

Воля політична – здатність політичного суб’єкта до самодетермінації і саморегуляції діяльності. Наявність **В.п.** дає можливість регулювати власні політичні дії. Вольова зрілість політичного актора – одна з необхідних сутнісних характеристик його особистості. */О.Гілета/*

Вотум (лат. *volunt* – бажання, воля) – думка, висловлена більшістю голосів виборчого корпусу, або постанова, прийнята шляхом голосування більшістю голосів виборців або членів представницького органу. У конституційному праві виокремлюють кілька різновидів **В.:** **В. виборчий** – рішення, прийняте більшістю голосів виборців, результат голосування на виборах до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Застосовується, як правило, у демократичних державах, де основа для згоди – принцип більшості і означає, що представники сусп-ва, які обираються до представницьких органів влади, повинні отримати **В.** виборців – кількість голосів, яка необхідна для одержання ними депутатського мандата. **В. довіри** – у країнах із парламентською або змішаною формою правління схвалення політичної програми, законопроекту або певного заходу уряду чи окремого міністерства парламентом або нижньою палатою парламенту шляхом голосування. Питання про **В.** довіри може ініціювати уряд, парламентські фракції або група депутатів. Якщо схвалення не досягнуто, то це означає, що уряд або окремих міністр отримали **В. недовіри**. **В. плюралістичний (плюральный)** – порядок, за яким у деяких країнах певні категорії виборців мають по два і більше голосів. **В. евентуальний** – порядок, за яким у країнах із пропорційною системою виборів, голоси, подані

за одного з кандидатів, у разі перевищення встановленої квоти можуть заручуватися ін. кандидатами з того самого партійного списку. **В. кумулятивний** – порядок голосування у багатомандатному виборчому окрузі, коли виборець має декілька голосів і може розподілити їх між кандидатами на власний розсуд – віддати всі голоси за одного кандидата або розподілити їх між різними кандидатами одного партійного списку; сприяє забезпеченню представництва меншості, надає можливості голосувати не тільки за партію, а й за окремих кандидатів. **В. обов'язковий** – юридично встановлений у низці країн обов'язок усіх громадян брати участь у виборах органів державної влади під загрозою накладання штрафів за відмову у голосуванні. /Г.Зеленько/

Вотум недовіри – застосовується у країнах із парламентарною, інколи змішаною формою правління. **В.н.** висловлюється парламентом або нижньою палатою парламенту шляхом несхвалення результатів діяльності уряду, законопроекту або певної акції уряду в цілому або окремого міністра. Після цього слідує відставка уряду або міністра, якому оголосили **В.н.** Ініціатива постановки питання про **В.н.** може впливати із парламентської процедури, відповідно до якої після заслуховування звіту уряду ставиться питання про довіру. Ініціатива про висловлення **В.н.** може виходити від самого уряду, парламентських фракцій або груп депутатів. При винесенні конструктивного **В.н.** уряд може бути відправлений у відставку лише у випадку, якщо одночасно обрано нового главу уряду. Тим самим досягається стабільність у функціонуванні виконавчої влади. /Г.Зеленько/

Вульгаризація політична – спрощене трактування політичних і суспільних процесів в цілому, різнобічне (помилкове) сприйняття природи, характеру розвитку *політики*, політичної ситуації. /Б.Гурій/

Вчення політичне – сукупність теоретичних положень (понять, категорій, теорій, доктрин), покликаних забезпечити пізнання будь-якої сфери соціально-політичної дійсності (політичні відносини і зв'язки, політичні процеси, форми і функції політики, політична стратегія і тактика, політична ідеологія та культура, ін. політичні явища та цінності тощо), творення нових політичних ідей, прогнозування і моделювання політичного майбутнього. Термін **В.ч.** також вживають для позначення системи соціально-політичних поглядів того чи ін. мислителя (напр., вчення *Арістотеля*, *Н. Макіавеллі*, *К. Маркса* тощо). /Л.Дорощ/

« Г »

Гавермент рилейшнз (англ. *government* – уряд, держ. управління, *relations* – відносини, зв'язки) – відносини з державними органами, один із напрямків державних паблік рилейшнз (PR), спрямований на формування та підтримку взаємовідносин бізнесу із владою. У структурі державних PR бізнес виступає як специфічний соціальний інститут і група громадськості. /В.Полтораєв/

Газават (араб.) – інакше «*джихад*» – «священна війна» мусульман проти «невірних», тобто немусульман. Ідея Г. в минулому часто використовувалася правлячими верствами для здійснення загарбницької зовнішньої політики. Іноді заклики до Г. були засобом згуртування мусульманського населення проти колонізаторів. Лозунг Г. використовувався також в перші роки після Жовтневої революції 1917 р. в боротьбі проти встановлення Радянської влади у Середній Азії і деяких районах Кавказу. /М.Обушній/

Гангстеризм (англ. *gangster* – бандит, злодій) – одна із форм організованої злочинної бандитської діяльності, в основі якої – насилля, вбивства, підкупи, вимагання, терор, збройні напади, пограбування. У широкому розумінні – синонім організованої злочинності в США та ін. країнах. Гангстерські угруповання – великі, самостійні, ієрархізовані структури на чолі із авторитарним лідером. Угруповання гангстерів з'явилися в США у період освоєння «Дикого Заходу». /У.Ільницька/

Гандизм – соціально-політичне та релігійно-філософське вчення, яке виникло на поч. ХХ ст. в Індії і одержало назву за ім'ям його основоположника М.К.Ганді (1869-1948). Базуючись на релігії індуїзму, Г. проголошує основним принципом свого вчення – «ахінса» – ненасилля, а у сфері політики проповідував тактику масових ненасильницьких дій, або «сатьяграхи», індивідуальною формою якої є голодування. Г. запропонував новий метод політичної боротьби – громадянську непокору, зіграв виключну роль у визвольному національному русі, в становленні незалежної Індії. /М.Головатий/

Гарант (фр. *garant* – поручитель) – держава, установа або особа, які дають в чомусь *гарантію*, зобов'язуються щось виконати. Напр., ст. 102 Конституції України проголошує Президента України гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання прав і свобод людини і громадянина тощо. /Н.Гайдук/

Гарантія міжнародна – сукупність правових принципів і засобів, механізм, який забезпечує додержання норм *міжнародного права* і виконання міжнародних зобов'язань. /Н.Хома/

Гарантоване знищення – у теорії стримування уявлення, за яким ядерні країни можуть зберігати стабільність стосунків доти, поки кожна з них усвідомлює, що може і знищити суперницю, і бути знищеною. /О.Третьяк/

Гарібальдійці – добровольці-дружинники, які боролися в 40-60-х рр. XIX ст. під керівництвом патріота-демократа *Гарібальді* за звільнення Італії від австрійського ярма і за її національне об'єднання. /*О.Красівський*/

Гасло політичне – форма поширення, пропаганди політичних ідеалів, що сповідаються політичними партіями і політичними лідерами. Через **Г.п.** у практику та масову свідомість впроваджується політична ідеологія. /*Л.Яцишин*/

Гвардія (фр. *garde*) – **1**) особиста охорона глави держави або воєначальника; **2**) особливі формування для військових або політичних цілей (Г. республіканська, Г. громадянська і т.д.); **3**) назва найкращої відбірної частини якоїсь соціальної групи або організації. /*М.Школяр*/

Гегемон (гр. *ἡγεμών* – *вождь*) – керівник, носій гегемонії. Див.: *Гегемонія*.

Гегемонія (гр. *ἡγεμών* – *вождь*) – керівна роль будь-якої групи, партії, класу, країни щодо ін. Носієм Г. під час демократичних революцій, перебудови сусп-ва на соціалістичних засадах лєнінізм вважав пролетаріат. Див.: *Гегемонізм*. /*О.Коляса*/

Гегемонізм – нав'язування поглядів, політичних установок, політики одним суб'єктом ін. (або ін.). Г. можливий у відносинах між людьми, політичними організаціями та громадськими рухами, народами та країнами. Див.: *Гегемонія*. /*О.Коляса*/

Гельсінський заключний Акт – підписаний країнами-учасниками Народи з безпеки та співробітництва в Європі 1975 р. в Гельсінкі (Фінляндія). **Г.з.А.** закріпив права націй на самовизначення та дав потужний поштовх до активізації громадського руху, став наріжним каменем у фундаменті укр. незалежності. Напрацьовані в ОБСЄ спільні норми та стандарти, зокрема у сферах демократії та прав людини, стали значною мірою основою розвитку вітчизняної політичної та правової системи. /*О.Горбач*/

Гельсінський процес – умовна назва процесу співробітництва країн, який розпочався на Нараді з питань безпеки і співробітництва в Європі у 1975 р. в Гельсінкі та був продовжений під час подальших зустрічей між представниками країн-учасниць цього процесу. /*О.Горбач*/

Гендерна політика – система цілеспрямованих взаємопов'язаних заходів, спрямованих на вирішення гендерних проблем, досягнення гендерної рівності, на утвердження партнерства статей у всіх сферах життєдіяльності сусп-ва, і, зокрема, у визначенні й реалізації політичних цілей, завдань і методів їх досягнення в діяльності політичних структур (держави, політичних партій, суспільно-політичних об'єднань). /*Н.Гайдук*/

Гендерні квоти – спеціально визначене тимчасове мінімальне представництво жінок і чоловіків у суспільно-політичній сфері для усунення кількісного дисбалансу. Простежується певна закономірність, що «Г.к.» у політичній сфері фактично є «квотами для жінок». Це не є суперечністю, оскільки для більшості країн світу гострою залишається проблема кількісного представництва

жінок в органах влади. Квотування буває «тверде» і «м'яке». «Тверда квота» – кількісно фіксована норма представництва, коли чітко обумовлюються кількість і межа місць, скорочення якої не допускається; такі квоти фіксуються в конституціях, виборчому законодавстві, внутрішньому регламенті політичних партій та ін. Конституційно **Г.к.** закріплені у Аргентині, Бельгії, Франції та ін. У ЄС відсутній уніфікований підхід до застосування гендерного квотування. «М'яке квотування» – обов'язкова участь у конкурсі на одне місце представників двох статей. У Швеції «м'яке квотування» є обов'язковим у конкурсах на керівні посади не тільки в політичних, а й у бізнесових структурах. Поширену практику ця норма має у ФРН. Напр., в оголошенні на вільну вакансію обумовлюють, що за однакової фаховості перевагу надають одній зі статей, яка менш представлена в колективі й таким чином забезпечують гендерний баланс. Незважаючи на певні недоліки, **Г.к.** показують свою ефективність у досягненні гендерної рівності. /Ю.Ярош/

Генеральна Асамблея ООН – головний дорадчий орган *ООН*; найближчий аналог світового уряду. У ній представлені усі країни–члени ООН. Чергові сесії проводяться з середини вересня до середини грудня. **Г.А.** не може вимагати вжити заходів від жодного уряду, але її рекомендації мають вагу світової громадської думки. Резолюції **Г.А.** у важливих питаннях приймаються більшістю в 2/3 її членів, що брали участь у голосуванні; резолюції в ін. питаннях приймаються простою більшістю. **Г.А.** приймає в організацію нових членів ООН, формує її органи, затверджує бюджет і т.д. **Г.А.** покликана сприяти підтримці міжнародного миру та правопорядку. У складі **Г.А.** діють комітети з політичних, економічних, соціальних, гуманітарних, адміністративних та ін. питань. /Ю.Олійник/

Генеральний секретар ООН – вища адміністративна посадова особа Організації об'єднаних націй, яка призначається *Генеральною Асамблеєю ООН* за рекомендацією *Ради Безпеки* на 5 років (з можливістю повторного призначення). /Ю.Олійник/

Генерація політична (лат. *generatio* – народження, розмноження) – політична спільність людей приблизно однієї вікової категорії, які мають спільний соціальний досвід, здобутий у період їх соціалізації. Близьким поняттям до **Г.п.** слід вважати термін «*політичне покоління*». Окремі вчені вважають, що політичні покоління складаються в основному в результаті соціалізації в молодому віці. При цьому виникає проблема розмежування політичних поколінь, що не має поки задовільного загально визнаного рішення. Проблеми формування, розмежування **Г.п.** знаходяться в полі зору вчених багатьох країн світу. Один з найбільш ґрунтовних підходів в даному напрямку здійснений в польській науковій думці. Політичні покоління, на думку польського вченого *Б.Голембювського*, співвідносяться з великими історичними етапами. Вік політичних поколінь становить у середньому близько 25 років. /М.Іванов/

Геноцид

Геноцид (гр. *γένος* – рід, плем'я, лат. *caedere* – вбивати) – усвідомлене та систематичне, повне або часткове знищення окремих груп населення за расовими, національними, релігійними мотивами (ознаками) або навмисне створення умов, розрахованих на знищення названих груп. Г. – найтяжчий злочин проти людства, засуджений ООН. Згідно Міжнародної конвенції «Про попередження злочинів геноциду і покарання за нього» (1948), передбачена кримінальна відповідальність за Г. До злочину Г. не застосовується строк давності. Він органічно зв'язаний із фашизмом, расизмом, апартеїдом. Під час Другої світової війни гітлерівці застосовували Г. проти євреїв, циган, слов'янських народів та ін. Характер Г. мали й акти насильницької депортації деяких репресованих народів у період сталінізму (напр., кримських татар). Елементи Г. проявилися і в період україно-польського протистояння (УПА та Армія Крайова) влітку 1943 р. на Волині, коли масово пролилась кров мирного населення в польських і українських селах. Автором концепції Г. був амер. *Р.Лемкін*. Його концепція лягла в основу Г., яку схвалила ООН. Див.: *Голодомор; Холокост; Расизм. /Р.Мирський/*

Географія політична – суміжна наукова дисципліна політології та складова частина географічних наук, яка вивчає просторову організацію політичного життя, територіальне сполучення політичних сил, вплив географічного чинника на політичні інститути. Вплив географічного чинника на політичне життя країни вивчали *Ш-Л.Монтеск'є, А.Тюрго, К.Риттер, Ж.Ренан, Г.Бокль, Р.Елізе, Е.Гантінтон, І.Мечников, Ф.Рацель, Г.Дж.Макіндер* та ін. Див.: *Геополітика. /О.Вишняк/*

Геополітика (гр. *γη* – земля + *політикі* – мистецтво управління державою) – підхід до політики, започаткований нім. політологом *Карлом Хаусхофером*, що бере до уваги вплив географічного становища країни на її зовнішню політику. Фундатор Г. виходить із цікавих ідей про необхідність для великих країн «життєвого простору», потребу знищення дрібних країн як джерела міжнародного хаосу та запрограмованість утворення євразійського «континентального блоку» (тоді це була вісь Берлін-Москва-Токіо) всупереч «морському блоку» англосаксів (США-Великобританія). Разом із *К.Хаусхофером* британ. депутат-ліберал *Г.Дж.Макіндер* і амер. *Н.Спайкмен* та *С.Коуен* висловлювали думку про те, що контроль над євразійськими територіями є передумовою світового панування. Сучасні дослідники справедливо називають теорію К.Хаусхофера своєрідною версією євразійства, побудованою на ґрунті політичної географії. Див.: *Євразійство. /О.Тупиця/*

Геополітичне становище України – категорія, що визначається сукупністю відносин України з ін. країнами великими природними об'єктами, ринком збуту товарів та сировини, торгівельним шляхам, що мають суттєвий політичний, соціальний і екологічний вплив. Україна мала і поки що має передумови для лідерства в європейському і, зокрема, Балто-Чорноморському регіоні,

оскільки з огляду на своє геостратегічне положення вона – його серцевина. Розширення зв'язків між Північ-Південь Європи відповідає потребам нашого часу. Співробітництво по вісі Північ-Південь сприятиме зміцненню безпеки країн міжмор'я, що надзвичайно важливо для України у політичному та економічному аспектах. Оскільки наша країна є важливою стратегічною країною і може зближувати Східну та Західну Європу, то інтерес до України зберігатиметься, і навіть зростатиме. /Л.Яцишин/

Герб державний (польс. *herb*, нім. *erbe* – спадщина) – сукупність зображень, що складають офіційну емблему держави. Зображується на державних прапорах, грошових знаках, бланках державних органів тощо. Г.д. України є знак тризуб, затверджений ВРУ 19 лютого 1992 р. як Малий герб України. Згідно зі ст. 20 Конституції України, передбачається затвердити великий Г.д., у якому мають поєднуватися зображення Малевого Г.д. та герба Війська Запорізького – козака з мушкетом. На жаль, ВРУ зволікає з прийняттям закону «Про затвердження великого Державного герба України». /Б.Гурій/

Герменевтика політична (гр. *ερμηνεία* – пояснюючий) – галузь практичної політології, яка займається тлумаченням, інтерпретацією політичних текстів, забезпечує їх ідентичне розуміння суб'єктами політичного життя. /Н.Лепська/

Герой України – найвища державна відзнака громадян України, яку призначає Президент із понад 50 існуючих державних титулів різного рівня: звань, орденів, медалей. У період від 1998 до 2014 рр. оздоблений дубовими гілками Герб України з чистого золота прикрасив груди 295 українських громадян. Серед нагороджених – представники найрізноманітніших професій: від акторів і спортсменів, до шахтарів і космонавтів. Уперше в історії країни доміант – останній командир УПА *Василь Кук* – у 2002 р. відмовився від звання Г.У., заявивши: «Я не можу носити це почесне звання, поки мої побратими не визнані учасниками бойових дій і боротьби за незалежність України на державному рівні». А у 2005 р. відмовилась поповнювати лави героїв відома укр. поетеса *Ліна Костенко*, аргументуючи свій вчинок такими словами: «Політичної біжутерії не ношу». Слідом за цими подіями президент *В.Ющенко* посмертно визнав на державному рівні героями командирів УПА – *Степана Бандеру* та *Романа Шухевича*, а наступний глава держави *В.Янукович* відмінив. /О.Куць/

Геронтократія (гр. *γέρων* – старий, *κράτος* – влада) – верховенство влади старійшин, представників старшого покоління людей. /І.Багрій/

Геростратократія (гр. *Hērostratos*) – влада марнославних осіб, які готові приносити в жертву найвищі цінності вітчизни заради задоволення свого ненаситного прагнення до самоутвердження будь-якою ціною, аж до злочину. Відома ганебна слава грека Герострата, який в 356 р. до н.е. запалив храм Артеміди в Ефесі (цей храм вважалося одним з семи чудес світу), щоб чимось прославитися і увіковічити своє ім'я. /Н.Хома/

Гетто (італ. *ghetto* – «нова ливарня») – частина території, які відводиться для примусового поселення певної расової, професійної або релігійної групи

населення. Під час Другої світової війни нацисти, здійснюючи расистську політику, створювали в окупованих країнах єврейські Г. /*Р.Мирський/*

Гімн (гр. *hymnos* – хвалебна пісня) – урочиста пісня, яка служить символом єдності нації, народу. /*О.Бік/*

Гімн державний – політичний музичний твір, що прославляє вітчизну, країну. Разом із державним гербом є офіційним символом країни. Виконується на всіх офіційних та урочистих заходах. /*О.Бік/*

Гітлеризм – фашистська диктатура у Німеччині, виникнення та функціонування якої пов'язане з особою *Адольфа Гітлера*. Ідеологія цієї диктатури тісно пов'язана з політичною доктриною націонал-соціалізму, яка була викладена у праці А.Гітлера *«Моя боротьба»* («*Mein Kampf*») і спиралась на такі вихідні положення: домінацію арійської раси, закон вічної расової боротьби в сусп-ві, перманентну боротьбу за «расову чистоту», негативні наслідки поразки Німеччини в Першій світовій війні. /*У.Гільницька/*

Глава держави – особа або орган, що здійснює верховне керівництво внутрішніми та зовнішніми справами країни. У країнах із монархічною формою правління функції **Г.д.** виконує монарх (король, імператор), із республіканською формою правління – здебільшого *президент*. В Україні **Г.д.** є Президент України, який обирається громадянами України на основі загального, рівного та прямого виборчого права шляхом таємного голосування строком на п'ять років, уособлює політичну єдність і цілість країни, представляє країну на міжнародній арені. /*Н.Гайдук/*

Гласність – одна з найважливіших засад демократичного життя сусп-ва. Передбачає відкритість роботи органів державного та громадського управління, доступність їхньої діяльності для громадського ознайомлення й контролю у межах, що не зачіпають державної таємниці, свободу критики й дискусії, звільнення мас-медіа від цензури й адміністрування, плюралізм думок та ідей. Найбільшого значення процеси реалізації принципу **Г.** набули в СРСР (1985-1991 рр.), коли Генеральний секретар ЦК КПРС *М.Горбачов* оголосив про збільшення відкритості суспільного життя в країні, зменшив цензуру преси та ЗМІ, дозволив публікацію низки раніше заборонених у країні творів, визволив із місць позбавлення волі деяких політичних в'язнів, дозволив більш вільне переміщення людей за кордон тощо. /*Н.Гайдук/*

Глобалізація – дедалі більша взаємозалежність між різними людьми, регіонами та *країнами* світу. Процес **Г.** сприяє взаємозв'язку та взаємозалежності всіх *країн* і етнопонаціональних спільнот, «спресовує» світ у єдине ціле, перетворює всю планету на «світове село» («*global village*»). Як і будь-який ін. історичний процес, **Г.** розвивається асиметрично (тобто з різною швидкістю і глибиною в різних регіонах і країнах), має досить складний і суперечливий характер і може призводити – особливо в політичній та економічній сферах – до непередбачуваних, а часом і до діаметрально протилежних, наслідків. Див.: *Глобалізм. /Л.Нерубащенко/*

Глобалізація світового господарства – складний, багатогранний процес, який пов’язаний з поглибленням інтернаціоналізації світової економіки, зростанням взаємозалежності національних країн, зумовлених прискореним рухом міжнародних переміщень товарів, послуг, капіталу, високих технологій тощо. /В.Кулішов/

Глобалізм (лат. *globus* – куля, англ. *global* – світовий, всесвітній) – стиль у політиці, коли певне питання розглядається й вирішується в контексті загальних для всього людства проблем, що зачіпають усіх і потребують для свого розв’язання світових зусиль. Авторами концепції Г. є відомі теоретики Римського клубу *Е.Ласло, Д.Медоуз, М.Месарович, А.Печчеї* та ін. Якщо термін «глобалізація» означає процес світового розвитку, то термін «Г.» є системою, що постає в результаті цього розвитку. Див.: *Глобалізація. /І.Нерубащенко/*

Глобалістика – нова наука, яка вивчає процеси глобалізації, прагне системно дослідити особливості становлення глобального сусп-ва. /*Л.Танчин/*

Глобальна бідність – неможливість підтримувати значною кількості населення планети мінімальний рівень споживання, що визначається на основі фізіологічних, соціальних та культурно обумовлених нормативів. За останні півтора десятиліття розрив за показником середньої тривалості життя між багатими та деякими найбіднішими країнами збільшився. Згідно з оцінками Світового банку, понад 1,4 млрд людей живуть нижче прийнятої на міжнародному рівні межі бідності, визначеної ще в 2005 р. на рівні 1,25 дол США/день на людину. Межа бідності, встановлена на рівні 1,25 дол США на людину в день, служить показником бідності для найбідніших країн світу. Менш низька норма в 2 дол США на людину в день, яка служить середньою межею бідності для всіх країн, що розвиваються, є більш прийнятною для країн з середнім рівнем доходу і таких регіонів, як Латинська Америка і Східна Європа. /*Н.Хома/*

Глобальна економіка – якісно новий стан світової економіки, яка поступово перетворюється в цілісний глобальний організм, поєднаний гігантською виробничо-збутовою мережею, глобальною фінансовою системою, планетарною інформаційною мережею тощо. /*В.Куплінова/*

Глобальна людина – особлива характеристика людини III тисячоліття, яка живе в умовах зміни ролі держави, цінностей свободи та демократії, порушень ціннісно-нормативної системи сусп-ва. Г.л. змушена вести боротьбу за власне виживання у світі, все частіше вона занурена у потік буденного життя і не може знайти у ньому нічого цінного, не може реалізувати свою справжню природу. Становище людини в сучасному світі є амбівалентним. Із одного боку, внаслідок глобалізації, зростає роль особистості, яка розбудовує життя за власною програмою, з ін. боку, людина втратила певну ціннісно-смыслову форму власного буття. В умовах глобалізації змінюється духовно-теоретична, духовно-практична та матеріально-практична життєдіяльність сучасної людини. Див.: *Глобалізація; Глобалізм. /І.Нерубащенко/*

Глобальна політика – великомасштабна діяльність *держав*, урядів, міжнародних політичних і наукових організацій з вивчення і розв’язання *глобальних проблем сучасності* не лише в національних і регіональних межах, але й в масштабі всієї Землі. Див.: *Глобалізація, Глобалізм. /Л.Танчин/*

Глобальне громадянське суспільство – об’єднання людей поза сферою політики чи однотипних соціальних спільнот, що мають спільні цінності і уявлення про спосіб і стиль життя, для вирішення загальнозначущих для усього людства проблем. **Г.г.с.** є системою соціальних структур, відносин, свідомості і діяльності в межах міжнародного простору і глобальної держави, що лише формується, але вже пропонує умови для самореалізації всього людства, окремих націй, соціальних груп й індивідів. **Г.г.с.** – великий, взаємопов’язаний і багаторівневий соціальний простір, сповнений конфліктів і компромісів, що включає в себе величезну кількість взаємодіючих середовищ та видів існування: організацій, громадських та бізнес-ініціатив, коаліцій, громадських рухів, громад, громадян. Незважаючи на значні географічні відстані та бар’єри соціально-історичного часу, результати діяльності цих об’єднань відчутні на регіональному рівні та у планетарному масштабі. У науковий обіг поняття «**Г.г.с.**» ввів класик сучасної англ. школи міжнародних відносин, професор міжнародної політики Оксфордського університету *Х.Булл* («Анархічне суспільство: дослідження проблеми порядку в світовій політиці», 1977) */Л.Бельська /*

«**Глобальне село**» – термін, яким користуються, щоб вказати на те, що сучасне людство за умов надвисоких швидкостей та інформаційних технологій живе на планеті нібито без кордонів: увесь світ стає для індивідуума настільки близьким і доступним, наче село. Термін уперше вжито 1962 р. канад. теоретиком *М.Маклуеном* у творі «*Галактика Гутенберга*», в якому він описує, як мас-медія долають бар’єри просторові та часові, уможливаючи людям спілкуватись у небачених досі масштабах – і в цьому сенсі Земля перетворюється у віртуальне «**Г.с.**» завдяки ЗМІ. */Л.Нерубащенко/*

Глобальний (лат. *globus terrae* – земна куля) – такий, що охоплює усю земну кулю; універсальний і всесвітній; всезагальний. */Б.Гурій/*

Глобальні проблеми сучасності – сукупність суперечливих процесів, які складають зміст сучасної кризи світової цивілізації. **Г.п.с.** створюють загрозу розвитку та навіть самому існуванню всіх країн світу, потребують для відвернення цих катастрофічних наслідків їх спільних зусиль, тобто мають всеохоплюючий, планетарний характер. */Г.Луцишин/*

Глоблюція – зміна політичного режиму в країні (напр., Ірак, Лівія), здійснена за визначального політичного та економічного втручання ін. країн, міжнародних організацій та органів. **Г.** є одним із глобалізаційних теорій. Запропонував його у січні 2001 р. амер. аналітик *Томас Фрідман* на Світовому економічному форумі. */О.Кресін/*

Гноблення політичне – певний стан, в якому окремі соціальні елементи утискаються шляхом обмеження чи повного позбавлення можливостей ре-

алізації їх інтересів за допомогою влади. Головним засобом **Г.п.** є політичні репресії (з лат. *repressio* – придушення, покарання), які розуміють як певний набір заходів по примусу, які застосовуються по політичним мотивам. До їх числа слід віднести – позбавлення життя та волі, примусове лікування в психіатричних установах, висилку, заслання, позбавлення громадянства, залучення до примусової праці, позбавлення або обмеження прав і свобод осіб, які були визнані соціально небезпечними або неблагонадійними за класовими, соціальними, національними, релігійними або ін. ознаками. Розрізняють **Г.п.**, яке має зовнішню природу, коли воно здійснюється у наслідок підпорядкування одних держав ін. та внутрішнє, коли стан утисків окремих соціальних груп виникає внаслідок встановлення політичного режиму, який передбачає необмежене застосування насильницьких методів реалізації політичної влади. /М.Іванов/

Голова уряду – особа, яка визначає основні напрями діяльності вищої виконавчої влади країни – уряду, й яка організує його роботу, контролює діяльність міністрів, які очолюють головні урядові установи й державні інституції. Повноваження **Г.у.** визначаються конституцією. /І.Малик/

Голізм – французький політичний рух і доктрина, виникнення та діяльність яких пов'язані з особою *Шарля де Голля* (1890-1970) – генерала, Президента V Французької республіки (1959-1969). Голлістський рух сформувався у 1947 р. Сучасний голлістський рух представлений Об'єднанням за Республіку. Основні засади голлістської доктрини почали формуватись під час Другої світової війни, коли Шарль де Голль очолив рух «*Вільна Франція*» та боровся проти гітлерівських окупантів. Основні положення доктрини голлізму: сильна влада; централізована держава, яка активно регулює економічне, соціально-політичне життя та здатна до інтеграції суспільних інтересів; визнання визначальної ролі президента; дотримання засад демократичного політичного режиму; обґрунтування необхідності проведення Францією самостійної та незалежної закордонної політики; значна військова могутність. /У.Льницька/

Голос – термін вітчизняного літературознавця *А.Гіримана* для назви вияву вимог, що адресуються членами певної політичної організації своїм лідерам, висловлюючи так невдоволення їхніми діями. /І.Танчин/

Голосування блоком – процедура, за якої члени якогось об'єднання голосують блоками, пропорційними кількості їхніх членів, напр., на з'їздах британської лейбористської партії профспілки голосують блоками відповідно до числа своїх членів. У колегії виборців із виборів Президента США кожен штат має стільки голосів, скільки має членів Конгресу. Така ж процедура має місце і у Європейському парламенті та Раді Міністрів ЄС. /І.Танчин/

«Голосування ногами» – вихід із якоїсь організації її членів у зв'язку з невдоволенням діями лідерів. Загроза такого виходу може розглядатися і як засіб тиску на лідерів. /Т.Плазова/

Голосування політичне – безпосередній акт волевиявлення громадян під час виборів. Складається з таких складових: ідентифікація (засвідчення особи) виборця, отримання бюлетня і власне голосування. Г. може бути очним, заочним (за довіреністю), із застосуванням пошти, із використанням Інтернету. В Україні голосування є особистою справою виборця. Проте у низці країн світу встановлено обов'язковість голосування. Неучасть в голосуванні в Австралії передбачає штраф, у Греції – тюремне ув'язнення від одного місяця до року, в Італії – моральні санкції. /У.Ільницька/

Голодомор 1932-1933 рр. в Україні – геноцид частини української нації, який вчинило керівництво більшовицького тоталітарного режиму: *Й.Сталін (Джугашвілі), В.Молотов (Сцибін), Л.Каганович, П.Постішев, С.Косімор, В.Чубар і М.Хатаєвич*. Український Г. тривалий час був у інформаційній блоkadі. Акція по знищенню українців була здійснена в суворій таємниці. В основі українського Г. відбувалася конфіскація усього продовольства – не хліба, як скрізь, а усіх продуктів харчування. Якщо в селянина вдома знаходили бодай трохи зерна, котре він не здав, його одразу засилали до Сибіру. Найбільше обшукували людей у січні 1933 р. Вилучали все – не лише зерно, а навіть бобові, сушені овочі і фрукти. Загалом від голоду в Україні у 1932-1933 рр. померло 3,5 млн людей. Тому голод, що був в Україні, мав ін. характер, ніж у ін. регіонах. В Україні він був ширший і глибший, так само, як і в Казахстані. У 2006 р. це питання розглядав український парламент, 226 депутатів проголосували за визнання Г. геноцидом. На жаль, виступаючи в Парламентській асамблеї Ради Європи в Страсбурзі 27 квітня 2010 р. Президент України заявив, що Г. був загальною трагедією народів СРСР, а не лише українців. За його словами, Г. був «наслідком сталінського тоталітарного режиму і його ставлення до людей. Визнати Г. як факт геноциду якогось народу неправильно й несправедливо. Це була загальна трагедія народів, країн, що входять у СРСР». Така заява Президента *В.Януковича* прямо порушує Закон України «Про Голодомор 1932-1933 рр. в Україні», в якому сказано, що публічне заперечення Г. 1932-1933 рр. в Україні як геноциду визнається наругою над пам'яттю мільйонів жертв Г., приниженням гідності українського народу і є протиправним. /С.Кульчицький/

Гомогенність політична (гр. *homogenes* – однорідний) – означає однорідність структури, сутнісного змісту та генетичної природи *політичного процесу та явища*. **Г.п.** – якісно-структурна характеристика політичного стану сусп-ва, його політичних сил чи інститутів. /У.Ільницька/

Гомогенність політична (гр. *Ὀμός* – рівний, однаковий) – означає однорідність політичної системи сусп-ва, сутнісного змісту і генетичної природи політичного процесу. **Г.п.** характерна для сусп.-в з обмеженою демократією, де є одна правляча партія, або кілька, що визнають керівну роль правлячої сили. /В.Онищук/

Гомополітикус (гр. *homos* – рівний, однаковий) – людина політична. Погляд на людину як на істоту, яка відрізняється від ін. здатністю брати участь в політиці, в державних справах. /Г.Герасим/

Гонка озброєнь – конкурентна боротьба між країнами за володіння воєнною перевагою над противником. У сучасному розумінні поняття застосовувалося в основному до конкуренції США і СРСР, яка набрала після Другої світової війни форми величезного збільшення розмірів ядерних арсеналів та інтенсифікації розробок систем зброї. Кожне технологічне досягнення однієї сторони, викликало намагання іншої сторони розробити ще могутнішу зброю, прагнучи перевершити свого противника. Після розпаду СРСР **Г.о.** пішла на спад. /О.Тулиця/

Гра політична – 1) метафоричний вислів щодо деяких видів політичних дій (маневрування, інтриги, угоди, таємні переговори тощо); 2) особливий вид політичної дії, головна мета якої – імітація діяльності. У межах **Г.п.** виокремлюють суб'єктів (учасників дії), процедурні правила, заборони, раціональність та ірраціональність, ризик і розрахунок, помилки і точність, співвідношення можливості й випадковості. Основна мета – замаскувати справжні наміри, цілі та засоби їх досягнення. /У.Ільницька/

Грамота вірча (фр. *lettre de creance*) – офіційний документ, що засвідчує призначення особи дипломатичним представником в ін. країні. Підписується главою держави, видається послам, посланникам, а також главам спеціальних (надзвичайних делегацій). /І.Танчин/

«Грінпіс» («Зелений світ», Greenpeace) – міжнародна організація, яка нараховує 4,5 млн прихильників у понад 160 країнах світу, є найбільшою організацією захисту довкілля. У витоків цієї організації була невелика група амер. активістів, які увійшли на своєму невеликому судні в зону проведення ядерних випробувань США поблизу Аляски. Протягом всіх років свого існування (з 1971 р.) організація «Г.» провела сотні компаній проти випробувань ядерної зброї, поховання токсичних відходів, за збереження біорозмаїття й проти полювання на китів. /Л.Клос/

Громада (спільнота) – група людей, пов'язаних спільністю походження (крові, спорідненості та історичних зв'язків), яка живе в конкретній місцевості. На практиці слову **Г.** дуже часто не надають жодного значення й вживають його з огляду на спільні інтереси та потреби членів об'єднання. /О.Скрипник/

Громадська активність – одна із форм суспільної активності, діяльність соціальних суб'єктів, що передбачає можливість здійснення впливу на прийняття політичних рішень, захист і реалізацію своїх інтересів. Висока **Г.а.** є ознакою сучасних демократичних режимів, умовою демократизації суспільства. Найпростішими формами **Г.а.** є участь у голосуванні, у політичних мітингах, демонстраціях, маніфестаціях. /У.Ільницька/

Громадська думка – стан, спосіб прояву масової суспільно-політичної свідомості, що відображає ставлення народу чи певної його частини до вла-

Громадська рада

ди; сукупна надособистісна позиція, точка зору певної, структурно означеної спільності людей на повсякденні події, проблеми, рішення державних, політичних, суспільних інституцій. Уперше цей термін у його очевидному значенні використано в політичному мисленні у XVIII ст. Див.: *Вивчення громадської думки. /У.Льницька/*

Громадська рада – консультативно-дорадчий орган, який утворюється при міністерстві, ін. центральному органі виконавчої влади України, місцевій державній адміністрації з метою здійснення координації заходів, пов'язаних із забезпеченням проведення консультацій із громадськістю щодо формування та реалізації державної політики. **Г.р.** сприяє реалізації громадянами конституційного права на участь в управлінні державними справами, забезпечення врахування громадської думки у процесі підготовки й організації виконання рішень центральних і місцевих органів виконавчої влади. */Л.Багрій/*

Громадський інтерес – а) спільний інтерес як членів громади; б) сукупність індивідуальних інтересів індивідів, на яких впливає певна політична дія. */Н.Хома/*

Громадський контроль – контроль за реалізацією основних положень зовнішньої та внутрішньої політики країни з її можливими наслідками, станом вирішення наявних проблем європейської інтеграції та глобалізації, інформуванням державою населення, про свою діяльність з питань реалізації державної політики у всіх сферах суспільного життя. За своєю спрямованістю **Г.к.** може бути: позитивним, підтримуючим контролем, пов'язаним із підтримкою політики або негативним, заборонним контролем, орієнтованим на заборону дій з реалізації політики. За масштабами виділяють загальнонаціональний контроль та регіональний контроль різновидами. **Г.к.** є громадські слухання, звіти органів державної влади, ініціації, збір підписів, референдумів тощо. */Ю.Сурмін/*

Громадський Консорціум свободи слова – об'єднує представників влади (зокрема АП, КМУ, Комітет ВРУ з питань свободи слова та інформації, Нацради з питань телебачення та радіо), партій влади та опозиції, власників та співзасновників ЗМІ, провідних журналістів, представників професійних галузей асоціацій, незалежних міжнародних організацій, для яких **Г.к.** є майданчиком надпартійної, професійної комунікації щодо розвитку медіапростору України. Подібні моніторинги в Україні проводяться з 1990-х рр., але особливість **Г.к.** в тому, що результати моніторингів мають визнаватися всіма його учасниками, передаються органам державної влади та публікуються у ЗМІ. */Н.Хома/*

Громадський лідер (англ. *to lead* — вести, керувати, схилити до чогось) – лідер громадського руху, організації, партії, ін. інституцій громадянського суспільства, які спрямовані на групову самоорганізацію та спільну діяльність із метою реалізації власних цілей шляхом активної політичної діяльності, здійснюваної засобами легітимного впливу на державну владу. Важливими характеристиками **Г.л.** є його авторитетність серед громадськості, руху, організації, об'єднання, інтереси яких він представляє, політична активність, інформованість в сфері політики, активна участь у громадському житті. */М.Школяр/*

Громадський порядок – стан суспільних відносин, який забезпечує сприятливі умови для суспільно корисної діяльності, відпочинку та побуту людей, включаючи зовнішні умови нормального функціонування підприємств, установ та організацій, дотримання суспільної моралі, а також принципів користування матеріальними благами. /Л.Климанська/

Громадський фронт сприяння перебудові – демократичний рух, який у 1989-1991 рр. підняв в м. Житомирі потужну боротьбу з компартійною владою. Сформувався він на основі боротьби за висунення кандидатом в народні депутати СРСР місцевої журналістки *А.Ярошинської* (Згерської) та її обрання в окрузі, який включав Житомир і приміський район. Місто сколихнуло багатотисячні мітинги, організовані її командою, на яких крім вимог забезпечення права на вільні вибори, були висунуті спочатку гасла підтримки перебудови радянської політичної й економічної системи, започаткованої тодішнім Генсеком КПРС *М.Горбачовим*, відставки міськкому й обкому КПУ, а дещо пізніше – соціальної справедливості, необхідності демократизації сусп-ва, обмеження всевладдя Компартії, забезпечення прав і свобод громадян, засудження злочинів більшовицького режиму, заперечення комуністичного тоталітаризму як антилюдської ідеології й практики здійснення влади. Тобто декларувалась прихильність до цивілізованих загальнолюдських цінностей. /О.Красівський/

Громадські організації – об'єднання громадян, котрі виникають за їхньою ініціативою для реалізації довгострокових цілей; вони мають свій статут і характеризуються чіткою структурою. Найбільш поширеними різновидами **Г.о.** в сучасному світі є: профспілки; організації інвалідів; організації ветеранські, жіночі, молодіжні, дитячі; наукові, технічні, культурно-просвітницькі, фізкультурно-спортивні та ін. добровільні товариства; творчі спілки; різноманітні земляцтва; фонди, асоціації (товариства) і т.д. Характерною рисою **Г.о.** є документальне оформлення мети й завдань і організаційно-структурне забезпечення, що власне й відрізняє їх від *громадських рухів*. /Л.Городняк/

Громадські рухи – структурно неформальні масові добровільні об'єднання громадян і організацій різних соціально-політичних орієнтацій, діяльність котрих, як правило, має тимчасовий характер і найчастіше спрямована на виконання певних часткових завдань, після вирішення яких вони або розпадаються, або консолідується в нові політичні партії чи громадські організації. Основними різновидами **Г.р.** на сьогодні є: політичні рухи; масові демократичні рухи (рухи за демократичні перетворення, спрямовані на захист прав і свобод людини, рухи проти расової та національної *дискримінації* та ін.); різноманітні соціальні (локальні) рухи; т.зв. «нові соціальні рухи», що набули поширення упродовж останніх десятиріч ХХ ст. (антивоєнний, екологічний, неофеміністський та ін. рухи). /С.Ставкова/

Громадськість – активна частина сусп-ва, яка на добровільних засадах бере участь у суспільно-політичному житті своєї країни, зокрема, у виборчих

«Громадянин світу» (космополіт)

кампаніях, референдумах, демонстраціях і страйках, бойкотах, у прийнятті політичних рішень, законотворчій діяльності, у публічному контролі за діяльністю органів державного управління та місцевого самоврядування. /Ю. Сурмін/

«Громадянин світу» (космополіт) – людина, що ідентифікує себе більше за приналежністю до людства, аніж до окремого соціального класу, нації тощо. Поняття космополіта (громадянина Всесвіту) і космополіти (всесвітнього міста) використовувались ще стародавніми грецькими філософами, зокрема *Гераклітом*. Першим «Г.с.» у наш час себе проголосив уродженець США *Г.Девіс* – громадський діяч, колишній бродвейський актор і пілот бомбардувальника. Він відмовився від громадянства США 25 травня 1948 р., намагаючись повернути свій паспорт у посольстві США у Парижі, пояснюючи своє рішення так: якщо люди у світі відмовляться від своїх національностей і держав, то на планеті не буде воєн, бо нікому і ні з ким буде воювати. Влада наказала *Г.Девісу* покинути Францію до 12.09.1948 р., проте 7 вересня він відвідав палац Шайо, де відкрилася Генеральна асамблея ООН, і т.ч. вступив на нейтральну територію. Після цього *Девіс* отримав перший паспорт *Г.с.* Неодноразово намагався з ним подорожувати, за що, як правило, його заарештовували. У 1953 р. створив Всесвітній уряд громадян світу, під керівництвом якого почав працювати орган з видачі документів. Установа видає заявникам паспорти, свідоцтва про шлюб і народження та ін. документи. Зокрема, *Г.Девіс* передав паспорт *Г.с.* колишньому співробітнику ЦРУ *Е.Сноудену*, документи якого були анульовані владою США. /, О.Скрипник/

Громадянин – соціальний тип особистості, який характеризується наявністю таких суспільно-значущих якостей, як правослухняність, вміння поєднувати власні та суспільні (державні) інтереси, почуття обов'язку щодо батьківщини (патріотизм). Характерна ознака *Г.* – легальний статус повноправного члена сусп-ва, володіння сукупністю прав (право власності, участі в управлінні державними і суспільними справами тощо). Згідно ст. 25 Конституції України, *Г.* України не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство. *Г.* України не може бути вигнаний за межі України або виданий ін. країні. Україна гарантує піклування та захист своїм громадянам, які перебувають за її межами. /В.Савка/

Громадянovedення – розділ політології, предметом якого є громадянське сусп-во і суміжна з ним проблематика. /Л.Климанська/

Громадянство – постійний політико-правовий зв'язок особи з країною постійного проживання, який знаходить свій вияв у їх взаємних правах і обов'язках. *Г.* України регулюється Конституцією України, Законом «Про громадянство України» та ін. нормативними актами. Чинним законодавством України забороняється мати подвійне *Г.* /Л.Бойко/

Громадянська активність – цілеспрямована діяльність громадян країни і соціальних груп, спрямована на зміну та розвиток громадянського сусп-ва та його інститутів. /Н.Коваліско/

Громадянська ініціатива – прояв громадянської активності, починань на свідомо-індивідуалізованому рівні. **Г.і.** має мету становлення статусу активного громадянства і реалізується через процеси суспільного самоуправління. Метою **Г.і.** є кардинальна зміна суспільних відносин, соціальних інститутів і створення нових. /*М.Школяр*/

Громадянська культура (англ. *civic culture*) – **1)** змішаний тип політичної культури (за *Г.Алмондом* і *С.Вербоу*), в якому разом із переважаючим складових культури активістського типу (плюралізм, раціоналізм, взаємна довіра, згода щодо цілей політики, базових цінностей і легітимності основних політичних інститутів, орієнтація на практичну залученість в політику) органічно присутні елементи патріархальної і підданської культур (звідси – наявність поміркованої політичної пасивності і деяких традиційних цінностей); вважається найбільш адекватною до демократичного устрою; **2)** різновид політичної культури, важливий показник активної громадськості, ініціативної поведінки і практичної громадянської співучасті у суспільних справах. /*Л.Климанська, М.Школяр*/

Громадянська непокора – явище суспільного життя, яке може знайти свій вираз у різноманітних формах: ненасильницький виступ особи проти якоїсь соціальної думки, партії, проти суспільно-політичного порядку, проти існуючих соціальних норм (правових, морально-етичних, правил людського співжиття). **Г.н.** проявляється у мітингах, демонстраціях, політичних страйках, а також у протистоянні уряду, який намагається проводити внутрішню або зовнішню політику, що суперечить законам, нормам життя громадянського сусп-ва. /*Я.Турчин*/

Громадянська політична культура – характеризується участю людей у прийнятті рішень, наявністю можливостей і права вибору, контролю владних структур. /*Н.Гайдук*/

Громадянська релігія – квазірелігійні переконання та ритуали, зокрема, салютування національному прапорові, паради, церемонії коронації або навіть міжнародні спортивні події, які виконують функцію досягнення *політичної легітимності* в сусп-ві. /*О.Пташник-Середюк*/

Громадянське суспільство – сусп-во громадян із високим рівнем економічної, соціальної, політичної, моральної культури, яке спільно з державою утворює розвинені правові відносини; сусп-во рівноправних громадян, яке не залежить від країни, але взаємодіє з нею заради загального блага. **Г.с.** є базисом країни, ініціює в ній всі необхідні зміни. Держава, в свою чергу, захищає принцип самоврядування всіх недержавних організацій, які формують **Г.с.** Поняття **Г.с.** вперше було введено *Дж.Локком*, розвинуте *Г.-В.-Ф.Гегелем* й активно використане в працях *К.Маркса*. **Г.с.** – це сусп-во, яке не ототожнюється з державою. **Г.с.** – це сукупність багатьох об'єднань, груп і організацій, які структурують сусп-во і забезпечують людям вихід на політичну систему через ці структури. /*Н.Коваліско*/

Громадянський гуманізм – орієнтація на участь у політичному житті країни, наявність громадянського духу, негативне ставлення до професійних або постійних збройних сил, окремого політичного класу, прагнення до незалежного способу життя, відмова від розкошів та розбещеності. */Р.Мирський/*

Громадянські права та свободи людини – природні права та свободи, які не можуть бути обмежені. Вони забезпечують недопустимість посягань державних органів, громадських організацій, службових осіб на життя, здоров'я, честь і гідність людини та недопустимість свавільного позбавлення її життя. До цих прав та свобод відноситься: * право на життя та повагу гідності людини; * право на особисту недоторканість; * право на недоторканість житла, таємницю листування, телефонних розмов, кореспонденції; * право на невтручання в особисте та сімейне життя. */Л.Климанська/*

Громадянськість – якісна ознака громадянина. Громадянин – це формальний статус людини, який передбачає наділення її певною сукупністю прав та обов'язків, а **Г.** – це якісна ознака особи, що вказує, чи дотримується вона своїх обов'язків, чи користується наданими правами й в якому обсязі. **Г.** – здатність і готовність громадян до активної участі, їх інтерес до примноження не тільки особистих, приватних, але й суспільних надбань, тобто їх орієнтація на суспільне благо або їх почуття солідарності, що свідчить про їх готовність до вчинків, дій, зусиль, за яких або взагалі не очікується жодної матеріальної компенсації, або ж вона є незначною. Поняття **Г.** ширше, ніж статус «громадянин», оскільки включає в себе не тільки його права та обов'язки, а й, напр., здатність і готовність до активної участі та почуття солідарності. */В.Пащенко/*

«Група 148» – група народних депутатів України від ПР і КПУ, яка звернулася в липні 2013 р. до Сейму Польщі з проханням визнати Волинську трагедію 1943 р. геноцидом польського народу, хоча польський парламент визначив її набагато м'якше – «етнічною чисткою з ознаками геноциду». Звернення укр. народних депутатів до Сейму Польщі – це ганебний крок з боку всіх підписантів, спрямований на роз'єднання укр. сусп-ва, загострення українсько-польських відносин. Адже ще 2003 р. тему Волинської трагедії в політичному сенсі було закрито за відомою формулою: «Пробачаємо і просимо вибачення». Ще тоді Президент Польщі *О.Квасневський* і Президент України *Л.Кучма* відвідали трагічні місця і від імені своїх народів пробачили і попросили вибачення і за Волинську трагедію, і за багато ін. насильницьких акцій із обох сторін у минулому. */Ю.Пачковський/*

Група «Перше грудня» – неформальна група, яка була утворена 1 грудня 2011 р. До її складу увійшли громадські діячі: *Л.Гузар, І.Дзюба, М.Мариневич, М.Попович, Є.Сверстюк, В.Скуратівський, І.Юхновський, В.Брюховецький, Б.Гаврилишин, С.Глузман та В.Горбулін*. Мета групи – доведення до громадськості найбільш актуальних проблем розвитку українського сусп-ва та шляхів їх розв'язання, об'єднання всіх людей, які хочуть доброго і гідного життя

в Україні і поза нею. Упродовж 2012 р. було опубліковано Хартію, яку уже неофіційно назвали «*Біблією українця*» – життєві орієнтири для всіх і кожного. Названий документ складається з преамбули і розділів: «Бути активним громадянином», «Любити», «Мислити», «Бути господарем», «Бути лідером» і заключної частини. Наріжними каменями Хартії є три прості думки: **1)** Відповідальність за своє життя, а отже, його успіх, добробут і щастя нікому не може бути передано. Ми самі несемо відповідальність за себе. **2)** Мораль і духовні цінності не можуть бути відкладені на завтра. Вони завжди потрібні сьогодні. **3)** Ми будуємо те, що уявляємо, а отже, від глибини, масштабу та творчого хисту нашої уяви залежить наше майбутнє. Автори з особливою силою наголошують, що сьогодні Україна стоїть супроти авторитаризму, корупції, бідності людей, гнітючої соціальної нерівності і внутрішньої роз'єднаності. А отже, Україні потрібні зміни. Українці здатні перемогти нинішні загрози і небезпеки, бути вільними і успішними людьми. */В.Проскура/*

Групи інтересів – об'єднання людей, які, виходячи з певних інтересів або потреб, висувають вимоги до ін. груп сусп-ва чи сусп-ва в цілому, з метою підтримати або поліпшити свої позиції, досягти певних цілей. */О.Герус/*

Групи тиску – входять до складу кон'юнктурних, латентних (прихованих) політичних сил. **Г.т.** визначаються як сукупність індивідів, які під виглядом загального інтересу виражають свої вимоги, висловлюють претензії, які прямо чи опосередковано зачіпають ін. аспекти суспільного буття, вимагають їх здійснення від законодавчого органу або окремих його представників. До **Г.т.** відносять також групи людей, які впливають на формування державної політики з огляду на свої, часом дуже різні інтереси. Одні групи можуть підштовхнути політиків до оголошення війни (розраховуючи, напр., отримати надприбутки від постачання озброєння), ін. ж можуть багато втратити від збройних зітхнень країн. Чимало політологів уживають термін **Г.т.** як синонім зацікавленої групи. */О.Босак/*

Групове представництво – ідея, згідно з якою законодавчий орган країни повинен мати у своєму складі представників, які б представляли інтереси конкретних груп сусп-ва, напр., жінок, молоді тощо через встановлення системи квот. Так, напр., у штаті Вірджинія, США, де африканське населення складає 60%, воно має право на таку ж квоту у ВНЗ та на державних посадах. Подібні норми передбачені й у Індії, Словенії, Індонезії та багатьох країнах. */В.Піча/*

ГУАМ (Організація за демократію та економічний розвиток) — регіональне об'єднання Грузії, України, Азербайджанської Республіки та Республіки Молдова. В основі утворення лежить єдність позицій країн із подібними політичними й економічними зовнішніми пріоритетами. Організація була створена 1997 р., у 1999 р. перейменована на ГУУАМ з огляду на вступ Республіки Узбекистан до неї, яка, однак, вийшла з організації у травні 2005 р., викликавши повернення початкової назви. Штаб-квартира розташована у Києві. */О.Босак/*

Гуманізм інтегральний (лат. *humanus* – людський) – поняття введене у соціально філософію фр. неотомістом *Ж.Марітенем* (1882-1973), яке характеризує стан духовного перетворення та оновлення сусп-ва, коли за допомогою відновлення трансцендентних засад людського життя досягається подолання процесів відходу людини від Бога. Т.ч., реалізація **Г.і.** як бази для розвитку соціального повинна сприяти функціонуванню християнської демократії, в якій релігія регулюватиме на вищому рівні відносини між людьми та забезпечувати розвиток основних свобод. Основними принципами **Г.і.** *Ж.Марітен* називав утвердження основних цінностей особистості, спільне співіснування людей у прагненні до реалізації громадянських благ, а також християнсько-теологічну спрямованість, яка неодмінно приводить до екуменічного зближення віруючих. Саме це і повинно призвести сусп-во до максимального розкриття людського потенціалу та реалізації свободи. Проповідуваний *Ж.Марітенем* **Г.і.** повинен був слугувати оновленню цивілізації. Класичний гуманізм він критикував за заперечення основ традиції, відмову від надприродного начала у людині та відпадня людини від Бога. Тому він виступав за гуманізм, за своїм еством теоцентричний, за умов якого людина відкрита світу божественного та надприродного, оскільки вона одночасно є природною та надприродною істотою. */В.Бліхар/*

Гуманізм радикальний (лат. *humanus* – людський) – система поглядів амер. психоаналітика *Е.Фромма* (1900-1980), відповідно до яких людина може реалізуватись лише за умов відсутності підпорядкованості вищим силам, у чому полягає її негативна свобода; визнає орієнтацію на рішучу боротьбу з пануванням над нею будь-яких ірраціональних сил. Ідейними натхненниками цієї позиції її автор називав *З.Фрейда, К.Маркса, Й.Бахофена*, іудейських пророків та *Будду*. Він стверджував наявність у ній ідей позитивної свободи, що є нестерпною для людини, тому особистість неспроможна дійти до позитивної свободи та отримати свободу негативну. Рятуються вона від неї втечею до нової залежності, що призводить до підкорення волі людини зовнішньому авторитету – партії, державі, «закону і порядку» як самоцінності, що є характерним для тоталітарних режимів. */В.Бліхар/*

Гуманізація – процес «олюднення суспільного життя», в основі якого лежить принцип світогляду, що людина є найвищою соціальною цінністю. Ідеї **Г.** у європейській інтерпретації активно розвивались в епоху Ренесансу (*Данте, Петрарка, Боккаччо, Піко де Мірандола* та ін.). Нині **Г.** набуває глобального характеру як процес утвердження гуманних цінностей у світовій політиці, економіці, культурі. */М.Михальченко/*

Гуманізація політична – політика гармонізації політичних відносин через реалізацію актуальних інтересів сусп-ва і країн, олюднення політики з метою зміцнення демократичної, соціально-правової країни. Основними напрямками **Г.п.** в Україні є: політика динамічної стабілізації політичного розвитку країни; динамізації економічного розвитку; здійснення сильної соціальної політики;

забезпечення конституційних прав, свобод і обов'язків людини й громадянина. /М. Михальченко/

Гуманізм (лат. *humanus* – людський, людяний) – філософський підхід, що в теоретико-світоглядний спосіб поєднує вчення про людину, як визначальну мету та вищу цінність сусп-ва. Ідея Г. – одна з центральних в історії людської цивілізації. Людський вимір політики та мораль «ненасилля», толерантність, орієнтація на реальні проблеми і турботи «земної людини», екологічна етика – ці та ін. стандарти Г. мають стати основними критеріями цивілізованості політиків, партій, громадських рухів і об'єднань, країн світу. /М. Козак/

Гуманітарна допомога – сприяння у формі безвідплатної допомоги, що надається різними міжнародними, державними, громадськими організаціями й об'єднаннями, окремими особами й інституціями з метою дотримання прав та загальноприйнятих норм життя, здоров'я і гідності людини. Адресатом такої допомоги є люди, що потерпіли внаслідок стихійних лих, глобальних катастроф, у результаті військових дій, сутичок на міжнаціональному й регіональному ґрунті та ін. Координацію Г.д. у глобальному масштабі здійснює ООН і її спеціалізовані організації: ЮНЕСКО, ВООЗ, МОП, ЮНІСЕФ (Дитячий фонд ООН), а також Організація Червоного Хреста і Червоного Півмісяця та ін. У національному масштабі гуманітарну політику організують уряди держав, гуманітарні фонди, окремі компанії, фірми та приватні особи. Україна не раз користувалася такою допомогою і надавала її ін. країнам. /Н. Гайдук/

Гуманітарна інтервенція – введення в певну країну збройних сил ін. країни чи міжнародної організації з метою захисту громадян від переслідувань або порушення їхніх прав людини. Такі акції за останні десятиліття були здійснено щодо Афганістану, Іраку, Сомалі, Боснії, Косово, Чечні, Південної Осетії тощо. /В. Піча/

Гуманітарна політика – система рішень, що мають на меті створення умов для соціально-гуманітарного розвитку сусп-ва, соціальної, інтелектуальної, духовної безпеки людини, реалізації її духовних потреб і збагачення творчого потенціалу. Сутність гуманітарної політики ґрунтується на розгляді людини як своєрідного центру суспільної гармонії та розвитку. Термін «гуманітарний» походить від поняття «гуманізм» (лат. *humanus* – людський, людяний) – принципу світогляду, пов'язаного з уявленням про людину як визначальну мету та вищу цінність сусп-ва. Крім того, поняття «гуманітарний» в історико-філософському та філологічному аспекті означає все те, що стосується суспільних наук, які вивчають людину й її культуру, людську свідомість та сусп-во, на відміну від технічного та природного. Поняття Г.п. поєднує дві основні складові: гуманізм та політику. Г.п. ґрунтується на визнанні невід'ємних прав людини, у т.ч. права на гідне життя для кожного, незалежно від національних, расових, релігійних, вікових, статевих, індивідуальних або соціальних ознак. Осно-

ГУЛАГ

вними завданнями Г.п. України на сучасному етапі є: розвиток і поглиблення демократії і основних свобод, підвищення рівня освіти, виховання патріотизму та збільшення тривалості життя українців, утвердження загальнолюдських цінностей, докорінного подолання тоталітарного режиму, здійснення десоветизація як важливого питання безпеки України, зміцнення єдності українського народу. /Л.Климанська/

ГУЛАГ – російська аббревіатура, утворена від назви Головного управління виправно-трудових таборів за часів *сталінізму*. В'язнів цих таборів примусово використовували як безкоштовну робочу силу на об'єктах будівництва Півночі і Сибіру – здебільшого в малонаселених регіонах СРСР. Про жахливі умови, які існували в таборах розповів колишній в'язень, відомий письменник *О.Солженіцин*. За деякими даними в таборах ГУЛАГу загинуло до 15 млн громадян. /І.Малик/

« D »

Дальтонізм політичний – метафоричне позначення нездатності або небажання особи чи групи неупереджено та об'єктивно сприймати факти, явища, події політичної реальності, що може проявлятися у підміні понять, упередженому трактуванні будь-яких дій політичних опонентів, подвійних стандартів тощо. /М.Школяр/

Дванадцятимильна зона – зона прибережного моря, яка є територією певної країни.

Дві концепції свободи – положення, використане у політичній філософії англ. мислителя *І.Берліна* (1909-1997), оприлюднене ним під час його промови з приводу вступу на посаду професора соц. політології Оксфордського університету (1975). Він визначив сутність **Д.к.с.** – «негативної» (відсутність обмежень, які суперечать здійсненню бажань людини або групи людей) і «позитивної» (можливість людини самостійно, без сторонніх факторів визначити свою долю). Протиставлення цих типів свободи розглядав як умову для розвитку сусп-ва. Відзначав зв'язок між «позитивною» інтерпретацією свободи та тоталітаризмом. /В.Бліхар/

Двогоса виборча система – виборча система, зазвичай змішана, за якою один виборець має право голосувати двічі: першим голосом обирається кандидат – мажоритарник, другим – кандидат за партійними списками. /Н.Хома/

Двопалатна парламентська система (бікамералізм) – система організаційної побудови законодавчого органу країни, за якої він складається з двох окремих підрозділів (камер, палат). Як правило, одна з палат називається нижньою, ін. – верхньою. Нижня палата найчастіше обирається за пропорційною виборчою системою і представляє інтереси країни в цілому, верхня – за мажоритарною виборчою системою і представляє інтереси територій (регіонів). У більшості країн верхня палата відіграє значно вужчу роль, ніж нижня палата. /І.Танчин/

Двопартійна система – організація *політичного життя*, коли дві партії почергово беруть участь у здійсненні *політичної влади* і досягають успіху у виборчій боротьбі. Прикладом є існуюча партійна система Великобританії або США, за якої у виборчому суперництві реально беруть участь дві партії. Як правило, одна партія репрезентує «ліве крило», а друга – «праве крило», але не завжди. /Ю.Шведа/

Двоступеневого потоку комунікації теорія – теорія електоральної поведінки, яка наголошує, що на значну частку виборців впливають не безпосередньо ЗМІ, опитування виборців, а т.зв. «лідери громадської думки», які транслюють інформацію, що передається з ЗМІ. **Д.п.к.т.** розроблена амер. соціологом *П.Лазаревельдом* в роботах: «Вибір народу: як виборець сприймає рішення під

Дебати політичні

час кампанії по виборах президента» (співавт. *Б.Берельсон* та *Х.Годе*) та «Голосування: дослідження процесу формування думок виборців під час кампанії по виборах президента» (співавтори *Б.Берельсон* та *У.Макфі*). /*О.Петров*/

Дебати політичні (від фр. *débats* – обговорення, дискусія, спор) – форма обговорення, дискусії в роботі парламенту, з'їзду, конференції, політичної партії, мітингу, у ЗМІ, у роботі міжнародних організацій. Підчас **Д.п.** відбувається обмін думками між учасниками заходу з актуального політичного питання. Закінчуються **Д.п.**, як правило, прийняттям відповідного політичного документа (угоди, договору, декларації, протоколу) шляхом голосування або на основі консенсусу. У політичній практиці найбільш поширеними формами **Д.п.** є: парламентські, міжпартійні та внутріпартійні. *Парламентські Д.п.* – це законодавчо визначена форма парламентського контролю, яка полягає в обговоренні парламентаріями питань, які стосуються усіх сфер життя сусп-ва: проектів законів, постанов, резолюцій, діяльності уряду, державних програм та звітів щодо їх виконання, доповідей президента, звернень, заяв та ін. документів політичного характеру на пленарному засіданні парламенту (палати парламенту). Процедура проведення **Д.п.** у парламенті визначається регламентом парламенту, і їй, як правило, передуює депутатський запит. **Д.п.** у парламенті проводяться із заздалегідь визначених окремих питань, тему яких пропонує, найчастіше, опозиція. Також пропозиції про проведення **Д.п.** можуть надходити і від уряду, який прагне забезпечити собі підтримку громадськості. Початок **Д.п.** можливий і за пропозицією певного числа депутатів. **Д.п.** не мають на меті обов'язкове винесення рішення з оцінкою діяльності уряду. *Міжпартійні Д.п.* проводяться найчастіше в умовах передвиборчої боротьби, у періоди політичних криз або загострення боротьби за владу з метою привернути увагу громадськості до проблеми і, відповідно, збільшення кількості прихильників. *Внутріпартійні Д.п.* стосуються загальних питань організації політичної партії, ідеологічних, соціально-економічних та політичних проблем і напрямків її діяльності з метою формулювання і обґрунтування програмних положень, стратегії та тактики діяльності. **Д.п.** проводяться у формі виступів, полеміки, дискусії, як правило, з залученням ЗМІ, можуть носити толерантний або конфліктний характер. /*Г.Зеленько*/

Девелопменталізм (англ. *development* – розвиток) – концепція, у якій головним суб'єктом є країна розвитку. Деякі країни Південно-Східної Азії, Латинської Америки та Ірландія саме їй завдячують своїм «економічним дивом». Керівники сучасного Казахстану підкреслюють, що саме **Д.** лежить у основі їхньої стратегії розвитку країни. Цю концепцію за критерієм балансу інтересів країни, сусп-ва в цілому й недержавних структур можна розглядати десь посередині між концепціями авторитарної мобілізаційної модернізації та модернізації інноваційної. Проте обов'язкова умова девелопменталістських стратегій – монолітність державного апарату й національного політичного класу в їхній волі до розвитку країни. /*В.Кулішов*/

Девіз (фр. *devise* – розпізнавальний знак) – короткий вираз, в якому відзеркалюється головна, керівна думка, мета. /У.Льницька/

Девіз політичний – короткий лаконічний вислів, заклик, гасло, що містить провідну політичну ідею, позицію, вимогу, принцип та лаконічно передає суть структурних складових ідеології, політичної доктрини, політичної стратегії. Є ефективним засобом політичної агітації та пропаганди. /У.Льницька/

Деволуція – передача повноважень із вищого рівня урядування на нижчий. Проте, орган влади, що отримав повноваження внаслідок Д., лишається конституційно підконтрольним уряду, що надав йому ці повноваження і може позбавити їх. /Г.Кільова/

Дестатизм (фр. *etat* – держава) – послаблення ролі держави в суспільстві. Див.: *Етатизм*. /Є.Гаращук/

Дезінтеграція – процес розпаду цілого на складові частини. Відчутна в умовах інтенсивного розпаду союзу країн. /В.Кулішов/

Дезінтеграція політична – розпад союзу країн на окремі країни. /Н.Хома/

Дезінформація – хибне повідомлення, свідомо перекручене й поширюване під виглядом достовірної інформації з метою введення в оману громадськості чи політичних конкурентів, спонукання їх до очікуваних дій; свідомо помилкова, неправильна, неправдива інформація; система прийомів, засобів, технологій, використання яких спрямоване на введення в оману, маніпулювання свідомістю, послаблення позицій конкурентів, опонентів, приховування прорахунків та помилок. /У.Льницька/

Дезінформувати – давати невірні свідомості, вводити в оману хибною інформацією. /Л.Климанська/

Дезорганізатор – людина, яка порушує порядок, дисципліну, вносить дезорганізацію. /Л.Климанська/

Дезорганізація (фр. *des-organisation* – порушення порядку) – **1**) введення в оману, втрата правильної орієнтації; **2**) втрата правильних уявлень про час і простір. /Л.Климанська/

Деїдеологізація – система соціально-філософських поглядів, сформована у 50–60-х рр. ХХ ст., що базується на твердженні про відсутність ідеологічного впливу на розвиток наукового знання. В основі концепції Д. – протиставлення науки як носія об'єктивної істини й ідеології як прояву суб'єктивного інтересу та тлумачення ідеології як засобу викривлення істинного знання та пристосування наукових даних до позиції певної соціальної групи. Д. активно пов'язувалась із теоріями індустріального сусп-ва, згладжування класових відмінностей та затухання класової боротьби, конвергенції світових соціально-економічних і політичних систем. Соціальною базою Д. виступає «новий клас» технократів та менеджерів, які прагнуть звільнитись від надмірної опіки політиків та ідеологів та від тиску традиційного середовища, що захищає свої цінності. Ідеї Д. сприяли як соціально-політичній стабілізації сусп-ва, так і

Декларація

модернізації суспільної свідомості шляхом подолання традиційного утопізму та ірраціоналізму. У технократичному варіанті **Д.** розвивали *Р.Арон, Д.Белл, Дж.Гелбрейт, Ж.Фурастьє. /В.Бліхар/*

Декларація (лат. *deklaratio* – заява, проголошення) – офіційна заява країни (уряду), політичної партії, громадської організації, в якій доводиться до загального відома певний програмний документ, важлива державна (партійна) подія, закон тощо, урочисто проголошується певний загальнополітичний принцип. У міжнародній політиці декларації визначають певні політичні принципи. Назва **Д.** часто вживається для позначення резолюцій ГА ООН із важливих питань (напр., Декларація про принципи міжнародного права, Загальна декларація прав людини, Декларація про ліквідацію всіх форм расової дискримінації). */О.Босак/*

Декларація незалежності США – документ, що символізував свободу і незалежність британських колоній у Північній Америці. Автором **Д.** був амер. політик, вчений, освітній діяч, письменник, а від 1801 до 1809 р. президент США *Т.Джефферсон*. **Д.** була ухвалена 4 липня 1776 р. Континентальним конгресом, який за два дні до цього проголосив незалежність колоній. **Д.** стисло увібрала в себе багато ідей, що їх висунув *Дж.Лок* у своєму «*Другому трактаті про врядування*». */О.Босак/*

Декларація прав національностей України – державний акт у сфері міжнаціональних відносин прийнятий ВРУ 01.11.1991 р., після проголошення суверенітету та незалежності України, яка втілила у життя Загальну декларацію прав людини та ратифіковані Україною міжнародні пакти про права та свободи особистості. **Д.п.н.У.** віддзеркалює принципи свободи, гуманізму, соціальної справедливості, рівноправності всіх понад 130 етнічних груп, які проживають на території України і які разом з українцями становлять майже 46 млн народ України. */О.Босак/*

Декларація принципів толерантності – прийнята 16 листопада 1995 р. на конференції ЮНЕСКО, в якій особливу увагу звернуто на обов'язок країн-членів ООН розвивати та заохочувати повагу прав людини й основних свобод для усіх, без винятку за ознаками раси, статі, мови, національної належності, релігії або стану здоров'я, боротися проти нетерпимості, насилля, тероризму, ксенофобії, агресивного націоналізму, расизму, антисемітизму, відчуження, маргіналізації та дискримінації щодо національних, етнічних, релігійних і та ін. біженців, робітників-мігрантів, іммігрантів і соціально найменш захищених груп у сусп-ві, що становлять небезпеку справедливості, миру та демократії на національному і міжнародному рівнях. */Л.Криницька/*

«Декларація про державний суверенітет України» – перший державно-політичний документ, ухвалений 16 липня 1990 р. Верховною Радою УРСР, який проголошував суверенітет як державницький курс народу України. За **Д.** проголосувало 357 депутатів, у т.ч. й більшість – депутатська група «239»,

проти – 3, утрималось – 0, не голосувало – 26. Крім того, пізніше 17 депутатів звернулись з офіційними заявами зарахувати їхній голос «за». Д. підтримали депутати, переважна більшість яких була членами КПРС. Із 422-х депутатів Верховної Ради, обраної 4 березня 1990 р., 380 були членами КПРС. Д. віддзеркалювала віковичне прагнення українців до волі та справедливості. Уперше в історії соціалістичної України були сформульовані засади суверенітету країни на рівні державної влади. /О.Босак/

Декolonізація – процес ліквідації колоніалізму. У ХХ ст. під тиском Другої світової війни розпалися всі імперії, колонії отримали політичну незалежність. Кульмінацією Д. вважають 1960 р., коли 15 (переважно французьких) колоній Африки здобули незалежність. У цілому епоха Д. тривала від проголошення незалежності Індії, Пакистану, Цейлону (тепер Шрі-Ланка), Бірми (тепер М'янма) та Індонезії і до проголошення незалежності Зімбабве від Родезії 1989 р. і демократизації режиму апартеїду в Південно-африканській Республіці 1994 р. та повернення Китаю Гонконгу (1997) і Макао (1999). Повна Д. означає, що колишня колонія досягає економічного, дипломатичного та культурного суверенітету, демократизації країни. Див.: *Імперіалізм*. /О.Босак/

Декoмунізація – процес усунення із суспільного, політичного й правового життя впливу комуністичної ідеології, за зразком денацифікації. Серед заходів Д. найдієвішим був закон про люстрацію, прийнятий у Чехії. У 2012 р. до країн Балтії, Польщі, Чехії та Грузії, які ухвалили низку законів про Д., долучилася і Республіка Молдова. Парламент країни заборонив використовувати комуністичну символіку – серп і молот – із політичною метою. За порушення нового закону передбачено штраф від \$200 до \$1000. В Україні ніхто не заборонив ні комуністів, ні їхньої партії; вони повинні лише змінити свою символіку, казати людям правду. Важливо, щоб КПУ, яка продовжує називатися спадкоємницею і продовжувачем ідей і традицій колишньої компартії та нинішня влада засудили комуністичні злочини проти українського народу, які творилися за СРСР. /У.Ільницька, Я.Турчин/

Декрет (фр. *decret*, лат. *decretum* – постанова, рішення) – 1) постанова верховної влади з будь-якого питання, яка має силу закону, напр., у Стародавньому Римі – постанова імператора, консула, сенату; у Франції – законодавчі постанови вищих органів, створених французькою буржуазною революцією ХVIII ст., а також Паризькою комуніою 1871 р.; у СРСР у перші роки радянської влади – назви найбільш важливих постанов Раднаркому, напр., Д. про землю; 2) у деяких країнах – урядовий акт, який вдається у порядку виконання, управління, у супереч актам законодавчим. /М.Головатий/

Декретувати – узаконити щось, оголосити чи увести в силу шляхом видання декрета. /Н.Хома/

Делегат (лат. *delegatus* – посланець) – вибірний або призначений представник, уповноважений країни, організації, колективу. Д. може бути ще й пред-

Делегативна демократія

ставником. Він підзвітний і підконтрольний перед принципалом (тим, хто уповноважує). Див.: *Делегувати; Делеговані повноваження. /Г.Доцяк/*

Делегативна демократія – різновид гібридного режиму. Поняття введене аргентинським політологом *О'Донеллом* для позначення режиму, який поєднує у собі ознаки *демократії* та *авторитаризму*. /Г.Свіма/

Делегація (лат. *delegatio* – призначання, відправлення) – група виборних або призначених осіб, уповноважених урядом, відомством, установою, організацією представляти їх інтереси на конференції, з'їзді, конгресі, засіданні, вести переговори тощо. /Г.Свіма/

Делегітимація (лат. *de* - ... і *legitimus* – законний) – позбавлення та втрата політиками і владою суспільної довіри, обумовленої розчаруванням в ідеалах, концепціях, обіцянках, цілях і методах політики; людях, які її персоніфікують. Одним із свідчень **Д.** правлячого режиму є високий рівень політичного простоту населення. /Г.Свіма/

Делегована (вторинна) законотворчість – право міністрів, видавати постанови, надане їм парламентськими законами (первинна законотворчість) із метою забезпечити їх виконання. /Н.Хома/

Делеговані повноваження – повноваження органів виконавчої влади, надані органам місцевого самоврядування законом, а також повноваження органів місцевого самоврядування, які передаються відповідним місцевим державним адміністраціям за рішенням районних, обласних рад. /Н.Хома/

Делегування влади (делегування владних повноважень) – добровільна передача на певний час на відповідних умовах влади від одного суб'єкта (органу) до ін. на основі взаємної домовленості. /М.Головатий/

Делегування повноважень – демократичний принцип, який найчастіше реалізується під час *виборів*. Його зміст полягає у передачі (делегуванні) повноважень (щодо можливості участі в управлінні країною) певному кандидату, який має представляти інтереси виборців. /Г.Свіма/

Делегувати (лат. *delegare* – виділити) – скеровувати як делегата, уповноваженого. Див.: *Делегат*. /Г.Свіма/

Деліберация демократична (англ. *deliberation* – обмірковування, обговорення) – відмова від визнання будь-якого раніше прийнятого політичного рішення як «істинного», такого, що не підлягає будь-якій корекції, зміні. **Д.д.** можлива лише за умов функціонування розвинутих в країні демократичної політичної системи та політичного плюралізму, сильної політичної опозиції.

Делікт (лат. *delictum* – правопорушення) – незаконна дія, проступок, злочин; у більш вузькому сенсі – правопорушення. /У.Ільницька/

Деліквент – правопорушник. Див.: *Делікт*. /У.Ільницька/

Делімітація кордонів (лат. *delimitation* – встановлення меж) – визначення представниками суміжних країн лінії кордону між ними через переговорний процес і закріплення цього рішення у відповідному документі (угоді). На підставі **Д.к.** здійснюється їх демаркація. Див.: *Демаркація*. /У.Ільницька/

Дельфійський метод – метод дослідження з метою прогнозування майбутніх політичних подій. /О.Демків/

Демагог (гр. *δημαγωγία* – дослівно «веду народ») – той, хто займається демагогією, прагне створити собі популярність. Див.: *Демагогія політична*. /В.Піча/

Демагогія політична (гр. *δημαγωγία* – дослівно «веду народ») – зумисний вплив на почуття та настрої людей із метою ввести їх в оману всілякими привабливими, але реально нездійсненними обіцянками. Особливо пошквлюється **Д.п.** під час передвиборчої кампанії, коли політики вдаються до недостойних (негідних) засобів (брехливих обіцянок, спотворення фактів) із метою привабити до себе виборців і підірвати репутацію свого політичного противника. /Р.Демчишак/

Демагогія псевдодемократична – облудні гасла, нездійсненні обіцянки, популістські лозунги, навмисне викривлення фактів і свідоме використання у корисливих цілях неправдивих, нереальних для практичного втілення обіцянок, використовуваних політичними лідерами або угрупованнями для досягнення власних цілей (переважно здобуття або утримання влади, маніпулювання свідомістю мас тощо). /Р.Демчишак/

Демаркація кордонів (лат. *demarkation* – розмежування) – визначення і розмітка лінії державного кордону на підставі його делімітації шляхом встановлення відповідних знаків, загороджень тощо, на основі укладення договорів. На жаль, досі **Д.к.** України з Білорусією та Росією не проведена. Див.: *Делімітація кордонів*. /У.Ільницька/

Демарш (фр. *démarche* – виступ) – дія, виступ, захід (гол.ч. дипломатичний) з метою вплинути на який-небудь урядовий орган, на державні інституції ін. країни. /І.Доцяк/

Демархія (англ. *demarchy*; лотократія, англ. *lottocracy*) – термін, запропонований у 1985 р. *Дж.Бернгеймом* для позначення демократії, встановленої добром людей і шляхом жеребкування, а не в процесі виборів. /Н.Хома/

Демілітаризація – роззброєння; встановлена міжнародною угодою заборона будь-якій державі мати військову промисловість і збройні сили, будувати оборонні споруди, понад визначену кількість на тій чи ін. території. /І.Яцишин/

Демілітаризована зона – встановлена угодою смуга території (зазвичай впродовж кордонів двох країн), в якій заборонено зводити укріплення, військово-промислове підприємства й утримувати війська. Див.: *Демілітаризація*. /І.Яцишин/

Демобілізація (фр. *demobilisation*) – 1) звільнення зі збройних сил військовослужбовців після закінчення війни або строкової служби; у широкому сенсі – перевід збройних сил і всіх галузей господарства з військового стану на мирний; 2) послаблення активності, бойової підготовки, боєготовності. /І.Доцяк/

Демографічна безпека – стан захищеності держави, сусп-ва та ринку праці від демографічних загроз, при якому забезпечується розвиток країни з ура-

Демографічна глобалізація

хуванням сукупності збалансованих демографічних інтересів країни, сусп-ва й особистості відповідно до конституційних прав громадян. /Н.Хома/

Демографічна глобалізація – прояв загального, системного, глобалізаційного процесу в демографічній сфері. У найближчі двадцять років населення Землі зросте майже на 1,5 млрд осіб і головна демографічна проблема, породжена глобалізацією, полягає у вкрай нерівномірному та різкому демографічному зростанню людства, адже понад 97% приросту припадає на країни, що розвиваються. При цьому на 320 млн осіб збільшиться населення в Африці на південь від Сахари, де бідність застійна, передається з покоління у покоління. У той же час населення високорозвинених країн (т.зв. золотий мільярд) завершило демографічний перехід, тенденцією у їх розвитку є демографічна депресія та виражена проблема нелегальної міграції. /Л.Танчин/

Демографічна криза – сукупність демографічних проблем як в окремому сусп-ві, так і в цілому на планеті. Кризою є серйозні проблеми з чисельністю населення, що зумовлюють економічні та політичні проблеми. Є кілька основних типів Д.к.: 1) значне скорочення чисельності населення (демографічна депресія); 2) різке зростання чисельності населення (демографічний вибух). /Н.Хома/

Демографічне навантаження – узагальнена кількісна характеристика вікової структури населення, яка показує навантаження на сусп-во та економіку невиробничим населенням. /М.Козак/

Демографічне старіння – збільшення частки людей старших вікових груп в населенні. Старіння населення є результатом тривалих демографічних змін, зрушень в характері відтворення населення, в народжуваності й смертності та їх співвідношенні, а також, частково, міграції. Розрізняють старіння «знизу», що є результатом зниження народжуваності, та старіння «зверху», що є результатом збільшення середньої очікуваної тривалості життя, зменшення смертності в старших вікових групах за умови низької народжуваності. /М.Козак/

Демографія (дав.-гр. *δήμος* – народ та лат. *graphie* – письмо, описання) – наука про народонаселення, яка вивчає його чисельність, склад, структуру, розселення по території, а також зміни у часі. Термін з'явився в 1855 р. у назві книги французького ученого А.Гійяра «Елементи статистики людини, або Порівняльна демографія». Самостійною наукою Д. стає у 20-30-і рр. ХХ ст. /М.Козак/

Демографія політична – наукова дисципліна, яка вивчає взаємовідносини між розміром та розподілом населення з одного боку і владою та політикою – з ін. Вперше цю проблему дослідив Т.Мальтус, який дійшов висновку, що зростання населення відбувається в геометричній прогресії, а засобів існування – в арифметичній, що нібито може призвести до «абсолютного переселення», з яким слід боротися шляхом регламентації народжуваності. /В.Полторак/

Демократ – 1) прибічник демократії; 2) член демократичної партії. /Ж.Шевченко/

Демократизація (дав.-гр. *δημος* – народ, *κράτος* – влада, народовладдя) – певна спрямованість політичного процесу, яка характеризується розширенням прав і свобод громадян та їх організацій, участю народу в політичному житті і його впливом на прийняття політичних рішень, посиленням контролю з боку сусп-ва за діяльністю держави, забезпеченням вільної конкуренції різних політичних сил, ідеологічного та політичного плюралізму. Уперше термін **Д.** вжив британський політик *Дж.Брайс* у 1888 р. Початок процесу **Д.** він пов’язав з Великою французькою революцією. З початку 1970-х рр. почалась глобальна хвиля **Д.** За даними організації «Freedom House» у світі нині існує понад 130 демократичних країн. Сутність **Д.** є воля народу, а влада – результат здійснення «цієї волі». Згідно *М.Вебера*, влада – це можливість здійснювати власну волю навіть усупереч опору. За умов **Д.** народ наближається до максимально можливої межі здійснення влади. */О.Падалка/*

Демократизація світового порядку – процес поширення певних демократичних принципів, яких повинні дотримуватися суб’єкти міжнародних відносин: поваги до державного суверенітету та суверенної рівності; незастосування сили чи погрози силою; непорушності кордонів і територіальної цілісності держав; мирного врегулювання спорів; невтручання у внутрішні справи; поваги прав людини і основних свобод; рівноправності (у т.ч. рівноправного представництва у міжнародних організаціях) і права народів розпоряджатися своєю долею; сумлінного виконання міжнародних зобов’язань тощо. Розвиткові процесу демократизації світового порядку та гуманізації міжнародних відносин поряд із національними державами щораз більше сприяють наднаціональні урядові та громадські організації. Див.: *Демократизація. /Р.Демчишак/*

Демократизм – визнання та здійснення демократії.

Демократична влада – влада, коли народ є сувереном всієї влади в країні та має організаційні структури для реалізації власної владної волі – розвинену партійну систему, сучасні форми безпосередньої і представницької демократії, офіційної опозиції тощо. Сильною **Д.в.** може бути за наявності відповідних ресурсів. Діяльність громадян на підтримку своєї влади, формування реальних зразків їх правової поведінки є вирішальним соц. ресурсом демократичної країни. Головним ресурсом **Д.в.** є не нагромадження речей, грошей, земель, а розвинуте матеріальне та духовне виробництво. */Л.Климанська/*

Демократична партія – партія, внутрішньопартійне життя якої характеризується демократизмом, гласністю, виборністю керівних органів, можливістю існування в партії фракцій, забезпечення прав меншості. **Д.п.** виступає за рівність прав і свобод усіх громадян, співробітництво політичних сил, демократизацію всього суспільного життя. */Л.Климанська/*

Демократична країна – форма політичної організації сусп-ва, яка характеризується демократичними принципами організації та функціонування державно-владної сфери: реалізацією принципу народного суверенітету; ви-

Демократичний елітизм

знанням права всіх громадян на участь у формуванні органів державної влади та здійсненні громадського контролю; високим рівнем політичної активності громадян і залученості їх до процесів прийняття політичних рішень; представницьким характером формування влади, що передбачає регулярні, конкурентні, загальні, чесні вибори; високим рівнем правового захисту громадян; широким самоврядуванням. /У.Льницька/

Демократичний елітизм – теорія, згідно якої демократична участь у складних сучасних суспільствах буде неминуче обмежуватися головним чином участю в періодичних виборах політичних лідерів. У цьому розумінні **Д.е.** – ще один термін для позначення *плюралістичного елітизму*. /Я.Турчин/

Демократичний мир – стан відносин між демократичними країнами, які ніколи (або майже ніколи) не воюють одна з одною й дуже рідко використовують сили у своїх взаємних відносинах. Що ж до відносин демократичних країн із недемократичними, то вони набагато конфліктніші. У поясненні **Д.м.** мають значення структурні обмеження демократичних інституцій і демократичної політики, які перешкоджають схильним до війни лідерам втягнути свою країну у війну. Витоки теорії **Д.м.** пов'язують із ім'ям нім. мислителя *І.Кантом* (з ним пов'язують вислів «Кантіанський мир»). Активно теорію **Д.м.** розвивали *К.Дойч* (1950-і рр.) і амер. політолог *М.Дойл* (1980-і рр.). /О.Демків/

Демократичний режим – вид державного режиму, що характеризує такий порядок (стан) державного життя сусп-ва, при якому виконуються норми конституції та законів, реалізується принцип розподілу влади, державна влада здійснюється на основі рівної участі громадян, громадських організацій, партій в управлінні державою, котра гарантує дотримання їх прав і свобод відповідно до міжнародних стандартів прав людини. Політичний режим є настільки демократичний, наскільки держава гарантує людині прояв її свободи у трьох аспектах: як індивідуальну (особисті); як соціальному суб'єкту (члену громадських і професійних груп, ін. інститутів сусп-ва); як громадянині (підданому), міра свободи якого конституційно визначена та гарантована. Різновиди **Д.р.:** ліберально-демократичний, національно-демократичний, радикально-демократичний. /М.Полищук/

Демократичний соціалізм – соціалізм, утвердження якого відбувається демократичними методами, а не шляхом революційних дій. /І.Осадчук/

Демократичний централізм – керівний принцип побудови комуністичних партій, який означає виборність всіх керівних органів партії, знизу доверху періодичну звітність партійних органів перед своїми партійними організаціями та перед вищими органами, строгу партійну дисципліну та підпорядкування меншості більшості, безумовну обов'язкованість рішень вищих органів в партії для нижчих, здійснення внутріпартійної демократії, критики і самокритики. Такий принцип був в основі всіх радянських органів СРСР, у Ленінському комсомолі,

профспілках та ін. громадських організацій. Сьогодні він діє в окремих партійно-громадських організаціях. /О.Красівський/

Демократичні вибори – визначальний елемент політичного процесу в демократичних країнах; форма участі громадян у політичному житті демократичних країн; механізм створення органів та інститутів влади; спосіб інституювання державної влади. **Д.в.** – це спосіб формування та зміни персонального складу органів влади народом шляхом голосування. Демократичними принципами виборів є: принципи вільних, рівних, загальних, прямих, гласних виборів; принцип таємного голосування; принцип неупередженості владних структур до різних суб'єктів виборчого процесу; принцип свободи агітації; принцип рівності суб'єктів виборчого процесу. **Д.в.** – це вибори, які відбуваються при наявності у виборчому процесі двох і більше політичних партій чи політичних блоків, двох і більше кандидатів на одне виборче місце. /У.Ільницька/

Демократичні сили – політичні інститути, громадські об'єднання та окремі особи, переконані прибічники встановлення, збереження чи відновлення демократії як форми політичної організації сусп-ва, що базується на певній системі принципів та цінностей (свободи, політичної рівності, народного суверенітету, поваги до прав людини, правової захищеності особи, участі громадян в управлінні державою тощо) у певній країні чи у міжнародному масштабі. /Р.Демчишак/

Демократичні цінності – визнання народу єдиним джерелом і верховним носієм влади у сусп-ві; реалізація принципу народного суверенітету через механізми прямої та представницької демократії; виборність вищих органів державної влади; прийняття рішень волею більшості при гарантуванні та охороні прав меншості; політичний та ідеологічний плюралізм; конкуренція політичних сил при здобутті та здійсненні влади; верховенство закону у всіх сферах суспільно-політичного життя; гарантія прав і свобод людини й громадянина; правова рівність громадян; розвинене громадянське сусп-во; високий рівень політичної активності громадян і залученість їх до процесів прийняття політичних рішень; відповідальність влади перед народом та існування механізмів громадського контролю; децентралізація влади; розвинене місцеве самоврядування; свобода слова, вільні ЗМІ; економічні свободи та розвиток ринкової економіки. /У.Ільницька/

Демократії парадокс – розбіжності між ідеальною та реальною демократією, яке характерне й сучасним сусп-вам. /О.Шурко/

Демократія (дав.-гр. *δημος* – народ і *κράτος* – влада, влада народу, народо-владдя) – форма організації та функціонування *політичної системи*, при якій існують рівні можливості для здійснення *прав і свобод* кожного члена *суспільства*. Як правило, **Д.** починається «знизу» – її рушійною силою є воля та свідомість сусп-ва. Це, напр., коли робітники, котрі входили до «Солідарності», повстали в Гданську (Польща) проти «диктатури пролетаріату, проти комунізм-

Демократія для влади

му». Д. формує або окреслює встановлені між людьми разом із їхнім майном відносини, ін. словами вона створює спільноту, людське сусп-во. Вона передбачає існування впорядкованої влади, або форми правління, тобто відносин зверхності та підлеглості між людьми, використання принципів «більшості» і «меншості», принцип «представництва», тобто делегування народом своєї влади представникам, що висунуті шляхом виборів. Див.: *Демократизація, Демократична країна, Демократичні вибори, Демократичні цінності*. /В.Піча/

Демократія для влади – демократія, поза якою влада діє поза законом і поза Конституцією, що підтвердила парламентська більшість України 2010-2013 рр. /Л.Мандзій/

Демократія керована – дозована підконтрольна демократія органів центральних і місцевої влади, демократія, яка скеровується «зверху», зміст якої визначає існуюча влада. **Д.к.** – це демократія, яка протистоїть народній демократії, звужує береги демократії, а іноді навіть виходить за межі. Це т.зв. насильницька демократія, демократія меншості над більшістю. Це ілюзорна демократія, яка існувала в СРСР, а тепер її перейняли деякі країни СНД. /В.Піча/

Демократія партисипаторна – демократія, яка за допомогою електронних систем дозволяє громадянам голосувати незалежно від місця перебування під час виборів. /В.Козут/

Демократія плюралістична – демократія, за якою народ розглядається як складне суперечливе утворення різних соціальних груп, що конкурують в боротьбі за владу, а інтереси громадян, які створюють ці групи, реалізуються за допомогою взаємних компромісів на основі балансу суспільних інтересів. /В.Бортніков/

Демократія постнаціональна – демократія сусп-ва, в якому відсутні ідеї націоналізму, стан розвитку, за яким окрема нація вже не може нав'язувати свої національні інтереси ін. народам і країнам. Таке сусп-во, зокрема, формується в рамках ЄС, де інтереси країн-членів ЄС є спільними для всіх народів, є пріоритетом над національними інтересами. Див: *Демократія; Демократична країна*. /А.Панарін/

Демократія участі – демократія, за якої влада обирається не для того, щоб керувати, а для організації процесу ухвалення рішень. Громадянин перестає бути об'єктивом влади, а натомість стає безпосереднім учасником процесу ухвалення. /В.Бортніков/

Демонстрація (лат. *demonstratio* – показування) – 1) масова хода для вираження певних суспільно-політичних настроїв, публічне вираження вимог, побажань, протесту, суспільного настрою шляхом улаштування мітингів, походів тощо; 2) дія загрозуючого характеру з боку якої-небудь країни; 3) зухвала поведінка; 4) рух, дія військ, флоту, повітряних сил тощо, які здійснюються з метою маскування напряму головного удару та відволікання противника на другорядні напрями, а також для виявлення його системи вогню. /А.Гірник/

Демос (гр. *demos* – народ) – у Стародавній Греції вільне населення, яке володіло громадянськими правами. З V-VI ст. до н.е. так називали бідні верстви міського населення. /Л.Четверікова/

Демоскопія (гр. *demos* – народ, *skopeo* – дивлюсь) – галузь прикладної політології, основним завданням якої є вивчення громадської думки з використанням методу опитування та її репрезентації як статичної сукупності думок опитаних індивідів. Термін «Д.» запропонував у 1946 р. амер. соціолог С.Додд. Упроваджений у широкий науковий обіг відомою нім. проф. Е.Ноель-Нойман, що створила Інститут Д. в Алленсбахі (ФРН). /В.Полторак/

Денатуралізація – позбавлення або вихід із громадянства, що було набуто шляхом *натуралізації* (на відміну від набуття громадянства за народженням). Див.: *Громадянство, Натуралізація*. /Ю.Слінецька/

Денатуралізувати – позбавити громадянства (підданства). Див.: *Денатуралізація*. /Ю.Слінецька/

Денацифікація – заходи союзників, спрямовані після перемоги над фашистською Німеччиною на викоріння нацизму в Німеччині. /В.Литвин/

Денаціоналізація (фр. *denationation*) – **1**) насильницьке позбавлення певного народу власної державності; втрачання національних особливостей (культури, мови); **2**) повернення державою націоналізованої власності бувшим власникам. /І.Танчин/

Денонсація (фр. *denonser* – оголошувати, розривати) – повідомлення однією державою іншій про зупинення дії підписаної між ними угоди, зроблене в порядку і в строки, які нею (угодою) передбачені. /О.Шурко/

День вшанування жертв Голодомору 1932-1933 рр. – щороку до цієї акції долучаються 24 листопада мільйони українців. «Свічки пам'яті» запалюють по всій Україні. Цього дня в Києві, біля національного меморіалу пам'яті жертв Голодомору збирається від 15 до 20 тис. людей, які запалюють лампади. Про трагедію Голодомору разом з Україною, згадують також у ще 32 країнах світу, переважно у Європі. Там протягом двох тижнів проводять публічні акції, покликані нагадати про цей геноцид. Голодомор-геноцид 1932-1933 рр. – одна з найбільших в історії людства гуманітарних катастроф. За оцінками дослідників, за неповний рік з осені 1932 р. до поч. літа 1933 р. від штучно організованого голоду сталінським режимом у СРСР вимерло від 10 до 25% населення України. У рік цієї трагедії вмирало близько тисячі людей щогодини, 25 тис. – щодоби. Все більше громадян України сприймає Голодомор не як історію, а як проєкцію на свою долю. Голодомор 1932-1933 рр. був організований і вчинений, щоб придушити укр. визвольний рух. /О.Босак/

День Героїв – національне свято, яке українці відзначають 23 травня. Цього дня вшановують всіх тих, хто віддав своє життя за рідну землю – починаючи від запорожців, закінчуючи стрільцями УНР та вояками УПА. /Л.Мандзій/

День Європи – свято, що відзначається в країнах ЄС 9 травня, а також офіційно в Україні щорічно у третю суботу травня з 2003 р. Д.Є., разом з єдиною валютою (євро), прапором і гімном, є символом ЄС як політичної сили. Свято було встановлено в Україні «...враховуючи стратегічний курс України на європейську інтеграцію...» згідно з Указом Президента України «Про День Європи» від 19 квітня 2003 р. Д.Є. жителі України відзначають день спільних цінностей, спільної історії всіх націй континенту. Традиційно урочиста церемонія відкриття Д.Є. проходить у Києві. /М.Поліщук/

День злуки УНР і ЗУНР – день об'єднання суверенних країн в одну Українську Народну Республіку. Урочистий Акт злуки (об'єднання) був проголошений Директорією 22 січня 1919 р. – на Софійському майдані Києва. Указом Президента України від 21 січня 1999 р. день, коли відбувся Акт злуки УНР і ЗУНР, був встановлений як офіційне свято, що відзначається щорічно 22 січня – день Соборності України. /М.Поліщук/

День Конституції України – державне свято, яке відзначається щороку 28 червня на честь прийняття 1996 р. 5-ю сесією ВРУ Конституції України – Основного Закону, за яким живе наше сусп-во та його громадяни. /С.Була/

День ООН – щороку 24 жовтня відзначається офіційна дата створення ООН – співтовариства 193 країн світу, прокликаною змінувати безпеку на планеті. /Л.Скочиляс/

День пам'яті жертв «Великого терору» 1937-1938 рр. – відзначається щороку 5 серпня. Саме цього дня 1937 р. згідно з оперативним наказом НКВС СРСР були розпочаті масові репресії, розстріли, заслання, власне доба «Великого терору». У спеціальній директиві тодішнього наркома внутрішніх справ СРСР Миколи Єжова за № 59190 було записано: «1. З 25 серпня розпочати й у двомісячний термін закінчити операцію по репресуванню найбільш активних контрреволюційних елементів з числа утримуваних в тюрмах ГУГБ, засуджених за шпигунську, диверсійну, терористичну, повстанську і бандитську діяльність, а також членів антирадянських партій (троцькістів, есерів, грузмеків, дашнаків, ітихатистів, мусаватистів тощо) та ін. контрреволюціонерів, які проводять в тюрмах ГУГБ активну антирадянську роботу. У Соловецькій тюрмі ГУГБ репресувано піддати також бандитів і кримінальні елементи, які ведуть в тюрмі злочинну роботу. 2. Всі перераховані контингенти після розгляду їхніх справ на Трійках при УНКВС підлягають розстрілу. 3. Вам для Соловецької тюрми затверджено для репресування 1200 осіб». /О.Босак/

День Свободи України – визначається щорічно 22 листопада, починаючи з 2005 р., на честь подій, що розпочалися на Майдані незалежності в Києві 21 листопада 2004 р., коли почали будувати сцену, поставили перший намет і перші десятки тисяч людей увечері після виборів прийшли на Майдан. Указом Президента України В.Януковича відзначення цього дня перенесено на 22 січня – День злуки. /М.Поліщук/

«День уряду України» у Верховній Раді України – дні, коли парламентарі окрім розгляду законопроектів і прийняття постанов, можуть ініціювати висловлювання недовіри КМУ у повному складі чи окремим його членам за результатами обговорення діяльності уряду у загальному конституційному порядку. Тим часом Положення про «День уряду України» у Верховній Раді України цього не передбачає. /Л.Мандзій/

Департамент (фр. *departement*, фр. *departir* – розділяти) – у багатьох країнах адміністративно-територіальна одиниця, а у США і Швеції – міністерства. /Н.Хома/

Деполітизація – відмова від надмірності політичних методів організації всього суспільного життя, політичного диктату партій і рухів, від їх кон'юктурного втручання й ідеологічного тиску на всі соціальні інститути; позбавлення монопольної влади однієї партії в межах державного організму. /М.Поліщук/

Депортація (лат. *deportatio* – вивезення) – вигнання, заслання; примусове переселення особи, групи осіб чи народу, що визнаються «соціально й політично небезпечними», за межі країни або певного регіону. У роки окупації німцями Франції до Німеччини в концтабори було депортовано 76 тис. франц. євреїв. В 1944 р. за вказівкою Й.Сталіна були депортовані в Середню Азію майже всі кримські татари, половина з яких через голод, нелюдські умови та хвороби (діти, старі, хворі) загинули в дорозі. Д. торкнулася й десятків тисяч західноукраїнців – родичів вояк ОУН-УПА. Як правило, Д. торкалась не окремих громадян, а цілих народів, які протидіяли або яких підозрювали в готовності до протидії режиму. /Р.Мирський/

Депутат (лат. *deputatus* – надісланий) – особа, обрана у законодавчий чи ін. представницький орган держави чи місцевого самоврядування і представляє у цьому органі певну частину населення – виборців свого округу або всю націю. Д. працює на професійній (у більшості демократичних держав) чи непрофесійній основі, тобто не припиняючи основну діяльність (як правило, у представницьких органах місцевого самоврядування або у парламентах, які працюють на непрофесійній і непостійній основі). Статус Д. встановлюється конституцією та спеціальними законами. В Україні правовий статус депутата встановлюється Конституцією та законами України. Повноваження народного Д. України (члена Верховної Ради) починаються з моменту складення ним присяги на вірність Україні. Відмова скласти присягу має наслідком втрату депутатського мандата і відповідно, втрату статусу народного депутата. Народний Д. України реалізує свої представницькі повноваження на постійній основі. Він не може мати ін. представницького мандата та займатися будь-якою ін. діяльністю за сумісництвом з отриманням винагороди за винятком викладацької, наукової роботи та літературної, художньої і мистецької діяльності у вільний від роботи час. Народним Д. України гарантується депутатська недоторканість. На термін депутатських повноважень народний Д. користується

Депутатська недоторканість

депутатським імунітетом, тобто без згоди Верховної Ради не може бути притягнутий до кримінальної відповідальності, затриманий чи заарештований. Крім того, народний Д. України користується депутатським індемнітетом і не несе юридичної відповідальності за результати голосування або висловлювання у парламенті та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп. Повноваження народного Д. України припиняються одночасно з припиненням повноважень Верховної Ради, також можливе дострокове припинення депутатських повноважень, яке реалізується відповідно до закону. Повноваження Д. ін. представницьких органів здійснюється на непрофесійній і непостійній основі. Д. місцевих рад обираються строком на чотири роки, у своїй діяльності керуються законодавством України. /Г.Зеленько/

Депутатська недоторканість – принцип, за яким народні депутати України не можуть бути без згоди ВРУ притягнені до кримінальної відповідальності, затримані чи заарештовані. Проте цей принцип не означає що депутат парламенту не може бути притягнений до кримінальної чи адміністративної відповідальності. /А.Романюк/

Депутатське звернення – пропозиція депутата парламенту, звернена до органів державної влади або органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, керівників підприємств, установ і організацій, об'єднань громадян, із метою змусити їх здійснити певні дії, дати офіційне роз'яснення чи викласти позицію з питань, віднесених до їх компетенції. Д.з. подається у письмовій формі. На відміну від депутатського запиту Д.з. не вимагає обговорення на пленарному засіданні парламенту. Орган або посадова особа, до якого звернений Д.з. зобов'язані у встановлений законом термін розглянути Д.з. і дати письмову відповідь на нього. В Україні Д.з. повинне бути розглянутим посадовими особами, до яких воно звернене, не більше як у 10-денний термін з дня надходження, а в окремих випадках, з об'єктивних причин не більше 30 днів, про що офіційним листом з викладенням мотивів продовження терміну розгляду повідомляється депутат. Депутат має право бути присутнім на засіданні відповідного органу при розгляді звернення і, якщо він не задоволений відповіддю на своє звернення, має право внести до цього органу депутатський запит. /М.Обушний/

Депутатський запит – форма парламентського контролю, яка використовується у парламентських та змішаних республіках. Це звернення депутата парламенту до уряду, міністра, ін. вищих органів держави і посадових осіб на пленарному засіданні парламенту (палати) з вимогою надати інформацію або роз'яснення з питань, які належать до компетенції даного представницького закладу. Д.з. – одна із форм парламентського контролю за діяльністю уряду та підзвітних йому органів. Процедура застосування Д.з. визначається парламентським регламентом, але найчастіше для Д.з. та відповідей на них відводиться щотижня по одній годині. Д.з. може подаватися заздалегідь в усній

або письмовій формі і метою його подання є отримання інформації. За формою **Д.з.** – це коротке звернення, яке стосується офіційних фактів і не містить особистий інтерес. Після відповіді посадової особи, до якої був спрямований **Д.з.** можливий короткий виступ депутата, який робив запит з метою інформування колег. Обговорення відповіді на депутатський запит, як правило, не проводиться і рішення по отриманій відповіді депутатами не приймається. В Україні **Д.з.** як форма парламентського контролю – це вимога народного депутата України до відповідного органу надати офіційне роз'яснення з питань, віднесених до їх компетенції. Рішення про доцільність направлення **Д.з.** відповідному органу або посадовій особі приймається ВРУ. Попередньо текст **Д.з.** вноситься в письмовій формі Голові ВРУ, який оголошує текст **Д.з.** на пленарному засіданні Ради і після цього передає до Секретаріату ВР. Згідно з Регламентом ВРУ народний депутат не може внести більше двох запитів. Секретаріат ВР негайно надсилає текст **Д.з.** відповідному органу або посадовій особі. Текст **Д.з.** друкується у стенограмі засідання ВР. /Г.Зеленько/

Депутатський мандат (лат. *mandatum* – доручення) – документ, який засвідчує законність і об'єм повноважень депутата парламенту або ін. представницького органу, а також публічна функція, яка покладається на депутата парламенту чи ін. представницького органу влади виборами і зміст якої (характер **М.**) визначається конституцією та ін. конституційно-правовими актами. **Д.м.** визначає також характер взаємовідносин депутата з його виборцями. У сучасних демократіях прийнятий загальнонаціональний мандат, згідно з яким депутат є представником усієї нації, а не певного виборчого округу. У своїй діяльності він не може бути зв'язаний наказом виборців (імперативним мандатом) і не підлягає відкликанню до закінчення терміну його **М.** Але у сучасних демократіях до характеру **Д.м.**, крім його повноважень і прав, входять депутатський імунітет, депутатський індемнітет, несумісність мандата депутата з певними видами діяльності і заняттями. За характером **Д.м.** може бути вільним або імперативним. /Г.Зеленько/

Депутація – група осіб, яка обрана якою-небудь організацією, установою, зібранням для клопотання у вищих інстанціях, для представництва. /Л.Доцяк/

Держава – базовий інститут політичної системи і політичної організації сусп-ва, який створюється для налагодження життєдіяльності сусп-ва в цілому та здійснення політичної влади домінуючою частиною населення у соціально-неоднорідному сусп-ві з метою забезпечення його цілісності й безпеки, задоволення загальнонаціональних потреб. **Д.** має такі основні ознаки: * організація влади за певним територіальним принципом; * поділ населення за ознаками території проживання, замість поділу за кровно-родинними ознаками; * наявність публічної влади, здійснюваної особливим розрядом осіб, зайнятих винятково управлінням сусп-ва та охороною встановлених у ньому порядків (державні чиновники); * публічна влада не виражає інтересів усієї

Держава-корпорація

маси населення, на відміну від безпосередньої самодіяльної організації озброєного народу в недержавному стані сусп-ва; * право і можливість здійснювати внутрішню та зовнішню політику від імені всього сусп-ва, претензія на захист загального інтересу; * монопольне право на примусовий вплив стосовно населення; * наявність особливої системи органів, установ і знарядь примусу (армія, поліція, суд, тюрми), які здійснюють функції державної влади; * суверенна законотворчість – право видавати закони і правила, обов’язкові для всього населення; * монопольне право на збирання податків для формування загальнонаціонального бюджету, утримання державного апарату. /В.Піча, Н.Хома/

Держава-корпорація – держава, що побудована на картельній змові декількох корпорацій, а національні інтереси підмінюються утилітарними інтересами домінуючих еліт, які можна порівняти із «засновниками» корпорації. /І.Бойко/

Держава-нація – державно-територіальне утворення, в якому має місце поєднання контролю над багатствами, влади, впливу, культури та соціальної солідарності. Д.-н. залишається і залишатиметься, хоча й все менше, організуючим утворенням для більшої частини інституційного та колективного життя. /Л.Клос/

«Держава-нянька» – таку назву отримав Кувейт – монархія у поєднанні із парламентською демократією (Національною Асамблеєю), де здійснюється грошові нарахування населенню за рахунок продажу нафти. /Л.Клос/

Держава олігархічна – держава, в якій найбагатші – найвладніші. /Л.Клос/

Держава-партнер – держава, яка управляє не економікою, а економічним розвитком, не сусп-вом, а соціальним розвитком. Тобто, вона має створювати умови й мотивації для самостійного господарювання та прийняття бізнес-суб’єктами самостійних рішень. Така Д.-п. найбільшою мірою відповідає сьгоднішнім викликам глобального світу й дуже добре вписується у формат української політичної культури. Проте в реальних політичних умовах поки залишається недосяжним ідеалом. /Л.Клос/

Держава патріомонопольна – устрій, коли владою й разом із нею всім національним надбанням розпоряджується в приватних інтересах, керують країною як феодалною вотчиною. /Н.Хома/

«Держава поліцейська» – вислів, який живляють щодо країн, в яких влада опирається в своїх діях на невинувато чинний репресивний апарат, як то напр., в Україні, де в органах внутрішніх справ налічується вже 357 тис. співробітників, тобто в середньому близько 780 співробітників на 100 тис. населення, що більше ніж удвічі вище за середньосвітовий показник. /В.Піча/

Держава соціальна – правова, демократична держава з розвиненим громадянським сусп-вом, соціально орієнтованою економікою, яка створює умови для реалізації основних прав людини, самостійного забезпечення ініціативною та соціально відповідальною особою необхідного рівня матеріального добробуту собі та членам своєї сім’ї, створює умови для саморозвитку особи інвестує в людський та соціальний капітал, гарантує кожному прожитковий міні-

мум задля гідного людини існування й сприяє зміцненню соціальної злагоди в сусп-ві, утверджує принципи соціального партнерства, забезпечує екологічну безпеку. Таке визначення відповідає моделі соціальної держави, яка активізує, стимулює людський потенціал і соціальні ресурси. /Н.Хома/

Держава соціальних інвестицій – тип держави, яка вкладає матеріальні, нематеріальні та фінансові активи в об'єкти соціальної сфери, що будуть компенсовані зростанням потоку доходів у майбутньому та отриманим позитивним соціальним ефектом і, в остаточному результаті, забезпечать покращення якості життя населення. /Н.Хома/

Держава теократична – держава, де досягається повне змикання церкви й держави. /О.Демків/

Державна адміністрація – загальна назва всіх державно-бюрократичних установ країни: центрального, регіонального та місцевого рівнів. /Б.Гурій/

Державна влада – державна організація політичного управління суспільством. **Д.в.** перевищує всі ін. різновиди влади в усіх соціальних утвореннях як за обсягом, так і за засобами впливу. **Д.в.** поширюється на всі сфери суспільного життя. Здійснюється державою з допомогою спеціального апарату примусу або переконання, володіє монополієм правом видавати нормативні акти, обов'язкові для всього населення даної держави; включає такі різновиди влади, як, виконавча, законодавча, судова, військова тощо. /В.Проскура/

Державна етнонаціональна політика України – невід'ємна складова політики держави, спрямована на регулювання сфери етнонаціональних відносин із метою забезпечення гармонійного розвитку укр. нації в цілому та національних меншин і етнічних груп в Україні. Реалізовується шляхом прийняття законів, нормативних актів, спрямованих на забезпечення прав, законних інтересів та ентокультурних потреб громадян – представників укр. нації, а також шляхом цілеспрямованої діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування щодо утвердження атмосфери міжетнічної толерантності, зміцнення загальнонаціональної єдності в країні. Суб'єктом етнонаціональної політики є держава, об'єктом – етнонаціональні відносини в Україні. /Н.Черниш/

Державна зрада – протиправне діяння, умисно вчинене на шкоду *суверенітету*, територіальній цілісності, обороноздатності або *державній безпеці*: перехід на бік ворога у воєнний час або в бойовій обстановці, *шпиунство*, надання іноземній країні, іноземній організації допомоги у проведенні підривної діяльності проти своєї країни тощо. /І.Осадчук/

Державна мова – мова, що задовольняє потреби сусп-ва в офіційному спілкуванні й виступає одним із символів державного і національно-культурного суверенітету. У поліетнічних країнах статусу державної може набувати одна чи кілька мов (напр., у Фінляндії – фінська і шведська, у Люксембурзі – французька і німецька, в Швейцарії – німецька, французька, італійська). В Україні статус **Д.м.** має українська мова, яка є рідною для більшості населення

країни. Цей статус закріплений у Конституції України (ст. 10). Тут же говориться, що держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя і на всій території України. Разом із тим гарантується вільний розвиток, використання, захист російської та ін. мов національних меншин України. Отже, намагання деяких нинішніх українських політиків, прикриваючись інтересами національних меншин, ввести в Україні двомовність, надавши російській мові статус офіційної в 13 з 27 адміністративно-територіальних одиницях України паралельно з українською як державною, та статус регіональних мов та мов меншин (мова, яка є рідною для 10% і більше громадян, що населяють певну територію України) є антиконституційними, антиукраїнськими. За умови дії регіональних мов кримсько-татарська стане регіональною в Криму, румунська – в Чернівецькій області, а угорська – в Закарпатті. Створюються умови, коли українська мова в багатьох регіонах стає необов'язковою навіть в освіті та держсекторі, а мовою роботи органів державної влади та місцевого самоврядування, судочинства, освіти, науки, культури, ЗМІ, телекомунікацій, реклами і маркування товарів стане регіональна мова. При цьому, серед усіх перелічених мов лише кримськотатарська не є **Д.м.** країни. Решта: російська, румунська та угорська – є фактично інструментами зовнішньополітичного впливу сусідніх країн. /Л.Харчук/

Державна мовна політика в Україні – політика, спрямована на підтримку та розвиток української мови як державної мови, поширення офіційного вжитку російської мови та мов ін. національних меншин у регіонах, де це суттєво для громадян. /М.Полищук/

Державна молодіжна політика – організована та цілеспрямована діяльність держави щодо молоді. В офіційних документах – Декларації «Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні» і в Законі України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» – зазначено, що **Д.м.п.** ставить за мету створення соціально-економічних, політичних, організаційних, правових умов та гарантій для життєвого самовизначення, інтелектуального, морального, фізичного розвитку молоді, реалізації її творчого потенціалу як у власних, так і в суспільних інтересах. Попри всі складнощі перехідного періоду українська держава все ж приділяє увагу молоді: прийнято низку законів, указів, постанов, що регулюють різні сфери їх життєдіяльності. Створено державні структури, які займаються проблемами молоді на загальнонаціональному та регіональному рівнях. **Д.м.п.** в основному має трирівневу структуру, що дає змогу проводити її на державному, регіональному і місцевому рівнях. **Д.м.п.** реалізується за підтримки державних і регіональних молодіжних програм. Найчастіше програми стосуються: зайнятості молоді, запобіганню безробіттю, підвищенню освіти і професійної підготовки (перепідготовки) юнаків та дівчат, залученню до вирішення екологічних проблем, оздоровленню молоді, медичному обслуговуванню і профілактиці захворюю-

вань. Важливим напрямом є профілактика і протидія наркоманії, токсикоманії, торгівлі людьми. **Д.м.п.** базується на виробленні відповідних гарантій для розвитку молодих людей і створення умов для їх самореалізації. /*Я.Ярош*/

Державна регіональна політика – складова частина національної стратегії соціально-економічного розвитку України, тісно пов'язаною із здійсненням адміністративної реформи та впорядкуванням адміністративно-територіального устрою, і реалізується шляхом здійснення органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування систем заходів для забезпечення ефективного комплексного управління економічним та соціальним розвитком України та її регіонів – Автономної Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя. Головною метою **Д.р.п.** є створення умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів, підвищення рівня життя населення, забезпечення додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного її громадянина незалежно від місця проживання, а також поглиблення процесів ринкової трансформації на основі підвищення ефективності використання потенціалу регіонів, підвищення дієвості управлінських рішень, удосконалення роботи органів державної влади й органів місцевого самоврядування. /*В.Онищук*/

Державна служба в Україні – професійна діяльність осіб, які займають посади в державних органах та їх апараті, щодо практичного виконання завдань і функцій держави та одержують заробітну плату за рахунок державних коштів. Як правило, **Д.с.** стає кар'єрою на все життя, а отже, й фахом, спеціально підготовлених людей, для яких характерний корпоративний дух. За роки незалежності України склалась певна мережа навчальних закладів із підготовки державних службовців. /*С.Андрейчук*/

Державна служба спецв'язку і захисту інформації України (ДСЗІУ) – відомство, що обслуговує канали урядового зв'язку і забезпечує секретність інформації. Входить до числа засекречених відомств поряд із головним управлінням розвідки, служби зовнішньої розвідки і СБУ. /*Н.Хома*/

Державна стратегія регіонального розвитку в Україні – документ, який визначає стратегічні державні пріоритети, зміст та засоби реалізації Концепції державної регіональної політики в середньостроковій перспективі (4-6 років). Розробляється на середньостроковий період в ув'язці з прогнозом економічного і соціального розвитку України на такий самий термін, Генеральною схемою планування території України. Є складовою частиною національної системи стратегічного планування регіонального розвитку. /*Л.Угрин*/

Державна таємниця – вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, зовнішніх відносин, *державної безпеки* й охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди життєво важливим інтересам даної країни і які визнані законом про **Д.т.** та підлягають охороні з боку держави. /*Н.Хома*/

Державна територія

Державна територія – частина земної поверхні (включаючи суходіл, внутрішні і територіальні води, підводні державні острови, надра під ними, анклави, шельф континентальний, а також повітряний простір над її суходолом і водами), а також просторовий базис, на якому розгортаються всі види людської діяльності, все те, що з'явилося на ній у результаті цього, сукупність різноманітних ресурсів, середовище своєрідної взаємодії природи, людини і виробництва. Поняття «Д.т.» відповідає частині земної кулі, на якій держава здійснює сукупність своїх повноважень, котрі впливають з її суверенітету. Д.т. є простором, на який розповсюджується його влада, територія – сфера територіального верховенства і суверенітету держави. При цьому під територіальним верховенством розуміється повновладдя держави на своїй території (ніхто крім держави, не може здійснювати на її території державні справи, видавати закони, здійснювати правосуддя тощо), а під суверенітетом – верховенство держави відносно всіх ін. організацій і осіб всередині країни та незалежність (самостійність) у всіх питаннях її політики з ін. державами. /В.Малиновський/

Державна цільова програма – комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, які спрямовані на розв'язання найважливіших проблем розвитку країни, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць, здійснюється з використанням коштів Державного бюджету України та узгоджені за строками виконання, складом виконавців, ресурсним забезпеченням. /Л.Угрин/

Державне прогнозування економічного та соціального розвитку – науково обґрунтоване передбачення напрямків розвитку країни, окремих галузей або окремих адміністративно-територіальних одиниць, можливого стану економіки та соціальної сфери в майбутньому, а також альтернативних шляхів і термінів досягнення параметрів економічного і соціального розвитку. Прогноз економічного і соціального розвитку є засобом обґрунтування вибору тієї чи іншої стратегії та прийняття конкретних рішень органами законодавчої та виконавчої влади, органами місцевого самоврядування щодо регулювання соціально-економічних процесів. /Л.Хижняк/

Державне управління – поняття, яке акцентується на управлінських функціях органів державної влади, не стосуючись ін. аспектів суспільного життя. Однак насправді проблематика цієї спеціальності дещо ін. Крім Д.у. вона зачіпає проблеми публічного, або суспільного управління, оскільки не тільки державні органи, але й місцеве самоврядування, фінансово-політичні групи, громадянські організації, професійні і територіальні об'єднання у тій чи ін. мірі здійснюють функції управління сусп.вом. У цьому сенсі назва «Публічне управління і політика» видається найбільш вдалим визначенням нового фаху, оскільки вона охоплює як політику, так і управління, а термін «публічне» охоплює як державне, так і громадське управління. /С.Андрейчук/

Державний апарат – система органів, установ, які здійснюють функції *державної влади* (управління, регулювання, контроль). До цих органів належать: представницькі, виконавчо-розпорядчі, судові органи, прокуратура, органи державного контролю. /С.Андрейчук/

Державний герб України – згідно з постановою ВРУ від 19 лютого 1992 р. малим **Д.г.У.** є тризуб – знак Княжої держави *В.Великого*. /І.Яцишин/

Державний гімн України – гімн «*Ще не вмерла України і слава, і воля*». Ним став вірш написаний 1862 р. укр. ученим-етнографом та громадським діячем *Павлом Чубинським*. Вперше вірш *П.Чубинського*, покладений на музику *Михайла Вербицького*, набув статусу гімну 1917 р. й став офіційним національним атрибутом УНР. У березні 1939 р. гімн змінює свою географію й стає офіційним у Карпатській Україні. Згодом радянська влада дає кожній із союзних республік свій гімн. Однак «*Ще не вмерла ...*» в Україні не розглядають як варіант. Партверхівка вважає, що вірш *П.Чубинського* може викликати сепаратистські настрої. Тоді пісенним символом УРСР стає вірш *П.Тичини* «*Живи, Україно, прекрасна і сильна*», музику до якого написав *А.Лебединець*. Відродження та офіційне визнання славетного вірша *П.Чубинського* у музичному супроводі *М.Вербицького* було затверджено ВРУ у січні 1992 р., а статусу гімну України пісня набула тільки 6 березня 2003 р. Відповідно до запропонованого Президентом *Л.Кучмою* законопроекту, до **Д.г.У.** увійшли з деякими змінами у тексті перший куплет та приспів пісні. /М.Малачівська/

Державний капіталізм і державно-монополістичний капіталізм – інтерпретація радянського сусп-ва і подібних планових або командних економік, в яких державна еліта виконує роль замітника капіталістичного класу, продовжуючи накопичувати капітал в ситуації, коли клас буржуазії скинутий, але коли розвиток засобів виробництва недостатній як базис для переходу до соціалізму. /В.Кулішов/

Державний кордон – лінія та вертикальна поверхня, що проходить по цій лінії, які визначають межі території даної *країни* – суші, вод, надр, повітряного простору. /І.Яцишин/

Державний патріотизм – добровільне підкорення законам і порядкам країни, своїх приватних і корпоративних інтересів загальнонаціональним. /І.Доцяк/

Державний переворот – акт політичного насилля, в основі якого лежить насильницька, неконституційна зміна *державної влади*, коли легальні органи *державного управління* збройним (або іншим силовим) методом усуваються від *влади*; може бути результатом *заколоту, путчу, повстання*. /І.Яцишин/

Державний прапор – офіційний відмітний (розпізнавальний) знак, який встановлюється законом (як правило, конституцією). **Д.п.** є символом *суверенітету* країни; є одно- або багатоколірним полотнищем з гербом або ін. емблемою. /М.Школяр/

Державний прапор України

Державний прапор України – згідно з постановою ВРУ від 28 січня 1992 р., ним є нац. прапор, що являє собою прямокутне полотнище, яке складається з двох рівних за шириною горизонтально розташованих смуг: верхньої – синього кольору та нижньої – жовтого кольору, із співвідношенням ширини прапора до його довжини 2:3. /М.Школяр/

Державний реєстр виборців – постійно діюча інформаційно-політична база, що містить мінімальні відомості, які необхідні для персоніфікації виборця й однозначної приписки його до певної виборчої дільниці. У реєстрі використовується такий термін, як виборча адреса особи. Якщо в людини немає сумнівів у своєму місці проживання, то це і буде її виборчою адресою. Але якщо такі сумніви є, виборець сам визначиться, де буде голосувати, напр., особа формально зареєстрована в одному місці, а реально проживає зовсім в іншому. Саме вона й матиме можливість зафіксуватися за реальним місцем проживання без будь-яких з'ясування з органами міграції та реєстрації. /Н.Хома/

Державний службовець – особа, що здійснює професійну діяльність на постійній основі в органах державного управління та місцевого самоврядування відповідно до займаної посади й отримує заробітну плату за рахунок державного або місцевого бюджету. Обов'язки **Д.с.** визначаються законодавством держави. Діяльність **Д.с.** окрім законодавства регулюється професійними етичними кодексами та правилами. Вона має відповідати національним інтересам держави, забезпечувати довіру громадян до державних органів, очікуванням громадськості, сприяти реалізації прав і свобод громадян. Закон України «Про державну службу» (2011 р.) вказує, що **Д.с.** повинен сумлінно виконувати свої службові обов'язки, з повагою ставитись до громадян, дотримуватися високої культури спілкування, не допускати дій, які б зашкодили інтересам держави чи її репутації. /Л.Угрин/

Державний суверенітет – верховенство, самостійність і неподільність державної влади в межах території країни та незалежність і рівноправність країни в зовнішніх відносинах. /І.Яцишин/

Державний тероризм – 1) форма тероризму, яка використовується деякими урядами в якості одного з видів їх внутрішньої та зовнішньої політики. Напр., у колишньому СРСР, Китаї і фашистській Німеччині, **Д.т.** набирав форму зфабрикованих показових судових процесів, довільних арештів і затримань, заборон, катувань і страти членів опозиційних політичних партій; 2) фінансова або «моральна» підтримка, яка надається деякими країнами міжнародним терористичним організаціям. /В.Піча/

Державний устрій – політична форма існування країни з точки зору національного і адміністративно-національного статусу. За видами устрою країни поділяються на: * унітарні, * федеративні. /С.Андрейчук/

Державний шовінізм – політика національної зверхності та неприхованої влади щодо колишніх «братніх народів» СРСР, у т.ч. щодо України. Значна

частина рос. сусп-ва досі не може оговтатися від краху Радянської імперії, вважає його найбільшою політичною катастрофою ХХ ст. Винуватцями ж цього краху свідомо чи підсвідомо вважають саме «іногородців». Принагідно тут зазначити, що ідеолог укр. націоналізму *М.Міхновський* висунув принцип чесності міжнародних стосунків. Він наголошував на тому, що для співіснування у злагоді треба «аби один народ другому не тільки не перешкоджав, але й допомагав досягти його цілі». */Л.Кондратик/*

Державні нагороди України – вища форма відзначення громадян за видатні заслуги у розвитку економіки, науки, культури, соціальної сфери, захисті Вітчизни, охороні конституційних прав і свобод людини, державному будівництві та громадській діяльності, за ін. заслуги перед Україною. Видами **Д.н.** є: звання Героя України, орден, медаль, відзнака «Іменна вогнепальна зброя», почесне звання України, Державна Премія України, президентська відзнака та ін. */В.Савка/*

Деспотизм (дав.-гр. *δεσποτία* – владика, повелитель) – * форма державного устрою, за якою правитель користується необмеженою владою над усіма; * характер державного управління відрізняється крайньою централізацією, певним свавіллям влади і безправ'ям підданих. Іноді **Д.** є тиранічним проявом заслуженого авторитету; в цій якості нерідко проявляється у політичних діячів старшого покоління щодо початкуючих політиків. */Л.Хижняк/*

Десталінізація – процес ліквідації наслідків сталінізму, започаткований після смерті керівника СРСР *Й.Сталіна* (1953 р.). У своїй промові «*Про культ особи і його наслідки*» на закритому засіданні ХХ з'їзду КПРС 25 лютого 1956 р. новий радянський лідер *М.Хрущов* засудив диктаторську форму правління Сталіна і створений ним культ особи, розкритикувавши злочини диктатора та його поплічників. ХХІ з'їзд КПРС (жовтень 1961 р.) ухвалив рішення про винесення саркофага з труною *Й.Сталіна* з Мавзолею на Красній площі в Москві та перейменування населених пунктів, які носили його ім'я. Наслідки **Д.** для України: амністія для багатьох політв'язнів, ув'язнених у сибірських таборах примусової праці (в основному за звинуваченням «співпраця з УПА»); реабілітація репресованих в час сталінського терору компартійних діячів та представників української інтелігенції (*М.Скрипника, П.Любченка, Ю.Коцюбинського* та ін.); часткова лібералізація політичного режиму (хрущовська «відлига») та послаблення цензури, що позитивно вплинуло на духовну атмосферу та сприяло появі в Україні нового покоління громадсько-активної інтелігенції – «шістдесятників» (*Л.Костенко, В.Симоненко, І.Світличний, І.Дзюба, Є.Сверстюк* та ін.). */Р.Демчишак/*

Деструктивна політика – діяльність суб'єктів політики та особливості функціонування державних і недержавних інститутів, що призводять до політичної та соціально-економічної дестабілізації у суспільстві, зменшення рівноваги політичної системи; втрати правочинності влади та делегітимації

Деструктивні виборчі технології

політичного режиму. При **Д.п.** рішення владного суб'єкта або не відповідають реальній ситуації, або приймаються із запізненням, що призводить до швидкого наростання передкризової ситуації. Може бути викликана (зумовлена) діяльністю сепаратистських, націоналістичних, терористичних чи ін. протиправних екстремістських організацій. /У.Ільницька/

Деструктивні виборчі технології – технології, метою яких є приниження та дискредитація суперників і опонентів, збирання на них компромату поза всіма моральними і правовими нормами, створення негативного образу, «пошук» ворога. **Д.в.т.** негативно впливає на виборців, сусп-во в цілому, сприяє руйнуванню (деструкції) суспільного організму, породжує правовий нігілізм, аморальність, політичну апатію, обумовлює втрату довіри до еліти як такої, негативне ставлення електорату до будь-якої влади, до «рейтингів» її представників. /О.Коляса/

Деструкція влади – стан влади з тенденціями до саморуйнування і самозниження, що було характерно в роки влади «помаранчевих сил», коли послабились функції державних органів, зростало їх безсилля й атрофія, посилювалась конфронтація між Президентом України *В.Ющенком* і прем'єром *Ю.Тимошенко*. /О.Коляса/

Децентралізація (лат. *de* – відділення) – управлінська політична система, покликана здійснювати владно значущі практичні рішення, що географічно чи організаційно перебувають поза межами безпосереднього впливу центральної влади; політичний процес, котрий передбачає делегування центральним урядом певних повноважень на місцевий рівень з метою оптимізації практичного вирішення питань загальнонаціональної ваги, а також втілення у життя специфічних регіонально-локальних програм. /В.Варинський/

Дефіцит влади (лат. *deficit* – не вистачає) – ситуація, яку характеризує брак владних повноважень. /М.Школяр/

Дефіцит демократії – термін, який відображає рівень демократії в країні, участь громадян в політичному житті, загальне та багатоаспектне невдоволення тим, як розвивається демократія на практиці. /М.Школяр/

Де-факто (лат. *de facto*) – фактично, насправді (на противагу де-юре). У міжнародних відносинах **Д.-ф.** – одна з форм офіційного, але неостаточного визнання країн, уряду.

Де-юре (лат. *de jure*) – юридично, згідно з правом. У міжнародних відносинах – повне і остаточне визнання країни, уряду.

«Джерріандер» (англ. *gerrymandering*) – маніпулювання кордонами виборчих округів з метою забезпечити перемогу «свого» кандидата на виборах. Уперше термін **«Д.»** було використано у 1812 р., коли губернатор штату Массачусетс (США) *Е.Джеррі* викреслив кордони виборчих округів таким чином, щоб вони максимально гарантували йому перемогу на виборах. Карикатурист *Е.Тиздейл* зобразив на мапі голову та хвіст саламандри, лінії якої збіглися з кор-

донами виборчого округу та назвав істоту «джеррмандеринг» (від слів Джеррі та Salamander). У сучасній виборчій практиці «Д.» є одним з найважливіших елементів виборчої інженерії та застосовується головним чином при проведенні виборів з використанням мажоритарної виборчої системи. Ця практика здобула широке застосування в Україні на виборах до ВРУ у 1998, 2002, 2012 рр. Як один із важливих механізмів реалізації інтересів правлячих еліт та окремих кандидатів, які таким чином використовували різні пропорції та політичні уподобання населення, що проживають у відповідних округах. /О.Петров/

Джинса (або «заказуха» на професійному сленгу політтехнологів, рекламістів і піарщиків) – просування «замовлених матеріалів», найчастіше позитивних, про політика або партію, які не супроводжуються спеціальним повідомленням, що це реклама, і оплачуються практично завжди «чорною готівкою». Основною характеристикою Д. є те, що реклама, яка міститься в ній, виступає як «прихована». Тому Д. нерідко називають не простою, а іміджевою, скісною рекламою. /В.Полторак/

Диверсифікація політична (англ. *diversification*) – розширення сфер діяльності, функціонування та впливу у політичній галузі; урізноманітнення методів політичної діяльності суб'єктів політики. Д.п. передбачає застосування більшого арсеналу політичних методів і стилів діяльності. /В.Полторак/

Диверсія (лат. *diversio* – відхилення, відвернення) – вчинення з метою послаблення країни вибухів, підпалів чи ін. дій, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їх здоров'ю, на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, а так само вчинення з тією ж метою масових отруєнь, поширення епідемій, епізоотій чи епіфітоній. /І.Криницька/

Диктатор (лат. *dictator*; від *dicto* – наказую, диктую) – правитель, який володіє необмеженою владою, зневажає закони і здійснює за допомогою насилля одноосібне управління державою. Див.: *Диктатура; Деспотизм.* /Н.Хома/

Диктатура (лат. *dictature*) – нічим не обмежена влада особи, класу чи ін. соціальних груп у країні, регіоні, що спирається на силу, а також відповідний політичний режим; тимчасовий авторитарний режим, який вводиться на строк дії надзвичайних обставин для прийняття рішучих заходів, спрямованих на виведення країни з кризового стану. Нині це поняття найчастіше отожднюється з недемократичними (або антидемократичними) формами політичного режиму. /М.Поліщук/

Диктатура пролетаріату – форма уряду, яку у своїй праці «Критика Готської програми» (1875 р.) К.Маркс передбачав як таку, що з'являється зразу ж після революційного придушення капіталізму і до встановлення комунізму. В.Ленін увів поняття Д.п. через Комуністичну партію, але із-за репресивного контексту цього терміна сучасні марксистки більше не використовують його. Отже, насправді в Росії не було ніякої Д.п., а була диктатура партії терористів,

Дилетантизм політичний

яка не тільки не представляла інтереси робітничого класу, а, навпаки, піддала його неймовірним випробуванням своїми непопулярними рішеннями. /В.Піча/

Дилетантизм політичний (італ. *diletante*, лат. *delectare* – потішати, забавляти) – заняття політикою без серйозної спеціальної підготовки, маючи лише поверхові уявлення щодо предмета своїх занять. /А.Романюк/

Династія (гр. *δυναστεία* – влада, панування) – шерег монархів із одного й того ж роду, які змінюють один одного за проявом наслідування. /В.Ніконенко/

Динамізм влади – процес розвитку, еволюції влади. /С.Була/

Дипломат (фр. *diplomate* – лист, документ) – посадова особа, уповноважена урядом для стосунків або переговорів з представниками іноземних країн. /Я.Турчин/

Дипломатія (фр. *diplomatie*; гр. *diploma* – аркуш, документ згорнутий вдвічі) – сукупність засобів, прийомів, методів і правових форм здійснення мирним шляхом зовнішньої функції держави, тобто її діяльності у міжнародних відносинах, спрямована на досягнення цілей і виконання завдань захисту прав та інтересів країни, її установ та громадян за кордоном. /Я.Турчин/

Диригізм (фр. *diriger* – направляти, управляти, керувати) – політика контролю й управління економікою з боку держави. /В.Кулішов/

Дисидент (лат. *dissedent* – незгодний) – той, хто не притримується панівної (державної) релігії, політики, іншомислячий. /В.Ніконенко/

Дисидентство (лат. *dissidens* – незгідний) – виступ проти існуючого державного (політичного) ладу чи загально прийнятих норм певної країни, протистояння офіційній ідеології й політиці. Цей термін увійшов у сучасну політичну лексику з історії релігії. Ним називали у Середні віки відступництво від учення церкви. У середині 60-х, наприкінці 70-х рр. ХХ ст. назву Д. отримала група осіб, яка виступала проти політики та практики владних структур колишнього СРСР, насамперед, в галузі прав людини, ідеології і культури. Поштовх Д. дав судовий процес над письменниками А.Синявським і Ю.Данієлем (лютий 1966 р.), які в період «хрущовської відлиги» різко висловились щодо розбіжності між офіційно проголошеними ідеалами й реальною політичною практикою, виставили негативну оцінку офіційному політичному курсу тодішньої правлячої верхівки. Активну участь у Д. брали А.Гінзбург, А.Сахаров, П.Григоренко, Л.Лук'яненко, І.Гель, М. і Б.Горині, В.Мороз, В.Чорновіл, І.Дзюба, М.Маринович та ін. /В.Андрущенко, В.Бакіров/

Дискредитація в політиці (фр. *disrederiter* – підривати довіру) – поширене явище в політиці, метою якого є умисне розповсюдження неправдивої інформації про суб'єктів політики з метою позбавлення їх певного престижу, впливовості на політичне життя, авторитетності в очах населення особливо під час виборчих кампаній. /О.Красівський/

Дискримінація – згідно із законом України «Про засади запобігання дискримінації в Україні» Д. – це рішення, дії або бездіяльність, спрямовані на

обмеження або привілеї щодо особи чи групи осіб за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та ін. переконань, статі, віку, інвалідності, якщо вони унеможливають визнання та реалізацію на рівних підставах прав і свобод людини та громадянина. /С.Орлов/

Дискримінація політична (лат. *diskriminatio* – розрізнення, розділення) – свідоме (часткове чи повне, тимчасове чи постійне) обмеження або позбавлення свободи діяльності учасників політичного процесу; обмеження або позбавлення окремих осіб, груп осіб їх політичних та громадянських прав і свобод; обмеження в ієрархічних правах, обов'язках тих або ін. суб'єктів політичних відносин. /У.Ільницька/

Дискурс-аналіз у політиці – метод наукового дослідження політичних проблем через аналіз сукупності висловлювань (дискурсів) щодо політичних процесів, інститутів, суб'єктів політики та їх взаємодій; сукупність методик і технік інтерпретації політичних текстів та висловлювань як продуктів мовленнєвої діяльності, що застосовується в конкретних суспільно-політичних обставинах. /У.Ільницька/

Дискурс політичний (фр. *discours* – промова, виступ, слова) – 1) сукупність висловлювань і соціально обумовлених та раціонально організованих правил слововживання, що стосуються політичної проблематики, розглядаються у зв'язках із політичними процесами та проблемами, а також у зв'язках між собою; 2) ораторська політична промова. Термін **Д.п.** вживається паралельно з терміном «політичний текст». /У.Ільницька/

Дискусія політична (лат. *discussio* – розгляд, дослідження) – обмін думками, широке публічне обговорення спірних, суперечливих політичних питань й актуальних суспільно-політичних проблем на зборах або у ЗМІ. Проведення **Д.п.** характерне для демократичних країн та вимагає від учасників професійної компетентності, політичної культури, наукової доказовості. Розрізняють кілька різновидів **Д.п.:** **а)** масові дискусії (характеризуються неформальністю здійснення, відсутністю чіткої регламентації виступів); **б)** групові дискусії (зорієнтовані на обговорення певних питань у невеликих групах, представники яких мають різні погляди); **в)** політичні симпозіуми (виступи науковців, професійних політиків із короткими промовами на одну і ту ж тему. /У.Ільницька/

Дисперсія влади (англ. *disperse* – розганяти, розсіювати) – характерна ознака плюралістичної політичної системи, котра засвідчує одночасне здійснення влади на всіх рівнях її функціонування й виходить за межі офіційно прийнятої системи поділу влади. /І.Осадчук/

Диспозиція політична – норма, що визначає правила поведінки, діяльності та функціонування суб'єктів політики, а також їх права та обов'язки. **Д.** вказує, описує дозволена (можливу), обов'язкову (необхідну) або заборонену (неприпустиму) поведінку суб'єкта політики. Можна виділити такі види **Д.:** **а)** визначена **Д.** – така **Д.**, яка закріплює однозначне правило поведінки, діяльності та

Дифамація

функціонування; тобто учасники політичних відносин можуть діяти тільки так, як вказано у нормі права, і їм не надається можливостей для вибору іншої поведінки; **б)** частково визначена **Д.** – вказує лише на загальні ознаки поведінки, в рамках яких суб'єкти політики уточнюють свої права і обов'язки самостійно; **в)** відносно визначена **Д.** – вказує на права і обов'язки суб'єктів, але надає можливості для їхнього уточнення, залежно від конкретних обставин. /У.Гльницька/

Дифамація (лат. *diffamatio* – обмова, ганьблення) – публічне поширення дискредитуючої інформації, дійсних або вигаданих відомостей, які дискредитують честь, гідність, репутацію особи, групи осіб, громадянина країни, організації, політичного чи соціального інституту. Різновидом **Д.** є наклеп – поширення неправдивої інформації, що ганьбить ін. особу. /У.Гльницька/

Діагностика політична (гр. *diagnosis* = *dia*+*gnosis* = «роз+пізнання») – теорія та практика, в основі яких – політологічні методи та принципи пізнання політичних явищ і процесів з метою «постановки діагнозу» та надання кваліфікованої оцінки політичної ситуації. **Д.п.** це, по-перше, аналіз стану суб'єктів і процесів політики, виявлення проблем їх функціонування й тенденцій розвитку. По-друге, сукупність принципів і методів встановлення «політичного діагнозу», дослідження політичних процесів. Для **Д.п.** використовуються найрізноманітніші прийоми й методи, запозичені з різних суспільних наук: тестування, опитування, спостереження, експериментальне дослідження, аналіз документів тощо. Також застосовуються спеціальні методи окремих суспільних наук (психологічна діагностика, соціальна психологія, соціометрія) і природничих наук (моделювання, програмування, статистичні вибірки, комп'ютерна графіка тощо). /У.Гльницька/

Діалог політичний – розмова на політичну тематику, в якій беруть участь двоє чи більше осіб; переговори, вільний обмін думками між сторонами; одна з форм спілкування щодо політичних проблем, пошук об'єктивної істини у процесі обміну думками між співбесідниками (особами, групами людей, партіями). **Д.п.** сприяє реалізації природної потреби людей у знаннях про політику, політичні процеси, сприяє виробленню спільних поглядів, досягненню згоди, зумовлює прийняття ефективних політико-владних рішень. /У.Гльницька/

Діаспора (гр. *διασπορά* – розсіювання) – перебування значної частини народу (етнічної спільності) поза межами етнічної батьківщини на правах національно-культурної меншини. Спочатку це поняття відносилось лише до тієї частини євреїв, які ще два з половиною тисячоліття тому почали розселятися за межами Палестини. Пізніше воно розповсюджується і на ін. національні (етнічні) групи і релігійні меншини, особливо з розселенням, міграцією значної частини населення багатьох народів в ін. країни. **Д.** виникає в результаті втечі від воєн, міжнародних і релігійних конфліктів, загрози геноциду, переселення, дії різних соціально-економічних та ін. чинників. Особливо великі **Д.** сьогодні – єврейська, вірменська, китайська, українська та ін. Протягом ХХ

ст. відбулося кілька «хвиль» української еміграції, в результаті чого понад 10 млн українців нині перебувають в десятках країн світу. /І.Ключковська/

Добровільна асоціація або добровільна організація – організації (політичні партії, клуби тощо), членство в яких не є обов’язковим. /О.Демків/

Довіра політична – соціально-психологічний стан, властивий як окремим особам, так і спільнотам людей, полягає в ідентифікації політичних інтересів їх носіїв; необхідний емоційний чинник функціонування політики і влади, політичних відносин та взаємодій, що визначає їхню ефективність та сприйняття сусп-вом і окремою людиною; обов’язковий елемент легітимації влади та режиму; вираз відповідності цілей об’єкта і суб’єкта політики; визнання можливостей суб’єкта задовільняти потреби об’єкта. **Д.п.** ґрунтується на знанні особистісних рис того чи ін. політичного діяча, програми діяльності політичної партії, організації, розумінні функціонування державних інститутів. /У.Гльницька/

Догматизм (гр. *dogma* – вчення, усталена думка) — однобічне, некритичне, схематичне мислення, що спирається на незмінні формули, догми без урахування реальних умов, потреб життя і практики; спосіб мислення, за яким теорія, вчення або положення сприймається як істина та застосовується без урахування конкретних ситуацій. Догмою називають ідею, поняття, яке вважається істинним завжди, за будь-яких умов. /Н.Лепська/

Догматизм політичний – доктрина, постанова, які правлячий політичний режим визнають бездискусійними, незмінними, такими, що не потребують доведення, приймаються некритично на основі сліпої віри, підпорядкування авторитетові. **Д.п.** спостерігається й у буквальному розумінні окремих політичних рішень, виконанні їх без огляду на ситуацію, що могла змінитись. Може слугувати чинником політичної дестабілізації. Соціальним підґрунтям **Д.п.** є зацікавленість у збереженні та зміцненні певних уявлень, поглядів, що збільшують можливості впливу тих чи ін. осіб, соціальних груп та політичних інститутів на суспільні процеси та владу з метою реалізації власних інтересів. **Д.п.** характерний для індивідуальної, групової та масової політичної свідомості, в більшій мірі для тоталітарного типу політичної культури. Див.: *Догма*. /Н.Лепська/

Догматик – прихильник догматизму. Див.: *Догма, Догматизм*. /Л.Угрин/

Договір політичний – добровільна угода між двома або кількома суверенними країнами або міжнародними організаціями, а також народами, націями, соціальними або політичними угрупованнями щодо встановлення, зміни або припинення їхніх взаємних зобов’язань і прав у галузі політичного співробітництва, економічних, торговельних та ін. відносин. За кількістю учасників розрізняють **Д.п.** двосторонній, багатосторонній і груповий. За терміном дії – строкові і безстрокові, за характером – на рівноправні і нерівноправні. **Д.п.** укладається в письмовій формі. Як суб’єкт міжнародних відносин Україна має багату практику підписання **Д.п.** з часів Київської Русі до наших днів. Це й

Договір про всеосяжну заборону ядерних випробувань

підписання за часів Хмельниччини Зборівського (1649 р.) і Білоцерківського (1651 р.) договорів з Польщею, Переяславської угоди з Росією (1654 р.). Це і підписання Україною в 1921 р. Ризького Мирного договору з Польщею, а у 1922 р. – Договору про дружбу й братерство з Туреччиною. У складі колишнього СРСР Україна була учасником Паризьких мирних договорів 1947 р. з Болгарією, Італією, Румунією, Угорщиною та Фінляндією. За роки своєї незалежності Україна підписала десятки різних міжнародних договорів, які зміцнили її суверенітет, становище у світі, зокрема в європейській спільноті. 21 березня 2014 р. була підписана Угода про асоціацію України в ЄС. /О.Босак/

Договір про всеосяжну заборону ядерних випробувань – був прийнятий 50-ою сесією Генеральної Асамблеї ООН 10 вересня 1996 р. і відкритий для підписання 24 вересня 1996 р. Д. складається з преамбули, 17 статей, двох Додатків і Протоколу. За цим Д. кожна країна-учасник зобов'язується не проводити будь-який випробувальний вибух ядерної зброї і будь-який ін. ядерний вибух, а також заборонити і запобігати будь-якому такому ядерному вибуху в будь-якому місці, що знаходиться під його юрисдикцією або контролем; кожна країна-учасник зобов'язується далі утримуватися від спонуки, заохочення або якої-небудь участі в проведенні будь-якого випробувального вибуху ядерної зброї і будь-якого ін. ядерного вибуху. Досі Д. підписали 177 країн, зокрема 41 країна з 44, необхідних для вступу договору до сили (не підписали тільки КНДР, Індія і Пакистан), ратифікувало 138 країн, зокрема 34 країни з 44, необхідних для його вступу у силу (не ратифікували: Єгипет, Індія, Індонезія, Іран, Ізраїль, КНР, КНДР, Колумбія, Пакистан і США). /О.Босак/

Договір про звичайні збройні сили в Європі – був підписаний 19 листопада 1990 р. в Парижі вищими представниками урядів і міністрами закордонних справ 22 країн-учасниць Організації Північноатлантичного договору і тодішньої Організації Варшавського договору. Після розпаду СРСР та Чехословаччини кількість країн-учасниць Д. збільшилася до 30. Д. встановлював кількісні обмеження на низку категорій звичайних (неядерних і неракетних) озброєнь, які країни-учасниці мали право розташовувати на своїй території чи її регіонах. Д. дозволив значно зменшити наступальні потенціали колишніх держав-супротивників, забезпечив ефективний контроль за рівнями звичайних озброєнь. Район застосування Д. охоплює всю сухопутну територію країн-учасниць в Європі від Атлантичного океану до Уральських гір. Для кожної країни були визначені максимальні рівні для наявності п'яти категорій звичайних озброєнь (бойові танки, бойові броньовані машини, артсистеми калібру більше 100 мм, бойові літаки та ударні вертольоти). Д. був ратифікований Верховною Радою України 1 липня 1992 р. та є безстроковим. Після ліквідації Організації Варшавського договору і розпаду СРСР на окремі країни учасники Д. уклали Угоду про адаптацію, яка відображала ці зміни. Процес адаптації існуючого Д. було успішно втілено в життя підписанням у Стамбулі 19 листопада 1999 р.

Угоди щодо адаптації Д. про ЗЗСЄ. Основними напрямками адаптації Д. є еволюція обмежень озброєнь та військової техніки, перегляд функціонування Д. в сучасних умовах, регулювання розміщення іноземних військ, вдосконалення системи контролю та обміну інформацією. 21 вересня 2000 р. Верховна Рада України ратифікувала Угоду щодо адаптації Д. про ЗЗСЄ. /О.Босак/

Договір суспільний – соціально-філософське, правове та політологічне вчення про походження, сутність і функції держави, згідно з яким її виникнення пояснюється укладенням добровільної угоди між громадянами і державою, якій передаються основні права громадян. Концепція договірної держави розроблена Т.Гобсом, Дж.Локом, Ш.Монтеск'є, Ф.Прокоповичем, І.Кантом, Ж.Ж.Русо та ін. За сучасних умов теорія Д.с. суттєво модифікувалась і виходить із необхідності пояснення природи взаємовідносин сусп-ва й держави, їхніх взаємних обов'язків. /А.Романюк/

Доіндустріальне (аграрне) суспільство – найбільш тривала стадія в розвитку людської історії. Виникло 6 тис. років тому. Ключовою сферою економіки є спільне господарство, малопродуктивне натуральне господарство на базі ручної праці та примітивної техніки. Основою розвитку є традиції; провідну роль в сусп-ві відіграють церква і армія. /В.Савка/

Доктрина (лат. *doctrina* – вчення) – наукове або ін. вчення, теорія, система поглядів, політична програма, політичний принцип. Іноді носить назву за іменем її творця, напр., доктрина Монро («Америка для американців» – принцип зовнішньої політики США, встановлений в 1823 р. Президентом США Дж.Монро). /Л.Угрин/

Доктрина політична – системно сформульовані ключові, базові принципи та переконання, які виражають концептуальний, світоглядний підхід до інтерпретації і вирішення найбільш важливих і значущих суспільних проблем. Як правило, формулювання Д.п. викликано необхідністю забезпечити адекватне реагування різних аудиторій у процесі відстоювання національних інтересів і пріоритетів найвищого ступеня значущості для сусп-ва та країни в цілому. /О.Пожаров/

Домініон (англ. *dominion* – володіння, влада) – самоврядувальна частина Британської імперії, країна, яка входила у Британську Співдружність націй. Д. були Канада (з 1867 р.), Австралійський союз (з 1901 р.), Нова Зеландія (з 1907 р.) і Цейлон (з 1948 р.); з 1910 по 1961 р. Д. був Південно-Африканський союз; з 1947 по 1950 р. до Д. відносилась Індія, з 1947 по 1956 р. – Пакистан, з 1957 по 1960 р. – Гана. /О.Шурко/

Дорадче опитування – консультативний референдум, що проводиться з метою визначення волі громадян при вирішенні важливих питань загальнодержавного та місцевого значення. Д.о. є формою прямого народовладдя, безпосереднього волевиявлення громадян. Результати Д.о. розглядаються і враховуються при прийнятті рішень відповідними державними органами й органа-

Дослідження електоральне

ми місцевого самоврядування. Порядок проведення **Д.о.** у країні визначається законодавством. /У.Ільницька/

Дослідження електоральне (лат. *elector* – виборець) – вивчення виборчої поведінки; дослідження виборців, чинників, які впливають на їх електоральні симпатії та антипатії, вивчення мотивації їх поведінки під час голосування. Основні напрями **Д.е.:** дослідження динаміки чисельності електорату; аналіз електоральних симпатій; пошук партійної й електоральної взаємообумовленості; аналіз розподілу голосів між партіями протягом тривалого періоду; дослідження обумовленості безпосереднього вибору індивіда (нестійкий електорат); вивчення чинників, що зумовлюють абсентеїзм певних верств населення. Предмет **Д.е.** – електоральна поведінка виборців, які делегують свої законодавчі права обмеженій кількості своїх представників. /У.Ільницька/

Друга світова війна (1939-1945) – війна, яку розв'язали Німеччина, Італія та Японія з метою перерозподілу світу. Це була найбільша з воєн в історії людства. Вона продовжувалася 6 років (2194 дні). У ній брала участь 61 держава. Воєнні дії відбувались на території 40 країн Європи, Азії, Африки. До лав збройних сил було мобілізовано 110 млн осіб. У роки війни загинуло понад 50 млн осіб. Друга світова війна закінчилася перемогою антигітлерівської коаліції. /А.Панарін/

«Другий світ» – так називали колишні країни з комуністичним режимом, тобто колишній СРСР, а також країни Східної Європи, включаючи Чехословаччину, Польщу, Східну Німеччину, Угорщину, Румунію та ін., які мали економіку централізованого планування й відводили незначну роль приватній власності або конкурентному економічному підприємству. Для країн цього типу було характерно однопартійне правління з боку комуністичної партії, авторитаризм. Із закінченням «холодної війни» та розпадом комунізму в колишньому СРСР та Східній Європі **«Д.с»** припинив своє існування. Див.: *Країни першого світу; «Третій світ»*. /В.Лебедюк/

Другий тур – виборча процедура, за якою всі кандидати в одномандатному окрузі спершу змагаються у виборах на основі принципу відносної більшості. Якщо котрийсь кандидат набирає більше половини голосів виборців, він стає переможцем, а якщо ніхто не набирає, проводять **Д.т.**, у якому беруть участь лише ті, хто здобув у першому турі перше і друге місце. Переможець **Д.т.** стає обраним. За умов функціонування такої системи часто говорять: «У першому турі голосує серцем, а у другому – головою». /Ю.Сліпецька/

Друге читання – обговорення законопроекту в парламенті з метою прийняття його як закону. Див.: *Законопроект*. /В.Литвин/

Дуалізм (лат. *dualis* – «подвійний», *duo* – «два») – двоїстість, роздвоєність чого-небудь. У політиці під **Д.** розуміють існування двох рівновпливових інститутів чи центрів влади у національній чи міжнародній політичній системі.

Можна вести мову про **Д.** органів місцевої влади (розподіл її між органами державної виконавчої влади на місцях та органами місцевого самоврядування), **Д.** державних органів виконавчої влади (розподіл її між президентом та урядом, на формування якого визначальний вплив має парламент), подвійність державної влади у дуалістичних монархіях (розподіл її між монархом та парламентом), **Д.** влади у федеративних державах (розподіл її між загальнофедеральними органами та органами федеральних територій), **Д.** влади на глобальному рівні (існування двох наддержав чи наднаціональних організацій, що здійснюють визначальний вплив на світову політику). **Д.** у партійному контексті – двопартійна або двоблокова система. Під **Д.** також можна розуміти існування подвійних стандартів у діяльності суб'єктів політики. /М.Школяр/

Дуальні суспільства – існування двох різних типів сусп-в усередині національної країни або колонії. /Л.Четверікова/

Духовний націоналізм – різновид націоналізму, який ділить людей на «своїх» і «чужих», який вважає всіх незгідних – навіть віруючих, які сповідують ін. конфесію – безбожниками, а відтак і ворогами. /В.Піча/

Дюверже закон – закон про взаємозв'язок між кількістю політичних партій у країні та її виборчою системою. У праці «Політичні партії» фр. політолог М.Дюверже доводить, що «проста більшість, система з єдиним бюлетенем сприяють двопартійній системі». Він стверджував, що марно мати більше, ніж дві партії, які конкурують на загальнонаціональному рівні. Між собою можуть змагатися і три партії у країні, але партія, яка почне втрачати підтримку виборців, швидко зникне, коли кожен усвідомить, що вона не має майбутнього і втратить місця у парламенті. /Г.Свіма/

« Е »

Евакуація – вивіз населення, підприємств, установ із місцевості, яка знаходиться під загрозою військового нападу, стихійного лиха, а також після нього (як надання допомоги населенню, яке постраждало) тощо. /Л.Багрій/

Еволюція (лат. *evolution* – розгортання) – одна із форм руху у природі й сусп-ві, безперервна кількісна зміна, розвиток, перетворення. /М.Козак/

Еволюція влади – постійний і безперервний процес розвитку влади на всіх її шаблях, приведення структури та змісту діяльності органів влади у відповідності до реальних потреб розвитку сусп-ва. /Л.Яцишин/

Еволюція політична (лат. *evolutio* – розгортання) – процес поступових змін політичної сфери сусп-ва, змістом яких є її ускладнення, диференціація, підвищення рівня організації (прогресивна еволюція, прогрес) або ж спрощення, зниження системної структури (регрес). Політичним антиподом **Е.п.** є революційне перетворення сусп-ва. /Л.Яцишин/

Егалітаризм (фр. *égalité* – рівність) – концепція суспільного устрою, яка виходить з принципу зрівняння всіх людей у різних галузях життя сусп-ва. /О.Біз/

Ейфорія (англ. *euphoria*, гр. *εὐφορία* – *плодючість*) – у політиці **Е.** означає передчасну радість, задоволення з приводу будь-якої політичної дії, прийняття політичного рішення, укладання політичного договору тощо, результати яких, однак далеко не очевидні. /М.Малачівська/

Екзекутивний федералізм – термін, що віддзеркалює діяльність федерального уряду, який поєднує виконавчу владу країн-членів федерації і центральної влади. Див.: *Федерація*. /Л.Яцишин/

Екзит-пол (англ. *exit-poll* – «опитування на виході») з виборчих дільниць у день голосування) – анонімні опитування, які почали практикувати амер. телевізійні канали у 1960-ті рр., щоб задовольнити потребу електорату в максимально оперативній інформації про вибори. Упродовж останніх тридцяти років у світовій практиці **Е.-п.** з наукового експерименту перетворилися на одну з найпомітніших складових висвітлення виборів на телебаченні й у пресі. Дані опитування є звичною практикою виборчих кампаній у демократичних країнах. /Р.Демчишак/

Екологічна політика (гр. *oikos* – дім, родина і *logos* – слово, поняття, учення) – політика сусп-ва, спрямована на охорону навколишнього середовища, раціональне використання та відновлення природних ресурсів, збереження і розвиток довкілля для забезпечення нормальної життєдіяльності й екологічної безпеки. /М.Козак/

Екологія політична (гр. *οἶκος* – дім) – термін, уведений П.Дракером, на означення впливу політичних рішень на економічні проблеми і зворотного впливу екологічних чинників на політичну сферу. Див.: *Екологічна політика*. /М.Козак/

Економіка і політика (взаємовплив). Якщо економіка як одна з найважливіших сфер суспільної практики являє собою виробництво та відтворення матеріальних основ соціального життя, то політика здійснює виробництво та відтворення соціальних зв'язків в умовах соціальних відмінностей і протилежностей із метою забезпечення споживання матеріальних благ, задоволення загальних інтересів і потреб, подолання розбіжностей інтересів економічного зростання з інтересами навколишнього середовища, утвердження т.зв. зеленої економіки – економіки XXI ст. Див.: *Економічна політика і Екологічна політика. /О.Козуб, В.Чигрин/*

Економічна політика – курс дій, який ставить за мету скорегувати проблему або уникнути її виникнення. Суб'єктом цієї політики виступає *політична влада*, політичні структури. Об'єктом впливу є економічна система в цілому або окремі її ланки. Див.: *Політика; Соціальна політика. /В.Кулішов/*

Економічні права – це можливості людини брати участь у виробництві матеріальних та ін. благ. До цієї групи прав особи належать: право на приватну власність, право на підприємницьку діяльність, яка не заборонена законом, право на користування природними та ін. об'єктами суспільної власності. */Н.Хома/*

Екс... (лат. – з, від) – колишній (напр., екс-прем'єр).

Експансія (лат. *expansio* – розповсюдження, розширення) – розширення сфери панування, впливу країни, етносу чи ін. соціальної групи, або ж культури чи біологічного виду. Експансіоністською визначають агресивну зовнішню політику країни, спрямовану на розповсюдження і збільшення ступеня свого впливу та присутності у ін. країнах, регіонах. */Р.Демчишак/*

Експати – іноземці, які живуть в Україні і по праву називають її своєю другою домівкою. Вони відкривають в Україні свій бізнес, заводять родини, долучаються до укр. культури, прямо чи опосередковано впливають на укр. соціум. **Е.** власним прикладом показують, що не зважаючи на бюрократію і некомфортний інвестиційний клімат, в Україні можна чесно заробляти гроші та займатися тією справою, яку любиш. */Н.Уманець/*

Експатріація (лат. *ex* – із + *patria* – батьківщина, вітчизна) – добровільне або примусове вислання за межі батьківщини, зазвичай поєдане з позбавлення громадянства. */Т.Фаласенді/*

Екстрадиція (фр. *extradition*, від лат. *ex* – з, поза та *traditio* – передавання) – видача іноземній країні особи, яка порушила закони цієї країни. В 2000 р. Україна порушила питання перед США про **Е.** свого колишнього прем'єра *П.Лазаренка*, який звинувачується у розкраданні державних коштів у великих розмірах. Див.: *Видача злочинців. /Т.Тюріна/*

Екстремізм політичний (лат. *extremus* – крайній, надзвичайний) – схильність до надзвичайних поглядів та дій у політиці, ідеологічного протистояння. Недемократичний спосіб розв'язання суспільних проблем, який суперечить принципу плюралізму. Полягає у нав'язуванні всім однієї позиції з допомогою

крайніх, надзвичайних заходів, напр., бойкот, блокада, насильство, страйк, терор. /І.Кривицька/

Екстреміст – прихильник або носій ультраправих чи ультралівих ідеологій, орієнтований на радикальні, крайні засоби і способи у досягненні цілей, що виходять за рамки законодавства. **Е.** заперечує чинний суспільно-політичний порядок, загальноприйняту систему цінностей, прагне змінити їх силовими (революційними) засобами, намагається жорстко нав'язувати свою систему ідеологічних поглядів, нетерпимий до опонентів та інакомислення загалом, нездатний до діалогу, компромісів. /Л.Угрин/

Електоральна географія (географія виборів) – напрям політико-географічних досліджень, пов'язаний із виявленням територіальних (просторових) особливостей (закономірностей) поведінки населення в зв'язку з виборами до представницьких органів державної влади та місцевого самоврядування. /Н.Хома/

Електоральна демократія – спосіб безперервної політико-правової оцінки та ревізії дій всіх суб'єктів державної системи і насамперед самої держави в особі її виборних законодавчих органів. **Е.д.** – це не тільки культура участі в голосуванні, але й процес реального включення громадян до процесу вироблення та реалізації державної політики розвитку в поствиборчий період, період між черговими виборами. **Е.д.** не може існувати без механізму її підтримки, умов і засобів забезпечення, які інституційно оформилися як гарантії свободи виборів. Важливими показниками демократизму будь-якої виборчої системи є гарантії свободи виборів та досконалість їх механізму. /О.Тупиця/

Електоральна комунікація – основний тактичний елемент виборчої кампанії, який здійснюється у таких формах: **1)** через безпосередню комунікацію самих кандидатів та їх довірених осіб із виборцями під час зустрічей, мітингів, зборів громадян, роботу агітаторів тощо; **2)** опосередковано за допомогою ЗМІ, виготовлення та поширення рекламно-агітаційних матеріалів. /Н.Хома/

Електоральна культура – рівень знання процедур виборчих компаній і вміння компетентно оцінювати кандидатів, політичні сили та їхні програми. **Е.к.** характеризує баланс відносин між домінантними цілями суспільного розвитку і різних політичних груп та об'єднань, засобами досягнення їх, а головними функціями **Е.к.** є ідентифікація виборців, їхня соціалізація. /Н.Хома/

Електоральна поведінка – процес прийняття рішення і соціальні чинники, які впливають на моделі голосування. Вивчення **Е.п.** може здійснюватися за чотирма напрямками: у виборчому окрузі; в національному масштабі; міжнаціональне; зосереджене на певних групах виборців. Див.: *Вибори; Електорат; Електоральне коливання.* /О.Вишняк/

Електоральна установка – різновид соціальної установки, тобто готовності вести себе заданим чином в певній соціальній ситуації, у певному суспільному контексті. **Е.у.** поділяється на два види – загальну (готовність виборця прийняти (або не прийняти) участь у певних виборах чи голосуванні)

та приватну (готовність проголосувати «за» / «проти» певного кандидата, партію, виборчий блок). /О.Вишняк/

Електоральне коливання – переміщення інтересу від однієї головної політичної події до іншої в проміжку між виборами. /Н.Хома/

Електоральне поле – частина (субполе) політичного поля, що характеризує структуру, зміст і характер взаємодії основних суб'єктів електорального процесу. /Н.Хома/

Електоральне прогнозування – процес науково обґрунтованого отримання інформації (на основі вже відомих знань про минуле і сьогодення) про вірогідний майбутній стан політичної сфери суспільства (політичних структур, політичних відносин, політичної діяльності та політичної свідомості), який може впливати на проведення виборчої кампанії. /О.Вишняк/

Електоральний (лат. *elector* – виборець, той, хто обирає) – такий, що відноситься до виборів, виборний, виборчий. /Н.Хома/

Електоральний політичний маркетинг – сукупність форм, методів і технологій дослідження, проектування та впровадження у суспільно-політичну практику засобів організації і регулювання виборчих кампаній та настанов суспільної свідомості з метою завоювання ринку влади. /Н.Хома/

Електоральний простір – поняттєва конструкція, яка дає можливість відобразити специфічний зміст функціонально окреслених й одночасно просторово обмежених електоральних процесів, у межах яких формуються й варіюються ролі політичних акторів, норми та стандарти взаємовідносин тощо. /Н.Хома/

Електоральний процес – це послідовність подій, сукупність різноманітних форм взаємодії та послідовних дій із висунення, рекламування та голосування за суб'єктів політичної влади, персональний та структурний склад яких формується вираженням волі тієї частини населення, яка за законодавством є достатньою для визнання результатів виборів легітимними. /О.Вишняк/

Електорат (лат. *elector* – виборець) – коло людей, які мають право брати участь у виборах певного органу чи посадової особи. /Н.Хома/

Електронне голосування – голосування за допомогою електронних систем, що дозволяє громадянам голосувати незалежно від місця перебування в час виборців. /Н.Хома/

Електронна демократія (або «кібердемократія», «віртуальна демократія») – форма демократії, що характеризується використанням інформаційно-комунікаційних технологій та інформаційної інфраструктури як засобів оптимізації політичної участі особи та зростання ефективності функціонування органів влади на всіх рівнях – від рівня місцевого самоврядування до державного та міжнародного. /А.Мутко/

Електронне правління (*e-government*) – правління, за яким послуги та інформація стають доступними для всіх, хто має можливість взаємодіяти з центральними та місцевими адміністративними органами в певний час. Така

Електронний уряд в Україні

форма правління підвищує якість і оперативність взаємодії між владою і сусп-вом, транспарентність і доступ до інформації, яка становить суспільний інтерес, дозволяє скоротити бюрократизм і формалізм, час циркуляції інформації. Завдяки Інтернету знижується трансакційні витрати й різні бар'єри для участі у виробленні, прийнятті і виконанні державних рішень. Про підвищену увагу до цієї проблеми свідчить затверджена урядом України програма «Електронна Україна». /А.Митко/

Електронний уряд в Україні (англ. *e-government*) – це модель державного управління, яка заснована на використанні сучасних інформаційних і комунікаційних технологій із метою підвищення ефективності, прозорості влади, встановлення суспільного контролю над нею. Є важливим інститутом, функціонування якого сприяє трансформації політичної системи України у відповідності до викликів інформаційного сусп-ва. Нормативна регуляція впровадження елементів **Е.у.в У.** регламентується насамперед Постановою Кабінету Міністрів України «Про порядок оприлюднення у мережі Інтернет інформації про діяльність органів виконавчої влади» від 04.01.2002 р., яка запроваджує обов'язкове розміщення центральними та місцевими органами виконавчої влади інформації на власних сайтах, встановлює вимоги щодо її структури та обсягів, а також передбачає створення єдиного урядового порталу, призначеного для інтеграції сайтів органів виконавчої влади та розміщення інформаційних ресурсів відповідно до потреб громадян. /І.Чайка/

Електронні медіа – сукупність медіа, що для своєї трансляції послуговуються електронними засобами зв'язку, – телебачення, радіо, мережеві ресурси. Інколи під **Е.м.** розуміють лише Інтернет-ЗМІ, які створюють додаткові можливості для розвитку свободи слова як невід'ємної ознаки демократії. З метою недопущення неконтрольованого потоку неперевіреної інформації в Україні створена спільнота професійних електронних медіа, покликана здійснювати запровадження професійних стандартів журналістики в **Е.м.** в українському сегменті Інтернету. /А.Митко/

Еліта (фр. *elite* – кращий, добірніший) – найбільш видатні члени *суспільства*, талановиті, найбільш освічені; термін був запроваджений на початку ХХ ст. фр. дослідником *Ж.Сорелем* та італ. ученим *В.Парето*, найчастіше відноситься до *політичних еліт*. Згідно *теорії еліт*, поділ на еліти і маси є невід'ємною частиною будь-якого складного сучасного сусп-ва. За *Дж.Хіглі*, **Е.** – це сукупність осіб, які завдяки своїй стратегічній позиції у великих чи ключових організаціях і рухах здатні регулярно і суттєво впливати на політичні наслідки, рішення. Таке визначення дозволяє зарахувати до складу **Е.** й контр еліту, тобто тихі, хто знаходиться в опозиції до влади. Нині актуалізується питання якості еліти України, її духовно-інтелектуального потенціалу, підвищення ролі як провідника соціуму, ядра нації. Див.: *Контреліта; Політична еліта.* /Л.Климанська/

Еліта політична – невеликі групи людей, чиє місце і становище у суспільстві надає їм можливість суттєво впливати на його життя і розвиток. Проблема **Е.п.** є однією з центральних в політології, оскільки безпосередньо пов'язана з характером і якістю політичної влади, з конкретним способом її структурування. Поведінка **Е.п.** – один із найважливіших чинників розвитку сусп-ва в тому чи ін. напрямі, успіху (або поразки) тих чи ін. реформ. Виключно важливою стає роль **Е.п.** у періоди радикальних соціальних трансформацій. Тому однією із складних проблем, з якою зіткнулись пострадянські суспільства, було формування нових повноцінних **Е.п.** Їх відсутність складала значну перешкоду на шляху створення власної державності, ринкових перетворень в економіці, становлення та розвитку демократичних політичних інститутів. **Е.п.** сучасних сусп-в не слід ототожнювати з численною армією функціонерів, із яких утворені державний апарат, представницькі органи, органи місцевого самоврядування, апарат і актив політичних партій, громад. рухів та організацій. Ці люди не приймають фундаментальних політичних рішень і не є самостійними суб'єктами влади – це тільки «робоче знаряддя», яким користуються еліти. **Див.:** *Політична еліта, Еліта, Контоеліта, Теорія еліт.* /В.Андрущенко, В.Бакіров/

Елітаризм (фр. *elite* – кращий, добірніший) – наукова концепція, яка неминучим наслідком соціальної стратифікації проголошує поділ сусп-ва на вибрану меншість (еліту) – активну керуючу творчу верхівку і більш пасивну масу. Розрізняють політичну, економічну, адміністративну, військову, духовну, технічну, бізнесову та ін. еліту. **Е.** стверджує, що становище в сусп-ві та особливі якості дають змогу політичній еліті управляти сусп-вом, впливати на процес формування ціннісних орієнтацій та поведінкових стереотипів народних мас. Національна еліта розглядається **Е.** як головний репрезентант нації в системі світового співтовариства. /Р.Демчишак/

Елітарна демократія – теорія *Й.Шумпетера*, за якою демократія – це суверенітет еліт за голоси виборців, у т.ч. в елітарних теоріях демократія виступає не як правління народу, а правління еліт (правління меншості) із згоди народу. /Н.Черниш/

Елітарна політична культура – культура, базовою цінністю якої є *влада* і владні структури сусп-ва (країни, спілки). Людина виступає як засіб для досягнення мети, яку ставить *політична еліта*. Основна частина сусп-ва відсторонена від вирішення політичних проблем, рівень політичної активності – низький. /Н.Черниш/

Елітарна теорія демократії (фр. *elite* – найкращий, добірний) – одна з поширених на Заході політологічних концепцій, згідно з якою сусп-во об'єктивно і за необхідністю поділяється на правлячу верхівку (соціальна еліта – вища, привілейована верства або верстви, що стоять над рештою людей) та підпорядковані їй маси. /Н.Черниш/

Елітні мережі – соціальні мережі, які являють собою структурований простір неформалізованих взаємодій з приводу влади між елітними групами в

економіці, політиці, культурі, що базуються на особистісних безпосередніх контактах, довірі, обміні капіталами та взаємними очікуваннями елітних акторів. Укоріненість акторів у **Е.м.** збільшує можливості їхнього впливу на суспільні процеси та владу з метою реалізації власних інтересів. /В.Нікулін/

Емансипація (лат. *emancipatio* – вивільнення сина від батьківської влади) – вивільнення від будь-якої залежності, опіки, пригнічення, урівнення в правах (напр., жінок і чоловіків). /С.Ставкова/

Ембарго (ісп. *embargo* – накладання, арешт, заборона) – колективні репресивні заходи стосовно країн, дії яких становлять загрозу міжнародній безпеці. **Е.** застосовується як акт репресалій. /В.Кулішов/

Емігрант (лат. *emigrans* – той, що виселяється) – особа, громадянин, що добровільно виїхав зі своєї країни до ін. на постійне або тривале проживання з економічних, соціальних політичних, релігійних або ін. причин. Правовий статус **Е.** визначається національним законодавством країни, у якій він перебуває, та міжнародним правом. Див.: *Емігрувати, Еміграція.* /Л.Угрин/

Еміграція (лат. *emigrare* – переселення, виселення) – виїзд з країни, переселення в ін. країну для постійного проживання з політичних або ін. мотивів. /О.Ровенчак/

Емігрувати (лат. *emigrare*) – переселятися з своєї вітчизни в будь-яку чужу країну. Див.: *Еміграція.* /О.Ровенчак/

Емісар (лат. *emissarius* – посланий) – особа, яка посилається якою-небудь політичною чи державною організацією (зазвичай в ін. країну) з дорученням, переважно секретним. /І.Яцишин/

Епоха (гр. *εποχή* – вихідний момент, визначений час) – у політології проміжок часу в розвитку сусп-ва, цивілізації тощо, який має будь-які характерні особливості. /В.Козум/

Ескалація – термін, яким позначається розвиток політичного конфлікту вглиб (по вертикалі). **Е.** передбачає посилення інтенсивності (збільшення кількості і частоти) чи ворожості (поступовий перехід від умовлянь і погроз до більш інтенсивних дій аж до застосування збройного насилля) дій сторін одна по відношенню до ін. При **Е.** конфлікту можливий і паралельний перебіг цих процесів, які лише збільшують інтенсивність його розвитку. Причина **Е.** конфлікту полягає в тому, що при переході від латентної фази до фази відкритого конфлікту стикаються деструктивні, взаємно несприйнятливі моделі поведінки сторін. За цих обставин **Е.** виступає у формі таких змін конфлікту, при яких наступні руйнівні дії сторін одна проти одної (перешкоди, тиск, пряме застосування сили тощо) за інтенсивністю вищі, ніж попередні. Дії однієї сторони викликають, відповідно, дії ін. сторони, як правило, більш підсилені. Це, своєю чергою, викликає нові агресивні вчинки першої сторони і т.д. В умовах **Е.** конфлікту ситуація виглядає надзвичайно заплутаною, і на цій стадії приступати до врегулювання конфлікту складно, оскільки важко виокремити

«правих» та «винних». Закономірністю **Е.** конфлікту є своєрідне укрупнення суб'єктів конфлікту. Це відбувається за рахунок залучення у конфлікт все більшої кількості його нових учасників. Унаслідок цього, міжгруповий політичний конфлікт може перерости у загальнодержавний, або внутрідержавний конфлікт набути статусу міжнародного тощо. На етапі **Е.** конфлікт набуває найбільшої гостроти і веде до того, що сторони починають розуміти необхідність переходу до конструктивних і взаємно сприятливих позицій. Завдяки цьому створюються передумови для митних дій, які зрештою можуть привести до розв'язання конфлікту. /Г.Зеленько, О. Тулиця/

Есперанто – створена у 1887 р. варшавським лікарем Л.-Л.Заменгофом штучна міжнародна мова. /В.Козум/

Еталонна влада (англ. *etalon* – стандарт, зразок, еталон) – зразок добре організованої влади, яку підтримують підлегли, яку бажають наслідувати, копіювати. Див.: *Влада*. /О.Сметаніна/

Етатизм (фр. *etat* – держава) – **1)** активне втручання держави та її структур у всі сфери життя сусп-ва, яке призводить до надмірної централізації, регламентації та бюрократизації суспільних процесів, їх омертвіння; **2)** тип політичної свідомості, згідно з яким держава розглядається як важливий інтегруючий чинник («державний» тип свідомості), антипод – анархізм; **3)** напрям політичної думки, яскравими представниками якого є *Платон, Арістотель, Мак'явеллі, Гобс, Гегель*, що розглядали державу як «благо», «вищу цінність» суспільного розвитку. Термін уперше виник у Франції у 80-х рр. XIX ст. і означав політичну доктрину, яка вимагала поширення повноважень держави на всі сфери життя. Див.: *Деетатизм*. /Р.Савчинський/

Етатократія (фр. *etat* – держава і гр. *κράτος* – влада) – абсолютна, беззаперечна влада держави у всіх сферах суспільного життя. /Р.Савчинський/

Етика влади (гр. *ἠθικόν* – звичай) – дотримання владою відповідних норм моралі, моральності; система певних уявлень, знань на основі поєднання етики і кратології. /М.Головатий/

Етика політична (гр. *ethos* – звичай) – нормативно-моральний аспект політичної культури, сукупність моральних якостей особистості політика, що втілюють його загальну культуру, інтелект, вихованість, турботу про престиж і чесність колективу, який він репрезентує; його ставлення до здійснення прийнятих рішень, до опонентів; уміння вести дискусію. **Е.п.** характеризується демократизмом поведінки, витримкою, вмінням дати моральну оцінку діям та актам. /О.Макух/

Етнічна група – спільнота громадян України, об'єднаних ознаками етнічної ідентичності, спільного походження, мови, культури, традицій. Відрізняється від національних меншин тим, що етнос, частиною якого вона є, у процесі етногенезу не створив власної країни. /І.Крохмаль/

Етнічна діаспора – частина населення, яке з’явилося в країні у результаті міграції. За радянських часів **Е.д.** не були властиві для України. За роки незалежності зросли етнічні громади китайців та азербайджанців у Києві, в’єтнамців – у Харкові. Експерти вважають, що в Україні перебуває майже мільйон іноземних осіб. В 2013 р. майже 40 тис. студентів з 129 країн світу навчались у 209 українських вищих навчальних закладах. Україна входить до першої п’ятірки країн, де проживають міжнародні мігранти. */І.Ключковська/*

Етнічна ідентичність – усвідомлення людиною чи етносом (етнічною групою) своєї належності до спільноти як біогеографічного і психологічного феномена. Самоідентифікація з певним етносом є не лише ознакою етносу, але й системним зв’язком між людьми, а відтак – основою **Е.і.** У **Е.і.** поєднуються ірраціональне (неусвідомлювана, іманентно властива етносу психологічна єдність) та раціональне (свідома ідентифікація як вибір на основі пізнаної і визнаної причетності до спільноти). В основі етнічної ідентичності лежить усвідомлення спільноти походження та його показники. */Л.Нагорна/*

Етнічна меншина – група громадян країни, яка є кількісною меншістю. Для **Е.м.** характерна спільність походження, колективна воля до виживання. Термін «**Е.м.**» за змістом є близьким, але не тотожним терміну «національна меншина». Див.: *Національна меншина. /Б.Гурій/*

Етнічний конфлікт (гр. *ethnos* – плем’я, народ) – різновид міжгрупового конфлікту, що відбувається між окремими представниками (міжособистісний **Е.к.**), окремими соціальними групами різних етносів (етносоціальний конфлікт) і двома або декількома етносами (міжетнічний конфлікт), коли суб’єкти конфліктної взаємодії із суперечливими інтересами поляризуються на основі етнічних ознак. */Т.Тюріна/*

Етнодержавознавство – нова наукова дисципліна і напрям дослідження, що базується на розумінні органічної взаємодії етнонаціонального та державницького. */М.Поліщук/*

Етнологія політична (гр. *ἔθνος* – народ, *logos* – слово, поняття, вчення) – одна з нових соціально-політичних наук, яка вивчає місце та роль у політичному житті народів етноісторичних спільностей. */Л.Варзар/*

Етнонаціональні відносини – відносини між суб’єктами етнонаціонального розвитку: державою, нацією, національними меншинами, етнічними групами щодо забезпечення державного суверенітету, єдності нації, збереження етнокультурної самобутності громадян, забезпечення їх конституційних прав, етнокультурних, соціальних і політичних потреб та інтересів, умов для самоорганізації та самоврядування. */Ю.Олійник/*

Етнополітика – система тактично-стратегічних дій, заходів і накреслень певного політичного суб’єкта (держави, політичних партій та рухів тощо) в галузі етноісторичних, етнокультурних та ін. взаємин народів-етносів між собою та в їхніх стосунках з державою. */Ю.Олійник/*

Етнополітична безпека – стан етнополітичної сфери суспільного буття, який характеризується стабільністю, здатністю знаходити оптимальні відповіді на виклики часу, вчасно і адекватно реагувати на вплив внутрішніх та зовнішніх чинників, які викликають міжетнічну напруженість, створюють загрозу національній злагоді й єдності, територіальній цілісності та самому існуванню поліетнічного сусп-ва та держави. **Е.б.** можна також визначити і як захищеність від зовнішніх та внутрішніх загроз, стійкість до несприятливих впливів зсередини та ззовні, забезпечення таких умов, які б гарантували існування і всебічний розвиток: *а)* кожної особи незалежно від її етнічного походження та політичних уподобань; *б)* родини незалежно від етнічного походження її членів; *в)* етнонаціональної спільноти незалежно від її чисельності та рівня розвитку; *г)* сусп-ва та держави, незалежно від кількості й чисельності їх етнонаціональних спільнот. **Е.б.** слід розглядати як один з різновидів та важливих складових національної безпеки будь-якої поліетнічної чи багатонаціональної держави та світу в цілому. /*О.Маруховська-Картунова/*

Етнополітична конфліктологія – нова наука про закономірності зародження й розвитку етнополітичних конфліктів, їх сутність, характер, причини виникнення, місце і роль у суспільному розвитку, шляхи, методи та засоби їх прогнозування і передбачення, вчасного виявлення й конструктивного управління, запобігання ескалації, ефективного контролю та цивілізованого врегулювання, а також досягнення консенсусу, забезпечення етнополітичної стабільності, безпеки і миру. **Е.к.** – нова, міждисциплінарна і самостійна, універсальна і спеціальна, фундаментальна і прикладна наука, покликана досліджувати закономірності зародження і розвитку етнополітичних конфліктів, цивілізованого їх розв'язання та забезпечення національної єдності та територіальної цілісності країни. **Е.к.** є також потенційним і перспективним навчальним спецкурсом, який може дати студентам знання про сутність і характер етнополітичних конфліктів, причини і закономірності їх зародження і розвитку, навчити мистецтву запобігати їх ескалації та цивілізованого врегулювання, збереження і зміцнення етнополітичної стабільності, безпеки і миру. /*О.Маруховська-Картунова/*

Етнополітичний конфлікт – неспівпадіння, а часто і несумісність цінностей, зіткнення інтересів і цілей різних етнонаціональних спільнот (етносів, націй, корінних народів та етнонаціональних меншин) між собою та з цінностями, інтересами і цілями держави, а також між усіма їх носіями. **Е.к.** – це неспівпадіння і зіткнення етнічних, національних та державних цінностей, інтересів і цілей, це суперництво і протиборство їх носіїв і прихильників. **Е.к.** – це процес виявлення і зняття протиріч і суперечностей, що постійно виникають в етнополітичній сфері поліетнічного сусп-ва. Вони є найгострішими, найдраматичнішими і найкатастрофічнішими за своїми наслідками, мають домінуючий, визначальний і часто доленосний характер. Вони визначають і ще довго визначатимуть долю етносів, націй і національних меншин,

держав і міждержавних утворень. Вони є найбільш емоційно забарвленими та ірраціональними. Часто їх учасники діють всупереч здоровому глуздові і навіть інстинкту самозбереження. Майбутнє окремих країн і народів та й всієї людської цивілізації значною мірою залежить від того, чи зрозуміє людство природу, сутність та характер етнополітичних конфліктів і чи навчиться воно цивілізованому їх регулюванню та розв'язанню. /*О.Маруховська-Картунова/*

Етнополітологія – наука про місце та роль етнонаціональних спільнот (етносів, націй, етнічних та національних груп) в історії людської цивілізації та політичному житті суспільства, про їх взаємовідносини між собою, а також з державою та її інститутами, про закономірності розвитку етнополітичних процесів, про рушійні сили етнічних і національних рухів та їх ідеології (етніцизм і націоналізм), про засади й принципи етнонаціональної політики та забезпечення етнополітичної стабільності як в окремій поліетнічній державі, так і в багатонаціональному світі в цілому. **Е.** – це відносно нова, міждисциплінарна наука про закономірності взаємодії етнонаціональної та політичної сфер суспільного життя або просто про етнополітичну царину людського буття. **Е.** синтезує теоретичні здобутки таких наук як етнологія та політологія та продукує нові знання. Становлення **Е.** є об'єктивним і природним процесом, який обумовлений дедалі міцніючими тенденціями, з одного боку, глобалізації, а, з ін. – фрагментації людства, а також нерозривною єдністю і взаємозалежністю етнонаціональної та політичної сфер людського буття. Тому **Е.** можна вважати наукою про політику виживання і самореалізації людини, етнонаціональних спільнот та людства. /*О.Картунов/*

Етнорегіоналізм (гр. *ethnos* – народ, нація, раса; лат. *regio* – країна, область, район) – термін, що використовується для визначення пошуків більш широкого контролю над політичними справами місцевої етнічної спільноти, яка відокремлює себе від ін. спільнот, котрі мешкають у країні. У багатоетнічних країнах, де національності з визначеною територією мають глибокі відмінності в економічному та культурному розвитку, перерозподіл ресурсів державою створює передумови для появи сепаратистських і націоналістичних рухів. Регіоналізм перетворюється на **Е.** та сепаратизм. Наукова база даного поняття є достатньо розробленою зарубіжними вченими: *Дж.Рудольфом, Л.Снайдером, К.Харві, М.Кітінгом*. Виявлення причин і природи міжетнічних протиріч, пояснення наявних етнічних конфліктів, розробка механізмів їх розв'язання знайшли відображення у працях *Т.Гура, Г.Готліба, М.Тоф, М.Брауна, Д.Фірина, Д.Лейтіна, Д.Лейка, К.Квасневського, Г.Любе, З.Стацака*. Ці науковці досліджують регіоналізм як вияв субетнічними та етнографічними групами спротиву уніфікаційній політиці національних держав. Основними чинниками, що сприяють піднесенню етнорегіональних сегментів є: відносна політична нерівноправність та економічні й культурні нестатки периферійних меншинних груп; посилена пропаганда ідеї національної держави; вплив етнорегіональних рухів у сусідніх державах. /*С.Матвієнків/*

Етнос (грец. *ἔθνος* – народ) – вид історично утвореної спільності людей, яку представляють плем'я, народність, націю, що мають спільні риси, стабільні особливості культури та психічного складу, а також усвідомлення своєї єдності і відмінності від ін. В Україні кількісно найбільшим **Е.** є українці – майже 80% населення. /*О.Шурко*/

Етноцентризм (грец. *ἔθνος* – група, плем'я, народ і лат. *centrum* – осередок, центр) – система поглядів, у якій життєдіяльність ін. народів розглядається через призму культури, традиційних установок і ціннісних орієнтацій власного етносу (як еталону). Термін **Е.** введений у науковий обіг *Л.Гумпловичем* (1883) і *В.Самнером* (1906). /*Р.Демчишак*/

Етноцид – репресії стосовно до етнічної культури. /*Г.Свіма*/

Ефект контамінації (лат. *contaminatio* — змішування) — прийом політичної риторики, що передбачає підміну понять або предмета розмови під час політичної дискусії або полеміки задля впливу на аудиторію з метою створення бажаного враження та маніпулювання громадською думкою. /*О.Волинець*/

Ефективна та відповідальна влада – влада, за умов якої знищено союз влади та олігархії, існує невідворотна відповідальність влади за порушення Конституції та законів, корупцію. Опозиція призначає голову Рахункової палати та керівників контр. парламентських комітетів, має право притягати до кримінальної відповідальності окремих посадових осіб через суд, за матеріалами парламентської слідчої комісії. Депутати всіх рівнів обираються за відкритими списками та закріплюються за відповідними округами. Люди знають своїх обранців в обличчя. Органи місцевого самоврядування мають право формувати свої виконавчі органи. /*О.Івасечко*/

Ефективність влади (лат. *effectus* – виконання, від *efficio* – дію, виконую) – один з важливих показників практичної результативності діяльності влади, її позитивного впливу на економічний, соціальний, культурний, духовний розвиток сусп-ва, успіхи зовнішньої-політичної діяльності держави. /*О.Івасечко*/

« Є »

Євразійство (від «Євразія», авторство терміну належить *А.фон Гумбольдту*) – концепція *управління* континентом на основі того, що «нерухома платформа» (тобто Росія, яку називають «вузлом євразійства») ніби є центром впливу на ін. *країни* континенту внаслідок свого географічного положення. З приходом до влади в Росії *В.Путіна* почалась реанімація особливої історичної місії Росії, російського народу, основних положень **Є. Певні** західні стандарти були відкинута, в країні відбудована жорстка владна вертикаль, утвердився новий авторитарний режим з ідеєю «унікальності православної цивілізації», т.зв. «Русского мира». Як новітня місія обирається опір глобальному пануванню США і Заходу, відроджується образ комуністичної наддержави. На адресу потужних азіатський країн – Китаю, Індії, Ірану з Кремля лунають заклички гуртуватися довкола Москви, пропагується євразійська геополітика, ідея *Л.Гумільова* про доленосність місії євразійського простору, природність та органічність переплетення російської та східної культур. */В.Лебедюк/*

Євразійський економічний союз (ЄврАзЕС) – союз, план створення якого Росія, Білорусія та Казахстан ухвалили у травні 2013 р. Передбачається, що до 1 січня 2015 р. **ЄврАзЕС** має бути формалізований союзним договором країн-учасниць. Головним ініціатором цього проекту є РФ з її домінуванням на великій географічній території. Крім країн, які нині входять до МС, членами **ЄврАзЕС** можуть стати Вірменія та Киргизстан. Якщо порівнювати з МС, то **ЄврАзЕС** передбачає значно глибшу інтеграцію економік. Умовами для вступу до нього будуть єдині технічні регламенти, гармонізація трудового й міграційного законодавства, зміцнення зовнішніх кордонів. Імовірно, що на території **ЄврАзЕС** діятиме єдина банківська система і єдина валюта. Навіть як би до цього об'єднання увійшли всі пострадянські країни, крім прибалтійських, які ве є членами ЄС, то загальний обсяг його економіки становив би не більше 3,5% світової економіки. */В.Кулішов/*

Євро – спільна валюта, яка з 1 січня 1999 р. стала платіжним засобом на території країн-членів Європейської валютної системи, а з березня 2002 р. – єдиним легальним засобом оплати у валютному союзі, до якого у 2013 р. входило 17 країн-членів ЄС. Див.: *Єврозона. /Я.Турчин/*

Євроатлантична інтеграція України – процес взаємодії України (із перспективою входження) зі структурами Організації Північноатлантичного договору – НАТО (у час біполярного світу відбувалася гостра конфронтація між НАТО і Організацією Варшавського договору, відповідно між США і СРСР), головним принципом якої є система колективної оборони, тобто спільних організованих дій всіх її членів у відповідь на атаку з боку зовнішньої сторони (існує думка про можливість перспективи перетворення НАТО в систе-

му колективної безпеки глобального характеру). Україна є членом програми співробітництва з НАТО «Партнерство заради миру». Діє урядова програма співробітництва «Україна – НАТО». На сьогодні питання про вступ України до НАТО не стоїть на порядку денному зовнішньої політики нашої держави.

Див.: *Інтеграція політична. /Р.Демчишак/*

Євробарометр – опитування населення, яке проводиться за дорученням Генерального управління інформації, на основі рішення Комісії ЄС (з 1993 р. – Європейської комісії) двічі на рік (починаючи з 1973 р.) з метою визначення громадської думки щодо тих або ін. проблем країн-членів ЄС. */Є.Гаращук/*

Єврозона – сукупність країн, у яких основною грошовою одиницею є євро. Не дивлячись на те, що в останні роки виникають складні проблеми з євро, в цю зону Євросоюзу включає все нових і нових членів. Естонія після шести років перебування в ЄС стала 17-м членом валютного союзу. Попередньою країною, яка у 2009 р. стала учасницею Є., була Словаччина. На черзі до вступу в Є. стоять Болгарія, Чехія, Латвія, Литва, Угорщина, Польща, Румунія і Швеція. Великобританія і Данія, як відомо, не виявили бажання брати участь в Є. Див.: *Євро. /О.Щекович/*

Євроінтеграція – процес взаємодії між політичними інститутами держав Європи з метою створення нової політичної системи – Європейського Союзу на основі європейських цінностей. Основними етапи є: 1951 р. – створення європейського об'єднання «вугілля і сталі» (план *Р.Шумана*), куди увійшли Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина та Франція; 1952 р. – країни «європейської шістки» підписують договір про заснування Європейського оборонного співтовариства; 1957 р. – утворення Європейського економічного співтовариства; 1997 р. – підписання Шенгенської угоди про вільне (безвізове) пересування громадян у межах ЄС; 2004 р. – значне розширення ЄС за рахунок країн східної Європи, прийняття тексту Конституції ЄС. Сьогодні ЄС налічує 28 членів. Керівництво України декларує Є. як один із пріоритетів зовнішньої політики держави. */Р.Демчишак/*

Єврокомунізм – термін, запроваджений італ. журналістом *Ф.Барб'єрі* у червні 1975 р. в журналі «*Дж'орнале ново*», який визначає політичні зміни, що відбулися в комуністичних партіях Західної Європи (особливо французькій, італійській, іспанській та британській) протягом 1970-х рр., включаючи розробку національних, ліберальних і демократичних стратегій для досягнення *соціалізму*. У книзі «*Єврокомунізм і держава*» (1977 р.) *С.Каррільо*, іспанський комуністичний лідер, відхилив російську модель революційного соціалістичного розвитку як невідповідну сучасним капіталістичним *сус-вам*. Єдиний шлях комуністичних партій – «демократичний, багатопартійний, парламентський». Єврокомуністи підкреслювали свою незалежність від радянського уряду, який критикувався за внутрішні репресії щодо дисидентів і за воєнне вторгнення в Чехословаччину у 1968 р. Поява Є. засвідчила кризу

ідеології і політичної практики комуністичного руху, який після розпаду СРСР перестав бути серйозною політичною течією. Крах СРСР перетворив Є. у застарілий феномен. Див.: *Комунізм. /Г.Світа/*

«Євромайдан 2013-2014» – протестний рух, розпочатий студентами на головній площі столиці України – пл. Незалежності, куди прийшли десятки тисяч студентів вищів Києва, зразу ж після заяви уряду України на чолі з *М.Азаровим* про призупинення інтеграційного процесу України з ЄС 21 листопада 2013 р. з метою відстояти своє право на гідне життя в Європі, свою європейську освіту, своє європейське майбутнє. Такі ж майдани з'явилися у Львові, Тернополі, Івано-Франківську, Ужгороді, Чернівцях, Луцьку та в ін. містах України, у т.ч. на Сході і Півдні країни. Основна вимога названих євромайданів – поновити євроінтеграцію України. Студентство кинуло серйозний виклик владі і їхній заклик до боротьби за свої права і прагнення підтримала вся Україна. До виступів студентів приєдналася об'єднана парламентська опозиція – ВО «Батьківщина», ВО «Свобода», політична партія «УДАР» *В.Кличка*, громадський рух «Третя республіка» на чолі з *Ю.Луценко*, «Правий сектор» на чолі з *Д.Ярошем*, «Автомайдановці» та ін. На жаль, всупереч обіцянкам президента *В.Януковича* не застосовувати силу проти студентського руху, в ніч з 29 на 30 листопада чисельні загони озвірілого «Беркуту» брутальними методами витіснили протестувальників з головного євромайдану. Крикавий розгін мирних студентських протестувальників викликав не годування по всій Україні. 1 грудня, у 22 річницю Всеукраїнського референдуму на підтримку Акту про оголошення державної незалежності Україну охопив загальнонаціональний протест – на захист суверенної країни, зневажених прав її громадян, а також підтримку європейського майбутнього України. На центральний майдан української столиці вийшло біля мільйона громадян. Під час народного віча було оголошено безстроковий всеукраїнський страйк. Прозвучала вимога відставки уряду *М.Азарова* та *В.Януковича* – з посади президента, проведення одночасних дострокових виборів президента і Верховної Ради. Головна особистість «Є.–2013-2014» полягала в тому, що масові протестні акції проходили без партійної символіки, як і будь-якого ін. піару політиків. Студентська молодь і ті, хто був разом з ними на євромайданах України стояли і в день, і в ніч на холоді не за партії, не за їхні кольори. Вони стояли – за себе, вони протестували своїм серцем. Це була Революція гарячих молодих сердець на підтримку євроінтеграційного курсу України. На відміну від політиків різної масті й партійної приналежності гасло «*За Україну в Європі*» для них було свідомо омріяним і незворотнім. Отже, хоча дух свободи дрімав довго, але він прокинувся. На вулиці вийшло нове покоління, яке готове перейняти естафету і від Руху за незалежність, і від помаранчевого Майдану. А практичні результати – це лише питання часу. Угода про асоціацію України з ЄС була підписана 21 березня 2014 р. І в цьому велика заслуга «Є.–2013-2014». Є. за-

свідчив, що в Україні сформувалось громадянське сусп-во, немає поділу між Сходом і Заходом. Є поділ між тими, хто любить Україну і хто її не любить. Люди вийшли на майдани, щоб відстояти свої ідеали, свої права, можливість жити в демократичній європейській країні, мати право вибору. Майдан виявив себе як один з найбільш активних політичних суб'єктів, з високим рівнем громадянської самоорганізації та політичної мобілізації, здатним скинути режим Януковича. /О.Падалка, В.Піча/

Європа – поняття, яке вперше набуло політичного змісту або звучання в контексті конфронтації греків з персами. Вже з V ст. до н.е. давногрецькі автори почали пов'язувати концепції Європи і Азії з розходженням у мові, культурі, способі життя тощо. Ідентифікація Європи від Атлантичного узбережжя до Східної Європи відбулася на основі Римо-католицької церкви і Священної Римської імперії. У XVII ст. Є. вперше почали отожднювати з цивілізацією. У XIX ст. з'являються проекти політичного об'єднання Є. У другій половині XX ст., після Другої світової війни, виникла ідея створення у 1957 р. Європейського економічного співтовариства «Спільний ринок», що трансформувався у 80-90-хх рр. XX ст. у ЄС. Ідея європейської єдності й досі є привабливою для всіх країн Є. /О.Рябека/

«Європа регіонів» – поняття, яке відбиває тенденції посилення ролі регіонів у економічному житті Європейського союзу і еволюційний перехід до єдиного економічного і політичного простору як системи регіонів, що взаємодіють безпосередньо. Відповідно до цього регіональна ланка має враховуватися як самостійний учасник європейського інтеграційного процесу. Прагнення регіонів до встановлення прямих контактів з органами ЄС, оминаючи національні уряди, знайшла відображення у відкритті регіональних представництв (бюро) у Брюсселі (сьогодні їх близько 80). /Я.Турчин/

Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ) – зона вільної торгівлі, яка об'єднує митні території чотирьох європейських країн, які не вступили до Європейського Союзу, – Республіки Ісландії, Князівства Ліхтенштейн, Королівства Норвегії та Швейцарської Конфедерації. Зона вільної торгівлі забезпечує країнам-членам режим вільної торгівлі товарами та послугами, а також гарантує вільний рух капіталів і фізичних осіб. /В.Кулішов/

Європейська комісія – один із найважливіших органів в інституційній системі ЄС, наділений найбільшими (порівняно з ін. інститутами ЄС) виконавчими повноваженнями, із штаб-квартирою у місті Брюссель. Є.к. складається з двадцяти восьми незалежних членів (по одному від кожної країни-члена ЄС), а також Президента (нинішнім Президентом є *Жозе Мануел Баррозу*) і п'ятих віце-президентів, які призначаються на п'ятирічний термін Європейським Парламентом за згодою країн-членів. /Р.Демчишак/

Європейська конвенція з прав людини – конвенція, джерелом якої є Загальна декларація прав людини (1948 р.). Набула чинності 1953 р. На цей час

Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод

її підписали 42 країни Європи. **ЄКЗПЛ** проголошує право на життя, заборону катування, право на повагу до приватного і сімейного життя індивіда, свободу думок, совісті і віросповідання, свободу вираження поглядів, свободу зібрань та об'єднання тощо. */Р.Демчишак/*

Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод (ЄКПЛ) – прийнятий Радою Європи 4 листопада 1950 р. перший міжнародний договір у сфері захисту прав людини, який закріпив усі основні громадянські та політичні права людини, передбачив ефективний контрольний механізм їхнього захисту. Україна, ставши членом Ради Європи 9 листопада 1995 р., підписала **ЄКПЛ**. Із набранням нею чинності для України, після її ратифікації Верховною Радою 17 липня 1997 р., Україна визнала для себе обов'язковою юрисдикцію Європейського Суду. Цінність **ЄКПЛ** не стільки у фіксації прав та свобод, скільки у створенні механізму їх імплементації, сутність якого полягає у виникненні на європейському просторі особливого органу – Європейського Суду з прав людини. **ЄКПЛ** є не тільки міжнародно-правовим інструментом в галузі прав людини, що має на меті захист широкого спектра громадянських і політичних прав особи, разом із тим вона є договором, юридично обов'язковим для сторін, який встановлює систему контролю за здійсненням прав людини в межах країни-члена Ради Європи, якою є й Україна. Відповідно до ст. 9 Конституції то «чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України». */О.Тупиця/*

Європейська конституція (англ. *European Constitution*) – проект Конституції Європейського Союзу, підготовлений спеціально створеним Конвентом і ухвалений 18 червня 2004 р. главами держав та урядів 25 країн ЄС. **Є.к.** покликає сприяти більш тісній інтеграції країн-членів ЄС. Урочисте підписання Конституційного договору відбулося 29 жовтня 2004 р. в Римі; він мав набути чинності після ратифікації в усіх країнах Європейського Союзу. Станом на кінець 2005 р. Конституційний договір ратифікували: Австрія, Греція, Іспанія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Німеччина, Словаччина, Словенія, Угорщина. Але внаслідок того, що референдуми про ратифікацію у Франції (травень 2005 р.) і Нідерландах (червень 2005 р.) дали негативний результат, **Є.к.** не була прийнята. */Р.Демчишак/*

Європейська народна партія – провідна політична сила в Європейському Союзі та у всій Європі. **Є.н.п.** – одна з найвпливовіших партійних політичних сил на континенті, до політичної родини якої входять 74 партії-члени з 41 країни, 19 керівників урядів, 9 комісарів Європейського Союзу. */Р.Демчишак/*

Європейська політика – зовнішньополітичний курс країни, її політичні дії, спрямовані на зміцнення євроінтеграції (Європейського Співтовариства). */Л.Яцишин/*

Європейська політика сусідства (ЄПС) – концепція відносин розширеного ЄС з колом своїх сусідів протяжністю від Касабланки до Мурманська. Вона була запроваджена у 2004 р. **ЄПС** – політика, яка спрямована на посилення

відносин ЄС зі східноєвропейськими сусідами: Україною, Молдовою та Білорусією з метою розвитку в них демократії та сприяння економічним реформам, сталому розвитку і торгівлі, допомагаючи т.ч. забезпечити більшу стабільність та процвітання та поза рамками нових кордонів ЄС, уникнути вакууму безпеки. Росія відмовилась вважати себе учасником ЄПС, Базовим принципом ЄПС є диференціація, який трактується як «необхідність брати до уваги специфічну ситуацію в рамках індивідуальних країн Східної Європи та Середземномор'я та рівень відносин з цими країнами», готовність ЄС пристосовуватися свою політику в рамках ЄПС до потреб і прагнень партнерів. 21 березня 2014 р була підписана Угода про асоціацію між Україною і ЄС, яка поклала початок політичних зв'язків України з ЄС та інтеграції до єдиного ринку, за допомогою зони вільної торгівлі, що сприятиме Україні швидше рухатися курсом реформ і полегшувати шлях до неминучого членства в ЄС. /М.Полищук/

Європейська Рада – систематична (тричі на рік) зустріч голів урядів і глав країн ЄС (перша зустріч відбулася 1969 р.). ЄР координує діяльність різних структурних елементів ЄС, визначених Договором про ЄС (1992 р.). Функціонування ЄР посприяло розвитку нової споживчої, природоохоронної та соціальної політики, створенню валютного союзу країн – членів ЄС і здійсненню співпраці в галузі зовнішньої політики. /В.Полищук/

Європейська хартія про місцеве самоврядування – документ, підписаний країнами – членами Ради Європи 15 жовтня 1985 р., яким передбачено існування в цих країнах місцевих органів самоврядування, які наділені уповноваженими для прийняття рішень органами, створеними демократичним шляхом, і які мають широку автономію щодо своєї компетенції, порядку її здійснення і необхідних для цього засобів. /В.Денисенко/

Європейська хартія регіональних мов – міжнародний договір, спрямований на охорону та розвиток у Європі історичних регіональних мов або мов меншин, культурних традицій шляхом забезпечення дотримання права особи вживати регіональну мову або мову меншин у приватному та суспільному житті. Хартія відкрита для підписання країнами-членами Ради Європи у Стразбурзі 5 листопада 1992 р. Ратифікована Україною у травні 2003 р. Відповідно до закону про ратифікацію хартії, в Україні положення документу застосовуються до мов таких національних меншин: білоруської, болгарської, гагаузької, грецької, єврейської, кримськотатарської, молдавської, німецької, польської, російської, румунської, словацької й угорської. /Р.Демчишак/

Європейський вибір – стратегія зовнішньополітичного розвитку країни, спрямована на долучення до європейських цінностей та інтеграцію в організаційні структури ЄС. /Р.Демчишак/

Європейський вибір України – свідомий вибір Україною зовнішньополітичних пріоритетів на користь Європи, що передбачає: налагодження широкомасштабного політичного та економічного співробітництва з країнами Східної і центральної Європи; інтеграцію в структури ЄС; широкомасштабне

Європейський день пам'яті жертв сталінізму і нацизму

воєнно-політичне і воєнно-технічне співробітництво з НАТО. Важливими віхами наближення України до ЄС є: Угода про партнерство і співробітництво з ЄС, підписана у 1994 р. в Люксембурзі; регулярні самміти Україна – ЄС; спеціальні план дій відносно України, прийнятий Радою міністрів Євросоюзу; указ Президента України 1998 р. про «*Стратегію інтеграції України в Європейський Союз*»; прийняття у 1995 р. України до Ради Європи; проведення у травні 1999 р. у Львові неформальної зустрічі президентів країн центральної Європи, зустріч глав країн Чорноморсько-Балтійського регіону в Ялті у вересні 1999 р.; Хартія про особливе партнерство між Україною і НАТО, підписана в 1997 р. в Мадриді. Доцільність і необхідність руху України до ЄС визначається, перш за все, тим, що ЄС – найпотужніше економічне і політичне об'єднання демократичних країн Європи, що гарантує громадянам своїми соціальними механізмами високий рівень життя, стабільність та впевненість у завтрашньому дні. Угода про асоціацію з ЄС підписана була лише після повалення режиму *В.Януковича* 21 березня 2014 в Брюсселі. */В.Денисенко/*

Європейський день пам'яті жертв сталінізму і нацизму – затверджено Європейським парламентом 2 квітня 2009 р. Ідея про встановлення такого дня містилася у «*Празькій декларації про європейську совість та комунізм*» (2008 р.), яку ініціювали колишній президент Чехії *В.Гавел* і нинішній президент Німеччини *Й.Гаук*. */А.Романюк/*

Європейський дім – поняття, висунуте політологами в середині 1980-х рр.; передбачає будівництво «загальноєвропейського дому». У його основі – подолання розколу Європи, який виник після *Другої світової війни*, залишкові елементи якого ще й досі зберігаються після падіння *Берлінської стіни*, розпаду СРСР і світової соціалістичної співдружності. Важливими умовами будівництва Є.д. є *демільтаризація, демократизація, гуманізація* відносин між державами Західної Європи і постсоціалістичного і пострадянського простору, всебічний розвиток співробітництва між ними, формування єдиних просторів безпеки, демократії, економіки, права, інформації, екології, науки, культури тощо. */Л.Харчук/*

Європейський консорціум політичних досліджень – заснований у 1970 р. об'єднанням більш як 100 політологічними дослідними інститутами Європи з метою сприяння здійсненню міжнародних наукових контактів. **Є.к.п.л.д.** випускає спеціальний журнал «European Journal of Political Research», здійснює програму обмінів молодими вченими різних країн, що досліджують проблеми політики, організовує щорічні наукові симпозиуми. */М.Головатий/*

Європейський парламент (Європарламент) – міжнародний і міжнаціональний політичний орган, у якому представлені країни Європейського співтовариства. **Є.п.** як орган Євросоюзу в питаннях зовнішньої політики має лише дорадчий голос, основні рішення ухвалює Рада міністрів закордонних справ або Рада ЄС (саміт голів держав та урядів країн – членів ЄС). Засідає

Є.п. у Страсбурзі (Франція). Його секретаріат знаходиться в Люксембурзі. Функціонує **Є.п.** з 1962 р., а його попередником була Асамблея, до складу якої входили делегати від національних парламентів країн ЄС. /*О.Рябека*/

Європейський Союз (ЄС) – регіональна міжнародна політична організація, утворена у 1967 р. в результаті об'єднання виконавчих органів трьох співтовариств (Європейського об'єднання з вугілля і сталі, Європейського співтовариства з атомної енергії і Європейського Економічного Співтовариства), засновниками яких були Бельгія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Франція і ФРН, в одну структуру – ЄС. У 1973 р. до ЄС вступили Данія, Ірландія і Об'єднане Королівство Великобританія, у 1981 р. – Греція, у 1986 р. – Іспанія і Португалія, у 1994 р. – Австрія, Фінляндія і Швеція. Після 2003 р. вступила в ЄС ще ціла низка країн (Угорщина, Польща, Чехія, Естонія і багато ін.). Всього членами ЄС нині є 28 країн із населенням понад 370 млн мешканців. Див.: *Європейська комісія; Рада міністрів ЄС; Європейський парламент.* /*В.Піча*/.

Європейський суд – інституція ЄС, міститься в Люксембурзі. Його не слід плутати з Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ). Основною функцією **Є.с.** є захист принципу верховенства законів Європейського Союзу над національними законами країн – членів ЄС. До складу ЄС входять судді по одному від кожної з країн-членів ЄС і 9 юридичних радників. **Є.с.** регулює розбіжності між країнами – членами ЄС; між країнами-членами ЄС і самим ЄС; між інститутами ЄС тощо. **Є.с.** дає також висновки щодо міжнародних угод. Діяльність суду створює основи для правої стабільності всіх країн-членів ЄС. /*І.Малик*/

Європейський суд із прав людини (ЄСПЛ) (англ. *The European Court of Human Rights, ECHR*) – одна з установ Ради Європи, покликана розглядати спори про порушення країнами - членами Європейської конвенції про основні права і свободи людини (відкрита для підписання у 1950 р.) їх зобов'язань у галузі прав та свобод людини, передбачених цією конвенцією. Місце перебування **ЄСПЛ** – м. Страсбург (Франція). Див.: *Європейська конвенція з прав людини; Загальна декларація прав людини.* /*Р.Демчишак, Я.Турчин*/

Європейські співтовариства – регіональні об'єднання західноєвропейських країн: Європейське об'єднання вугілля та сталі (ЄОВС), Європейське співтовариство з атомної енергії (Євратом) та Європейське економічне співтовариство (ЄЕС), які формують основу розвитку та функціонування ЄС. /*Н.Хома*/

Європеїзм – ідейний напрямок, що проголошує об'єднання країн Європи на основі духовно-історичної спільності її народів та європейських цінностей: забезпечення пріоритетності принципу верховенства права та розвитку громадянського сусп-ва; забезпечення прав і свобод людини, зокрема прав меншин, та соціальної солідарності, справедливого поділу результатів економічного зростання; принципів ринкової економіки і безперервного розвитку; справедливого та ефективного управління; світоглядного та політичного плюралізму й толерантності; права на безпечне навколишнє середовище; поваги до куль-

турних, мовних і релігійних відмінностей; гармонійного поєднання традицій і прогресу. Є. є ідейною основою європейської інтеграції. /Р.Демчишак/

Єврорегіон – юридично оформлена (за нормами Ради Європи) територія транскордонного співробітництва між територіальними громадами або місцевими органами влади прикордонних регіонів двох або більше країн, які мають спільний кордон. Це співробітництво спрямоване на координацію взаємних зусиль і здійснення ними узгоджених заходів у різних сферах життєдіяльності відповідно до національних законодавств і норм міжнародного права, для розв'язання спільних проблем і в інтересах людей, що населяють цю територію по обидва боки державного кордону. Діяльність Є. розглядається як один з елементів загальноєвропейської системи пріоритетів, який відповідає принципам інтеграції країн через інтеграцію регіонів. /Я.Турчин/

Євроцентризм – концепція, згідно з якою провідна роль у розвитку сучасної цивілізації та культури належить Європі. Проголошується перевага європейських цінностей, способу життя та політичного устрою, підкреслюється особлива роль європейської цивілізації у світовій історії. Попри історичні випадки використання Є. для виправдання експансії, колоніалізму та расизму, сучасний Є. декларує толерантне ставлення до ін. культур як рівноправних учасників світового цивілізаційного процесу. /Р.Демчишак/

«Євроцентричне кільце ЄС» – територіальне утворення країн, які мають у ЄС центральне положення, обумовлене функціями зростаючого інтеграційного потенціалу у внутрішніх прикордонних регіонах ЄС після завершення створення єдиного ринку ЄС. Для цього утворення характерне легке подолання мовного та культурного бар'єру і доступ до інформації. Деякі регіони створюють корисні передумови розвитку нетрадиційними способами. Так, напр., у єврорегіоні Рейн-Вааль будується контейнерний термінал з поєднання залізниці і водного шляху з метою запобігання перевантаження автомобільних доріг. Регіон Лілль використовує своє центральне положення і розвиває міжнародний бізнес, заснований на комунікаційній доступності (тунель каналу Франція – Велика Британія). /О.Щекович/

Єдине всесвітнє людство – людство, де кожен вважає кожного приналежним до єдиного виду, де панує взаємоповага, коректність та незавдання шкоди. /І.Каменська/

Єдність політична – узгодженість дій, позицій політичних акторів країни в розв'язанні тих або ін. суспільно значимих проблем. Особливо гостро проблема Є.п. укр. народу постала у зв'язку з розв'язуванням Росією т.зв. «гібридної війни» проти України і анксією Криму. Див: *Війна гібридна*. /О.Тупиця/

« Ж »

Женевські конвенції – так зазвичай називають міжнародно-правові договори, які укладаються в Женеві (Швейцарія), починаючи з 1864 р. й до цього часу. **Ж.к.** ратифіковані майже всіма країнами, у т.ч. й Україною. /Л.Яцишин/

Життя політичне – діяльність сусп-ва і людини у сфері політики і політичних відносин, предметом якої є прагнення володіти державною владою та використовувати її у своїх інтересах. Основні суб'єкти та об'єкти **Ж.п.** – люди, як правило, в їх об'єктивно існуючих або організованих об'єднаннях за різними підставами – соціальні групи, прошарки, нації, класи, партії, рухи, організації, тощо. Уявлення, погляди, ідеї, думки про **Ж.п.**, його оцінки концентруються навколо діяльності владних структур, а також на стані економічної та соціальної сфер, де вирішуються ключові проблеми життєдіяльності сусп-ва. Відрізняється великою своєрідністю в різні епохи, в різних країнах, у різних ситуаціях. /М.Михальченко/

Жіноче питання – питання, пов'язане з подоланням ще реально існуючих в деяких країнах світу, які формально проголосили рівні права чоловіків і жінок у всіх сферах суспільного життя, перешкод, а іноді і дій дискримінаційного характеру щодо трудовлаштування жінок, їх професійно-кар'єрного просування, участі в суспільно-політичних та ін. видах діяльності. /Л.Харчук/

Жіночий рух – рух за гендерну рівність (жінок з чоловіками) в політичній, економічній, соціальній, культурній та ін. сферах суспільного життя. Зародився ще в епоху Великої французької революції, коли у 1791 р. було складено першу «Декларацію прав жінки і громадянки». Головною метою **Ж.р.** в багатьох країнах світу була боротьба за виборчі права. У другій пол. ХХ ст. **Ж.р.** дістає більш поширену назву «фемінізм», феміністичний рух, який поділяється на радикальну і гуманістичну течії з вимогами подолати дискримінацію жінки в сусп-ві, насилля над жінками в сім'ї, створити особливу «жіночу» культуру тощо. /Л.Харчук/

Жовта преса – низькопробна преса, що у пошуку за сенсаціями публікує недостовірну й перекручену інформацію, скандальну хроніку, компроментуючі факти (реальні або вигадані) з особистого життя відомих людей. Інформація у таких виданнях є не як духовно-практичне знання, а як розважальний товар. Термін виник 1895 р. у США щодо газет «Нью-Йорк Уорлд» і «Нью-Йорк Джорнел», де в 1894–1898 рр. друкувався комікс «Жовта дитина», який був одним із перших коміксів, надрукованих в кольорі. Ці газети, окрім коміксу, були відомі ще й тим, що повідомляли про вбивства, нещасні випадки на пожежах та ін. надзвичайні події, щоб розважити своїх читачів і – головне – збільшити свій тираж. Газети були учасниками т.зв. «війн бульдогів» за читача, використовуючи при цьому експресивні заголовки статей, які б, за словами видавця цих газет В.Р.Херста, «кусали читачів неначе бульдоги». /Л.Каменська/

« 3 »

Заангажованість політична – залежність висловлювань і дій певних осіб, а також висловлювань і дій щодо цих осіб від їх політичних переконань, симпатій, партійної приналежності тощо. Ознаками **З.п.** є упередженість, суб'єктивізм, залежність від політичної кон'юнктури. /*Р.Демчишак*/

Заборона політична – заборона на проведення страйку, демонстрації, пікету, будь-якої акції протесту, яка визначається конституцією та законами країни суспільно шкідливою, недозволеною. /*О.Демків*/

Завдання державної етнонаціональної політики – створення належних умов для забезпечення рівноправних відносин між представниками української нації, національних меншин та етнічних груп, які проживають в Україні, утвердження атмосфери толерантності міжетнічної злагоди в українському сусп-ві, забезпечення рівних можливостей в економічній, соціальній, політичній та культурній сферах сусп-ва для всіх її громадян незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних переконань, статі, етнічного і соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та ін. ознак. Див.: *Національна політика; Етнос. /Н.Черниш/*

Загальна безпека – термін, який застосовує ООН щодо безпеки всіх країн світу. /*М.Поліщук*/

Загальна воля – головна політична ідея *Ж.-Ж.Русо*, за якою **З.в.** – це результат законотворчості громадян на основі прямої демократії за умови, що до уваги взято добро всього сусп-ва, а не інтереси окремих груп і громадян. /*В.Піча*/

Загальна декларація прав людини – міжнародний правовий документ, прийнятий ГА ООН 10 грудня 1948 р., що проголошує невід'ємними та обов'язковими для дотримання широке коло громадянських, політичних, економічних, соціальних та культурних прав сучасної людини. Всі положення тридцяти статей **З.д.п.л.** ґрунтуються на розумінні того, що визнання гідності, властивої всім членам людського роду, рівності та невід'ємності їхніх прав є засадою свободи, справедливості й загального миру. /*М.Поліщук*/

Загальне виборче право – виборче право, яке передбачає безпосередню участь усіх дієздатних громадян у *виборах* будь-якого виду (президентських, парламентських, муніципальних). В Україні право обирати мають лише ті дієздатні громадяни, яким на день голосування виповнилося 18 років. Принцип **З.в.п.** передбачає відсутність прямих чи непрямих пільг або обмежень виборчого права громадян залежно від походження, соціального та майнового стану, расової чи національної належності, статі, освіти, мови, релігійного сповідання, політичних уподобань, виду і характеру занять, що не передбачені законодавством. /*Л.Харчук*/

Загальнолюдські цінності – цінності, які не залежать від соціально-класових і національних інтересів, політичних симпатій і орієнтацій. /*І.Каменська*/

Загальні збори громадян за місцем проживання в Україні – зібрання всієї частини жителів села (сіл), селища, міста для вирішення будь-яких питань місцевого значення в межах Конституції України та законів України. */В.Піча/*

Заключний акт Ради з питань безпеки і співробітництва в Європі – підсумковий документ Ради з безпеки і співробітництва в Європі (1973–1975 рр.), підписаний 1 серпня 1975 р. у м. Гельсінкі (Фінляндія) представниками 33 європейських країн, а також США і Канади. Стрижень Заключного акта становила *«Декларація принципів, якими країни-учасниці керуватимуться у взаємних відносинах»*. */Я.Турчин/*

Заколот – збройний виступ ворожих державній владі сил, організований унаслідок таємної змови. Див.: *Інтрига політична*. */Ю.Олійник/*

Закон – прийнятий у конституційному порядку найвищим законодавчим органом державної влади нормативно-правовий акт, який має найвищу юридичну силу щодо ін. нормативних актів (указів, постанов тощо). */О.Горбач/*

«Закон джунглів» – термін, що характеризує нехтування, порушення загальноприйнятих норм міжнародного права і політики взагалі. */О.Рябека/*

«Закон і порядок» – вихідна позиція, висловлювання прихильників збереження **«З.і п.»** як найважливішого обов'язку громадянина країни. **«З.і п.»** виключає будь-яке відхилення від думки, точки зору, позиції більшості або окремих груп, громадян. */Л.Харчук/*

Законність – правовий режим у країні, що проявляється у вимозі суворого і неухильного дотримання, обов'язкового виконання усіма суб'єктами права чинних нормативно-правових актів. */Л.Доцяк/*

Законодавча влада – одна з гілок єдиної, але поділеної функціонально державної влади, сутність якої полягає у здатності держави здійснювати свою волю, впливати на діяльність та поведінку людей та їх об'єднань за допомогою законів і правових актів (рішень), які приймаються представницькими органами влади (парламентом, радою тощо). */Л.Яцишин/*

Законодавча ініціатива – офіційне внесення законопроекту в законодавчий орган у відповідності із встановленою процедурою; перша стадія законодавчого процесу. Веде за собою зобов'язання відповідного законодавчого органу розглянути даний законопроект на своєму засіданні. Визначення органів і осіб, які мають право **З.і.**, як правило, здійснюється актом найвищої юридичної сили – конституцією. Коло суб'єктів права **З.і.** пов'язане з формою державного правління, прийнятої в тій чи ін. країні. Домінуючу у більшості країн світу роль у реалізації права **З.і.** відіграє уряд, реалізуючи «урядову ініціативу». Але у державах з парламентарними формами правління, а також «змішаних» форм республік коло суб'єктів цього права є більш широким, ніж у президентських республіках. У президентських республіках суб'єктами права **З.і.** визнані лише парламентарії. Напр., в палатах Конгресу США заборонено колективну законодавчу ініціативу, хоча ніхто не може перешкодити кільком конгресменам або сенаторам запропонувати аналогічні законопроекти. Представники ж виконавчої влади в цих державах

такого права формально позбавлені, що трактується як реалізація принципу розподілу влад. Хоча у Великобританії білль (законопроект) може бути внесений до парламенту тільки його членом. Навіть міністр, коли пропонує білль, формально виступає як член парламенту. У деяких країнах суб'єктами права **З.і.** є депутати і уряд (Франція), постійні комітети парламенту (Австрія, Естонія, Латвія, Словаччина, Угорщина, Японія), парламентські фракції (в Естонії та Португалії), представницькі органи місцевого самоврядування (Чехія), Генеральний прокурор (Бразилія). У багатьох країнах (Австрія, Іспанія, Латвія, Литва, Македонія, Румунія, Словенія) існує народна **З.і.**, коли суб'єктом **З.і.** є виборці у певній кількості (у Латвії 1/10 частина виборців, у Македонії 10 тис осіб, у Словенії не менше 5 тис. виборців). У постсоціалістичних країнах ЦСЄ і колишнього СРСР це право належить переважно президентам. В Україні, відповідно до ст. 93 Конституції України, право **З.і.** належить є Президентові України, народним депутатам України, Кабінету Міністрів України і Національний Банк України. Законопроекти, які вносяться Президентом України у порядку **З.і.** до Верховної Ради України і визнаються ними як невідкладні, розглядаються позачергово. /Г.Зеленько/

Законодавчі збори – назва однопалатного парламенту країни або законодавчої влади в ряді суб'єктів, напр., РФ. /Л.Малик/

Закономірності політичні – необхідні й суттєві, стійкі й повторювані зв'язки у процесі політичних відносин і діяльності, функціонування та розвитку політичного життя, взаємодії політики з ін. сферами суспільного життя. /Р.Мирський/

Законопроект – запропонований, але ще не ухвалений закон, який не має чинності. Поданий на перше читання в парламенті **З.** містить лише назву з пояснювальною запискою. Після ухвалення в першому читанні складається повний текст **З.**, визначаються розділи закону, додатки. У другому читанні **З.** парламентарії обговорюють основні принципи й цілі майбутнього закону. Після ухвалення у другому читанні, **З.** з поправками проходить третє читання і у разі його схвалення передається на підпис главі держави. /М.Школяр/

Закордонний українець – особа, яка є громадянином ін. країни або особою без громадянства, має українське етнічне походження або є родом з України. /Л.Харчук/

«Закрите суспільство» – сусп-во, в основі якого є не буття людини як найбільша цінність, а організоване пригнічення її життєвості і природності, знеособлення й обайдуження особистості. Прикладом «**З.с.**» може бути СРСР, де існували тотальний контроль за життєдіяльністю громадян, «залізний занавіс» із зовнішнім світом, непрозорість життя представників вищих структур державної влади. Поняття «**З.с.**» з'явилося і набуло поширення із появою книги англ. політолога К.Поппера «Відкрите суспільство та його вороги» (1943). Див.: «Залізна завіса». /В.Денисенко/

«Залізна завіса» – термін періоду «холодної війни». Вперше це словосполучення пролунало ще у 1920 р. (з вуст дружини одного із британських політиків). Однак популярним воно стало після відомої промови В.Черчилля 5 березня 1946 р. у Фултоні (США), який заявив, що Європу відтоді розділяє «**З.з.**». /О.Падалка/

«**Залізний закон олігархії**» – тенденція у політичних організаціях (*політичних партій і профспілках*) ставати олігархічними, не дивлячись на те, що вони можуть прагнути до внутрішньої демократії. «Той, хто говорить організація, говорить олігархія», – стверджував *Р.Міхельс*, який перший сформулював цей закон у своїй книзі «*Політичні партії*». /*М.Поліщук*/

Запит – один із видів звернення органу державної влади, депутатів, уповноважених посад і службових осіб, громадян або об'єднань громадян до органів державної влади, їх посадових осіб з вимогою дати у визначений строк необхідну інформацію. В Україні **З.** як вид звернення застосовується відповідно до законодавчо визначеної процедури. Суб'єктами **З.** є органи державної влади, їх посадові особи, народні депутати України, депутати Верховної Ради АРК, депутати місцевих рад, громадяни України або їх об'єднання, адвокати. **З.** може бути колективним або індивідуальним. **З.** подається лише у письмовій формі і адресується відповідному державному органу або його посадовій особі. Об'єктом **З.** є інформація про події, дії органів влади, стан справ у відповідній сфері суспільних відносин, а також інформація щодо особи. Мета **З.** – отримати інформацію у визначені законом строки у встановленому порядку. Органи, до яких адресовано **З.** зобов'язані надати інформацію, що стосується їх діяльності, письмово, усно, по телефону чи використовуючи публічні виступи своїх посадових осіб. Суб'єктом **З.** є юридичні та фізичні особи. **З.** юридичних осіб впливає з їх компетенції, а **З.** громадян – з їх правового статусу /*Г.Зеленько*/

Засоби масової інформації (мас-медіа) – форми комунікації, такі як газети, журнали, радіо і телебачення, звукозапис, відеозапис, Інтернет тощо, що призначені інформувати масову аудиторію. На жаль, і після 20-ти років незалежності України **ЗМІ** не стали рупором громадянського сусп-ва, зосередженні в руках приватних осіб – сучасних олігархів, державних органів центральної і місцевої влади. Не відбулося також посилення комунікації влади і **ЗМІ**, посилилось перешкоджання законній професійної діяльності журналістів, знизився рівень реакції державних органів на критичні публікації газет, звернення журналістів тощо. **ЗМІ**, які відійшли у приватний сектор, опинились у руках олігархів, сприяли засвоєнню й поширенню фальшивих цінностей. /*Н.Хома*/

Застій політичний – затримка *політичного розвитку*, формування відсталих політичних структур, які гальмують розвиток *сусп-ва*. **П.з.** виникає в умовах *тоталітаризму*, монопольної *влади*, відсутності політичної конкуренції. /*Л.Климанська*/

Захід – термін, яким об'єднують західну Європу, США та ін. країни європейського регіону. /*В.Піча*/

Західноєвропейський Союз (ЗЄС) – заснований у 1955 р., прагне узгоджувати з НАТО політику у сфері безпеки і оборони країн Західної Європи, виконує роль «оборонної складової» ЄС. Штаб-квартира знаходиться у Брюсселі (Бельгія). Членами **ЗЄС** є 10 країн Європи: Бельгія, Великобританія, Греція, Іспанія, Італія, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Португалія і Франція. Асо-

«Захопи Волл-стріт» (або «Окупуй Волл-стріт»)

ційованими партнерами є: Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Словачія, Чехія, Угорщина. Спостерігачами є: Австрія, Данія, Ірландія, Фінляндія, Швеція. ЗЕС став дієвим інструментом європейців для проведення миротворчих та гуманітарних операцій. Україна підтримує постійний контакт з ЗЕС, вбачає в ньому важливий елемент системи європейської безпеки. /В.Піча/

«Захопи Волл-стріт» (або «Окупуй Волл-стріт») – рух, який виник в кінці 2011 р. в Нью-Йорку під впливом повстань «арабської весни». За короткий строк став всесвітньо відомим і розповсюдився по найбільших містах США та Європи. Загальна мета руху, головними учасниками якого були молоді нью-йоркці, – довести до загального відома, що всім керує 1% населення США – люди, які контролюють всі сфери суспільного життя, маніпулюють органами влади, законодавства, загальною побудовою американського сусп-ва. /В.Піча/

«Захопи Україну» – рух, який за прикладом акції «Захопи Волл-стріт» в діловому центрі Нью-Йорка, в кінці 2011 р. став актуальним і в Україні, коли у столичному парку ім.Т.Г.Шевченка відбулися перші, хоча й небагатолюдні, збори, мета яких – надати можливість кожній людині прийняти і висловити те, що в неї накипіло, висловити об'єктивно, і щоб ця людина була почута владою, суспільством. Див.: *«Захопи Волл-стріт»*. /В.Піча/

Зацікавлені групи – групи, залучені до формування політики, яке здійснюють політичні актори (міністри, урядовці, члени парламенту, партії тощо). Основна тенденція **З.г.** – збільшення кількості їхніх членів. З утворенням ЄС виникли міжнародні Федерації національних **З.г.**, а в деяких випадках і груп, які діють на міжнародному рівні. /Р.Мирський/

Збройний конфлікт – в оперативному плані **З.к.** має, як правило, прикордонний і локальний характер, тоді як війна охоплює широкий простір країни і передбачає поразку стратегічно важливих об'єктів у тилу противника. Див.: *Конфлікт*. /Л.Осадчук/

Збройні сили – військова організація країни, одне з найважливіших знарядь політичної влади. Див.: *Військове суспільство; Збройні сили України*. /В.Савка/

Збройні сили України – це військова державна структура, стратегічне завдання якої – збройний захист суверенітету, територіальної цілісності та недоторканості України від воєнного нападу або загрози воєнного нападу ззовні. Див.: *Збройні сили*. /В.Савка/

«Зелений» рух – екологічний суспільно-політичний рух, що виник наприкінці 70-х – на початку 80-х рр. ХХ ст., спочатку в індустріально розвинутих країнах Заходу, а невдовзі – у країнах Центральної та Східної Європи. З кінця 1980-х рр. угруповання «зелених» виникають у республіках СРСР. В Україні на базі екологічної асоціації «Зелений світ» утворилася Партія Зелених України (вересень, 1990 р.). /Л.Осадчук/

«Зелені чоловічки» – термін, який почав вживатися у світових і вітчизняних ЗМІ і політичній публіцистиці щодо добре навчених і озброєних російських диверсантів (ГРУ ЗС РФ), засланих у Крим і східні регіони України

для здійснення терористичних актів, захоплення в заручники укр. громадян, адміністративних будівель, розгортання сепаратистського руху проросійського населення України і провокацій. Отже, основна їхня мета – забезпечення політичних і економічних завдань у будь-якій країні світу, де є інтереси Росії, та захист росіян за кордоном. Після висадки, перш ніж почати операцію, російський спецназ на території ін. країни перевдягається у форму, що не засвідчує їхню причетність до російської армії. /О.Простова/

Злочин – будь-яка дія, що суперечить законам, установленим політичною владою. Див.: *Видача злочинців; Екстрадиція; Злочини комунізму; Злочини проти миру.* /А.Панарін/

Злочини комунізму – тяжкі злочини, скоєні комуністичним тоталітарним режимом як в СРСР, так і в ін. постсоціалістичних країнах. В основному **З.к.** – це злочини сталінізму. Ще й до сьогодні не пораховано всіх, на кого радянська репресивна машина завела «справи». Комунізм приніс в Україну масові страсти, продрозверстку, захоплення заручників та голодомори. Протягом двадцяти років після падіння комунізму в Європі національні суди виявилися неспроможними засудити воєнні злочини, геноцид, злочини проти людства та тортури. Див.: *Злочин.* /І.Яцишин/

Злочин проти миру – це планування, підготовка, розв’язування та ведення агресивної війни. Див.: *Воєнні злочинці; Екстрадиція.* /Ю.Сліпецька/

Злочини проти людства – це здійснювані великомасштабні та систематичні дії щодо цивільних осіб, зокрема, умисне винищення, депортація (напр., крим. татар), насильницькі переміщення населення (напр., операція «Вісла»), тортури, тероризм та ін. Щодо нелюдських діянь Конвенція 1968 р. декларує «Незастосування терміну давності до злочинів проти людства», виправдання злочинів проти людства, напр., у Франції карається тюремним ув’язненням строком до п’яти років. /Р.Мирський/

Зміна політична – зміна, пов’язана з трансформацією політичної системи, існуючого політичного режиму. Сукупним визначенням **З.п.** і політичного процесу є *політичний розвиток*. Останній здійснюється в двох взаємопов’язаних, але різних аспектах – процесу трансформації, оновлення і змін. /С.Орлов/

Змішана виборча система – виборча система, яка є тією чи ін. комбінацією мажоритарної й пропорційної виборчих систем. **З.в.с.** впроваджена у багатьох країнах світу. У країнах, де функціонує однопалатний парламент, кількість виборчих округів ділиться пополам. 50% депутатів обирається за партійними списками у єдиному загальнонаціональному окрузі, а 50% – за окремими мажоритарними округами. У країнах з двопалатною структурою законодавчого органу поділ місць в ньому відбувається за палатним принципом: половина депутатів нижньої палати обирається за мажоритарним принципом, а друга половина – за партійними списками до верхньої палати. Вибори до ВРУ 2012 р. відбулися за **З.в.с.** Див.: *Виборча система; Мажоритарна виборча система; Пропорційна виборча система.* /І.Бегей/

Змова – таємна угода вузького кола осіб про збройний виступ з метою повалення або послаблення влади, підриву існуючого ладу. Демократичне сусп-во виключає змову як форму боротьби за владу. /І.Яцишин/

Знання політичні – сукупність знань суб'єктів політичного життя і політичної діяльності про політику, політичну організацію і політичну систему сусп-ва, державні структури, політичні права і свободи, обов'язки громадянина, закономірності політичного процесу, міжнародних відносин тощо. Такі знання виробляє і вносить у політичну практику наука *політологія*. Див.: *Політологія*. /Т.Каменська/

Зобов'язання політичні – політичні правовідносини, в яких одна сторона зобов'язується здійснити на користь ін. певні дії або утриматися від здійснення конкретних дій, заходів; ін. сторона, у свою чергу, має право вимагати від зобов'язуючого *гаранта* використання прийнятих ним зобов'язань. /І. Алексєєнко/

Зовнішня безпека країни – стан захищеності таких основ державного ладу, як *суверенітет*, територіальна недоторканість та обороноздатність країни. /Ю.Шведа/

Зовнішня політика – загальний курс країни у міжнародних справах, покликаний регулювати стосунки даної країни з ін. країнами і народами відповідно до її принципів і цілей. /Ю.Шведа/

Зовнішньоекономічна політика – діяльність країни на міжнародній арені (сукупність стосунків з ін. країнами світу та міжнародними організаціями), спрямована на реалізацію економічного інтересу. Мета **З.п.** – покращення становища країни у світовому господарстві, участь у міжнародному поділі праці, підтримка вітчизняних товаровиробників на світових ринках та їх захист на внутрішньому ринку тощо. Головне стратегічне завдання **З.п.** – створення сприятливих зовнішньоекономічних умов для розширеного відтворення всередині країни. /Р.Демчишак/

Зона вільної торгівлі – зона, країни-члени якої зобов'язують усунути перешкоди для взаємної торгівлі. За узгодженими правилами створення зони товари, вироблені за межами зони, можуть пересуватися з країни до країни в межах зони. Кожна країна, яка входить в **З.в.т.** й далі самостійно визначає свої торгівельні відносини з країнами – членами зони. /В.Кулішов/

Зони, вільні від ядерної зброї в Європі – території, вільні від випробування, виробництва, розміщення, зберігання і транзиту ядерної зброї, а також у межах, яких і проти яких виключається застосування ядерної зброї. Без'ядерні зони утворюють як регіони, так і окремі країни чи частини країн. Україна, яка успадкувала ядерну зброю після розпаду СРСР, у 1994 р. позбулася ядерного статусу. Існують пропозиції про створення зон, вільних від ядерної зброї, у Центральній і Східній Європі. Див.: *Ядерні країни; Ядерна політика*. /Р.Демчишак/

Зрілість політична – рівень розвитку особистості, що характеризує ступінь і повноту оволодіння нею досвідом політичних відносин. /С.Андрейчук/

« I »

Івент-аналіз (англ. *event* – подія) – подієвий аналіз, методика вивчення динаміки політичних ситуацій, що ґрунтується на спостереженні за розвитком та інтенсивністю подій із метою визначення тенденцій їх еволюції. **І.-а.** звертає особливу увагу на частоту та рівні інтенсивності подій, що формують взаємодію сторін у рамках конкретної ситуації. **І.-а.** відкриває для дослідника ті аспекти політичного процесу, які можуть залишитись закритими у випадках, коли вивчаються лише узагальнені фактологічні дані про політичну ситуацію. Засновником методики **І.-а.** вважають амер. вченого *Ч.Тілли*, який у 60-ті рр. ХХ ст. у своїх дослідженнях застосовував її при вивченні варіативного рівня колективного насилля під час расових хвилювань у США та його причин. */Т.Панченко/*

Ідеал (фр. *idéal* – ідея, першообраз) – образно уявлена мета, яку визнає країна, нація, клас, верства, партія або окремий соціальний суб'єкт щодо розв'язання конкретних, історично назрілих питань, створення досконалого способу суспільного життя. */Л.Харчук/*

Ідеал політичний (фр. *idéal* – досконалий) – ціннісно-світоглядне відображення та впорядкування соціально-політичних реалій у вигляді мети, образів, уявлень про майбутнє; взірць досконалості, котрий виступає для суб'єктів політики моделлю бажаного, критерієм оцінки дійсності з позицій віддаленої мети. **І.п.**, його сутність і зміст залежать від реального політичного життя сусп-ва і країни, їх суб'єктів, політичного режиму, політичної організації та політичної системи сусп-ва, свідомості та культури політичної еліти, населення даної країни. */В.Піча, О.Хімяк/*

Ідеалізм політичний (фр. *idéalisme*, через лат. *idealis* від дав.-гр. *idéa* – ідея) – взірць, уявлення, образ досконалого суспільно-політичного життя, котре виступає для суб'єктів політики та широких верств населення моделлю бажаного майбутнього устрою та критерієм оцінки дійсності з позицій віддаленої мети. */В.Литвин/*

«Ідеальполітика» (нім. *idealdpolitik*) – альтернатива силовій концепції «політичного реалізму», пов'язана з лібералізмом, що сягає корінням кантіанської ідеї про мирну взаємодію та наближення «вічного миру» завдяки моральному вдосконаленню соціуму. */А.Кудряченко/*

Ідентитарна демократія (лат. *identitas* – тотожність, ідентичність) – теорія, яка виходить з того, що існує народ як певне цілісне утворення з єдиною волею, яка повинна бути виражена без опосередкованих ланок. Основний акцент переноситься на пряму демократію, а принцип представництва обмежується або заперечується взагалі. Суверенітет розуміється як здійснення загальної волі, при цьому сам індивід відчужує свої права на користь спільного. Таке трактування демократії бере початок з теорії *Ж.-Ж.Руссо*, знайшло продовження у марксист-

Ідентифікація політична

мі та реалізоване у «соціалістичній практиці». Негативними сторонами практичного втілення цієї моделі демократії стали: диктатура більшості над меншістю, заборона на право мати ін. думку, придушення опозиції, заперечення автономії особистості та розгляд індивіда як частини цілого (класу, нації), зведення свободи особистості до прийняття того, що добре для всіх. /В.Бортніков/

Ідентифікація політична – 1) процес самоототожнення індивіда з ін. людиною (політичним лідером), групою (партія, політичний рух і т.д.), цілі та інтереси якої сприймаються ним як свої власні, визнаються зразком політичної поведінки тощо. **І.п.** є мінливим утворенням, яке може несподівано трансформуватись залежно від соціально-політичних чинників впливу в сусп-ві. **2)** форма політичної соціалізації особистості, суть якої полягає в засвоєнні нею певних систем політичних, ідеологічних знань, сприйманні настанов, цінностей сусп-ва, ототожненні себе з певними нормами та взірцями групової поведінки. Метою цього процесу є адаптація до певної системи, становлення як громадянина. **І.п.** сприяє формуванню політичної свідомості особистості, раціональної орієнтації у політичному житті, самостійного політичного мислення та політичної поведінки. /М.Обушній/

Ідентичність (лат. *identifico* – ототожнення) – усвідомлення особою своєї приналежності до певної групи, свого статусу та ролі. Поняття введене З.Фрейдом. У політології під **І.** розуміється почуття приналежності особи до певної групи, згода з певними політичними цінностями, вираз симпатії до певної *партії, лідера*, надання їм підтримки. **І.** тісно пов'язана з політичною свідомістю. /І.Каменська/

Ідеократія (лат. *idea* – ідея, гр. *kratos* – влада) – верства професійних ідеологів, що культивують залежність суспільної свідомості, усіх ін. сфер суспільного життя від панівної ідеології. /Д.Яковлев/

Ідеологічний державний апарат – поняття, яке використовується у концепції фр. неомарксиста Л.Альтюссера (1918-1990) для позначення інституціоналізованості суспільної ідеології. Її реалізація розглядається у рамках інститутів, які спеціалізуються на виконанні ідеологічних функцій і формують структурну матрицю панівної у сусп-ві ідеології, яка охоплює весь спектр існування суб'єктів та підпорядковує їх існуючому порядку. До **І.д.а.** Л.Альтюссер відносив як державу, яку трактував як «репресивний апарат», так і сім'ю, систему освіти, церкву, ЗМІ, партії, мистецтво тощо, які забезпечують відтворення відносин експлуатації, наділяючи індивідів формами суб'єктивності, відповідними до їх місця у системі виробничих відносин, підкоряючи таким чином їх пануючій ідеології. /В.Бліхар/

Ідеологія (гр. *ιδεολογία*, від *Ιδεα* – прообраз, ідея + *λογος* – слово, розум, вчення) – система поглядів та ідей, в яких усвідомлюються й оцінюються ставлення людей до дійсності і один до одного, соціальні проблеми та конфлікти, визначаються цілі (програми) соціальної діяльності, спрямовані на зміцнен-

ня або зміну, розвиток існуючих суспільних відносин. **І.** регулює, інтегрує, спрямовує діяльність людей у всіх сферах життя сусп-ва, пронизує все сусп-во, у т.ч. і його політичну сферу, є основою організації політичного життя. Ідеологічна структура виступає «розумом» сусп-ва, визначає всю суспільну систему, формує нормативно-ціннісну основу сусп-ва. Термін «**І.**» впровадив автор книги «*Елементи ідеології*» (1801), фр. мислитель *А.Л.К. Дестюд де Трасі* для визначення вчення про ідеї, яке дозволяє встановити тверді основи для політики, права, економіки, етики тощо. /*І.Буров*/

Ідеологія політична – система концептуально оформлених уявлень, ідей і поглядів на політичне життя, яка відображає інтереси, світогляд, ідеали, умонастрої людей, класів, націй, сусп-ва, політичних партій, громадських рухів та ін. суб'єктів політики. Важливою функцією **І.п.** є оцінка політичної реальності, результатів і наслідків політичної діяльності. За допомогою **І.п.** політичні сили обґрунтовують свої цілі, завдання і підбирають засоби для їх реалізації за умови, що вони сприймаються більшістю сусп-ва. Див.: *Ідеологія; Ідеологія соціального насильства*. /*І.Буров*/

Ідеологія соціального насилля – система уявлень та ідей, яка обґрунтовує можливість і необхідність використання насилля для докорінної трансформації сусп-ва. Вперше **І.с.н.** була застосована в діяльності якобінської диктатури (1789-1799) у Франції. пізніше цю ідеологію використали лідери більшовизму під час революції 1917 р. і у СРСР. Див.: *Ідеологія; Ідеологія політична*. /*В.Соколов*/

Ідеологізація – розуміння політичних та ін. соціальних інститутів виключно як виразників тієї чи ін. ідеології, яка направлена на легітимізацію і захист інтересів певних соціальних груп. /*Л.Харчук*/

Ієрархія (гр. *ἱεράρχία*, від *ἱερός* – священний + *ἀρχή* – влада) – «службова драбина», шерег посад, звань тощо у порядку підпорядкування і переходу від нижчих до вищих. /*І.Каменська*/

Ізоляціонізм (фр. *isolation* – відокремлення, роз'єднання) – зовнішня політика країни, яка здійснюється з метою максимального запобігання спілкуванню та співробітництву з однією або кількома країнами. Термін набув поширення у роки Другої світової війни щодо тих амер. політиків, які не бажали участі США у цій війні та укладанні післявоєнних договорів. /*М.Поліщук*/

Ілюзії політичні (лат. *illusio* – помилка) – невірна умова, яка базується на помилкових політичних установах суб'єктів політики. /*Л.Скоцилас*/

Імідж (англ. *image* – образ) – публічний портрет об'єкта, підкреслює його специфічність та унікальність, прагнення ідеалізувати його риси в контексті уподобань електорату. **І.** перебуває між реальним і бажаним, сприйняттям і уявою. **І.** як картина-символ, котра замінює собою складнішу структуру, стає важливим у діяльності будь-якої людини. /*О.Куценко*/

Імідж політичний – образ (найчастіше – політика, політичного лідера), що цілеспрямовано формується й покликаний здійснювати емоційно-психологічний вплив на певних осіб із метою популяризації, політичної реклами тощо. /О.Куценко/

Імідж політичної партії – уявлення про партію, що склалося у масовій та індивідуальній свідомості на основі її програми та практичної політичної діяльності. **І.п.п.** є одним із чинників її політичного успіху, та в значній мірі залежить від іміджу її лідера (чи лідерів), його вольових якостей, спроможності бачити й аналізувати політичні проблеми, пропонувати альтернативні шляхи їх вирішення. Формуванню позитивного **І.п.п.** сприяє активність членів партії, рівень їх згуртованості та організаційної монолітності. /Ю.Шведа/

Іміджева політика – комплекс дій і заходів, що плануються, реалізуються та контролюються державною владою з метою створення привабливого іміджу країни у межах стратегії забезпечення національних інтересів. У таких, напр., країнах – піонерах іміджевих стратегій, як США і Великобританія – **І.п.** реалізується у межах публічної дипломатії. Щороку США витрачає мільйони на поліпшення свого іміджу. /Л.Харчук/

Іміджелогія – наука про стратегію, тактику та техніку формування потрібної думки про країну, політичного діяча, політичну партію тощо. /Л.Климанська/

Іміджмейкер (англ. *image* – образ і *maker* – творець, виробник) – спеціаліст із створення певного образу (іміджу) політичного діяча, актора, фірми тощо. Вирізняють імідж політика політичної організації, установи, міжнародних відносин – держави, політичних програм, політики тощо. Донесення **І.** до споживача визначається як PR (Паблік рилейшнз). «Сірий PR» або «чорний PR» прагне зруйнувати позитивний імідж з використанням заборонених, аморальних засобів. Отже, завдання **І.** – донесення до споживача певного образу (інформації), який він збудував. **І.** має володіти знаннями політології, соціальної психології, соціології, культурології тощо. /Л.Климанська/

Іміджмейкінг (англ. *image-making* – буквально «створення іміджу») у політиці – сукупність засобів і методів Паблік рилейшнз, що використовуються в процесі формування й експлуатації в політичних цілях особливих, сталих «образів» – іміджі певних носіїв, лідерів. Див.: *Імідж.* /Д.Прошин/

Іммігранти (лат. *immigrantis* – вселяюся) – громадяни, що прибули в країну перебування в порядку імміграції. У 2013 р. в Україні перебувало майже 1 млн іммігрантів. Див.: *Імміграція.* /Л.Харчук/

Імміграція (лат. *immigratio* – вселення) – в'їзд іноземців у країну на тривале або постійне проживання, а також тимчасове їх поселення в даній країні з метою заробітку (сезонна **І.**). Відповідно до ст. 5 Закону України «Про імміграцію» щороку встановлюється квота **І.** за категоріями іммігрантів у розрізі регіонів. Зокрема, у 2012 р. уряд дозволив в'їхати в Україну та залишитися на постійного проживання 8 217 іноземцям та особам без громадянства (для порівняння, у 2011р. – 7 595). /В.Ніконенко/

Імобілізм – термін, яким характеризують політичні режими з властивою їм урядовою нестабільністю. Застосовувався щодо врядування у Франції за часів Третьої і Четвертої республік. **І.** є результатом складних соціально-політичних розколів, унаслідок чого до влади зазвичай приходять слабкі, нестабільні коаліційні уряди, нездатні дійти політичної згоди й підпорядковуються режимам зі сумнівною легітимністю. /Г.Щедрова/

Імператив (лат. *imperativus* – наказовий) – термін, введений *І.Кантом*, який вказує на загальний закон, вищу вимогу, дуже важливий принцип, який орієнтує, що потрібно робити й обов'язково виконувати. Безумовним **І.** сучасності є необхідність виживання людства, пов'язана зі запобіганням ядерної, хімічної, бактеріологічної та ін. війни, збереження довкілля. /Ю.Шайгородський/

Імперативний мандат (лат. *imperativus* – владний, наказовий) – **1)** у юридичних термінах – договір, при якому одна сторона, уповноважений, зобов'язується виконати одну або кілька дій в інтересах іншої сторони (довірителя), форма взаємовідносин обраних депутатів представницького органу державної влади, керівного виборчого органу політичної партії, обраних посадових осіб і тих, хто брав безпосередню участь у виборах; **2)** мандат депутата парламенту або ін. представницького органу влади, який характеризується тим, що депутат зв'язаний наказами виборців і у своїй діяльності відповідальний перед ними. **І.м.** передбачає можливість відкликання депутатів, які не виконують накази виборців або власні передвиборчі обіцянки, виявляють некомпетентність, вчинили моральні проступки, несумісні з статусом депутата. У сучасних демократичних державах рідко застосовується. Найчастіше **І.м.** наділяються депутати, які призначаються на посаду депутата, або які є депутатами «за посадою». Своєрідною формою **І.м.** є юридична заборона депутата, який балотувався за списком політичної партії, на перехід у фракцію, сформовану ін. політичною партією або блоком. Перехід у ін. фракцію автоматично означає для депутата втрату депутатського мандата. У сучасних демократичних державах **І.м.** застосовується щодо депутатів представницьких органів самоврядування. /Г.Зеленько/

Імперіалізм – політичне й економічне панування країни або країн над ін., яке веде або до встановлення іноземного правління за допомогою сили, або до економічної експлуатації. У *політології* є два підходи до **І.:** перший підкреслює політичну роль і прослідковує **І.** від стародавніх цивілізацій, заснованих на експлуатації, зокрема, Римської Імперії; другий – виділяє економічні чинники і розглядає **І.** як особливість головним чином ХХ ст. і *капіталізму*. /В.Кулішов/

Імперіаліст – **1)** прихильник політичного та економічного панування одних країн і народів над ін., формування та існування колоніальної системи світу або асиметричної залежності чи різних форм контролю групи одних країн від ін., встановлення світової ієрархії, що в різних формах постійно відтворюють модель «домінуючий центр – підкорена периферія»; **2)** носій політичних та

Імперія

ідеологічних поглядів, що обґрунтовують імперіалістичну політику країн – залучення до цивілізації та християнської релігії відсталих народів та територій; повернення до історичних та культурних основ; поширення «прогресивних» ідеологій (напр., марксистської); поширення демократії на Сході; 3) політичний або громадський діяч, що проводить імперіалістичну політику; 4) в рамках марксистської доктрини та ідеології – прихильник капіталізму. /Л. Угерин/

Імперія (лат. *imperium* – влада) – велика держава, утворена шляхом включення до свого складу територій ін. країн, колоніальних володінь. **І.** є однією з найдавніших форм державного устрою (напр., Римська, **І.** Франків). Останньою у світі імперією був СРСР, розпад якого завершив існування **І.** /В. Кулішов/

Імпічмент (англ. *impeachment* – звинувачення, осудження) – процедура обвинувачення у вищому органі законодавчої влади країни, особливий порядок притягнення до відповідальності та судового розгляду справ про злочини вищих посадових осіб (президентів, міністрів та ін.) до завершення терміну їх повноважень. У 1999 р. питання про **І.** було поставлено щодо Президента США *Б.Клінтона*. У Литві у порядку **І.** весною 2004 р. парламентом у відставку було відправлено Президента Литви *Р.Пакаса*, який був звинувачений у співпраці з російськими спецслужбами та кримінальними структурами. Конституція України також передбачає **І.** Президента у разі вчинення ним державної зради або ін. злочину. **І.** можна розуміти як вищу форму розвитку демократії в країні. /О. Падалка/

Імплементация (лат. *impleo* – виконувати, наповнювати) – виконання, здійснення країнами міжнародно-правових норм; процес транспортування актів законодавства, включаючи створення порядку та процедур їхнього впровадження (**І.** у вузькому змісті); тлумачення, практика застосування, забезпечення дотримання та виконання норм права органами державної влади (**І.** в широкому сенсі). У системі міжнародних відносин **І.** – це реалізація, виконання країною міжнародних правових норм, приведення національного законодавства у відповідність до міжнародного. /Р. Демчишак/

Імунітет (лат. *immunitas* – звільнення від чогось) – виключне право не виконувати деякі загальні закони, яке надається особам, що займають особливе становище в країні (напр., президент країни, дипломат, депутат). /М. Пірен/

Імунітет дипломатичний – сукупність прав і привілеїв, які надають дипломатичним представникам зарубіжних країн та їхнім співробітникам: недоторканість особистості, житла і власності, непідсудність судами країни перебування, звільнення від податків тощо. **І.д.** надається дипломатичним представникам зарубіжних країн або органам міжнародних організацій. Обсяг **І.д.** встановлений Віденською конвенцією про дипломатичні зносини 1961 р. та ін. документами. /А. Кудряченко/

Імунітет президентський – встановлена законом недоторканість президента як глави держави, яка означає, що президент не може бути притягнутий

до кримінальної відповідальності, затриманий чи заарештований поки перебуває на посаді президента. Проте, у Франції, напр., президент може бути підданий спеціальному суду тільки у разі скоєння ним державної зради. В Україні, згідно з Конституцією, Президент користується правом недоторканності на час виконання своїх повноважень. /М.Головатий/

Інавгурація (лат. *inaugurare* – посвячувати) – святковий акт вступу на посаду, урочистий вступ у владу першої особи країни (напр., президента). /Г.Щедрова/

Інакодумство – точка зору, яка протистоїть офіційній. /І.Доцяк/

Інвеститура уряду – винесення парламентом вотуму недовіри новосформованому уряду. /М.Головатий/

Індекс вибірковості – показник, що слугує для порівняння ефективності впливу ЗМІ при проведенні тих чи ін. дій чи політичних піар-кампаній. При розрахунку **І.в.** частку аудиторії конкретного ЗМІ, що включений у цільову аудиторію політичної кампанії, ділять на частку населення, що виступає як цільова аудиторія кампанії. Здобутий показник помножують на 100. /О.Петров/

Індекс демократії – показник рівня розвитку демократії в країні, що визначається рейтингом 167 країн світу, який щорічно оприлюднює авторитетний англomовний журнал «The Economist». При складанні класифікації враховуються 60 різних показників, згрупованих по 5 категоріях: вибори і плюралізм, громадянські свободи, діяльність уряду, політична заангажованість населення і політична культура. Уперше індекс був складений 2007 р., доповнений 2008 та 2010 рр. **І.д.** визначається на основі відповідей на 60 питань, кожне з яких має два або три варіанти відповіді. Більшість відповідей дають експерти, а частина отримуються шляхом опитування громадської думки у відповідних країнах. Залежно від місця у рейтингу країни класифікуються так: повноцінна демократія, недосконала демократія, перехідний режим, авторитарний режим. У 2012 р. демократичні показники України погіршилися, вона опустилася на 80 позицію за індексом демократії, очоливши список країн із гібридними режимами (такими вважаються режими, у яких на виборах відбуваються значні порушення, які часто не дозволяють вважати їх вільними та справедливими; уряд тисне на опозиційні партії; поширена корупція; слабе верховенство права; громадянське суспільство слабе; переслідування журналістів; судова влада не є справді незалежною. Зокрема, у звіті «The Economist Intelligence Unit «(«Індекс демократії 2012. Застій демократії») зазначається: «В Україні підриваються демократичні здобутки Помаранчевої революції, в тому числі проведення виборів, свобода ЗМІ та ставлення до опозиції. Мало хто переконаний, що засудження колишнього прем'єр-міністра *Ю.Тимошенко* до семи років ув'язнення не є прикладом значного зловживання судовою системою задля досягнення політичних цілей». Крім України як країни з *гібридними режимами* визначені у 2012 р. 37 країн, зокрема: Албанія, Грузія, Лівія, Малі, Боснія і Герцеговина, Кенія, Пакистан, Єгипет, Вірменія. У звіті виділено *повноцінні*

Індекс ефективності політичного режиму

демократії (зокрема, Норвегія, Швеція, Ісландія, Данія, Нова Зеландія, Австралія, Швейцарія, Канада, Фінляндія, США і Великобританія; усього – 25 країн), *демократії з дефектами* (Португалія, Франція, Італія, Греція, Естонія, Ізраїль, Індія, Польща, Латвія, Угорщина, Хорватія, Молдова, Румунія; усього – 54 країни), *авторитарні режими* (Алжир, Росія, Ефіопія, Руанда, Білорусь, Китай, Конго, Афганістан, Іран, Сирія, Північна Корея; усього – 51 країна). Див.: *Демократія. /Р.Демчишак, Н.Хома/*

Індекс ефективності політичного режиму – агрегований показник результативності функціонування політичних інститутів певної країни, насамперед органів державної влади. **І.е.п.р.** країни, як правило, визначають за наступними критеріями: рівень життя (доходи населення); соціальний захист, розвиток освіти, стан охорони здоров'я, тривалість життя населення; правовий захист громадян тощо. */О.Куценко/*

Індекс прозорості (транспарентності) – показник прозорості (відкритості, підконтрольності громадськості) діяльності органів державної влади, політичних та громадських об'єднань певної країни, критерії визначення якого розробляються авторитетними міжнародними організаціями, аналітичними центрами, журналами. Прозорість влади оцінюють за такими ознаками: максимальне інформування громадян про свою діяльність через друковані й електронні ЗМІ, практикування діалогу між громадськістю і владою, своєчасне реагування влади на суспільні запити. **І.п.** складається з таких показників: агрегований рівень корупції; якість виконання законів; якість роботи владних структур; юридична сила контрактів; ризик експропріації власності. */І.Колодій, Р.Демчишак/*

Індекс свободи – показник розвитку політичної, економічної та духовної свободи у країні, складові якого визначаються за певними критеріями. Скажімо, авторитетна міжнародна організація «Репортери без кордонів» щорічно публікує індекс свободи преси, критеріями з'ясування якого є відсутність нападів на журналістів, відсутність тиску на пресу, відсутність цензури. **І.с.** розроблений в дослідницькому проекті «Freedom in the Word» («Свобода у світі») міжнародної організації «Freedom House» («Дім свободи»), вимірюється на основі двох категорій (запозичених із «Загальної декларації прав людини»): політичні права та громадянські свободи. Перші щорічні огляди свободи «Дім свободи» розпочав у 1950-х рр. Починаючи з 1978 р. рейтинги 161 країни та 45 залежних або спірних територій подаються щорічно. */І.Тімар/*

Індоктринація – насильницьке нав'язування нації, соціальній групі, верстві, індивіду мети, цінностей, ідеологій у будь-який спосіб інститутами влади, політичними суб'єктами, що і було характерно за часів радянського режиму в СРСР. **І.** тісно пов'язана з *політичним маніпулюванням*. */М.Головатий/*

Індульгенція (лат. *indulgentia* – милість) – грамота про «відпущення гріхів», яка видавалась католицькою церквою від імені Папи Римського за гроші чи якісь заслуги перед церквою. */О.Пташник-Середюк/*

Індустріалізація – загальний процес перетворення економік і сусп-в із переважанням сільського господарства і виробництва виробів кустарного промислу в економіку та сусп-ва, в яких основними є переробні і пов’язані з ними добувні галузі промисловості. Процес **I**. чітко пов’язаний з *модернізацією* сусп-ва, особливо з урбанізацією, розвитком науки і техніки, *політичною модернізацією*. /В.Кулішов/

Індустріальна демократія – участь найманих працівників у прийнятті рішень щодо організації праці. /В.Кулішов/

Індустріальне та постіндустріальне суспільство – терміни, що використовуються для позначення основних стадій розвитку людського сусп-ва у рамках широкого рівня розвитку індустрії та технології матеріального виробництва. Концепція індустріального сусп-ва, головними ознаками якого стають розповсюдження великого машинного виробництва, урбанізація, закріплення ринкової економіки, набула свого розвитку у 50–60-х рр. ХХ ст. у США (Р.Арон, Д.Белл, У.Постон) і використовувалась для здійснення прикладних завдань організації виробництва та вирішення трудових конфліктів. Концепція постіндустріального сусп-ва сформована Д.Беллом у 1973 р. у роботі «Майбутнє постіндустріальне суспільство» на основі аналізу основних тенденцій зміни відносин секторів суспільного виробництва, становлення економіки послуг, формування наукового знання як самостійного елемента продуктивних сил. Було доведено, що в результаті бурхливого розвитку машинного виробництва у людини з’являється більше вільного часу, відповідно – і для творчості та самореалізації, а технічні розробки стають більш наукоємними. Теоретичні знання набувають особливого значення, розповсюдження яких досягається за рахунок функціонування надрозвинутої комунікаційної мережі. /В.Бліхар, В.Кулішов/

Інженерія виборча – різновид політичного *маркетингу*; означає пристосування виборчих процедур до реалізації інтересів *політичних еліт* щодо завоювання та збереження *влади* на регіональному та місцевому рівнях. /Н.Хома/

Інквізиція (лат. *inquisitio* – розслідування) – у католицькій *церкві* в XIII–XIV ст. судово-поліцейський орган для боротьби з ересями. Судочинство здійснювалося таємно, зі застосуванням тортур. Судді **I**. підпорядковувалися тільки Папі Римському. Єретиків (а це близько 5 млн осіб) зазвичай спалювали на вогнищі. /О.Пташник-Середюк/

Інкорпорація – спосіб систематизації законодавства, який полягає в об’єднанні за певним критерієм групи нормативно-правових актів в одному збірнику. /Н.Хома/

Інкременталізм – термін, введений Ч.Ліндбломом у праці «Наука або як зробити справу» (1959 р.), який характеризує процес ухвалення рішень урядом, особливо рішень, пов’язаних із бюджетом, коли політики ухвалюють рішення на основі відносно незначного корегування наявної ситуації, розглядають обмежену кількість ситуацій і здійснюють мінімальні зміни. За умов

серйозної економічної чи фінансової кризи, військового конфлікту така модель прийняття рішень є менш придатною. /*О.Коляса*/

Інновації політичні (англ. *innovation* – нововведення, лат. *innovatio* – оновлення, зміна) – створення нових підходів, технологій на основі переосмислення попереднього досвіду, запровадження новітніх досягнень та їх комплексне використання у сфері політичних відносин. Вони особливо характерні для перехідних сусп-в. Сутність **І.п.** є інноваційна діяльність, а змістом – комплексний процес виробництва, поширення та використання нового у політичній практиці. За джерелом впливу розрізняють такі **І.п.**: * *органічні* – внутрішньо зумовлені з наявним певним політичним змістом; * *запозичені* – внутрішньо зумовлені із зовнішнім змістовним джерелом; * *стимульовані* – зовнішньо зумовлені з внутрішнім змістовним джерелом; * *експансіоністські* – зовнішньо зумовлені із зовнішнім змістовним джерелом. /*В.Піддубний*/

Інститут політичний – самостійне явище політичного життя, елемент політичної системи, сукупність норм у певній сфері суспільних взаємин. Центральним **І.п.** сусп-ва є держава, яка концентрує у своїх органах влади повноваження, має систему управління та регулювання, функціонує на певній території, в межах легітимізованих у міжнародних масштабах кордонів, організовує стягнення різного роду збори та податки, видає закони контролює інформаційний простір, здійснює певні зовнішні функції. Серед ін. **І.п.** – політичні партії, громадські організації, профспілки тощо. Див.: *Держава; Політичні партії. /В.Чигрин, Є.Голома/*

Інститут політичного лідерства (лат. *institutum* – установа, установлення й англ. *leader* – ведучий, керівник, «провідник») – відносно стійкі типи та форми суспільно-політичних практик, що опосередковують організацію суспільного життя, забезпечують сталість зв'язків і відносин у межах політичної організації сусп-ва; є одним з різновидів соціального лідерства, пов'язаних з управлінням державотворчими та суспільними процесами. У сучасній політичній науці є різноманітні визначення політичного лідерства, зокрема: * стосунки між людьми у процесі спільної діяльності, за умов якої одна сторона забезпечує домінування своєї волі над ін.; * політична влада, яка здійснюється одним чи кількома індивідами з метою пробудження членів нації до дій; * постійний легітимний вплив владних осіб на сусп-во, організацію чи групу; * управлінський статус, соціальна позиція, пов'язана з ухваленням владних рішень, це керівна посада. /*Е.Афонін, Т.Новаченко*/

Інститут президенства в Україні – інститут, впроваджений у зв'язку із набуттям країною статусу незалежності. Початком існування **І.п.в.У.** можна вважати заснування посади Президента СРСР 15 березня 1990 р. третім позачерговим З'їздом народних депутатів СРСР. Це було зроблено переважно через бажання позбутися структур минулої системи та рушити у напрямі демократизації країни, чого не можна було зробити без хоча б часткового копіювання політичних інститутів та методів їх функціонування у розвинутих країнах світу. /*С.Орлов*/

Інституціоналізм – напрямок у сучасній політології, який вивчає стійкі форми організації та регулювання суспільного життя. /Л.Четверікова/

Інституціалізація партії – «вростання» партії у політичну систему. **І.п.** визначається багатьма чинниками, зокрема тривалістю існування, зміною її назви і порушенням організаційного континуїтету. /В.Савка/

Інсургент (лат. *insurgens* – повсталі) – повстанець, борець за незалежність і справедливість. Як правило, **І.** називали учасників народних повстань, що чинили збройний опір існуючій владі чи системі правління. Цей термін дещо застарів і нині застосовується рідко. /Л.Скочиляс/

Інтегральний націоналізм – різновид авторитарного націоналізму, що розглядає націю як органічну цілість і вимагає беззастережного підпорядкування особистості інтересам своєї нації, які ставить вище від будь-яких ін. інтересів (соціальної групи, інших націй, людства загалом). Його також називають органічним націоналізмом, ультранационалізмом, гіпернаціоналізмом тощо. Поняття «**І.н.**» уперше вжив французький рояліст *Ш.Моррас* (1868–1952) у 1900 р. **І.н.** Морраса став офіційною ідеологією руху, який він очолював – «Французького чину» («Action française», 1899-1944). Ін. ідеологом фр. **І.н.** вважають *М.Барреса* (1862–1923). Наприкінці 1920-х рр. амер. історик *К.Гейз* використав термін «**І.н.**» як родове поняття на означення одного з історичних типів націоналізму, що заступив ліберальний націоналізм XIX ст. У книзі «*Історична еволюція модерного націоналізму*» (1931) він запропонував таку типологію: гуманістичний націоналізм XVIII ст.; якобінський націоналізм часів Великої Французької революції; традиційний націоналізм післяреволюційної доби; ліберальний націоналізм XIX ст.; інтегральний націоналізм кінця XIX – XX ст.; економічний націоналізм, який розвивався паралельно з інтегральним. Амер. політолог *Дж.Армстронг* виділив такі характерні риси **І.н.**: **1)** віра в націю як найвищу цінність, якій слід підпорядкувати решту; **2)** апеляція до містичних уявлень про єдність усіх індивідів, що становлять націю, зазвичай базована на припущенні, що біологічні характеристики або незворотні наслідки спільного історичного розвитку об'єднують їх в органічну цілість; **3)** підпорядкування раціональної, аналітичної думки «інтуїтивно правильним» емоціям; **4)** виявлення «національної волі» через харизматичного лідера й націоналістичну еліту, організовану в одну партію; **5)** уславлення чину, війни та насильства як виявів найвищої біологічної вітальності нації. Нім. історик *П.Альтер* протиставив **І.н.** націоналізмові Рісорджименто XIX ст. Він вказав на вплив соціального дарвінізму на **І.н.**: його послідовники гадають, що у взаєминах рас і націй діють ті самі закони, що й у світі тварин; у боротьбі за існування виживе й візьме гору над ін. та нація, яка виявиться найсильнішою та найздібнішою. Інтегральні націоналісти рідко намагалися сформулювати свої погляди у вигляді послідовного вчення, апелюючи радше до емоцій своїх прихильників, аніж до їхнього розуму. Все ж можна виділи-

ти кілька основних тез, якими практично будь-який **І.н.** доповнює «основну доктрину» націоналізму: нація – не сукупність окремих індивідів, а органічне ціле, яке об'єднує всі покоління (і мертвих, і живих, і ненароджених); інтереси та цінності власної нації вищі від усіх ін. інтересів і цінностей; діяльність усіх членів нації має підпорядковуватися національним інтересам; слід придумувати або усувати з національного організму все, що загрожує його єдності, інтересам і цінностям; боротьба націй між собою за утвердження власних інтересів і цінностей природна й неминуча; у світі конкурентних націй наша нація має активно утверджувати свої інтереси і цінності, якщо потрібно – силою. Наприкінці XIX й у першій третині XX ст. інтегрально-націоналістичні рухи виникли в більшості країн Європи (*Е.Коррадіні* й Італійська націоналістична асоціація в Італії, «фелькіше» в Німеччині, *Р.Дмовський* і націонал-демократи (ендеки) в Польщі, усташі в Хорватії та ін.). У 1920-30-х рр. сформувався український **І.н.**, який охоплював «чинний націоналізм» *Д.Донцова*, «організований націоналізм» ОУН і «творчий націоналізм» Фронту національної єдності (ідеолог *М.Шлемкевич*). Найрадикальнішим різновидом революційного **І.н.** вважають фашизм (включно з націонал-соціалізмом), хоч деякі дослідники (*Е.Сміт*, *О.Мотиль*) заперечують прямий зв'язок між націоналізмом і фашизмом. Після поразки фашизму в Другій світовій війні **І.н.** у Європі й світі занепадає, однак і на початку XXI ст. інтегрально-націоналістичні партії діють у багатьох країнах (Національний фронт у Франції, Національно-демократична партія Німеччини, Ліберально-демократична партія Росії та ін.). /*О.Зайцев*/

Інтеграція політична (лат. *integratio* – відновлення, об'єднання у ціле) – сукупність політичних процесів, спрямованих на зближення, злиття суспільних, політичних, військових, економічних структур або етносів у рамках єдиної країни чи кількох країн із метою протидії деструктивним внутрішнім і зовнішнім чинникам. **І.п.** передбачає часткову передачу країною своїх повноважень спеціально створеним політичним інститутам кількох країн, транснаціональних структур із метою спільного вирішення глобальних проблем сучасності. Найбільш інтенсивно та результативно **І.п.** відбувається на Європейському континенті. /*Г.Кільова*/

Інтегрована політична культура – характеризується: тенденцією до єдності в уявленнях громадян щодо функціонування та можливостей *політичної системи* країни; низьким рівнем конфліктності і *політичного насилля*, переважанням громадянських процедур в розв'язанні *конфліктів*; лояльністю стосовно існуючого *політичного режиму*. /*О.Шурко*/

Інтелігенція в політиці (лат. *intelligentio* – розуміння, *intelligens* – мислячий, розумний) – частина людей, діяльність якої пов'язана з політичною сферою суспільного життя. Як зазначив *К.Мангейм*, це соціальна верства, яка знаходиться поза певних соціально-політичних відносин, є неангажованою. Вона більш повно усвідомлює політичний і соціальний досвід, критично мисляча і плюралістична в політиці. /*Я.Турчин*/

Інтерація політична (англ. *Interaction*, лат. *inter* + *activus* – діючий) – поняття, що характеризує взаємодію політичних суб'єктів між собою і з інститутами влади, опосередкове використання символів, норм, стереотипів та їх персональну інтерпретацію сторонами. /*Л.Безей*/

Інтервенція (лат. *interventio* – втручання) – втручання однієї країни у внутрішні справи ін. країни чи у її взаємини з третіми країнами. **І.** спрямовується проти територіальної цілісності чи політичної незалежності суверенних країн. **І.** називається ще *агресією*. /*Є.Гарацук*/

Інтереси національні – усвідомлені потреби нації, спонукальні мотиви її діяльності. Термін цей вживається у двох значеннях: як тотожний терміну «державні інтереси» і терміну «етнічні інтереси». /*Г.Кільова*/

Інтереси політичні (лат. *interest* – має значення, важливо) – один із головних спонукальних мотивів політичної діяльності, який зумовлює безпосередні відносини людей, які беруть участь у політиці. **І.п.** – це потреби і вигоди різних соціальних груп, обумовлені їх політичною діяльністю. /*Л.Буров*/

Інтернаціонал (лат. *inter* – між і *natio* – народ) – назва великих міжнародних об'єднань, як правило, політичних організацій класу робітників. /*Р.Демчишак*/

Інтернаціоналізм – світоглядний принцип, який стверджує рівність і суверенність усіх народів світу, потребує визнання та поважання самобутності соціально-історичних та культурних надбань кожного з них, виступає за розширення політичної, економічної та культурної співпраці між країнами. Реалізація цього принципу передбачає формування світової співдружності націй на засадах взаємодопомоги та взаємосприяння всебічному прогресивному розвитку. Принцип **І.** було покладено в основу діяльності таких міжнародних організацій, як Ліга Націй та ООН. /*Р.Демчишак*/

Інтернаціоналіст (лат. *inter* – «між» + *natio* – «народ», «нація») – **1)** прихильник рівності та суверенності усіх народів світу; **2)** носій світоглядних принципів та ідеологій інтернаціоналізму, що нівелюють або применшують вагу національних цінностей та інтересів; **3)** в рамках марксистської доктрини та ідеології – прихильник пролетарської солідарності, переваг інтернаціональних інтересів над національними; **4)** на рівні буденної свідомості – людина, для якої характерні почуття дружби та братерства та взаємодопомоги між народами. /*Л.Уєрин*/

Інтернет в політиці – використання можливостей інформаційно-комунікаційних технологій глобальної інформаційної мережі у сфері політики: для покращення умов доступу громадян до інформації про діяльність політичних інститутів (розміщення цієї інформації на веб-сайтах); для розширення можливостей прямої політичної участі громадян (електронні вибори, електронний референдум, електронне голосування, електронні петиції, електронні кампанії, електронні опитування тощо); для оптимізації діалогу між громадськістю і владою (кожен, хто має доступ до мережі, може виступати як одержувачем, так і відправником інформації). /*Р.Демчишак*/

Інтернування (лат. *internus* – внутрішній) – затримання воюючою чи нейтральною країною й позбавлення свободи пересування й виїзду за межі країни іноземців, суден і екіпажів воюючої країни до закінчення війни. /Л.Мандзій/

Інтерпеляція (лат. *interpellatio* – переривання промови, позов, вимога) – форма парламентського контролю, яка застосовується у країнах із парламентською, рідше – змішаною формою державного правління. Це особлива форма депутатського запиту, яка формується як вимога групи депутатів парламенту звернена до уряду в цілому чи до окремих його членів надати роз’яснення щодо певного суспільно-значущого питання або урядової політики в цілому. Процедура внесення **І.**: вноситься на пленарному засіданні парламенту, під нею підписується велика група депутатів, встановлюються жорсткі строки її подання та обговорення. Текст **І.** заздалегідь розсилається депутатам та уряду. Як правило, **І.** супроводжується пояснювальною запискою (меморандумом), де зазначаються причини появи **І.** та пропонується термін, протягом якого уряд має відповісти. Відповідь на **І.** підписує глава уряду, або міністр, до якого **І.** спрямована. Наслідком **І.** є парламентське обговорення та прийняття рішення шляхом голосування. Також наслідком дебатів може бути постановка питання про довіру уряду. Незадовільна оцінка парламентом інформації, яка надійшла у відповідь, висловлення недовіри або осуду дій можуть викликати відставку міністра чи уряду в цілому. Наслідком заслуховування відповіді на **І.** може бути створення слідчої комісії. Уряд, своєю чергою, діючи через главу держави, може розпустити парламент з призначенням дати нових виборів. **І.** може слугувати дієвим засобом контролю за діяльністю уряду з боку опозиції. Внесення **І.** у двопалатних парламентах практикується, як правило, лише в нижніх палатах. /Г.Зеленько/

Інтерпол – міжнародна організація поліції, членами якої нині є понад 180 країн світу. Створена у 1956 р. з метою організації боротьби проти будь-яких проявів злочинності (у т.ч. мафіозних і терористичних груп). /М.Головатий/

Інтерпеляція (лат. *interpellatio* – перебування, переривання промови) – особливий вид запиту депутата парламенту до уряду або до окремого міністра, відповіддю на який може бути обговорення у парламенті. /І.Доцяк/

Інтифада – араб. слово, що означає «позбавлення». Цим терміном називають два палестинських повстання на Західному березі ріки Йордан та секторі Газа – територій, окупованих Ізраїлем під час війни 1967 р. Результатом першої **І.** (1987-1993) було створення в 1994 р. палестинської автономного уряду на чолі з *Я.Арафатом*. Друга **І.** почалася 2000 р. унаслідок розчарування палестинців браком поступу в мирному процесі надання Ізраїлем повної незалежності Палестини й продовжується нині. Очолює боротьбу палестинців Організація визволення Палестини. /В.Піча/

Інтрига політична (лат. *intr-case* – заплутування) – приховані дії, зазвичай недоброзичливців, для досягнення певної мети. **І.п.** проявляється в такому її

різновиді як *політичний заколот*. **І.п.** як форма політичної поведінки відомі з давніх часів людства. Перша ж спроба системного теоретичного осмислення **І.п.** належить *Н.Макиавеллі*. Див.: *Заколот*. /*В.Андрущенко, В.Бакіров*/

Інтуїція політична (лат. *intueri* – пильно, уважно дивитись) – здатність досягати істини в політиці шляхом прямого її бачення без обґрунтування за допомогою доказів; **І.п.** є важливою рисою політичних лідерів. /*В.Денисенко*/

Інфократія – влада володарів інформації, їх помітна роль у житті сучасного суспільства. Це поняття знайшло значне поширення в західній політологічній літературі 70-90-х рр. ХХ ст. (*О.Тоффлер, Б.Ланв'є, Е.Сміт, У.Дж.Мартін* та ін.), присвяченій проблемам становлення «інформаційного суспільства», «геополітичної інформації» тощо. /*В.Савка*/

Інформаційна блокада – перешкодження, звуження з боку владних структур інформаційних можливостей виходу політичних опонентів на громадськість через ЗМІ. Проте в епоху Інтернету можливості **І.б.** звужуються, замовчувати щось стає складніше. /*С. Щудло*/

Інформаційна безпека – стан захищеності інформаційного простору країни від інформаційного втручання ін. країн з метою дестабілізувати суспільне життя, дезінформувати громадську думку, посіяти паніку тощо. /*Ю.Боднар*/

Інформаційна війна (англ. *Information War*) – використання і управління інформацією з метою набуття конкурентоздатної переваги над супротивником. /*О.Хімяк*/

Інформаційна діяльність – діяльність пов'язана з одержанням, використанням, поширенням та зберіганням інформації. /*Ю.Боднар*/

Інформаційна зброя – вид зброї широкого спектру заходів і засобів інформаційного впливу на противника – від дезінформації та пропаганди до засобів радіоелектронної боротьби. Головними елементами **І.з.** є інформація, інформаційні технології (технології інформаційного впливу), інформаційні процеси й технічні засоби, що застосовуються в інформаційному протиборстві. Див.: *Інформаційне протиборство; Інформаційна війна*. /*Н.Хома*/

Інформаційна політика – сукупність основних напрямів і способів діяльності держави щодо одержання, використання, поширення та зберігання інформації. Головними напрямками і способами державної **І.п.** є: забезпечення доступу громадян до інформації; створення національних систем і мереж інформації; зміцнення матеріально-технічних, фінансових, організаційних, правових і наукових основ інформаційної діяльності; забезпечення ефективного використання інформації; сприяння постійному оновленню, збагаченню та зберіганню національних інформаційних ресурсів; створення загальної системи охорони інформації; сприяння міжнародному співробітництву в галузі інформації та гарантування інформаційного суверенітету країни. /*Р.Демчишак*/

Інформаційне протиборство – форма боротьби, що є сукупністю спеціальних (у т.ч. політичних, дипломатичних, військових тощо) методів, способів

і засобів вигідного впливу на інформаційну сферу об'єкта зацікавлення та захисту власної інформаційної сфери в інтересах досягнення визначених цілей. Див.: *Інформаційна війна. /У.Яцишин/*

Інформаційне суспільство (лат. *informatio* – виклад, роз'яснення) – термін, який застосовується для позначення сучасного стану індустріально розвинутих країн у зв'язку з новою роллю інформації у всіх галузях їх життєдіяльності, якісно новим рівнем продукування, переробки та розповсюдження інформації. Амер. дослідник *О.Тоффлер*, аналізуючи основні джерела політичної влади (силу, багатство і знання), прийшов до висновку, що в сучасній цивілізації знання підпорядковували силу і багатства, стали визначальним чинником функціонування влади, у т.ч. й політичної влади. */В.Савка/*

Інформаційний простір – інтегральний електронний інформаційний простір, що створюється при використанні електронних медіа (телебачення, радіо, мережевих ресурсів); сукупність банків і баз даних, технологій їх супроводу та використання, інформаційних телекомунікаційних систем, що функціонують на основі загальних принципів і забезпечують інформаційну взаємодію організації і громадян, а також спрямовані на задоволення їхніх інформаційних потреб. Основними компонентами **І.п.** є: інформаційні ресурси, засоби інформаційної взаємодії та інформаційна інфраструктура. */Р.Демчишак/*

Інформаційний суверенітет – виключне право країни на володіння та розпорядження національними інформаційними ресурсами, здійснення національної інформаційної політики. */Ю.Боднар/*

Інформаційний тероризм – поширення всіма ЗМІ, за допомогою Інтернету та ін. каналів зв'язку інформації її споживачам з метою дестабілізації, нагнітання обстановки в певній країні. */Р.Мирський/*

Інформація політична (лат. *informatio* – роз'яснення, виклад) – відомості, які передаються одними людьми ін. в процесі міжособистої комунікації або поширюються каналами соціальної, масової комунікації з метою створення, поновлення, зміни уявлень людей, їх орієнтації в подіях і явищах *політичного життя*. */О.Падалка/*

Іредентизм (італ. *irredentismo, irredento* – незвільнений, такий, що перебуває під чужим владарюванням) – прагнення частин одного етносу, що проживають у різних країнах світу, до об'єднання, утворення своєї національної країни, що було характерно у ХХ ст. для євреїв, а нині для курдів та ін. етносів. */С.Була/*

Іслам (араб. – відданість Богу, покірність) – одна із найрозповсюдженіших світових релігій (друге місце після християнства за кількістю послідовників). Важливе місце в **І.** посідає вчення про джихад – боротьбу за панування **І.**, його захист і поширення. На **І.** ґрунтуються концепції «ісламської держави», «ісламського шляху розвитку». Концепція «ісламської держави» передбачає проголошення **І.** державною релігією; контроль за відповідністю нормативних актів настановам **І.**; релігійний контроль над освітою, культурою; шаріатський суд як гарантію «рівноваги інтересів» особи і сусп-ва. */Ю.Скобельський/*

Ісламїзм у політиці – організація політичного життя країн на основі догм та приписів ісламської релігії. **І.в п.** визначається такими важливими для ісламської релігії принципами: безумовне єдинобожжя; безумовна покірність Аллаху; абсолютне підкорення віруючих релігійній общині; підпорядкування світського життя релігійним принципам. **І.в п.** виявляє себе в розповсюдженні ідей *панісламїзму*, тобто прагнення до релігійно-політичної єдності і солідарності мусульман всього світу. Згідно **І.** міждержавні відносини повинні вирішуватися на основі норм шаріату. Див.: *Панісламїзм. /О.Хімяк/*

Ісламський фундаменталізм – релігійно-політична течія у мусульманських країнах, в основі якої лежить вимога повернення до основ ісламу у всіх сферах суспільного життя, у т.ч. й політичному. Під прапором ісламу нині діють чимало терористичних угруповань. Див.: *Ісламїзм в політиці. /О.Хімяк/*

Істеблїшмент (англ. *establishment* – застосовувати, встановлювати) – правлячі та привілейовані групи сусп-ва, уся система влади та управління, з допомогою якої вони здійснюють своє панування. */О.Коляса/*

Історична пам'ять – спільна пам'ять і знання про минуле певної спільноти, народу, нації. **І.п.** формується, зберігається і передається в основному завдяки «історичній реконструкції» та «ритуалам» (певним діям спеціального значення, що не обмежуються часовими рамками і обов'язково є повторюваними). */О.Антонюк/*

Історія політична (дав.-гр. *istoría* – оповідь, переказ про відоме, досліджене минуле) – наукова дисципліна, що вивчає політичні погляди, політичні структури, усю політичну надбудову суспільства як у національному, так і всесвітньому вимірі в процесі їх історичному розвитку. **І.п.** є важливою складовою історичної підготовки істориків. **І.п.** відіграє важливу роль у підвищенні обґрунтованості висновків політичних теорій прогнозів, рекомендацій, по підвищенні політичної культури політиків і всього населення. */О.Демків/*

Історизм – принцип підходу до дійсності як до такої, що перебуває у процесі постійної зміни. Ідеї **І.** висловлені античними мислителями, у середньовічному християнстві розробляються з позицій теологічного провіденціалізму, з Нового часу *Декарт, І.Кант* обґрунтовують концепцію космогонічного **І.**, *Ч.Дарвін* – біологічно-еволюційного, *Ш.-Л.Монтеск'є, Вольтер* – філософсько-історичного. У філософії марксизму набуває статусу всезагального принципу автентичного осмислення природи, сусп-ва та мислення. Критична оцінка **І.** (*Ф.Гаєк, К.Поппер*), як принципу, що натуралізує історію людства і перебільшує значення окремих її чинників. */О.Хімяк/*

Іудаїзм (гр. *Ιουδαϊσμός*, івр. *יְהוּדִיּוּת*, «єврейська релігія»; від імені Юди, сина біблейського патріарха Якова) – одна з монотеїстичних релігій, поширена головним чином серед євреїв. У вузькому тлумаченні – релігія, яка виникла на межі II-I тис. до н.е. серед єврейського населення, у широкому – комплекс правових, морально-етичних, філософських і релігійних уявлень, які майже чотири тисячоліття визначають спосіб життя євреїв. За даними ООН у світі близько 14 млн прихильників цієї релігії. */О.Хімяк/*

« К »

Кабінет міністрів (фр. *cabinet* – уряд, члени уряду і лат. *ministre* – службу, управляю) – офіційна назва уряду в країні. В Україні відповідно до Конституції **К.м.** є вищим органом в системі органів виконавчої влади. Див.: *Кабінет Міністрів України. /С.Андрейчук/*

Кабінет Міністрів України (Уряд України) – вищий орган у системі органів виконавчої влади, який здійснює виконавчу владу безпосередньо та через міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Раду міністрів АРК і місцеві державні адміністрації, спрямовує, координує та контролює діяльність зазначених органів. Згідно зі ст. 114 Конституції України до складу **КМУ** входять: Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр, три віце-прем'єр-міністри, міністри. Посадовий склад (кількість та перелік посад) новосформованого **КМУ** визначається Президентом України за поданням Прем'єр-міністра одночасно з призначенням його персонального складу. У результаті адміністративної реформи, що розпочалася 9 грудня 2010 р., у **КМУ** була запроваджена практика суміщення повноважень віце-прем'єр-міністрів з посадами міністрів. Прем'єр-міністр України призначається на посаду Президентом України за згодою більше, ніж половини від конституційного складу Верховної Ради України. Члени **КМУ**, крім Прем'єр-міністра, призначаються на посаду Президентом України за поданням Прем'єр-міністра. Рішення про призначення членів **КМУ** може прийматися як списком, так і щодо окремих посад членів Уряду. Посади членів **КМУ** належать до політичних, на які не поширюється трудове законодавство та законодавство про державну службу. Зазначені політичні фігури забезпечують політичне та організаційне керівництво відповідними сферами державного управління. Конституцією встановлені певні обмеження щодо входження до складу уряду: члени **КМУ** не можуть бути народними депутатами України або мати ін. представницький мандат, не мають права суміщати свою службову діяльність із ін. роботою, крім викладацької, наукової та творчої у позаробочий час, входить до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що мають на меті одержання прибутку. */В.Малиновський/*

Кадрова армія – постійне регулярне військо, що утримується державою. Має штатні кадри для підготовки й навчання контингентів, які щорічно призиваються на військову службу. Див.: *Армія. /А.Гарбадин/*

Кадрова політика – політика щодо формування та раціонального використання кадрів, їх розстановки, виховання, забезпечення теоретичними знаннями та практичними навиками. */Н.Хома/*

Кадрові партії – нечисельні партії, для яких характерна «аморфність» членства, відсутність механізму організаційного прийому нових членів. **К.п.** діють переважно під час виборчих кампаній; вони опираються на профе-

сійних політиків, не збирають членських внесків, їм властива організаційна крихкість. Див.: *Політична партія. /В.Бунь/*

Кампанія політична (фр. *campagne* – похід) – система обмежених певним терміном заходів, спрямованих на підготовку політичного рішення, формування громадської думки щодо того чи ін. політичного діяча, політичної інституції або політичного руху. Основними типами масових **К.п.** є: кампанії, що прагнуть модифікувати поведінку електорату під час виборів; кампанії, спрямовані на зміну тих чи ін. цінностей й настанов певних груп громадськості; освітні кампанії, головна мета яких – сформувати у населення бажаний обсяг політичних знань; кампанії, щодо інформування громадськості про певні аспекти політичного буття. /*С. Шудло/*

Канали комунікації – засоби або шляхи, за допомогою яких і якими передається інформація. Комунікаційний канал сприяє створенню (кодуванню) передачі та прийому (сприйняттю) інформації. Для цього потрібні мови, коди, знаки, матеріальні носії інформації та технічне обладнання (шифратори, прилади прийому та передачі сигналів, дешифратори та ін.). Передача інформації здійснюється вербально та невербально, за допомогою усного мовлення та письмово, через телебачення, відео, електронну пошту, журнали, газети, рекламні щити і т.д. Основний критерій вибору **К.к.** – доступність і відповідність цільовій аудиторії. /*М.Школяр/*

Кандидат у депутати – висунутий у встановленому порядку та зареєстрований відповідною виборчою комісією претендент на депутатський мандат, який із моменту реєстрації набуває статусу кандидата в депутати. Це дає йому певні права та пільги (право використовувати ЗМІ, отримувати необхідну інформацію, бути звільненим від виробничих або службових обов'язків для участі у передвиборних заходах, безоплатно користуватися громадським транспортом у межах свого округу, право на кримінальну й адміністративну недоторканість). /*І.Каменська/*

Канцлерська демократія – система правління, характерна для деяких парламентських країн (напр., ФРН, Австрії та ін.), де провідна роль в уряді належить його главі – канцлеру, який може звільняти та призначати міністрів без парламентського схвалення. /*С.Сандрачук/*

Капітал символічний – за *П.Бурдьє*, одна із форм соціального капіталу, політична довіра до суб'єкта політичної діяльності, здатного представляти та відстоювати інтереси ін. агентів, суспільне визнання, підтримка політичного лідера політичним класом чи групою. /*С.Бабенко/*

Капіталізм (нім. *kapital* – кошти, що використовуються для отримання прибутку) – система економічного підприємництва, що ґрунтується на приватній власності і приватному контролі за засобами виробництва, ринковому обміні. «Капітал» – це багатство або гроші, що інвестуються в ринок із метою одержати прибуток. Майже всі сучасні промислові сусп-ва за своєю орієнтаці-

«Капіталізм без капіталістів»

єю є капіталістичними; їхні економічні системи засновані на вільному підприємстві й економічній конкуренції. Зміни пов'язані з глобалізацією і крахом СРСР, перетворили **К.** у світову систему. Нині розрізняються різні значення слова «**К.**»: **1)** синтез духу підприємництва з «буржуазним духом» розрахунку й раціональності (*В.Зомбарт, М.Вебер*); **2)** система ринкової економіки (нім. історична школа); **3)** спосіб виробництва, за якого капітал у своїх різних формах становить головний засіб виробництва (*К.Маркс*). І *М.Вебер*, і *К.Маркс* вважали капіталістичне сусп-во, найрозвинутішою формою організації виробництва. /*В.Кулішов*/

«**Капіталізм без капіталістів**» – назва теорії, запропонованої у II пол. 1990-х рр. угор.-амер. дослідником *І.Сзелені* і амер. вченим *Е.Т'оунслі*, яка розкриває специфіку та характерні риси капіталізму в країнах, що належали в минулому до т.зв. системи державного соціалізму. В основу теорії покладено проблему співвідношення власності й управління. Оскільки економіка в посткомуністичних сусп-вах характеризується дифузними правами на власність, або «рекомбінованою власністю» (*Д.Старк, Л.Кінг*), клас власників не отримав суттєвого розвитку і дуже важко ідентифікувати індивідів та соціальні групи, які володіють достатньою власністю для того, щоб здійснювати вплив на процес прийняття політичних рішень, то менеджерська влада (особливо в сфері фінансової діяльності), яка заснована не стільки на володінні певною власністю, скільки на володінні культурним капіталом (сакральним знанням механізмів функціонування світової капіталістичної системи), є важливим чинником соціального престижу та політичної влади. Відсутність класу власників, великої буржуазії було особливою рисою розвитку капіталізму в посткомуністичних країнах. Механізми ринкової економіки розвивалися в них шляхом політичного рішення і швидше, ніж клас власників, що і дало привід для угорського соціолога *Е.Ханкінсса* і польської дослідниці *Я.Станіцькіс* висунути ідею політичного капіталізму або «технократичної революції». /*О.Куценко*/

Кар'єра політична – успішне просування у політичній діяльності. Відображає низку поетапних змін службового статусу професійного політика вгору ієрархічною драбиною, зміна його статусу у бік підвищення, зростання популярності й авторитету політика, здобуття певного рівня престижу та визнання громадською думкою. /*Н.Васильєва, О.Хімяк*/

Карибська (Кубинська) ракетна криза – ситуація, яка виникла в жовтні 1962 р. у стосунках між США і СРСР у зв'язку з дислокацією на Кубі радянських військ і розміщенням на її території за вказівкою тодішнього радянського керівника *М.Хрущова* радянських «наступальних» ядерних ракет – всього за сотню миль від узбережжя Флориди. Це був найнебезпечніший момент «холодної війни» – мить, коли світ був дуже близький до ядерної війни між двома ядерними велетнями. Проте рішучість Президента США *Дж.Кенеді* у вимозі вивезти з території Куби радянські ракети і поступливість радянського лідера

М.Хрущова у цьому питанні сприяли як найшвидшому та задовільному для обох сторін розв'язанню **К.р.к.** /*О.Красівський/*

Карликові країни – маленькі за територією з невеликою кількістю населення і звуженим суверенітетом країни, інтереси яких на міжнародній арені представляють і захищають сильні, великі країни, найчастіше – сусідні, що пов'язані з **К.к.** валютним, митним союзом. До **К.к.** відносять такі країни Європи, як Андорра (її інтереси представляє Франція), Ліхтенштейн (представник інтересів – Швейцарія), а також Ватикан. /*Л.Угрин/*

Карпатський євро регіон – один із євро регіонів, у діяльності якого бере участь Україна. Утворений у 1993 р. у Дебрецені (Угорщина). До його складу входять прикордонні адміністративні одиниці п'яти країн – Угорщини, Польщі, Румунії, Словаччини, України. Охоплює територію площею 132,7 тис. кв. км. з населення 14 млн осіб. **К.є.** – транскордонна асоціація прикордонних адміністративних районів країн, що входять до його складу, яка створена з метою координації транскордонного співробітництва. Пріоритети функціонування **К.є.:** розвиток транспортного зв'язку на його території; вирішення проблем розвитку інфраструктури; туризм; створення сучасної функціональної структури економіки регіону; розширення європейського й атлантичного співробітництва тощо. /*О.Сорба/*

Кастроїзм – ідеологія та політика, яку з 1959 р. провадив на Кубі лідер Кубинської революції *Фідель Кастро*. Можна розглядати як різновид комунізму, ознаками якого є бюрократизація, вибіркові репресії, конформізм, а також волюнтаризм і суб'єктивізм окремих революціонерів, латиноамериканської інтелігенції, що боролась проти імперіалізму під прапором ідеології **К.** /*О.Хімяк/*

Католицизм (лат. *catholicismus*) – напрямок християнства, який отримав свою назву від одного з атрибутів світової спільноти віруючих у *Христа* – її «кафолічність» (соборність), так само як ін. напрямок отримав свою назву від ін. атрибута – православ'я. В XI ст. у світовій християнській спільноті стався розкол на дві окремі християнські спільноти (церкви) – на західну, латинського обряду (пізніше названу католицькою) і східну, грецького обряду (пізніше названу православною або ортодоксальною). Сучасна католицька церква включає в себе як церкви латинського обряду (Римо-католицька церква), так і церкви східних обрядів, серед яких – Українська греко-католицька церква. Доктрини **К.** розділяють також на традиціоналістські, старокатолицькі та незалежні католицькі спільноти. Католицькі партії існують у багатьох країнах, де католицька церква займає сильні позиції. Главою Католицької церкви є Папа Римський, що очолює Святий Престол і державу-місто Ватикан. /*О.Хімяк/*

Католицькі партії – партії, які орієнтуються на Ватикан і за допомогою яких духовенство прагне посилити свій вплив на розвиток політичного, соціально-економічного та культурного життя сусп.ва. Найвпливовішими **К.п.** в Європі є: * Християнсько-демократична партія в Італії; * Християнсько-де-

мократичний союз в Німеччині; * Австрійська народна партія; * Католицька партія в Нідерландах та ін. /*А.Гарбадин*/

Кауділізм – різновид авторитаризму, побудованого на силі держави та на вмінні харизматичного лідера використовувати в політиці свої особисті якості; характеризується нестійкістю. Феномен **К.** нерозривно пов'язаний у Латинській Америці з тими винятковими привілеями, які зберегла за собою армія ще з епохи війни за незалежність. Авторитарні та диктаторські режими базувалися на милітаризмі, який мав коріння в колоніальному минулому. Уже незабаром після завоювання незалежності низка військових, спираючись на свій авторитет, підтримку земельної олігархії та церкви, встановили військові диктатури (*Х.Гомес* у Венесуелі, *А.де Санта-Крус* у Перу, *Х.Х.Флорес* і *Арамбуру* в Еквадорі, *П.Кальєс* у Мексиці, *Х.Перон* в Аргентині і т. д.). У наступні десятиліття в умовах внутрішніх політичних чвар і етнічних конфліктів владу, як правило, захоплювали каудильйо, вихідці з армійської верхівки. Із моменту завоювання незалежності та до кінця XIX ст. більше ста переворотів в Латинській Америці закінчилися перемогою заколотників і поваленням старих урядів. Нові каудильйо мало що змінювали в існуючій соціальній і політичній системі. Президент–каудильйо, як правило, швидко втрачав політичний авторитет, соціальна база його панування звужувалася, а сам він ставав жертвою нової змови. /*С.Орлов*/

Квазікраїна – термін, введений в обіг 1990 р. амер. політологом *Р.Джессоном* для опису країн, які одержали юридичну державність із усіма формальними атрибутами (герб, прапор, гімн, конституція, уряд) і стали членами міждержавної системи, але виявилися неспроможними виконувати необхідні урядові функції, історично пов'язані з державністю. Такими є Республіка Косово, Абхазія, Нагірно-Карабаська Республіка, Придністровська Молдавська Республіка й Південна Осетія, які не володіють суверенітетом. /*С.Андрейчук*/

Кваліфікована більшість – визначена законом більшість голосів членів парламенту чи ін. представницького органу влади, необхідна для прийняття певного рішення. **К.б.** визначається у 2/3 або 3/5 інколи 3/4 голосів від присутніх на засіданні або, частіше, від конституційного складу представницького органу влади. Також термін **К.б.** вживається як офіційно встановлена при голосуванні перевага голосів, необхідна для прийняття рішення з питань, які ставляться на голосування. У деяких країнах поняття **К.б.** не застосовується, а рішення приймаються простою більшістю (Великобританія) або більшістю від присутніх членів парламенту (Ізраїль). В Україні **К.б.** – це більшість у 2/3 від конституційного складу Верховної Ради (300 голосів). **К.б.** приймаються рішення, які стосуються зміни Конституції України, подолання вето Президента України при повторному розгляді парламентом повернутого законопроекту, висловленні недовіри голові місцевої державної адміністрації, Прийнятті Великого державного герба України та Державного Гімну України.

Лише у разі прийняття Верховною Радою рішення щодо звинувачення Президента України у скоєнні ним державної зради або ін. злочину необхідна **К.б.** у $\frac{3}{4}$ від конституційного складу Верховної Ради України. /Г.Зеленько/

Кворум (лат. *quorum*, букв. – «з яких») – встановлена законом, статутом, правилами, регламентом або постановою відповідного органу чи організації найменша кількість учасників зборів, засідань керівних органів, конференцій, з'їздів тощо, необхідна та достатня для того, щоб розпочати роботу форуму чи прийняти правомочне рішення. Рішення, прийняте при відсутності **К.**, вважається недійсним. У ВРУ **К.** становить проста більшість – 226 народних депутатів. /А.Гарбадин/

Квота (лат. *quota* – частина) – **1)** частина, пай, норма; у пропорційній виборчій системі – мінімум голосів, необхідний для отримання на виборах одного депутатського мандата; **2)** податкова ставка, яка припадає на певну одиницю оподаткування; **3)** частка в суспільному виробництві та збуті, яка встановлюється, для учасників монополістичних об'єднань (картелів, синдикатів та ін.) Розрізняють **К.** кадрову, коли встановлюється частка посад у державних структурах закріплення за певною суспільною силою; **К.** представництва – частку місць закріплених за визначеними соціальними спільнотами або категоріями (напр., **К.** жінок у передвиборних партійних списках); **К.** імміграційну – встановлення законом гранична кількість іммігрантів, які можуть в'їхати в певну країну. /В.Зибцев, О.М'ясников/

Квота виборча (лат. *quota* – частина) – число поданих виборцями голосів, необхідних для обрання одного депутата. Визначається шляхом ділення всіх поданих голосів на кількість депутатських місць. **К.в.** застосовується в пропорційній виборчій системі або у змішаній, але лише у її пропорційній частині. /В.Зибцев, Р.М'ясников/

Кемалізм – ідеологія та політика, яку провадив з 1923 по 1938 рр. перший президент Республіки Туреччини *Мустафа Кемаль*, відомий як *Ататюрк* – «батько» турків. Сутність **К.** віддзеркалюється в шести його принципах: **1)** встановлення в країні республіканського устрою, поєданого з ідеями суверенітету народу, свободи та рівності всіх перед законом; **2)** секуляризація суспільного життя як необхідний елемент модернізації та соціальних змін (відсутність державної релігії, світський контроль над правом і освітою, скасування судів шаріату, латинізація алфавіту тощо); **3)** націоналізм, який відстоював ідею, що націю визначає спільна для всіх турецька мова; **4)** популізм з його ідеєю взаємної відповідальності держави та індивіда та відсутності соціального класу сусп-ва; **5)** революційність, як упорядковане перетворення сусп-ва (боротьба з неосвіченістю та забобонами, зміна світогляду людей, переймання західних європейських звичаїв, запровадження нових технологій, сприяння розвитку економіки та науки); **6)** етатизм, що передбачав активну роль держави в економічному розвитку країни, у соціальній, культурній та освітній діяльності в

ім'я загальних інтересів нації. Отже, завдяки впровадженню в життя ідеології і політики **К.** Туреччина в ХХ ст. вийшла на новий щабель розвитку. /В.Піча/

Керована демократія – дозована підконтрольна демократія органів центральної та місцевої влади, зконцентрована зазвичай в одних руках, демократія, яка скеровується «зверху», зміст якої визначає існуюча влада. **К.д.** – це демократія, яка протистоїть народній демократії, звужує береги демократії, а іноді навіть виходить за її межі. Це т.зв. насильницька демократія, демократія меншості над більшістю. Це ілюзорна, міфічна демократія, яка існувала в СРСР, а тепер її перейняли Росія, Україна, Казахстан та ін. країни СНД. Така демократія не враховує ні її міжнародних принципів, ні вимог Конституції України, ні загальнонародських цінностей. Вона дискредитує природне право людини, можливість функціонування громадянського сусп-ва. **К.д.** – це демократія владної верхівки, яка діє за принципом: «Що хочу, то й роблю». Для представників **К.д.** народ – біологічна маса, це нічого нерозуміючі особи, аморфні, аполітичні, бездіяльні. Ознаками такої демократії є: підконтрольний виборчий процес; політичні репресії проти опозиції або представників великого бізнесу, яких вважають непідконтрольними або опозиційними; згортання свободи слова та запровадження цензури; ігнорування громадської думки. **К.д.** – така форма політичної системи країни, при якій формально існує демократичне законодавство, формально дотримуються всі демократичні виборчі процедури, проте участь громадянського суспільства у державотворчих процесах мінімальна, а його вплив на владу несуттєвий. Така країна має партійну систему з однією домінуючою партією. /У.Яцишин/

Кириличний домен верхнього рівня «.УКР» – в Інтернеті, інтернаціоналізоване доменне ім'я національного домену верхнього рівня. Український мережевий інформаційний центр, маючи повноваження від уряду України, 16.11.2009 р. подав в ICANN заявку на домен «.Укр», 28.02.2013 р. ICANN (Інтернет корпорація з присвоєння імен та номерів) ухвалила рішення делегувати Україні домен «.Укр». З 22.08.2013 р. у цьому домені почнеться реєстрація органів державної влади українською мовою. У перспективі кирилицю можна буде використовувати й при написанні адреси електронної пошти. /Н.Хома/

«Кишенькове вето» – назва, яка походить з практики підписання Президентом США ухваленого Палатою представників і Сенатом законопроекту. Якщо Президент не хоче підписувати якийсь конкретний законопроект, то він автоматично стає законом через 10 днів роботи Конгресу. Але у випадку перерви роботи Конгресу до того, як минуть передбачені робочі дні, законопроект вже не може стати законом. Отже, говорять, що Президент у певному розумінні поклав той законопроект до своєї кишені. Див.: *Вето*. /С. Орлов/

Кіберкомунізм – спроба залучення марксистського (неомарксистського, постмарксистського) понятійно-термінологічного апарату щодо окремих форм протистояння неоліберальній моделі сусп-ва (напр., рух проти пропіе-

тарного забезпечення та за розвиток програмного забезпечення з відкритим програмним кодом). Термін **К.** запропонував амер. вчений *Р.Барбрук*. На сьогодні кіберкомуністична ідеологія є новим науковим напрямом, як з неусталею парадигмою досліджень, так й з не остаточно визначеним понятійно-термінологічним апаратом (брак чітких визначень «**К**», що ускладнює системні дослідження в цій царині). З одного боку, вона виступає як потенційна можливість формування Комуністичної утопії, а з ін. – як продовження політики колоніалізму й експлуатації Північного Півдня та подальшої маргіналізації країн третього світу. Основні сподівання ідеологів **К.** полягають в тому, що інформаційне сусп-во якимось чином може стати більш «спектральним» піддатливим чи «віртуальним», ніж попереднє «брутально» економічне сусп-во і тим самим зменшити залежність трудівників від експлуаторів. Ідеологи **К.** пропонують нове трактування та аналогії історичного розвитку щодо перспектив формування інформаційного сусп-ва. /*Д.Дубов*/

Кіберкомуністична утопія – утопія, за якої і нові засоби комунікацій стають засобами звільнення пролетаріату від виробничих відносин. Згідно *Т.Ваден* і *Й.Суоранта*, ця утопія формується внаслідок появи нових форм соціальної самоорганізації груп, які утворилися внаслідок широкого впровадження Інтернету (напр., хакерські групи) та можливості «вільних груп» використовувати самостійно свою невідчужувану працю у постдефіцитній економіці. /*Д.Дубов*/

Кібернетична ноосферна держава – держава, яка надає право будь-якому громадянину країни подати будь-який законопроект з будь-якого питання суспільного життя до бази проектів, реєструє цей проект у кібернетичній базі ідей (проектів), видає громадянину документ про це з реєстраційним номером і публікує представлений проект у державних мас-медіа, зокрема в державній пресі, радіо, телебаченні, Інтернеті. **К.н.д.** організовує цикл дискусій навколо законопроекту, доступний для всіх громадян як в Україні, так і закордоном, та ухвалює його на комп'ютерному референдумі. /*О.Дюльфін*/

Кібертероризм – втручання у діяльність державних установ, банків, закритих мереж тощо терористичних, екстремістських організацій і злочинних структур, які використовують інформаційні технології для руйнування системи забезпечення інформаційної безпеки. /*Л.Багрії*/

Клан (лат. *planta*, давньоірланд. *cland* – нащадок) – 1) родова община у шотландців та ірландців; 2) група осіб, об'єднаних спільними інтересами, ідеями, суспільною справою, вигодою тощо. /*О.Сорба*/

Клан політичний – міжінституційне неформальне політичне об'єднання, яке існує паралельно з формальними політичними структурами. Складається за наявності спільних інтересів навколо впливового, політичного лідера або групи лідерів. До **К.п.** можуть входити представники законодавчої, виконавчої та судової влади, органів місцевого самоврядування, партійних та громадських організацій, ЗМІ, бізнесових структур тощо. Як правило, **К.п.** збільшує

свій вплив на політичні процеси, прийняття рішень не публічним, тіншовим способом, використовуючи такі неформальні стосунки як *непотизм* (кумівство), підкуп, протекціонізм тощо. /*О.Сорба*/

Клас (лат. *classis* – розряд, клас) – велика група людей, за теорією *К.Маркса*, яка є основою, на якій формується політична організація сусп-ва. Класи відрізняються за доступом до влади, суспільного багатства, засобів виробництва і місцем в суспільному поділі праці. /*О.Шерман*/

Класова боротьба (марксизм) – політична й економічна діяльність (напр., *страйки*, політичні *рухи*), заснована на класових інтересах. /*О.Шерман*/

Класове панування – *влада*, яка здійснюється однією групою над ін. на підставі відповідного класового становища. /*О.Шерман*/

Класове суспільство – 1) сусп-во, в якому існує розподіл на основні класи; 2) аграрне сусп-во, яке має розподіл на класи, що не є основою принципу організації сусп-ва. /*В.Савка*/

Класові партії – партії, структура яких майже повністю збігається з класовою структурою; вони чітко виражають політичні інтереси того чи ін. класу. /*В.Ніконенко*/

Клептократія (гр. *κλέπτειν* – красти, *κράτος* – влада) – влада крадіїв, що грабують співвітчизників та за безцінь розпродають національні багатства. В умовах цього різновиду *політичного режиму* корупція державних чиновників і політиків стає одним із основних стрижнів життя сусп-ва. /*І.Яцишин*/

Клерикалізм (лат. *clericalis* – церковний) – суспільно-політична практика здійснення церквою, релігійними політичними партіями та ін. релігійними організаціями системи заходів на конфесійній ідеологічній основі, спрямованих на досягнення домінуючої ролі релігії й церкви в різних сферах суспільного життя, а також на створення теократичної держави як необхідної умови врятування людства. /*В.Бунь*/

Клієнтелізм політичний – форма політичного зв'язку з метою підтримки та взаємного обміну послугами між особами, які мають нерівні можливості у сусп-ві. Обмін здійснюють зазвичай відкрито, він не є протизаконним. Прикладом **К.п.** може бути відкрите призначення Президентом США довірених друзів та прихильників послами в країни всього світу. І лише тоді, коли такий розподіл порушує закони, відбувається потай, на нелегальному ринку, **К.п.** перетворюється в корупцію. Якщо навіть такий обмін суперечить громадським настроям, він однаково й далі зберігає назву **К.п.** Ін. прикладом **К.п.** є призначення політиками, володарями влади на державні посади осіб (клієнтів), без врахування їх кваліфікації чи заслуг, які надавали їм фінансову допомогу та ін. негрошові ресурси, а не тільки свої голоси, під час виборних перегонів. Така практика є широко розповсюдженою в багатьох країнах, у т.ч. й в Україні. /*Є.Головаха*/

Кліка (фр. *clique* – бригада) – невелика група людей, заснована на неформальних приватних зв'язках, об'єднана довкола певного *політичного лідера*.

Як правило, метою діяльності **К.** є захоплення та утримання *державної влади* насильницьким шляхом. /*І.Бойко*/

Коаліція політична (лат. *coalitio* – союз) – об'єднання, спілка, блок, союз, угода політичних партій, країн тощо для досягнення спільної мети на умовах згоди щодо обраного курсу і засобів його реалізації. Розрізняють такі **К.п.**: виборчі, парламентські, урядові, партійні тощо. У політичній практиці відбувається безперервний процес утворення і розпаду **К.** Для будь-якої **К.п.** проблемою є її стійкість і стабільність, здатність її членів на компроміс. **К.п.** є життєздатною, якщо її учасники: **1)** згодні разом рухатися до загальної, чітко визначеної мети; **2)** задіють значні ресурси для її досягнення; **3)** свідомо обмінюються інформацією, що сприяє досягненню цілей, і необхідними для цього засобами; **4)** дійшли згоди з щодо розподілу вигоди, отриманої після досягнення заявленої мети. Важливо враховувати при створенні **К.п.**, що чим більше її учасників, тим складніше забезпечувати її єдність, більш складною і суперечливою стає комбінація інтересів. **К.п.** формується, зазвичай, з учасників, які ідеологічно найближчі між собою. Найпоширенішою формою є **К.**, учасниками якої є політичні партії. /*М.Безсонов*/

Коаліційний уряд (лат. *coalitio* – союз) – складається з представників різних політичних партій, які уклали угоду між собою. Формується у двох випадках: **1)** коли кожна з політичних партій, яка бере участь у виборах, не отримала більшості місць у парламенті і тоді для створення уряду партії вступають у коаліцію, на основі компромісу виробляють спільну програму; **2)** коли країні загрожує серйозна небезпека (війна, стихійне лихо), що змушує всі політичні сили об'єднатися для захисту батьківщини. **К.у.** передбачає щонайменше двох незалежних або принаймні частково незалежних партнерів, які домовляються між собою про взаємодію за узгодженими «правилами гри». Проте, **К.у.** є менш стійким, ніж однопартійний. /*В.Малиновський*/

Когабітація (англ. *cohabit* – співжиття) – термін, який використовують політологи для характеристики взаємовідносин президента і очільника уряду країни, реалізація конституційних повноважень, яких в умовах напівпрезидентської форми правління залежить від партійного представництва глави держави та більшості в парламенті. «При об'єднанні більшості в парламенті президент явно переважає над прем'єр-міністром і конституцією, – пише *Дж.Сарторі*. – І навпаки, при розколотій більшості прем'єр-міністра підтримує його власна більшість у парламенті, яка дає йому перевагу над президентом.» Слід зазначити, що ситуації **К.** мали місце в Україні лише за часів президентства *В.Ющенка*. Зміни до Конституції України від 8 грудня 2004 р. дозволили політичним партіям, які пройшли до парламенту, формувати більшість, і відповідно – уряд *В.Януковича* (функціонував з 4 серпня 2006 р до 18 грудня 2007 р.) і уряд *Ю.Тимошенко* (з 18 грудня 2007 р.). /*В.Мельник, А.Романюк*/

Кодекс (лат. *codex* – книга, зібрання законів) – 1) єдиний законодавчий акт, де систематизовано норми, що регулюють певну галузь права (напр., **К.** законів про працю, підприємницьку діяльність, цивільний, кримінальний **К.**) 2) сукупність етичних норм, правил поведінки, що склалися в сусп-ві. 3) збірник правил, інструкцій, що регулюють якусь галузь діяльності. /*Н.Гайдук*/

Колабораціонізм (фр. *collaboration* – співробітництво, спільні дії) – політика співробітництва представників місцевого населення і країн з окупаційною владою. /*Г.Шурунов*/

Колаборціоніст – зрадник, особа, яка співпрацювала з фашистськими загарбниками в окупованих ними країнах під час Другої світової війни 1939-1945 рр. /*О.Рябека*/

Колективна безпека – колективна захищеність країн і товариств від внутрішніх та зовнішніх загроз. Включає систему заходів, спрямованих на підтримку міжнародного миру, запобігання війні, щодо надання колективної відсічі агресії і колективної допомоги. Ця співпраця може здійснюватися і в рамках ООН, міжнародних організацій або на регіональній основі. **К.б.** країн учасниць базується на таких основних принципах: неподільність безпеки: агресія проти однієї країни учасника розглядається, як агресія проти всіх країн учасниць; однакова відповідальність держав учасниць за збереження безпеки; невтручання у внутрішні справи і врахування інтересів один одного; колективна оборона, можливість розміщення окремих військових баз і об'єктів одних країн-учасниць на території ін. Отже, головною ідеєю **К.б.** є інституалізація постійної структури рівноваги сил, за якої все міжнародне співтовариство готове боротися проти воєнної агресії з боку будь-якої країни. **К.б.** є реально можливою за умов, коли всі країни: * визначають *status quo* (статус-кво); * погоджуються зі загальним визначенням акту агресії; * готові надати свої збройні сили та резерви, чи створити міжнародні збройні сили, щоб запобігти агресії; * активно підтримують санкції, що накладаються на країну-відступницю. Прикладом втілення в життя ідеї **К.б.** є дії Ради Безпеки ООН 1991 р., спрямовані проти нападу Іраку на Кувейт. Див.: *Безпека національна; Статус-кво; Безпека міжнародна; Організація безпеки та співробітництва в Європі; Організація договору про колективну безпеку; Рада безпеки ООН.* /*Г.Щедрова, В.Піча*/

Колективний суверенітет – поділ повноважень ухвалювати рішення між країнами в системах міжнародної співпраці. Напр., делегати країн-членів у Раді міністрів ЄС ухвалюють постанови кваліфікованою більшістю, об'єднавши *суверенітет* і зберігши право *вето*. Див.: *Суверенітет; Вето.* /*О.Рябека*/

Колективістська (або ідентитарна) демократія – демократія, що виходить із цілісності народу (нації, класу), наявності в нього великої волі ще до акту її публічного вираження та ідентичності цієї волі і дій представників влади. /*Н.Хома*/

Колоніалізм (лат. *colonia* – поселення) – політика колоніального пригнічення, панування більш розвинених країн (метрополій) над залежними від них і розташованими, як правило, поза їх межами. **К.** як система проіснував до

1960-х рр.; сьогодні це слово вживають у зневажливому значенні, пов'язуючи його з расизмом і ксенофобією. Див.: *Гандизм; Гегемонізм; Насилля у політиці; Колонія; Імперіалізм. /О.Рябека/*

Колоніальна політика – політика приєднання до себе в різний спосіб, в т.ч. шляхом колоніальних війн, територій із метою колонізації народів, які проживали на цих територіях, заволодіння їхніми ресурсами. ХХ ст. характеризується крахом **К.п.**, ліквідацією колоніалізму, колоніальних імперій. */В.Піча/*

Колоніальні країни – країни, які володіли колоніями. Див.: *Колоніальна політика; Метрополія. /Л.Угрин/*

Колонізатор – той, хто здійснює колонізацію. */О.Рябека/*

Колонізація – **1)** заснування колоній, поселень за межами своєї країни (зовнішня **К.**); **2)** заселення й освоєння незаселених околиць своєї країни (внутрішня **К.**); **3)** захоплення якої-небудь країни або її частини та перетворення їх в колонію. Див.: *Колоніальна політика; Колонія. /О.Рябека/*

Колоніст – поселенець із ін. країни, переселенець, мешканець переселенської колонії. */О.Рябека/*

Колонія (лат. *colonia* – поселення) – **1)** у стародавньому світі – поселення громадян якої-небудь країни в ін. країні; **2)** країна або територія, позбавлена самостійності, яка знаходиться під владою ін. країни (метрополії); **3)** сукупність осіб певної національності, які проживають в ін. країні; **4)** поселення вихідців з ін. країни; **5)** деякі установи спеціального призначення, напр., в'язниця **К.** */В.Проскура/*

Комітет опору диктатурі (КОД) – утворений опозиційними партіями 8 серпня 2011 р. після арешту лідера партії «Батьківщина» *Юлії Тимошенко*, які виступали проти політичних репресій стосовно громадських діячів, арештів опозиційних партійних лідерів, проти встановлення в Україні диктатури; вимагали негайного звільнення усіх політичних в'язнів, відновлення відкритих судових розглядів і повернення судової системи України у правове русло. Підписи під заявою у день створення Комітету поставили лідери партії «Батьківщина», Європейської партії України, Партії захисників Вітчизни, партій «Народна самооборона», «Реформи і порядок», «Громадянська позиція», «Народна Україна», «Наша Україна», Народного руху України і «Фронту змін». */О.Хімяк/*

Комітологія – термін, який виник в кулуарах ЄС. Уживається для характеристики процедури ухвалення постанови про виконання законів ЄС. Як правило, проект постанови обговорюється в численних комітетах, членами яких є представники країн-учасниць ЄС і підпорядковані Єврокомісії. */А.Гірник/*

Компетентність політична (лат. *competeo* – досягаю, відповідаю) – володіння фундаментальними знаннями і авторитетною думкою в тій чи ін. галузі. **К.п.** – володіння широким сучасним комплексом знань про політику, вміння їх використовувати на практиці в політичному житті сусп-ва, авторитет політолога чи політика. **К.п.** складається з політичних знань, політичного досвіду та володіння політичними технологіями. */В. Андрущенко, В. Бакіров/*

Компромат

Компромат (фр. *compromettre* – підірвати репутація, шкодити будь-кому) – матеріали, які компрометують. Це як правило, документи, фото-, відеозаписи, що несуть інформацію, яка викриває темні сторони діяльності людини чи організації. У політиці, особливо, під час виборчої кампанії майже завжди використовують **К.** У демократичному сусп-ві збирання, зберігання, використання та поширення будь-якого компрометуючого матеріалу має бути обов'язково урегульоване правом. /*О.Простова*/

Компроміс (лат. *compromissum* – угода, згода) – готовність поступатися у чомусь заради досягнення згоди з контрагентом. Див.: *Консенсус*. /*Т.Нагорняк*/

Компроміс політичний (лат. *compromissum* – угода, взаємні вчинки) – здатність політичних суб'єктів (партій, груп, політичних лідерів тощо) шляхом змін своїх позицій (інтересів) порозумітися, знайти взаємоприйнятне політичне рішення, загасити політичний конфлікт або його пом'якшити. **К.** дає можливість одержати хоча би дещо, ніж втратити все. **К.п.** не відступом у повному розумінні; це, скоріше, зближення позицій через поступки за певних умов, які влаштовують обидві сторони. Див.: *Компроміс*. /*М.Требін*/

Комунізм (лат. *communis* – спільний) – *політична ідеологія*, яка передбачає облаштування *сусп-ва* на основі принципів колективізму, соціальної рівності та соціальної справедливості. Основа комуністичної ідеології – вчення про класову боротьбу, орієнтація на переважно насильницьку реалізацію класових завдань. Творцями теорії **К.** були *К.Маркс*, *Ф.Енгельс* і *В.Ленін* (марксизм-ленінізм). У ХХ ст. була спроба реально втілити її в Росії та ін. країнах соціалізму. Цей соціальний експеримент не дав бажаного результату. Проте в ході його здійснення було загублено мільйони людських життів. Всезагальна незасудженість комуністичних злочинів – ГУЛАГу, депортацій, Червоного і Великого терору, Голодомору, розкуркулювання – призводить до того, що й сьогодні з'являється чимало «мислителів», які розповідають про велич марксизму, геніальність ідеї якого були неправильно втілені в життя. Мовляв, якщо спробувати ще раз і тепер уже правильно, то можна нарешті побудувати «соціальний рай» на землі. Саме через цю незасудженість у деяких країнах повним ходом йде реставрація ідеології **К.** /*В.Піча, О.Шерман*/

Комунікція політична (лат. *communicatio* – повідомлення, передача бесіда, розмова) – процес передачі, обміну політичною інформацією, який структурує політичну діяльність і надає їй нового значення, формує громадську думку і політичну соціалізацію громадян з урахуванням їх потреб та інтересів. Безперервний процес обміну інформацією здійснюється як між індивідами, так і між тими, хто управляє і тими, ким управляють з метою досягнення згоди. Способи **К.п.**: через ЗМІ, суспільно-політичні організації, неофіційні контакти, особливі комунікативні ситуації або дії. Див.: *ЗМІ; Інформація політична*. /*Т.Нагорняк, О.Хімяк*/

Комуніст – 1) член комуністичної партії; 2) людина, яка сповідує ідеологію комунізму, виступає за усуспільнення засобів виробництва, скасування приватної власності, безкласове сусп-во та підкорення людської особистості інтересам колективу, прагне жити в комуні, де панує загальна рівність. /О.Хімяк/

Комуністична ідеологія – ідеологія, яку проводила КПРС в СРСР протягом усіх років його існування. **К.і.** зобов'язувала бачити радянську країну найпередовішою й прогресивною; незважаючи на труднощі радянська людина була зобов'язана вірити у світле майбутнє, у те, що перемога комунізму неминуча. /Л.Угрін/

Комуністична партія – партія, яка дотримується вірності марксизму, ставить за мету завоювати й встановити владу у формі диктатури пролетаріату. **К.п.** належить до централізованих, масових партій, які мають систему вертикальних зв'язків, жорстку партійну дисципліну. Історична роль, завдання та принципи побудови політичної партії комуністів визначені *К.Марксом* і *Ф.Енгельсом* у «Маніфесті Комуністичної партії» (1848 р.). На російському ґрунті В.Ленін розробив теорію про партію як вищу форму революційної організації робітничого класу. Таку партію він створив у 1903 р. Практично в кожній розвинутій капіталістичній країні виникли комуністичні і робітничі партії. У жовтні 1917 р. більшовики захопили владу в Росії. Вони висунули завдання побудувати соціалізм в Росії і здійснити світову пролетарську революцію. Але світова революція не відбулася. В СРСР ВКП (б), а потім КПРС взяла на себе всю повноту влади і організувала побудову соціалізму. Після розвалу соціалізму, КПРС позбулася монопольної влади. Наступниця КПРС – КПРФ бореться за владу в умовах політичного плюралізму. Що стосується нинішньої **К.п.** України, то вона не є правонаступницею КПРС. Її функціонування не суперечить визначеним на конституційному рівні умовам утворення і діяльності політичних партій, хоча вона й не відмежувалася від злочинів комунізму. /В.Піча, О.Сорба/

Комунітаризм (англ. *community* – спільнота) – напрямок у сучасній соціальній філософії, що виник у 90-х рр. ХХ ст. у США, який є основою ідеології соціально-політичного руху на захист інтересів соціальних співтовариств у їх відносинах із державою та бізнесом, основним елементом якого виступає твердження про народження та існування людей у певних соціальних спільнотах, які функціонують завдяки виробленим у їх надрах моральним цінностям, а також сформований на цих засадах соціально-політичний рух, що відстоює інтереси соціальних спільнот у їх відношеннях із державою та бізнесом. Найпопулярнішим елементом теорії **К.** є ідея трисекторної моделі сусп-ва, яка реалізує тезу про партнерський баланс між державою, ринком та соціальними співтовариствами. Витоки **К.** сягають висновків античної філософії (Арістотель), релігійно-філософських уявлень про сусп-во старо- та новозавітної літератури, філософських ідей доступного знання періоду Просвітництва, чер-

Конвенція

пають із висновків соціальних теорій *Д.Белла*, *Е.Дюркгейма*, *Р.Нісбета* та ін. Сучасний **К.** характеризується пошуком гнучких форм балансу між особою та сусп-вом, між автономією й інтересами сусп-ва, між загальним благом і свободою, між правами та обов'язками, проявляє себе як конструктивна опозиція індивідуалістському ринково-демократичному лібералізму та традиціоналістському авторитаризму. /*В.Бліхар*/

Конвенція (лат. *conventio* – договір, угода) – одне з найменувань міжнародного договору; як правило, укладається на рівні урядів. /*Г.Герасим*/

Конверсія (лат. *conversio* – перетворення, зміна) – політика принципової зміни військової, мілітаризаційної структури сусп-ва. Однією з найважливіших проблем після припинення у світі «холодної війни», гонки озброєнь, у т.ч. й ядерних, постала проблема демілітаризації – переведення «оборонної» промисловості на мирні рейки. На жаль, після розпаду СРСР як у Росії, так і в Україні, в яких функціонували найбільші військово-промислові комплекси (ВПК), **К.** не відбулася. Виробництво в оборонному секторі промисловості призупинилося, а працівники були вивільнені. Див.: *Мілітаризм*, *Мілітаризація*. /*О.Третяк*/

Конгрес (лат. *congressus* – зустріч, збори) – **1)** з'їзд, нарада (переважно міжнародного характеру); **2)** законодавчий орган (*парламент*) у США і деяких країнах Латинської Америки; **3)** назва *політичних партій* і організацій у деяких країнах (напр., партія Індійський національний конгрес). /*О.Красівський*/

Конкурентна демократія – теорія, яка виходить із визнання можливого неспівпадіння інтересів різних груп і права виражати власну думку. Визнається законність існування у сусп-ві протиріч і конфліктів, завдяки чому і складається політична воля, основою для згоди вважається принцип більшості, але визнається, що меншість має право бути почутою. Ідея **К.д.** конкретизується в ліберальних і плюралістичних теоріях демократії. /*Н.Хома*/

Конкурентія політична – боротьба за владу між політичними партіями та окремими індивідами, боротьба політичних ідеологій, політичних програм, політичних ідей, із метою отримання й утримання влади. /*О.Хімяк*/

Консенсусу принцип (лат. *consensus* – згода, загальна думка) – прийняття рішення або тексту договору на основі загальної згоди учасників без формального голосування, якщо проти цього не виступає жоден з учасників даного форуму. **К.п.** ґрунтується на врахуванні думок кожної із сторін, визначенні в їхніх позиціях того спільного, що здатне їх об'єднати, тому його застосування вимагає тривалої, ретельної роботи стосовно з'ясування, вивчення і погодження позицій сторін. **К.п.** передбачає згоду сторін з усіх істотних позицій, одноставне прийняття рішень усіма учасниками наради, конференції тощо. Політична наука виокремлює дві групи країн, які характеризуються докорінно відмінними консенсусними традиціями. До першої належать англосаксонські країни (Велика Британія, США, північноєвропейські країни), де склалася відносно однорідна громадянська культура і традиції ненасильницького

розв'язання суперечностей через мажоритарне врядування, коли офіційний курс визначається переважно лише найвпливовішими силами, більшістю. У таких країнах **К.п.** виявляється опосередковано, переважно у вигляді різноманітних формальних і неформальних механізмів захисту прав меншості, правил парламентського етикету, що вимагають консенсусного спілкування, що зрештою, забезпечує визнання меншістю волі більшості та повагу більшості щодо позиції меншості. Ін. група країн представлена т.з. «гетерогенними» або «плюральними» сусп-ми і до неї належить більшість країн світу. Населення цих країн є вкрай неоднорідним за переконаннями, де традиції досягнення консенсусу нерозвинені. Тому ці країни застосовують окремі «консенсусні механізми» – «співсоціумні» або консенсусні системи врядування, які дають можливість реально залучати усі суспільні групи до управління державою та налагодження дієвого діалогу між ними у процесі здійснення владних повноважень. Найбільш розвинені вони у Австрії, Бельгії, Нідерландах, Швейцарії. Консенсусний характер правління забезпечується тут завдяки коаліційності органів влади, пропорційному представництву у них груп і меншин сусп-ва, високій організованості та структурованості групових інтересів і широкій автономії сегментів соціуму. **К.п.** застосовується у парламентській практиці деякими країнами: у Генеральних Кортесах (парламенті) Іспанії регламентом передбачена можливість прийняття рішення через **К.п.** за пропозицією палати, якщо воно не заперечується опозицією. **К.п.** є одним з основних принципів прийняття рішень або текстів договорів на міжнародних конференціях, нарадах та у міжнародних організаціях на основі спільної згоди їх учасників. У період «холодної війни» протистояння ядерних наддержав робило волюнтаризм надто небезпечним, що сприяло зростанню політичної відповідальності та активізації пошуку взаємоприйнятних рішень. Нинішнє розширення контактів між державами і явище глобалізації закономірно збільшує конфліктогенність людського світу. Тому **К.п.**, завдяки пошуку «точок дотику» між суб'єктами конфлікту дозволяє забезпечити високий рівень узгодженості і взаєморозуміння як у внутрішньому, так і в міжнародному житті, забезпечує можливість пошуку найбільш прийняттого рішення для всіх суб'єктів переговорного процесу. **К.п.** як спосіб досягнення домовленостей є домінуючим у ряді органів ООН та міжнародних конференцій, які проводяться в межах ООН. /Г.Зеленько/

Консенсуальна демократія – концепція, розроблена *А.Лейхарттом*, за якою сутність демократії розкривається у процедурних механізмах прийняття рішень, що дозволяють врахувати інтереси різних меншин. Ця модель може бути ефективною в багатоскладових сусп-вах, тобто у сусп-вах з вираженими сегментними протиріччями релігійного, культурного, регіонального, расового і етнічного характеру. Так само, як і в ін. плюралістичних теоріях, політичний процес розглядається через взаємодію сегментів, на основі яких виникають партії, групи інтересів. Ключовими моментами консенсуальної моделі демо-

Консервативна партія

кратії є такі принципи: максимальна автономність кожної групи при вирішенні своїх внутрішніх питань; пропорційне представництво в органах влади і в розподіленні ресурсів; коаліційний уряд; принципи взаємного вето, що гарантує меншинам додаткові механізми захисту власних інтересів. /Н.Хома/

Консервативна партія – партія, яка сповідає консервативну ідеологію. Однією з найдавніших політичних партій у світі є **К.п.** Британії (т.зв. партія торі), яка утримувала владу, здебільшого як єдина керівна партія, більшу половину періоду свого існування. Нині у світі чимало партій називають себе консервативними. Проте тільки деякі з них, в англомовних та у скандинавських країнах, справді є консервативними за своїм духом. Див.: *Консерватизм. /С.Рутар/*

Консерватизм (лат. *conservare* – зберігання) – *політична ідеологія*, яка орієнтується на збереження, підтримання існуючих форм економічного, соціального, політичного життя, традиційних духовних цінностей і чинить спротив радикальним змінам. Уперше слово «**К.**» вжив один із найвидатніших торі сер *Роберт Піл* у промові, відомій як Темвортський маніфест 1834 р. Сучасний європейський **К.** розвивався протягом 1750-1850 рр. як реакція на низку швидких змін форм, моделей суспільного життя, коли зміни виправдовувались абстрактними ідеями, а не розвитком соціально-політичних практик. Ідеологічне кредо **К.:** зміни можуть бути тільки поступові за темпом і еволюційні за стилем. *К.Мангейм* вважав, що рушієм **К.** є загальна психічна схильність до традиціоналізму, а теоретична форма, що виражає цю схильність, є різна залежно від контексту. Див.: *Неоконсерватизм. /Г.Куц, С.Сандрачук/*

Консерватор (англ. *conservator* – той, хто пильнує, оберігає) – **1)** людина консервативних переконань, яка має критичну реакцію на мислення, проявляє скептичний редукціонізм, схильність до традиціоналізму; **2)** член консервативної партії. /Ф.Медвідь/

Консолідація демократична – процес зміцнення й збереження демократії, стабілізація нових демократичних режимів, що передбачає встановлення у сусп-ві демократичних інститутів, прищеплення демократичес цінностей і правил демократичної гри. У рамках парадигми «демократичного транзиту» **К.д.** – це кінцева інстанція, ідеальний результат якого можуть за певних умов досягнути раніше чи пізніше всі «перехідні» країни. Виділяються два розуміння **К.д.:** *мінімалістське*, коли демократична політична система сусп-ва вважається консолідованою за умов, що конфлікти в сусп-ві розв'язуються за допомогою політичних інститутів, на підставі встановлених демократичес правил, яких дотримуються всі політичні інститути, і *максималістське*, коли окрім зазначеного процедурного рівня беруться до уваги також й соціальні настанови населення, враховуються культурні передумови функціонування інституалізованого правового порядку. Амер. політолог *Л.Даймонд* вважає, що демократична система може бути консолідованою лише тоді, коли її підтримують тривалий час 70% населення, а питома вага тих, хто її не підтримує,

не перевершує 15%. Ці показники можуть бути умовними орієнтирами і для визначення ступеня **К.д.** в Україні. /А.Ручка/

Консолідація політична (лат. *consolidato* – об'єднання, згуртування, зміцнення) – об'єднання політичних сил, суб'єктів політики для розв'язання подібних, спільних завдань або реакція на політичні дії кожного з них. Для України **К.п.** – надзвичайно важливий процес згуртування і єднання всіх політичних сил для досягнення спільної мети нації. Це не консолідація для розподілу впливів і позицій між договірними політичними угрупованнями, як часто буває. Це спільна праця в різних напрямках, щоб утвердити добро для України, її економічне процвітання, міжнародний авторитет. Коли говоримо про **К.д.**, то маємо на увазі не механічну консолідацію, яка вичерпується створенням між групового чи надгрупового центру, без узгодження його завдань і основної політичної лінії. Справжню вартість може мати тільки така консолідація, яка має за основу тільки головну політичну концепцію і звіряє до виконання узгоджених принципових завдань. Першою і головною передумовою участі в **К.п.** є те, щоб політичні сили керувалися одним основним політичним імперативом змагання за здійснення головної мети: побудови в Україні незалежного, сильного, соціально розвинутого демократичного суспільства, і з цією метою підпорядковували всі свої вужчі, партійні інтереси. Друга передумова **К.п.** – це визнання тільки одного шляху, щоб досягти головної мети. Основне правило, випробуване й утверджене історичним досвідом народів, показує, що навіть тоді, коли перед політичною нацією як цілісності відкривається більше шляхів, вона не повинна розділятися, а в найважливіших справах мусить зберегти свою одностайність. **К.п.** – це не самоціль, а засіб, політичний інструмент. /О.Хімяк/

Консоціативна демократія – одна з модифікацій теорії плюралістичної демократії. Теорія виникла в політології в ході дискусій з питання врегулювання конфліктів і забезпечення політичного миру у спільнотах, де існують групи з відмінними політичними або релігійними переконаннями та вірування або мають різне етнічне коріння. Уперше консоціалізм як модель співіснування мовних, релігійних чи етнічних спільнот в межах однієї держави була застосована А.Лейпгартом. Термін «консоціація» (*consociation*) означає групу суспільного єднання. **К.д.** є демократичним устроєм, що найбільшою мірою дозволяє етнічним, релігійним, ідеологічним та ін. меншинам у мультинаціональній, мультикультурній країні відстоювати власні інтереси. /Н.Хома/

Конституціоналізм (лат. *constitutio* – встановлення) – повсякденне життя сусп-ва згідно з приписами спільного для всіх Основного Закону. Перші кроки на шляху ствердження принципів **К.** в Європі були зроблені ще за часів Magna Carta Libertatum, (Великої хартії вольностей), підписаної 15 липня 1215 р. англ. королем Іоаном Безземельним. Наступним важливим етапом стали революційні події XVII ст., у Англії, які завершилися встановленням у країні парламентської монархії та ухваленням 1689 р. Білля про права. До тодішнього

Конституційна Асамблея України

К. долучилися й українці. Визначною пім'яткою цієї доби є Гадяцький трактат 1658 р. XVIII ст. ознаменоване двома спробами встановити в Україні конституційний лад, хоч і зі становими обмеженнями. Це – створення Конституції гетьмана *Пилипа Орлика* у 1710 р. й скликання Генеральних Зборів гетьманом *Кирилом Розумовським* у другій половині XVIII ст. На жаль, ці спроби не були реалізовані із-за політики Російської імперії, самодержавства. Пожвавлення конституціоналістської думки та практики сталося за часів боротьби за незалежність північноамериканських штатів і Великої Французької революції. Конституції США та Франції стали дороговказами для розвитку європейського й латиноамериканського **К.** на наступне століття. Масовий перехід до втілення ідей **К.**, до закріплення в Основному Законі країни прав та свобод громадян і виборності влади відбувся в XIX ст. Становлення і утвердження **К.**, політичних систем, що опираються на закон та законність, протягом XX ст. у переважній більшості країн світу – один із найважливіших кроків на шляху прогресу людства. /*О.Сорба, Я.Турчин*/

Конституційна Асамблея України – спеціальний допоміжний орган при Президенті України, утворений в 2012 р. Указом Президента України *В.Януковича* з метою підготовки законопроекту (законопроектів) про внесення змін до Конституції України. До її складу увійшли бл. 100 осіб – фахівців конституційного права, адміністрації Президента, політичних партій, незалежні експерти. Представники політичної опозиції відмовилися брати участь у її роботі. Основне завдання **К.а.** – підготувати концепцію змін до Конституції України. Очолює **К.а.** экс-Президент України *Л.Кравчук*. Основними завданнями Конституційної Асамблеї є: * узагальнення практики реалізації Конституції України, пропозицій і рекомендацій щодо її вдосконалення з урахуванням досягнень і тенденцій сучасного конституціоналізму; * підготовка та схвалення Концепції внесення змін до Конституції України, подання її Президенті України; * підготовка на основі Концепції внесення змін до Конституції України законопроекту (законопроектів) про внесення змін до Конституції України та попереднє його (їх) схвалення та ін. /*В.Піча, Я.Турчин*/

Конституційна монархія – форма правління, коли монарх здійснює владу в межах, встановлених (обмежених) конституцією (напр., Японія, Швеція, Великобританія та ін.). /*С.Сандрачук*/

Конституційна реформа 2004 р. в Україні – зміна конституційних норм, які були прийняті парламентом 8 грудня 2004 р. в пакеті з ін. законодавчими актами, які дозволили переголосувати другий тур президентських виборів. Тоді ВРУ прийняла поправки, перерозподіливши повноваження гілок влади: Україна перейшла від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської форми правління. Після набуття чинності **К.р.** Президент, серед ін., втратив право особисто визначати кандидатуру прем'єра. До того ж, в Основному Законі вперше з'явилося визначення коаліції депутатських

фракцій. Слід окремо наголосити, що «так» політичній реформі, яку нині так активно критикував экс-президент *В.Янукович*, Партія регіонів сказала у повному складі. Проте, виступаючи в червні 2010 р. зі зверненням до укр. нації, присвяченим Дню Конституції, экс-президент Віктор Янукович підкреслив, що Основний Закон вимагає змін. На думку глави держави, саме норми, прийняті наприкінці 2004 р., стали причиною кризи влади і викликали критику як усередині країни, так і з боку міжнародного співтовариства. Президент не став уточнювати конкретні плани щодо вірогідної зміни Основного Закону країни, зазначивши лише, що вважає дуже якісною минулу редакцію Конституції, прийняту в Раді у 1996 р. У вересні 2010 р. рішенням КС країну було повернуто до Конституції 1996 р., тобто до президентсько-парламентської республіки – змішаної форми державного правління, за якої конституційні повноваження президента передбачають видання указів, що мають силу закону, можливість розпускати парламент своїм рішенням, усувати міністрів і керівників адміністративно-територіальних утворень, контролювати прокуратуру, міліцію, судову систему та медіа-простір. */В.Піча./*

Конституційне право громадян – право на участь в управлінні державними справами, забезпечення відкритої діяльності органів виконавчої влади, врахування громадської думки у процесі підготовки та організації виконання їх рішень, підтримання постійного діалогу з усіма соціальними групами громадян, створення можливостей для вільного та об’єктивного висвітлення усіх процесів у сфері ЗМІ тощо. */О.Сорба/*

Конституційний лад – система основних принципів організації та діяльності *держави* та її найважливіших інститутів, заснованих на підставі *Конституції*. */С.Рутар/*

Конституційний суд України – єдиний орган конституційної юрисдикції в Україні, до повноважень якого належить: * вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність); * законів та ін. правових актів Верховної Ради України; актів Президента України; актів Кабінету Міністрів України; правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; * офіційне тлумачення Конституції України та законів України. В умовах забезпечення правильного застосування норм **К.с.У.** є важливим і потрібним інструментом. У багатьох країнах немає **К.с.У.**, а повноваження визначати конституційність законів (і скасовувати ті з них, що суперечать Конституції) має Верховний суд, як, напр., у США або Швейцарії. Проте, враховуючи те, що політичні й правові традиції в незалежній Україні не встигли сформуватися, існування **К.с.У.**, безумовно, є необхідним у ситуації, яка складається в Україні, **К.с.У.** нерідко потрапляє під вплив тієї або ін. політичної сили. Передовсім тому, що система формування суду – квотна. Адже 1/3 **К.с.У.** призначає Президент, 1/3 вибирає Верховна Рада й ще 1/3 – з’їзд суддів. Досі так виходило, що фактично судді **К.с.У.** відображали інтереси тих політичних сил, які впливали

Конституціоналізація

на їх призначення. Але насправді **К.с.У.** має складатися з незалежних професійних юристів – фахівців із конституційного права. /А.Сіленко/

Конституціоналізація (лат. *constitutio* – установа) – один із напрямів у політиці та науці державного права, який визнає конституцію як основу державного управління. /Б.Кухма/

Конституція (лат. *constitutio* – організація, устрій) – Основний Закон країни, який закріплює основи її суспільного та економічного ладу, форму правління та форму державного устрою, правовий статус особи, порядок організації та компетенцію органів влади й управління, організацію й основні принципи правосуддя та виборчої системи. /А.Гарбадин/

Конституція України – Основний Закон України, ухвалений 28 червня 1996 р. Вона складається з преамбули і п'ятнадцяти розділів: I – Загальні засади; II – Права, свободи і обов'язки людини і громадянина; III – Вибори. Референдум; IV – Верховна Рада України; V – Президент України; VI – Кабінет Міністрів України. Ін. органи виконавчої влади; VII – Прокуратура; VIII – Правосуддя; IX – Територіальний устрій; X – Автономна Республіка Крим; XI – Місцеве самоврядування; XII – Конституційний суд України; XIII – Внесення змін до Конституції України; XIV – Кінцеві положення; XV – Перехідні положення. Конституція України 1996 р. визнана одним із кращих документів такого рівня Венеціанською Комісією, усіма експертними керівниками європейського та світового співтовариства. Зміни, внесені до Конституції 2004 р, перетворили Україну в парламентсько-президентську республіку. З обранням Президентом України *В.Януковича* вона де-факто стала президентською республікою. /Ю.Шведа/

Конструктивність у політиці (лат. *constructio* – побудова) – вимога до *політичного процесу*, політичної теорії, до програм перетворень і прийняття рішень. Специфічна якість *політики*, що відповідає вимогам ефективності, оптимальності політики і *влади*, політичних концепцій та *ідеологій*. /Г.Щедрова/

Консультації з громадкістю з питань державної політики України – консультації з метою залучення громадян до участі в управлінні державними справами, надання можливості для їх вільного доступу до інформації про діяльність органів виконавчої влади, а також забезпечення гласності, відкритості та прозорості діяльності цих органів. Проведення **К.з г.** повинне сприяти налагодженню системного діалогу органів виконавчої влади та громадськості, підвищенню якості підготовки та прийняття рішень із важливих питань державного та суспільного життя з урахуванням думки громадськості, створення умов для участі громадян у розробці проектів таких рішень. В обов'язковому порядку проводяться **К.з г.** щодо: * проектів нормативно-правових актів, щодо прав, свобод і законних інтересів громадян; * проектів державних і регіональних програм економічного, соціального та культурного розвитку, рішень щодо їх виконання; * звітів головних розпорядників коштів Державного бюджету України

про витрачання бюджетних коштів за минулий рік; * інформації про роботу уряду, центральних і місцевих органів виконавчої влади. **К.з г.** проводяться у формі публічного громадського обговорення (безпосередня форма) та вивчення громадської думки (опосередкована форма). Публічне громадське обговорення передбачає організацію та проведення: * конференцій, семінарів, форумів, громадських слухань, «круглих столів», зборів, зустрічей з громадськістю, громадських приймалень; * теле- або радіо дебатів, дискусій, діалогів, інтерв'ю та ін. передач теле- і радіомовлення, інтернет-конференцій, телефонних «гарячих ліній», інтерактивного спілкування в ін. сучасних формах. /В.Савка/

Консультування політичне – це процес, за якого спеціалісти-професіонали допомагають політикові чи політичній партії знайти найефективніший маневр чи виробити стратегію поведінки, що приводить до успіху в політичній чи суспільній діяльності. **К.п.**, пов'язане з PR-кампанією чи виборами, динамічнішим порівняно зі звичайними порадами з окремих політичних питань. Кінцевий продукт роботи політичного консультанта – добрий імідж та репутація кандидата, що забезпечує його перемогу. Щодо країн Західної Європи та США, то там під **К.п.** (політичним консалтингом) традиційно розуміють діяльність фірм, що займаються PR політичних діячів, партій, комерційних структур, а також проводять виборчі кампанії та допомагають у створенні іміджу. /Т.Панченко/

Контреліта (лат. *contra* – проти, фр. *elite* – краще, відбірне) – поняття у теорії циркуляції еліт італ. політолога *В.Парето*, що характеризує опозиційну щодо панівної еліти частину бюрократії, соціальну групу, яка виборює право на входження в правлячу еліту або ж на створення нової еліти; суб'єкт політики, який діє досить організовано та прагне взяти владу до своїх рук або передати її ін. політичній силі. Див.: *Еліта політична; Опозиція політична.* /Л.Яковлева/

Контркультура політична – використовується: **1)** для позначення соціально-культурних настанов, які протистоять фундаментальним принципам пануючої культури; **2)** як відмова від соціальних цінностей, моральних норм та ідеалів, стандартів і стереотипів масової культури, що склалися в умовах сучасної техногенної культури, яка уявляється організованим насиллям над особистістю, системою обмеження її творчого потенціалу. Див. *Культура; Політична культура.* /Г.Горобець, О.Хімяк/

Контрольована незалежність – незалежність державних утворень під наглядом міжнародної спільноти. /Я.Турчин/

Контрреволюція – спільні насильницькі дії соціальних груп із обертання назад революції. Такі дії часто здійснюються групами, які відсторонені від влади, і можуть вести до *громадянської війни.* /А.Гарбадин/

Конфедераліст – **1)** прихильник конфедеративного устрою держави; **2)** прихильники конфедеративного підходу в розвитку євроінтеграції; **3)** член течії конфедералістів в Українській партії соціал-революціонерів (1917-1918), які

Конфедерація

обстоювали самостійницькі позиції та виступали проти Всеросійських Установчих зборів (очолював *І.Маєвський*); 4) часопис, друкований орган українських соціал-революціонерів (Київ, 1917-1918 рр.), виходив російською мовою за редакцією *І.Маєвського*. /*Л.Узрин*/

Конфедерація (лат. *confederatio* – спілка, об'єднання) – союз суверенних країн, які, зберігаючи незалежність свого існування, об'єдналися для досягнення певних спільних цілей (переважно зовнішньополітичних, воєнних), для координації своїх дій. Члени **К.** створюють центральний керівний орган, надаючи йому точно визначених повноважень. Його рішення приймаються і здійснюються тільки за згодою всіх країн, що входять до складу **К.** При цьому, звичайно, не існує єдиної території і громадянства, єдиної податкової та правової систем. Правовою основою утворення **К.** є союзний договір, тоді як для федерації – конституція. Кошти **К.** складаються з внесків її членів. **К.** – нетривка форма об'єднання країн. Як правило, вона передуює виникненню федерації або розпаду на самостійні країни. /*Г.Шутунов*/

Конфесія (лат. *confessionalis* – віросповідання) – спільність послідовників тієї чи ін. релігії на основі віросповідання. /*А.Гарбадин*/

Конфлікт (лат. *conflictus* – зіткнення) – зіткнення протидіючих сил, інтересів, думок. Див.: *Конфліктологія*. /*М.Пірен*/

Конфліктогенність соціуму – деструктивний потенціал сусп-ва, пов'язаний із порушенням усталених суспільних зв'язків й відносин, зростанням соціальної напруженості, наростанням суперечностей в економічній і політичній сферах, деградацією соціальних відносин. **К.с.** виявляється в соціальній агресії, спрямованій назовні та всередину. /*Н.Гайдук*/

Конфліктологія (лат. *conflictus* – зіткнення і гр. *logos* – вчення, слово, поняття) – галузь науки, що займається вивченням конфліктів у різних сферах суспільного життя та свідомості людини. /*Н.Гайдук*/

Конформність – *поведінка*, яка управляється (скеровується) *тиском групи*. Групи мають норми, яких члени групи дотримуються заради збереження її цілісності. /*О.Падалка*/

Конформізм (лат. *conformis* – подібний, схожий) – пристосуванство, пасивне сприйняття існуючого ладу, пануючої думки, відсутність власної позиції у *політиці*. Для **К.** характерна сильна орієнтація на політичну систему та результати її діяльності, але із слабкою спрямованістю на участь у її функціонуванні. Особа з такою політичною культурою найчастіше визнає авторитет уряду, але не прагне до участі в політичному житті країни. **К.** інтенсивно формується в умовах тоталітарних і авторитарних політичних режимів. /*Г.Горобець*/

Конфронтація (фр. *confrontation* – протиставлення) – протиборство, протистояння соціально-політичних угруповань, військово-політичних союзів, окремих країн, різних політичних сил із протилежними принципами всередині країни. /*В.Кулішов*/

Концентраційний табір – спеціальна установа для утримання тих, кого уряд вважає політично небезпечними елементами. Хоча спеціальні центри інтернування створювалися британським урядом ще в ході англо-бурських воєн (1880-1881; 1899-1902), цей термін став відноситися в першу чергу до діяльності нацистів в Німеччині і в окупованій Європі до і після *Другої світової війни*. У такій формі призначення цих установ було не в утриманні або виправленні поведінки в'язнів, а в доведенні їх до смерті або до знищення, особливо євреїв, циган. Зазвичай, такі установи, включаючи введені в СРСР табори примусової праці, оцінюються як знаряддя *тоталітаризму*. /В.Кулішов/

Концепція «Американського світового порядку» – концепція, яка виникла після Другої світової війни, з метою недопущення комуністичного панування у світі, зупинення комунізму в Європі, Азії, Африці, на Близькому Сході і в Північній та Південній Америці. Опираючись на гарантовану військову могутність США, ця концепція досягла успіху, хоча й за допомогою великих людських жертв. Комунізм як світова система перестав існувати. Росія як спадкоємець СРСР вже не може визначати світовий розвиток. Сучасний світ є, по суті, світом, створеним Америкою. Не дивлячись на зростаючу нині могутність КНР, домінування США є, як і раніше, переважаючим. Американська військова могутність все ще спроможна дати відсіч будь-якому противникові», – зазначає амер. вчений-політолог *Роберт Казан*. Проте в останні роки серед американських політиків і політологів зростає критика концепції «А.с.п.». Так Президент США, лауреат Нобелівської премії миру *Барак Обама* заявив, що США вже не є «найвеличнішою країною світу» і попросив «вибачення за світову могутність Америки», за що був засуджений у 2012 р. республіканським кандидатом на посаду президента *М.Ромні*. На думку останнього, лише військова могутність США може зберегти світовий порядок. /В.Піча/

Концепція державної етнонаціональної політики України – система загальних положень про мету, принципи, завдання та напрями діяльності органів державної влади України у сфері етнонаціональних відносин. Визначає зміст і вектор дій держави в етнополітичній сфері, а також зміст і напрями розвитку законодавчої діяльності, державотворення та націєтворення, вектор наукових пошуків у цьому напрямі. /І.Кресіна/

Концепція політична (лат. *conceptio* – сприйняття) – певний спосіб розуміння, трактування *політичних процесів*, політичних явищ, прийняття політичних рішень, розв'язання конкретних завдань політики. **К.п.** складається на основі конкретних варіантів поведінки, взаємодії соціальних інститутів чи груп між собою і членами сусп-ва. Центральна роль тут належить державно-політичним структурам. **К. п.** може характеризуватися стабільністю чи нестабільністю. Першій відповідає чітка реалізація політичних відносин на підставі законів чи міжнародних угод, зміст яких відповідає суспільним інтересам. В ін. випадку виникає міждержавна чи внутрішньополітична напруга. Останню можуть супроводжувати різні політичні акції. Крайнім виявом політичної не-

Концепція «сильної» держави

стабільності є криза офіційних органів політичної влади та створення за цих умов не передбачених існуючими законами структур, у т.ч. збройних. /В.Бунь/

Концепція «сильної» держави – модель ефективної, авторитетної та впевненої у собі держави, яка чітко виконує всі свої функції та соціальне призначення. Але ідею «сильної» держави трактують, як відхід від демократичних позицій до тоталітарного минулого, повернення до командно-адміністративних заходів управління, пригніченості людини бюрократичною машиною. Держава у цій моделі розглядається як провідний керманіч усього сусп-ва, а процес прийняття рішень базується на авторитеті влади. Модель «сильної» держави робить акцент на русі «згори донизу»: держава контролює своїх громадян, групи, їх членів. /Н.Хома/

Концепція сервісної держави – особлива політична форма організації публічної влади, що має спеціальний апарат управління, спрямований на надання публічних послуг індивідам, а також система соціально-правових гарантій гідного життєзабезпечення людини, її прав і свобод. Ця теорія передбачає модернізацію державно-правової організації, заснована на ідеї сервісного публічного управління, здійснюваного як державними органами і структурами, так і місцевим самоврядуванням. /В. Варинський/

Кон'юнктура політична (лат. *conjungere* – зв'язувати, з'єднувати) – термін, що означає сукупність політичних умов і явищ та перетворюючих їх дій; взаємозалежність певних політичних ситуацій і можливостей втілення політичних технологій. Обставинами, що впливають на прийняття тих чи ін. політичних рішень і конкретні дії різних політичних акторів, можуть бути: результати виборчої компанії, співвідношення політичних сил в країні, рівень підтримки населенням діючої влади, позиція країни в міжнародному співтоваристві, назрівання економічної кризи, загроза зовнішнього вторгнення і т.ін. Без урахування цих політичних умов та явищ неможлива реалізація реальної зовнішньої та внутрішньої політики владних суб'єктів. Політика буде більш успішною лише при відповідності її реальній **К.п.** Див.: *Явище політичне*. /В.Попов/

Кооптація (лат. *cooptatio* – дообрання) – введення до складу виборного органу нових членів без додаткових виборів. /Л.Клос/

Коран – «свяшена книга» мусульман, збірник релігійних догм, міфів та правових положень *ісламу*. Згідно з релігійними міфами **К.** вважається книгою «богонатхненною», існуючою вічно. Зміст її ніби-то став відомий людям від пророка *Мухаммеда* як божественне «одкровення». **К.** був написаний у VII ст. Основу **К.**, який має 114 розділів (сур), становлять, зведені в одну канонізовану книгу, релігійні казання, повчання. /Г.Кільова/

Коректність політична (частіше – політкоректність; від англ. *political correctness* (*politically correct or PC*) – дослівно, політична правильність) – термін, що описує стиль мовлення, ідеї, політику, поведінку, які мають мінімізувати образу расових, релігійних, культурних чи ін. груп. **К.п.** це певна політика, певний спосіб поведінки. Особливостями **К.п.** є її крайня запобігливість, ввіч-

ливість, толерантність – засуджуються не просто образливі вчиники, а усе що потенційно може бути образливим. У разі оцінки мотивації вчинку чи слів, які можуть розглядатися як образливі, обирається, як правило, варіант інтерпретації, максимально близький до зумисного вчинку. Також для **К.п.** характерна крайня неконфліктність – у разі, якщо виникає вибір між кількома варіантами інтерпретації події, факту, вчинку обирається найменш образливий, навіть якщо він є менш імовірним чи навіть відверто надуманим. /*О.Падалко, О.Хімяк*/

Корпоративізм – 1) державний контроль над основними «корпораціями» (напр., робітничими організаціями), як в Іспанії за часів диктатури Франко; **2)** відносини між *урядом* і ключовими групами інтересів, особливо профспілками, великим бізнесом тощо. /*В.Кулішов*/

Корпоративістська (модель Бісмарка, континентальна, консервативно-корпоративістська) модель соціальної держави – модель, у якій ідеологічну основу становить ідея виправдання соціальної диференціації у сусп-ві. Майнова нерівність розцінюється як природне і нормальне явище. Головне завдання держави полягає в тому, щоб через гнучку податкову політику перерозподіляти доходи, надавати компенсацію тим верствам, які її потребують. Громадянським і соціальним правам надається пріоритет порівняно з політичними. /*Н.Хома*/

Корпоративна соціальна відповідальність – це відповідальність тих, хто приймає бізнес-рішення, за тих, на кого безпосередньо чи опосередковано ці рішення впливають. Це концепція, що заохочує компанії враховувати інтереси сусп-ва, беручи на себе відповідальність за вплив діяльності компанії на споживачів, працівників, громади та навколишнє середовище в усіх аспектах своєї діяльності. /*В. Варинський*/

Корпус миру (фр. *volontaire* – доброволець, людина доброї волі) – корпус волонтерів, який виник 1960 р. у США. За цей час здійснив свою місію доброї волі у понад 80 країнах світу. Розгортає свою місію на запрошення урядів країн. В Україні **К.м.** розпочав свою роботу в 1992 р. Волонтери не тільки надають допомогу людям країн призначення, але й вивчають культуру, мову, традиції країни призначення місії. /*І.Каменська, Л.Харчук*/

Корупція (лат. *corruptio* – підкуп) – підкупність, продажність і хабарництво державних службових осіб, політичних і громадських діячів, урядовців та високопоставлених чиновників. Законодавство багатьох країн визнає **К.** кримінальним злочином. /*В.Кулішов*/

Корупція політична (лат. *corrumpere* – купувати) – поширена в багатьох країнах підкупність і продажність, нелегітимне зрощення представників політичних, громадських діячів, господарсько-фінансових структур, а також урядовців і службовців державного апарату з метою незаконного збагачення. Це система, що інтегрувавши в усі елементи держави і сусп-ва в цілому, підпорядковує їх функціонування взаємно погодженим власним вузькогосп-тичним, корисливо-споживацьким інтересам, діючи при цьому фактично легально і використовуючи набуті злочинним шляхом матеріальні цінності для

досягнення офіційної політичної влади в суспільстві. Грунтом **К.п.** в Україні є клієнтські відносини, витворені ще компартійною номенклатурою. Друга хвиля клієнтелізму – мережі утриманства, створені через можливості великого бізнесу, що, прийшовши у владу, привів у неї зі собою клієнтів цих мереж – персональних секретарів, політтехнологів, суддів і депутатів, які майновим, соціальним і професійним зростанням мусять завдячувати переважно своїм «патронам». Саме дієвість таких клієнтських мереж у різних сферах влади зумовлює системний характер відносин **К.п.**, що надзвичайно ускладнює можливість суспільних змін і знижує загальний рівень очікувань щодо них. Як зазначає угор. вчений *Андрас Сайо*, клієнтелізм базується на неофіційних зв'язках, що в органах державної влади дозволяє підмінювати формальні процедури непублічними домовленостями. /*Л.Герасіна, В.Піча*/

Космополітизм (гр. *kosmopolites* – громадянин світу) – 1) ідеологія «світового громадянства», яка обґрунтовувала розширення панування і впливу (*О.Македонський*, у середні віки – католицька церква); 2) ідеал світового громадянства, спрямований проти феодальної роздробленості в епоху Відродження і Просвітництва; 3) принцип ставлення до націй і країн, що ґрунтуються на розумінні спільності інтересів (загальнолюдські інтереси) та відповідальності за долю людства. У нашій країні панувало розуміння **К.** як буржуазної ідеології, яка заперечувала національні особливості, патріотизм та служила меті утвердження світового панування і тому протистояла пролетарському інтернаціоналізму. За суттю інтернаціоналізм і **К.** – схожі поняття. /*Н.Коваліско*/

Країна – відокремлена територія незалежного проживання даного сусп-ва зі своїми кордонами і суспільним устроєм. /*В.Піча*/

Країна-лідер – країна, яка чинить найпотужніший вплив на світові процеси, забезпечує непорушність «*нового світового порядку*». Такою країною-лідером вважається США. Глобальна гегемонія США і глобалізація доповнюють одне одного: США виступають за відкриту глобальну систему, самі для себе визначаючи, наскільки схильні залежати від неї, послідовно обстоючи свій державний суверенітет. Разом із тим, з поч. ХХІ ст. домінування США поступово зменшується. Нині, коли загроза більше не має універсального характеру і кожна країна оцінює безпеку, які конкретно їй загрожують, то країни, які перебували під захистом США, будуть змушені взяти на себе більшу частину відповідальності за свою безпеку. Відбувається зменшення амер. домінування і в економічній сфері, зокрема, за рахунок темпів розвитку КНР. Див.: *Новий світовий порядок, Глобалізація.* /*О.Щекович*/

«**Країна-нянька**» – таку назву отримав Кувейт – монархія у поєднанні з парламентською демократією, де здійснюються грошові виплати населенню за рахунок продажу нафти. /*О.Щекович*/

Країни «нові демократії» – так називають країни постсоціалістичного та пострадянського простору. /*О.Рябека*/

Країни стійкого економічного розвитку (БРІК – Бразилія, Росія, Індія, Китай) – група найбільших за площею та населенням країн, які через швидкий розвиток можуть досягти об'єднаного обсягу економіки сучасних розвинених країн вже у 2050 р. В англійській транскрипції BRIC дуже схоже на англійське слово brick – «цеглина». Цей акронім був запропонований банком Goldman Sachs в 2001 р. для позначення групи країн, за рахунок зростання яких багато в чому забезпечуватиметься майбутнє зростання світової економіки і фондових ринків, зокрема. З часом з'явилися ознаки, що «чотири країни БРІК прагнуть сформувати політичний клуб» або «союз», і т.ч. перетворити «свою зростаючу економічну владу в більший геополітичний «вплив»». Одна з недавніх ознак – саміт міністрів закордонних справ країн в 2009 р. в Єкатеринбурзі. Вигідне положення цим країнам забезпечує наявність в них великої кількості важливих для світової економіки ресурсів: Бразилія – багата сільськогосподарською продукцією, Росія – найбільший в світі експортер мінеральних ресурсів, Індія – дешеві інтелектуальні ресурси, Китай – дешеві трудові ресурси. /О.Хімяк/

Кратологія (гр. *kratos* – влада, *logos* – знання) – вчення про владу, про закономірності її походження, функціонування і розвитку, про типи та види влади, її суб'єкти, об'єкти, носії, форми, функції, задачі, механізми, норми та принципи, сутність й особливість поділу влади, взаємодії влади з ін. сферами життя і влади різного роду між собою, а також із закордонною владою. **К.** вважається однією з складових політології. Як самостійна наукова і навчальна дисципліна формується у XIX–XX ст. Проте її витоки сягають в давнину. Проблема влади осмислювали у своїх трактатах давньогр. філософи *Платон* і *Арістотель*. Особливу увагу функціям та практичним механізмам досягнення, утримання й реалізації влади приділяв італ. політичний діяч, письменник та історик *Н.Мак'явеллі*. «Філософом влади» у період Нового часу є нім. мислитель і філософ *Ф.Ніцше*. Проблема влади та типологію політичного лідерства обґрунтував *М.Вебер*. Проте формування **К.** як самостійного знання та науки про владу припадає на поч. XX ст., коли в розвинених країнах все більшого поширення стали набувати моделі державного устрою й управління з опосередкованим залученням широких верств населення через модернізовані механізми представницької демократії (встановлення загального виборчого права, поглиблення комунікаційних зв'язків між владою і населенням, контроль громадськості за діяльністю влади через механізми ЗМІ, інституціоналізацію поліархій тощо). Нині **К.** об'єднує в собі загальну **К.**, історію влади, теоретичну та прикладну **К.**, порівняльну **К.**, філософію влади, педагогіку влади, психологію влади, етику влади – понад 70 галузей та сфер знання про владу. Специфічними напрямками досліджень **К.** є: картографія (опис влади), кратодинаміка (дослідження виникнення, еволюції, розвитку, трансформації та специфіки прояву різних видів і типів влади), картометрія (просторові характеристики влади, засоби виміру їх), кратономія (закономірності виникнення та еволюції влади) та ін. /А.Зоткін/

Креатократія – країна, максимально пристосована до інституціоналізації інновацій та інноваційних процесів, країна, яка легко адаптується до креативної деструкції, країна, яка поставляє на світовий ринок ідеї, образи, високі технології та високоінтелектуальну продукцію, а не лише природні ресурси та енергоносії, країна, в якій авторитет і легітимність політичної еліти ґрунтується, насамперед, на чинниках «м'якої влади» і вільної лояльності народу, – такі загальні контури **К.**, що вигідно відрізняють цю модель не лише від реально наявної, а й від нових ідеократичних і технократичних утопій. Див.: *Влада. /Г.Кільова/*

Криза влади – особливий стан влади, коли різко загострюються труднощі у діяльності її органів, як в центрі, так і на місцях, втрачається до неї довіра з боку широких мас країни, відбувається розбалансування влади, постає настійна необхідність зміни системи влади, її перезавантаження, оновлення уряду або його частини, а на рівні парламенту – його розпуску і переобрання. В умовах кризи влада може вдатися до вибіркових репресій, переслідувань, обмеження свободи певних інституцій, груп, політичних об'єднань, мирних зібрань громадян, посилення контролю держави над сусп-вом. /*О.Падалка/*

Криза демократії – сутність **К.д.** виявляється у відчуженні простих громадян від влади, недосконалості форм політичної участі та волевиявлення народу, поширення абсентеїзму, корумпованості правлячої еліти, політичному авантюризмі та егоїзмі. **К.д.** – це й «дефіцит демократії», і розчарування в принципах демократії, це й криза державності, криза громадянськості тощо. /*В.Бортніков/*

Криза легітимації – тенденція сучасних політичних систем, залежних від «згоди» політичного авторитету на їх підтримку, стикатися з великими проблемами, рівноцінними «кризі». *Ю.Габермас* виявляє в кризі легітимації три головні «кризові тенденції»: *а)* економічну кризу; *б)* кризу раціональності, тобто «порушення адміністративної раціональності»; *в)* кризу легітимізації із-за причини політизації адміністративних втручань. /*А.Гарбадин/*

Криза політична (гр. *κρίσις* – рішення, перелом, поворотний пункт) – тимчасове призупинення або припинення функціонування окремих елементів або інститутів *політичної системи*; значне поглиблення й загострення існуючих *політичних конфліктів*, політичної напруги. **К.п.** набуває різних форм – відставка уряду, розпуск парламенту, запровадження надзвичайного стану тощо. Згідно з конфліктною моделлю нім. політолога і соціолога *Р.Дарендорфа*, політична система сусп-ва є відкритим простором зіткнень соціально-політичних суб'єктів, їх протиборства за владу, її статуси, ресурси, повноваження тощо. Проте **К.п.** не є аналогом конфлікту, а лише найгострішим етапом, моментом його розвитку, коли настає кризова дисфункціональність, політична стагнація, «колаж» влади чи ін. суб'єктів політичної боротьби. Конфлікт же, на відміну від **К.п.**, сам підштовхує сусп-ва до створення інститутів та механізмів його розв'язання чи попередження. Виділяють такі види **К.п.**: * криза політичної ідентичності, що настає з розпадом ідеалів і цінностей, які домінували у політичній культурі даного сусп-ва; * криза розподілу матері-

альних ресурсів, коли владні структури країни не здатні забезпечити стійке зростання матеріального добробуту населення; * криза участі, зумовлена знеціненням старих, рудиментарних механізмів політичної мобілізації громадян, залучення їх до політичного управління; * криза проникнення, викликана протиріччями, що виникають через експансивне прагнення владної еліти не лише реалізувати свої політичні програми, а й узяти під свій контроль усі сфери громадського життя; * криза легітимності, яка є результатом невідповідності цілей політичного режиму соціального-політичним очікуванням населення, що може привести до дестабілізації політичної системи. Див.: *Криза демократії; Криза легітимації; Стагнація політична. /Л.Герасіна/*

Кризові технології в політиці – комплекс раціонально-організованих технологій, застосовуваних для вирішення завдань подолання загально-політичної кризи конкурентної боротьби в широкому сенсі, включаючи: технології ведення передвиборної боротьби, технології проведення виборів, технології створення іміджу, технології створення громадської думки, технології створення керованих громадських організацій. Комплекс **К.т.в.п.** передбачає постійний зв'язок із мас-медіа, використання коригуючи дій, централізацію комунікацій, формування з авторитетних осіб групи підтримки, своєчасне реагування владних структур на незадоволення населення, поширення правдивої інформації про кризу та заходи щодо її врегулювання, її причини та наслідки, визнання владною своєї відповідальності за стан справ у країні. Важливу роль у подоланні кризового стану в країні, у т.ч. і на рівні державного управління, відіграють технології ініціації («конструювання») кризи та утримання її під контролем. Див.: *Криза політична. /О.Хімяк/*

«Круглий стіл» – процедури політичних консультацій для відпрацювання кількох сторонами спільної оптимальної тактики та стратегій шляхом взаємних поступок і компромісів. */Т.Нагорняк/*

Кругозір політичний – діапазон поглядів на політичні явища, процеси, події, проблеми. */Є.Гаращук/*

Ксенофобія (дав.-гр. *ξένος* – чужий + *φόβος* – страх) – нав'язливий, нездоланий страх щодо незнайомих людей. У політичному лексиконі вживається, коли йдеться про відчуття страху і невпевненості під час публічного виступу перед незнайомою аудиторією, у парламенті, на мітингу. Разом із тим, **К.** – це нетолерантне ставлення до людини за ознакою її етнічної, національної, расової, релігійної належності, що проявляється у протиправних діях проти неї. До проявів **К.** належать: нетолерантні висловлювання на адресу будь-якої етнічної спільноти чи її окремих представників, заклики до насильницьких дій проти них, безпосередньо насильницькі дії, дискримінація громадян за національною ознакою, прояви неповаги до культурної спадщини, історії, традицій, культури, мови тощо ін. країн і народів (соціофобія). Може проявлятися у формі ворожнечі, ненависті до людей певної національності (англофобія, юдофобія, українофобія, русофобія тощо). */О.Хімяк/*

Ку-Клукс-Клан (англ. *Ku-Klux-Klan*) – таємна расистська організація, створена в Південних Сполучених Штатах в 1865 р. для захисту переваг «білих». Була (й залишається) найбільш жорсткою серед білих расистських організацій в США і має міжнародні зв'язки. **К.К.К.** – досить закрита підпільна організація, яка винна за лінчування, вбивства та залякування чорношкірих, а також ін. супротивників. Її маніфест проголошує: «Наша основна і фундаментальна мета – збереження переваги білої раси...» Найбільш характерно для її членів носіння білого одягу і капюшонів, які закривають обличчя, оскільки розправи над жертвами відбуваються публічно. Сучасні ку-клукс-кланівці ведуть активну діяльність і вербують до своїх лав нових «братів» на території 19 амер. штатів. /*О.Босак, В.Піча*/

Кулуарна політика (фр. *couloir* – коридор) – політика, яка здійснюється в законодавчих установах неофіційно, представниками влади, депутатами, державними службовцями і особами близькими до влади, з метою впливу на законодавчий процес, виконавчу та судову владу, задля захисту власних, вузько корисливих інтересів. /*О.Хімяк*/

Культ особи – одноладдя тоталітарного типу, напр., культ особи *Й.Сталіна*, в СРСР, який був впровадж 1924 – 1953 рр. одноосібним лідером комуністів і керівником країни. Одноосібним керманічами були *А.Гітлер* – у Німеччині, *Мао Цзедун* – у Китаї, *Ф.Кастро* – на Кубі. У становленні **К.о.** важливу роль відіграють нормативно-репресивні методи (переслідування інакомислячих, юридичне оформлення статусу вождя), пропаганда, мистецтво, ЗМІ, громадська думка, втрата частиною людей життєвих орієнтирів і всякої впевненості в завтрашньому дні, прагнення захиститися від почуття невпевненості, позбутися необхідності самим визначати свою долю тощо. Отже, **К.о.** виникає й за участі у його створенні певної частини пересічних громадян країни. /*Д.Прошин*/

Культура високої громадянськості – культура, базовою цінністю якої є людина з її потребами та інтересами. /*О.Падалка*/

Культура влади – форма соціальних відносин, яка характеризується здатністю впливати на характер і напрям діяльності та поведінку людей за допомогою таких механізмів (економічних, ідеологічних, організаційно-правових та ін.), які дозволяють уникнути примусу, насилля та застосувати переконання у керівництві та контроль за допомогою *авторитету* та традицій. **К.в.** покликана забезпечити конституційні права і свободи громадян, ефективність функціонування *політичної системи*. **К.в.** базується на законі авторитету громадян, суспільства, правової ідеї. Див.: *Влада; Культура політики; Політична культура; Культурна політика*. /*О.Падалка*/

Культура політики – правила й норми, що визначають мікропрактику повсякдення. Ін. словами, йдеться про руйнування монокультурної і гегемоністської логіки, якої дотримується владні структури, і того «вертикального» розуміння політики, яке перетворює структури громадянського сусп-ва на статистів. Новий культурно-політичний підхід є усвідомленою спробою підриву

монополітичного капіталізму і його прагнення звести всі цінності до якоїсь економічної чи раціональної суми. Розмивання меж між політикою і мистецтвом, реальністю і карнавалом, учасниками і глядачами – це вже само по собі виклик владі, яка закостеніла у своїх прагненнях до закритості. Українська **К.п.** впливає на загальний стан політичної культури, який можна порівняти з руйнівними цунами. /Л.Нагорна/

Культурна політика – політика держави, політичних партій, громадських об'єднань і рухів у сфері науки, освіти, літератури і мистецтва, діяльності суспільно-політичних установ, ЗМІ, організацій дозвілля тощо. /Г.Кільова/

Культурно-духовні права – це певні можливості доступу людини до духовних здобутків свого народу і всього людства, їх засвоєння, використання й участі у подальшому їх розвитку. До цієї групи прав належать такі права та свободи: право на освіту, свобода літературної, художньої, наукової та технічної творчості, право на результати інтелектуальної, творчої діяльності особи. /Г.Кільова/

Культурополітика – таласократія (гр. *θάλασσα* – море, *κράτια* – влада), телурократія (лат. *tellūs* – суша, земля + дав.-гр. *κράτος* – влада)– концепція, згідно якої існують два типи цивілізації – таласократія (гр. *thalassa* – море, *kratos* – влада) і телурократія (лат. *tellus* – земля). Для першого типу характерне кочівництво (особливо, морське), торгівля, дух індивідуального підприємництва, рухливість етичних та юридичних норм. Цивілізації цього типу швидко розвиваються і легко міняють зовнішні культурні ознаки. Цивілізації другого типу (телурократичні) пов'язані з фіксованим простором, стійкістю його якісних орієнтацій і характеристик. Для цього типу цивілізацій характерні осілість, консерватизм, закостенілість юридичних норм, наявність могутнього впливу ідеології (частіше за все – месіанської), репресивний характер колективістської етики, стійка ієрархічність соціальної організації (як офіційної, так і неофіційної). Цивілізації другого типу, внутрішньоконтинентальні, куди належали царська Росія, СРСР, вважаються «нерухомою платформою», «землею серцевини», «географічною віссю історії», яка зберігає постійність і нерухомість у історії. У той час як цивілізації першого типу, берегові зони євразійського материка, є зонами інтенсивного культурного розвитку; для телурократії головним є не цінності, а ідеї, вписані в цілісну ідеологію, і саме цій ідеології належить системоутворююча роль. Цінності є основоположними для атлантичної цивілізації, геополітичний простір якої розгортається навколо Атлантичного океану (США, Західна Європа). Ідеї та ідеології є основоположними для євразійської цивілізації, геополітичний простір якої пов'язаний зі Східною Європою. /О.Макух, В.Піча/

Курс політичний – довготривалий напрям діяльності *політичних інститутів* для досягнення одного або кількох завдань стратегічного характеру. **К.п.** зазвичай закріплюється в *деклараціях*, програмних документах, *конституціях* як основа *політичної діяльності*. При визначенні **К.п.** важливо вра-

ховувати реальний стан речей, організаційних, кадрових, фінансових, матеріальних та ін. ресурсів, особливості соціально-політичної ситуації в країні, політичну, кон'юктуру у світі, нагальні зовнішні виклики у світі. Саме від того настільки враховані ці та ін. чинники залежить реалістичність чи утопічність **К.п.** Практична реалізація **К.п.** залежить також від рівня компетентності та професіоналізму владної еліти, рівня організаційної активності, політичної волі і цілеспрямованості політичних лідерів, від того, наскільки визначений **К.п.** гармонізується з інтересами громадян. Див.: *Кон'юктура політична; Культура влади. /В.Андрущенко, В.Бакіров/*

Курултай (тюрк. – велелюдне свято) – у тюркських народів орган народного представництва, загальнонаціональний з'їзд, під час якого вирішують найважливіші проблеми нації. Початково означав збори князів, пізніше збори народу. **К.** кримськотатарського народу – національне зібрання, вищий представницький повноважний орган кримськотатарського народу. Представлений делегатами, обраними кримськими татарами та членами їх родин, незалежно від національності, які постійно проживають на території України, і кримськими татарами і членами їх родин – громадянами України незалежно від їх місця проживання. Термін повноважень складу **К.** – 5 років. Офіційною мовою **К.** є кримськотатарська. **К.** ухвалює рішення з усіх важливих питань суспільно-політичної, соціально-економічної, культурної та ін. ділянок життя кримськотатарського народу. Сесії **К.** скликаються Меджлісом не рідше одного разу на 2,5 роки. Засідання та сесії **К.** є відкритими. /В. Климончук/

«**Кухонний кабінет**» – термін, яким було названо зустрічі президента США *Ендрю Джонсона* зі своїми близькими радниками на кухні Білого дому, де вони неформально обговорювали питання державної політики. Практика «**К.к.**» в подальшому стала широко застосовуватися прем'єр-міністрами та президентами багатьох країн світу, викликаючи незадоволення офіційно відповідальних осіб за урядові справи. /В.Піча/

«**Кучмізм**» – термін, який набув широкого вживання в Україні для характеристики особливостей президентства *Л.Кучми* (1994-2004 рр.). Саме у цей період в Україні пострадянський авторитаризм трансформувався в диктатуру однієї політичної сили і однієї особи, почала творитися олігархічна система, настала епоха т.зв. «дикого капіталізму», посилилася криміналізація кланів, що згрупувалися біля Президента, продажність судів і суддів тощо. Проте, «**К.**» – це не тільки діяння *Л.Кучми*. Це – свідомо вироблена система методів організації життя українського сусп-ва. «Вірус Кучми» мав настільки згубний вплив на сусп-во як за часів його правління, так і після його каденції, що говорити нині про відхід «**К.**» в минуле ще зарано. Багато учасників подій, часто кривавих, доби *Л.Кучми* все ще мають великий вплив на перебіг політичних подій. «Люди *Л.Кучми*», тобто ті, хто вийшов з його «шинелі», представлені й сьогодні в усіх без винятку основних структурах влади. /В.Піча/

«Л»

«**Левіафан**» (у Біблійній міфології «*Левіафан*» – величезне морське страховисько) – класична праця *Т.Гобса*, в якій він розглядає проблеми походження та сутності держави, природи влади, взаємин громадян із правителями, принципи політичного життя, взаємодію моралі та політики. Книга надрукована у Лондоні в 1651 р. Містить чотири частини: «*Про людину*», «*Про державу*», «*Про християнську державу*», «*Про царство темряви*». Вважається ґрунтовним політичним трактатом того часу. /*Г.Калінічева*/

Легалізація (лат. *legalis* – законний) – 1) узаконення, надання юридичної сили будь-якому акту або соціальній дії; 2) перехід (повернення) організації, напр., УГКЦ, що діяла за радянських часів у підпіллі, на легальне становище після проголошення незалежності України; 3) офіційне підтвердження достовірності підписів на документах. **Л.**, як правило, підлягають документи, що були складені за кордоном або призначені для використання за кордоном. /*О.Хімяк*/

Легальність (лат. *Lex* – закон) – законність. Це поняття означає формально-юридичну законність, об'єктом якої може бути *влада, політичні інститути*, політична законність. *М.Вебер* визначав **Л.** як затримання державою, посадовими особами певних процедурних принципів щодо формування і виконання власних рішень. /*Г.Кільова*/

Легальність політичної влади (лат. *legalis* – законний) – юридично законна політична влада. Поняття **Л.п.в.** не є тотожним поняттю «легітимність політичної влади». За процедурою встановлюється національно-правовою системою та гарантується державою. Легальність, напр., державної влади, означає не просто її юридичне обґрунтування, але й законне право на насилля, а для громадян вона полягає у законнослухняності. Легальність, на відміну від легітимності, завжди раціональна. Див.: *Легальність; Легітимність політичної влади*. /*О.Шерман*/

Легіслатура (лап. *Legistrator* – той, хто пропонує законопроект) – 1) строк повноважень, а також період діяльності обраного представницького органу, напр., ВРУ – 4 роки; 2) назва законодавчих органів у деяких зарубіжних країнах. Складовими поняття **Л.** є внутрішня організація законодавчого органу, чергові та позачергові сесії, строк повноважень депутатів. /*Г.Щедрова*/

Легітимація (лап. *Legitims* – законний) – процес визнання або підтвердження законності будь-якого права, рішень владних органів, повноваження, напр., посадових осіб, їх авторитету. /*Г.Щедрова*/

Легітимний авторитет – форма політичного правління, за допомогою якої керівники успішно зберігають претензію на те, що вони управляють у відповідності з законом, традицією тощо. *М.Вебер* виявив три «чисті типи» легітимного авторитету: * *легально-раціональний*, заснований на вірі в законність

Легітимаційний процес

вироблених правил і в тих, які мають авторитет згідно цим правилам, напр., обраний представником або цивільним службовцем; * *традиційний*, заснований на усталеній вірі у святість традиції і сприйняття тих, хто управляє, у відповідності зі звичаями і практикою у межах даної традиції, напр., монархи, релігійні діячі; * *харизматичний*, який базується на відданості винятковій особистості, лідеру та на нормативних правилах, запроваджених такою особою. Див.: *Бюрократія; Держава; Влада; Національна держава; Суверенітет*. /А.Гарбадин/

Легітимаційний процес – певний безперервний циклічний рух, який бере початок від сусп-ва, як першоджерела влади та легітимності, проходить певні обов'язкові етапи та рівні трансформацій та, піддаючись впливу різноманітних чинників, досягає конкретного результату у вигляді легітимної чи нелегітимної моделі політичного режиму. У подальшому реалізується система зворотного зв'язку, коли щойно легітимовані інституції влади починають реалізувати свої права та повноваження, делеговані їм з боку сусп-ва. Вони, зазвичай, знаходять вияв у використанні технологій та методів впливу владних інститутів на життєдіяльність сусп-ва. Позитивна чи негативна оцінка зазначених дій владних інститутів з боку сусп-ва зберігає чи посилює їх легітимність, або, навпаки, позбавляє легітимності владні інститути. За таких умов починається новий легітимаційний цикл. Зазначена циклічність руху є безперервною і припиняється лише за умови зникнення держави, чи повного відсторонення сусп-ва від державно-управлінської діяльності та прийняття політичних рішень. Також можлива ситуація прояву повної апатії з боку сусп-ва до процесу державотворення та державного управління, що характерно, коли державність не сприймається, як значима та необхідна, особистістю та суспільством (наприклад, за умови іноземної окупації та збереження лише формальної незалежності державних інституцій від окупаційного режиму). /Є.Цокур/

Легітимність (лат. *legitimus* – законний, правомірний, правовий, належний) – феномен політичного буття, що характеризує особливості взаємодії суб'єктів владних відносин, метою якої є узгодження прагнення носія влади реалізувати владний потенціал і готовності сусп-ва сприйняти ці прагнення як належне, це та незрима складова, віртуальний ресурс, який дозволяє особистості поступатися своїми правами та свободами на користь суспільних інтересів та державно-політичних пріоритетів. Деякі дослідники вважають, що слово «Л.» з'являється не раніше епохи Середньовіччя. Проте відомо, що вже в I ст. до н.е. термін «легітимний» зустрічається у Давньому Римі в юридичних та політичних дискурсах. Так, у трактатах *Цицерона* поняття «легітимний» використовується для позначення відповідності встановленої влади (*potestas, imperium*) закону в таких виразах, як «*potestas legitima*», «*legitimum imperium*». Певною мірою, **Л.** – це віра в надзвичайні здібності та бажану ефективність роботи владних структур, викликана бажанням покращення власного життя та досяг-

нення суспільного прогресу, романтизація влади, поступки, надія і т. д. Цей ресурс може бути як безмежним, так і вичерпним. Від ефективності дій владно-політичних структур та лідерів залежить його рівень та дієвість, можливість та тривалість використання легітимізаційного потенціалу сусп-ва. Процес набуття **Л.**, хоч і носить індивідуальний для кожного сусп-ва та д-ви характер, проте має багато спільних рис. Загально визнано, що поняття «**Л.**» у науковий обіг ввів *М.Вебер*. Проте *О.Висоцький* робить припущення, що *М.Вебер* запозичив зазначене поняття у теоретика права *Г.Єллінека* чи у *Г.Гегеля*. Як відомо, *Г.Гегель* в «*Основах філософії права*» (1820 р.) застосовує термін «**Л.**» щодо держави та її правителя, розуміючи під цим терміном визнання з боку народу та ін. держав. В світовій політичній думці найбільш популярними вважаються концепції **Л.** двох дослідників – *М.Вебера*, який заклав основи теорії **Л.**, та *Д.Істона*, який пристосував її до вчення про політичну систему. /*С.Цокур*/

Легітимність політичної влади (лат. *legitimus* – законний, узаконений) – здатність того чи ін. політичного режиму досягти суспільного визнання та виправдання народом обраного політичного курсу, прийнятих ним політичних рішень, кадрових або функціональних змін у структурах влади. **Л.п.в.** означає згоду народу з владою. Проте ідеальної легітимності (рівень 100% підтримки населенням) практично не буває. У будь-якому сусп-ві є люди, що порушують закони або ставляться до влади апатично. У демократичному сусп-ві є опозиція до офіційної влади, тому будь-яка влада повинна підтверджувати свій авторитет, доводити населенню, що саме вона найбільше відповідає його інтересам. Див.: *Легітимізація*. /*М.Безсонов*/

Лейборизм (англ. *labour* – праця) – ідеологія та політика робітничих партій низки країн (Великобританії, Австралії, Нової Зеландії та ін.), заснована на запереченні класової боротьби, прагненні гармонізації інтересів робітників і власників, встановленні класового співробітництва між ними. У Великобританії члени профспілок автоматично стають членами лейбористської партії за умови сплати членських внесків. /*О.Сорба*/

Лейбористська партія – головна лівоцентристська партія в суч. британській політиці, яка сформувалася як масова партія на основі робітничих протестів кін. ХІХ ст. і впродовж всього ХХ ст. неодноразово одноосібно або в коаліції з ін. політичними партіями формувала уряд Великобританії, а 1997 і 2001 р. уперше сформувала уряд на чолі з *Тоні Блером* два терміни підряд. /*В.Піча*/

Лексикон політичний (дав.-гр. *λεξικόν (βιβλίον)* – словник) – терміни, система ключових понять (символів, що перебувають у певному контексті й цим контекстом визначаються) *політичної науки* та *політичної пропаганди*. /*Т.Нагорняк*/

Ленінізм (від прізвища – *Ленін*) – одна з політичних течій у новітній історії людства, першоджерелом якої був марксизм і народництво; наріжним каменем революційної боротьби **Л.** вважав значно доповнену доктрину диктатури

пролетаріату і жорстко централізовану, дисципліновану партію авангардного типу, яка ставила за головну мету встановлення такої диктатури. З часом політична практика довела помилковість багатьох теоретичних засад **Л.** до яких відносяться: штучне підштовхування історичного процесу, гіперболізація класової боротьби, відмова від доктрини парламентської республіки, безпідставне очікування світової соціалістичної революції тощо. Сам *В.Ленін* займався також дослідженням імперіалізму і нерівномірністю розвитку. Його політичні доктрини справили певний вплив на політологію. Див.: *Марксизм. /О.Сорба/*

Ліберал – 1) прихильник ліберальних цінностей (свобода, індивідуалізм, приватна власність), людина, основою світогляду якої є ідея самоцінності особи, її свободи та громадянських прав. **Л.** виступає за обмеження ролі держави, свободу підприємницької діяльності, розвиток громадянського сусп-ва; **2)** член або симпатик ліберальної партії, **3)** ідентифікація виборця, що голосує за ліберальну партію; **4)** в буденному розумінні – людина-вільнодумець, іноді схильна до поблажливості. */Л.Угрін/*

Лібералізація (фітредерство) – політика, спрямована на відкривання внутрішнього ринку для іноземних конкурентів, шляхом зниження кількості обмежень у торгівлі. Також термін «**Л.**» означає послаблення державного контролю над різними видами діяльності. */О.Хімяк/*

Лібералізм (лат. *liberalis* – вільний) – політична й ідеологічна течія, що об'єднує прихильників парламентського ладу, вільного підприємництва та демократичних свобод. Див.: *Неолібералізм. /О.Хімяк/*

Ліберальна демократія – форма представницької демократії, яка характеризується загальним *виборчим правом*, виборчою конкуренцією за владу між *політичними партіями*, захистом *громадянських прав*. Ця форма правління і політики утвердилась в Європі лише в кін. XIX – на поч. XX ст., і заперечувалася альтернативними системами, особливо заснованими на *фашизмі та комунізмі*. */О.Сорба/*

Ліберальна (залишкова, плюралістична, неоліберальна) модель соціальної держави – максимально використовує ринковий механізм у вирішенні соціальних проблем. Характеризується помірною або незначною практикою державного соціального страхування, поряд з існуванням добре розвинутої приватної системи соціального страхування, низьким рівнем забезпечуваної урядом соціальної підтримки. Забезпечує рівні соціальні шанси громадянам і виходить із залишкового принципу фінансування малозабезпечених, стимулюючи активний пошук ними роботи. Пріоритетними є ринкові принципи, захист ініціативного підприємництва при обмеженні відповідальності за ринкові невдачі. За винятком системи охорони здоров'я державна підтримка має цільовий характер та спрямована на найбільш незахищені соціальні групи. */Н.Хома/*

Ліберальна партія – партія, яка відстоює свободу підприємництва й торгівлі, парламентський державний устрій, плюралістичну демократію, широкі

свободи для індивідів у всіх сферах життя сусп-ва. **Л.п.** виступають за зміцнення реальної влади парламентів, підвищення ефективності виконавчої влади і парламентського контролю над нею, децентралізації влади, примирення інтересів людини з інтересами сусп-ва і т.д. **Л.п.** зміцнюють співробітництво на міжнародному рівні. У 1947 р. був створений Ліберальний Інтернаціонал зі штаб-квартирою в Лондоні. До нього входять близько 60 політичних партій із понад 30 країн. /Ю.Олійник/

Ліберальна теорія демократії – концепція, згідно якої *демократія* – це *політична організація*, яка гарантує *права та свободи людини*. Основними ознаками демократії в рамках цієї теорії є: * автономія особистості; * обмеженість *влади* правами людини; * максимально широкі та рівні можливості для політичної участі; * представницький характер влади; * політична відповідальність влади. /О.Сорба/

Лібертаризм (англ. *liberty* – воля) – доктрина, сучасна течія політичної ідеології, прихильники якої вважають, що держава повинна обмежитись захистом основних прав індивідів; лібертаристи не вважають обов'язком держави піклуватись про суспільну мораль, втручатися в сферу, де людина сама визначає себе та реалізує свої права, виступають проти мілітаризму, закликають критично сприймати будь-які інституції (релігія, сім'я, традиції), що роблять погляд людини на світ вузько запрограмованим. **Л.** – це «філософія особистої волі», «твердий індивідуалізм». Прихильники **Л.** займають позиції більш праві не тільки за лібералів, але й за консерваторів. Напр., амер. учені *Ф.Гаек*, *М.Фрідман*, *Л.Мізес* виступають проти надання державі функції «справедливого розподілу», стверджуючи, що це несумісне зі свободою особи. Лібертаристи ратують за мінімальну соціальну політику держави, що дозволяє лише розрядити небезпечну соціальну напругу у сусп-ві. /М.Безсонов/

Лівацтво – дотримання поглядів (обстоювання політики), що в політичному спектрі даної організації або політичної партії вирізняються закликами до швидких рішучих і радикальніших змін, ніж ті, що їх прагне більшість цієї організації (або політичної партії). /А.Гарбадин/

Ліві – як політичний термін вживається для назви радикальної частини політичних сил або політичного руху. Слово «лівий» часто асоціюється із такими ідеями та уявленнями, як егалітаризм, курс на націоналізацію економіки, нетерпимість до ієрархічної структури сусп-ва. Ним також визначають позицію як окремої партії, так і в межах однієї партії. /Т.Плазова/

Ліга (лат. *ligo* – зв'язувати) – союз, товариство, *асоціація*, об'єднання (осіб, організацій, країн). /Т.Плазова/

Ліга націй – перша всесвітня міжнародна організація, заснована державами-переможцями у Першій світовій війні. Автором ідеї створення Ліги є Президент США *В.Вільсон*. Для розробки статуту **Л.н.** на Паризькій мирній конференції була створена спеціальна комісія. Ухвалений 28 квітня 1919 р. статут організа-

ції (26 статей) був компромісним варіантом між американським, британським і французьким проектами. Він склав перший розділ Версальської мирної угоди і став частиною решти мирних угод із Німеччиною та її союзниками – Сен-Жерменською, Тріанонською, Нейїською, Севрською. Дата народження **Л.н.** – 10 січня 1920 р., коли набрав чинності Версальський договір, ратифікований Німеччиною та її союзниками. Перше засідання **Л.н.** було скликане 16 січня 1920 р. у Парижі. Метою **Л.н.** проголошено розвиток співробітництва між народами, гарантування миру та безпеки, захист національних меншин. /*Л.Угерин/*

Лідер країни – глава держави (монарх, президент тощо), який за законодавством покликаний брати на себе політичну відповідальність і займати активну позицію щодо тих процесів, які відбуваються в країні, виходити з того, що інтереси й єдність нації – це абсолютний пріоритет щодо будь-яких ін. інтересів, проявляти політичну коректність щодо питань, які не сприймаються нацією в цілому, бути гарантом прав, свобод і безпеки громадян. /*О.Сорба/*

«Лідери думок» – особистості, які здатні впливати на настанови та поведінку ін. індивідів у напрямку, який є необхідним політику чи політичній організації. Уперше це поняття впровадив у науковий обіг амер. соціолог *П.Лазарсфельд*. Він визначив таких «**Л.д.**» як важливий елемент своєї теорії двоступеневого потоку комунікації, згідно з якою потоки повідомлень рухаються по каналах масової інформації від їх джерела до «**Л.д.**», які надалі й передають такі повідомлення тим, кому вони вважають необхідним. Саме тому у своїй діяльності політичні консультанти спрямовують зусилля насамперед у бік «**Л.д.**», вважаючи що саме через них необхідна інформація, меседж, гасла будуть найбільш цілеспрямовано та ефективно «доведені» до груп громадськості. У процесі практичної політичної діяльності особливо важливою є проблема виявлення «**Л.д.**». У цьому плані використовують певні методики. По-перше, метод самовизначення, коли через опитування виявляється, які люди та яким чином впливають на ін. людей, безумовно, цей підхід є дуже суб'єктивним. По-друге, для виявлення «**Л.д.**» використовують соціометричну методику *Дж.Морено*, за якою у групах за спеціальною методикою опитуються з метою визначення взаємних оцінок усі їхні члени. Умовою використання цієї методики є та обставина, що особи, які входять у групи, повинні добре знати одна одну. По-третє, використовують метод експертної оцінки для вирішення відповідного завдання, коли «**Л.д.**» визначають спеціально відібрані експерти, політичні аналітики та консультанти. Використовуються й деякі ін. методи визначення «**Л.д.**». Проте не можна ототожнювати «**Л.д.**» із політичними лідерами, які виступають як особливий інститут влади, що дозволяє окремим особистостям (політичним лідерам) із відповідними владними повноваженнями, проводити певну політику та приймати політичні рішення. «**Л.д.**» можна розглядати як специфічний «механізм трансляції» інформації (і не тільки, з такою інформацією можуть транслюватися й настанови, цінності тощо) від політиків, політичних організацій, ЗМІ до різних груп населення, електорату. /*В.Полторак/*

Лідери політичні (від англ. *leader* – ведучий, керуючий) – в сучасній науці є кілька підходів до визначення політичного лідерства: **1) Л.п.** – це особа, наділена повноваженнями розробляти стратегію та тактику й організувати, спрямовувати та коректувати поточну політичну діяльність безпосередньо або через ієрархічно підлеглі рівні або апарат; **2) Л.п.** – це будь-який учасник політичного процесу, що активно впливає на нього і стимулює соціальну групу або сусп-во в цілому на досягнення визначених цілей; **3) Л.п.** – це символ спільності та зразок політичної поведінки групи, здатний реалізувати її інтереси за допомогою влади. Отже, **Л.п.** можна вважати людиною, яка здатна та може впливати на ін. людей, займає ведуче положення в сфері влади і має авторитет серед громадян. Лідери з'являються в сусп-ві завдяки не тільки особистим якостям, але і через виникнення необхідних умов. /*К.Богомаз*/

Лідерство політичне (англ. *leadership*, нім. *fuhrung*) – **1)** відносини влади домінування та підкорення, впливу та слідування в системах: **а)** міжособистісних взаємовідносин у групі, **б)** міжгрупових взаємовідносин у сусп-ві, **в)** політичні взаємовідносин на рівні держав чи окремих регіонів (лідер – нація, лідер – регіональна спільнота), **г)** міжнародних відносин (держави-лідери); **2)** один із механізмів інтеграції міжгрупової діяльності, коли індивідуальна соціальна група (або її частка) виконують роль лідера, тобто об'єднують, спрямовують діяльність всієї групи, всієї сукупності індивідів (або їх частки), що очікують, сприймають і підтримують його дії; **3)** поняття, що означає параметри структури соціальних груп, класів. **Л.п.** є одним із базових механізмів диференціації соціальної діяльності та передбачає досягнення особливих позицій певним суб'єктом (індивідом, групою) щодо ін. членів групи, класу, сусп-ва. Необхідними елементами **Л.п.** є: **а)** наявність певної кількості (залежно від масштабу лідерства) прихильників лідера, які визнають особливий статус лідера, що базується на його якостях, кваліфікації, позиції в соціальній структурі тощо; **б)** легітимність лідера – його стандарти, зразки, думки та гасла визнаються масами, стають взірцями, орієнтирами (або навіть мотивами) для їхніх дій. Ефективні механізми управління та лідерства намагалися теоретично обґрунтувати ще у Стародавній Греції. Від Середньовіччя класикою теоретичного осмислення та практичного використання механізмів лідерства у державному управлінні вважається трактат *Н.Макиавеллі* «Володар». Але систематичне дослідження **Л.п.** розпочалося від середини XIX ст., що було пов'язано з потребою переосмислення засобів легітимації влади. /*А.Зоткін*/

Лімітроф – **1)** прикордонна живильна область між імперіями, цивілізаціями; **2)** прикордонні (білякордонні) області, що повинні були утримувати війсьсько, яке стояло на кордонах; **3)** країни, які є «санітарним кордоном» між ворожими блоками, країнами. Сьогодні Україна є **Л.** для Росії та Європи, проміжним, міжцивілізаційним простором між західною та російсько-євразійською цивілізацією. /*М.Михальченко*/

Лінгвістика політична – дисципліна, яка займається вивченням використання мовних ресурсів як засобів боротьби за владу чи маніпуляції суспільною свідомістю. Предметом вивчення **Л. п.** є політична комунікація, мовна діяльність орієнтована на пропаганду тих чи ін. ідей, задля емоційного впливу на громадян та спонукування їх до політичної діяльності. Виділяють три основні напрями цієї науки, що сформувалися на початкових етапах її становлення. *По-перше, Л.п.* – субдисципліна мовознавства. Йдеться про вивчення політичної мови, політичних текстів, політичного дискурсу, на яких «говорить» політика. *По-друге,* особливий різновид суспільних відносин – політико-мовні відносини, які можна визначити як обмін діяльністю, настановами, уявленнями, символічними ресурсами щодо взаємодії мови та політики. У цьому випадку **Л.п.** може виступати як один з варіантів етнічної соціолінгвістики; використовуються семіотичні підходи, аналізуються проблеми політичного тезаурусу. *По-третє, Л.п.* – галузь відносно самостійних міждисциплінарних досліджень, предметним ядром яких є політико-мовні відносини. При цьому проблема не тільки в артикуляції вимог до використання тієї чи ін. мови від етнічних меншин чи феміністських рухів. Йдеться про те, що політика мови розуміється у тому, що мова є одним із найважливіших сегментів політичної сфери чи політичного простору. Тобто, мова є важливою стороною політики як такої. */В.Полторак/*

Лінгвоцид – свідоме, цілеспрямоване нищення певної мови як головної ознаки етносу народності, нації. **Л.** спрямовується в першу чергу проти писемної форми мовлення. Кінцева мета **Л.** є не геноцид, тобто фізичне винищення певного народу, а етноцид – ліквідація цього народу як окремої культурно-історичної спільноти. Прикладом **Л.** є репресивні заходи щодо каталонської мови при режимі *Ф.Франко* в окупованій іспанськими фашистами Каталонії, де було заборонено викладати цю мову в школах і вузах, публікувати нею газети, журнали і книги, правити Службу Божу, листуватись, розмовляти в робочий час, називатись каталанськими іменами, вживати рідні географічні назви, у т.ч. слово «Каталонія». **Л.** здійснювався щодо української мови в Російській імперії та СРСР; його прояви спостерігаються і в незалежній Україні. */В.Климончук/*

Лінчування (суд Лінча) – народна страта (або побиття) без офіційного суду і слідства, що отримала свою назву від імені плантатора *Чарльза Лінча*, який жив у XVIII ст. у штаті Вірджинія. **Л.** звичайно застосовувалось щодо чорних злочинців, хоча часто йому піддавались і білі, за аналогічні злочини або пов'язані зі зрадою свого народу та раси. Із 1882 р., коли зафіксовано перші прояви самосуду, по 1927 р. **Л.** було піддано 4950 осіб. Більшість зі страчених були чорношкірими. Провідну роль у **Л.** відіграла біла патріотична організація Ку-Клукс-Клан. Див.: *Ку-Клукс-Клан. /Н.Хома/*

Лісабонський пакт – нова базова угода щодо принципів функціонування ЄС. Офіційно іменується Лісабонська угода про внесення змін в Угоду про Європейський Союз й Угоду про заснування Європейської Спільноти. Офі-

ційне підписання Лісабонської Угоди відбулося 13 грудня 2007 р., після чого документ підлягав ратифікації національними парламентами 27 держав Євросоюзу. Станом на 13 листопада 2009 р. Угоду затвердили всі 27 членів ЄС. Угода набрала чинності 1 грудня 2009 р. /О.Хімяк/

Лобі, лобізм (англ. *lobby* – кулуари) – особлива система та практика реалізації інтересів окремих організацій, партій, підприємств, компаній і різноманітних груп громадськості, що ґрунтується на цілеспрямованому впливі на органи державної влади. **Л.** притаманні дві особливості: *по-перше*, такий вплив здійснюється з боку законодавчо неформованих інститутів («групи інтересів», «групи впливу», «групи тиску»); *по-друге*, відносини, що встановлюються поміж владою та корпорацією (чи ін. інститутом, який чинить тиск), не є постійними та обов'язковими. Слово «лобі» у XVI ст. означало територію у монастирі, що була призначена для прогулянок; пізніше так стали називати кулуари англ. парламенту. У XIX ст. цей термін набув політичного звучання, коли під **Л.** розуміється «прихований вплив» на політика. Безпосередньо початок **Л.** пов'язують із героєм громадянської війни у США, президентом *У.С.Грантом*, який у період відпочинку із своєю «командою» в одному з готелів «приймав заявки» для вирішення тих чи ін. проблем. Явище **Л.** розуміють по-різному. Одні вважають, що це механізм «тиску» на органи влади, який найчастіше призводить до різноманітних порушень, корупції тощо. Ін. вважають, що оскільки не всі регіони, партії, організації, етнічні групи та ін. представлені в органах влади і мають змогу впливати на прийняття тих чи ін. рішень, треба знайти механізми, за допомогою яких інтереси цих інститутів можуть бути репрезентовані та враховані. Саме одним із таких механізмів і є **Л.** Він виконує такі функції, як: приведення до відповідності реальної та фактичної влади; забезпечення посередництва між владою та окремими організаціями; забезпечення гласності законодавчого процесу та деякі ін. Нецивілізований **Л.** призводить до негативних наслідків, зокрема, «проштовхування» в парламенті законопроектів, що вигідні тільки певним групам підприємців чи представникам влади. Проте впровадження в державі системи цивілізованого **Л.** сприяє саме подоланню корупції (до держслужбовців звертаються з хабарами тоді, коли немає можливості цивілізовано та гласно пролобіювати той чи ін. проект). Основною сферою інтересів лобістів є: поліпшення відносин із працівниками державних установ; відслідковування роботи законодавчих і виконавчих органів місцевої влади; активізація участі виборців у виборчих кампаніях; вплив на законодавство, процес прийняття законів, що торкаються інтересів тих чи ін. компаній чи груп населення; завчасне інформування законодавців щодо процесів, які реально здійснюються в різних сферах життєдіяльності сусп-ва і потребують прийняття рішень чи законодавчих актів, та деякі ін. У своїй діяльності для досягнення поставлених цілей лобісти використовують такі методи: прямі контакти із держслужбовцями і депутатами; виступи в парламенті при обговорен-

ні окремих проєктів; встановлення неформальних зв'язків із парламентарями та держслужбовцями; допомога у підготовці законопроєктів; представлення результатів досліджень; інформування щодо можливих ефектів у разі прийняття тих чи ін. законів; публікація результатів голосування парламентарів за певні проєкти; допомога у проведенні виборчих кампаній; організація акцій протесту, мітингів, демонстрацій тощо. /В.Полторак/

Логіка політична (дав.-гр. *λογική* – наука про правильне мислення, від *λόγος* – судження, думка) – внутрішня закономірність дій *держав, партій, класів*, ін. суб'єктів *політичного процесу* щодо здійснення політичної лінії в чітко визначеному цільовому спрямуванні. /Т.Тюріна/

Лозунг політичний (нім. *lozung* – заклик) – короткий концентрований вислів провідної ідеї, стратегічного або тактичного завдання, злободенної політичної вимоги, основоположного політичного принципу (політичної партії, суспільно-політичного руху, держави або міждержавного об'єднання), звернений до конкретного суб'єкта з метою мобілізації та стимулювання його творчої енергії на виконання поставленого завдання. Див.: *Громадські організації; Громадські рухи; Групи тиску*. /Т.Нагорняк/

Локальна війна (лат. *localis* – місцевий) – війна, яка охоплює певну територію, країну на відміну від світової війни, що охоплює майже всю земну кулю. /Н.Хома/

Лояльність (фр. *loyal* – вірність) – політична позиція, а також соціально-психологічний компонент політичних відносин, що означають прихильність (різну за інтенсивністю – від формальної до фанатичної) індивідів політичним структурам (напр., державі, партіям), групам і лідерам. Це поняття містить вимогу зберігати цю вірність попри все. Ця властивість актуалізується саме під час кризових або напружених ситуацій. Бути лояльним громадянином означає підтримку своєї держави навіть тоді, коли вона проводить явно помилкову політику, коли громадянин не згоден з діями свого уряду і т.п. Збереження **Л.**, напр., армії уряду означає її готовність коритися уряду в ситуації революцій, державних переворотів, бунтів і т.ін. Якщо з політично-психологічної т.з. **Л.** є установкою на прихильність, то з політично-соціологічної – вона припускає прийняття індивідами на себе певних зобов'язань, згоду діяти за певними правилами. Іноді ухвалення таких зобов'язань супроводжується формальною процедурою, ритуалом або обрядом. Це, напр., прийняття присяги. Історичним взірцем **Л.** можна, ймовірно, вважати клятви у вірності, що приносилися васалами сюзерену, підданими – правителю тощо. **Л.**, отже, не можна змішувати з конформізмом, оскільки останній має на увазі поступливість індивідів під тиском із боку груп і структур, визнання їх могутності, що виливається в пасивну покору. **Л.** же припускає саме активність, готовність вести боротьбу, мотивовану збереженням вірності. Так, лоялістами називали прихильників монархічних режимів у середині XVII ст. в Англії, прихильників королівського

дому Бурбонів у Франції в XVIII ст., а також тих амер. колоністів, які зберігали вірність британській короні під час війни за незалежність Америки. У сучасній укр. політичній публіцистиці й аналітиці термін «Л.» набув нового сенсу. Ним часто характеризується неформальна прихильність на відміну від формальної: «незважаючи на невдачі, кістяк електорату зберіг лояльність своєму лідерові» і т.д. /О.М'ясников/

Лояльність партійна – психологічна ідентифікація з конкретною політичною партією. **Л.** до партії, її спроможність контролювати електорат в обох випадках залежить від процесу, який часто не залежить від неї. **Л.п.** віддзеркалює: соціальну позицію особи; досвід, що вона нагромаджувала роками та збагачену можливість здійснення більш зрілої і суб'єктивної оцінки політики, що є результатом підвищення рівня освіти виборця; прив'язку до певних цінностей, які безпосередньо поєднуються з політикою партії та її виборчими гаслами. /Н.Хома/

«Людина політична» – поняття, введене у політичний лексикон Арістотелем. Відповідно до нього, кожна людина, хоче вона того чи ні, зв'язана з політикою вже тим, що є громадянином країни, а отже, є об'єктом і суб'єктом політики. За рівнем залучення до політики розрізняють кілька типів політичних людей: **1)** пересічний член сусп-ва, громадянин, який не впливає на політику, не активний і не цікавиться політикою, проте сам не може бути поза політикою, бо є її об'єктом; **2)** громадянин, який бере участь у діяльності громадських організацій; **3)** громадянин-член політичної партії, який свідомо та добровільно бере участь у політичному житті; **4)** громадський, особливо – політичний діяч; **5)** професійний політик; **6)** політичний лідер. Влада людини-громадянина – це її здатність і можливість до дії, це право на свободу дій. У XXI ст. є потреба координації та погодження багатьох аспектів політики, її спрямованості на людину, її потреби (перехід на міжнародному рівні від конфронтації до співробітництва). За цих умов для «Л.п.» зростає потреба підвищення рівня політичної культури. Див.: *Політична культура. /А.Гарбадин/*

Людиноцентризм – політика держави щодо забезпечення людині умов для саморозвитку, самоорганізації, самореалізації і праці, творчості та в ін. формах діяльності, які людина сама для себе обирає. /Т.Нагорняк/

Людський інтелект – здатність народжувати нові інновації й інноваційні системи, здатність моделювати та будувати майбутнє, здатні пристосовуватися до умов динамічного середовища. /А.Гарбадин/

Людський капітал – категорія, яка характеризує сукупність сформованих і розвинутих унаслідок інвестицій продуктивних здібностей, особистих рис і мотивацій індивідів, що перебувають у їхній власності, використовуються в економічній діяльності, сприяють зростанню продуктивності праці і завдяки цьому впливають на зростання доходів (заробітків) свого власника та національного доходу. Уперше термін використав Т.Шульц, а його послідовник

Людського розвитку індекс

– Г.Беккер розвинув цю ідею, обґрунтувавши ефективність вкладень у людський капітал і сформулювавши економічний підхід до людської поведінки. Спочатку під людським капіталом розумілася лише сукупність інвестицій в людину, що підвищує його здатність до праці – освіта і професійні навички, а надалі поняття розширилося за рахунок споживчих витрат – витрати сімей на харчування, одяг, житла, освіти, охорону здоров'я, культуру, а також витрати держави на ці цілі. /В. Варинський, Б.Гурій/

Людського розвитку індекс – спеціальний сукупний індекс, який на підставі відповідних показників дає узагальнюючу оцінку людського прогресу. Такими показниками є ВВП на душу населення, рівень освіти та тривалість життя. Уперше розроблений у 1990 р. ООН. Розраховується для окремих соціальних та етнічних груп, регіонів. Є індикатором їх добробуту. /Т.Нагорняк/

Люмпен-пролетаріат (нім. *lumpen* – лахміття, дослівно – «пролетаріат у лахмітті») – декласовані елементи, бомжі, жебраки, волоцюги, злодії та ін. Характеризується нестійкістю своїх політичних позицій, схильністю до авантюризму. /А.Гарбадин/

Люстрація (лат. *lustratio* – очищення через жертвоприношення) – 1) релігійно-магічні обряди, пов'язані з уявленнями про їх очисну силу і порятунок з їх допомогою від хвороб та ін. напастей; 2) принцип, який ввійшов у сучасні політичну практику низки країн і пов'язаний із заходами, спрямованими на безвідмовне виключення з активного державного життя і діяльності осіб, які займали в минулому керівні посади в тих чи ін. партійно-державних системах. У країнах ЦСЄ (Угорщина, Чехія, Естонія, Латвія, Румунія) особлива процедура перевірки осіб, які займають відповідальні державні посади, а також кандидатів на ці посади на предмет їх приналежності (в минулому) до керівництва комуністичних партій, служб державної безпеки чи співпраці з цими службами. **Л.** проводиться на основі спеціальних законів (прийняті у 1990-93 рр.), як правило, особливими органами (напр., в Угорщині – це комітети, які обираються парламентом у складі трьох суддів). Якщо у ході **Л.** встановлюються факти співпраці з тоталітарним режимом, особі надається вибір між добровільною відставкою (зі збереженням таємниці виявлених фактів) і примусовою відставкою (з публічним обнародуванням компрометуючої інформації). /Г.Зеленько/

Лютеранство (від власного нім. імені *Лютер*) – один із основних напрямів у протестантизмі (близько 80 млн прихильників) поряд із кальвінізмом і англіканством. Заснований *М.Лютером* (1483-1546 рр.). Спочатку **Л.** мало антифеодалний характер і, як і протестантизм у цілому, було першим буржуазним різновидом християнської релігії. **Л.** відкидало домагання церкви на пріоритет щодо *держави, політичної влади*, на папську владу в *церкві*, посередницьку місію духовенства, культ святих, латину як офіційну мову богослужіння. **Л.** виступило за об'єднання всіх християнських *конфесій*. /О.Пташник-Середюк/

« М »

Маастрихтські угоди – договір про утворення ЄС, підписаний 7 лютого 1992 р. у м. Маастрихт (Нідерланди). Став важливим додатком до Римського договору та пов'язаних із ним угод. Прискорив європейську інтеграцію та зміцнив її інституції. /М.Бучин/

Магдебурзьке право – система правових норм, що передбачали право на самоврядування європейських міст доби феодалізму. Поняття «**М.п.**» походить від назви німецького міста Магдебург, тому **М.п.** в Європі називали також «німецьким». Первісні джерела **М.п.** – збірник німецького феодального права «Саксонське зеркало» та статут м.Магдебург, жителі якого у XIII ст. домоглися певних привілеїв і автономії в управлінні міськими справами. **М.п.** означало насамперед юридичну незалежність міщан від тодішньої феодальної аристократії – курфюрстів і баронів. Міста як центри ремесла й торгівлі здобували **М.п.** в боротьбі з земельної знаттю або отримували його від своїх покровителів (королів, князів, магнатів) за певну оплату. Положення **М.п.** були сприятливішими для економічного та культурного розвитку міст, ніж норми феодального права. Вони визначали систему органів міського самоврядування, порядок їх створення та функції, передбачали повноваження судів у містах, регулювали діяльність ремісничих цехів та купецьких об'єднань, питання власності, оподаткування тощо. За **М.п.** було передбачено створення у містах виборних адміністративних та судових органів – магістратів, що склалися з двох колегій – ради і лави. Загальне керівництво магістратом здійснював вейт. Його призначали державці або приватні власники міст, у інших випадках вони лише затверджували кандидатуру, обрану радою. Вейту допомагав бургомістр, який керував радою (головував на її засіданнях). Бургомистра (одного або кількох) обирала рада. До складу ради входили урядники – радці (райці) в кількості від 6 до 24 осіб залежно від величини міста. Поступово **М.п.** поширилося з Німеччини на ін. країни Європи. В Україну (в сер. XIII ст.) його принесли німецькі колоністи, які селилися в межах Галицько-Волинського князівства на запрошення князя *Д.Галицького*. У I пол. XIV ст. **М.п.** з'явилося на землях Закарпатської України, яка тоді входила до складу Угорщини, з 1329 р. ним користувалися міста: Вишкове, Тячів, Хуст. В основному **М.п.** проникало в Україну через Польщу та Литву. У 1339 р. **М.п.** отримало місто Санок (зараз – у складі Польщі), у подальшому – Львів (1356), Кам'янець-Подільський (1374), Луцьк (1432), Київ (1497). Перехід міст на самоврядування в Речі Посполитій (з 1569) знайшов відбиття в державному законодавстві: за Третім Литовським статутом (1588) міста поділялися на привілейовані (з **М.п.**) та непривілейовані – ратушні, що мали значно менше самоврядних прав. У XV – I пол. XVII ст. **М.п.** користувалася більшість міст України – як Правобережної, так і Лівобережної (у т.ч.

Батурин, Глухів, Ніжин, Переяслав, Чернігів). Міста Правобережжя отримували **М.п.** переважно від литовських князів, польських та угорських королів. Ін. містам (особливо на Лівобережжі) його надавали польські магнати та шляхта: так, кн. Вишневецькі в XVI ст. дарували **М.п.** містам: Лубни, Пирятин, Прилуки тощо. У серед. XVII ст., під час Національно-визвольної війни під орудою *Б.Хмельницького*, та в період існування козацької держави – Гетьманщини (до 1764) практику дарування **М.п.** застосовували також українські гетьмани – нерідко при цьому вони своїми грамотами підтверджували права міст на самоврядування, якими ті користувалися ще під литовським та польським пануванням. Такий обов'язок гетьманської влади був передбачений, зокрема, 13-м артикулом «Угод та установлень законів і вольностей Війська Запорозького» (т.зв. «*Конституція П.Орлика*», 1710). У Гетьманщині вїттів затверджували спочатку гетьмани, а згодом – Генеральна військова канцелярія. **М.п.** в українських містах під владою Польщі суттєво обмежувало те, що користуватися ним могли тільки міщани римо-католицького обряду, а православних українців (а також вірменів, євреїв та ін.) в магістрати не допускали. Їм дозволяли мешкати лише в певних районах міста (напр., у Львові це були «Руська вулиця», «Вірменська вулиця») та забороняли вступати в деякі цехи, торгувати товарами підвищеного попиту (сукном, горілкою), існувала навіть заборона виносити померлих через центральні вулиці міста для поховання. Через це православні українці стримано сприймали введення **М.п.** Міста з **М.п.** у складі Гетьманщини (Лівобережна Україна) також зіткнулися з деякими труднощами: козацька старшина втручалася в міське управління, звужувала сферу його діяльності, особливо в судовій справі. **М.п.** для окремих українських міст підтверджувала й царська влада, та загалом вона неухильно його обмежувала. Після ліквідації царизмом гетьманської влади (1764) цей процес посилювався. З упровадженням в Україні губернського поділу та утворенням міських дум (кін. XVIII ст.) дія **М.п.** фактично призупинилася. Тоді ж воно зникло і в містах Західної України, які за першим поділом Польщі (1772) опинилися під владою Австрії. Остаточ-но в містах України (за винятком Києва) **М.п.** було скасоване царським указом 1831 р. Щодо Києва це сталося в грудні 1834 р. /*В.Северинюк*/

Магістрат – 1) міське управління в деяких країнах (Норвегія, Швеція, Данія та ін.); може складатися з чиновників, призначених урядом, або виборних осіб; 2) назва міського управління, те ж саме, що муніципалітет. В Україні у XV- XIX ст. – орган міського самоврядування, що здійснював адміністративно-судові функції і відповідно складався з двох колегій – ради (адміністративний орган) і лави (судовий орган); 3) чиновник судової влади (суддя, слідчий, прокурор) в Італії, Франції та деяких ін. зарубіжних країнах. Див.: *Магдебурзьке право*. /*А.Зачена*/

Мадридський клуб – організація, яка була створена 2002 р. і об'єднує колишніх президентів і прем'єр-міністрів. Метою **М.к.** є просування демократизації завдяки прозорим відносинам із лідерами країн перехідної демократії. /*В.Ніконенко*/

Мажоритаризм (фр. *majorite* – більшість) – теоретичне обґрунтування чи практичне застосування принципу, згідно якого політичні рішення приймаються більшістю або зі згоди більшості. /М.Бучин/

Мажоритарна виборча система (фр. *majorité* – більшість) – виборча система, відповідно до якої обраним по відповідному виборчому округу є той кандидат, який набрав встановлену законом більшість голосів. Відомі три різновиди цієї системи: **1) система абсолютної більшості.** Обраним є кандидат, який набрав щонайменше 50%+1 голос від загальної кількості поданих у цьому виборчому округу голосів, визнаних дійсними; **2) система відносної більшості.** Обраним є кандидат, який набрав більше голосів у порівнянні із кожним конкурентом зокрема; **3) система кваліфікованої більшості.** Обраним є кандидат, який отримав заздалегідь встановлену кількість голосів, що перевищує половину, напр., 3/4, 2/3, 4/5 і т. д. (застосовується рідко). Див.: *Вибори.* /Н.Хома/

Мажоритарна демократія – демократія, де політична влада за існування певних механізмів стримувань і противаг, концентрується в руках більшості. **М.д.** характеризується домінуванням виконавчої влади (при цьому виконавча влада формується однією партією, що перемогла на виборах), двопартійною системою, одномірністю цієї партійної системи (дві основні партії відрізняються одна від одної лише стратегією та тактикою виключно зі соціально-економічних питань), диспропорційною виборчою системою груп спеціальних інтересів. **М.д.** віддає перевагу голосуванню на виборах. Недоліком **М.д.** є недостатнє врахування інтересів меншості. **М.д.** віддає перевагу колективним рішенням, легітимізованим за допомогою процедури виборів. Вона залишає мало можливостей для окремих індивідів та груп, що залишилися поза більшістю. Найтипівішими країнами **М.д.** є Великобританія та Нова Зеландія. /В.Бортніков/

Мажоритарний (лат. *major* – великий) – той, що засновується на більшості. /Н.Хома/

«Майдан» – Всеукраїнська об'єднання громадян, яке було створено на багаточисельному народному віче у Києві на площі Незалежності 22 грудня 2014 р. Стратегічною метою ВО «М.» була: об'єднати всіх людей доброї волі, щоб вони висловили своє бачення майбутнього України, й сформулювати візію нової країни, спільними рішеннями громадянського сусп-ва й політиків визначити, яку країну треба будувати, щоб правила, які будуть панувати в цій країні, були однаковими для всіх. Виходячи з цього вже з перших кроків свого існування ВО «М.» розгорнуло широку мобілізаційну роботу для організації опору існуючому режиму в усіх областях України та координації протестного руху на всій території України. Об'єднання сконсолідувало всіх противників режиму экс-президента *В.Януковича*, незалежно від їхнього суспільного статусу і політичних орієнтацій. /А.Лозинський/

«Мак'явеллізм» (від прізвища видатного італ. мислителя *Н.Мак'явеллі*) – спосіб *політичної діяльності*, який не передбачає опори на морально-етичні

Максималізм політичний

норми, а вважає за можливе використання обману, віроломства, жорстокості, «будь-яких засобів для досягнення мети». Основні положення **М.** викладені в трактаті *Н.Мак'явеллі «Володар»* (1513), виданому після його смерті (1532), початкова назва твору «*Про князівство*». Й досі ця праця є настільною книгою для багатьох політиків, служить своєрідним зведенням правил політичного владарювання. /*О.Рябека*/

Максималізм політичний (лат. *maximalis* – найбільший) – доведення політичних вимог, засобів політичної дії до крайності, надмірності. /*М.Бучин*/

Малий прикордонний рух – сполучення між населеними пунктами, які розташовані по обидва боки кордону, зокрема, між Україною, Румунією, Словаччиною, Молдовою, Угорщиною, Польщею та ін. країнами і населення яких має між собою родинні зв'язки і часто перетинають кордон в обох напрямках з візитами, діловими поїздками, туристичною метою тощо. /*Р.Пасічний*/

Мандат (лат. *tando* – доручаю) – * доручення; * повноваження; * наказ виборців своєму депутатові; * документ, який засвідчує повноваження офіційної особи. /*С.Ставкова*/

Маніпулювання політичне (фр. *manipulation*, лат. *manipulus* – пригоршня; *manus* – рука) – система засобів ідеологічного та духовно-психологічного впливу на *масову свідомість* з метою нав'язування певних ідей, цінностей, цілеспрямований вплив на *громадську думку* та *політичну поведінку* задля спрямування їх у заданому напрямку. Здійснюється **М.п.** за допомогою ЗМІ та політичних міфів. Суб'єктами **М.п.** є окремий політичний актор, політичне об'єднання, політична партія, державні структури та ін. **М.п.** може привести до якісного переродження політичного ладу при збереженні демократичної оболонки, до формування моделі сусп-ва, яку одні автори називають медіакратією, ін. – інформаційним сусп-вом, треті – інформаційним тоталітаризмом. Ефект **М.п.** визначається відсотком суб'єктів, які піддалися впливу. Цей відсоток залежить від кількох чинників – інтенсивності та тривалості політичної реклами, характеру політичної інформації, яка поширюється, психологічного стану й загальної інформованості адресатів, а також кількості альтернативних джерел інформації. Сучасний арсенал засобів **М.п.** включає чимало спеціальних прийомів, методів і технологій, до яких належать: поширення неправди й наклепів, систематичне навіювання соціальних міфів, підтасування фактів, фрагментація інформації та її тенденційне коментування, а також використання спеціальних методів формування ілюзорної політичної свідомості – таких, як «напівправда», «наклеювання ярликів», «перенесення чужого авторитету», «спіраль замовчування» тощо, показ на телебаченні неугодних політиків у непривабливих ракурсах, використання для компрометації супротивників монтажу кадрів, що перекручує реальність, застосування витончених маніпулятивних електоральних технологій тощо. Для кожного інформаційного жанру поряд із загальними прийомами маніпулювання існують і спеціальні методи

формування ілюзорної свідомості й управління політичною поведінкою людей. Як свідчить практика, **М.п.** досить популярне в західних демократіях, особливо у партійній пропаганді й під час виборчих кампаній. Нині жодна президентська чи парламентська виборча кампанія не обходиться без використання прийомів маніпулювання і реклами, які, тісно переплітаючись, створюють у глядачів досить далекі від реальності уявлення про політика. Маніпулятивними процедурами ЗМІ по суті створюється певна «політична піраміда», що відбирає у населення право й можливість усвідомленого впливу на владу, а також здійснюється передача цих прав особам, які організували й профінансували таку піраміду. А відомі персони, що виступили «рекламно-візитною карткою», виконують у всьому цьому процесі роль своєрідних політичних акторів, у найкращому випадку – менеджерів, але не найвищої ланки. Комплексне використання різних засобів прихованого психологічного примусу людей, різних операцій, пропагандистських акцій і рекламних кампаній виступає як поширений засіб політичної боротьби в міжнародних й внутрішньополітичних конфліктах. Див.: *Громадська думка; ЗМІ; Масова політична свідомість; Охлократія; Плутократія; Політична свідомість; Натопн; Психологія політична*. /В.Піддубний, А.Сіленко/

Маніфест (лат. *manifestum* – заклик) – **1)** особливий акт *глави* держави чи вищого органу *державної влади*, адресований до населення та пов'язаний зі значною політичною подією, урочистою датою; **2)** звернення, *декларація* політичних партій, *громадських організацій* із викладом їх поглядів, програм, принципів діяльності. /В.Денисенко/

Маніфестація (лат. *manifesto* – виявляю) – політичний масовий виступ із метою декларувати, заявити про свої інтереси, потреби, висловити солідарність, співчуття або протест, довести їх до відома органів влади й широкої громадськості. **М.** здійснюються у формі зосередження прихильників якоїсь ідеї в одному місці, скандування гасел і закликів, виголошення промов, піднесення прапорів, транспарантів тощо. /В.Денисенко/

Маоїзм – політична та ідеологічна доктрина, назва за іменем лідера Китайської компартії і країни *Мао Цзедуна* у 1949-1976 рр. – теоретика марксизму. Складовими елементами **М.** є: ідея «великого стрибка» – спроба вирішити економічні проблеми Китаю завдяки масовій індустріалізації в 1958-1961 рр., яка привела у 1961 р. до масового голоду і краху стратегії «великого стрибка»; ідея т.зв. культурної революції 1965 р., яка породила радикальний рух хунвейбінів, спрямований проти надуживання влади та привілеїв, партійної бюрократії і на пробудження свідомості мас; засудження сталінізму; заклик до якомога більшої децентралізації влади й надання повноважень місцевим громадам; ідея зближення зі США, реалізація якої забезпечила б сучасному Китаю необхідний рівень безпеки і можливість швидкого економічного розвитку і здійснення регіональної зовнішньої політики. /P.Tuca/

Маргінал політичний – особа, яка живе осторонь від громадської, культурної, національної та політичної свідомості; існує у будь-якому сусп-ві, однак значне збільшення кількості маргіналів і маргінальних груп є особливою ознакою перехідних суспільств, що є наслідком дестабілізації соціального життя. Руйнація звичних систем координат, стереотипів та орієнтирів поведінки, зміна політичного режиму або політичної еліти здатні настільки сильно дезорієнтувати громадську думку, що значна кількість населення досить швидко втрачає більш-менш адекватне розуміння мінливої соціальної ситуації та починає маргіналізуватися. /В. Варинський/

Маргіналізація (лат. *marginalis* – межа, узбіччя) – неповний, незавершений, перехід людини в нове соціальне середовище, за якого вона втрачає попередні соціальні зв'язки й не може повною мірою пристосуватися до нових умов життя. /Н.Коваліско/

Маргінальний округ – виборчий округ, у якому підтримка різних політичних партій більш-менш однакова. За таких умов партія, яка перебуває при владі належить дуже невелика відносна більшість голосів, і незначне коливання вподобань виборців може призвести до того, що ця партія втратить свої позиції. /О.Макух/

Маргіральність (лат. *marginalis* – межа, узбіччя) – стан та поведінкові особливості такої особи, яка перебуває у проміжному становищі між якимись соціальними групами, втратила попередні соціальні зв'язки і ще не пристосувалася до нових умов життя. /Н.Коваліско/

Маріонетка політична (фр. *marionnette* – назва невеликих фігурок, які зображали Діву Марію та ін. героїв в середньовічній ляльковій виставі) – особа, держава, уряд, які є слухняним знаряддям в чужих руках. /І.Танчин/

Маркетинг подій в політиці (англ. *event marketing*) – система комунікаційних заходів, спрямованих на те, щоб безпосередньо пов'язати торгову марку, бренд із якимись спеціальними явищами чи подіями. Основною причиною виникнення цього різновиду маркетингу була серйозна недовіра населення, споживачів до реклами з використанням ЗМІ. Тому й виникла потреба у розробці методу невідкладної трансляції, тобто комунікативного впливу, що здійснюється на кінцевого споживача безпосередньо, обминаючи посередництво ЗМІ та ін. традиційних рекламоносіїв. Однією з галузей використання маркетингу подій поступово стає політика. **М.п.п.** – різновид інтегрованих маркетингових комунікацій, що представляє комплекс заходів, спрямованих на просування у політичному просторі політичних брендів чи подій у внутрішньому або зовнішньому маркетинговому середовищі за допомогою організації спеціальних політичних подій. Такими подіями, що найчастіше використовуються у **М.п.п.** є: державні свята, інавгурації, мітинги, зустрічі державних діячів і політиків із населенням, виборцями і т. ін. /В.Полторак/

Маркетинг політичний (англ. *market* – ринок, збут) – різновид політичної технології, яка представляє комплекс дій і методів вивчення політичних по-

треб громадян і нав'язування їм за допомогою ЗМІ вигідної певним політичним суб'єктам політичної інформації. Це система цілеспрямованого впливу на свідомість та поведінку людей, їх об'єднань та організацій, що дозволяє в умовах політичних і громадянських свобод сформувавши у них такі інтереси і потреби, які вигідні діючому суб'єкту політичних відносин. Ця система включає в себе політичні теорії, методи, прийоми і способи вивчення політичного середовища, а також шляхи формування політичних запитів і очікувань, задоволення яких покликане впливати на поведінку громадян. **М.п.** виходить з того, що політичні смаки, уподобання, переконання у людей різні й треба враховувати цю своєрідність, а не боротися з ними шляхом політичного примусу та насилля. У тому сусп-ві, де політика робиться на верхівці суспільної піраміди, а потім політичні ідеї та установки пропонуються громадянам, які змушені споживати не те, що подобається, а те, що їм пропонує діючий режим, **М.п.** неможливий. Першим проблеми **М.п.** проаналізував фр. політолог і соціолог *П.Бурдьє*, який розглядав поле політики як політичний ринок, на якому існують виробництво, попит і пропозиція особливого продукту – політичних партій, програм, думок, позицій та ін. */В.Полторак, О.Хімяк/*

Маркетинг політичного лідера – заснована на вивченні електорату система оптимізації значущих характеристик кандидата (зовнішність, манери, публічна поведінка) й інформаційного впливу на цільову аудиторію, спрямованих на одержання максимальної кількості голосів виборців. */В.Бунь/*

Маркетинг політичної організації – заснована на вивченні електорату система «особистісного» («створення», висування кандидатів), «програмного» (розробка програмних ідеологічних та ін. документів) й інформаційного (реклама, паблік-релейшнз) впливу на виборців із метою одержання влади. */В.Денисенко/*

Маркетингові дослідження в політиці (політичні маркетингові дослідження) – сукупність різноманітних дослідницьких підходів, методів, технологій, спрямованих на спеціальне вивчення політичного ринку з метою аналізу тенденцій його розвитку, здобуття різноманітної інформації про функціонування політичного ринку. Основними причинами, які роблять необхідним виділення класу **М.д.в п.**, є дві. Це, по-перше, **М.д.** взагалі, зокрема в економіці, є комплексними дослідженнями ринку товарів і послуг, у межах яких аналізуються усі аспекти просування товарів і послуг на ринку, використовуються різноманітні методи й технології. По-друге, коректним використання терміна «**М.д.в п.**» буде і в тому сенсі, коли він виступає як родова категорія, що об'єднує різноманітні різновиди досліджень, які використовуються при вивченні політичних процесів і явищ, а саме: соціологічних, політичних, психологічних, суто маркетингові – ринкові, а також: теоретичні і емпіричні; розвідувальні, описові та експериментальні. Результати **М.д.в п.** є основою, з одного боку, політичного консалтингу, що дають змогу проводити ефективну політичну діагностику реального стану політичних ситуацій, що склалася в тій чи ін. організації, на

тому чи ін. політичному ринку. З ін. – інформація, що здобувається при реалізації **М.д.в п.**, є основою політ, маркетингу, який, як відомо, будується на визначенні потреб споживачів на ринку (в т.ч. – політичних) та їх ефективному задоволенні. Саме результати **М.д.в п.** дають змогу визначати такі «політичні потреби» населення, електорату з метою їхнього подальшого «задоволення». Ін. річ: задоволення яким чином? Це вже визначається «виробником» політичного продукту й реалізується як у процесі реальної політичної діяльності, так і в організації політичної реклами й політичного піару. /В.Полторак/

Марксизм (від імені *К.Маркса*) – одна з течій суспільно-політичної думки у новітній історії, джерелом якої є класична нім. філософія, англ. політична економія, фр. утопічний соціалізм. **М. К.Маркс** і **Ф.Енгельс** називали «науковим соціалізмом», а більшість тогочасних соціалістів вони вважали утопістами, які не розуміли закономірності розвитку капіталістичного сусп-ва. Основними положеннями **М.** були: історичні сили неухильно наближають крах капіталістичної системи та виникнення революційної кризи, яка уможливить перехід до соціалізму, а зрештою й до повного комунізму; істинне народовладдя за умов знищення приватної власності на основні засоби виробництва, їх усупільнення, досягне у сусп-ві повної соціальної справедливості; визначальним у політичному та соціальному розвитку людини є матеріальне виробництво, економічний розвиток (т.зв. економічний детермінізм); з побудовою комунізму держава як політичний інститут і класи «відмирають», утверджується комуністичне самоврядування; структура сусп-ва й людських відносин в усіх їхніх формах є результатом матеріальних умов та обставин, а не певних ідей, переконань чи свідомості (історичний соціалізм). Чимало ідей в **М.** привнесли такі марксисты ХХ ст. як *В.Ленін*, *Й.Сталін*, *Мао Цзедун*, *Ф.Кастро*, неомарксисты, адаптувавши його до нових умов глобального економічного виробництва, *імперіалізму* та *колоніалізму*, до змін становища робітничого класу, якому приписували вирішальну роль у майбутньому поваленні капіталізму через посилення робітничого контролю. Крах багатьох комуністичних режимів у кін. 1980-х – поч. 1990-х рр. ХХ ст., зокрема й розпад СРСР посягли у свідомості людства сумнів у спроможності втілити ідеї **М.** у життя. Див.: *Ленінізм; Сталінізм; Маоїзм; Неомарксизм. /І. Алексеевко/*

«**Марш життя**» – політична акція, яку періодично проводять громадяни Німеччини в столиці України щодо трагедії в Бабиному Яру, і вибачаються за дії своїх предків проти євреїв за часів Другої світової війни. Учасники «**М.ж.**», зазвичай, проходять т.зв. «дорогою смерті» від кінотеатру «Київська Русь» по вул. Мельникова і від Сирецького парку до меморіального комплексу «Бабин Яр», де їх зустрічають євреї, що потерпіли від нацистів, та їхні нащадки. Організатором таких маршів є *Джобст Біттнер*. Учасники маршу вважають своїм обов'язком вибачитися за злочин своїх предків і підняти свій голос проти антисемізму. Перший «**М.ж.**» був проведений у 2007 р. на півдні Німеччини,

біля колишнього концентраційного табору «Дахау». Нагадаємо, в Бабиному Яру в Києві було розстріляно понад 100 тис. киян, військовополонених різних національностей і віросповідань. /*Р.Мирський*/

Маси – сукупність звичайних у сусп-ві людей, об'єднаних лише присутністю в одному місці, в один час; взаємодія між ними має характер взаємного зараження (напр., натовпи під час вуличного інциденту або зборів, що виникли стихійно, здійснення самосуду тощо), що викликає занепокоєність щодо демократії. Існують різні тлумачення **М.**: *натовп*, публіка; бюрократизоване суспільство, де панують тенденції уніформалізму і *відчуження*. Див.: *Масове суспільство*. /*Є.Гарацук*/

Масифікація – Див.: *Масове суспільство*.

Масова громадська організація – добровільне, самодіяльне, організаційно оформлене на підставі добровільного членства об'єднання громадян, створене за їхньою волею для виявлення й задоволення інтересів на засадах самоврядування відповідно до завдань і цілей, закріплених в їхніх статутах. /*В.Савка*/

Масова політична комунікація – Див.: *Засоби масової комунікації*.

Масова політична свідомість – притаманний значній кількості людей особливий тип *політичної свідомості*, що є сукупністю політичних ідей, уявлень, норм, звичаїв, поглядів, стереотипів, у т.ч. ілюзорних почуттів, котрі відзеркалюють ті чи ін. сторони суспільного життя. З другої пол. 1980-х рр. **М.п.с.** запроваджується в науковий апарат політичної та близьких до неї наук. Див.: *Громадська думка; Охлократія; Політична свідомість; Натовп; Психологія політична*. /*Г.Луцишин*/

Масова свідомість – Див.: *Свідомість масова*.

Масове суспільство – модель *сусп-ва*, яка песимістично віддзеркалює соціальні перетворення, викликані *модернізацією* (урбанізацією, демократизацією політики, зростанням масових комунікацій і народної освіти) як процес, в якому індивіди стануть: більш відокремленими від попередніх соціальних угруповань, тобто соціально розпорощеними; більш відкритими для комерційного і політичного маніпулювання централізованими елітами. Концепцію **М.с.** популяризував *В.Корнхаузер* у книзі *«Політика масового суспільства»* (1959). Він з'ясував, що **М.с.** є однією з причин «підтримки комунізму, фашизму та ін. народних рухів, які діють за межами інституційного порядку і проти нього». Як і *Е.Фром* (*«Страх перед свободою»*) (1942) та *Д.Рісмен* (*«Самотність юрби»*) (1950) *В.Корнхаузер* прагнув збагнути, як нацизм у Німеччині та фашизм в Італії прорвалися через організаційні структури громадянського сусп-ва та верховенства права: диктатори *А.Гітлер* і *Б.Муссоліні* спромоглися звернутися безпосередньо до народу, знехтувавши ті всі інституційні обмеження. Щодо **М.с.**, то *В.Корнхаузер* мав на увазі сусп-во, яке характеризується масовою участю в політичних процесах і водночас недостатнім рівнем плюралізму, тобто різноманітності громадського сусп-ва. Див.: *Громадянське суспільство; Плюралістичне суспільство*. /*О.Шерман*/

Масові партії

Масові партії – партії, які включають до своїх лав велику кількість членів. Між ними існує тісний і постійний зв'язок. Керівництво у масових партіях належить професійним політикам. Такі партії беруть активну участь у виборчих кампаніях, ведуть широку пропагандистську та виховну діяльність. Масові партії фінансуються за рахунок членських внесків партійців. Див.: *Кадрова партія. /Ю.Шведа/*

Масові порушення порядку – порушення громадської безпеки та *громадського порядку натовпом*, що чинить безчинство. Як правило, організатори масових безладів намагаються розбудити у маси людей негативне, войовниче ставлення до правопорядку та громадської безпеки, підбурити натовп до непокори, до вчинення опору органам *влади* та до застосування сили, закликати учасників натовпу до погромів, підпалів, знищення майна, збройного протистояння та ін. безчинств. */К.Дудок/*

Масові рухи – структурно неоформлені масові об'єднання громадян і організації різних соціально-політичних орієнтацій, діяльність котрих, як правило, має тимчасовий характер і найчастіше спрямована на виконання певних тактичних завдань, після чого вони або розпадаються, або консолідується в нові політичні партії чи громадські організації. Основними різновидами є: політичні рухи (напр., Народний рух України на початковій стадії); масові демократичні (рухи за демократичні перетворення, спрямовані на захист прав і свобод людини, антифашистські й антидиктаторські, проти расової та національної дискримінації та ін.); соціальні (локальні) рухи; т.зв. «нові соціальні рухи», що набули поширення в останні десятиліття (антивоєнний, екологічний, неофеміністський та ін.). */О.Хімяк/*

Мафія (італ. *mafia* – сваволя, насилля) – 1) терористична організація, яка виникла в кінці XVIII ст. на о.Сицилія; 2) таємна організація, яка за допомогою терору та залякування втручається в політичне життя країни, захищаючи інтереси корумпованих кіл. */О.Дацаківська/*

Меганполітологія – складова частина політології, яка досліджує закономірності функціонування та розвитку політичної сфери політичного життя планетарного сусп-ва на глобальному, цивілізаційному територіальному, державно-національному, регіональному і локальному рівнях. */В.Денисенко/*

Медіакратія (англ. *mass media* – засоби масової інформації (далі – ЗМІ) та гр. *κράτος* – влада) – активний вплив ЗМІ на політичну та суспільну дійсність, що проявляється як конструювання віртуальної реальності, формування штучного політичного дискурсу. Авторство терміна, за висновками фахівців, належить англ. мислителю *Т.Карлейлу*. За **М.** політики і ЗМІ перестають діяти в інтересах громадян. Створюється нова політична система – «псевдодемократія». За визначенням *С.Бодрунова*, **М.** є «особливий спосіб організації влади, за яким інформаційні відносини перетворюються на ключовий механізм форматування політичного простору та забезпечення взаємодії

між владою й сусп-вом». За суттю політологічний термін **М.** має теж саме походження та зміст, що і «четверта влада», але з негативною конотацією. Термін «четверта влада» щодо ЗМІ виник на зорі появи ЗМІ як впливового суспільно-політичного інституту, незалежної влади поряд із трьома ін. (законодавчою, виконавчою та судовою), що опікувався захистом демократії. Вважається, що визнання ЗМІ як «четвертої влади», характеризує їх як контролерів, відповідальних посередників між владою та народом. /*М.Лаушкіна*/

Меморандум (лат. *memorandum* – те, що треба пам'ятати) – у міжнародних відносинах один із видів дипломатичної кореспонденції. У **М.**, як правило, викладається фактична, юридична або документальна частина питання, з приводу якого він надсилається. /*Я.Турчин*/

Менеджмент політичний (англ. *management* – керувати, управляти) – система управління політичними процесами; наука й мистецтво аналізу тенденцій політичного розвитку, передбачення його наслідків, вироблення рекомендацій для політичного керівництва та забезпечення реалізації їх у політичній практиці. Складовою **М.п.** є розробка стратегічних цілей і тактичних установок, механізму впливу управлінських державних структур, законодавчої та виконавчої влади на розвиток сусп-ва. **М.п.** включає в сферу аналізу: теоретико-концептуальне функціонування сучасної політики, управлінських систем, політичних режимів, політичних партій, політичної свідомості; удосконалення управління політико-економічними процесами; рух сусп-ва до цивілізованого політичного ринку; принципово новий теоретичний дискурс «про буття в політиці», наукове розуміння предмета політичної науки та управлінських рішень; пошук проєктів, нових форм узагальнення й концептуалізації дійсності, спрямованих на виявлення таких форм управління, в яких можлива невідчужена актуалізація буття суб'єкта від влади, політики, управління, самого себе; проєктування нового типу політики й управління – мислення, життєдіяльності, соціальної організації. Розробка й впровадження **М.п.** як науки спрямовані на вироблення парадигми політики, пов'язаної з процесами реформування класичної моделі політики взагалі, трансформації політичних інститутів у напрямку демократичної культури. **М.п.** є спробою осмислити найважливіші тенденції формування сучасного типу управління, спроектувати таку модель політичного управління, якій би були притаманні конструктивність, компетентність, професіоналізм, установка на гуманістичні цінності, **М.п.** виходить на проблему «якості влади» й культури управління, ствердження в усій структурі управлінських рішень націленості на буттєві (онтологічні) й прагматичні сенси людського існування. /*Л.Колесник*/

Менталітет політичний (англ. *mentality* – спрямування, склад розуму) – купність та специфічна структура, склад різних психічних властивостей, якостей, особливостей та проявів. Використовується гол. чином для позначення оригінального способу мислення, складу розуму (напр., *національний* – укр., рос.,

Меншин політика

нім. та ін.; *регіональний* – скандинав., латиноамер. та ін.; *політико-ідеологічно-го спрямування* – ліберальний, тоталітарний, демократичний, революційний та ін.). Термін **М.п.** використовується для характеристики в узагальненому вигляді властивостей, особливостей соціальної та *політичної психології людей*, конкретно *політичної свідомості* та самосвідомості. У формуванні **М.п.** головне місце належить *політичній культурі*. Вона дозволяє виявити глибинні основи специфіки політичної поведінки різних соціальних, чуттєвих, емоційних і дієвих форм політичного буття народу в країні. Зміст і рівень **М.п.** зумовлені станом громадянських та політичних прав і свобод у країні, суспільним середовищем, у якому відбувається політичне життя людини та сусп-ва. Розрізняють **М.п.** сусп-ва, соціальної групи й особистості, які є в складній взаємодії. **М.п.** органічно пов'язаний із мовою політичного спілкування, з політичною лексикою, якою користуються політичні актори. Він постійно реалізується в політичній практиці. Ментальна свідомість формується все життя. На процес її формування впливає виховання, освіта, політична соціалізація, політична участь, електоральна поведінка, політичні події, процеси, ситуації цінності, ідеали, традиції тощо. Він є як продуктом попереднього культурно-історичного розвитку сусп-ва, так і його сучасних соціокультурних контекстів, впливає на функціонування, динаміку політичних інститутів сусп-ва. /І.Городняк/

Меншин політика – організована політична діяльність окремих груп громадян (напр., поборники прав жінок, гомосексуалістів, маргінали), які вважають, що їхні інтереси в даній політичній системі представлені недостатньо. /С.Ставкова/

Меншості уряд – уряд, який втратив підтримку більшості членів парламенту. /В.Бунь/

Мер (фр. *majri*, лат. *major* – великий, старший) – вища посадова особа в муніципалітетах США, Великобританії, Франції та низці ін. держав. Як правило, **М.** обирається самим *муніципалітетом*, іноді – безпосередньо населенням, у деяких країнах він призначається або затверджується на посаді урядом країни. /В.Бунь/

Мережеве суспільство – сусп-во, яке ґрунтується на горизонтальних соціальних зв'язках і гловну роль в якому відіграють не ієрархічні моделі, а соціальні мережі. Значну роль в формуванні такого сусп-ва відіграють сучасні комунікації, особливо мережевого типу на зразок Інтернету. Автор поняття – ісп. соціолог *М.Кастельс*. /В. Варинський/

Меритократія (лат. *meritus* – гідний і гр. *kratos* – влада; букв. – влада найобдарованіших) – влада, що базується на заслугах. Концепція **М.** є модернізацією традиційних *теорій еліти*. Засновником теорії **М.** є англ. учений *М.Янг*. Він вважав, що соціальний прогрес залежить від міри поєднання влади й інтелекту. Від використання людського потенціалу, талантів залежить сталий розвиток сусп-ва. Традиційна демократія в індустріальному й інформаційно-

му сусп-вах переростає в управління, здійснення влади найбільш талановитими, обдарованими людьми, кваліфікованими працівниками. Призначення **М. М.Янг** вбачав в інтелектуалізації суспільного життя сусп-ва. Амер. політолог *Д.Белл* підкреслював: «Принцип **М.** повинен проникнути в університети, бізнес, уряд. Сусп-во, яке не має своїх кращих людей на чолі його ведучих інститутів, є соціальний і моральний абсурд». **М.** модель спрямована проти несправедливого розподілу політичних цінностей, заснованих на знайомстві, кумівстві, зв'язках, спадковості тощо. В основі ієрархічної політичної будови сусп-ва повинен лежати принцип залежності посади лише від здібностей і досягнень конкретної особи. Реалізувати **М.** модель політичного сусп-ва на практиці можна, якщо виборці у процесі виборів на керівні посади будуть голосувати за здібних, обдарованих людей. /*О.Шерман*/

Меседж виборчої кампанії (англ. *message* – повідомлення) – актуальне та широко застосовуване сьогодні в соціальній політичній рекламі та піарі поняття, що означає сформульований у максимально стислій формі «сенс», зміст виборчої кампанії, її основну ідею. Така ідея, як і цілі, завдання, основні проблеми кампанії, формулюються досить детально у її стратегії. Але ж значна кількість виборців не читає та не «вивчає» текстів стратегій чи навіть програм кандидатів. Причому таких виборців, залежно від типу виборчої кампанії, може налічуватися до 30-40% від загальної кількості. Отже, вони безпосередньо перед днем голосування повинні одержати спеціальне «послання», в якому чітко та лаконічно показано, чому вони повинні вибрати того чи ін. канд. чи політичну партію. Напр., кандидат на пост президента країни може вибрати таким «посланням», меседжем чи проблему зміни влади в країні, чи проблему переходу країни до ін. соціально-економічної системи, чи приєднання до якогось міжнародного об'єднання. Політична ж партія може висунути меседжі, які, напр., торкаються того самого переходу до ін. соціально-економічної системи чи розвитку впровадження якоїсь ідеї. Один і той же **М.в.к.** формулюється та транслюється для різних груп виборців у різній «обгортці», яка враховує інтереси таких груп. Напр., для підприємців партія чи потенційний президент можуть «обіцяти» чесну конкуренцію та боротьбу з корупцією в органах влади; для держслужбовців – сталість становища їх при наявності високого рівня професіоналізму; для робітників і безробітних – створення значної кількості робочих місць; для пенсіонерів – підвищення пенсій за рахунок отримання додаткових коштів у результаті боротьби з корупцією. Таким чином **М.в.к.** – не «послання», яке розраховане на ту частку виборців, які приймають рішення щодо своєї електоральної поведінки на останньому етапі виборчої кампанії. Причому, **М.в.к.** – це не те саме, що її гасла, лозунги. Якщо казати про лозунги, то це дуже короткі за змістом словосполучення, які не потребують особливих зусиль для розуміння та запам'ятовування. Вони виступають як пропагандистський «інструмент», можуть бути використані простими агітаторами та спрямовані

Мета політична

на вплив в першу чергу на емоційну сферу людини, виборця. Меседж – більш розгорнутий за змістом і пояснює основну ідею виборчої кампанії, а не є просто «закликом» до виборця. Саме **М.в.к.** є основою для формування, висування гасел кампанії. /В.Полторак/

Мета політична – усвідомлений образ передбаченого позитивного результату діяльності політичних суб'єктів; вихідний момент політичного процесу, вихідний момент політичного процесу, який визначає установки, завдання та форми політичної діяльності, полягає у цілеспрямованому регулюванні, перетворенні суспільного середовища. **М.п.** виконує функції організації та мотивації. Розрізняють політичні цілі: за значенням – окремі, спільні, зовнішні, внутрішні, максимальні, мінімальні; за змістом політики – соціальні, економічні, ідеологічні тощо; за тривалістю у часі, по черговості та по стадіях політичного процесу – короткотермінові, середньотермінові та стратегічні. Максимальна **М.п.** завжди виступає як прагнення до «вищого блага» сусп-ва: процвітання, добробуту, самореалізації людини тощо. /С.Гаращук/

Методологія політичної науки (гр. *metodus* – шлях і *logos* – слово, поняття, вчення) – система принципів, установок і засобів побудови політичних теорій, різних рівнів систематизації політичного знання, а також проведення емпіричних досліджень на рівні конкретного (політологічного) аналізу. Розрізняють такі методи політичних досліджень: *загальні* – соціологічний, нормативний, структурно-функціональний, системний, біхевіористський (поведінковий), інституціональний, антропологічний, психологічний, діяльнісний, порівняльний, історичний; *загальнологічні* – аналіз, синтез, індукція і дедукція, експериментування та моделювання, математичні та кібернетичні; *методи емпіричних досліджень*, за допомогою яких одержують первинну інформацію – статистика, аналіз документів, анкетне опитування, інтерв'ю, спостереження, експерименти в лабораторіях, біографічний та ін. Існують й ін. методи політичних досліджень: нормативно-онтологічний, епістемологічний, емпірико-аналітичний, діалектико-історичний, методи герменевтики, синергетики, феноменології, етнометодології, семантики, семіотики та ін. Див.: *Політологія*. /В.Денисенко/

Метрополія (гр. *metropolis, meter* – мати і *polis* – місто) – **1)** у Стародавній Греції назва міста-держави (головного поліса) стосовно заснованих ним в ін. землях поселень (колоній); **2)** країна, яка володіє колоніями. /І.Яцишин/

Мирні зібрання – зібрання громадян (мітинги, демонстрації тощо), які демонструють їх ставлення до певних рішень влади, до певних політичних і історичних подій, до певних політиків. Відбуваються **М.з.** у мирний спосіб, без ризику для здоров'я, життя їх учасників. Іноді можуть проводити альтернативні зібрання громадян в тому ж самому місці. У цьому випадку важливо не допустити сутичок між представниками різних політичних сил. В умовах демократії до **М.з.** здебільшого вдається опозиція. /А.Зачена/

Миротворець – статус відповідно підготовлених військових, які беруть участь у миротворчих операціях ООН. /А.Зачена/

Миротворча діяльність – діяльність країн-членів ООН з підтримки безпеки та миру в неспокійних місцях нашої планети. У цьому напрямку міжнародної діяльності Україна бере участь із перших років незалежності. Упродовж 1992-2012 рр. за даними Міністерства оборони України, у миротворчих операціях ООН брало участь близько 40 тис. укр. військовослужбовців. Україна входить до десятки найбільших контриб'юторів миротворчих контингентів для операцій ООН. /*О.Шерман*/

Миротворча операція – здійснювані ООН заходи з підтримки миру в зонах *конфлікту*. Ці заходи включають нагляд за виконанням угод про припинення вогню, патрулювання демілітаризованих територій, забезпечення перемир'я під час ведення переговорів тощо. /*О.Шерман*/

Мислення політичне – опосередковане й узагальнене відображення людиною (політиком) політичних явищ і процесів об'єктивної дійсності в їх історичних, часових зв'язках і відносинах. **М.п.** пов'язане передусім з пізнанням реалій, що разом складають політичне життя в усій його різноманітності. **М.п.** робить можливим наукове пізнання всього, що зумовлює політику, її існування, пізнання суті та особливостей політичних явищ і процесів. Воно дає можливість не тільки пізнавати, а й передбачати, прогнозувати розвиток політичних подій, сприяє формуванню особистості, її звичок, здібностей, політичної культури. /*М.Школяр*/

Митний союз – союз, країни-члени якого ухвалюють спільний зовнішній тариф митних зборів, щоб дати змогу товарам вільно пересуватися в межах союзу. Такий союз напр., зараз існує між Росією, Білорусією та Казахстаном, куди активно запрошують і Україну. Вступ до **М.с.** загрожує втратою укр. суверенітету, за підтримку якого країна бореться з 1991р. Приєднання України до **М.с.** означало б відмову від задекларованого на вищому політичному рівні та закріпленого законодавством курсу на європейську інтеграцію України, від зобов'язань уже зафіксованих у парафованій Угоді про асоціацію між Україною та ЄС. /*В.Грицанюк*/

«Митці проти цензури» – громадянський рух, який виник весною 2010 р. із метою захистити в Україні свободу слова від цензури, у т.ч. й від цензури в мистецтві, не допустити утисків телевізійних каналів, які висвітлюють події достовірно та надають чесну інформацію глядачам, дають можливість на рівних умовах висвітлювати свою точку зору як представникам влади, так і опозиції. /*Л.Клос*/

Мігрант (лат. *migratio* – переселенець) – особа, що перетнула державні або адміністративно-територіальні кордони і назавжди або на тривалий час змінила місце свого проживання. **М.** поділяються на емігрантів (ті, хто виїхали за кордон) та іммігрантів (ті, що прибули до ін. країни чи території). Відповідно до цілей міграції **М.** може бути політичним, трудовим тощо. Існують *добровільні* й *вимушені* **М.** Останні – це нелегальні трудові **М.** із країн

із низьким рівнем економічного розвитку, біженці, які змушені шукати роботу в ін. країнах через екологічні негаразди (посуха, землетруси, повені) або через політичні потрясіння, збройні або етнічні конфлікти. За правовим статусом **М.** поділяють на легальних і нелегальних. Правовий статус **М.** визначається внутрішнім національним законодавством і міжнародним правом. Країни, які приймають **М.** є переважно економічно розвиненими, країни які покидають **М.** – економічно та соціально неблагополучні. Проблемами дотримання прав **М.** опікуються міжнародні організації, зокрема неурядова Міжнародна організація з міграції (МОМ), Комісія ООН з народонаселення, Міжнародна організація праці (МОП); Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ); Міжнародний комітет з питань міграції (для Західної Європи). **М.** можуть створювати конфліктні ситуації та соціально-економічні проблеми в країні перебування, загрожувати розмиванню національної ідентичності. /Л.Угрин/

Міграція (лат. *migratio* – переселення, переміщення) – переміщення людей, етносів, їх частин або окремих представників, пов'язане зі зміною постійного місця проживання або повернення до нього. /М.Козак/

Мідікомунікація – комунікація, де в ролях комуніканта та реципієнта виступають соціальні групи, натомість мікрокомунікація включає такі соціально-комунікаційні явища, як мода; групова ієрархія; адаптація до середовища; керівництво сусп-вом з боку творчих груп, що генерують світоглядні сенси, тощо. /М.Школяр/

Міжконфесійні конфлікти в Україні – на укр. ґрунті **М.к.** набули специфічного характеру. Вони стали не просто конфліктами інтересів, а й зіткненням етнокультурних ідентичностей, конфліктами етнічного й геополітичного вибору, своєрідною екстраполяцією серйозних розбіжностей у поглядах на сутність, форми та шляхи реалізації «українського проекту» на релігійну сферу. Див.: *Міжцерковні конфесії; Міжцерковні конфлікти; Поліконфесійність; Релігія.* /О.Пташник-Середюк/

Міжнародна асоціація політичної науки (МАПН) – громадсько-політична організація, створена в 1949 р. під егідою ЮНЕСКО з ініціативи п'яти національних асоціацій політичних наук (американської, британської, канадської, французької та англійської). Штаб-квартира **МАПН**, до якої входять національні асоціації політичних наук понад 80 країн світу розміщена у Парижі, а її секретаріат – на факультеті політичних наук університету Осло (Норвегія). Конгреси **МАПН** проводяться один раз на три роки. Асоціація видає журнал «Political abstract» (збірка стислих рефератів, анотацій, статей, опублікованих у різних країнах з проблематики політичних наук, «International Bibliography of Political Science» журнал «Participation» («Участь»). Мета **МАПН** – сприяти розвитку і поширенню політичних наук, налагодження співпраці вчених-політологів різних країн, організація міжнародних наукових конференцій, «круглих столів», поширення наукової інформації з питань політики тощо. /О.Бабкіна/

Міжнародний день боротьби за ліквідацію расової дискримінації

Міжнародна безпека – стан міжнародних відносин, який виключає порушення миру та створення реальної загрози розвитку людства; діяльність держав і міжнародних інститутів щодо недопущення застосування сили у міжнародних стосунках. Див.: *Безпека; Національна безпека. /В.Ніконенко/*

Міжнародна політика – сукупна діяльність *держав*, їх інститутів, народів, соціальних спільнот та їх організацій, які мають певні політичні цілі у сфері міжнародного життя. */О.Макух/*

Міжнародна фундація виборчих систем (The International Foundation for Electoral Systems, IFES) – провідна у світі експертна установа у галузі виборчого права, неурядова організація, зареєстрована в США. З 1944-го р. **IFES** працює в Україні з метою посилення громадських організацій, управління та прозорості виборчого процесу, а також залучення громадян до виборчого процесу, презентує результати дослідження громадської думки в Україні. **М.ф.в.с.** займає провідне місце в світі у сприянні процесу виборів. Мета діяльності – дати людям право голосу у визначенні того, як ними керувати. */О.Івасечко/*

Міжнародне піратство – морський розбій, неправомірний акт насилля з боку екіпажу морського судна. У 2011 р. пірати здійснили 266 нападів, а з січня по червень 2012 р. – 177. Експерти пов'язують зниження активності піратів зі збільшеним міжнародним тиском на найнебезпечніших морських розбійників, що діють в районі Сомалі. Україна приєдналася до міжнародної операції у боротьбі з піратством «*Океанський щит*». */О.Кукарцев/*

Міжнародне право – сукупність юридичних принципів і норм, що регулюють відносини між суб'єктами міжнародного співробітництва у різних сферах суспільного життя. З 1947 р. діє Комісія **М.п.** ООН. */Ф.Медвідь/*

Міжнародне суспільство – ідея, висунута голл. мислителем *Г.Гроцієм*, згідно з якою країни можуть сформуваати своєрідне **М.с.**, домовившись між собою установити загальні правила та інституції для регулювання своїх відносин і визнавши свій спільний інтерес у підтримці цих заходів. Одиницями **М.с.** є країни, на відміну від світового сусп-ва, що спирається на ідею спільної ідентичності, властивої індивідам. Прикладом сучасного **М.с.** є Європа, зокрема, *ЄС. /О.Волинець/*

Міжнародний день боротьби за ліквідацію расової дискримінації – проголошений Генеральною Асамблеєю ООН шість років потому як 21 березня 1966 р. у ПАР сталися подія, котра дістала назву Шарпвелльська різанина. Їй передувало введення дискримінаційних законів, згідно з якими, жоден чорношкірий південноафриканець не мав права вийти за межі гетто без спеціальної перепустки. Відсутність такого документа каралася арештом. При тому вимагати перепустку у чорношкірого південноафриканця могла будь-яка біла людина, навіть дитина. Того дня біля поліційної дільниці у містечку Шарпвеллі зібралося від 5000 до 7000 осіб, котрі пропонували поліції спробувати заарештувати їх за відсутність перепусток. Протягом дня кількість демон-

Міжнародний день захисту прав людини

странтів потроїлася, настрої став агресивнішим; маніфестанти почали закидати правоохоронців камінням, однак у цілому ніяких насильницьких безладів не відбувалося. Проте поліція відповіла пострілами прямо у натовп. Загинуло 69 осіб (включаючи 10 жінок і 8 дітей), причому більшість із них дістали постріли у спину. Шарпевіллська різанина позбавила режим апартеїду решток легітимності. Лише в 1994 р. з перемогою на виборах лівоцентристської партії «Африканський національний конгрес» і з обранням президентом ПАР *Нельсона Манделі* апартеїд був подоланий. /*В.Грицанюк*/

Міжнародний день захисту прав людини – у 1950 р. Генеральна Асамблея ООН запропонувала усім державам святкувати 10 грудня як День прав людини, бо саме в цей день в 1948 р. цією ж організацією було прийнято Загальну декларацію прав людини, де задекларовано наступні принципи: рівність людей; усі люди народжуються вільними та рівними в правах, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії тощо; право кожного на життя, свободу та особисту недоторканість; заборона рабства та работоргівлі; заборона катувань або жорстокого поводження; право кожного на правосуб'єктність; рівність усіх перед законом; право на звернення до суду; заборона самовільних арештів; презумпція невинності та заборона зворотної сили карного закону; право на свободу пересувань та вибір місця мешкання; право на громадянство; право на шлюб; право володіти майном; право на свободу переконань; право на мирні збори; право на участь в управлінні громадськими та державними справами; право на працю тощо. /*О.Хімяк*/

Міжнародний день миротворців – свято, яке було встановлено 29 травня 2002 р. рішенням ООН. На той час вже існувало понад десяток міжнародних ООНівських днів, а така важлива діяльність, як миротворність, не була відзначена, хоча за майже півсотні років провадження миротворчих операцій у різних куточках світу загинуло понад 1750 миротворців. Ідея відзначення діяльності миротворців окремим святом була подана Україною в травні 2001 р., історія участі в операціях ООН якої налічувала на той момент 10 років. Уперше в Україні **М.д.м.** було відзначено 2003 р. Сьогодні він є святом для більше, ніж 80 країн світу. /*О.Шерман*/

Міжнародний день миру – встановлений резолюцією Генеральною Асамблеєю ООН від 30 листопада 1982 р. і відзначається у третій вівторок вересня. Починаючи з 2002 р. щорічно відзначається 21 вересня як день глобального припинення вогню і відмови від насилля. Усім державам і народам пропонується припинити воєнні дії протягом цього дня. У 1986 р. в цей день з ініціативи філософа-миротворця *Шрі Чинмоя* пройшла символічна Хода Миру; тепер щороку в **М.д.м.** люди у багатьох містах планети є учасниками Ходи, висловлюючи безумовну підтримку ООН у її роботі, спрямованій на мир у всьому світі. /*Н.Хома*/

Міжнародний день толерантності – 10 листопада 1995 р. на XXVIII сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО її учасники проголосили **М.д.т.** і прийня-

ли «Декларацію принципів толерантності». Відтоді цей день щорічно відзначається в країнах-членах цієї організації. Ідеї толерантності, формування толерантних відносин набувають все більшого визнання в сучасному світі. З року в рік зростає число країн, що активно запроваджують їх у свою сімейну, освітню, громадську практику. Цю роботу вони розглядають як одну з найважливіших складових розвинутого громадянського сусп-ва, як ефективний засіб використання гуманістичних цінностей задля досягнення взаєморозуміння між громадянами своїх країн, довіри між народами, збереження миру. А тому не випадково у цивілізованому світі **М.д.т.**, присвячений толерантності, відноситься до значних подій у громадському житті країн. Він вважається одним із важливих гуманітарних заходів, що стимулюють необхідний колективний самоаналіз. **М.д.т.** змушує задуматися над актуальністю цього принципу, в якому ми бачимо найбільш надійну основу для наших прав, свобод, різноманіття і подальшого розвитку. Толерантність – це не лише моральний обов'язок, це також політична законна вимога. В Україні як багатонаціональній країні з розмаїттям культур і релігій, терпимістю до сприйняття ін., часом несхожого, є головним чинником гармонії у різнобічності, внутрішньої стабільності та мирного розвитку. Аналіз багатьох подій, що відбуваються в нашій країні, показує: необхідно всіляко розвивати соціальні й державні інститути та установи, які забезпечать формування толерантних принципів. Для того, **М.д.т.** став ще одним кроком до активізації діяльності, яка вимагає загальної участі. Здорове сусп-во має орієнтувати людей не на вимушене терпіння одне до одного, а на взаємну повагу. /*Н.Гайдук, В.Піча*/

Міжнародний договір – угода між двома або кількома країнами у питаннях їх політичних, економічних та ін. взаємовідносин. **М.д.** укладаються *главами держав*, прем'єр-міністрами, міністрами закордонних справ або спеціальними уповноваженими. **М.д.** набирають чинності після затвердження їх верховною владою країни. /*В.Ніконенко*/

Міжнародний інститут демократії – міжнародна громадська організація, зареєстрована у 1999 р., що досліджує процеси демократизації на пострадянському просторі. /*О.Демків*/

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права – основоположний міжнародно-правовий документ у галузі міжнародного захисту громадянських особистих і політичних прав і свобод людини, прийнятий ГА ООН 16 грудня 1966 р. Набрал чинності 23 березня 1976 р. Україна ратифікувала Пакт у 1973 р. /*Ж.Шевченко*/

Міжнародний Суд ООН – головний судовий орган ООН. Офіційно відомий як Міжнародний третейський суд. Тільки країни можуть бути сторонами справ, які ним розглядаються. Засновано Статутом ООН для досягнення однієї з головних цілей – «проводити мирними засобами, згідно з принципами справедливості та міжнародного права, залагоджування або розв'язання між-

Міжнародний кримінальний суд (МКС)

народних суперечок чи ситуацій, які можуть призвести до порушення миру». Якщо одна із країн не виконує рішення суду, друга сторона може звернутися до Ради Безпеки ООН. **М.с.** складається з 15 суддів, які обираються Радою Безпеки і Генеральною Асамблеєю ООН на 9-річний строк. Резиденція **М.с.** знаходиться в Гаазі (Нідерланди). /*О.Горбач*/

Міжнародний кримінальний суд (МКС) – перша постійна правова інституція, до компетенції якої входить переслідування осіб, відповідальних за геноцид, військові злочини і злочини проти людяності. Заснований на засадах Римського статуту, прийнятого на Римській Дипломатичній конференції повноважних представників під егідою ООН 17 липня 1998 р. за участю понад 120 країн. Для набуття чинності Статуту потрібно, щоб його ратифікувало не менше 60 країн; до жовтня 2010 р. Римський статут ратифікувало 114 країн у всьому світі. Проте низка країн принципово заперечує проти самої ідеї **МКС** як такої, що обмежує їх суверенітет і дає невизначено широкі компетенції суду. Серед них США, Китай, Індія, Ізраїль та Іран. Росія підписала Статут майже під кінець терміну, відведеного для цієї процедури, щоб опинитися в числі країн-засновниць **МКС**. Проте не ратифікувала його, і таким чином, країною-учасницею **МКС** не є. Резиденцію суду розташовано в Гаазі, проте за бажанням Суду і в разі потреби засідання можуть проходити в будь-якому місці. **МКС** не слід плутати з Міжнародним судом ООН, який також засідає в Гаазі, але має іншу компетенцію. **МКС** не входить до офіційних структур ООН, хоча може порушувати справи за представленням Ради Безпеки. Див.: *Міжнародний суд ООН. /С.Рутар/*

Міжнародний тероризм (лат. *terror* – страх, залякування) – форма *політичного екстремізму*, застосування найжорстокіших методів *насилля*, включаючи і фізичне знищення людей, для досягнення певних цілей у міжнародних відносинах. **М.т.** набуває сьогодні системного характеру, несучи загрозу самому існуванню світової цивілізації, і світова громадськість мусить протиставити йому системну відповідь, засновану на комплексному підході до вирішення проблеми. Остання глобальна контртерористична стратегія, ухвалена ООН 11 вересня 2007 р., виділяє два фундаментальні складники боротьби з **М.т.:** дотримання прав людини і забезпечення верховенства права. Причому не на рівні абстрактних теоретичних постулатів, а як усвідомлені дії всіх компетентних структур. Боротьба з **М.т.** не може бути сконцентрована тільки на військових, правоохоронних, розвідувальних заходах. Концептуальний підхід до проблеми **М.т.**, як до складного політико-кримінально-правового явища, полягає в тому, що впливати слід не лише на ідеологів і виконавців терактів, а й на живильне середовище, з якого вони отримують як прибічників, так і різноманітну підтримку. Окрім спец. заходів, необхідно вживати заходи зовнішньополітичного, організаційно-правового, інформаційного, гуманітарно-культурологічного, освітнього характеру. Здійснити цей комплексний підхід

виключно силами державних структур неможливо. Причому стосується це не лише України, а й будь-якої ін. країни. Жодна країна світу, хоч би яким потужним державним апаратом, можливостями вона володіла, не може захистити себе від **М.т.** Тільки об'єднавши дуже багато складників, можна знайти шляхи протидії тероризму. Певним досягненням в боротьбі проти **М.т.** було знищення в ході спеціальної операції амер. військового підрозділу голову **М.т.** Усами бен Ладена. Проте терористична організація «Аль-Каїда», яку він очолював не перестала існувати. Вона має свою мережу в 40 країнах світу, її діяльність є глобальною за своїми масштабами та безжалісною за своєю ідеологією. Трагічні події 11 вересня 2001 р. в Нью-Йорку і Вашингтоні сколихнули увесь світ. Під уламками Всесвітнього торгівельного центру та ін. будинків загинуло 3 тис. осіб, 6 тис. були поранені. Матеріальні втрати становили 100 млрд дол. Протидія **М.т.** (лівого, ультраправого, націоналістичного, ісламського тощо) – першочергове завдання міжнародних сил безпеки. /В.Піча, О.Шерман/

Міжнародні відносини – 1) відносини між народами і країнами. Характеризуються сукупністю зв'язків і взаємозалежністю між ними. У Міжнародній енциклопедії соціальних наук **М.в.** розглядаються як «Людська діяльність, у процесі якої індивіди із більш, ніж однієї країни, індивідуально чи в групах, взаємодіють». Якщо **М.в.** – це взаємодія між двома і більше країнами, то зовнішня політика – зовнішня дія однієї країни. Зовнішня і внутрішня політика країни безпосередньо впливають на її відносини з ін. країнами, на її **М.в.**, яка є продовженням внутрішньої політики. З кінця ХХ ст. діє тенденція посилення інтеграції усе більшої кількості учасників **М.в.**, посилення інституційних форм співробітництва, у т.ч. й політичного; **2)** дисципліна, що досліджує взаємодію між країнами, функціонування міжнародної системи загалом. Її складовими є міжнародна організація, визначення зовнішньої політики, стратегічні дослідження, міжнародна політична економія тощо. /С.Рутар/

Міжнародні миротворчі операції – форма діяльності ООН щодо залагодження конфліктів, яка почала застосовуватися у 1945 р. У Законі України «Про участь України в Міжнародних миротворчих операціях» вказується, що **М.м.о.** – міжнародні дії або заходи, які здійснюються за рішеннями Ради Безпеки ООН відповідно до Статуту ООН, ОБСЄ, ін. регіональних організацій, які несуть відповідальність у сфері підтримання міжнародного миру та безпеки, згідно з положеннями глави VIII Статуту ООН, а так само дії і заходи багатонаціональних сил, що створюються за згодою Ради Безпеки ООН, які проводяться під загальним контролем Безпеки ООН з метою: * запобігання виникненню міждержавних або внутрішньодержавних конфліктів; * врегулювання або створення умов для врегулювання міждержавних, а також внутрішніх конфліктів за згодою сторін конфлікту або з використанням примусових заходів за рішенням Ради Безпеки ООН, що може включати, зокрема, спостереження і контроль за додержанням угод про припинення вогню та ін. ворожих дій,

Міжнаціональний конфлікт

роз'єднання сторін і розформування їх підрозділів, виконання інженерних та ін. робіт; * надання гуманітарної допомоги населенню, яке постраждало внаслідок міждержавних або внутрішніх конфліктів; * виконання міліцейських (поліцейських) функцій щодо забезпечення безпеки і додержання прав людини; * подання допомоги у подоланні наслідків конфліктів; * усунення загрози миру, порушень миру чи акту агресії. **М.м.о.** є не стільки військовими акціями (спрямованими на розгром противника), скільки військово-політичними діями (з обов'язковим використанням військового компонента) щодо забезпечення виконання комплексу завдань, не властивого військовим структурам взагалі. **М.м.о.** залишаються дійовим політичним інструментом врегулювання воєнно-політичних конфліктів, що забезпечує вирішення комплексу завдань, які не можуть бути вирішені жодною країною. /*О.Шерман/*

Міжнаціональний конфлікт – конфлікт між представниками різних націй (які зазвичай проживають в безпосередній близькості в будь-якій країні), що виникає у результаті соціально-політичної нерівності, утиску їх прав, пов'язаних із державним устроєм. /*М.Школяр/*

Міжпарламентська рада Україна-НАТО (МРУН) – була утворена у 1998 р. з метою надання процедури реалізації Хартії Україна-НАТО про особливе партнерство більш прозорого характеру та демонстрації інтересу парламенту до співробітництва між Україною і НАТО. Члени **МРУН** зустрічаються двічі на рік: один раз у Києві, в українському парламенті, один раз у Брюсселі, в штаб-квартирі НАТО. /*І.Малик/*

Мікрокомунікація – комунікація, де у ролі активного реципієнта (наслідування) або активного комуніканта (діалог, управління) виступає індивід; у якості комунікаційних партнерів можуть виступати або ін. індивід, або соціальна група, або масова сукупність (сусп-во в цілому). Зміст **М.** на міжособистісному рівні – це засвоєння форм поведінки, умінь, зовнішніх атрибутів вибраного образу для наслідування (копіювання зразка), обмін ідеями, пропозиціями (дружня або ділова бесіда), вказівки керівника для виконання підлеглому (команда); на груповому рівні можливе наслідування, але не окремої людини, а соціальної групи, з якою індивід бажає себе ідентифікувати, керівництво колективом (менеджмент, організація, лідерство в групі); на масовому рівні комунікаційні дії служать для соціалізації (засвоєння людиною загальноприйнятих в даному сусп-ві норм, вірувань, ідеалів, щоб «бути як всі»). /*М.Школяр/*

Міленаризм (лат. *mille* – тисяча, *annas* – рік) – тип політико-релігійного руху, заснованого на вірі в неминучість, радикального соціального перетворення надприродним втручанням – напр., поверненням Месії і початком нового тисячоліття золотого віку. Такі рухи в Європі об'єднували головним чином знедолених і незаможних. Багато сучасних політичних рухів інтерпретуються як такі, що характеризуються елементами **М.**, обіцяючи докорінні соціальні й економічні перетворення, для негайного виконання яких немає ніяких засобів. /*О.Демків/*

Мілітаризм (лат. *militaris* – воєнний) – **1)** прагнення до *війни* і прославлення військових ідеалів (напр., у навчанні молоді, як у Стародавній Спарті); **2)** переважання воєнних цінностей і практики; **3)** схильність вищих ешалонів влади деяких сусп-в до пошуку воєнних способів вирішення політичних конфліктів і готовність нижчих ланок приймати такі рішення. **М.** не втратив значення в сучасному світі, не дивлячись на те що, згідно окремих теоретиків, на шляху до розв’язання війни з’явилися обмеження у вигляді ядерної зброї. Отже, **М.** – насильницький бік політики. Мілітаризованою є країна, в якій економіка, політика та суспільне життя підпорядковуються воєнним цілям. Спроби громадськості, політиків, урядів знизити рівень світового і національного **М.** не приносять бажаних результатів. Сам термін **М.** з’явився ще у XIX ст. /*Н.Хома/*

Мілітаризація – **1)** здійснення політики мілітаризму, виховання населення у військовому дусі; **2)** поширення заходів воєнного часу та військової дисципліни на невійськові галузі народного господарства, економіку. Див.: *Демілітаризація; Міжнародна безпека. /Н.Хома/*

Мімікрія політична (англ. *mimicry* – наслідування) – такий спосіб життєдіяльності політичних акторів, коли вони розробляють і втілюють у життя імітаційні, маскувальні, «хитрі» моделі своєї політичної поведінки, що дає їм можливість, майстерно приховувати свою справжню ціннісну систему, яка суттєво відрізняється від суспільних настанов і вимог, досягти й утримати бажану владну ієрархічну позицію в політично-управлінській структурі сусп-ва. Сфера політики є найбільш привабливою для майстерності маскування, насамперед тому, хто дає можливість завойовувати владу одних над ін., при цьому вона не є контрольованою з т.з. моральності, маючи само регулятивні важелі для вибору її критеріїв. Оскільки політичні актори (особистості, групи) самі визначають форми й ступінь релевантності моралі, то для них розкриваються широкі можливості вибору комунікативних кодів мімікрійного (маскувального, імітаційного) характеру: популістських гасел, псевдо обіцянок, квазімеморандумів, квазізаконів і т.п. для завоювання симпатій у електорату, утримання й використання у вузько групових цілях політичної влади. **М.п.** реалізується як мімікрія-газдування, тобто маскувальний (імітаційний) спосіб досягнення успіху в сфері політичної діяльності шляхом най різноманітніших фіктивних політичних дійств, ідеологічна спрямованість яких не відбиває справжніх ідеологічних переконання її акторів, а є лише фікцією їх. Звісна річ, що тоталітарний політичний режим й кризовий стан сусп-ва щонайкраще сприяють поширенню М.п. – за таких умов вона може носити наступальний, агресивний і навіть репресивний характер. /*А.Лібанова/*

Міністр – **а)** посадова особа, яка очолює міністерство; **б)** політичний діяч, який за посадою є членом Кабінету Міністрів України. За характером повноважень, порядком призначення та звільнення з посади **М.** є політичною фігурою і не належить до категорії державних службовців. Зміст роботи **М.** полягає у

Міністерство

політичному керівництві в певній сфері (галузі) державного управління. **М.** призначається на посаду Президентом України за поданням Прем'єр-міністра України. **М.** здійснює такі повноваження: **1)** забезпечує виконання Програми діяльності Кабінету Міністрів; формування та реалізацію державної політики у відповідній сфері державного управління; **2)** здійснює керівництво міністерством; **3)** на виконання вимог законодавства у межах наданих йому повноважень визначає політ. пріоритети, стратегічні напрями роботи міністерства і шляхи досягнення поставленої мети; **4)** спрямовує та координує діяльність відповідних центральних органів виконавчої влади. **М.** має першого заступника та заступника міністра (у разі введення), яких призначає на посади за поданням Прем'єр-міністра та звільняє з посад Президент України. Перші заступники та заступники **М.** належать до числа керівників відповідних міністерств, а їхні посади належать до політичних посад. Заступник міністра-керівник апарату є державним службовцем. Див.: *Посади політичні. /В.Малиновський/*

Міністерство – головний орган у системі центральних органів виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику в одній чи кількох визначених Президентом України сферах, проведення якої покладено на Кабінет Міністрів України Конституцією та законами України. Правовий статус **М.** визначають Конституція та закони України «Про Кабінет Міністрів України», «Про центральні органи виконавчої влади» та відповідні положення про конкретне міністерство, які затверджуються указами Президента України. У 2013 р. в Україні функціонувало 18 **М.**: аграрної політики та продовольства України; внутрішніх справ України; доходів і зборів України; економічного розвитку і торгівлі; закордонних справ України; екології та природних ресурсів України; енергетики та вугільної промисловості України; інфраструктури України; культури; молоді та спорту України; оборони України; освіти і науки України; охорони здоров'я України; промислової політики України; регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України; соціальної політики України; фінансів України; юстиції України. Основні завдання **М.**: забезпечення нормативно-правового регулювання; визначення пріоритетних напрямів розвитку; інформування та надання роз'яснень щодо здійснення державної політики; узагальнення практики застосування законодавства, розроблення пропозицій щодо його вдосконалення та внесення в установленому порядку проектів законодавчих актів, актів Президента України, Кабінету Міністрів на розгляд Глави держави та Уряду; здійснення інших завдань, визначених законами України та покладених на нього актами Президента України. **М.** у межах своїх повноважень, на основі і на виконання Конституції та законів України, актів і доручень Президента України, актів Кабінету Міністрів України видає накази, які підписує прем'єр-міністр України. Від ін. центральних органів виконавчої влади **М.** відрізняється ширшою компетенцією і галузевою спеціалізацією. /С.Андрейчук/

Міноритарний уряд – уряд, який формує партія, що набрала найбільшу кількість голосів (це може бути 30-40%), не створюючи коаліцію для отримання більшості. За таких умов прийняття кожного рішення в парламенті вимагає підтримки хоча б частини опозиції. У такій ситуації треба шукати спільну мову з кожним депутатом, прислухатися до думки опозиції та вміти йти на поступки. /Ю.Шведа/

Міста зі спеціальним статусом – особливий статус, наданий окремим містам. В Україні – це Київ і Севастополь. Практика надання статусу регіону столицям, містам-мегаполісам поширена: у ФРН регіональний статус надано Берліну, Бремену, Гамбургу (земля-місто), Російській Федерації – Москві та Санкт-Петербургу (суб'єкт федерації), Бельгії – Брюсселю (столичний регіон), в Австрії – Відню (федеральна земля). Причини надання регіонального статусу містам можуть бути різними: **а)** виокремлення особливого статусу та підвищення ролі столиці (Київ, Москва, Берлін, Відень); **б)** урахування історичних традицій та особливостей (Санкт-Петербург, Бремен, Гамбург); **в)** виділення спеціалізованого статусу міста (Севастополь); **г)** урівноваження суттєвих регіональних розбіжностей (Брюссель). У такому контексті місто-регіон більшою мірою є адміністративним концептом, у котрому територіальний чинник (у розумінні значного простору) не відіграє ключового значення. При цьому правосуб'єктність міст-регіонів та ін. регіональних утворень є переважною однопорядковою. /Ю.Скобельський/

Місто-країна – форма доіндустріальної країни, заснованої на одиничному місті, напр., грецькі поліси. /Ю.Скобельський/

Місцева державна адміністрація – місцевий орган виконавчої влади, що у межах своїх повноважень здійснює виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізує повноваження, делеговані їй відповідною радою (обласною, районною). До **М.д.а.** належать обласні державні адміністрації, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації, районні державні адміністрації, районні у містах Києві та Севастополі державні адміністрації. Правовою основою організації та діяльності місцевих органів виконавчої влади є положення статей 118 і 119 Конституції України, а також відповідні положення Закону України «Про місцеві державні адміністрації», прийнятого 9 квітня 1999 р. /Я.Турчин/

Місцева демократія – режим розпорядження владою у територіальних громадах, характерними ознаками якого є автономія інститутів місцевого самоврядування від ін. центрів публічної влади, застосування форм представницької і безпосередньої демократії, конкуренція місцевих політичних еліт та лідерів, участь громадян у політиці, зумовлена демократичними політико-культурними орієнтаціями. /М.Лендєл/

Місцева політика – політичні процеси, які відбуваються у середовищі інститутів місцевого самоврядування, є пов'язаними з соціальною спільно-

Міжцеве самоврядування

тою, з якою ідентифікують себе громадяни, що створює можливості для зростання демократичної участі. Взаємодія між акторами місцевої політики не є абстрактною як на вищих територіальних рівнях, а має характер соціальних мереж. На противагу політичним процесам загальнонаціонального виміру, де участь громадян є обмеженою через недостатність інформації та впливу на політику, на місцевому рівні жителі легше отримують дані про політичний «порядок денний», а, отже, мають можливість залучатися до прийняття рішень. /М.Лендъел/

Місцеве самоврядування – політико-правовий інститут, у межах якого здійснюється управління місцевими справами в низових адміністративно-територіальних одиницях (громадах) через самоорганізацію місцевих жителів, за згодою і при підтримці держави; є характерною ознакою демократичного суспільно-політичного розвитку. **М.с.** є правом територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції та законів України. Особливості здійснення місцевого самоврядування в містах Києві та Севастополі визначаються окремими законами України. Див.: *Муніципалітет. /О.Сметаніна/*

Місцевий режим – стала констеляція акторів, інститутів, ресурсів і стратегій на локальному рівні, який зумовлює характер реалізації влади та політико-економічного управління, заснованого на місцевому політичному курсі, і який може бути притаманним будь-якій територіальній одиниці, при умові існування принаймні мінімальної автономії від вищих органів влади. На характеристики **М.р.** впливають об'єктивні параметри громади: географічне розташування, кількість жителів, природні, демографічні ресурси, соціально-економічні характеристики. /М.Лендъел/

Мітинг політичний (англ. *meeting* – зустріч, збори) – один із різновидів публічного заходу, що є масовим зібранням для обговорення та вираження громадської думки, переважно щодо проблем суспільно-політичного характеру. Поштовхом для проведення **М.п.** може стати бажання громадськості: виявити своє ставлення до дій чи бездіяльності органів державної влади й місцевого самоврядування, або подій в соціально-політичному, економічному житті держави, сусп-ві; привернути увагу до вирішення нагальних проблем держави, сусп-ва, місцевої територіальної громади; висловити прилюдний протест проти рішень, заходів, що здійснює держава, місцеві органи самоврядування, проти окремих подій в державі чи світі в цілому, або навпаки – підтримку їх. Зазвичай проводиться на відкритому просторі та, як правило, є доступним як для однодумців, так і для будь-яких бажаних або зацікавлених осіб. Закінчується прийняттям резолюції. **М.п.** (так, як і збори, вуличні походи, демонстрації і т.п.) є формою безпосередньої демократії. Такі заходи підтримуються державою, яка вважає себе (або намагається стати) демократичною, соціальною та правовою. /Є.Леваков/

«Мітингова демократія» – умовна назва періоду розвитку сусп-ва, при якому домінує якась одна ідея, переважає емоційне начало над раціональним, логіка аргументів витіснена гучними промовами. /Л.Климанська/

Міф (гр. *mythos* – легенда) – уявлення про минуле, що має сакральний характер та набуває свого втілення в ритуалах, моральних нормах та соціальній структурі. **М.** слід розглядати як уявлення, а не розповідь. Згідно з дослідженнями соціальних антропологів. **М.** складається з «короткого» та «довгого» нарративів. Якщо перше відповідає поняттю «розповідь», тобто є структурованим нарративом, то останнє може мати наративно фрагментований характер, але набувати цілісності лише в соціальному контексті, тобто у зв'язку з соціальними нормами та соціальною структурною сусп-ва, в якому **М.** існує. **М.** має сакральну природу, тобто передбачає активну та глибоку віру індивіда в **М.**, яка не може бути спростована емпіричними фактами та свідченнями. Унаслідок того, що міф є уявленням, він існує в сусп-ві в інституціоналізованій формі, визначаючи зміст і форму певних ритуалів і моральних норм дій, які забезпечують підтримання існування **М.** у свідомості індивіда, а також механізмами, за допомогою яких **М.** впливає на поведінку індивіда. /Д.Судин/

Міфи політичні (гр. *mythos* – сказання, легенда) – форми оманливих уявлень (переважно емоційно забарвлених) про політичну дійсність, які обумовлені особливостями людської свідомості. Зазвичай, з **М.п.** пов'язана неадекватність інтерпретації реальної політичної системи, відповідності ідеології політичній реальності. Дуже часто **М.п.** пов'язані з ілюзорним уявленням ролі політичної еліти, з ілюзорними політичними стереотипами, які викривляють політичну дійсність. За часів сталінізму **М.п.** часто виступали ідеологічною підставою для розгулу в СРСР санкціонованого насилля, терору, репресій (напр., міфи: «образ ворога», «класового ворога», «ворога соціалізму»). /Ю.Шайгородський/

Міфіологія (гр. *mythos* – легенда, переказ, *logos* – слово, вчення) – уявлення про світ, засновані на стародавніх народних переказах, фантазіях, легендах, в яких оточуюча дійсність змальовується в живих, подекуди навіть у розумних образах, тобто «олюднювалася». Див.: *Утопія політична*. /Л.Каменська/

Множинність громадянства (біпатризм) – перебування особи одночасно в громадянстві двох і більше держав. Термін визначений п. 8 ст. 2 Європейської конвенції про громадянство (1997), як «наявність в одній особі одночасно громадянства двох чи більше держав». У вітчизняній літературі застосовується термін «подвійне громадянство». /Н.Хома/

Мобілізація (лат. *mobilis* – рухливий) – **1)** у політичній науці комплекс заходів із переведення на воєнне становище *збройних сил*, економіки та державних інститутів країни (загальна **М.**) або якоїсь її частини (часткова **М.**); **2)** призов на дійсну військову службу військовозобов'язаних осіб; **3)** у широкому контексті – залучення населення або його певної частини на виконання будь-яких завдань. /О.Куценко/

Мобільність політична – рух індивіда або групи сходами політичної ієрархії, переміщення з однієї політичної страти в другу. Розуміння індивідуальної **М.п.** у системі політичних інститутів виходить із припущення, що особистість є відносно автономною та незалежною від соціальної спільноти, а траєкторія її руху службовою драбиною змінюється значною мірою від її власних кар’єрних зусиль. У сучасних демократичних сусп-вах існують певні політичні інститути для забезпечення підготовки та просування політичних кадрів: політичні партії, вибори, інститут державної служби. **М.п.** великої кількості політичних партій та рухів, що діють на політичній арені, проявляється у тому, що вони приходять у занепад, зникають, об’єднуються, блокуються, змінюють політичні орієнтири та ін. Розрізняють висхідну та низхідну **М.п.** Висхідна **М.п.** існує в двох основних формах: 1) індивідуальний підйом; 2) утворення нової групи індивідів із включенням цієї групи у нищу верству поряд із існуючими групами цієї верстви або замість них. Аналогічно: низхідна **М.п.** існує як у формі переміщення окремих індивідів із вищих соціальних позицій на нижчі, так і у формі пониження соціального статусу цілої групи (виключення індивіда з партії або пониження статусу політичної партії, що втрачає реальну владу при поразці на виборах). **М.п.** може проходити як добровільний рух або циркуляція індивідів або партій у рамках соціальної ієрархії, а також як рух внаслідок структурних змін. Стимулом **М.п.** стають привілеї, що пропонуються політичному класу державою. Система привілеїв примушує члена політичного класу підкоритися державі, відмовитися від функцій соціального представництва. Головною перевагою стає доступ до посадових позицій, що забезпечують прийняття рішень. Цей доступ забезпечується інституційно: посадовим статусом членів політичного класу, а також наявністю у них символічних ресурсів у вигляді підтримки виборців, впливу на суспільну думку, авторитету в журналістському або науковому середовищі. /О.Мурадян/

Мова політична – особливий інструмент, складова політики, за допомогою якої передається її зміст, характер і спрямованість; один із основних показників і виразників структури й динаміки функціонування *політичної культури*. До **М.п.** входять терміни, лексичні обороти, ідіоми, синтаксичні смислові конструкції та ін. специфічні елементи мови як системи, що описують політику. Одночасно **М.п.** – мова професійних політиків і політичних коментарів. Розрізняють п’ять основних сфер використання **М.п.**: 1) мова законодавства та адміністративно-правова термінологія; 2) мова управління; 3) мова спілкування та переговорів політичних суб’єктів; 4) мова *політичного виховання*; 5) мова *політичної пропаганди*. Найважливішими функціями **М.п.** є: комунікативна; мобілізуюча; пізнавальна; виховна. **М.п.** Див.: *Лексикон політичний; Маніпулювання політичне.* /Л.Климанська, Л.Харчук/

Моделювання політичне – 1) Метод дослідження *політичних явищ та процесів* на основі заміни реальних політичних феноменів їх умовними образами,

аналогами; 2) Один із методів *політичного прогнозування*. В моделі може бути відображена, описана структура реальної *політичної системи* (статична модель) або функціонування і розвиток *політичних процесів* (динамічна модель). Як правило, у моделі відтворюються певні властивості, риси, тенденції розвитку політичних систем і процесів, що вивчаються. Достовірність політичних прогнозів, одержаних за допомогою **М.п.**, залежить від того, наскільки повно та точно враховані в моделі всі чинники, що визначають розвиток *політичної ситуації*. Запровадження **М.п.** пов'язано з розвитком методу моделювання в рамках різних наук. *Л.Річардсон* в «Математичній психології війни» (1919) вперше спробував розробити модель гонки озброєнь між двома країнами. Пізніше розробка основ застосування моделювання в суспільних науках в рамках системного підходу відбувалась в працях *Р.Аккофа*, *І.Блауберга*, *Е.Мирського*, *В.Садовського*, *Е.Морозова* та ін. Запропонована *Дж.Даунсом* модель виборів дозволяє визначити поведінку електорату. Нині з'явився новий напрям **М.п.** – комп'ютерне моделювання розвитку політичного процесу і поведінки політичних акторів. /*О.Лісєнко*/

Модерна держава (фр. *moderne* – сучасний, новітній) – поняття, що використовується в контексті теорій модернізації, модерністського та постмодерністського дискурсу для означення етапу в історичній еволюції інституту держави, що розпочався в новоевропейський час і став продуктом трансформації європейських монархій в епоху буржуазних революцій. Формування та функціонування **М.д.** засновувалось на принципі громадянства (змінив принцип підданства в абсолютних монархіях) та суверенітеті політичної нації як сукупності людей, що володіють громадянськими правами та відчувають належність до певної культурної спільноти. *Громадянське сусп-во* та *політична нація* структурно сформували **М.д.** Взаємозв'язок процесів державотворення та формування політичної нації, національна ідентичність консолідували соціальну та політичну спільність громадян і легітимізували монополію держави над засобами насилля, її право проводити зовнішню політику (часто експансіоністську) в ім'я інтересів нації. Тому **М.д.** закономірно називають національною державою, державою-нацією. Модерні національні держави стали основою формування Вестфальської системи міжнародних відносин, основними принципами якої стали повага до суверенітету та визнання чітко зафіксованих територіальних кордонів. Останні визначали сферу монопольного здійснення державної влади, санкціонованої законом. **М.д.** характеризувалась урядуванням над усіма громадянами, що населяли певну територію без посередництва місцевих правителів чи релігійних корпорацій, характерного для попереднього етапу. Інституційними ознаками **М.д.** є: **а)** наявність раціональної деперсоніфікованої бюрократичної системи урядування, професійного бюрократичного апарату, що здійснює владу в межах територіальних кордонів та чітко окреслених законом обмежень, і позбавлений впливу станових, родинних чи

Модернізація політична

особистих зв'язків (*М.Вебер, П.Штомпка, Т.Парсонс, Ф.Фукуяма* та ін.); **б**) суверенітет народу, національної спільності (на відміну від суверенітету монарха в домодерний період), що реалізується через представницькі інститути та виборчі процедури; **в**) верховенство права, конституціоналізм. Це дає змогу визначити **М.д.** в її еволюції і як правову демократичну державу. Умовами виникненням модерної новоевропейської держави були розвиток та експансія капіталістичної системи господарювання, індустріалізація та урбанізація європейських сусп-в, їх секуляризація, поширення ідеології просвітництва та гуманізму. Модель **М.д.** стала універсальною та поширилась у XIX-XX ст. за межами Європи. Глобалістські теорії на сучасному етапі обґрунтовують тезу про кризу **М.д.** (національної) під впливом транснаціоналізації світу та мультикультуралізму (*У.Бек, К.Омае* та ін.). Поняття часто вживається як синонім ефективної держави, що відповідає вимогам часу, готова до змін і цивілізаційних викликів. */Л.Угрин/*

Модернізація політична (фр. *modernisation* – оновлення) – процес трансформації сусп-ва, який супроводжується формуванням політичних інститутів, соціальною мобілізацією та розширенням політичної участі, поширенням демократичних цінностей та норм, властивих розвиненим країнам, у країнах менш розвинених. */О.Красівський/*

Монархізм (гр. *monarchia* – одновладдя) – світогляд і політична течія, що вважають найбільш прийнятною формою правління монархію, при якій верховна влада в країні зосереджена в руках спадкового монарха. */М.Бучин/*

Монархія (гр. *monarchia* – одновладдя) – форма правління, за якої верховна державна влада повністю або частково зосереджена в руках одноособового глави держави – монарха. Розрізняють абсолютну або необмежену **М.** (Саудівська Аравія, Оман), конституційну або обмежену **М.** (Бельгія, Данія, Великобританія, Японія, Норвегія, Швеція), виборну **М.** (Федерація Малайзії, Об'єднані Арабські Емірати, Бутан), теократичну **М.** (Катар, Бахрейн). */М.Бучин/*

Мондіалізм (фр. *monde* – світ) – суспільно-політичний рух за об'єднання людства на федеративній основі з єдиним світовим урядом. Витоком **М.** був рух 1920-х рр. за створення Сполучених Штатів Європи, який з'явився як відповідь на фашизацію низки країн і наростання загрози *війни*. За спрямуванням *ідеологія М.* – антивоєнна, пацифістська, глобалістична. Після спроб використання **М.** у силевій *політиці* цей рух втратив прихильників, дискредитував ідеї світового уряду та всесвітньої федерації, трансформувались у різні антивоєнні та прогресивні рухи в Європі. */О.Красівський/*

Моніторинг політичний (лат. *monitoring* – спостережний) – періодичний повторний вимір визначених параметрів для з'ясування ефектів, зумовлених певними впливами на політичне середовище та реакції систем на зміни в навколишньому середовищі. **М.п.** поєднує оцінку політичної ситуації, науковий супровід, оцінку ефективності реалізації програм, проектів і політичних рі-

шень, спрямований на виявлення відхилень і внесення коректив. Проводиться в рамках окремих міст, регіонів країни, групи країн із метою виявлення динаміки (тенденцій змін) політичних або електоральних установок і поведінки громадян тощо. Основною метою **М.п.** є виявлення динаміки (тенденцій змін) політичних або електоральних установок і поведінки громадян, їхні ставлення до суб'єктів виборчого процесу, влади та опозиції, існуючих політичних інститутів, довіри до політичних інститутів, оцінок політичних процесів, рішень і політичних дій та готовності особисто брати участь у цих процесах. /*О.Вишняк/*

Монократія (гр. *monos* – один і *kratos* – влада) – форма *державного устрою*, за яким правління здійснює одна особа. Є такі типи монократичного сусп-ва: *монархія, деспотія, тиранія, автократія; диктатура*. Останні три типи **М.** відрізняються великим свавіллям і беззаконням. /*Т.Плазова/*

Монополія політична (гр. *monopolion, monos* – один, *politeia* – продаю) – форма політичної організації сусп-ва, політичної влади, за якої уся повнота управління належить в єдиному суб'єкту політики – він і законодавець, і керівник виконавчої влади, він же здійснює і правосуддя. Протилежність монополізму – демократія. /*Н.Хома/*

Монро доктрина – доктрина, згідно з якою будь-яку експансію європейських країн на території обох амер. континентів. США розцінюватимуть як загрозу своїм інтересам. Отримала свою назву від імені Президента США *Дж.Монро*, яку він сформулював 1823 р. Згодом **М.д.** розвинув *Т.Рузвельт*. Її не раз використовували, щоб виправдати втручання США у справи країн Латинської Америки. /*Л.Угерин/*

Мораль політична – сукупність норм і зразків політичної поведінки, яка створює можливість оцінювати її на підставі критеріїв добра та зла. Вона є наслідком конкретних суспільних умов, до складу яких входять рівень розвитку сусп-ва, його культурні досягнення, відкритість або закритість щодо впливів ін. культур тощо. Формулюючи окремі критерії оцінки політичних дій, **М. п.** посилається на універсальні гуманістичні цінності, на цінності релігійні, на цілі політичних дій або інтереси індивідів чи великих суспільних груп. Різноманітність основ критеріїв оцінки створює умови для появи моральних дилем політичної діяльності, які можуть призвести до глибоких суспільних конфліктів. Етика відповідальності потребує від політика оцінювати не лише моральну якість своїх дій, але й їх суспільно-політичні наслідки. Політик, на відміну від приватних осіб, відповідає не лише перед судом своєї совісті, але й несе відповідальність перед суспільством, доля якого значною мірою залежить від його рішень і дій. «Усе, що є моральним злом, є злом і в політиці» (*Ж.-Ж. Руссо*). /*О.Хімяк/*

Моральна політика – політика, спрямована на досягнення мирного співжиття народів і країн, утвердження принципів мирного співіснування, сталого розвитку сусп-ва, національної безпеки, підвищення рівня добробуту людей, всебічного і гармонійного розвитку особистості на основі загальнолюдських

Мораторій

духовних цінностях, поєднання моральної і політичної свідомості. Основою **М.п.** є принципи моралі, моральні цінності, служіння інтересам народу, досягнення політичної стабільності, утвердження гуманізму і соціальної справедливості. Політика, будь-яка, не може бути позаморальною. Вона має підкорядковуватися моралі і за цілями, і за засобами, і за принципами. Суб'єкти політики мають бути носіями високої моральної свідомості, керуватися у політичному протиборстві виключно моральними принципами, служити добру, гуманізму, справедливості, нести моральну відповідальність за результати політики, ухилитися від ситуацій порушення моральних норм, моральних цінностей. Політика і політична діяльність, що нехтують суспільно-моральними уявленнями, нормами права, принципами гуманізму, є аморальними. Політична боротьба, на якому б рівні вона не велась, має засновуватися на моральній практиці, моральних ідеалах. Як писав ще *І.Кант*, «істинна політика не може зробити й кроку, заздалегідь не віддавши належне моралі, і хоча політика сама по собі складне мистецтво однак поєднання її з мораллю зовсім не мистецтво, оскільки мораль розрубує вузол, який політика не могла розв'язати, поки вони були в суперечці». Мораль відіграє роль лакмусового папірця: як тільки політика сповзає на шлях маніпуляцій, брехні, спекуляції, політичної корупції, насилля, прагматизму, протиставлення «людського» і «політичного», мораль відразу «сигналізує» засуджуючи будь-які відступи від суспільної моралі. /*О.Зелена, О.Лавриненко*/

Мораторій (лат. *moratorius* – стримуючий, сповільнюючий) – відтермінування, затримка набрання чинності і виконання певного договору, закону, зобов'язання або вимоги. /*Я.Турчин*/

Мотивація політична (фр. *motifi* і лат. *moveo* – рухаю) – комплексна система глибоких внутрішніх спонукальних чинників (можливо, також обумовлених зовнішніми обставинами), що зумовлюються потребами *політичного суб'єкта* і спонукають його до дії. За змістом **М.п.** складається з сукупності політичних потреб, установок, ідеалів та цінностей; в ній конкретизуються *політичні інтереси* різного масштабу *суб'єктів політики*. /*Л.Климанська*/

Мотив влади – психологічна потреба, що визначає прагнення до влади. **М.в.** зводиться до потреби домінувати, впливати, відчувати свою міць, переваги. /*Ю.Вінтюк*/

Мотив політичний – усвідомлення прагнення до здійснення конкретних вольових дій або утримання від них (бездіяльність), зумовлені політичними проблемами та інтересами політичних суб'єктів, верств, еліт, особистостей. Термін «**М.п.**» використовується й для позначення явищ і суб'єктивних станів, що викликають активність політичного суб'єкта. **М.п.** заохочують і збуджують, гальмують і пригнічують ті чи ін. види політичної активності, здатні до її розширення й звуження, збагачення й збіднення, посилення й пригнічення. Структуру **М.п.** формують матеріальні й духовні, первинні й вторинні,

теоретичні і практичні, природні й штучні, розумні й хибні, прості й складні, конструктивні й деконструктивні, ідеологічні й психологічні мотиви тощо. Механізми впливу **М.п.** на діяльність людей пояснюють різні концепції. Мотив визначає пріоритетний варіант сприйняття поведінкової ситуації й переважання одного з можливих змістів її осмислення, від нього залежить орієнтація свідомості на вироблення й постановку мети, адекватної мотиву за конкретних обставин **М.** /*М. Михальченко*/

Муніципалітет (лат. *municipium* – місто з правом самоврядування) – у демократичних державах виборний орган місцевого (міського або сільського) самоврядування. Див.: *Місцеве самоврядування. /Л. Колосовська/*

Мультикультуралізм – політика, за якої всі етнічні, мовні, культурні і релігійні групи країни отримують рівний статус і права. Проводилась у життя протягом останніх десяти років багатьма західноєвропейськими країнами (Франція, ФРН, Швейцарія та ін.). Але вже у 2011 р. президент Франції *Н. Саркозі* заявив, що політика **М.** завершилася провалом та є причиною багатьох проблем у французькому сусп-ві. «Підхід всі живуть поруч одне з одним у мирі та злагоді провалився повністю. Християнські цінності об'єднують нас. Тим, хто не поділяє їх, тут немає місця. Ті, хто хоче стати частиною нашого сусп-ва, мають не лише дотримуватися наших законів, але й розмовляти нашою мовою. **М.** виявився мертвим», – заявила канцлер ФРН *А. Меркель*. /*О. Босак*/

« Н »

Нагляд – контроль і зв'язані з ним прямі або опосередковані форми спостереження й управління за діяльністю громадян сучасною державою. Можливості для нагляду, якими володіють сучасні *національні держави*, збільшилися в порівнянні з можливостями більш ранніх їх форм у результаті вдосконалень у методах збору і збереження *інформації*, вражаючих досягнень в засобах транспорту та зв'язку. /С.Андрейчук/

Надкраїна – країна, що має вплив, обумовлений рівнем економічного багатства, військової могутності, високотехнологічних ядерних озброєнь, який набагато перевершує решта країн на міжнародній арені. /М.Мищук/

Надзвичайна політична ситуація – події, що можуть призвести або призводять до загибелі людей та значних матеріальних втрат (збройні напади, захоплення й утримання важливих об'єктів або реальна загроза здійснення таких акцій, встановлення вибухового пристрою в громадському місці, установі, організації тощо, захоплення заручників та ін. події). /О.Сорокопуд/

Надзвичайний стан – особливий правовий режим, при якому обмежуються права, свободи громадян, посилюються адміністративні повноваження *виконавчої влади*, поширюються карально-репресивні форми впливу з боку держави. /О.Сорокопуд/

Наднаціональність – право наднаціональних агентів приймати певні рішення без голосування країн-членів. Прикладом таких агентів, міжнародних, наднаціональних інституцій, які мають наднаціональну владу в ЄС, є *Єврокомісія, Європарламент, Європейський суд*. Такого типу інституції сприяють поглибленню співпраці країн-членів європейської інтеграції. /Б.Гурій/

Найбільшого сприяння режим – міжнародно-правовий режим, який передбачає недискримінаційні умови співробітництва на відміну від особливих (обмежувальних або, навпаки, преференційних) умов, які можуть вводитися для окремих країн. **Н.с.р.** є одним з основних принципів дії Генеральної угоди про тарифи і торгівлю, закріпленій у Принципах міжнародної торгівлі, відносин і торгівельної політики (1964 р.), а також у ст. 26 Хартії економічних прав і обов'язків держав, прийнятій ГА ООН 12.XII 1974. **Н.с.р.** характеризує особливий рівень відносин між державами, його використовують у рамках інтеграційного співробітництва, у прикордонному співробітництві. /С.Гелей/

Найманці – озброєні громадяни певної країни, які беруть участь у бойових діях на території ін. країн на боці однієї з воюючих сторін, захищаючи інтереси з корисливих мотивів або переслідуючи певні ідеологічні принципи. **Н.** вважаються злочинцями і на них у разі потрапляння у полон статус військовополонених не поширюється. /С.Рутар/

Наполеонізм – влада, де кожна її гілка виступає з позиції власної непогрішності й незамінності, що може привести до втрати довіри сусп-ва до неї. /В.Піча/

Напруженість політична – нестабільний стан політичних відносин, здатний порушити рівновагу політичних сил, поставити під загрозу стабільність сусп-ва. В основі **Н.п.** лежить загострення соціальних протиріч, що в основному виникають в кризові періоди. /М.Бучин/

Напрями державної етнонаціональної політики України (засади, перспективні орієнтири державної діяльності у сфері етнополітики): **У політико-правовій сфері:** * напрацювання та вдосконалення законодавчої бази, спрямованої на регулювання розвитку етнонаціональних відносин на основі імплементації норм європейського, міжнародного права, врахування прогресивного зарубіжного досвіду, підвищення ефективності державного менеджменту в етнополітичній сфері; * вироблення нових, науково обґрунтованих підходів до вирішення проблем міжетнічних та етнополітичних відносин; * забезпечення зворотного зв'язку між українською нацією, національними меншинами, етнічними групами і державою; * створення умов для відновлення прав представників народів, які були депортовані в радянську добу за національною ознакою і які повернулися в Україну на постійне проживання.

У соціально-економічній сфері: * забезпечення організаційних та матеріальних умов, що сприяють врахуванню та задоволенню потреб та інтересів представників української нації, національних меншин та етнічних груп; * розробка державних і регіональних цільових програм облаштування: адаптації та інтеграції осіб, депортованих за національною ознакою, що повернулися на постійне проживання в Україну, а також фінансування цих програм з державного та місцевих бюджетів; * створення організаційних і правових умов для підтримки розвитку підприємництва і традиційних видів господарської діяльності представників національних меншин та етнічних груп.

У культурно-гуманітарній сфері: * створення умов для збереження та розвитку мов, етнокультурної спадщини (історії, національних звичаїв, традицій) української нації, національних меншин та етнічних груп; * формування і поширення цінностей міжетнічної злагоди, толерантності шляхом впровадження відповідних програм у систему дошкільної, загальної середньої та вищої освіти; * сприяння розвитку міжкультурного діалогу з метою формування в українському сусп-ві атмосфери толерантності, впровадження програм з протидії та запобігання ксенофобії; * утвердження толерантності та недопущення розпалювання національної, расової та релігійної ворожнечі у публічних сферах: інформації, освіти, управлінні, політиці; * сприяння збереженню та розвитку культури, мови, задоволенню культурних потреб українців, які проживають за межами України, шляхом ініціювання програм, що сприяють збереженню етнічної української ідентичності та спонукають українців за кордоном захищати та лобювати інтереси України у країнах проживання; * залучення закордонних українців та їх громадських об'єднань до заходів, ініціатив щодо піднесення міжнародного іміджу України. /В.Піча, Н.Черниш/

Напрямова теорія голосування – теорія, згідно якої виборець схильний голосувати за того кандидата, що стоїть на одному боці з приводу якогось питання, що й він, а не за кандидата, який стоїть на протилежному боці. Англ. політолог *С. Вуд* зазначає, що виборці з правими поглядами зазвичай, віддають перевагу правим, а не лівим кандидатам, навіть якщо вони ближчі до лівих кандидатів. /*І. Доцяк*/

Нарада з безпеки і співробітництва у Європі (НБСЄ) – нарада керівників 33 країн Європи, а також США і Канади, яка проводилася з 30 липня по 1 серпня 1975 р. у Гельсінкі і прийняла Заключний акт з питань безпеки і співробітництва в Європі. Їй передували численні зустрічі міністрів закордонних справ, які проводилися з 1973 р. із метою підготовки проектів і підсумкових документів. У нараді брали участь усі члени НАТО, Варшавського договору і нейтральні країни. Членство в **НБСЄ** поширилось на понад п'ятьдесят країн, зокрема й країни колишнього СРСР. /*О. Горбач*/

Народ – історично змінна спільність соціальних груп, яка включає в себе на різних етапах історії класи і прошарки, що беруть участь у вирішенні проблеми спільного розвитку. **Н.** – найважливіша категорія політичної науки. Ще *Цицерон* вважав, що держава («республіка») є «справою народу». Під **Н.** він розумів поєднання багатьох людей, зв'язаних між собою згодою у питаннях права і спільністю інтересів. У сучасному політичному розумінні **Н.** – це сукупність населення, яка розглядається під кутом зору певної системи влади певного державного устрою. Це все населення країни, форма національної та етнічної єдності. Див.: *Народна дипломатія; Етнос; Нація.* /*Т. Тюріна*/

Народна демократія – словосполучення, яке використовувалося для характеристики суспільно-політичного ладу групи країн, в яких після Другої світової війни з допомогою СРСР була реалізована соціалістична модель політичного режиму. /*М. Бучин*/

Народна дипломатія (гр. *diploma* – лист, документ, фр. *diplomatio*) – діяльність міжнародної громадськості, пересічних громадян країн світу, спрямована на оздоровлення міжнародної ситуації і поліпшення взаєморозуміння між державами в ім'я розумного розв'язання глобальних проблем сучасності (економічної, продовольчої тощо). Один із напрямів **Н.д.** – пацифістський рух, який бореться проти війни, будь-яких форм насилля, за ядерне роззброєння. Здійснюється **Н.д.** у таких формах: * економічних, антивоєнних, класових, демократичних рухів, * конференцій, * *маніфестацій*, * форумів, * неофіційних зустрічей тощо. **Н.д.** є результатом процесу *демократизації міжнародних відносин*, пріоритету загальногромадських цінностей, підвищення рівня політичної культури народних мас. Див.: *Народ; Дипломатія.* /*С. Гелей*/

Народні партії – «партії для всіх», з масовим членством, імідж яких формує не стільки класова орієнтація, скільки політика, спрямована на досягнення соціальної справедливості. /*Г. Світа*/

Народне об'єднання «Майдан» – представницький координаційний орган Євромайдану, створений на вічі в Києві 22 грудня 2013 р. з ініціативи громадянських активістів і лідерів опозиції. Очолила **НО «Майдан»** Рада у складі 38 членів. співголовами Ради стали *С.Квіт, В.Кличко, Ю.Луценко, Ю.Тимошенко, О.Тягнибок* та *А.Яценюк*. Метою об'єднання було: поширити майданний рух на всю Україну, відновити політичний баланс в країні, прийняти нову Конституцію, підготувати українське суспільство до зміни влади та зміни країни в цілому. /*О.Шиманова*/

Народне представництво – форма участі обраних демократичним шляхом представників від основних класів, прошарків, груп населення в органи влади та управління з метою репрезентації та захисту їх прав та інтересів. Див.: *Верховна Рада України; Народ; Парламент. /Р.Савчинський/*

Народний депутат України – повноважний та відповідальний представник народу України у Верховній Раді України. За Конституцією України до складу Верховної Ради України входить 450 народних депутатів. /*Р.Савчинський/*

Народний суверенітет (фр. *souveraineta*, нім. *souveranität* – верховна влада) – незалежне від будь-яких обставин та осіб верховенство влади (суверенітет країни, народу, нації, особи). Національний суверенітет заснований на визнанні всього повноправного населення тієї чи ін. країни джерелом політичної влади. **Н.с.** – ідея *Ж.Ж.Русо*, суть якої полягає в тому, що саме народ (і ніхто ін.) є єдиним джерелом державної влади. Тільки народ має право встановлювати ту чи ін. форму правління і тільки він може її змінити. Обмеження прав і свобод може підняти народ на повстання, щоб повалити тиранів і встановити владу, яка б відповідала його волі. Див.: *Народ; Суверенітет. /В.Проскура/*

Народний фронт – масовий суспільно-політичний рух, який охоплює широкі верстви населення, їхні масові організації та *політичні партії* для досягнення тих політичних цілей, навколо яких вони об'єдналися. Ідея створення **Н.ф.** належить *Г.Димитрову*, яку він оголосив 1935 р. на III Конгресі Комінтерну, щоб протистояти фашизму. З цією ж метою були створені уряди **Н.ф.** у Франції та Іспанії (1936-1938 рр.). /*О.Красівський/*

Народність – одна з форм спільності людей, яка історично виникає услід за родоплеменною спільністю. Формується в процесі злиття, консолідації різних племен в умовах переходу до приватно-власницьких відносин. Для **Н.** характерні заміна попередніх кровнородинних зв'язків, племінних мов – єдиною мовою поруч із існуванням шеругу діалектів. **Н.** має збірну назву, всередині неї виникають елементи спільної культури. Див.: *Етнос; Народ; Нація. /Н.Черниш/*

Насилля – заподіяння фізичної шкоди здоров'ю, життю або власності людини за допомогою сили або зброї. Здатність застосувати фізичну силу часто є визначальним чинником у таких соціальних діях як відносини між подружжям, батьками і дітьми. У політиці легітимація монополії на засоби насилля в межах території (включаючи захист держави) – характерна риса визна-

Насилля політичне

чення *держави*. Крайньою формою насилля є війна, терористичні акції. **Н.** є невід’ємною ознакою всієї історії людства. /І.Криницька/

Насилля політичне – дія, до якої вдаються *політичні інститути* і *суб’єкти політики* (*держава, партії, рухи, політичні лідери*, окремі громадяни країни) з метою завоювання, збереження, зміцнення та розширення влади або здійснення тиску на владу. З боку держави **Н.п.** відрізняється організованістю, легальністю, *легітимністю*. Може здійснюватися політичною опозицією (опозиційне насильство). Форми **Н.п.** різні: * одиничний терористичний акт (вбивство державного або політичного діяча); * масові акції (боротьба *Сталіна* з «ворогами народу»); * *геноцид*; * *етноцид*; * «елітарне насилля» (*змова, путч, переворот*); * масові *бунти* і *повстання*; * *революція*. Крайньою формою державного **Н.п.** є *війна*. **Н.п.** є невід’ємною ознакою всієї історії людства. /І.Криницька/

Насилля у політиці – явище, яке застосовується у реалізації політичних рішень і має місце, як правило, у період загострення політичної напруги (або конфлікту). **Н.** – застосування фізичного або/та психічного примусу щодо до осіб з метою нанести їм шкоду; змусити виконати волю ін. сторони; змусити протилежну сторону діяти всупереч власній волі або щоб самому позбавитися від тиску з боку ін. Будь-яка дія з використанням сили (фізичної чи моральної) по примушуванню протилежної сторони діяти всупереч її волі і бажання – є насилля. **Н. у п.** – це ідеологічно обґрунтована і матеріально забезпечена діяльність певних соціальних груп, держав із застосування засобів примусу, спрямована на завоювання, утримання і використання державної влади, досягнення політичного панування (у т.ч. і мирного), регулювання соціально-політичного процесу. **Н. у п.** виявляється у цілеспрямованій примусовій діяльності держави чи ін. політичної організації, спрямованої на реалізацію своїх інтересів. З цією метою, як правило, ними створюються спеціальні інститути (структури) насилля (армія, поліція, бойові загони тощо). Основною функцією **Н. у п.** є регулювання політичних відносин і створення сприятливих і вигідних умов для власного політичного режиму, власного розуміння політичного процесу за допомогою сили. **Н. у п.**, будучи засобом політичної боротьби, зрештою слугує для задоволення докорінних соціально-економічних інтересів соціальних груп, які вдаються до насилля, їх соціального становища. **Н. у п.** завжди ідеологічно обґрунтоване. У кожній соціальній групі, яка вдається до насилля, завжди є певна система ідей, теорій, поглядів, які обґрунтовують характер, вибір засобів, масштаб розгортання і застосування форм політичного насилля (у т.ч. і терору). /Г.Зеленько/

Настрій політичний – стан прагнень, переживань та почуттів індивідів та суспільних груп в політиці. Це реакція людей на політичні явища і процеси в конкретний період часу, що склалася на певній території в національних, регіональних чи світових масштабах. /М.Бучин/

НАТО (North Atlantic Treaty Organization) – Організація Північно-Атлантичного договору, військово-політичний оборонний блок, який існує з 1949 р. і об'єднує (на 1 січня 2014 р.) 28 країн (Бельгія, Болгарія, Великобританія, Греція, Данія, Естонія, Ісландія, Іспанія, Італія, Канада, Латвія, Литва, Люксембург, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, США, Туреччина, Угорщина, Франція, Чехія, Хорватія), із населенням 900 млн, що становить 13% населення, та 45% глобального ВВП. **НАТО** було створено як спілку незалежних країн, об'єднаних спільною зацікавленістю у збереженні післявоєнного миру та захисті своєї свободи на засадах політичної солідарності, забезпечення адекватної оборони з метою утримання її у випадку необхідності відведення будь-якої форми розв'язання проти них агресії. **НАТО** є міжурядовою організацією, у межах якої країни-члени зберігають повний суверенітет і незалежність, є форумом, учасники якого проводять спільні консультації та приймають рішення з політичних і воєнних питань, що стосуються їх безпеки. Принципом її діяльності є вірність прийнятим на себе зобов'язанням та співробітництво суверенних країн, яке базується на неподільній безпеці її членів. **НАТО** забезпечує такий стан, за яким жодній із країн-членів не доводиться розраховувати лише на власні сили у розв'язанні питань своєї безпеки. Зберігаючи свої права та обов'язки із суверенної відповідальності у сфері оборони країни-члени **НАТО** спільно вирішують життєво важливі проблеми у сфері національної безпеки. Командна структура **НАТО** надає можливість Альянсу виконувати весь спектр військових операцій: від дрібних миротворчих до широкомасштабних високої інтенсивності. Країни-члени Організації сприяють військовій і політичній координації через штабквартиру **НАТО** (розташована у Брюсселі) з метою керівництва й управління діяльністю на основі партнерства з ін. країнами, включаючи планування, бойову підготовку, навчання та розробку військових доктрин. /В.Піча, М.Полищук/

НАТО і Україна. Відносини між НАТО і Україною розвиваються з перших років незалежності, з моменту приєднання до Ради північноатлантичного партнерства. Важливість співпраці між **НАТО і Україною** для розбудови миру і стабільності в євроатлантичному просторі обумовлюється геостратегічною позицією останньої як моста між Східною і Західною Європою. У 1994 р. Україна стала першою країною *СНД*, яка приєдналася до *Партнерства заради миру* (ПЗМ). Протягом 1990-х рр. Україна продемонструвала прагнення взяти участь у забезпеченні європейської безпеки, надаючи підтримку миротворчим операціям під керівництвом **НАТО** на Балканах. 9 липня 1997 р. в Мадриді Президент України та глави країн і урядів НАТО підписали *Хартію про особливе партнерство між НАТО і Україною*, яка стала офіційною інституційною основою для відносин між НАТО і Україною. У 1997 р. в Києві відкрито Центр інформації і документації НАТО, а в 1999 р. засновано Офіс зв'язку НАТО в Україні. У рамках наукової програми НАТО протягом

останніх років близько 600 укр. вчених отримали гранти від НАТО. У 2000 р. створено спільну робочу групу (СРГ) Україна – НАТО з питань науки і захисту довкілля. У напрямі співробітництва України з НАТО в інформаційній сфері протягом 2010-х рр. відбулося понад 90-та інформаційно-ознайомчих візитів укр. делегацій до штаб-квартири НАТО та штабу Верховного головнокомандувача Об'єднаних збройних сил НАТО в Європі. Мета співробітництва України з НАТО у військовій сфері – використання досвіду і допомоги НАТО, країн – членів і країн – партнерів Альянсу для формування і розвитку Збройних сил України. Щорічно військовослужбовці України беруть участь у значній кількості заходів у межах Програми ПЗМ, в т.ч. у засіданнях Спільної робочої групи з питань воєнної реформи і спільних військових навчань. Актуальним напрямом розвитку відносин із Альянсом є співробітництво між ВРУ і Парламентською Асамблеєю (ПА) НАТО. Між Україною і НАТО існує чимало ін. форм невійськового співробітництва. /А.Зачена, В.Піча/

Натовп – будь-яке значне зібрання людей, котрі безпосередньо взаємодіють один із одним у громадському місці. На відміну від сільських районів, у міських кварталах багато людей мешкає у близькому сусідстві й їм простіше організовуватись, щоб вийти на вулиці та продемонструвати підтримку або висловити невдоволення і вимагати необхідних, на їхню думку, змін, рішень, реформ. Дії **Н.**, юрби у випадку *бунту* або паніки призводять до безпричинних актів вандалізму та загибелі людей, але можуть стимулювати зміни та дати деякі бажані результати. **Н.** характеризується відсутністю відмінностей, однонамітністю, безцільністю, відчуженням, браком інтеграції, що наближає його до охлосу. Виділяють чотири види **Н.:** **1)** *оказіональний*, пов'язаний із інтересом до предмета уваги, що виник несподівано; **2)** *конвенціональний*, пов'язаний з інтересом до якогось задалегідь оголошеного заходу; **3)** *експресивний*, що виражає спільне ставлення до будь-якої хвилюючої події, крайньою формою якого є екзальтована юрба зі станом досягнення загального екстазу (напр., перемога улюбленої футбольної команди); **4)** *діючий Н.*, що має підвиди: агресивний, панівний, корисливий, повстанський. Специфічною є роль лідера у **Н.**, який виголошує основні вимоги **Н.**, через мегафон і бере на себе відповідальність за дії **Н.** Останнім досить активно користуються політична опозиція, диктатори (*А.Гітлер, Б.Муссоліні, Ф.Сталін, Ф.Франко* та ін.). Значний внесок у теорію **Н.** зробили *Г.Лебон, Г.Тард, В.Вундт, Х.Ортега-і-Гасет, С.Московічі* та ін. вчені-політологи. Див.: *Охлократія, Політична психологія, Масова політична свідомість.* /В.Піча/

Натуралізація (лат. *naturalis* – природний, рідний) – надання країною свого громадянства іноземцю або ін. особі без громадянства даної країни. /Л.Угріп/

«Наука заради миру і безпеки» (НМБ) – програма НАТО, в якій Україна бере участь починаючи з 1991 р. За цією програмою укр. науковці та експерти взяли участь у багатьох спільних проектах як учасники та ключові доповідачі.

Укр. учені беруть участь у різноманітних заходах **НМБ**, починаючи від вивчення передових методів виявлення вибухових речовин та розробки новітніх матеріалів для захисту транспортних засобів до прогнозування ризику поведінки та запобігання ризику для здоров'я людей. /О.Кукарцев/

Нацизм (нім. *Nazismus* як скорочення від *National-sozialismus* – національний соціалізм) – походить від назви Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei – Націонал-соціалістичної робітничої партії в Німеччині, очолюваною *А.Гітлером*, котра була утворена 1919 р. в умовах загальної кризи, в якій перебувала країна після Першої світової війни. **Н.** увібрав в себе ідеї расизму, антисемізму, шовінізму, державного соціалізму тощо. Увесь цей конгломерат ідей **Н.** реалізувався у практиці партійно-державної диктатури в Німеччині у 1933-1945 рр., яка першою розпочала Другу світову війну 1939-1945 рр. за розширення для німецького народу «життєвого простору». Хоча і нім. **Н.**, і італ. фашизм базуються на споріднених «стовпах»: абсолютизмі (концентрації влади в руках однієї особи – відповідно фюрера *Гітлера* та дуче *Муссоліні*), тоталітаризмі (повному підкоренні сусп-ва державі) і мілітаризмі (панування вояччини і поліцейських структур), проте вони не цілковито ідентичні, щоб аж **Н.** підміняти фашизмом. Останній є більш «соціалістичним» за формою. Тому зовсім не випадково, що дуче *Б.Муссоліні* – на відміну від фюрера *А.Гітлера* – не зразу ліквідував в Італії парламентську систему, розраховуючи на залучення соціалістів до будівництва фашистського сусп-ва. Італійському фашизму не був властивий антисемізм, який отримав у Німеччині звирячий характер. Сам *Б.Муссоліні* не був таким жорстоким диктатором, як *А.Гітлер*. Адже в Італії не існували концентраційні табори, як у Німеччині. Італійські комуністи, хоч і найбільші вороги фашистів, утримувалися у тюрмах у відносно легких умовах, тому не дивно, що лідер комуністів *А.Грамші* не просто написав у тюрмі допись об'ємні «*Тюремні зошити*», але й безперешкодно передав їх на волю. Ті, хто підміняє **Н.** терміном «фашизм», фактично надає німецькому людиноне-нависницькому **Н.** більш людяні риси. Проте у СРСР вдалися до такої підміни понять спеціально з політичних мотивів – дуже вже не хотілося стверджувати, що у війні зіткнулися *два соціалізми: національний у Німеччині і Інтернаціональний у СРСР*. Після 1945 р. **Н.** було заборонено. У ФРН за повоєнні роки було засуджено 80 тис. нацистів. Але **Н.** остаточно не зник. У деяких країнах з'являються неонацистські організації і партії, які навіть перемагають на виборах і входять в парламенти. Див. *Неонацизм; Фашизм. /В.Бунь, В.Шпарик/*

Нацист – 1) прихильник нацизму (націонал-соціалізму) – тоталітарної ідеології Третього рейху, в основі якого ідея расової зверхності німецької нації; **2)** член Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини (1933-1945), згодом – прихильник або член будь-якої нацистської партії; **3)** прихильник політичної доктрини, яка заперечує рівність рас та націй й пропагує ідею про зверхність «вищих» рас над іншими «неповноцінними» та визнає верховен-

ство держави її цілей над інтересами особистості; 4) в ідеологічному дискурсі часто використовується в негативній конотації для означення націоналіста або радикального націоналіста. /Л. Угрин/

Націоналізація – див. *Державна власність*.

Націоналізм (лат. *natio* – народ) – теорія та практика етнічних і соціально-політичних відносин у сусп-ві, які ґрунтуються на самоідентифікації нації, у вирішенні політичних, державних, економічних, соціо-культурних проблем суспільного розвитку, і які реалізуються у різноманітних формах діяльності, зумовлених рівнем соціально-економічного, політичного та культурно-духовного розвитку країн, традиціями, станом суспільної психології та специфікою навколишнього соціосередовища. **Н.** – європейське явище, яке супроводжує, зокрема, реорганізацію і консолідацію сучасних західноєвропейських держав в XVII-XVIII ст. Виникнувши у Західній Європі, держави винайшли **Н.** як засіб забезпечення їх політичної послідовності і автономії в нових умовах. Одночасно, проте, **Н.** також став віддзеркалювати прагнення народів до самовизначення. Дві світові війни та їх наслідки, в ході яких було створено набагато більше нових націй, утвердили націоналізм як нездолану силу в сучасному світі. Ще раз, особливо в Африці і Азії – утворилися незалежні національні країни в більшій мірі завдяки націоналізмові. У результаті з'явилася світова система країн, в якій сучасна національна держава є тепер домінуючою політичною формою і в якій **Н.** залишається могутньою силою. Отже, **Н.** є нормальним природним станом будь-якої нації. Тільки та нація спроможна захистити свої національні інтереси та ефективно протистояти воєнним діям різних нападників, яка вихована в душі власного **Н.** Для всіх націй **Н.** є своєрідною імунною системою, без якої жодна нація не змогла б вижити. На жаль, в Україні є чимало політиків, які з презирством висловлюються про укр. **Н.** Але це ті політики, які ще не усвідомили значення терміну **Н.** У сучасній (нерадянській) політології цим терміном позначають ідеологію і політику, в основу якої покладено ідеї переваги власних національних інтересів будь-якої нації над усіма ін. інтересами. Мова йде про політичні, економічні, культурні та духовні інтереси, тому слід розрізняти *політичний, економічний, культурний та духовний Н.* Тобто, ідеологія **Н.** – система поглядів, в основу яких покладено ідеї про життєву необхідність надання переваги політичним, економічним, культурним та духовним інтересам власної нації над такими ж інтересами всіх ін. націй і народів. Бути сьогодні патріотом своєї країни – це значить не тільки любити свій народ, свою країну, але й примножувати їх велич своїми конкретними діями. Отже, **Н.** у науковому розумінні цього поняття – це саме той політичний рух, який кладе почуття патріотизму в основу своєї ідеології та практики. Згідно з Оксфордським політичним словником, «**Н.** – це перетворення відданості своїй нації у тверді принципи та програми»: найголовнішим для постколоніальних країн є створення спільної *Patria*, батьківщини

для всіх жителів території, утвердження територіального патріотизму. Саме таке завдання на певному етапі розвитку відсуває на другий план різні підходи до вирішення соціально-економічних проблем. Див. *Батьківщина, Патріотизм, Територіальний патріотизм, Націоналіст; Нація.* /С.Грабовський, В.Монастирський, В.Піча/

Націоналізм український – ідеї про життєву необхідність надання переваги політичним, економічним, культурним та духовним інтересам власної нації над такими ж інтересами всіх ін. націй. Історичний досвід свідчить, що всі без винятку національні держави завжди надавали і надають перевагу своїм національним інтересам, всі вони дотримувалися і дотримуються ідеології й політики **Н.** В українській політології, починаючи з XIX ст., терміном «**Н.**» позначається поняття, що охоплює патріотизм, активну національну свідомість і боротьбу за самостійну країну. **Н.у.** ніколи не проголошував національну винятковість українців і не розпалював національну ворожнечу. Для українського народу ідеологія і політика **Н.** були і є найефективнішими засобами боротьби з різними поневолювачами, а це означає, що й **Н.у.** завжди був і є нормальним природним станом нашої нації. Нині, в умовах державної незалежності України є всі підстави стверджувати, що існує тільки один по-справжньому ефективний спосіб оздоровлення української нації – це спосіб різкого підвищення її природного імунітету. А для того необхідно якнайшвидше повернути українців у стан їхнього власного політичного, економічного, культурного та духовного **Н.** Особливої уваги заслуговує, без перебільшення, подвиг геніального укр. поетеси *Л.Костенко*, яка своїм прозовим твором «Записки українського самашедшого» фактично започаткувала велику справу – відродження в укр. нації її природного імунітету, а саме започаткувала масове відродження в українців їхнього власного політичного, економічного, культурного та духовного **Н.** Важливу роль у процесі оздоровлення укр. нації могли б зіграти також ЗМІ, але, на превеликий жаль, у своїй більшості вони є, особливо зараз, відверто проросійськими, а то й українофобськими. Ідеологія і політика **Н.у.**, не має нічого спільного ні з фашизмом, ні з нацизмом, як це намагаються довести російські шовіністи – тому, що укр. націоналісти ніколи не проповідували й не проповідують расизм чи національну винятковість своєї нації, не розпалювали й не розпалюють національну ворожнечу та ненависть, вони тільки боролися й завжди будуть боротися з поневолювачами за свою державну незалежність. **Н.у.** завжди був оборонцем своєї землі, свободи і мови від зовнішніх зазіхань. **Н.у.** як основа державної політики – одна з важливих умов об'єднання укр. народу, трансформації України в країну сталого розвитку й процвітання. У своїй боротьбі з **Н.у.** КПУ (і дехто з ПР), взявши на озброєння методи і традиції сталінської системи агітації та пропаганди, послідовно і настирливо експлуатує поняття «фашизм» у його перекрученому значенні. Так, 2008 р. *Г.Крючков* і *Д.Табачник* випустили у світ наскрізь провокаційну книж-

ку «Фашизм в Україні: угроза или реальность?», а пізніше фракція комуністів у Верховній Раді України зробила спробу внести на розгляд законопроект «Про подолання проявів фашизму в Україні». У цих та багатьох аналогічних діях комуністи України використовують нав'язане ними сусп-ву ще з тридцятих років минулого століття свідоме перекручення таких понять, як фашизм, націонал-соціалізм (нацизм) та націоналізм, використовуючи їх як синоніми. Див.: *Націоналізм; Націоналіст; Патріотизм. /В.Монастирський, В.Піча/*

Націонал-соціалізм – один із різновидів тоталітарного режиму. Центральне місце в його концепції відводиться нації, національній і расовій зверхності. Ці ідеї викладені в книзі «*Mein Kampf*» А.Гітлера. Прийшовши до влади 1933 р., нацисти застосували жорстокі форми насилля до політичних противників. Вони розв'язали Другу світову війну, в ході якої широко практикували геноцид щодо євреїв, циган, слов'ян та ін. «неарійських народів», прагнули територіально розширену Німеччину перетворити у панівну силу в міжнародній політиці. Після воєнної перемоги над Німеччиною 1945 р. та послідовної політики денацифікації, яку здійснювали країни-переможці, **Н.-с.** був остаточно викоринений. Проте з'явилися нині неонацистські партії, рухи, що свідчить про намагання неонацистів відродити **Н.-с.** у нових формах. Див.: *Нацизм. /В.Піча/*

Націонал-шовінізм – Див.: *Нацизм, Шовінізм.*

Націоналіст – 1) особа з розвиненим почуття приналежності до народу-нації, об'єднаної історичними, лінгвістичними, релігійними зв'язками, яка ідентифікується з певною територією, національною державою або прагненням до політичного самовизначення; 2) прихильник і послідовник ідеології чи світоглядних принципів націоналізму, основними серед яких є пріоритет національних цінностей, її культури та історії нації; визнання нації джерелом політичної влади (суверенітету) та умови свободи і самореалізації особи; 3) член або симпатик національних, націоналістичних партій чи рухів, готовий пропагувати і боротися за політичну незалежність своєї національної групи; 4) виборець, що підтримує, голосує за національні (націоналістичні партії) чи рухи; 5) людина, що поділяє і проповідує відданість своїй нації та діяльність на її благо, захист її цінностей, в цьому сенсі як синонім використовують поняття «патріот»; 6) в ідеологічному або повсякденному дискурсі, у ЗМІ поняття «**Н.**» часто емоційно забарвлене й неправомірно ототожнюється з людиною, що керується ідеями радикального етноцентризму, національного ізоляціонізму, фашизму. /Л.Угрин/

Національна безпека – такий стан природи, людини, соціальної групи, сусп-ва, держави, за якого гарантується захист їх життєво важливих потреб, інтересів від внутрішніх та зовнішніх загроз і який є необхідною умовою збереження та примноження духовних і матеріальних цінностей. Основними видами **Н.б.** є: * політична, * економічна, * військова, * соціальна, * екологічна, * інформаційна, * державна, * внутрішня, * зовнішня. Проблеми безпеки як у світі, так і в Україні активізуються такими чинниками: 1) критичний стан довкіл-

ля внаслідок практично неконтрольованої антропогенної діяльності людства; 2) дестабілізуючий розвиток демографічних процесів у світі; 3) все більш помітні симптоми вичерпаності природних та енергетичних ресурсів за одночасної відсутності належної уваги до розвитку енергозберігаючих технологій, з одного боку, та значної нерівномірності їх споживання різними країнами – з ін.; 4) наявність у світі величезних запасів засобів збройної боротьби, перш за все зброї масового знищення, та все більші намагання стати їх власниками з боку держав, що розвиваються; 5) зростання кількості збройних конфліктів та воєн різної інтенсивності в різних регіонах планети. В Україні функціонує цілісна система забезпечення **Н.б.** Ця система являє собою організовану державою на підставі національного законодавства, тісно пов'язану з міжнародними системами безпеки взаємодіючу сукупність суб'єктів: державних органів, громадських організацій, посадових осіб і громадян, об'єднаних цілями та завданнями щодо захисту та просування національних інтересів, що діють у межах законодавства України. Координуючим органом діяльності суб'єктів національної безпеки є Рада Національної безпеки і оборони України. Виходячи з реалій ХХІ ст., найкращим способом забезпечення **Н.б.** України був би вступ у НАТО, де панує принцип: «*Всі за одного і один за всіх*», тобто вважається, що агресія на одного із членів НАТО є агресією на всіх. Але на сьогодні більшість українців не сприймають вступ країни до НАТО, хоча у законодавчих актах України є чітка перспектива вступу в найближньому Україні до НАТО. Що ж до ідеї позаблокового або нейтрального статусу України, то потрібні надійні гарантії НАТО чи ООН щодо **Н.б.** України. /В.Піча, М.Поліщук/

Національна держава – основний тип сучасних держав, які почали активно формуватись у Європі та світі після укладення Вестфальського мирного договору 1648 р. Визначальною рисою **Н.д.** є те, що її творцем є нація як спільнота, якій властива політико-державна суб'єктність – прагнення і здатність формувати та відстоювати власну державність у тій чи ін. формі. Хоч нації формуються різними способами, і з цієї т.з. їх визначають як етнічні, політичні чи змішані, у будь-якому випадку без наявності нації (такої, що формується або зрілої) немає сенсу вести мову про генезу й функціонування національних держав. Для розуміння специфіки **Н.д.** важливо мати на увазі, що їх кордони можуть не співпадати з кордонами одного етносу. За своїм характером вони швидше нагадують держави міні-цивілізацій на території яких проживає ряд етнічних груп (корінних і прийшлих), які об'єднані спільним ментальним та культурним ядром. Основою такого ядра складають традиції, цінності, символи однієї з етнічних груп, здебільшого титульного народу. Поняття «**Н. д.**» («national state») не рівнозначне поняттю «державо-нація» («nation state»). Останнє близьке за змістом до поняття «етнічна держава», коли одна нація має одну державу. Таких держав у світі лише біля 10%. Термін «**Н. д.**» відображає більш широке коло етнополітичних спільнот, для яких характерним є те, що

Національна єдність

державний соціум є помітно поліетнічним і не всі етнічні групи повною мірою асимільовані в домінуючу культуру. /О. Рудакевич/

Національна єдність – тісний зв'язок, згуртованість, цілісність, неподільність нації. Національна єдність є постійно діючим чинником, основою життєдіяльності нації і безпосередньо залежить від рівня розвитку національної свідомості. В основу національної єдності покладено національну ідею. /М.Бучин/

Національна ідентичність – об'єктивна належність людини чи соціальної групи до національної спільноти, їх свідоме ототожнення з її цінностями, історією, територією, культурою, символами, державними та правовими інститутами. Формування у громадян України почуття **Н.і.** є найважливішим чинником націєтворення та загальнонаціональної консолідації. Основними ототожнюючими показниками **Н.і.** є свідомість, громадянство, територія, мова, історія, культура **Н.і.** спирається на свідомий вибір суб'єкта і залежить від раціональних чинників – усвідомлення суб'єктом ідентифікації історичних, громадянських, політичних цінностей, що є вторинними щодо цінностей етнічної ідентичності (які є, як правило, сталими, незмінними). Тому **Н.і.** є динамічною в історичному та соціальному сенсі категорією, її слід аналізувати і в історичній ретроспективі, і в перспективі на майбутнє. /Н.Черниш/

Національна ідея – раціональна форма знання, результат розвитку суспільної науки про розвиток етносів, народів, націй від протодержавності до державності і трансформацію різних форм державності. Саме поняття **Н.і.** виникло і було обґрунтовано ще у XVIII-XIX ст. **Н.і.** може бути загальнодержавного і регіонального масштабу. У загальному вигляді **Н.і.** відображає головну **Н.і.** і додає розвиткові країни оптимальний напрям. **Н.і.** може існувати в складній синтезній формі як національна (державницька) ідеологія і в простих формах – ідея етнічна, зовнішньополітична культурна тощо, які теж є досить концептуальними і комплексними. Виникнення нових **Н.і.** спочатку може бути зафіксоване на емпіричному рівні, а вже потім починається їх теоретичне усвідомлення, теоретичне обґрунтування з метою визначення їх місця у політичних та ідеологічних процесах. Це найкращій шлях зародження, визрівання і функціонування **Н.і.** (напр., ідеї незалежності України). Існує й ін. шлях висунення **Н.і.** – одним ідеологом чи групою ідеологів, щоб потім зробити її прийнятною для народу країни (напр., нацистська ідея А.Гітлера, ідея амер. нації тощо). Але і в цьому випадку ця ідея має бути пов'язана з нац. характером народу, з його ціннісними орієнтаціями. Для нової **Н.і.**, як правило, створюється або розчищається ідеологічний простір, забезпечується процес її становлення економічними та політичними умовами. Цей процес передбачає також руйнування старих стереотипів індивідуальної і масової свідомості, розробку та застосування технологій поширення нової **Н.і.** Безумовно, можливий варіант і стихійного визрівання **Н.і.** Але і в цьому випадку **Н.і.** потрібні свої пророки, ідеологи, популяризатори. В умовах України, де є суттєві від-

мінності в економіці регіонів, у їх політичних традиціях, культурні, етнічній структурі населення, у вживанні мов тощо, надій на стихійне становлення і розвиток **Н.і.** не багато. Потрібна політична воля інтелектуальних і правлячих еліт щодо підтримки процесу розвитку та поширення **Н.і.**, недопущення нових фактів у сфері міжетнічних і міжконфесійних відносин, масова політична освіта в душі поваги до національних цінностей України, виховання особи як патріота і громадянина. Держава є не тільки результатом реалізації **Н.і.**, але й інструментом її подальшого розвитку, регулятивного впливу на регіони і маси на системи освіти, науки, виховання. Укр. **Н.і.** є формою відображення соц. дійсності, результатом осягнення громадською і науковою думкою предмета пізнання – суспільного процесу. Вона є не лише елементом, формою знання, компонентом суспільної свідомості, а й «містком» переходу від думки до дії і містить два моменти: створений теорією ідеальний об'єкт нац. держави і план, спрямований на реалізацію цього об'єкта на практиці. У цій **Н.і.** окреслюються шляхи практичного втілення ідеального об'єкта не тільки в політичній, але й в економічній, духовно-культурній, історичній реальності. /М.Михальченко/

Національна меншина – форма етнічної спільності, яка утворилася в результаті відриву частини початкової спільності (*нації, народності*) під час зміни кордонів, а також міграції частини населення даної національності в ін. місцевість або за кордон, де вона й мешкає в національному оточенні у відповідних політичних, географічних, соціальних умовах. В Україні такими **Н.м.** є росіяни, євреї, молдовани, білоруси, поляки, кримські татари і т.д. /Н.Черниш/

Національна пам'ять – сукупність уявлень національної спільноти про своє минуле, зафіксовану у формі знань, культурних стереотипів, символів, міфів. Національна пам'ять завжди несе на собі відбиток ідеологізації та моральних оцінок. Цьому сприяє освіта, святкування визначних дат, вшанування національних міфів та символів, участь у різноманітних акціях патріотичного змісту. Велику роботу по формуванню **Н.п.** проводить Інститут національної пам'яті України. /М.Бучин/

Національна політика – політика, спрямована на: вирішення комплексу проблем і суперечностей, що об'єктивно виникають у сфері міжнаціональних відносин; створення сприятливих умов для розвитку етносів (національних меншин). /Н.Черниш/

Національна політична культура – сукупність історично сформованих, на базі національної ментальності, національної ідентичності та національних потреб культурних форм – настанов політичної ментальності, соціально-політичної онтології, національних цінностей, ідеалів та ціннісних орієнтацій, національних міфів, символів, стереотипів мислення і поведінки, норм і принципів політичної діяльності, традиційних політичних інститутів, національної ідентичності, національної ідеї, в яких зосереджена життєво важлива інформація про ідеали нації та її досвід, що забезпечують ефективне функціонування

політичної системи народу, її відтворення й розвиток на засадах наступності та сприяють утвердженню національної ідеї. Зріла нація охоплює своєю культурою все населення держави. В такому випадку «Н.п.к.» і «політична культура сусп-ва» співпадають за індивідуальними носіями. Однак, вони особливі за змістом: 1) поняття «Н.п.к.» акцентує увагу на атрибутах нації, її ціннісних параметрах, що обумовлює її специфіку як окремого різновиду політичної культури; 2) поняття «політична культура суспільства» відображає все розмаїття соціально значущих політичних цінностей, притаманних населенню держави, та їх взаємодію. Серед них можуть бути й такі культурні фрагменти, які не відповідають засадам національної культури. /О.Рудакевич/

Національна самосвідомість – сукупність поглядів, знань, оцінок, ідеалів, які відображають специфічний зміст, рівень і особливості уявлень членів національно-етнічної спільноти про минуле, сучасне і майбутнє свого розвитку, про місце і призначення серед ін. спільнот, а також характер взаємовідносин із ними. Див.: *Націоналізм; Нація. /Н.Черниш/*

Національне суспільство – сусп-во певного національно-державного утворення, держави-нації. Див: *Держава; Держава-нація; Нація; Суспільство. /С.Рутар/*

Національний консенсус – єдність сусп-ва щодо важливих доленосних питань про його існуючого сучасного й майбутнього розвитку держави. /С.Рутар/

Національний міф – уявлення про минуле нації, яке має сакральний характер та набуває свого втілення в ритуалах, моральних нормах та соціальній структурі. Оскільки нація – це соціальна система, організована відповідно до культурної системи, структурованої згідно зі «стрижневою доктриною» націоналізму (її положення: 1) світ поділений на нації, кожна з яких зі своїм власним характером, історією й долею; 2) нація – єдине джерело політичної влади; 3) лояльність до нації не бере до уваги решти лояльностей; 4) щоб бути вільним, кожен індивід повинен належати до нації; 5) кожна нація потребує повного самовиразу і автономії; 6) загальний мир і правосуддя потребують світу автономних країн), то **Н.м.** виступають засобом, який підтримує інтерналізацію елементів культурної системи індивідами. Тобто, міф підтримує національну ідентичність. Існує кілька класифікацій **Н.м.**, але загалом виокремлюють три основні групи міфів: 1) міфи про «золотий вік»; 2) міфи про героїчну боротьбу; 3) міфи про страждання. /Д.Судін/

Національний патріотизм – відданість національним традиціям, культурі, мові, своїй нації, усвідомлення своєї національної ідентичності. /Л.Клос/

Національний принцип – один із виявів теоретичного рівня осмислення національного феномена: загальне правило формування й розвитку націй, яке діє, з одного боку, як об'єктивна закономірність у сфері національного, а з ін. – є настановою для суб'єктів історичного процесу. **Н.п.** намагалися сформувати відомі націологи, напр., *Е.Ренан* (нація як «духовний принцип», що поєднує

історичну пам'ять народу та його мрії про майбутнє) та *Е.Геллер* (націоналізм як «політичний принцип» згідно якого політична та національні одиниці повинні збігатися). Для творчого переосмислення етнологічної та політичної теорій нації, пошуку їх спільної основи методологічно продуктивним є використання загальної теорії самоорганізації. У її контексті, **Н. п.** відображає діалектичну єдність двох способів самоорганізації соціуму – етнічного (етнокультурного) та політичного. Наслідком такого поєднання є принципово новий самоорганізаційний механізм – національний та новий тип людських спільнот – нація. Т.зв. етнічна та політична нації – не є «чистими», суто етнічними чи політичними спільнотами. Вони «змішані» з двох причин: **1)** завдяки сутнісному чиннику, згідно з яким будь-яка нація – є поєднанням політичних та етнічних засад; **2)** через історичні обставини, коли формування новітніх націй відбувалося на етнічній або на політичній основі, доповнюючись згодом ін. – політичним чи етнокультурним – чинником. /*О.Рудакевич*/

Національні інтереси – усвідомлені потреби держави, що визначаються економічними та геополітичними відносинами певної країни в конкретну історичну епоху, культурно-історичними традиціями та спрямовані на забезпечення безпеки, захист населення від внутрішніх і зовнішніх загроз. /*М.Бучин*/

Національно-визвольний рух – боротьба залежних народів за свою свободу, проти національного і колоніального гноблення. Див.: *Колоніалізм*. /*В.Піча*/

Національно-державна система – територіальний поділ сучасного світу на «національно-політичні співтовариства» або *національні держави*, які замінюють моделі простих сусп-ств. /*Н.Хома*/

Національно-культурна автономія – форма національно-культурного самовизначення громадян, що ідентифікують себе з певною національною меншиною чи етнічною групою на основі їх добровільної самоорганізації задля самостійного вирішення питань збереження самобутності, мови, освіти, культури. Реалізується шляхом створення на підставі волевиявлення населення або з ініціативи окремих громадян, етнокультурних товариств або органів національно-культурної автономії, які опікуються всім спектром етнокультурних потреб та інтересів національних меншин та етнічних груп. В Україні діє понад 450 громадських об'єднань етнокультурного характеру. Див.: *Автономія*. /*Л.Кресіна*/

Нація (лат. *natio* – народ) – спільність людей незалежно від їхнього етнічного походження, об'єднаних політичними інтересами, усвідомленням своєї спільності на певній території (землі) з певною державною організацією (суверенітетом), єдиним *громадянством*, юридичними правами та обов'язками. Узагальнено **Н.** – це спільнота, яка характеризується низкою специфічних, притаманних їй ознак і члени якої виявляють почуття солідарності між собою. Важливі ознаки **Н.** – особливий менталітет і характер, історична пам'ять та міфологія, духовні та політичні традиції, мова. Однак у етнополітології не

існує усталеного визначення **Н**. Вчені навіть сумніваються щодо можливості дійти згоди у тлумаченні цього терміна. Як слушно зазначав фр. етнограф *А.Женнер*, «**Н**. настільки комлікована за формою та змістом, настільки різноманітна у часі та просторі, що нікому і ніколи не вдасться дати визначення, яке не буде плутаним». Ситуація з визначенням терміна ускладнюється багатьма факторами. Серед них слід виділити хаотичне та неадекватне застосування категорії «**Н**.», а також її різнотлумачення у різних мовах. З ін. боку, багатозначність терміна спричинила величезну кількість концепцій, за допомогою яких дослідники намагалися переосмислити цей феномен. Див.: *Етнос; Народ; Націоналізм; Національна самосвідомість*. /*І.Кресіна, В.Явір*/

Небезпека національна – заподіяння шкоди важливим національним інтересам і національній безпеці в обмежених (локальних) масштабах. /*Н.Хома*/

Невірність політична – недотримання певним суб'єктом політики своїх обіцянок, поглядів, своєї програми чи ідеологічного напрямку. Це, в першу чергу, торкається народних депутатів – перебіжчиків, т.зв. «тушок». /*М.Бучин*/

Негритюд – політичний, культурний рух, який почався з 1930-х рр. для заохочення розвитку гордості та гідності щодо спадщини негритянських народів шляхом відкриття стародавніх африканських цінностей, образів мислення. Під впливом *Леопольда Сенгора* (поета і Президента Сенегала) **Н**. переріс в політичну програму, що сприяла зростанню свідомості чорношкірих у всьому світі. /*Р.Пасічний*/

Недержавна організація (НДО) – термін, який вперше з'явився в документах ООН. Визначався як «міжнародна організація, що не заснована державою або міжнародним договором» (Інструкція 1966 (31)). Станом на 01 січня 2013 р. в Україні існувало понад дві тис. **НДО**, визнаних ООН як національного, так і міжнародного, наднаціонального рівня. Нині термін **НДО** поширюється на різноманітні групи, що займаються питаннями захисту довкілля, прав жінок, захисту тварин, сексуальних меншин, насилля в сім'ї тощо. Чимало **НДО** беруть в антиглобалізаційному русі. Висока ступінь довіри громадськості до **НДО** та їх кампаній засвідчують про подальше її кількісне зростання, підвищення легітимності і поширення сфер діяльності **НДО** можуть існувати як одні з таких організацій або мати регіональну, національну, інтернаціональну структуру. Нерідко **НДО** є консульгантами для урядів і ін. агенцій. /*В.Козум*/

Недійсні вибори – вибори, що відбулись із порушенням чинного законодавства, а тому не можуть бути визнані як такі, що відбулися. Їх результати є нелегітимними. /*І.Багрій*/

Недоторканність депутатська – принцип, за яким народний депутат України на термін депутатських повноважень користується депутатським імунітетом, тобто має виключне право не підпорядковуватися деяким загальним законам країни. Без згоди ВРУ він не може бути притягнутий, скажімо, до кримінальної відповідальності, затриманий чи заарештований правоохоронними

органами. Користуючись депутатським індемнітетом (нім. – *indemital*, англ. – *indemnity*), він також не несе юридичної відповідальності за свою парламентську діяльність, за свої висловлювання у стінах парламенту та його органах, за винятком відповідальності за образу чи наклеп, або за результати голосування. За роки незалежності ВРУ позбавила недоторканності чотирьох народних депутатів: у листопаді 1994 р. парламентарі дали згоду на притягнення до кримінальної відповідальності колишнього в.о. прем'єр-міністра *Ю.Звягільського*, який на той час перебував в Ізраїлі. У лютому 1999 р. Рада проголосувала за зняття недоторканості з экс-прем'єра *П.Лазаренка*, якого згодом затримали у США. У червні й листопаді 2000 р. парламент позбавив недоторканності *М.Агафонова* й *В.Жердицького*. У лютому 2002 р. був позбавлений недоторканності народний депутат від БЮТ *В.Лозинський*. У ВРУ не раз ініціювалося питання про зняття **Н.д.**, але кожний раз під час голосування воно не набиало потрібної кількості голосів. В цілому ж в Україні склалася ціла каста недоторканих, починаючи від суддів до Президента. /*С.Гелей*/

Недружній акт у міждержавних відносинах – упереджена поведінка держави, яка спрямована проти інтересів ін. держави, але при цьому не порушує міжнародного права, напр., підвищення митних зборів. /*О.Волинець*/

Незалежність – досягнення політичної самостійності колоніальною країною. У ХХ ст. рухи за незалежність розвивалися майже в кожній колонії і відігравали важливу роль в падінні колоніального правління у більшості країн «третього світу» після Другої світової війни. Саме через них європейське поняття *націоналізму* впровадилося в «третьому світі» поруч із масовою участю населення в політиці. /*О.Горбач*/

Незастосування сили – принцип міжнародного права, Статуту ООН, згідно з яким всі країни мають утримуватися в їхніх міжнародних взаєминах від загрози силою та її застосування проти територіальної недоторканності та політичної незалежності будь-якої ін. країни, а всі спори розв'язувати несилевим шляхом. Застосування сили можливе тільки з метою самооборони, якщо відбувся збройний напад на країну, або за рішенням РБ ООН у випадку загрози миру, будь-якого порушення миру та акту агресії. /*Л.Криницька*/

Нейтралізм – політика, що проводилася державами – учасниками руху неприєднання за часів «холодної війни»; політика, орієнтована на неучасть в будь-яких військово-політичних блоках за участі та при очевидному домінуванні наддержав. Позицію **Н.**, як правило, займала більшість нещодавно деколонізованих афро-азіатських країн. Головними форумами, що представляли **Н.**, були Рух неприєднання та ГА ООН. Термін **Н.** не є тотожним із терміном нейтралітет. Див.: *Нейтралітет*. /*М.Бучин*/

Нейтралітет (нім. *neutralität* – ні той, ні ін.) – особливий міжнародно-правовий статус суверенної країни, яка через одностороннє волевиявлення або міжнародний договір зобов'язується не брати участь у війнах та військових

Некомерційні організації в політиці

конфліктах, крім випадків самооборони, а в мирний час проводити політику, яка перешкоджає втягуванню її у війну – не вступати у військові союзи та блоки, не допускати розміщення на своїй території іноземних військових баз, не укладати договорів, що сприяють економічній або політичній підготовці війни. Права та обов'язки нейтральних держав визначені Гаазькими конвенціями (1907) про **Н.** у сухопутній війні (5-а конвенція) і морській війні (13-а конвенція). Необхідною умовою дотримання **Н.** є стан неприєднання або позаблоковості. **Н.** передбачає опору на власні збройні сили, отже є озброєним нейтралітетом, оскільки нейтральні країни не просто мають право його захищати, а зобов'язані це робити у відповідності до Гаазьких конвенцій. Розрізняють евентуальний та постійний **Н.** Евентуальний **Н.** обумовлений конкретними обставинами окремих війн, постійний **Н.** передбачає, що країна залишатиметься нейтральною в будь-якій війні. Політика постійного **Н.** вимагає визнання його з боку тих країн, які не виключають війну із арсеналу засобів своєї зовнішньої політики. Постійний суверенітет є добровільним та самопроголошеним (Швейцарія (1815), Швеція (1905), Ірландія (1938)), нерідко зафіксованим у конституції країни (Австрія (1955)). Першою країною, нейтральний статус якої отримав міжнародне визнання стала Швейцарія (1815), яка проте політику **Н.** в різних формах і з різним успіхом проводила з 1516 р., що дає змогу часто визначати його як «традиційний швейцарський **Н.**». Протягом XIX і XX ст. у статусі постійного **Н.** утвердилися також Фінляндія (1948), Лаос (1962, на підставі Декларації Міжнародної наради в Женеві по врегулюванню лаоського питання), Камбоджа (1991, відповідно Заключного акту Паризької конференції по Камбоджі), Мальта (1981, відповідно до декларації уряду), Молдова (1994, проголошений в конституції країни), Туркменістан (1995, на підставі резолюції Генеральної Асамблеї ООН). З 1831 по 1919 рр. статус нейтральної держави належав Бельгії, а з 1867 по 1944 – Люксембургу. Намір України «стати в майбутньому постійно нейтральною державою», проголошено ще в Декларації про державний суверенітет, проте лише в Законі Президента «Про засади зовнішньої і внутрішньої політики» від 1 липня 2010 р. законодавчо закріплено статус позаблоковості. У ситуації нездатності гарантувати свою безпеку та наявності іноземних військових баз на території України декларації про **Н.** та позаблоковість є відображенням невизначеності та багатовекторності зовнішньої політики України; 2) політика країни, спрямована на реалізацію принципів **Н.**; 3) невтручання в суперечку, конфлікт, протистояння або протиборство між двома сторонами. /Л. Угрин/

Некомерційні організації в політиці – організації, які беруть участь у політичному житті та не мають основною метою своєї діяльності одержання прибутку та його розподіл між учасниками. До них в першу чергу належать політичні партії і громадські організації. /М. Бучин/

Нелегітимна влада – влада, отримана нелегітимним шляхом. /М. Малахівська/

Ненасилля у політиці – концепція, що визнає необхідність, доцільність та виправдання відмови від застосування *насилля*, гноблення, примусового впливу, зловживання *владою*, заподіяння матеріальної шкоди, незаконного застосування сили. /*О.Демків*/

Ненасильницьких дій теорія – концепція, згідно якої передбачається опір використанню державного насилля з допомогою таких ненасильницьких засобів, як мирні демонстрації, акції громадянської непокори, сидячі страйки тощо. Серед теоретиків і практиків концепції особливе місце займають *М. Ганді* та *М.Л. Кінг*. /*М.Бучин*/

Неоімперіалізм – політика країни, спрямована на встановлення політичного й економічного контролю над ін. країнами. Характеризує політику країн, що домінують над ін. країнами без приєднання до країни-метрополії. Див.: *Імперіалізм*. /*В.Кулішов*/

Неоклаузевісти – сучасні стратегічні теоретики (наприклад, *Р.Арон* і *Г.Кан*), на ідеї про війну яких включаючи ядерну війну, вплинув нім. теоретик XIX ст. *Карл фон Клаузевіц*. Аргументи неоклаузевістів розподіляються за трьома лініями: *а)* війна не може бути поза законом; *б)* захист західної цивілізації та інтерес людства, особливо у період *холодної війни*, викликаний антикомунізмом і американською ідеологією; *в)* розмах та інтенсивність війни може контролюватися, але тільки стримуванням. /*О.Сорба*/

Неоколоніалізм – *1)* спроба колоніальної влади зберегти політичне й економічне панування над колишніми колоніями, які досягли формальної політичної незалежності; *2)* процес, за допомогою якого промислово розвинуті країни панують над країнами «*четвертого світу*» незалежно від того, чи існували раніше між ними колоніальні відносини. /*Ю.Олійник*/

Неоконсерватизм (грец. *νεος* – новий та лат. *conservo* – зберігати, охороняти) – сучасна політична течія, що пристосовує традиційні цінності консерватизму до реалій – постіндустріального сусп-ва й визначає урядову політику та політичний курс провідних країн Заходу останніх десятиліть (напр., «рейганоміка», «тетчеризм»). **Н.** виник в процесі перегляду цінностей консерватизму та лібералізму, фактично є їх синтезом. **Н.** припускає вільну економіку, конкуренцію, значне послаблення державного регулювання економіки, використання можливостей планування й прогнозування ринку. Є три різновиди **Н.**: ліберально-консервативний – сповідує принцип максимально-тісного зв'язку між ринковою економікою, індивідуальною свободою і владою закону (яскраво виражений у Великобританії та США); християнська демократія – головний акцент робить на цінність християнського морального порядку, на відміну від ліберального консерватизму, схвалює державне регулювання поведінки людей, концепцію організованого сусп-ва; авторитарний – відстоює сильно державу, необхідну для захисту консервативних цінностей, її право втручатися в економіку та діяльність окремих інститутів, ринок і особистість вважає вираженням анархічних засад. Див.: *Консерватизм; Лібералізм; Неолібералізм*. /*Н.Хома*/

Неолібералізм (гр. *νεος* – новий і лат. *liberalis* – вільний) – політична, ідеологічна течія, яка сформувалась на поч. XX ст. у багатьох державах, в основі політики яких була ліберальна ідеологія, під час гострої економічної кризи. В основу **Н.** покладені праці економіста *Д.Кейнса*. **Н.** відносить до функцій держави: **1)** захист підприємництва, ринку, конкуренції від монополізму; **2)** соціальний захист громадян (безплатна освіта, державна медична допомога тощо); **3)** забезпечення рівних соціальних можливостей у здійсненні основних прав людини. До неолібералів відносяться – *Ф.Гаск, Дж.Гелбрейт, Р.Дал, Д.Ешер, Г.Олсон, Ф.Д.Рузвельт* та ін. У сфері міжнародних відносин **Н.** характеризує теоретичний підхід до вивчення інститутів (інколи його характеризують як теорію режимів). Сформувався **Н.** у сер. 1930-х р. як реакція на домінуючі неореалістичні погляди. Див.: *Лібералізм. /О.Сорба/*

Неомак'явеллісти – термін, який застосовують до групи політичних соціологів та теоретиків, особливо до *В.Парето, Г.Моски* і *Р.Міхельса*, які подібно *Н.Мак'явеллі*, пишалися своїм «реалістичним» аналізом політичної влади, наприклад, акцентом на ролі еліт. Див.: *Еліта; Теорія еліт. /В.Савка/*

Неомарксизм – суспільно-філософська та ідейна течія суспільної думки, що тією чи ін. мірою спирається на теоретичну спадщину *К.Маркса* разом із ін. ідейними традиціями – неогегельянства, віталізму, екзистенціалізму, неофройдизму, структуралізму тощо. Це сукупність інтерпретацій, критичного переосмислення та адаптація положень марксизму до суспільно-політичних умов XX ст. та їх протиставлення радянській практиці «реального соціалізму» (марсизму-ленінізму і сталінізму). Його основоположники *Георг Лукач* (1885-1971), *Карл Корш* (1886-1961) та *Антоніо Грамші* (1891-1937). В основі **Н.**, з одного боку, міститься, звинувачення марксизму в негуманності, в ігноруванні людини, розгляд її лише як засобу класової боротьби, а з ін. – прагнення гуманізувати марксизм, поставивши в центр філософії та політології людину. */М.Бучин, О.Сорба/*

Неонацизм – загальна назва ідеології політичних або суспільних рухів, що виникли після Другої світової війни та сповідують націонал-соціалістичні або близькі до них погляди чи проголошують себе послідовниками Націонал-соціалістичної німецької робітничої партії. У сфері міжнародних відносин **Н.** характеризує теоретичний підхід до вивчення інститутів (інколи його характеризують як теорію режимів). Сформувався **Н.** у сер. 1980-х рр. як реакція на домінуючі неореалістичні погляди. */М.Бучин/*

Неонацист – **1)** член або прихильник відроджених у другій пол. XX ст. спочатку у Німеччині потім в ін. державах нацистських рухів та партій; **2)** прихильник доктрини та світогляду про вищість європейських (слов'янських) народів, активний противник міграції з «третього світу» та гомосексуалізму, часто відзначається готовністю до радикальних методів та засобів відстоювання своїх позицій. Див.: *Нацист. /Л.Угрин/*

Неопатерналістська держава – тип модерної соціальної держави, який протиставляється колишній патерналістській державі, оскільки передбачає ін. методи реалізації соціальної функції: активізація включення працездатних громадян у сферу праці, на відміну від патерналістської держави, у рамках якої здійснювалася (а у окремих країнах продовжує здійснюватися) турбота про усіх потребуючих громадян. /Н.Хома/

Неофашизм – поняття, яке об'єднує деякі сучасні праворадикальні рухи, що є ідейними та політичними правонаступниками розпущених після Другої світової війни фашистських організацій. Неофашисти виявляють схильність до політичного екстремізму, використовують терористичні види діяльності. Див.: *Фашизм*. /М.Бучин, Ю.Шайгородський/

Неофашистська партія – партія, яка прагне поєднати нелегальні та напів-легальні форми діяльності, пристосуватися та зберегти зовнішню лояльність до законності, чинної правової системи та державних парламентських інституцій. /М.Бучин/

Непарламентські партії – партії, характерними рисами яких є централізм у структурі та доктринальна програмна єдність. Парламентська та виборча діяльність не є головною їх метою. Такі партії формуються «знизу». Депутатські фракції в парламенті при здійсненні політичної лінії партії відіграють незначну роль. /Я.Гурчин/

Непоко́ра громадянська – відкрито виражена відмова дотримуватися передбачених конституцією чи ін. законами норм поведінки, протистояння конкретній політиці чи справляння тиску задля запровадження політичних реформ. **Н.г.** в основному пов'язана з суспільними кризами і дискредитацією органів *державної влади*. Безпосередніми причинами виникнення актів **Н.г.** є: * різке зниження життєвого рівня, * масові порушення органами влади *прав громадян*. /А.Гарбадин, М.Бучин/

Непорушність державного кордону – один з головних принципів міжнародного права, що передбачає, по суті, не забезпечення територіальної цілісності держави як такої, а відмову від намірів чи спроб порушити визнані кордони держави та висловлення будь-яких територіальних претензій. /М.Бучин/

Непотизм (лат. *nepos* – рід.; *nepotis* – онук, племінник) – фаворитизм, що наділяє певних осіб (родичів, друзів) перевагами, при працевлаштуванні, здобутті статусних положень, незалежно від їх професійних якостей. **Н.** з'явився в Середні віки, коли папи римські роздавали церковні посади своїм родичам, у першу чергу – племінникам, звідси і назва **Н.** У сучасній політиці також відзначають існування **Н.**, він притаманний для багатьох, у т. ч. демократичних держав. Найпоширеніші приклади – надання посад у чиновницьких структурах, бізнес-організаціях. В Україні **Н.** притаманний також при формуванні виборчих списків кандидатів на різних рівнях виборів. У Конвенції ООН проти корупції **Н.** вважається проявом корупції, що завдає шкоди сусп-ву та державі.

Непрямі вибори

Головною небезпекою **Н.** вважається те, що особа здобуває нові посади чи переваги не через високі професійні здібності, а через причетність до певного середовища. Досить часто, особи не володіють належними професійними навичками та якостями для виконання обов'язків на цих посадах. Приклади **Н.**: призначення на посади дружин, дітей відомих політиків (США), включення до виборчих списків членів сім'ї, водіїв тощо, призначення на державні посади та в бізнес-секторі родичів (Україна, Росія). В Україні ситуація з **Н.** сприяє встановленню кланових відносин, адже представники різних політичних сил досить часто пов'язані між собою родинними вузами, що перетворює політичну систему на клубок заплутаних родинних зв'язків, не сприяє ефективності представницьких інституцій, в т.ч. партій. /*О.Дацківська*/

Непрямі вибори – вибори певного органу влади чи посадових осіб не безпосередньо виборцями, а через колегію виборців. Прикладом може служити обрання виборцями депутатів місцевих рад, які обирають собі голову ради. Це т.зв. двоступеневі вибори. **Н.в.** відбуваються при обранні, напр., Президента США, депутатів верхньої палати Франції та Індії, при формуванні представницьких органів Китаю та ін. Див.: *Вибори. /Т.Плазова/*

Нерозповсюдження ядерної зброї – політична ідея держав-членів світового співтовариства, які поставили мету заборонити розповсюдження *ядерної зброї* і забезпечити необхідний контроль за виконанням узятих на себе державами зобов'язань щодо такого нерозповсюдження, а також створення широких можливостей для мирного використання атомної енергії. Ця політична ідея втілювалася в *Договорі про нерозповсюдження ядерної зброї*, схваленому ГА ООН 12 червня 1968 р. Згідно з цим Договором, ядерні країни-учасники Договору зобов'язуються не передавати її будь-кому, а країни-учасники Договору, які не мають ядерної зброї, зобов'язуються не виробляти, не придбати і не приймати її від будь-кого. Див.: *Ядерна зброя; Ядерні країни; Ядерний клуб. /А.Гарбадин/*

Нестабільність політична – нестійкий стан політичної системи, що проявляється у збуренні процесів її функціонування та розвитку, виникненні кризових явищ у її підсистемах, перегрупуванні політичних сил, втраті здатності контролювати процеси суспільних змін. До чинників **Н.п.** можна віднести боротьбу за владу між конкуруючими угрупованнями правлячої еліти, створення загрози цілісності та існуванню країни, персоналізацію влади, переважання в державній політиці корпоративних інтересів пануючої еліти, наявність міжетнічних і регіональних суперечностей, складність забезпечення спадкоємності демократичної влади, зовнішньополітичний авантюризм, доктринерство в політиці і ін. **Н.п.** може виявлятися в таких формах, як зміна політичного режиму, зміна уряду, легітимація радикально-правових ідей в сусп-ві, озброєна боротьба з правлячим режимом, активізація опозиційних сил тощо. /*В.Бунь*/

Нетерпимість расова – нетолерантне ставлення до представників ін. рас, трактування їх як неповноцінних, нездатних до самостійної громадсько-політич-

ної суб'єктності. Служить для обґрунтування таких моделей у міжрасових сосунках як расова сегрегація, расове насильство, геноцид. Див.: *Геноцид. /О.Сорба/*

Нетократія – нова форма управління сусп-вом, у рамках якої основною цінністю є не матеріальні предмети (гроші, нерухомість і т.д.), а інформація. Повноцінний доступ до достовірної інформації і маніпуляції з нею забезпечують владу над рештою учасників того чи ін. соціуму (сусп-ва, країни, держави). Уперше термін використаний в книзі «Нетократія» (А.Зодерквіст), де описується нова організація сусп-ва. /М.Лаушкіна/

Неформальні об'єднання – громадські організації, які створювалися за ініціативою людей зі спільними інтересами, цілями, запитам, що не мають або тривалий час не мали визнання з боку держави. /В.Козут/

Нігілізм (лат. *nihil* – ніщо) – заперечення загальноприйнятих цінностей, ідеалів, моральних норм, культури, форм суспільного життя. /В.Бунь/

«Нова політична культура» – категорія, яка появилася на поч. ХХІ ст. З нею пов'язаний і новий тезаріус політичної діяльності в контексті «*відкритого простору*». Учасниками Всесвітнього соціального форуму, перший з'їзд якого відбувся у Порту-Алегрі (Бразилія) у січні 2001 р., перебравши на себе функцію «інкубатора ідей» для узгодження зусиль організацій і рухів, що діють на рівнях від локального до міжн., у конкретній акції розбудови ін. світу, задекларували перехід від «*Політичної культури*» до «*Культури політики*», що постає у широкому глобальному русі за солідарність і справедливість. І це не просто ще один рух, але рух ін. типу, рух за забезпечення гідного місця культури в політиці. Саме культура, на думку учасників руху, має стати ключовою сферою, трансформацією політичної боротьби. Отже, **Н.п.к.** – це, насамперед, культурне просування певних цінностей, включаючи солідарність, справедливість і політичну участь. /Л.Нагорна, О.Сметаніна/

Новий світовий порядок – глобальний світоустрій із набагато більш інтелектуальними та різнобічними внутрішніми зв'язками країн і народів після «холодної війни». Країною-лідером **Н.с.п.** вважається США, практично нічого не може відбуватися без їх згоди. За визначенням *І.Валлерстайна*, спроможність світового гегемона безперешкодно нав'язувати свою волю іншим «великим державам» триватиме щонайменше 50 років. /Л.Угрін/

Нові індустріальні країни – низка країн в Південній Європі, Азії і Латинській Америці, які починаючи з 1960-х рр., розвивали індустріальні виробничі потужності. В Європі – це Іспанія, Португалія і Греція, в Азії – Гонконг, Сингапур, Тайвань і Південна Корея, в Латинській Америці – Аргентина, Бразилія, Мексика. /Л.Угрін/

«Нові ліві» – рух протесту представників радикальної інтелігенції Заходу, які з кінця 1950-х і до початку 1970-х рр. критикували реальний соціалізм, піддали критиці тезу марксистів про неминучу загибель капіталізму, відмежувались від компартій Заходу, акцентували свою увагу на ідеологічних та

«Нові праві»

культурних чинниках мас, усвідомленні ними своїх життєвих потреб. «Н.л.» відстоювали тезу про можливість існування різних революційних стратегій, вважали, що крім промислового пролетаріату рушіями революційних змін можуть бути ін. соціальні групи – студентство, жінки, негритянські організації, активісти протестів проти в'єтнамської війни, селянство та «люмпен-пролетаріат», країни «третього світу». Рух «Н.л.» спирався в основному на стихійні соціальні протести. Разом із тим, він помітно вплинув на поживлення феміністичного руху, діяльність «зелених» партій, появу еврокомунізму, на відродження лівого інтелектуального мислення, на поживлення інтересу до ідей *К.Маркса* про державу й відчуження тощо. /*М.Головатий, В.Піча*/

«Нові праві» – термін, що характеризує низку ідеологій і груп, які виступають за вільноринкову, ліберальну і, парадоксальним чином, іноді за соціально-авторитарну політику. Базуючись на ліберальних теоріях група мислителів у 1970-1980-х рр. протистояла ідеям і практиці соціал-демократії Заходу і реальному соціалізму у країнах Східної Європи. Відстоювали курс на «згортання і відмирання держави». У радикальній правизні «Н.п.» є кілька основних цінностей: * акцент на «вільноринковій» теорії і звуження меж держави, особливо *держави загального добробуту*; * ефективність ринкового розподілу винагород і стимулів в порівнянні з будь-якою системою бюрократичного планування; * ставлення до державних витрат як до паразитичного нарістку на приватній економіці, яка виробляє багатство. Особливий акцент «Н.п.» роблять на ролі вільного ринку в забезпеченні економічних і політичних свобод. «Н.п.» закликають усунути всі інституції, що перешкоджають розвитку вільного ринку. Представник «Н.п.» австр. політичний економіст *Ф.Гаск* у своїх працях «*Шлях до рабства*» та «*Конституція свободи*» гостро розкритикував те, що він називав «державним капіталізмом», прирівняв соціалізм до централізованого економічного планування. Ін. представник «Н.п.» амер. економіст *М.Фрідман* звинуватив профспілки в надмірному впливі на економіку, який не давав безробітним змоги запропанувати свою працю в обмін на меншу зарплатню, ніж зарплатня, визначена за умов природного рівня безробіття. Вважав, що зменшення впливу профспілок зробить ринок робочої сили конкурентнішим і природний рівень безробіття зменшиться. Багато хто відзначає, що певні аспекти теорій «Н.п.» знайшли свій відголосок у політичних програмах багатьох урядів в усьому світі. /*М.Головатий, В.Піча*/

Номінація (лат. *nominatio*, від *nomino* – називаю) – висування кандидата на виборну посаду. /*Г.Герасим*/

Норми політичні (лат. *norma* – зразок, правило) – загальноприйняті, а також встановлені державою обов'язкові правила та порядок загального характеру; покликані сприяти регулюванню політичних відносин, забезпеченню їх змін та розвитку. /*О.Івасечко*/

Нувориш (фр. *nouveauriche* – новий багач) – людина, яка тільки-но розбагатіла, багач-вискочка. /*І.Бойко*/

« О »

Об'єднання громадське – добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та ін. інтересів. **О.г.** організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка. /*О.Герус/*

Об'єкт політики – сфера політики, політична дійсність, політичне життя індивідів, соціальних груп і сусп-ва, їх взаємодія щодо завоювання, володіння і утримання влади. /*О.Волинець/*

Обласна державна адміністрація – місцевий орган виконавчої влади, основним завданням якого є здійснення у межах своїх повноважень виконавчої влади на території області, а також реалізація повноважень, делегованих їй обласною радою. Закон наділяє **О.д.а.** загальною і галузевою компетенцією. У межах загальної компетенції обласні державні адміністрації забезпечують: виконання Конституції, законів, актів Президента, Кабінету Міністрів, інших органів виконавчої влади вищого рівня; законність і правопорядок, додержання прав і свобод громадян; виконання державних і регіональних програм соціально-економічного та культурного розвитку, програм охорони довкілля, а в місцях компактного проживання корінних народів і національних меншин – також їх національно-культурного розвитку; підготовку та виконання відповідних бюджетів; звіт про виконання відповідних бюджетів та програм; взаємодію з органами місцевого самоврядування; реалізацію ін. наданих державою, а також делегованих відповідними радами повноважень. У межах галузевої компетенції до відання **О.д.а.** належить вирішення таких питань: соціально-економічного розвитку відповідного регіону; бюджету, фінансів та обліку; управління майном, приватизації та підприємництва; містобудування, житлово-комунального господарства, побутового, торговельного обслуговування, транспорту і зв'язку; використання та охорони земель, природних ресурсів та охорони довкілля; науки, освіти, охорони здоров'я, культури, фізкультури і спорту, материнства і дитинства, сім'ї та молоді; соціального забезпечення та соціального захисту населення; зайнятості населення, праці та заробітної плати; забезпечення законності, правопорядку, прав і свобод громадян; міжнародних та зовнішньоекономічних відносин; обoronної роботи та мобілізаційної підготовки. /*В.Малиновський/*

Обмежене голосування – виборча процедура, за якої кожен виборець має менше голосів, ніж є вакантних депутатських місць у багатомандатному виборчому окрузі. Напр., в Японії кожен виборець має один голос у такому окрузі. /*О.Бік/*

Обмеження стратегічних озброєнь – згідно з підписаним США і СРСР договором 1972 р. заморожувалися кількість стратегічних «пускових систем»

Обов'язкове голосування

(ракет або бомбардувальників) терміном на 5 років із правом їх модернізації та збільшення кількості боеголовок. Це був т.зв. договір ОСО-1. У 1979 р. був підписаний договір ОСО-2, який передбачав дуже незначне скорочення кількості радянських боеголовок, але у зв'язку з інтервенцією СРСР в грудні 1979 р. до Афганістану США не ратифікували цей договір, й він утратив чинність. /В.Піча/

Обов'язкове голосування – практика деяких країн, за якої участь у виборах є обов'язковою, а у разі відмови виборця голосувати, до нього застосовуються санкції. Див.: *Абсентеїзм*. /В.Бунь/

Оборона країни – комплекс політичних, економічних, екологічних, воєнних, соціальних і правових заходів щодо забезпечення незалежності, територіальної цілісності, захисту інтересів країни та мирного життя народу. Метою **О.к.** є створення необхідних умов для запобігання воєнного нападу та для збройної відсічі можливої агресії проти країни у будь-який час і за будь-яких обставин. В Україні питання оборони країни регулюються, насамперед, Законом України «Про оборону України». /О.Коляса/

Обструкція (лат. *obstructio* – перешкода) – спосіб вираження протесту, один із методів політичної боротьби, що полягає в намаганні спонукати до зриву засідання або збори (напр., шляхом зчинення галасу, виголошення довгих, таких, що не стосуються справи, промов), щоб не допустити або затримати прийняття небажаного для опозиції рішення. /М.Школяр/

Оголошення перерви – зазвичай це призупинення роботи законодавчого органу країни під час обговорення якогось питання або проекту закону на вимогу групи або франції депутатів із метою проведення консультацій. /В.Піча/

Одинадцять вересня 2001 р. – дата терористичного нападу, який був здійснений Аль-Каїдою на цілі в США. Терористи викрали чотири пасажирські літаки: два були спрямовані на вежі-близнюки Світового торговельного центру в Нью-Йорку, третій – Пентагон поблизу Вашингтону, а четвертий розбився у Пенсільванії. Загинули тисячі мирних громадян. США сприйняли напади терористів як воєнні дії й відповіли початком воєнної компанії в Афганістану, вважаючи що саме там ховаються терористи та їх лідер *Усама-бен-Ладен*. /А.Лозинський/

Однопалатна парламентська система – тип парламентської системи країни, за якої відсутній поділ парламенту на окремі палати (частини). Основними складовими структури **О.п.с.** є комітети, фракції, апарат, адміністративна, дослідна та контрольна служби, інститут омбудсмена. /В.Грицанюк/

Однопартійна система – утвердження політичної влади однієї партії, яка своїм впливом поглинає всі сфери життя. До недавнього часу **О.с.** була ознакою східноєвропейських соціалістичних, комуністичних країн та ін. систем, заснованих на марксистській. **О.с.** також вводилася правителями у сусп-вах, що розвиваються, в яких існування етнічних і племенних суперечностей було несприятливою основою для двопартійних чи багатопартійних систем. Див.: *Партійна система*. /С.Рутар/

Однополярність світу – система міжнародних відносин, що склалася після розпаду СРСР, в якій США займають провідну роль. /Я.Турчин/

ОЕСР – Організація економічного співробітництва і розвитку (англ. назва: *Organization for Economic Cooperation and Development – OECD*). Об'єднує 34 промислово розвинутих країн. Діє з 1961 р. з метою узгодження політики країн-учасниць і сприяння розвитку світової торгівлі, економічному зростанню, підвищенню зайнятості і якості життя людей, стабільності національних економік тощо. Штаб-квартира розміщена у Парижі (Франція). /О.Старіш/

Окремі електорати – система виборів до законодавчого органу, що поділяє виборців за їхньою релігійною чи етнічною ознакою з метою, щоб забезпечити їм обрання свого представника. /О.Гілета/

Оксамитова революція – вуличні політичні акції у Празі та ін. чехословацьких містах протягом 1989 р., що сприяли падінню у листопаді 1989 р. комуністичного режиму. /І.Малик/

Окупант – той, хто здійснює окупацію, бере участь в окупації. У 2014 р. РФ окупувала і анексувала АРК. Див.: *Окупація*. /Б.Гурій/

Окупаційний режим – спеціальний режим, який встановлюється окупантами на даній території у зв'язку з її окупацією. Див.: *Окупація; Окупаційні війська*. /Б.Гурій/

Окупаційні війська – війська будь-якої країни, які тимчасово розташовуються на території ін. країни у зв'язку з її окупацією. Див.: *Окупація; Окупаційний режим*. /Б.Гурій/

Окупація (лат. *оссиро* – завойовую, оволодіваю) – 1) захоплення державою щойно відкритої, нікому не належної території, населення якої не створило власної держави; метою такого захоплення є підпорядкувати народ своїй владі, розповсюдити на територію свої суверенні права; 2) тимчасове захоплення території однієї країни збройними силами ін. країни (країн) без набуття суверенних прав на неї. /Б.Гурій/

Олігархи – бізнесмени, які володіють значним капіталом і фактично панують в економічному і політичному житті країни. Див.: *Олігархія*. /Я.Турчин/

Олігархізація політичних партій – процес переходу від демократичної побудови партії до ієрархічної, виділення особливої професійної верстви – олігархії, яка концентрує владу й управління у своїх руках. Вільне об'єднання однодумців трансформується організацію з розгалуженим бюрократичним апаратом. Основним завданням останнього стає вербування масового членства і завоювання голосів виборців. Цей процес у свій час першими дослідили рос. політолог *М.Острогордський* і нім. вчений *Р.Міхельс*. Формулу «демократія веде до олігархії» *Р.Міхельс* поширює на всі партії. Див.: *Політична партія; Олігархія*. /Я.Турчин/

Олігархічна країна – країна, в якій найбагатші – вони ж найвладніші.

Олігархія (гр. *oligarchia* – влада небагатьох) – політичне та економічне панування, влада, правління невеликої групи людей, а також власне правляча група, яка сконцентрувала під своїм контролем найбільш важливі політичні та економічні інститути сусп-ва. Термін «**О.**» вперше було використано філософами античності *Платоном* («Держава»), *Арістотелем* («Політика» IV, «Афінська політія») та *Полібієм* («Загальна історія», VI). Всі вони вважали **О.** відхиленням від однієї з ідеальних форм правління – аристократії («влади кращих»). Для новітнього періоду історії, особливо кін. ХХ – поч. ХХІ ст. характерне остаточне відмирання зовнішньо-символічних елементів станового сусп-ва. Відбулося «переплетіння» бізнесу з владою. Нім. та італ. дослідник *Р.Міхельс* у 1911 р. вперше сформулював «залізний закон олігархії» в книзі «*Політичні партії*», згідно з яким будь-яка форма соціальної організації незалежно від первинної демократичності чи автократичності неминуче трансформуються **О.** – владою небагатьох. /*А.Зоткін/*

Олігополія політична (гр. *oligos* – нечисленні і *poleo* – продаю) – форма влади в інтересах незначної групи людей в країні щодо народу. **О.** протилежна до монополізму і демократичної влади. Суть **О.** полягає в узурпації і присвоєнні собі надмірних прав в результаті здійснення влади. Зазвичай, **О.** формується в період «двірцевих переворотів», незаконних екстремістських захоплень влади або при політичних режимах, які сприяють деформації, архаїзації політичних систем. Можна навести чимало прикладів появи всіляких диктатур («бананові» республіки, хунти і т.д.), фашистських і тоталітарних режимів. У СРСР можна виділити процес **О.** щодо КПРС, номенклатури та ін. інститутів у сусп-ві. **О.п.** має місце і на теренах колишнього СРСР, коли вищі верстви сусп-ва на відміну від основної маси населення користуються фактично становими унікальними правами на протипагу офіційно існуючим твердженням. /*Р.Савчинський/*

Омбудсмен (швед. *ombudsman, ombudo* – представник) – посадова особа (представник парламенту), яка контролює діяльність органів влади у сфері дотримання прав людини. Уперше інститут **О.** виник у Швеції 1809 р. В Україні цей інститут створено у 1998 р. /*Н.Коваліско/*

Опитування на виході – Див.: *Екзит-пол.*

Опитування (метод у політиці) – один із методів збору первинної вербальної (тобто усної, а не поведінкової) інформації про політичні процеси й явища. Заснований на безпосередній (інтерв'ю) або опосередкованій (анкетне опитування) соціально-психологічній взаємодії між дослідником і опитуваним (респондентом). Специфіка методу опитування полягає у тому, що він є незамінним прийомом одержання інформації про суб'єктивний світ людей, їхні схильності, мотиви діяльності, думки. Частіше і ефективніше використовується про дослідженні політичних відносин, процесів, явищ. **О.** включає: * інтерв'ю (особисте, глибинне, телефонне); * анкетне опитування (поштове,

пресове, роздавально); * спеціальні опитувальні методики (тестування, лінгво- та соціометричні методики, експертні опитування). /С.Баликіна/

Опозиційна партія – партія, яка протистоїть, протидіє тій партії (коаліційній партії), що знаходиться при владі, і бореться якщо не за владу, то принаймь за вплив на неї. /Р.Савчинський/

Опозиція парламентська – сукупність депутатів у межах парламенту, що не увійшли до складу проурядової більшості і пропонують альтернативну позицію до дій уряду та або глави держави. **О.п.** зазвичай, є меншістю. Їй законодавчо гарантується: представництво в керівництві законодавчого органу; контроль за діяльністю парламентської більшості й уряду; право на парламентське оприлюднення політичної позиції. **О.п.** формує тінювий кабінет міністрів, який має доступ до більшості документів і справ, які розглядає уряд. У Великобританії опозиційна партія, яка набрала найбільше голосів і потенційно здатна сформувати уряд на наступних виборах, має статус «опозиції її (його) Величності», її лідера з 1937 р. формально затверджує монарх і ця посада фінансується з державного бюджету. У британській Палаті громад зі 160 сесійних днів кожний восьмий – опозиційний. У ці дні питання, які пропонує на розгляд опозиція, мають пріоритет над урядовими питаннями. При цьому із 20 опозиційних днів 17 днів належать «опозиції її Величності», 3 – ін. опозиційним партіям. Щотижня британський прем'єр відповідає на запитання опозиційних депутатів, а щомісяця парламентарії ставлять запитання окремим міністрам. У ФРН, якщо парламентська опозиція становить не менше 1/3 Бундестагу, то може вимагати позачергового його засідання, якщо 1/4 парламенту – створення слідчих комісій, якщо лише 1/10 депутатського корпусу – закритого засідання Бундестагу. Правом і обов'язком опозиції є висловлення, крім своїх політичних, також і конституційно-правових застережень щодо схвалених у парламенті законопроектів. У Франції права парламентської меншості закріплені в конституції. Існуюча структуризація фр. парламенту, детальний приписки його регламент, роблять неможливим вплив парламентської більшості на ухвалення рішень. У країні існує традиція регулярних зустрічей президента з опозицією, на яких обговорюються найважливіші проблеми внутрішньої та зовнішньої політики. /М.Бучин, В.Піча/

Опозиція політична (лат. *oppositia* – протиставлення) – спосіб протиставлення одних політичних поглядів, ідей, дій ін. політичним поглядам, діям. Інститут **О.п.** виник у Давній Греції дві з половиною тисячі років тому. Напр., у давньогрецькому місті Мілет *демократи*, отримавши перемогу над аристократами, розтоптали їх дітей, пустивши на них стадо биків. Потім *аристократи*, які взяли реванш, живцем спалили демократів разом із їхніми дітьми. Але через деякий час у Давній Греції виник інститут опозиції і розуміння, що те, що ти сьогодні твориш зі своїми політичними опонентами, завтра спіткає тебе самого. **О.п.** в політиці може здійснюватися на різних рівнях політичного

владарювання, у різних видах державної і партійної влади, всередині кожної з них. Вирізняють парламентську та позапарламентську **О.п.**, реальну і не-реальну, помірковану і радикальну, конструктивну та деструктивну, утопічну і реалістичну, демократичну і антидемократичну і т.д. У будь-якому випадку опозиція – це свідчення того, що в сусп-ві і країні є ін., а не тільки офіційні точки зору, позиції, програми, з якими треба рахуватися і, якщо вони конструктивні, брати до виконання. **О.п.** об'єктивно необхідна в сусп-ві. Адже вона дозволяє провладній партії, державна владним структурам бачити їхні недоліки, відчувати «дихання» своїх конкурентів. Отже, **О.п.** є важливим компонентом, ознакою демократичного сусп-ва та правової держави. Вона є не менш важливий орган суверенітету, ніж уряд. Придушити опозицію означає придушити демократію, суверенітет народу, що стосується **О.п.** в Україні, то це не та **О.п.**, коріння якої росте з сусп-ва, це **О.п.** з верхів – елітна **О.п.** Стосунки влади і **О.п.** – це стосунки всередині еліт, але вони жодним чином не пов'язані із стосунками у сусп-ві. У нас головний конфлікт не горизонтальний, по лінії «**О.п.** – влада», а вертикальний, по лінії «сусп-во – влада». Сусп-во у цьому контексті майже ніхто не представляє. Тому виникають мітинги чорнобильців, афганців, дітей війни, невдоволених серед вчителів, лікарів тощо. **О.п.** у нас бореться за себе, за своє місце в політиці, привілеї в елітах. /С.Гелей/

Опортунізм (лат. *opportunus* – зручний) – політичний курс, який характеризується пристосуванням, безпринципністю. /Л.Угрін/

Орвеллізм – поняття-метафора, що використовується в політичній науці та публіцистиці з метою позначення тоталітарних тенденцій у суспільному розвитку, зокрема практик маніпулювання свідомістю. Поняття **О.** походить від імені англ. письменника *Дж.Орвелла* – автора роману «1984». *Дж.Орвелл*, удавшись до жанру антиутопії, описав уявне тоталітарне майбутнє світу, в якому нескінчена війна між трьома наддержавами – Океанією, Євразією й Остасією – насилля та маніпуляція свідомістю використовуються як владні інструменти. Маніпуляція, як вона зображується в «1984» утілюється згідно з настановою: той, хто контролює минуле, – контролює майбутнє; той, хто контролює сучасне, – контролює минуле. Саме тому ані історія як минула подія, ані історія як повідомлення про подію – не існують. Є лише сьогочасність, слушність якого підтверджуються фальшивими повідомленнями про минуле. Утім і сучасність є поспіль фальшивою. Океанія (уявна держава) веде фальшиві війни, а пропагандисти пишуть фальшиві біографії воїнів-героїв, яких ніколи не існувало. /В. Бушанський/

Органи виконавчої влади – самостійний вид органів державної влади, які відповідно до конституційного принципу поділу державної влади покликані здійснювати функції, покладені на виконавчу гілку влади, надавати громадянам адміністративні послуги та наділені для цього відповідною компетенцією. Конституція України встановила три організаційно-правових рівні **О.в.в.** – вищий, центральний, місцевий. Відповідно визначені й види **О.в.в.:** 1) вищий

(Кабінет Міністрів України); 2) центральні (міністерства, ін. центральні **О.в.в.** (служби, агентства, інспекції), центральні зі спеціальним статусом); 3) місцеві (обласні, Київська та Севастопольська міські, районні, районні у містах Києві та Севастополі державні адміністрації). До **О.в.в.** також відносились Рада міністрів АРК, яка, згідно зі ст. 35 Конституції АРК, виконувала державні виконавчі функції і повноваження, делеговані законами України відповідно до Конституції України. /В. Малиновський/

Органи державної безпеки – невід’ємна частина державного апарату будь-якої країни, яка забезпечує захист існуючого державного устрою, територіальної недоторканості та цілісності країни, протидію диверсіям іноземних розвідувальних ті ін. спецслужб, а також діяльність вітчизняних екстремістських і терористичних організацій. Охорона державної безпеки України здійснюється перш за все такими спеціальними органами, як зовнішня розвідка, внутрішня розвідка і контррозвідка. Зовнішня розвідка безпосередньо направлена проти зовнішніх ворогів країни (ворожих країн, партій, осіб). Внутрішня розвідка бореться з ворогами державного устрою всередині країни – з екстремістським політичними або релігійними організаціями, які пропагандують заборонені ідеї або які проводять тактику терору. У завдання внутрішньої розвідки входить також перевірка політичної благодійності пересічних громадян. Контррозвідка веде боротьбу з розвідками іноземних країн, забезпечуючи відповідною інформацією органи державної влади усередині країни. Органи контррозвідки являють собою розгалужену систему, у якій виділяються органи військової, економічної, науково-технічної і т.д. розвідки. Кожна країна намагається розширити свої поняття зовнішньої і внутрішньої безпеки, що веде до зростання активності органів держбезпеки у всьому світу. /Ю.Пачковський/

Органи самоорганізації населення – представницькі органи, що створюються частиною жителів, які тимчасово або постійно проживають на відповідній території в межах села, селища, міста. /Н.Уманець/

Організації міжнародні – організації, які утворюються країнами, національними громадськими організаціями та індивідуальними членами для вирішення регіональних або глобальних проблем. Вирізняють дві великі групи **О.м.** – міжурядові та неурядові. До першої групи відносяться: ЄС, ОБСЄ, СНД, НАТО, ОПЕК, Організація американських країн, Організація африканської єдності, Ліга арабських країн, Західноєвропейський союз (ЗЕС), Міжнародний Червоний Хрест і Червоний Півмісяць, Міжнародний Олімпійський Комітет (МОК), Рада Європи, Велика вісімка (саміти великої вісімки), Вишеградська група та ін. До другої групи належать: Міжнародна асоціація політичної науки (МАПН), Всесвітня Рада миру, Всесвітня федерація профспілок, Міжнародна демократична організація жінок, Міжнародна спілка студентів, Пагуошський рух та багато ін. **О.м.** мають свої керівні і виконавчі органи, кошти, штаб-квартири. Їх рішення мають рекомендаційний характер і підля-

Організація американських країн (ОАК)

гають ратифікації національними парламентами або ухваленню відповідними органами національних громадських організацій. Серед **О.м.** особливе місце посідає ООН з її спеціалізованими організаціями (ЮНЕСКО, МАГАТЕ, ФАО, МОП, ВООЗ, ВТО та ін.) /С.Гелей/

Організація американських країн (ОАК) – міжнародна організація на американському континенті. **ОАД** була заснована в 1948 р. для виконання переважно комерційних функцій. Мета діяльності – мир і процвітання країн Західної півкулі. Створена на основі Панамериканського союзу навесні 1948 р. До складу входять 35 держав. У 1971 р. при організації був установлений інститут постійних спостерігачів. Нині правом спостерігачів наділені країни ЄС, низка держав ін. регіонів, зокрема й Україна, Найвищий орган – Генеральна Асамблея – у складі представників держав-членів. Генеральна Асамблея ОАД скликається щорічно. Сесії відбуваються по чергово у столицях держав-учасниць. Виконавчий орган – Постійна рада (в окремих джерелах – Генеральний секретаріат), розташована у Вашингтоні (США). /А.Лозинський/

Організація африканської єдності (ОАЄ) – заснована 1963 р. на конференції в Адіс-Абебі. Мета **ОАЄ** – зміцнювати єдність і згуртованість незалежних африканських країн, сприяти їхньому економічному та демократичному розвитку і співробітництву. У липні 2002 р. ця організація реформувалась і стала Африканським Союзом (АС) зі структурою, яка нагадує структуру ЄС. АС складається з 53 африканських країн. Серед планів АС – введення єдиної валюти (афро), створення спільних збройних сил тощо. Мета АС – допомога забезпечення в країнах Африки демократії, прав людини і стабільної економіки та, особливо, забезпечення припинення всіх міжафриканських конфліктів та створення ефективного спільного ринку. До АС входять усі країни континенту, крім Марокко. Призупинили членство Мадагаскар (2009), Гвінея-Бісау (2012), Центральноафриканська Республіка (2012), Єгипет (2013). /С.Гелей/

Організація визволення Палестини – створена у 1964 р. зі ініціативи тодішнього президента Єгипту *Гамане Абдель Насера* на конференції арабських країн із метою створення арабської країни Палестина й ліквідації Ізраїлю як країни. /Р.Мирський/

Організація Договору про колективну безпеку (ОДКБ) – створена в Ташкенті 15 травня 1992 р. Цей військово-політичний союз є альтернативою НАТО. Відтоді до **ОДКБ** приєдналися такі пострадянські країни: Білорусь, Вірменія, Казахстан, Киргизія, Таджикистан та Узбекистан. Україна ж пропозицію вступити до цієї структури відхилила. **ОДКБ** має вирішальне значення лише для Російської Федерації. Вона – як керівник організації – створює собі імідж держави, що є осередком колективної безпеки на євразійському просторі. У середині цієї структури є певні суперечності. Варто згадати демарші білоруського президента *О.Лукашенка*, який не раз бойкотував наради **ОДКБ**, відмовився брати участь у створенні колективних сил оперативного реагування тощо. Працює **ОДКБ** хіба що на локальному рівні. Як приклад – щорічні

Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ)

антитерористичні й антинаркотичні навчання. На глобальному ж рівні, як засвідчили події у Киргизстані, ця структура не забезпечує ніякого захисту. У липні 2012 р. Узбекистан – ключова країна Середньої Азії – оголосив про вихід з **ОДКБ**. Не складаються відносини Російської Федерації й з ін. партнерами по **ОДКБ**: Таджикистан фактично поставив питання про вивід російської воєнної бази з регіону; Туркменістан, налагодивши пріоритетні відносини з КНР у газовій сфері, також втрачає інтерес до **ОДКБ**. /М.Бучин, В.Піча/

Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) – регіональна організація у сфері безпеки в усіх її вимірах, що простягається на території Північної півкулі від Ванкувера до Владивостока. Ставши у 1992 р. повноправною державою-учасницею на той час ще Наради з безпеки та співробітництва в Європі, Україна отримала унікальну можливість брати безпосередню участь в обговоренні і вирішенні актуальних проблем міжнародної безпеки в регіоні відповідальності цієї Організації. Хоча **ОБСЄ** не така відома, як Євросоюз чи ООН, вона відіграє провідну роль у гарантуванні безпеки і стабільності в Європі і в усьому регіоні **ОБСЄ**. За часів «холодної війни» **ОБСЄ** була основним форумом для формування довіри і скорочення напруженості між Сходом та Заходом. Робота з контролю над озброєннями та забезпечення прозорості у військовій сфері, яку й далі здійснює **ОБСЄ**, є такою ж важливою для безпеки в Європі, як і понад тридцять років тому. Роль **ОБСЄ** – не лише в розбудові стосунків довіри в галузі безпеки. Найважливіша інновація **ОБСЄ** полягає в тому, що поняття безпеки не обмежується військовою сферою, а пов'язане також і з належним функціонуванням економіки, стабільним станом екології і дотриманням прав людини. **ОБСЄ** запропонувала тим, хто не бачив альтернативи протистоянню двох ідеологічних блоків, паралельний шлях. Завдяки увазі, що її **ОБСЄ** приділяє правам людини, ті, чиї права було порушено, змогли здобути допомогу та підтримку; це також сприяло розвитку країн у демократичному руслі. Організація зробила значний внесок і в постконфліктне відновлення та розбудову державних інституцій у Південно-Східній Європі. Нині, після закінчення «холодної війни» **ОБСЄ** виступає гарантом дотримання основних прав і свобод людини, відстоює право громадян на свободу думки і свободу ЗМІ, незалежно від форми, в якій ці думки висловлюються. Напередодні 40-річчя підписання 1975 р. Хельсинського Заключного акта, що привів до створення **ОБСЄ**, вона об'єднує 57 країн, серед яких не тільки європейські, а й США та Канада, середньоазійські країни колишнього СРСР та Монголія. Ще 11 країн Близького Сходу і Південно-Східної Азії є офіційними партнерами **ОБСЄ**. У 2013 р. Україна стала головною в **ОБСЄ**, а отже, оголосила, що головною увагою **ОБСЄ** на 2013 р. є вирішення т.зв. «заморожених» конфліктів на пострадянському просторі і насамперед, питання Придністров'я. Країни-учасниці цієї організації демонструють готовність протистояти викликам нестабільності, боротися з існуючими і майбутніми загрозами, розбудовувати та зміцнювати в рамках **ОБСЄ** діалог із питань енер-

Організація Об'єднаних Націй (ООН)

гетичної безпеки, а також посилювати потенціал ОБСЄ у боротьбі з такими транснаціональними викликами, як тероризм, незаконний обіг наркотиків, організована злочинність, загрози з кіберпростору тощо. /М.Бучин, В.Піча/

Організація Об'єднаних Націй (ООН) – міжнародна структура, створена з метою підтримки і зміцнення миру і безпеки, розвитку дружніх відносин між націями і країнами на основі принципів рівноправності, самовизначення народів, здійснення міжнародного співробітництва у розв'язанні проблем економічного, соціального, культурного та гуманітарного характеру, координації дій націй у досягненні спільних цілей. Ініціаторами створення ООН були країни антигітлерівської коаліції – СРСР, США, Великобританія. Офіційною датою створення організації, що відзначається як День ООН, є 24 жовтня 1945 р. До структури ООН входять *Генеральна Асамблея ООН, Рада Безпеки ООН, Економічна і Соціальна Рада, Рада з питань опіки, Міжнародний суд, спеціалізовані установи* (напр., ЮНЕСКО, ФАО, ЮНІДО та ін.). Мирне врегулювання та запобігання конфліктам стануть відправною точкою діяльності України в разі обрання до складу непостійних членів Ради Безпеки ООН на 2016-2017 рр. Див.: *ЮНЕСКО; Рада Безпеки ООН. /В.Піча, О.Старіш/*

Організація політична – добровільне об'єднання громадян, діяльність якого спрямована на досягнення певних спільних цілей, захист політичних інтересів членів об'єднання або сусп-ва в цілому. Для досягнення мети використовуються різноманітні засоби політичної діяльності (агітаційно-пропагандистські, інформаційно-комунікаційні, ідеологічні, організаційні, психологічні тощо). За ідеологічним спрямуванням вирізняються соціал-демократичні, комуністичні, ліберальні, консервативні, націоналістичні та ін. Для **О.п.** характерним є: стале членство, структурованість, дисциплінованість і відповідальність, використання різноманітних засобів для досягнення спільної мети. За соціальним складом **О.п.** можуть бути класовими, національними, сусп-ва в цілому. За відзеркаленням у них якості політичності виділяють власне **О.п.** (напр., політичні партії) суспільно-політичні (напр., профспілки) і неполітичні організації. В залежності від ідеології вони можуть бути демократичними, ліберальними, соціал-демократичними, консервативними, комуністичними та ін. **О.п.** за ставленням до політичної дійсності – революційні, реформістські, консервативні. Діяльність **О.п.** є індикатором демократизації політичного життя і політичної системи, показником рівня політичної культури сусп-ва, однією з форм реалізації влади. Критерієм оцінки діяльності **О.п.** є ефективність використання її складових – соціально-політичних позицій і ролей, норм і цінностей тощо. /В.Піча, Ю.Шайгородський/

Орієнталізм – 1) академічне вивчення Сходу, який визначається по-різному – Близький Схід, Далекий Схід або Азія (в більшості випадків); 2) політична уява, яка вбачає у відмінності між Сходом і Заходом один із фундаментальних поділів світу. /Л.Кондратик/

Орієнтація політична – певні уявлення політичних суб'єктів про цілі й завдання діяльності політичних партій, політичного режиму, сусп-ва в цілому. /В.Бунь/

Ортодокс (дав.-гр *ὀρθόδοξος* – правовірний) – особа, яка послідовно притримується певного вчення, *доктрини*, системи поглядів. /О.Сорба/

Основні етапи розвитку політології – історично визначенні періоди становлення та розвитку знань про політику, політичну владу, державу, політичну історію та ін. питання політичного життя сусп-ва. Виникнення політичної думки пов'язано з політичними витоками, вченням *Конфуція*, *Арістотеля*, *Демокріта*, *Платона*, *Сократа* та ін. Слово про політику в античності розумілося як засвоєння людиною певних якостей, розвиток ораторських здібностей, практика законодавчої діяльності, безпосередня, пряма демократія та ін. «Природність» політики для багатьох античних мислителів очевидна. Політика була інтегрована у них в суспільне життя, і тому політична філософія як універсальна галузь знання супроводжувала людину все життя, шукаючи оптимальній політичний устрій. У середні віки панувала теологічна форма мислення. Вчення *Ф.Аквінського* про божественне походження держави і влади, моральний характер правління мали політичний вплив на політичну науку. В епоху Відродження, коли політична думка звільнялася від релігійного світогляду, зусиллями *М.Мак'явеллі*, *М.Лютера*, *Ж.Бодена* та ін. мислителів політична галузь знань одержала нові методи пізнання політики, держави, аналізу реальних політичних подій та їх узагальнень. Так, *Н.Мак'явеллі* став «батьком» політичної технології владування. Політичні погляди Нового часу представлені вченнями *Т.Гобса*, *Д.Лока*, *Ж.Монтеск'є*, *Ж.-Ж.Руссо* та ін. мислителями, які проголосили ідеї природного права і суспільного договору, обґрунтували принцип розподілу влад (*Лок* і *Монтеск'є*), зв'язок суспільної нерівності з приватною власністю і державою (*Руссо*) тощо. Марксистська концепція політики базувалась на визнанні економічного базису першоосновою політичної надбудови, класовості політики. Остання визначалась марксистами як галузь відносин між великими масами людей щодо завоювання, утримання і використання державної влади. На сучасний стан політології великий вплив мають праці зарубіжних вчених *У.Ліпмана*, *Л.Дюгі*, *Г.Моски*, *В.Парето*, *Р.Міхельса*, *М.Вебера*, *А.Бентлі*, *Г.Лассуела*, *П.Лазарсфельда*, *Д.Рісмана*, *Р.Даля*, *Х.Арендта*, *Р.Арона*, *З.Бжезінського* та ін. У другій половині ХХ ст. набули розвитку теорія демократії (*Р.Даль*, *Дж.Сарторі*), теорія еліт (*Р.Міллс*), концепція дослідження партійно-політичних систем (*М.Дюверже*, *У.Бернхем*, *К.Байлі*), політичних систем сучасності (*Д.Істон*, *Г.Алмонд*, *К.Дойч*), політичної модернізації (*Д.Белл*, *Л.Пай*), «відкритого суспільства» (*К.Поппер*), теорія влади (*Г.Моргентау*), теорія політичної культури (*Г.Алмонд*, *С.Верба*, *Р.Такер*). В українську політичну думку, яку активно розвивали *М.Костомаров*, *М.Драгоманов*, *М.Грушевський*, *М.Міхновський*, *В.Литинський*, *С.Дністрянський*, *Д.Донцов* та ін., сьогодні по-

мітний новаторський внесок зробили вчені-політологи *В.Бабкін, О.Бабкіна, В.Бєбик, Б.Гаєвський, С.Гелей, М.Головатий, В.Горбатенко, В.Денисенко, В.Журавський, Ю.Шайгородський, Ф.Кирилюк, О.Кіндратюк, В.Кремень, І.Кресіна, М.Михальченко, Л.Нагорна, Ф.Рудич, А.Сіленко, Я.Турчин, В.Цвях, П.Шляхтун, В.Якушик* та багато ін. В центрі уваги українських політологів-теоретиків знаходяться такі проблеми, як політична система, інститути громадянського сусп-ва сучасної України, парламентаризм України, становлення держави в Україні, глобалізація у сфері політики та ін. Політична наука в Україні поступово посідає належне місце в системі суспільствознавства, дедалі помітніше впливає на реальні політичні процеси. */В.Піча, Н.Хома/*

«Особливі відносини» – термін, який вжив *В.Черчилль* у своїй промові про «залізну завісу», говорячи про тісну англ.-амер. співпрацю в роки Другої світової війни і закликавши їх продовжити у протидії агресивній радянській політиці у Схід. Європі протягом «холодної війни». */Л.Угрін/*

Остракізм (гр. *ὄστρακον* – черепок) – вигнання, гоніння; у Стародавній Греції – вигнання небезпечних для держави громадян, за рішенням Народних зборів. Історично **О.** практикувався у всіх формах державного правління, аж до сучасних тоталітарних режимів. Демократичні країни засуджують **О.**, як явище, що суперечить правам людини. **О.** був введений *Клісфеном* у 508 р. до н. е., вперше остракізм був застосований 487 р. Голосування з приводу **О.** проходило раз на рік Народними зборами у складі не менш ніж 6 тис. чоловіків-громадян. Голосуючі вписували на черепку ім'я того політика, якого вважав суспільно небезпечним. Політик, ім'я якого було написано на більшості черепків, повинен був залишити поліс на 10 років. **О.** був превентивним заходом впливу на політичне життя полісу: виганяли лише тих, хто міг становити загрозу, а не тих, хто вже її становив. Людина у вигнанні не втрачала прав громадянства свого полісу; на думку деяких дослідників, це було не покарання, а до певної міри навіть визнання політ. впливу. Окрім Афін, **О.** існував в грецьких полісах, напр., в Ефесі, Мілеті, Аргосі, Мегарі та ін. У Сиракузах існувала процедура *неталізму*, дещо відмінна від остракізму: ім'я вигнаного писали на листях оливкового дерева, а саме вигнання тривало 5 років. */А.Лозинський/*

ОУН-УПА – організація українських націоналістів і українська повстанська армія, які восени 1944 р. у своїй декларації заявили про вступ у відкриту боротьбу за повне визволення укр. народу з під московсько-більшовицького та німецького ярма і побудову самостійної соборної України. *Ш.де Голль* сказав про **УПА** знамениту фразу: «Якби у французькій армії був такий дух, як в **УПА**, то німецький чобіт ніколи не топтав би Францію». Це рідкісне на той час розуміння природи **УПА** та історичного моменту, яке мали б прийняття до уваги ті, хто вважали, що український національно-визвольний рух періоду Другої світової війни був близьким до італ. фашизму й нім. нацизму. Будь-які намагання сьогодні ототожнити минуле **ОУН** з нацизмом і фашизмом можна

розглядати як намагання реанімувати стару технологію дискредитації українського націоналізму як важливого чинника здобуття і закріплення української державності. На відміну від багатьох критиків **ОУН**, такі постаті як полковники *С.Коновалець* і *А.Мельник*, *Р.Шухевич*, *О.Ольжич*, *С.Бандера*, *О.Теліга*, *Л.Ребет* та ін. в очах значної кількості українців, а особливо молодого покоління стали справжніми символами України, її прагнення до своєї національної державності. /*В.Піча, Ю.Скобельський*/

Охлократія (дав.-гр. *ὀχλοκρατία*; *ὄχλος* – натовп, *κράτος* – влада, лат. *ochlocratia*) – зневаження законів, демонстративне ігнорування демократичних правил, процедур, певної регламентації при здійсненні політичних дій (*виборів, мітингів, демонстрацій* тощо), спроби за допомогою погроз впливати на органи влади, громадських діячів. Крайні форми **О.** – безчинства, бешкетування, бездумне руйнування, самоуправство, самосуд. Охлократичні прояви притаманні сусп-ву, яке переживає кризовий стан; до них призводять руйнування правової системи, «параліч» влади, коли суспільні процеси виходять з-під контролю, набувають спонтанного характеру, дедалі менше піддаються правовому регулюванню. Термін вперше зустрічається у давньогрецького історика *Полібія*. *Ж.Боден* вважав **О.** причиною суспільних потрясінь і громадянських воєн. Про тяжкі наслідки цієї форми правління писали *Г.Тард* і *Г.Лебон*. Рос. політичний мислитель *І.Льїн* пов'язував **О.** з руйнуванням свідомості народу. Як тип державного управління не є усталеним і довготривалим, зустрічається рідко, в основному в перехідні і кризові періоди. Основою **О.** є влада натовпу мітингової демократії, що яскраво віддзеркалюється в подіях 2010-2013 р. в Єгипті, Лівії, Сирії та ін. країнах Близького Сходу і Північної Африки. Див.: *Натовп*. /*В.Горбатенко*/

« П »

Паблік-релейшнз (англ. *publik relations, PR* – зв'язки з громадськістю) – діяльність, що спрямовується на досягнення взаєморозуміння між організаціями (урядовими структурами, політичними партіями, громадськими організаціями, фірмами, університетами тощо) та громадськістю. Вважається, що цей термін уперше було вжито Президентом США *Т.Джефферсоном* у 1807 р. Див.: *Громадська думка; Українська асоціація Паблік Релейшнз (УАПР)*. /В.Грицанюк/

Паблісіті (англ. *publicity* – публічний, гласність) – один із методів паблік-релейшнз, який інформує, тобто виконує виключно комунікативну функцію, привертає увагу населення, виборців до політичних товарів та послуг, сприяє популярності, суспільному визнанню діяльності організації чи особи, зростанню їх іміджу. /В.Полторац/

Пагушський рух – міжнародний рух учених за мир, роззброєння, міжнародну безпеку, охорону довкілля. Початок руху було покладено *А.Ейнштейном, Ф.Жоліо-Кюрі, Б.Раллом* та ін. всесвітньо відомими ученими у 1955 р. Назву рух отримав від містечка Пагуоші (Канада), де відбувалась перша міжнародна конференція вчених (1957 р.). /Г.Свіма/

Пакт (лат. *pacum* – договір) – **1)** угоди, котрим зазвичай передують переговори, між суб'єктами політичного процесу (партіями, профспілками, громадськими організаціями та ін.) про спільну позицію та дію, напр., участь у виборчій кампанії, формуванні парламентських й урядових коаліцій, або ж ширше – про цінності, інститути й правила, результатом якої є формування й підтримка політичного порядку, його інституалізація в конституції країни; **2)** у контексті транзитологічної парадигми – домовленості (формальні й неформальні) між елітами про основні правила політичної конкуренції та взаємні гарантії, інституалізація компромісу між різними політичними силами в період переходу та консолідації демократії; модель трансформації та консолідації політичного режиму, заснована на міжелітних домовленостях (напр., **П.** Монккса в Іспанії); **3)** союзницька угода між державами про заснування оборонних блоків, коаліцій, а також міжнародних організацій із метою співпраці, спільних дій чи підтримки миру (напр., Північноатлантичний **П.**) /Л.Угрин/

Палестино-ізраїльський конфлікт – найтриваліший конфлікт на Близькому Сході протягом другої половини ХХ ст. – початку ХХІ ст., який неодноразово вилився в повномасштабні сутички та війни. Восени 2000 р. цей конфлікт досяг апогею, найгострішої форми з моменту виникнення. Проте і пізніше, у квітні 2002 р., влітку 2012 р. Ізраїль знову вводив свої війська в автономні міста, які досі утримували палестинські органи влади на Західному березі, щоб палестинські екстремісти не обстрілювали своїми ракетами ізраїльські поселення. /Р.Мирський/

Панамериканізм (гр. *pan* – все і англ. *american* – американський) – політична доктрина, яка проголошує спільність інтересів всіх країн американського континенту та необхідність їх єдності. На поч. XIX ст. **П.** виступив з гаслом «Америка для американців» – з тим, щоб Європа не втручалась у справи Американського континенту. У подальшому основою доктрини **П.** стало гасло «Америка для США», під яким здійснювались інтервенції США на Кубу, в Мексику, на Гаїті та ін. латиноамериканські країни. Під гаслом єдності інтересів на поч. XIX ст. США створили воєнно-політичний блок країн Латинської Америки. Під егідою США з 1889 по 1948 р. періодично проводились Панамериканські конференції, т.зв. наради країн американського континенту. У подальшому міжамериканські конференції були вищим органом Організації американських країн, вищим органом якої з 1970 р. є Генеральна асамблея міністрів закордонних справ близько 30 країн, а виконавчим органом – Постійна рада організації у Вашингтоні. **П.** як політичний рух був започаткований *С.Боліваром. /О.Босак/*

Панарабізм – доктрина, за якою араби – єдина нація зі своєю мовою, історією та культурою. Про **П.** часто говорять як про арабський націоналізм, який ставить за кінцеву мету консолідацію усіх етнічних арабів в рамках однієї держави. **П.** зародився наприкінці XIX - поч. XX ст. у колишніх арабських провінціях Османської імперії як модерністський рух, покликаний подолати економічну відсталість та роз'єднаність народів Бл. Сходу, усунути розбіжності між різними релігійними групами арабів: сунітами, шіїтами, християнами, друзами та ін. До розпаду Османської імперії інтерес до ідей **П.** та їхня агітація були незначними, винятком були лише араби-християни. В цілому на поч. XX ст., аж до Першої світової війни араби не виступали проти Порту й не об'єднувались проти неї. Турецький султан підтримував **П.** як засіб інтеграції та мобілізації своїх підданих для протидії відцентровим силам, які підривали внутрішню єдність імперії. Існує думка, що панарабістський рух сформувався із розпадом Османської імперії як альтернатива панісламізму серед тієї частини арабської еліти (насамперед, військових офіцерів), яка намагалася провести секуляризацію та впровадити етатистську модель організації сусп-ва. З т.з. ін., **П.** був свого роду спротивом брит. і фр. колоніалізму, який нав'язав територіальний поділ близькосхідному регіону. Треті вважали **П.** проявом протидії намірам нових держав та урядів підтримувати окремі національні утворення. Суттєву роль у розвитку панарабістського руху відіграло створення держави Ізраїль та окупація нею палестинських територій. Саме сіонізм стає тим чинником явної національної загрози, який сприяє об'єднанню арабів. Особливе враження на арабів справила перша арабо-ізраїльська війна 1948 р. – й завершення антиколоніальної боротьби євреїв проти Великобританії, та швидка перемога Ізраїлю над розрізненими арміями араб. країн. Причину цих успіхів вони бачили у єднанні єврейської нації навколо ідеї боротьби за власну держа-

Панафриканізм

ву, тобто в ідеології єврейського націоналізму – сіонізму. Саме у 1947-1949 рр. у арабських країнах створюються офіцерські націоналістичні організації, які прийдуть до влади у 1950-х рр. Найбільшою популярність **П.** мав у 50-70-х рр. ХХ ст. Об'єднання арабів у єдину державу та спільне звільнення Палестини здавалися нерозривно пов'язаними між собою й реально досяжними не тільки політичній еліті, але й народним масам. Після поразки у війні 1973 р. **П.** виявив свою неспроможність як ідеологія, яка забезпечує єдність арабів. Відтоді панарабіський націоналізм починає поступатись місцем *панісламізму*. Нині **П.** сповідується деякими політичними партіями, зокрема, Баас. До видатних діячів панарабського руху належать *Гамаль Абдель Насер, Хафез аль-Асад, Садам Хусейн, Ясір Арафат, Муамар Кадафі*. /О.Кукарцев/

Панафриканізм – ідейно-політичний рух, який зародився наприкінці ХІХ ст. серед афроамериканської спільноти США й островів Вест-Індії та з плином часу розповсюдився в Африці. На самому початку **П.** був лише паннегритянським рухом, який боровся проти расової дискримінації та за надання афроамериканцям громадянських й політичних прав. Виступав від імені всієї негроїдної раси та прагнув залучити до своїх лав як африканців, так й афроамериканське населення Америки, насамперед США та островів Карибського моря. Подальший розвиток **П.** пов'язаний із активізацією сил, які виступали проти колоніальної залежності Африки. У першій пол. ХХ ст. зусиллями таких лідерів руху як *В.Дюбуа, К.Нкрума, Н.Азіківе, Дж.Кеніата* були організовані панафриканські конгреси (1919 – Париж, 1921 – Лондон, Брюссель й Париж, 1923 – Лондон й Лісабон, 1927 – Нью-Йорк, 1945 – Манчестер), які здійснили великий вплив на розвиток національно-визвольного руху у Африці. Після здобуття країнами Африки незалежності **П.** був пов'язаний з ідеєю, розробленою першим президентом Гани, *Кваме Нкрума*, у 1960-і рр., створення єдиної держави на африканському континенті Сполучених Штатів Африки (у наш час цю ідею популяризував лівійський лідер *Муамар Кадафі*). **П.** також послужив ідейною основою створення у 1963 р. Організації Африканської Єдності, а у 2002 р. Африканського Союзу. /О.Кукарцев/

Пангерманізм – політична концепція, згідно якої усі германські народності становлять єдину націю, яка має бути об'єднана в одну державу або в один союз. Прагнення до утвердження Німеччини за рахунок ін. держав Європи набуло доволі розмаїтого оформлення: від так званого «великогерманства» (Alldeutschen) до націонал-соціалізму. **П.** виник на поч. ХІХ ст., коли відбувся стрімкий перехід від ідей романтичного націоналізму до ідей винятковості німців поміж усіх ін. народів, уславлення «нім. духу» та «нім. крові» в рамках партикулярного «контрмесіанізму», який сформувався як реакція на фр. месіаністський універсалізм та імперіалізм Наполеона. Усі народи, згідно уявленням пангерманців, ділилися на: *Naturvölker* (первісні, які слід «цивілізувати»); *Halbkulturvolker* (напівцивілізовані); *Kulturvölker* (цивілізо-

вані). Проте лише німці є *Vollkulturvolk* (цілковито цивілізованим народом), народом богообраним, якому призначена «Велика Місія». У той час чисельні варіанти ідеї нім. обраності та єдності виражені у творчості *Фіхте*, *Гегеля*, *Новалиса*, *Гельдерліна*, *Гереса*, *Ардта* та ін. У другій пол. XIX ст. П. активно використовувався правлячими колами Пруссії та Австрійської імперії для поширення їхнього впливу та розширення територій. Об'єднання Німеччини, здійснене Бісмарком, супроводжувалось вибухом нім. націоналізму. П. набуває великої популярності насамперед серед німців, які опинилися поза межами кайзерівської Німеччини. З'їзди австр. німців, які проходять у Відні, започатковують низку пангерманських організацій у Габзбурзькій імперії. Саме силами австро-німецьких політиків П. набуває рис політична доктрини, оформлення якої пов'язують з іменем одного з лідерів пангерманського руху Австрії – *Г.Шонерера*, який разом із однодумцями розробив у 1882 р. програму приєднання Австрії до Німеччини (аншлюс). Носієм ідей П. у їхньому завершеному вигляді є Пангерманський союз, статут якого містив положення про: **1)** необхідність об'єднання усіх німців у одній державі шляхом територіального розширення Німеччини з приєднанням областей сусідніх держав, у яких мешкають етнічні німці (*Alldeutschland*); **2)** встановлення світового панування нім. нації (*Weltpolitik*). Базою нім. експансії, на думку ідеологів П., мала слугувати «Серединна Європа» (*Mitteleuropa*), очолювана Німеччиною. Важливою складовою частиною П. була пропаганда «Натиску на Схід» (*Drang nach Osten*), що передбачало відчуження від Російської імперії країн Балтії, Польщі, України, Білорусі та встановлення над ними нім. контролю. П. відіграв значну ідеологічну роль у підготовленні Німеччини до Першої та Другої світових війн. /*О.Кукарцев*/

Пан'європеїзм – політична концепція, яка базується на ідеях створення загальноєвропейських наднаціональних органів і об'єднань. Провідником П., що набув поширення у Європі після Першої світової війни, був австрійський філософ, засновник Пан'європейського союзу (1923 р.) *Р.Куденхове-Калергі* (праця «*Пан'Європа*») стала найважливішим внеском у розробку теорії європейської інтеграції. Основною ідеєю книги є теза про те, що хоч європейські держави і знищували одна одну впродовж безглузвих війн, вони за своєю природою являють собою певну спільність, яка, за умови прийняття федеральної конституції, могла б стати суттєвою світовою силою. Однак важливим питанням порядку денного практичної політики європейських держав ідея європейського об'єднання стає лише після закінчення Другої світової війни, коли не лише на теоретичному, а й на емпіричному рівнях почалися пошуки моделей інтеграції, які б звели нанівець можливість виникнення подібних конфліктів у майбутньому. Протягом 1946-1947 рр. формується низка організація федералістського руху: ЄС федералістів, Соціалістичний рух за створення Сполучених Штатів Європи, Європейський рух та ін. У 1949 р. завдяки діяльності

європейських рухів була створена перша європейська організація – Рада Європи. Проте, ця міжурядова організація виявилася обмеженою в політичному плані і не мала жодної компетенції в економічному і військовому питаннях. Необхідним був ін. підхід до європейської інтеграції – політична інтеграція мусила передувати інтеграції економічній, а політичну довелося відкласти аж до пол. 80-90-х рр. ХХ ст. Натомість економічна інтеграція успішно розвивалась за «методом Моне» (*Ж.Моне* – фр. економіст, підприємець, політик і державний діяч), оприлюдненим в «Декларації Шумана» 1950 р. (фр. і європейський політик, прем'єр-міністр, міністр закордонних справ Франції). *Ж.Моне* та *Р.Шуману* належить ідея створення Європейського співтовариства вугілля і сталі (Паризький договір 1951 р.), Європейського економічного співтовариства і Європейського співтовариства атомної енергії (Римські договори 1957 р.), що лягли в основу ЄС. /*Т.Сидорук*/

Панівний клас – 1) Згідно *марксизму* – клас в будь-якому сусп-ві або соціальному формуванні, який користується культурним, політичним, а також економічним пануванням на основі власності та управління засобами виробництва; **2)** Згідно немарксистської політичної соціології – меншість, яка у будь-якому сусп-ві завжди становить політично правлячий клас. **П.к.** рекрутується з меншості населення, яка володіє певними рисами для управління. Див.: *Владна еліта*. /*Я.Турчин*/

Панісламизм – суспільно-політичний рух та релігійно-політична ідеологія, в основі якої лежать уявлення про духовну єдність мусульман усього світу незалежно від соціальної, національної або державної приналежності та про необхідність їхнього політичного об'єднання під владою вищого духовного глави (халіфа). Рух **П.** має історичне коріння у період зародження та поширення ісламу, коли його засновник *Мухамад* об'єднав у одній державі більшість племен арабського півострову, а його наступники завоювали Північну Африку та більшу частину Близького Сходу. Оформлення **П.** в якості концепції та доктрини відбулося у другій пол. ХІХ ст. такими мусульманськими реформаторами (модерністами) як *Джамал ад-Дин* *ал-Афгані* (1839-1897), *Мухамадом Абдо* (1849-1905) та їх послідовниками. **П.** став офіц. ідеологією Османської імперії у період правління султана *Абдул Гаміда II* (1876-1909). Після відновлення Ізраїльської держави та її визнання ООН, а також поразки араб. держав у 1948 та у 1967 рр., постулати **П.** почали активно використовувати араб. релігійні та політичні лідери, стверджуючи, що для перемоги над Ізраїлем необхідне об'єднання усіх мусульман та повернення мусульман до іслам. фундаменталізму. Панісламісти кинули виклик також урядам Туреччини, Єгипту та ін. мусульманських держав, які впроваджували світську модель суспільно-політичного устрою. До кінця 1970-х рр. майже усі спроби панісламістів захопити владу були безуспішними. Першим їхнім успіхом можна вважати 1979 р., коли внаслідок Ісламської революції в Ірані до влади прийшли радикальні

шийти на чолі з аятолою *Хомейні*. Сучасна доктрина **П.** підпорядковує людину релігії, рекламує універсалізм ісламу, протиставляє його роз'єднаності на національно-етнічній та класовій основі, ідею світової іслам. держави – відокремленості національних держав, суверенітет Аллаха – світському державному правопорядку. Спектр сучасних панісламістських партій та угруповань доволі широкий. Він охоплює найрізноманітніші рухи, об'єднання та організації, які використовують у своїй діяльності різні методи – від мирної проповідницької, культурно-просвітницької діяльності до збройної боротьби та тероризму. /*О.Кукарцев*/

«Панорама політологічних студій» – фахове наукове видання з політичних наук, науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету. Висвітлює питання розвитку політичної дійсності: етнополітичні, міжнародні відносини, порівняльний аналіз політичних інститутів, процесів, структур та систем України та Європи, а також дослідження в царинах політичної філософії, етнополітології та етнодержавознавства. Видається двічі на рік. До ред. колегії входять: *М.Гон, В.Бортніков, Б.Канцелярук, А.Круглашов, Є.Тихомирова, С.Троян* та ін. відомі вітчизняні політологи. Адреса редакції: Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра політичних наук, вул. Остафова, 29, Рівне, Україна, 33027. /*Г.Невинна*/

Панофобія – страх до всього.

Панславізм – ідеологія і теорія культурно-історичної спільності слов'янських народів, в основі якої лежать ідеї про необхідність їхнього політичного об'єднання. Сформувався наприкінці XVIII – першій пол. XIX ст. у державах, населених слов'янськими народами як реакція на пантюркізм та пангерманізм. Вироблялись різні модифікації, які передбачали об'єднання під рос. або польським управлінням або у формі конфедерації. У Австро-Угорщині в якості альтернативи була висунута концепція австрославізму, яка передбачала благоустрій слов'янських народів Габсбурської імперії у рамках монархії. Ідею слов'янської спільності розвивали *П.Шафарик, Л.Штур, В.Караджич, А.Міцкевич, М.Погодін, Н.Данілевський* та ін. В Україні ідеї **П.** поширились у першій чверті XIX ст. (зокрема, Товариство об'єднаних слов'ян), їх вплив виразно помітний у програмі Кирило-Мефодіївського братства, серед укр. наукових кіл серед. XIX ст. (*М.Максимович, О.Бодянский*), а також серед ліберальної частини укр. дворянства (*Г.Галаган, М.Рігельман* та ін.), представники якого брали активну участь у діяльності слов'янських комітетів у Києві та Одесі у 1850-70-х рр. Деякі з провідних укр. діячів науки і культури другої пол. XIX – поч. XX ст., зокрема *М.Грушевський*, відкрито виступили проти **П.**, вбачаючи в ньому загрозу для національних інтересів укр. народу. У політичних цілях ідеї **П.** використовувались царським урядом Росії у боротьбі проти Туреччини, Австро-Угорщини, Німеччини. Пік популярності **П.** припадає на 70-і рр. XIX ст., особливо на період русько-турецької війни 1877-1878 рр. На-

прикінці XIX ст. ідеї **П.** втрачають популярність. У XX ст. вони періодично відроджувались під час двох світових воєн як засіб мобілізації слов'янського населення Європи у боротьбі проти Німеччини. Як відзначають критики **П.**, слов'янський світ, так само як романський та германський, мають складні міждержавні, міжкультурні, міжконфесійні відносини, тому генералізуючі концепції **П.**, пангерманізму, пантюркізму слабо відображають реалії життя й вигідні переважно великим державам, які їх використовують. В сучасних умовах ідея **П.** не широко поширена, однак існують варіації на теми православного слов'янського братства, союзу слов'янських держав, особливої місії слов'янства у третьому тисячолітті. /*О.Кукарцев*/

Панча-шіла – п'ять принципів міжнародних відносин, висунуті в 1954 р. Індією і Китаєм: взаємна повага територіальної цілісності та суверенітету, не-напад, невтручання у внутрішні справи, рівність і взаємна вигода, мирне співіснування та співробітництво країн. /*О.Коляса*/

Папа Римський (лат. *papa*, гр. *pappas* – батько) – глава католицької церкви й держави Ватикан. Обирається довічно на колегії кардиналів таємним голосуванням. /*С.Путар*/

Парадигма (дав.-гр. *παράδειγμα* – приклад, зразок) – сукупність пізнавальних принципів та прийомів відображення політичної реальності. Термін увів у науковий обіг в 20-х рр. XX ст. американський учений *Т.Кун*. Розрізняють раціонально-критичні, соціальні, натуралістичні, політичні, парадигматичні підходи при з'ясуванні політичних явищ. /*С.Гелей*/

Парадигма політична (дав.-гр. *παράδειγμα* – приклад, зразок) – своєрідна логічна модель побудови та розв'язання пізнавальної проблеми, що пояснює саму сутність і природу політики, інтерпретує її засадничі джерела розвитку, визначає межу й масштаб її існування, сприяючи тим самим всебічному описові цієї сфери суспільного життя. Кожна **П.п.** визначає специфічний підхід дослідника до вивчення аналізу інтерпретації та оцінки тих або ін. політичних явищ і процесів, потребує розробки відповідного категоріального апарату. При цьому до вивчення політики можна підходити, враховуючи різні традиції та позиції (національні, історичні, теологічні та ін.). /*С.Гелей*/

Парадокс голосування (*paradox of voting*) – протиріччя, що виникає внаслідок того, що голосування на основі принципу більшості не забезпечує виявлення справжніх переваг сусп-ва щодо економічних благ. Це означає, що демократична процедура волевиявлення не перешкоджає прийняттю суспільно неефективних рішень. Відкриття **П.г.** пов'язане з ім'ям фр. математика і суспільствознавця *Ж.А.Н.Кондорсе*, який 1785 р. довів існування закону циклічності голосування, або того, що правило більшості не завжди дозволяє визначити переможця, оскільки при голосуванні порушується принцип транзитивності переваг. У зв'язку з тим, що процес голосування можна перервати на будь-якому етапі циклу, результат колективного вибору може бути

довільним. При такому результаті відкриваються широкі можливості для впливу на вихід голосування з боку тих, хто контролює регламент процесу. Результат голосування може стати об'єктом маніпулювання **П.г.** не тільки пояснює, чому нерідко приймаються рішення, які не відповідають інтересам більшості, але й наглядно демонструє, яким чином результат голосування маніпулюється. **П.г.** застосований *У.Ліннманом* як один із аргументів некомпетентності волевиявлення на підставі громадської думки в прийнятті суспільних рішень, а також в теорії раціонального вибору. */О.Куценко/*

Парадокс демократії – розбіжності між ідеальною і реальною демократією, яке характерне й сучасним сусп-вам. */В.Бортніков/*

Паралельне суспільство – сусп-во, яке формується в рамках існуючого сусп-ва, у просторі якого еволюційним шляхом перемагають досконаліші форми суспільного життя, реалізуються нові потенції. Локомотивом формування **П.с.** в Україні є нова укр. еліта, творча меншість. */В.Подшивалкіна/*

Парафування (фр. *paraphe* – скорочений підпис) – попереднє підписання міжнародного договору ініціалами уповноважених на це осіб.

Парламент (фр. *parler* – говорити) – виборний (повністю або частково) найвищий законодавчий орган у деяких країнах (Великобританія, Бельгія, Індія, Італія, Канада, США, Франція, Японія та ін.). У більшості країн **П.** складається з двох палат. У широкому розумінні **П.** – найвищий представницький орган певної країни, що виконує законодавчу функцію. Див.: *Парламентаризм; Верховна Рада України. /Л.Скочиляс/*

Парламентаризм – система представницьких органів влади, за якої чітко розподілені функції законодавчих і виконавчих органів і в якій вирішальну роль відіграє парламент як постійно діючий представницький орган влади. У усьому світі **П.** – це дотримання процедури, яка передбачає знаходження компромісу між різними політичними силами, які представляють різні сектори або верстви сусп-ва; законотворчості. Див.: *Парламент. /Л.Скочиляс/*

Парламентарій (нім. *parlamentarier*) – член парламенту, який бере участь у законотворчості. У більшості країнах світу **П.** має законом закріплені права та імунітети. */Л.Скочиляс/*

Парламентська більшість – об'єднання парламентських фракцій і позафракційних депутатів на основі певних домовленостей із метою формування партійного або коаліційного уряду та здійснення законотворчого процесу. **П.б.** і створений нею уряд становлять серцевину державної влади України. За результатом виборів до ВРУ 28 жовтня 2012 р. **П.б.** склали ПР, КПУ та частина позафракційних депутатів. */Г.Світа/*

Парламентська меншість – опозиційна депутатська меншість. */Г.Світа/*

Парламентська коаліція – парламентське правління, при якому кілька політичних партій співпрацюють. Звичайно причиною цієї домовленості є те, що жодна партія не може самостійно досягти більшості в парламенті. Коалі-

Парламентська опозиція

ційний уряд може бути створено за часів національної кризи або, напр., під час війни або економічної кризи. /Я.Турчин/

Парламентська опозиція – Див.: *Опозиція парламентська*.

Парламентська республіка – різновид республіки з перевагою повноважень на користь парламенту, який обирає президента країни та формує уряд із депутатів партій, що володіють більшістю голосів у парламенті (ФРН, Італія, Молдова, Чехія, Словаччина, Угорщина та ін.). За цих умов президент має мінімальні функції (повноваження), а пріоритетні повноваження має прем'єр. /Я.Турчин/

Парламентська фракція (фр. *fraction*, лат. *fractio* – розламування) – об'єднання депутатів у межах однопалатного парламенту або однієї з палат двопалатного парламенту, наділене повноваженнями реалізації парламентських функцій. У розвинених країнах фракції утворюються за принципом належності депутатів до тієї чи ін. політичної партії, репрезентованої у парламенті (палаті). /Я.Турчин/

Парламентський запит – звернення, з якими члени законодавчого органу звертаються до міністрів уряду, прем'єр-міністра. З цією метою у ВРУ практикується День уряду. /Я.Турчин/

Парламентський контроль – контроль у вигляді депутатських запитів, регулярних звітів Кабінету Міністрів, відповідної діяльності постійних і спеціальних комітетів Верховної Ради. Так, у деяких країнах (Великобританія, Ірландія) запитом до уряду відводиться або один день на тиждень, або ж по одній годині протягом кількох днів на тиждень. Такий підхід сприяє тісній взаємодії парламенту з урядом, а відтак підвищує ефективність парламентського контролю. /В.Грицанюк/

Парламентські партії – це об'єднання громадян, які в результаті перемоги на парламентських виборах, розподілили між собою депутатські мандати. За результатами виборів 28 жовтня 2012 р. в Україні парламентськими стали п'ять партій: ПР, «Батьківщина», КПУ, «Удар» і «Свобода». /І.Осадчук/

Парламентсько-електоральні партії – партії, які виникають у результаті об'єднання представників певного регіону; для них завоювання місць у парламенті є сутністю життя, причиною існування і вищою метою діяльності. Формуються «зверху», а їхні місцеві комітети і регіональні відділення створюються з «центру». /І.Осадчук/

Парламентсько-президентська форма державного правління, (напів-парламентська, напівпрезидентська, президентсько-парламентська) – форма державного правління, яка поєднує ознаки президентської і парламентської республік, характеризується чітким розподілом функцій кожної гілки влади та наявністю системи стримувань і противаг. /Я.Турчин/

Парламентсько-урядова коаліція – союз між двома різнорівневими організаційними структурами: структурою представницької демократії, яка виражає інтереси народу як суверена, контролює її забезпечення парламентськи-

ми методами, та структурою виконавчої влади, яка реалізує інтереси політико-економічних груп і виконує в межах державного бюджету затверджений порядок завдань. /Л.Галагана/

Партизанська війна – збройне повстання нерегулярних сил, результат якого залежить від підтримки населення. Така війна часто ведеться тривалий час і за деяких обставин може бути успішною. У ХХ ст. **П.в.** велася в Мексиці, КНР, В'єтнамі, на Кубі, в Афганістані, Чечні. /А.Зачена/

Партикуляризм (лат. *particula* – невелика частина; *particularis* – окремих, частковий) – 1) принцип, котрий обґрунтовує пріоритет окремих (локальних) інтересів і цінностей над загальними; 2) протилежний універсалізму. **П.** у політиці є виразом групового егоїзму, котрий знаходить відображений у програмах і діяльності політичних партій, угруповань і рухів, а також регіоналізації; 3) процес автономізації, відособленості територій від держави аж до їх незалежності від центру, збереження привілеїв і переваг. Радикальною формою **П.** є сепаратизм – прагнення етнічних, релігійних, регіональних та ін. спільнот до відокремлення і створення або власної держави, або приєднання до ін. держави; 4) політична роздробленість, відокремленість територій, характерні для політичних систем Середньовіччя (Київська Русь) або імперій, союзів у період їх кризи та розпаду. /Л.Угрин/

Партисипаторна (учасницька) демократія, демократія участі – теорія, яка передбачає: залучення всіх верств сусп-ва в політичний процес від вироблення рішень до їх здійснення; поширення принципу участі на неполітичні сфери, напр., в освіті (доступність отримання освіти), в економіці (самоуправління і робітничий контроль на виробництві); децентралізацію прийняття рішень – означає, що з менш складних питань рішення приймаються через процедури прямої демократії; спрощення процедури виборів, стосовно США ідеологи лівих наполягають на відміні інституту виборців і на перехід до прямих виборців, на відміні системи реєстрації виборців. /А.Митко/

«Партії влади» – стійкі політико-економічні угруповання, які певною мірою консолідуються навколо керівництва місцевої виконавчої влади. **П.в.** використовують політико-ідеологічну символіку, прагнуть дистанціюватися від ін. партій і рухів, заявляють про відмову брати участь у «політичних іграх», декларують наміри концентрувати свої зусилля на вирішенні практичних проблем як регіонів, так і України в цілому. «**П.в.**» представлені в регіонах організаціями (ПР, БЮТ, «Удар», «Свобода» та ін.). /Ю.Скобельський/

Партії представництва і партії інтеграції – Див.: *Політична партія.*

Партійна ідентифікація – відповідь, яку дає респондент на запитання про приналежність до тієї чи ін. політичної партії. /Ю.Скобельський/

Партійна ідентифікація виборця – спосіб голосування залежить від лояльності до певної політичної партії, а не до певної соціальної групи, а тому вона часто іменується психологічною ідентифікацією. /Ю.Скобельський/

Партійна коаліція – об'єднання, союз, угода політичних партій для досягнення спільних політичних цілей. /Ю.Шведа/

Партійна конференція – зібрання членів партії, організоване у період між з'їздами для обговорення назрілих питань політики партії. /О.Шурко/

Партійна преса – друковані та рукописні видання політичних партій: * періодичні – газети, журнали, бюлетені; * неперіодичні – брошури, листівки, збірники. /Л.Мандзій/

Партійна прихильність – постійний зв'язок виборця з політичною партією. /Л.Мандзій/

Партійна пропаганда – усне і друковане викладення та поширення ідеології партії. /Л.Мандзій/

Партійна система – політична структура, що утворюється із сукупності політичних партій різних типів з їх стійкими зв'язками та взаємовідносинами між собою, а також з державою та ін. інститутами влади. Зазвичай, **П.с.** поділяють на однопартійні системи, двопартійні системи й багатопартійні системи. Див.: *Багатопартійна система; Двопартійна система; Однопартійна система; Політична партія.* /Ю.Шведа/

Партійний з'їзд – періодичні збори політичної партії, що їх періодично проводять для визначення політики та обрання (переобрання) керівних органів партії, висунення партійних кандидатів у депутати або на посаду президента. /Н.Хома/

Партійний список – система пропорційного представництва, за якої виборці вибирають серед партій, а не серед кандидатів. Практикують закриті і відкриті списки. Місця в парламенті дають партіям пропорційно до кількості поданих за них голосів виборців. /Л.Четверікова/

Партія-авангард – форма революційної політичної партії ленінського типу. Поняття введено *В.Леніним* у праці «Що робити» (1922 р.). **П.-а.** прагне забезпечити керівництво класом робітників і повалити правлячий клас. /Б.Гурій/

Партія регіонів (ПР) – створена 26 жовтня 1997 р. у Києві та зареєстрована міністерством юстиції 6 листопада 1997 р. (свідоцтво № 939). 30 липня 2012 р. у Києві відбувся XIV з'їзд ПР, на якому були затверджені передвиборча програма партії «Від стабільності до благополуччя», виборчий список кандидатів у народні депутати по багатомандатному та одномандатних виборчих округах. Список очолили *М.Азаров, Т.Повалій, С.Тигінко, А.Клюєв, О.Єфремов.* На виборах в парламент 28 жовтня 2012 р. ПР отримала 208 місць в ВРУ. /В.Піча/

«Партнерство заради миру» – програма НАТО, до якої 1994 р. приєдналася Україна. Саме з цього моменту розпочалася співпраця України і НАТО щодо реформування сектора безпеки України. Із підписанням Президентом України таких документів як «*Стратегія національної безпеки*» та «*Військова доктрина*», НАТО та її члени отримали «дорожню карту» і готові запропонувати Україні допомогу щодо впровадження пріоритетів викладених в цих документах. /Ю.Скобельський/

Партнерство політичне – вид взаємин між суб'єктами політичного життя, що полягає у виробленні єдиної позиції з певних питань, практиці спільних політичних дій, довгострокових, заснованих на єдності щодо найважливіших моментів стратегії, тактики, політичних програм, що виражають інтереси цих суб'єктів. /К.Богомаз/

Партократія – політичне явище, в якому прошарок партійного апарату, створений на підставі замкнутого номенклатурного принципу керівних кадрів, утверджує свою монополію на владу в країні і зосереджує у своїх руках всі підйоми політичної влади. Для **П.** є характерним: * створення партійної бюрократії; * підміна народовладдя партійною владою; * втручання партії в управління всіма сферами життя сусп-ва; * непідконтрольність номенклатури; * встановлення різних привілеїв за рахунок народу; * утвердження моноідеології. /С.Рутар/

Партологія (лат. pars – частина, група, гр. logos – учення) – наукова теорія, підрозділ політичної науки, що займається дослідженням феномена політичних партій, їхнього формування та функціонування. /П.Молочко/

Пасивність політична – байдужість до політики, відмова від участі в політичному житті сусп-ва. /О.Сметаніна/

Пасіонарії в політиці (фр. *passion* – пристрасть) – політичні діячі, найбільш активні та продуктивні представники політичних еліт, що зароджуються, які діють нетрадиційно, ставлячи цілі, відмінні від їх дійсного результату. Явище пасіонарності увів представник доктрини євразійства *Л.Гумільов*, який вважав, що під таким складним впливом формуються особи, які починають активно діяти в різних сферах. У результаті відповідних надзусиль, вони створюють нові форми життя, які потім стають для багатьох звичними та традиційними. /В.Береговой/

Патерналізм (лат. *paternus* – батьківський) – ідеологія і практика управління людьми, особлива форма здійснення влади, за якої її суб'єкт ототожнюється з «батьком» великої патріархальної сім'ї, який «по-батьківськи» піклується про своїх підлеглих, а ті, в свою чергу, зобов'язані відповідати «синівською» відданістю і слухняністю. Отже, створюється авторитарна модель відносин. Найголовніша риса колишньої радянської людини – це її залежність від держави. Цей державний **П.**, який є найяскравішою ознакою комуністичного устрою, позбавляє людину самостійності. Під час комунізму виробилися такі якості залежності від держави, які робили її політично недієздатною. Для укорінення патерналістської свідомості використовуються політичні, соціально-економічні та ідеологічні заходи, поєднання реальних кроків щодо задоволення тих або ін. потреб людей із показною доброчинністю, соціальною демагогією, ін. методами маніпулювання суспільною свідомістю та жорсткими санкціями проти тих, хто ставить під сумнів необхідність такого «батьківського» піклування. Див.: *Патерналізм*. /Л.Колесник, Ж.Шевченко/

Патологізація політичної волі – викривлення здатності влади здійснювати управління сусп-вом, що може проявлятися або у слабкості політичної влади, або у перетворення владної діяльності у політичне свавілля. /М.Бучин/

Патримоніалізм – форма політичного панування чи *політичної влади*, яка базується на «особистій» і бюрократичній владі королівської сім'ї (поняття *М.Вебера*). /В.Литвин/

Патріархат (гр. *πατήρ* – батько і *ἀρχή* – початок, влада) – дослівно «урядування батька». Вчення англ. політичного мислителя *Р.Філмера*, який стверджував ідею божественного походження влади монархів, відкидав думку *Т.Гобса* і *Ж.Бодена* про походження суверенітету від первісної свободи індивідів завдяки суспільному договору. Слово **П.** вживають і феміністи, засуджуючи практику віддавання пріоритету батькам, синам і чоловікам у сімейному, господарському і суспільному житті. /С.Ставкова/

Патріотизм (гр. *πατρις* – батьківщина, вітчизна) – почуття прихильності, відданості і любові до своєї батьківщини, готовність і здатність служити її інтересам та сприяти її успіхам у внутрішньому житті й на міжнародній арені. Іноді **П.** ототожнюється з націоналізмом. /Р.Мирський/

Пацифізм (лат. *pacificus* – миротворчий) – антивоєнний рух, представники якого виступають проти будь-яких воєн, незалежно від їхнього характеру і мети. У міжнародних відносинах термін **П.** використовувався для позначення опікування великих розвинених країн над слабкими країнами, колоніями, підопічними територіями. /Л.Беґей/

Пацифікація (лат. *pacificatio* – утихомирення, приборкання) – насильницьке утихомирення повстання, народного обурення, заворушення, національно-визвольного руху тощо. Політика **П.** активно проводилася в міжвоєнний період щодо укр. населення, окупованих Польщею територій Волині та Східної Галичини. У контексті цієї політики здійснювалися широкомасштабні репресії проти Православної Церкви, знищувалося укр. шкільництво, здійснювалися погроми укр. культурницьких організацій (особливо масштабні під час «**П.**» 1930 р. номінально спрямованої проти «радикальних елементів»). /Л.Кондратик/

Пацифіст – прихильник пацифізму. /Л.Кондратик/

Пекінська декларація та Платформа Дій – документи, прийняті на Четвертій світовій жіночій конференції (4-15 вересня 1995 р.) представницями з 189 країн, відображають нові міжнародні зобов'язання щодо забезпечення рівності, розвитку та миру для всіх жінок. Питання про правовий статус жінок не втратило своєї актуальності, дискримінаційні положення національних законодавств, стереотипні уявлення про місце та роль жінок у суспільстві продовжують існувати. Ухвалена на Пекінській конференції Платформа дій стала першою глобальною програмою з поліпшення становища жінок і розрахована на кілька десятиліть. /О.Ярош/

Пенсійна реформа в Україні – реформа пенсійної системи України 2011 р., яка мала на меті скорочення дефіциту державного Пенсійного фонду. Прийнята в рамках узгодженої з МВФ програми дій уряду *М.Азарова*. Закон України «Про заходи щодо законодавчого забезпечення реформування пенсійної системи» був прийнятий ВРУ 8 липня 2011 р. за ініціативи Кабінету Міністрів України. Пенсійний вік для жінок підвищено до 60 років, страховий стаж підвищено до 30 років для жінок і до 35 – для чоловіків. Пенсійний вік чоловіків-держслужбовців підвищено до 62 років. Розмір максимальної пенсії для осіб, які втратили працездатність, обмежується на рівні 7640 грн. Також закон зменшує з 90% до 80% заробітну плату для нарахування пенсій для держслужбовців. Законом передбачено створення приватних пенсійних фондів тощо. Закон набув чинності з 1 жовтня 2011 р. */Н.Хома/*

Пентагон (гр. *πεντάγωνον* – п'ятикутник) – будівля Міністерства оборони США у формі п'ятикутника; споруджена у 1943 р. (завершення будівництва). У **П.** Міністерство оборони США приймають найважливіші військові рішення; тут укладаються контракти військової промисловості США. */О.Коляса/*

Перебудова – термін, який характеризує політику перебудови, започаткованої *М.Горбачовим* в СРСР з метою оживити радянську систему. **П.** пов'язана з демократизацією сусп-ва і остаточним завершенням «холодної війни». */А.Лозинський/*

Переворот – форма насильницької зміни державної влади.

Переворот державний – збройні дії, які призводять до переходу державної влади до політичних сил, які не переслідують цілей докорінних соціально-економічних і політичних змін у всьому сусп-ві. **П.д.** найчастіше здійснюється силами, які належать до тієї ж соціальної групи, до яких належали скинуті структури, але внаслідок об'єктивних чи суб'єктивних причин були позбавлені можливості приймати владні рішення. Серед різновидів **П.д.** виокремлюють урядовий, двірцевий, військовий перевороти, які відрізняються один від одного суб'єктами, які його здійснюють. */Г.Зеленько/*

Переговорний процес – специфічний вид спільної діяльності суб'єктів політики, особливість якої полягає в тому, що, незважаючи на те, що цілі, інтереси, а тим більше позиції сторін не збігаються, кожен опонент тісно контактує з ін., і змушений рахуватися з його діями. */С.Рутар/*

Перехід (транзит) – процес між початком змін і подальшим розпадом одного типу консолідованого режиму й утворення на його місці ін. типу консолідованого режиму. Основною ознакою **П.(т.)** є наявність неконсолідованого (нестабільного) політичного режиму. У 1970-80-х рр. політичною наукою була сформована т.зв. «класична» транзитологічна парадигма, у межах якої **П.(т.)** розглядається як послідовність етапів: **1)** лібералізація авторитарного режиму; **2)** встановлення демократичного правління (демократизація); **3)** консолідація демократичного режиму. Головною особливістю цієї моделі є заданість результату **П.(т.)** – єдино можливим результатом суспільно-політичних трансформа-

цій розглядається встановлення демократії (демократичного режиму). Транзит у рамках цієї моделі є виключно «переходом до демократії». /Г.Шинунів/

Перлюстрація (лат. *perlustro* – оглядаю) – перегляд особистої надісланої кореспонденції, який здійснюється без відома відправника та отримувача.

П. відрізняється від законного та санкціонованого в установленому порядку огляду (виїмки) повідомлень конкретних відправників або одержувачів. Спочатку поняття «**П.**» стосувалося лише поштової кореспонденції, однак останнім часом використовується і щодо ін. документальних засобів зв'язку – від телеграфу до електронної пошти. Щодо голосового зв'язку використовується термін «прослуховування переговорів». /С.Гелей/

Перманентна революція – концепція Л.Троцького щодо безперервного процесу просування *революції* від «демократичної» до «соціалістичної», розроблена ним у відповідь на революцію 1905 р. у Росії. /І.Малик/

Персона грата (лат. *persona grata* – бажана персона) – особа, якій довіряють, із якою бажують нав'язати певні стосунки. Див. також: *Персона нон грата*. /В.Савка/

Персона нон грата (лат. *persona non grata* – небажана персона) – небажана для певного уряду особа, як правило дипломат ін. країни. Оголошення певної особи «**П.н.г.**» означає що вона, коли перебуває у країні, повинна її покинути під загрозою втрати дипломатичного імунітету. Відповідно до Віденської конвенції про дипломатичні стосунки 1961 р. країна, в якій передбачається перебування певного дипломата, може «у будь-який час і без необхідності пояснення причини» оголосити будь-якого члена дипломатичної місії «**П.н.г.**», навіть до приїзду цієї особи в країну. /В.Савка/

Персональне голосування – норма Конституції України (ст. 84), реалізація якої є проблемою для всього укр. парламенту протягом останніх 20 років. Незалежно від того, яка політична сила знаходиться при владі, це питання стоїть гостро з початку 1990-х рр. Приймались закони, коли в сесійній залі були присутні менше 226 депутатів, коли десять народних депутатів могли проголосувати за п'ятдесятьох відсутніх, користуючись їхніми картками для голосування. Про неухильне виконання норми Конституції про **П.г.** категорично заявила парламентська опозиція напередодні відкриття сесії ВРУ VII скликання, заблокувавши парламентську трибуну. Лише починаючи з VII скликання ВРУ, завдяки принциповій позиції об'єднаної опозиції (БЮТ, «Удар», «Свобода»), в практику парламентської роботи все міцніше входить **П.г.** /В. Климончук/

Перформанс політичний (англ. *performance* – гра, вчинок, вистава) – творець **П. Р.Шехнер** визначив його як дію, що демонструє одна група людей перед ін. Отже, це спеціальна, як правило, символічна й звичайно ритуальна діяльність, здійснювана індивідом із метою справити певне враження на ін. індивіда або групу людей. /В.Полторак/

«**Перший на фініші**» – назва виборчої системи в Британії, Канаді, Індії, США та ін. країнах, за якої виграє кандидат, що набрав найбільшу кількість голосів у виборчому окрузі. Іноді її називають ще й мажоритарною, або системою простої більшості. Англ. політолог *М.Дюверже* з'ясував, що в країнах, які використовують принцип «**П.на ф.**», є тенденція до формування двопартійної системи. */Н.Хома/*

Петиція (лат. *petito* – прохання) – письмове клопотання від імені групи, яке подається вищим органам *влади*. */І.Бегей/*

Піар-кампанія – акція, що розробляється та здійснюється для досягнення креативних рішень, а також спеціальних піарівських засобів, методів і технологій. **П.-к.** відрізняється від піар-проекту, що виступає як супроводжувальна акція при реалізації політичних, економічних, екологічних, культурних та ін. кампаній, спрямована на забезпечення відповідного сприйняття цих заходів громадськістю, громадською думкою. У процесі **П.-к.** реалізуються передусім саме функції, пов'язані із формуванням громадської думки, управлінням нею. */В.Полторак/*

Піар політичний – управління масовими політичними комунікаціями та інформаційними потоками, головна ланка в організації політичного процесу. Це консультування діяльності політика та прогноз тих результатів, до яких ця діяльність може привести. */К.Алексенцева-Тімченко/*

«**Підвішений парламент**» – ситуація в парламенті, коли після виборів жодна політична партія не має абсолютної більшості. Саме така ситуація виникла в ВРУ після виборів 28 жовтня 2012 р. */О.Босак/*

Підданська політична культура – тип політичної культури за класифікацією *Г.Алмонда* та *С.Верби*. Відрізняється сильною позитивною орієнтацією громадян на політичну систему, але слабкою орієнтацією на активну участь у її функціонуванні. Цей тип сформувався за умов феодальної системи з її різною ієрархічністю політичних відносин. Елементи підданської культури є і нині, напр., у формі поклоніння верховним політичним лідерам. На противагу **П.п.к.**, в активістській політичній культурі основним суб'єктом політичної дії в сусп.-ві стає людина, а визначальним критерієм оцінки ефективності політичної системи – здатність особистості ініціювати активні політичні дії. */О.Шерман/*

Піларизація – усталений вертикальний поділ сусп.-ва, в якому зразки політичної організації (політична партія, профспілки тощо), визначаються релігійною або лінгвістичною приналежністю, що суттєво порушує горизонтальні класові поділи. */Н.Коваліско/*

План D (Демократія, Діалог, Дебати) – запропонована економічним і соціальним комітетом ЄС «Програма для Європи: пропозиції громадянського суспільства». Вона порушує широкий спектр проблем сталого розвитку й управління, наголошуючи на тому, що успіх може забезпечити лише активна співдія усіх «живих сил» сусп.-ва. Мета **П.D** у тому, щоб додати більше

Планування політичне

демократії ЄС та стимулювати ширший публічний діалог і досягнути нової згоди щодо майбутнього напрямку ЄС. Основні елементи **П.Д.**: стимулювання дебатів (широкі національні обговорення щодо майбутнього Європи), забезпечення зворотнього зв'язку, стимулювання ширшого громадського діалогу. Головна мета цих дебатів полягає у тому, щоб побудувати новий політичний консенсус щодо такої політики, яка б дала змогу належним чином підготувати Європу до викликів XXI ст. /*Н.Хома*/

Планування політичне – спеціалізована діяльність із визначення цілей і завдань внутрішньої або зовнішньої політики, оптимізації та регламентації політичного процесу. **П.п.** передбачає розробку програми дій, розвитку конкретного політичного об'єкта чи явища із зазначенням її мети, змісту, обсягів, методів і засобів, строків виконання. **П.п.** тісно пов'язане з політичним прогнозуванням, політичним аналізом, політичним проектуванням та програмуванням. Прогнозування – це передбачення розвитку об'єкта чи явища; проектування – створення конкретного образу майбутнього, програмування – встановлення основних положень, які потім розгортаються в плануванні. **П.п.** може здійснюватися на всіх рівнях суспільного життя та його політичної системи. Уперше ідеї планування суспільного розвитку було висвітлено в працях утопістів-соціалістів XVI-XIX ст. *Т.Кампанелли, Т.Мора, А.Сен-Сімона, Ш.Фур'є, Р.Дучна* та ін. /*Т.Панченко*/

Платформа європейської пам'яті та совісті – міжнародна організація, створена 4 жовтня 2011 р. в Празі під час зустрічі прем'єр-міністрів країн Вишеградської групи (Угорщина, Польща, Словаччина, Чехія). Документ про заснування цієї коаліції вже підписали голови 19 установ і організацій з 13 країн ЄС, що спеціалізуються на дослідженні історії тоталітаризму. **П.є.п.та с.** відкрита для приєднання до неї аналогічних установ з ін. європейських країн. Членами цієї організації зокрема є: Міжнародна асоціація колишніх політичних ув'язнених жертв комунізму (Німеччина), Фонд Кокнесе (Латвія), Цивільна асоціація «Пам'ять» (Чехія), Празький Академічний клуб «48» (Чехія), Культурний центр «Meeting Point Music Messiaen» (Німеччина), Меморіал жертв комунізму й антикомуністичного опору (Румунія), а також Центр досліджень визвольного руху (Україна) і Меджліс кримськотатарського народу. У спеціальній постанові Єврокомісії створення **П.є.п.та с.** проголошено важливою європейською ініціативою. У рішенні Європейського парламенту записано, що **П.є.п.та с.** повинна забезпечити підтримку мережі національних установ, що спеціалізуються на дослідженні історії тоталітаризму, створення європейського центру документації і меморіалу жертв усіх тоталітарних режимів. /*С.Гелей*/

Платформа політична (фр. *plateforme* – поміст) – основні принципи теоретичні та ідейні положення, якими керується політична партія, громадська організація, рух; їх політична програма, тактика, вимоги, лозунги. /*Т.Нагорняк*/

Плебісцит (лат. *plebiscitum* – рішення народу) – всенародне опитування населення шляхом голосування, різновид референдуму з метою виявлення думки

щодо значимого питання. Результати такого опитування не мають обов'язкової юридичної сили, але повинні враховуватися в процесі прийняття рішень відповідними органами державної влади. Див.: *Референдум. /В.Астахова/*

Пленум (лат. *plenum* – повне) – загальні збори, засідання у повному складі членів виборного керівного органу, об'єднання громадян, вищих законодавчих, судових органів. Проводиться з метою аналізу, колективного обговорення й прийняття рішень з найважливіших питань суспільного життя, діяльності організації чи органу влади. */С.Рутар/*

Плутократія (гр. *πλουτοκρατία, πλοῦτος* – багатство, *κράτος* – влада) – 1) букв. – влада багатих, панування грошей; 2) група найбагатших представників панівного класу; 3) політичний лад, при якому влада зосереджена в руках небагатьох, тобто олігархії, багатих. **П.** тісно пов'язана з олігополією, яка підпорядковує інтереси всіх членів сусп-ва інтересам капіталу. Елементи плутократичних відносин пронизує і сучасне політичне поле України. Частина капіталів має тіньову природу. Деякі політики країни у значній мірі виражають інтереси укр. **П.** Обмежити, якщо не знищити ці явища здатне громадянське сусп-во, успіх демократії. */В.Ніконенко/*

Плюралізм політичний (лат. *pluralis* – множинний) – 1) ідейно-регулятивний принцип суспільно-політичного і соціального розвитку, що виходить з існування кількох (або багатьох) незалежних засад політичних знань і розуміння буття; 2) система влади, заснована на взаємодії і протилежності дій політичних партій і громадсько-політичних організацій. Термін запроваджений фр. філософом *Вольтером* у 1712 р. на противагу *монізму політичному*. У широкому розумінні **П.п.** визнає наявність опозиційних політичних сил як рівноправних суб'єктів політичної системи. */М.Требін/*

Плюралістична демократія – теорія, у якій демократія розглядається як правління народу, який діє через конкуруючі групові інтереси. Ця теорія включає в себе такі положення: сусп-во складається з численних груп, які об'єднуються особливими економічними, релігійними, етнічними або культурними інтересами; групи є головними суб'єктами політики, намагаються вплинути на владу; визнається конкуренція між групами за вплив на прийняття урядових рішень; в сусп-ві існують різноманітні, незалежні від уряду центри влади – фірми, університети, партії тощо; політична воля народу, виражена в рішеннях влади, є компромісом між різними груповими інтересами; держава виступає як нейтральний арбітр між групами інтересів, що суперничають, а самі державні структури децентралізовані т.ч., щоби забезпечити групам інтересів відкритий доступ до чиновників. Слабким місцем плюралістичної теорії є уявлення про те, що всі політичні сили здатні об'єднатися і прийняти рішення з урахуванням інтересів всіх груп, ця теорія абсолютнізує нейтральність держави й ігнорує той факт, що економічні сильні групи інтересів краще організовані, більш активні, а відповідно, мають більше можливостей впливу на владу, ніж найменш забезпечені групи населення. */Н.Хома/*

Плюралістичне суспільство – сусп-во, в якому є формальний поділ на різні расові, мовні, релігійні групи по горизонталі. /І.Доцяк/

Плюралістичний елітизм – доктрина, згідно якої *влада* в сучасних ліберально-демократичних *державках* поділена між багатьма конкуруючими елітами. Еліти є представницькими, оскільки народ управляти не може, то це роблять народні еліти. Владу або ділять багато еліт, або відкрито і безперервно виборюють її, і жодна група не досягає тривалого політичного панування над ін. Саме тут, вважають теоретики, з'являється відмінність між демократичними і недемократичними державами. /В.Нікулін/

Поведінка електоральна – різновид політичної поведінки, що включає систему дії або бездіяльності громадян, пов'язаних із проведенням місцевих та загальнодержавних виборів до органів влади і пристосуванням до умов їх проведення. **П.е.** передбачає сукупність дій пов'язаних із делегуванням владних повноважень політичного суб'єкта, як рядових виборців, так і кандидатів, їх команд, посадових осіб, політтехнологів тощо. Головним елементом **П.е.** є волевиявлення виборців в момент голосування – висловлення політичних пріоритетів під час виборів і референдумів. Також формами **П.е.** є участь виборців у всіх складових виборчої кампанії і певні дії після її завершення та оголошення результатів (напр., відкликання депутатів). /В.Бунь/

Поведінка політична – взаємодія суб'єкта з політичною реальністю, яка охоплює його дії та орієнтації щодо політичної практики. Це сукупність реакцій соціальних суб'єктів (осіб, груп, спільнот) на певні форми, засоби і напрямки функціонування політичної системи, індивідуальна або колективна участь або неучасть в політичному процесі. **П.п.** не можна зводити лише до участі у виборах. Вона обумовлюється приналежністю до великих соціальних груп, релігійними та сімейними традиціями, найближчим середовищем, рівнем політичної культури політичного актора. Для пояснення чинників, що впливають на **П.п.** використовуються класово-статусна теорія П.Лазарсфельда і Б.Баральсона, партійно-ідеологічна теорія А.Кемпбелла і Р.Кана, теорію раціональності А.Маршала, М.Вебера, К.Менчера, теорія «маніпулювання Г.Франке, Г.Шилера, С.Кара-Мурзи. Дослідження **П.п.** тісно пов'язані з вивчення громадської думки, виборчих технологій, пропаганди, політичних режимів тощо. /А.Літовченко/

Повстання – масові виступи якихось верств населення, класів, окремих соціальних груп проти існуючої *влади* чи якогось окремого її рішення. Найгострішою формою є збройне повстання, яке може з часом перерости в громадянську війну, як це сталося у 2013 р. у Сирії. /Д.Зубрицька/

Повторне голосування (або переголосування) – призначається у разі визнання з певних причин недійсними результатів голосування, яке вже відбулося. Використовується ця процедура в роботі ВРУ та місцевих рад, на засіданнях та зборах громадських об'єднань тощо під час виборів посадових осіб або прийняття рішень у разі, коли претенденти (кандидати) набрали однакову

кількість голосів, що не дозволяє визначити переможця. **П.г.** застосовується тільки при мажоритарній системі виборів. Коли ж **П.г.** не передбачено або є неможливим із певних причин, призначаються повторні вибори. Порядок проведення останніх має бути передбачено відповідним законом. /*Р.Балабан/*

Повторні вибори – проводяться у разі визнання недійсними попередніх виборів або такими, що не відбулися. В Україні відома практика **П.в.** як Президента країни, так і депутатів в окремих виборчих округах, а також виборів голів сільських, селищних, міських рад, посадових осіб. /*Ю.Скобельський/*

Повдійне громадянство – громадянство, за яким людина є громадянином країни проживання і будь-якої ін. країни. Нині інститут **П.г.** є у близько 100 країн. Серед них Бельгія, Бразилія, Канада, Колумбія, Кіпр, Сальвадор, Фінляндія, Греція, Угорщина, Росія, Ісландія, Ірландія, Італія, Латвія, Мексика, Нова Зеландія, Швеція, Великобританія та ін. Щодо набуття другого громадянства найліберальнішою країною у світі є Австралія. Проте у світі немає одностайного підходу до **П.г.** Кожна країна по-своєму регулює інститут **П.г.** /*О.Бік/*

Поділ влад – розподіл повноважень між законодавчою (парламент), виконавчою (уряд) і судовою гілками влади. Це один із основних принципів правової держави. Уперше був сформульований англ. філософом *Дж.Локом.* У сучасному розумінні принцип **П.в.** сформульований *Ш.-Л.Монтеск'є* у праці «*Про дух законів*» (1748). Проте існує думка, що принцип розподілу влади на три гілки з'явився саме в Україні – одній із найбільш демократичних країн світу кінця XVIII ст. Тут обиралися й суди, й виконавча влада. Француз *де Боплан* описав устрій козаків, а *Монтеск'є* лише обґрунтував принцип розподілу влади на три гілки. /*Б.Кухта/*

Позаблокова політика - передбачає захист прав народів на самовизначення та державну незалежність на підставі спільних зусиль зацікавлених країн та захисту миру та відмови від участі у збройних конфліктах; ідеї **П.п.** покладені в основу Руху неприєднання, який виник унаслідок наслідок поділу світу на три складові: «перший», «другий» і «третій» світ. /*О.Красівський/*

Позаблоковий статус України – статус, що передбачає відмову України від вступу в НАТО з одночасним збереженням до 2042 р. військово-морської бази Росії в Криму. На законодавчому рівні **П.с.У.** закріплений у 2010 р. після підписання Президентом України *В.Януковичем* Закону «Про основи внутрішньої та зовнішньої політики». Цей закон, по суті, відштовхнув Україну від положень, визначених у Хартії про особливе партнерство з НАТО. Україна втратила перспективу, мету, механізми забезпечення свого шляху до НАТО. Хоча НАТО і визнає право України на позаблоковість та продовжує із нею співпрацювати в питаннях протидії міжнародному піратству, тероризму, реформування й розробку Збройних Сил України, національної безпеки. Ухвалений закон, однак, допускає можливість входження України в регіональні системи безпеки, у т.ч. й до ОДКБ. Див.: *ОДКБ.* /*О.Красівський/*

Позапарламентська опозиція – опозиційні сили, політичні партії та їх об'єднання, які не представлені у вищому законодавчому органі країни, проте є легітимними суб'єктами політичного процесу. Див.: *Парламентська опозиція*. /В.Савка/

Позапарламентський спосіб утворення уряду – можливий за умов президентської і президентсько-парламентської республіки, коли сам президент формує склад уряду та визначає програму його діяльності, а парламент її затверджує. /В.Ніконенко/

Позачергові вибори – вибори, які відбуваються у результаті дотермінового розпуску виборного органу (парламенту, органів місцевого самоврядування), відставки чи смерті посадової особи, яка займала виборну посаду. Порядок і час проведення **П.в.** передбачається відповідними законами. /В.Савка/

Поіменне голосування – голосування за наявності протоколу присутності й голосування або утримання від голосування кожного члена законодавчого органу. /Б.Кухта/

Покоління прав людини – концепція, яка розмежовує права людини за часом їх виникнення. Перше **П.п.л.** – громадянські та політичні права; друге – соціальні, економічні, культурні права; третє покоління – колективні (солідарні) права. /Н.Хома/

Поле політики – відносно замкнена область політичних відносин і подій, яке оформляється й еволюціонує у певному часі й просторі та включає в себе змістовну складову. Поняття **П.п.** належить П.Бурд'є. /Н.Хома/

Позиціонування політичне (англ. *position* – положення, стан, позиція) – створення та підтримка зрозумілою населенню аудиторії, виборцям ін. образу, бренду, політика, політичної партії тощо. Концепція позиціонування створювалась і використовувалась амер. маркетологами Е.Райс і Дж.Страут щодо забезпечення просування товару. Сьогодні **П.п.** використовується в PR, політичному маркетингу, політології. **П.п.** здійснюється стосовно якостей політичних програм, переваг того чи ін. політика, його іміджу, позицій політичної партії відносно перспектив розвитку сусп-ва. /В.Полторак/

Поліархія (гр. *polys* – багато і *arche* – влада, джерело, засада) – тип політичного режиму, який характеризується розподілом та розсосередженням влади між її різними центрами та носіями. У сучасну політичну науку поняття запровадили амер. політологи Р.Даль та Т.Ліндбл у 1953 р. Вони розглядали **П.** як процес, за допомогою якого громадяни можуть здійснювати контроль за діяльністю політичних лідерів, брати активну політичну участь. **П.** створює політичним лідерам та групам умови відкритого суперництва у боротьбі за владу. За умов **П.** здійснюється вагомий вплив на поведінку уряду, включаючи усунення посадових осіб із їх посад мирними засобами. Щодо опозиції проявляється високий рівень терпимості. Головними демократичними інститутами **П.** є: виборність посадових осіб; вільні, чесні вибори, що проводяться регу-

лярно; свобода слова та самовираження; доступ до альтернативних джерел інформації; автономія асоціацій; загальні громадянські права. Див.: *Демократія; Плюралістична демократія; Демократизація. /О.Докаш/*

Поліконфесійність – співіснування в країні численних конфесій. Сьогодні Україна – одне з найбільших поліконфесійних сусп-в. Є відверта конкуренція між традиційними конфесіями (УПЦ КП, УПЦ МП, УАПЦ, УГКЦ, ГКЦ) і протистояння традиційних і нетрадиційних для України конфесій; негаразди і кризи внутрішньо-конфесійного розвитку. */О.Пташник-Сердюк/*

Полікультурність – термін, який з'явився в англomовних країнах у 1960-х рр. у зв'язку з культурними потребами неєвропейських мігрантів; означає політичне засвоєння сусп-вом усіх культур, національних меншин. */С.Рутар/*

Поліпартизм – наявність у країні трьох і більше партій із приблизно однаковим за кількістю електоратом. За цих умов жодній із них протягом тривалого часу не вдається здобути більшість у парламенті. Тому вони змушені формувати уряд на основі коаліції. */В.Ніконенко/*

Поліс – давногрецьке місто-держава, до складу якого входили найближчі поселення. Міста-поліси мали свої органи *управління*; саме з їх функціонуванням пов'язаний розвиток давньогрецької демократії. За політичним ладом поліс був демократичною (як Афіни) або аристократичною (як Спарта) *республікою. /Я.Турчин/*

Політизація – процес посилення впливу політики на всі сторони суспільного життя, зростання інтересу до політики, рівня політичної участі окремих соціальних груп та індивідів, надання політичного звучання актуальним питанням громадського життя, посилення ролі держави як політичного інституту в житті сусп-ва. **П.** суспільного життя – закономірне явище транзитного сусп-ва, обумовлене як розвитком демократичних процесів, так і зростанням політичної свідомості громадян, посилення їх відповідальності за майбутнє своєї країни. Протилежним **П.** є процес деполітизації, коли громадяни перестають цікавитись політикою, вдаються до абсентеїзму, не беруть участі в політичних акціях, мітингах, демонстраціях тощо. */К.Богомаз, В.Піча/*

Політизація історії – процес посилення впливу політики на історію. Прикладом може бути заява президента РФ *В.Путіна* про те, що Росія могла б і самостійно – без України – перемогти у ВВВ. Ін. приклад: заява экс-президента України *В.Януковича* про те, що Голодомор 1932-1933 рр. в Україні не був геноцидом, а лише загальною трагедією народів СРСР. */І.Малик/*

Політик – людина, яка професійно займається політичною діяльністю, обіймає чи прагне обійняти певну владну посаду (президента, депутата, мера, губернатора тощо), очолити політичну партію чи громадську організацію, є членом політичної партії, бере участь в обговоренні актуальних питань політичного життя країни, світових подій, відстоює ті чи ін. політичні погляди, доктрини, має здатність впливати на ін., вести їх за собою. Основним ресурсом, на

який спирається **П.**, є довіра електорату, його спроможність завоювати голоси виборців, вирішувати нагальні суспільні проблеми. Кар'єра публічного **П.** має, зазвичай циклічні коливання – перемога на одних виборах може змінитися на поразку на наступних. /Л.Пожаров/

«**Політика**» (гр. *Πολιτικά* – державні або суспільні справи, те, що стосується держави) – теоретичний трактат *Арістотеля*, основою якого, зокрема, була «*Афінська політія*», знайдена серед єгипетських папірусів Британського музею та вперше видана у 1891 р. «**П.**» складається з 5 книг: **кн. 1** – структура сім'ї та домашнього господарства як найпростішого елемента поліса; **кн. 2** – критичний аналіз попередніх теорій найкращої державної побудови, у т.ч. «*Законів*» і «*Держави*» *Платона*; **кн. 3** – основні поняття політики, сутність держави і громадянина; три основні типи «правильних» (монархія, аристократія, політія) і «помилкових» конституцій (тиранія, олігархія, демократія); царська влада; **кн. 4-6** – морфологія існуючих демократичних і олігархічних держав устроїв; соціальні групи (багаті й бідні), значення середніх верств для збереження стабільності держави; причини революцій і способи їх попередження; **кн. 7-8** – проект ідеального державного устрою (альтернатива платонівській «*Державі*»). /А.Лозинський/

Політика – вид людської діяльності, пов'язаний із завоюванням та здійсненням влади, насамперед державної. В сучасних умовах **П.** перестає бути виключно прерогативою можновладців, переростає рамки тлумачення як політичний курс і набуває визначення публічної боротьби за владу різних соціальних прошарків сусп-ва, реалізації принципу суверенітету народу, через формування консенсусу, суспільної згоди основних соціальних груп та класів. /О.Пожаров/

Політика внутрішня – охоплює основні напрями діяльності держави, уряду, правлячих політичних партій. Залежно від сфери суспільних відносин, яка є об'єктом політичного впливу, відокремлюється економічна, соціальна, технічна, культурна та ін. **П.** /О.Докаш/

Політика гласності – курс, офіційно проголошений керівництвом КПРС на чолі з *М.Горбачовим*. Її реалізація була пов'язана з утвердженням свободи слова і відносно вільною критикою комуністичної системи у ЗМІ. Це сприяло оздоровленню сусп-ва, появі в союзних республіках національно-демократичних сил. В окремих союзних республіках, хоча і в різних формах і з різною інтенсивністю, стали відроджуватися, міцніти та розгортатися організовані громадські національні визвольні рухи. /Д.Зубрицька/

Політика зовнішня – курс країни, який визначається характером, природою її внутрішньої політики. У той же час **П.з.** суттєво впливає на **П.** внутрішню. І зовнішню, і внутрішню **П.** вирішують одне завдання – забезпечують збереження й зміцнення існуючої в країні системи суспільних відносин. /В.Піча/

Політика ізоляціонізму – один із можливих шляхів зовнішньої політики країни, суть полягає у свідомому згортанні відносин з ін. країнами, створенні т.зв. «залізної завіси» для своїх громадян, що було характерно для СРСР. /В.Піча/

Політика легітимаційна – невід’ємна складова будь-якої політики, автономна реальність, яка визначає соціальні відносини, межі, характер і способи розгоргання соціальних практик через певні коди (бажане – небажане, прийнятне – неприйнятне тощо), спосіб існування, модус здійснення політики як специфічної цілеспрямованої регулятивно-контролюючої та управлінської діяльності зі збереження існуючих суспільних відносин із врахуванням інтересів і цінностей різних політичних акторів. /*Л.Бегей/*

Політика і війна – два взаємозалежні суспільні процеси, які супроводжують всю історію людства. За оцінками спеціалістів, за останніх 5 тис. років відбулось 14 тис. війн, в яких загинуло майже 4 млрд осіб. Протягом ХХ ст. людство пережило дві світові війни і чимало локальних. Останні мають місце і у ХХІ ст. Безумовно, війна пов’язана не з вродженою людською агресивністю, як вважав англ. мислитель *Т.Гобс*, а з політичною організацією сусп-ва. Війна є не що інше, як насильницьке продовження політики (*К. фон Клаузевіц*). Ситуація у військово-політичній сфері залежить від всіх людей планети, але головна відповідальність лягає на політичну еліту. Війн можна уникнути. Не існує фатальної їх неминучості. Основний шлях до цього – кардинальне роззброєння у т.ч. й ядерного, суцільна демілітаризація глобального сусп-ва. /*Л.Бегей/*

Політика й ідеологія. Ідеологія тісно пов’язана з політикою, однак це самостійні суспільні явища. Утвердження в політиці однієї ідеології означає заперечення різноманітності політичних та ін. інтересів у сусп-ві, що не може не призвести до посилення політичної напруги, нестабільності. Перехід від тоталітаризму до демократії передбачає відхід від монополії однієї ідеології в напрямі широкого розвитку ідейного та політичного плюралізму. Підґрунтям емпіричного рівня політичної свідомості є повсякденний практичний досвід соціальних спільнот та окремих людей. Цей рівень відображає політичну дійсність у формі спостережень, уявлень, ілюзій, переживань. Із емпіричним рівнем пов’язана буденна політична свідомість. Її часто ототожнюють із буденною свідомістю, але це – різні поняття. Буденна свідомість не є емпіричною, бо містить ідеологічні та теоретичні елементи. Буденна політична свідомість – сукупність ідей, уявлень, поглядів, які виникають безпосередньо з буденної практики. Це надає їй особливої динамічності, гнучкості, здатності чутливо реагувати на зміну політичних умов. Унаслідок цього буденна свідомість має помітний, а інколи й вирішальний, вплив на політичне життя сусп-ва. /*В.Піча/*

Політика і економіка – дві сфери суспільного життя, які тісно взаємодіють між собою і впливають на розвиток одна одної. **П.** може сприяти розвитку **Е.** або гальмувати його. **Е.**, у свою чергу, її стан, рівень розвитку може позитивно або негативно впливати на здійснення **П.**, як зовнішньої, так внутрішньої. Економічний стан країни безпосередньо обумовлює міжнародні економічні відносини, зовнішню торгівлю, роль і місце у світовому просторі. Без належного розвитку **Е.** неможливі сильна соціальна політика держави, гармо-

нійний розвиток сусп-ва. Проявом впливу **П.** на **Е.** є втручання держави як політичного інституту в економічне життя, в економіку, яке може посилюватися або послаблюватися в залежності від політичного режиму, наявної політичної системи. /*М. Михальченко*/

Політика і ЗМІ – у політичній системі демократичного сусп-ва ЗМІ відіграють важливу роль. Сьогодні в укр. політичному процесі активно починає використовуватися Інтернет, який дозволяє політикам встановити зворотній зв'язок зі своїми виборцями. Політика як сфера суспільної діяльності найбільше потребує ЗМІ для встановлення і підтримки постійних зв'язків між її суб'єктами. Політика є неможлива без опосередкованих форм спілкування і спеціальних засобів зв'язку між різними носіями влади, а також між державою та громадянами. У сучасному сусп-ві ЗМІ все більше виступають не лише необхідною передавальною ланкою у складі механізмів політики, але й її творцем. Найбільш масовий і сильний політичний вплив на сусп-во мають аудіовізуальні засоби масової інформації, насамперед телебачення. Без преси, телебачення, радіомовлення жоден громадянин не може правильно зорієнтуватися у політичних процесах, визначити свою політичну орієнтацію, приймати відповідальні рішення. Наявність демократично організованих ЗМІ, здатних об'єктивно висвітлювати політичні події – одна із найважливіших гарантій стабільності демократичної країни. Проте історичний досвід свідчить, що ЗМІ можуть служити різним, не тільки демократичним, політичним цілям: як розвивати у людей прагнення до свободи, соціальної справедливості, допомогати їм у компетентній участі в політиці, так і духовно закріпачувати, дезінформувати, залякувати населення, сіяти недовіру і страх. /*Н. Хома*/

Політика і мораль. Проблема співвідношення **П.** і **М.** є однією з центральних проблем сучасної політології. Між ними існує як єдність, так і відмінність. **М.** визначає норми та принципи поведінки соціальних суб'єктів, які спрямовані на забезпечення цілісності сусп-ва. На відміну від **М.**, **П.** хоч і спрямована на забезпечення цілісності сусп-ва, але вона, як підкреслює *А. Ковальов*, «забезпечує її дещо інакше – на основі відносної самостійності і активності соціальних суб'єктів, як елементів суспільної структури». **П.** пов'язана з реалізацією основних інтересів суб'єктів, із проблемою власності та влади. У ній домінують прагматичні моменти: доцільність, ефективність, вигода. Оскільки політика опирається на закони, то вона прагне до інституціоналізації, до закріплення влади з допомогою державних інститутів. **М.** також пов'язана із реалізацією інтересів суб'єкта, але її мета – узгодження, які існують у свідомості людей. Моральне регулювання здійснюється у діапазоні моральних цінностей добра, справедливості, людської гідності, честі, совісті та ін. /*О. Докаш*/

Політика і релігія. Сучасне суспільно-політичне життя свідчить про існування двох процесів: релігізації політики та політизації релігії. Про релігізацію політики свідчать такі явища: створюються можливості для релігійної

освіти та релігійного виховання у недержавних навчальних закладах; політика враховує стан релігійності в сусп-ві та ставлення до релігії різних суспільних груп; релігійний чинник дедалі частіше використовується для досягнення політичних цілей; державні політичні лідери налагоджують спілкування з церковними діячами, заручаються їх підтримкою; церква використовує державні ЗМІ, Інтернет. Щодо політизації релігії, то служителі культу, релігійних організацій включаються у політичну діяльність; окремі політичні партії та рухи функціонують на релігійній основі; церква все активніше долучається до врегулювання політичних і суспільних конфліктів, про що засвідчила участь представників укр. духовенства в подіях на Київському Євромайдані у листопаді 2013 – лютому 2014 р. Як основні напрямки суспільно-політичної діяльності можна визначити такі: її функціонування як елемента політичної системи; захист суспільно-політичного ладу; підтримка панування правлячої еліти; участь у масових суспільно-політичних акціях; участь у роботі органів влади та місцевого самоврядування; вплив на ставлення парафіян до сусп-ва; формування та пропаганда соціально-політичних аспектів релігійних теорій та ін. На етапі глибокої трансформації, яку переживає укр. сусп-во, роль церкви важко переоцінити. Водночас між церквою і державою в Україні, не кажучи вже про відносини між самим конфесіями, поки що далекі від гармонії та безконфліктності. Проблемні питання у цій чутливій сфері мають загальнонаціональне значення й їх вирішення можливе шляхом поєднання зусиль релігійних організацій України, усіх гілок державної влади, широкого залучення громадськості. /*О.Пташник-Сердюк*/

Політика і право – дві взаємопов'язані сфери суспільного життя. Вже у вченнях *Т.Гобса* і *Дж.Лока* є вимога до політичної влади – підпорядкованість праву, що віддзеркалено в концепції правового виникнення держави (шляхом суспільного договору). /*М.Колодій*/

Політика і управління – дві взаємозалежні сфери людської діяльності, поєднані природою походження влади та владними відносинами. Йдеться про створення і збереження умов для встановлення порядку та регуляції відносин в сусп-ві, яке в процесі свого розвитку прагне до упорядкованості, і політична сфера через впорядкування політичного життя організовується в політичну систему. На генетичний зв'язок політики та управління вказує визначення політичної системи, яке включає сукупність інститутів і груп, які формують і розподіляють політичну владу, здійснюють управління суспільними процесами. Цей процес охоплює *політичні відносини* – відносини між суб'єктами, якими можуть бути держава, політичні партії та громадські організації, групи інтересів, окремі громадяни. /*І.Колосовська*/

Політика миру – політика країни, спрямована на розвиток добросусідських дружніх відносин з ін. країнами світу. Про рівень такої політики свідчать бюджетні витрати на озброєння і оборону, нарощування воєнного потен-

Політика передової присутності

ціалу. Напр., у південній Кореї, Америці і Європі ці витрати становлять 2-3%, а в РФ і КНР ця цифра ще більша. В Україні на оборону протягом останніх 10 років витрачалося 1-1,5% від загальнонаціонального прибутку. /О.Івасечко/

Політика передової присутності – політика США, згідно з якою амер. військові структури розгортаються в регіонах, де загрози національним інтересам США набули усталеного вигляду. Такими районами США визначено Перську затоку, зони Тихого та Індійського океанів. Починаючи з 2002 р. (з часу проведення антитерористичної операції в Афганістані), США посилили свою воєнну присутність. У Центральній Азії Узбекистан, Киргизстан, Таджикистан і Туркменістан увійшли до списку країн, із якими США підтримують зв'язки у сфері безпеки. Відбувається передислокація американських військ за кордоном та створення мережі нових військових баз. Протягом 2009-2010 рр. США перемістили близько 150 тис. військовослужбовців, у т.ч. з Німеччини – у Польщу, Болгарію та Румунію, з Південної Індії та Окінави (Японія) – на північ Філіппін та Австралії. Головна мета передислокації – боротьба з ісламським тероризмом та «здійснення проєкції сили» в тих районах світу, які є політично нестабільними і можуть порушити світовий порядок, мирний розвиток людства. /О.Горбач, В.Піча/

Політикан – безпринципний політичний діяч, егоїстичний політик-ділок, який прокладає собі шлях до успіху за допомогою *демагогії*, інтриг і всіляких махінацій. /Л.Угрин/

Політиканство – 1) принцип діяльності у політиці, що характеризується безпринципністю, демагогією, популізмом, інтриганством, авантюризмом, нерозбірливістю в досягненні цілей; 2) використання політики для особистих або корпоративних цілей; 3) використання неморальних та неправових засобів політиком для досягнення особистих цілей, ігнорування ним інтересів громадян та своїх виборців. /Л.Угрин/

Політико-адміністративний ресурс – можливість використання політичними силами, партіями та кандидатами на виборах їх політичного становища або зв'язків із урядовими установами з метою впливу на результати виборів. /О.Красівський/

Політико-економічні групи (ПЕГ) – групи, що з'явилися у результаті об'єднання, зрощення представників влади і бізнесу і можуть впливати на прийняття рішень. Становлення ПЕГ відбулося під час президенства Л.Кучми. Кількість бізнесменів – мільйонерів у ВРУ I скликання, обраних за партійними списками становила майже конституційну більшість, тобто близько 300 осіб. Якщо серед депутатів ВРУ III скликання представників бізнес-структур було 37,9%, то серед депутатів IV скликання – 46,2%. Після «Помаранчевої революції» вплив ПЕГ ще більше зріс. З'явилися нові ПЕГ (напр., група Д.Фірташа). Багато політичних партій перейшли під вплив ПЕГ, або ж ПЕГ створили «віртуальні партії» для легалізації своєї присутності у владі і кон-

вертації економічних ресурсів у політичний капітал. Збільшення впливу ПЕГ призвело до зменшення ваги політичних партій як у реальному політичному процесі, так і в масовій свідомості укр. електорату. /В.Кулішов/

Політико-інженерна діяльність – діяльність із визначення найважливіших аспектів маркетингового підходу до політики. Основними елементами **П.-і.д.** є: політичний аналіз інформації про політичний ринок; діагностика, експертиза політичних ситуацій з метою виявлення стану і тенденцій розвитку політичних процесів; розробка проектів, програм розвитку політичних процесів, спрямована на формування різноманітних засобів, методів, технологій впливу на політичний ринок, його регулювання; підготовка, конструювання політичних технологій; політичне консультування; маркетингова організаційно-політична діяльність. /В.Полторак/

Політична активність (лат. *activus* – діяльний) – одна з форм суспільної активності, прояв свідомої цілеспрямованої життєдіяльності соціальних суб'єктів, спрямованої на збереження, функціонування чи зміну існуючого соціального та політичного устрою, прийняття політичних рішень, здійснення своїх інтересів. Політична активність властива як індивідам, так і масам, буває усвідомленою та стихійною. Розглядається, як правило, в єдності двох компонентів: матеріальних (реальна зміна політичних відносин) і духовних (акумуляція та трансляція політичного знання і досвіду, обмін інформацією, міжгрупова і міжособистісна координація і ін.). **П.а.** виявляється в політичній діяльності, спілкуванні, поведінці. /М.Школяр/

Політична анархія – відсутність сильної вертикальної влади, тотальна політична боротьба між владними елітами країни. /О.Докаш/

Політична антропологія – наука, яка вивчає залежність *політики* від біологічних, інтелектуальних, культурних, моральних та ін. якостей людини, а також зворотній вплив *політичного процесу* на особу. /М.Козак/

Політична апатія – небажання потенційних учасників політичного процесу, переважно виборців, виконувати свої функції у ньому. Причинами **П.а.** виступають, як правило, розчарування у попередніх результатах власної участі в політиці, невіра у власні сили. Див.: *Абсентеїзм*. /В.Савка/

Політична безпека – наявність стійкого конституційно-легітимізованого політичного ладу країни, її суверенітету у міжнародних відносинах, територіальної цілісності; комплекс заходів спрямованих на забезпечення конструктивної внутрішньої і зовнішньої політики, соціально-економічної та політичної стабільності сусп-ва, його політичної системи, попередження та нейтралізації загроз безпеки країни. Сучасна світова громадськість із занепокоєнням сприймає будь-які порушення **П.б.** в тій чи ін. країні, оскільки вона є складовою міжнародної безпеки. Разом з тим визначається право народу виступити проти того політичного режиму, що діє всупереч корінним інтересам свого народу. /В.Храмов/

Політична боротьба – взаємодія різних політичних сил в ім'я досягнення певних політичних цілей. /А.Помарін/

Політична відповідальність – передбачає обов'язок політика, виборного органу відповідати перед виборцями, які наділили їх владними повноваженнями, за правильність своїх дій та прийнятих рішень. /Ю.Сліпецька/

Політична відповідальність уряду України (або його окремих членів) – питання, яке Верховна Рада України розглядає на пропозицію не менш як 1/3 народних депутатів від її конституційного складу (450 осіб). За результатами розгляду парламент може ухвалити резолюцію про недовіру Кабінету Міністрів більшістю голосів. Обмеженням цього права, крім мораторію на розгляд питання про відповідальність уряду протягом року після затвердження програми його діяльності, є також заборона використовувати його більше одного разу протягом чергової сесії. /Ю.Сліпецька/

Політична віктимологія – наука, що вивчає різні категорії людей, які стали жертвами діяльності влади чи наявних суспільно-політичних процесів, що відбуваються в країні, та розробляє заходи допомоги таким жертвам. /М.Бучин/

Політична влада – реальна спроможність класу, соціальної групи, політичного інституту, індивіда проводити свою волю в громадському житті, спираючись на систему установ, організацій, законів, політичних відносин та ідей. Суть **П.в.** визначають її функції: формування політичної системи сусп-ва, управління справами сусп-ва, створення відповідного типу державного управління, політичного режиму, стосунки з громадськими об'єднаннями, політичними партіями, громадянами. Див.: *Виконавча влада; Влада; Законодавча влада; Поділ влади.* /Л.Мандзій/

Політична воля – здатність суб'єкта політики до послідовної реалізації поставлених цілей у сфері владних відносин. /М.Бучин/

Політична географія – наука, яка вивчає взаємозв'язок *політичних процесів* із просторовим розташуванням різних країн, окремих її територіальних одиниць. Цей термін вперше використав *Ш.-Л.Монтеск'є*, стверджуючи, що є зв'язок між кліматом і типом політичної системи. Батьком сучасної **П.г.** був *А.Зигфрід*. /М.Поліщук/

Політична демократія – передбачає багатопартійність, свободу діяльності опозиції, можливість перебування при владі кількох партій. Будь-яка форма диктатури, однопартійного правління несумісні з політичною демократією. /В.Бортніков/

Політична «джинса» – публікація матеріалів про політику або політичну силу на замовлення, які не містять дотримання журналістських стандартів. Як правило, в ЗМІ кількість замовних матеріалів на політичну тематику збільшується на передодні виборів і під час виборчої кампанії. /Н.Хома/

Політична дискримінація. – Див.: *Дискримінація політична.*

Політична діяльність – діяльність суб'єктів політики в сфері політичного життя. /М.Поліщук/

Політична доктрина (лат. *doctrina* – учення) – прийнята державою, партіями, фронтами чи рухами на конкретний час і за певних обставин система поглядів щодо мети, характеру, засобів і форм політичної діяльності. /Н.Хома/

Політична думка – галузь суспільної думки, яка вивчає політичне життя сусп-ва, у сфері якого створюються політичні, ідеологічні концепції, доктрини, прогнози, що впливають на формування політичної свідомості та перебіг політичних подій. /Я.Турчин/

Політична експертиза – один із системних різновидів експертизи (поряд з науково-технічною, екологічною тощо). Експертиза – процес дослідження та оцінки якогось питання, що вимагає спеціальних знань, з метою отримання необхідної достовірної інформації для формування мотивованого та професійного висновку (позитивного чи негативного), вироблення рекомендацій для прийняття кваліфіковано обгрунтованого управлінського рішення. Експертиза – необхідний елемент управління, вона являє собою сукупність відповідних принципів і норм, систему відносин, які регулюють взаємодію експертів, замовника і експертів, увесь експертний процес. Основним об'єктом **П.е.** є існуюча в тій чи ін. сфері життя в сусп-ві політична ситуація (в цілому або в окремих її аспектах і проблемних складових). Виходячи з її предметного поля і функцій, **П.е.** в загальному вигляді можна трактувати як соціальну інституцію (і форму оціночно-аналітичної професійної та управлінської діяльності), покликану забезпечити владні управлінські органи аналітичною інформацією і практичними рекомендаціями, що дозволяють максимально врахувати і знизити можливі ризики в процесі прийняття конкретних політичних рішень, при реалізації загального курсу внутрішньої і зовнішньої політики держави. /Л.Климанська/

Політична еліта – організована група, яка здійснює *політичну владу* у *сусп-ві* (правляча еліта) або перебуває в опозиції доправлячої верхівки (*контреліта*). Див.: *Теорія еліт*. /Я.Турчин/

Політична етика – наукова дисципліна, яка займається визначенням місця моралі у політиці. Вона включає моральні аспекти політичних рішень, типи, способи та форми їх реалізації. **П.е.** займається такими нормами політики, як конституція, критерії легітимного управління, проблеми справедливості у відносинах на міжнародній арені та ін. До професійної етики у вузькому розумінні цього слова відноситься етика парламентської поведінки, електоральна етика. **П.е.** стоїть на принциповій позиції моралізму, але й вона повинна бути реалістичною у тому сенсі, у якому вона представляє фактичну мотивацію та структурні передумови політичної діяльності. Автор теорії **П.е.** Б.Сутор вважав, що політика завжди має також моральну сторону і тому повинна відповідати етичним вимогам, однак **П.е.** не може поставити заслін підступності, повернути до добра бездарних політиків. Вона може лише сприяти внесенню культури в політичну боротьбу. Див. *Політика; Політика і мораль; Політикан*. /О.Падалка/

Політична історія – наука, яка вивчає політичні теорії, погляди, інститути та політичні події в їх хронологічній послідовності та взаємозв'язку. /І.Доцяк/

«**Політична істота**» – термін, вжитий давньогрецьким мислителем, учнем Платона, вихователем А.Македонського Арістотелем щодо людини, в яку «природа вселила прагнення до державного об'єднання». /І.Доцяк/

Політична консолідація – консолідація громадян данної країни на основі спільної мови, культури, релігії, національності, історії, способу життя тощо. /Ю.Шайгородський/

Політична концепція (лат. *conceptio* – розуміння, уявлення) – форма знання, в якій змістовно виражене цілісне розуміння об'єкта пізнання. Стосовно політичних теорій концепції виконують різні функції: прото-теоретичного знання (нерозвинена теорія); репрезентації основного змісту теорії; засобу подолання кризи та оновлення теорії та ін. В одних випадках концепція створює «концептуальне ядро» теорії, в ін. – виконує роль неповного теоретичного знання. /Ю.Шведа/

Політична корупція (гр. *πολιτική* – мистецтво управління державою, лат. *corruptio* – псування, підкуп; англ. *political corruption*) – посадові зловживання, вчинені державними або політичними діячами різних рівнів; використання політичних і державних владних повноважень в обмін на політичну підтримку, матеріальні блага та ін. особисті вигоди. Остаточною метою політичної П.к. є отримання та/або утримання (зміцнення) політичної влади, а також матеріальне збагачення. Виразно виявляється на виборах, зокрема, через підкуп та використання адмін. ресурсу, зменшує довіру громадян до політичної влади. /У.Яцишин/

Політична криза – фаза політичного процесу, яка характеризується порушенням політичної стабільності в сусп-ві, неможливістю ефективного функціонування політичної системи; гострий, важкий політичний стан сусп-ва, державно-правової системи, партій, який проявляється в заглибленні і загостренні наявних конфліктів, різкому посиленні політичної напруги. Розрізняють зовнішні П.к., зумовлені міжнародними конфліктами і протиріччями, внутрішні П.к. (урядові, парламентські, конституційні та ін.). Залежно від причин виникнення і особливостей прояву, виділяють такі форми П.к., як: 1) криза легітимності; 2) криза ідентичності; 3) криза політичної участі; 4) криза проникнення; 5) криза розподілу. /М.Школяр/

Політична культура – система історично сформованих політичних уявлень, переконань, цінностей, норм, моделей політичної поведінки усіх суб'єктів *політичного процесу*. Відтоді, як понад півстоліття тому Г.Алмонд революціонував дослідження сфери політики, виокремивши два рівні аналізу політичної систем – інституційний та орієнтаційний, інтерес до проблем П.к. хвилеподібно наростав і знижувався у залежності від гостроти проблем політичної трансформацій. Концепт «П.к.» є водночас одним з найпоширеніших і одним з найбільш спірних понять у політичній науці. /Л.Нагорна/

Політична мімікрія – адаптаційний спосіб діяльності суб'єктів політики, який являє собою імітацію (маскування) ними своїх справжніх намірів, введення в оману людей популістськими гаслами, обіцянками з метою досягнення особистісних або вузькокланових цілей. /М.Бучин/

Політична модернізація – процес, вирішальний вплив на який здійснює економічна модернізація і в ході якого традиційні або колоніальні форми політичної та державної організації замінюються західними, включаючи сучасні *політичні партії*. Виявлення соціально-економічних вимог для проведення **П.м.** (освіта, створення відповідної політичної культури) було центральною темою в 1950-1960-х рр. у межах *політичної науки і політичної соціології*. /І.Бегей/

Політична наука – сукупність знань про політику, утворених розвинутою системою спеціалізованих наук і наукових дисциплін, що вивчають політичні явища і процеси. /В.Денисенко/

Політична наука і освіта в Україні – процес і результат вироблення та засвоєння систематизованих знань про *політику* і навиків участі у *політичному житті*. Система **П.н. і о.** в Україні покликана: * сприяти процесу самоусвідомлення *суспільством* вибору політичного ладу країни; * забезпечувати всебічне бачення *політичного життя*, вміння розпізнавати і долати негативні тенденції суспільного поступу, розвивати політичну компетентність, орієнтації і здатність громадян до активної участі у творенні державності, вміння впливати на *політичні процеси*; * утверджувати *демократію*, гуманістичні цінності *свободи*, гідності та громадянської відповідальності кожного індивіда; * долати стереотипні уявлення про *політику* лише як про арену боротьби, протистояння, конфліктів тощо; * допомагати засвоєнню норм цивілізованої *політичної поведінки*, культури спілкування між громадянами, політичними організаціями і державою, між країнами та народами. Розвиток **П.н.і о.** здійснюється через розгалужену систему наукових установ, освітніх закладів, незалежні ЗМІ. *Політологія* вивчається в усіх вищих закладах освіти України, а в окремих з них проводиться підготовка спеціалістів за спеціальністю «Політологія». Засвоєння знань про політику важливий компонент політичної соціалізації, необхідна переумова становлення громадянина, здатного не лише уявити основні політичні цінності та норми, але і використовувати їх у практиці громадянського життя. /Л.Климанська/

Політична нація – політична спільність, громадяни поліетнічної країни, які, маючи різну етнічну приналежність, творять єдиний народ, усвідомлюють свою єдність, котра базується на спільній політичній та громадянській історії, визнанні спільних політичних цінностей як орієнтирів майбутнього розвитку своєї країни. /В.Савка/

Політична нестабільність – нестійкий стан політичної системи, що проявляється у збуренні процесів її функціонування та розвитку, виникненні кризових явищ у її підсистемах, перегрупованні політичних сил, втраті здатності

контролювати процеси суспільних змін. До чинників **П.н.** можна віднести боротьбу за владу між конкуруючими угрупованнями правлячої еліти, створення загрози цілісності та існуванню країни, персоніфікацію влади, переважання в державній політиці корпоративних інтересів забезпечення спадкоємності демократичної влади, зовнішньо політичний авантюризм, доктринерство в політиці і ін. **П.н.** може виявлятися в таких формах, як зміна політичного режиму, зміна уряду, озброєна боротьба з правлячим режимом, активізація опозиційних сил і ін. /М.Школяр/

Політична організація – об'єднання людей для досягнення ними поставленої політичної мети; сталі спільноти людей на засадах єдності соціальних, економічних, політичних, духовних інтересів. **П.о.** зорієнтована на певні дії, правила, структуру, стабільність складу. /Я.Турчин/

Політична партисипація – індивідуальне або колективне включення в *політичний процес*. Дослідження підтверджують наявність ієрархії способів партисипації. Хоч більшість членів сусп-ва бере участь в політичних обговореннях, виборах, активну політичну роль виконують відносно мало хто. /Н.Хома/

Політична партія – об'єднання громадян-прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, які мають головною метою участь у виробленні державної *політики*, формуванні органів *влади*, місцевого та регіонального *самоврядування* і представництво в їх складі. Станом на поч. 2014 р. в Україні зареєстровано 201 **П.п.** /Н.Черниш/

Політична пасивність – позиція, викликана байдужістю щодо стану соціально-економічного, політичного та духовного розвитку сусп-ва, країни, ідеологією «моя хата з краю, я нічого не знаю». **П.п.** – результат історичних потрясінь ХХ ст. усвідомлений і неусвідомлений страх, закріплений багатьма поколіннями укр. народу, принижених і знищуваних владою, держапаратом, є основною причиною **П.п.** багатьох. /В.Савка/

Політична патологія – різновид соціальної патології, яка проявляється у діях, учинках, поведінці суб'єктів політики, які сусп-во розцінює як шкідливі, що підривають правопорядок і суспільну мораль тощо. /М.Бучин/

Політична поведінка – вид соціальної поведінки, сукупність різноманітних форм і типів реагування: відносин, дій та недійнь, раціонально-діяльнісних та емоційно-психічних станів усіх суб'єктів політики з приводу функціонування політичної системи сусп-ва. **П.п.**, разом із політичною свідомістю, є основним елементом політичної культури. Зародження поведінкового напрямку в політології пов'язане з розвитком психологічної науки, яка на поч. ХХ ст. зосередилася на вивченні саме людської поведінки (англ. *behavior* – поведінка), відійшовши від вивчення «досвіду свідомості». У вітчизняній політології опубліковано дослідження, спеціально присвячені питанням теорії та методології **П.п.** як суспільного явища, обґрунтовано концепцію «системного біхевіоризму». Її найважливіші положення: *1)* об'єктне поле дослідження **П.п.** – це поведінка

усіх суб'єктів політики: соціальних, інституціональних, функціональних, первинних, вторинних, індивідуальних, колективних тощо; **2) П.п.** слід аналізувати як системний утвір, застосовуючи універсальну методику послідовного аналізу таких елементів: суб'єкт; детермінанти (мотиви й чинники впливу – регулятори); способи реагування суб'єкта на політичні явища і процеси (специфіка дій і не-дійнь); характер (тип) відносин (взаємодій) з ін. суб'єктами; результати **П.п.** та їх оцінювання; **3)** поняттю «**П.п.**» належить роль інтеграційної політологічної категорії, яка відображає діяльнісні (динамічні), недіяльнісні (статичні відповідно до певних ситуацій) і навіть перехідні (невизначені) стани політичного суб'єкта. Як системне поняття категорія «**П.п.**» включає в себе поняття «політична діяльність», «політична участь», «політичне відчуження», що означають три функціональні рівні політичної суб'єктності, на яких, відповідно, виявляються ті чи ін. форми, типи, детермінанти й наслідки **П.п.** Пріоритетним завданням досліджень **П.п.** є визначення поведінкових типів. З метою їх позначення науковці використовують чотири групи термінів, які умовно можна назвати: **1)** терміни-антоніми: напр., **П.п.** «конструктивна – деструктивна»; **2)** т.-синоніми: «солідарна», «консенсусна»; **3)** т.-нейтралі: «спонтанна», «стереотипна»; **4)** т.-адекватні – не потребують спеціального пояснення, мають комбінований характер (серед них багато т.-синонімів): «індивідуальна», «лідерська», «опозиційна» тощо. Критеріями класифікації **П.п.** за типами можуть бути: ступінь самостійності (напр. добровільна, мобілізована); рівень усвідомленості (раціонально-практична, афективна); міра публічності (відкрита, прихована); відповідність основним цінностям політичної системи (нормативна, девіантна, антагоністична) тощо. /В.Северинюк/

Політична праксеологія – один із розділів політології, який вивчає питання раціонального, ефективного і стабільного функціонування політичної системи і політичної організації сусп-ва, їх складових здійснення зовнішньої та внутрішньої політики, управління політичними процесами і відносинами, забезпечення політичних свобод і прав громадян тощо. Термін «праксеологія» запровадив польський вчений *Т.Мотарбінський*. /В.Денисенко/

Політична позиція – точка зору, ставлення політичних партій до ін. учасників політичного життя, їхньої політичної діяльності. /О.Шурко/

Політична практика – різноманітна діяльність суб'єктів політичного процесу, спрямована на організацію та здійснення державної влади, що виражається у формі політичної активності, а також політичної пасивності або політичного відчуження. Див.: *Політична активність; Політична пасивність*. /В.Савка/

Політична програма – короткий чи деталізований виклад основних засад і цілей діяльності, насамперед *політичної партії*. **П.п.** окреслює позицію партії з актуальних питань, майбутнього розвитку країни. Вона містить ідеологічні засади функціонування партії. Головною складовою партійної програми є принципи формування партійної ідеології, спрямовані на актуалізацію уяв-

лень громадян про призначення і характер партії для підвищення рівня участі у її діяльності. /Я.Турчин/

Політична психологія – наука, яка вивчає суб'єктивні механізми *політичної поведінки*, вплив на неї *політичної свідомості*, підсвідомості, емоцій, волі людини, її ціннісних орієнтацій. **П.п.** аналізує психологію особи в політиці, вивчає проблему лідерства в індивідуально-психологічному вираженні, психологію малої групи, у т.ч. механізми дій різного роду елітних груп, фракцій, психологію ухвалення рішень у групі, психологію мас і масових політичних настроїв тощо. Отже, **П.п.** дає знання про закономірності та особливості людської психіки зі світом політичного життя. Див.: *Політика. /В.Полторак/*

Політична регіоналістика – один із напрямів політології та регіоналістики, який досліджує проблеми регіональної структури країни і сусп-ва, регіонального розвитку та міжрегіональної взаємодії, при цьому приділяє особливу увагу просторовим формам політичних явищ, історичним традиціям, динаміці політичних процесів та інститутів у регіоні, характеру і розстановці політичних сил, своєрідності процесів формування регіональних еліт, проблемам взаємодії центру та периферії, а також зворотному впливу регіонального політичного середовища на країну і сусп-во в цілому. /І.Танчин/

Політична реклама (лат. *reclamare* – викрикувати) – система методів психологічного впливу на аудиторію з метою управління політичною поведінкою її представників. **П.р.** спрямована на зміну або зміцнення певних політичних переконань. **П.р.** – реклама політичних партій (об'єднань), органів державної влади, державних і громадських організацій тощо. Із т.з. політичної психології, **П.р.** – система комунікацій, які впливають на зміну свідомості та поведінку людей відповідно до політичних цілей рекламодавця (політичної партії, руху, лідера). Головна мета **П.р.** – цільовий вплив на громадську думку, що вирізняє її з-поміж ін. типів міжособистісного спілкування. Роль такої реклами у політичному житті сусп-ва зростає під час виборчих кампаній. /Г.Луцишин/

«Політична реформа в Україні – 2004» – зміни до Конституції України, які були внесені ВРУ 8 грудня 2004 р. Згідно цих змін, Україна перейшла від президентсько-парламентської до парламентсько-президентської республіки, формування уряду коаліцією депутатських фракцій, продовження строку повноважень парламенту до 5 років. Розширилися повноваження ВРУ, яка отримала право призначати за поданням Президента України, прем'єр-міністра, міністра оборони, іноземних справ, а також щодо представлення прем'єр-міністра ін. членів уряду. **П.р.в У.** розв'язала низку принципово-важливих на цьому етапі розвитку політичної системи України, завдань державотворення. Разом із тим обмежила відповідні прерогативи глави держави, створила більш відповідні режимові парламентаризму умови досягнення функціональної самостійності й збалансованого положення Кабінету Міністрів України в системі стримувань і противаг. З обранням Президентом України *В.Януковича*

(2010 р.) почався процес створення т.зв. «вертикалі влади», звуження повноважень ВРУ, переходу від парламентсько-президентської республіки до президентсько-парламентської. 30 вересня 2010 р. Конституційний суд України легітимізував дію Конституції 1996 р. Проте 22 лютого 2014 р. ВРУ ухвалила постанову про повернення України до Конституції 2004 р. /В.Піча, І.Танчин/

Політична розбіжність – поділ у *політичній системі* на конкуруючі *політичні партії*, яка призводить до *двопартійної системи* або до появи конкуруючих блоків партій. Для С.Лінсета модель політичної розбіжності є ключем до розуміння та пояснення різних типів політичної системи. /Л.Танчин/

Політична свідомість – відображення соціальними суб'єктами політичної дійсності у різноманітних формах і на різних рівнях її прояву. /Ю.Вінтюк/

Політична свобода – свобода людини, що починається з того моменту, коли в країні, у якій вона живе, вступають у дію прийняті закони. Країна, у якій діє свобода заснована на законах, є правовою країною. В такій країні людина має захист від насильства, відчуває значимість своїх поглядів і своєї волі. Закони мають однакову силу для всіх. Зміна законів відбувається тільки правовим шляхом, через волю народу, його діяльність або участь, виражені прямо або побічно через його представників, яких обирають періодично шляхом вільних виборів і які користуються його довірою. **П.с.** можливе тільки за демократії, тобто за можливої для всіх участі у виявленні волі. «**П.с.** повинна створювати можливість для всіх ін. свобод людини» – свободи вибору, свободи слова, свободи думки, самореалізації, справедливості, свободи зміни системи влади тощо. /В.Онищук/

Політична система суспільства – цілісна, інтегрована сукупність політичних суб'єктів, структур та відносин, що виражає інтереси усіх політичних і соціальних сил *сусп-ва*. /М.Поліщук/

Політична соціалізація. – Див.: *Соціалізація політична.*

Політична соціологія – наука, що досліджує громадянське сусп-во в його взаємодії з державою, соціальні, політичні та духовні системи, а також їх зміни крізь призму їх впливу на політичне життя людей. У межах **П.с.** існують такі головні сфери вивчення: * природа і функції *держави*, а також *політична система* (або підсистеми); * характер *політичних партій, груп тиску, політичних організацій* і рухів усіх видів; * емпіричний підхід до моделей індивідуальної *політичної партисипації* і *політичної поведінки*; * порівняння типів політичної системи, їх відносної ефективності і стабільності або нестійкості; * частковий і загальний аналіз відносин між державами; * політичні *еліти* і *маси*. Намагаючись концептуалізувати глобальну систему, **П.с.** забезпечує надійну основу для майбутньої співпраці політології і соціології. **П.с.** прагне розглядати політичні структури, процеси та їхніх акторів, які тісно пов'язані з усіма соціальними інститутами та культурою. Як спеціалізована галузь, галузь знань **П.с.** утверджується в 1930-1950-х рр. в зах. соціології, а розвиток її

відбувається у тісному зв'язку з розвитком загальної соціології й у взаємовпливі з політичною наукою. У витоків **П.с.** стояли такі мислителі як *К.-А. Сен-Сімон*, *К.Маркс*, *М.Вебер*, *Р.Міхельс*, *В.Парето*, представники чиказької школи соціології *Ч.Мерріам*, *Г.Лассуел* та ін. Сучасна **П.с.** особливу увагу звертає на вивчення політичних трансформацій, плюралізації та кризових явищ в сучасних демократіях, неформальних інститутах соціального капіталу (*Р.Патнем*, *М.Кастельс*), процесів глобалізації і модернізації (*К.Вельзель*, *Р.Інглхарт*). У фокусі досліджень **П.с.** залишаються питання впливу соціальних нерівностей, політичних лідерів, рухів і процесів на політику. В Україні **П.с.** розвивається з кін. 1980-х рр. У структурі Інституту соціології НАН України функціонує профільний відділ з **П.с.** Див.: *Політологія, Соціологія*. /*О.Куценко*/

Політична стагнація – стан застою, відсутності змін, застигання організаційних форм, розпаду політичних структур, а у підсумку – крах *політичної системи* або політичний регрес. /*М.Обушній*/

Політична стратегія та тактика – теорія та практика участі в політичному житті, політичному процесі і політичній боротьбі, яка застосовується державною владою, політичними партіями, ін. громадсько-політичними силами і рухами. Стратегія визначає основний напрям діяльності на великому історичному етапі. Її об'єктом є розробка і забезпечення досягнення головних цілей. Тактика впливає зі стратегії; визначає лінію політичної поведінки даного суб'єкта, способи і форми його діяльності стосовно до конкретних історичних умов. /*М.Обушній*/

Політична сфера – галузь суспільного життя, яка охоплює всі політичні відносини сусп.-ва. /*Ю.Скобельський*/

Політична теорія – теорія про місце політики в суспільному житті. **П.т.** спирається на доробки філософів, правників, соціологів, психологів, економістів та ін., прагне пояснити політичну сферу, з'ясувати мотиви політичної діяльності, дослідити політичну практику, виробити моделі поведінки, змодельовати демократію як ринок, де партії (виробники) зустрічаються з виборцями (споживачами), виявити «хвороби» демократії тощо. /*С.Наумкіна*/

Політична толерантність – одна із базових цінностей демократичної політичної культури, що передбачає повагу до ідеологічних настанов та зумовлених ними дій всіх політичних акторів, які легітимно функціонують у політичному просторі, в т.ч. і опонентів. Сучасне розуміння толерантності передбачає навіть надання певних переваг «слабшому» для створення йому більших можливостей для самореалізації. Застосування цього терміну у політичному лексиконі пов'язують із ухваленням 1689 р. парламентом Великобританії Акту про віротерпимість (Toleration Act), яким міжцерковні взаємини регулювання на принципах взаємоповаги. Від 1995 р., за рішенням Генеральної Асамблеї ООН 16 листопада щорічно відзначається як *Міжнародний день толерантності*. /*В.Савка*/

Політична участь – Див.: *Участь політична.*

Політична філософія – політична наука, яка розробляє ідеали та нормативні принципи політичного устрою сусп-ва, загальні критерії оцінки політики. Важливими проблемами **П.ф.** є легітимність урядування, вплив природи людства на політичну організацію, політичну практику. /Л.Кондратик/

Політичне насильство – застосування сили або погроза застосування сили якою-небудь частиною сусп-ва або держави (особою, соціальними і політичними групами, органами та організаціями, інститутами й установами, партіями та рухами і т.д.), або сусп-вом чи державою в цілому щодо ін. суб'єктів соціально-політичного життя. Цілі **П.н.** – досягнення, збереження та зміна влади, її політики, завоювання ін. країн, народів і територій, економічного збагачення, аж до особистого збагачення представників влади та ін. привілейованих структур, придушення опозиції, інакомислення і т.д. Види і форми **П.н.** – агресія, світові (міждержавні) і внутрішньодержавні (громадянські) війни, соціальні і політичні революції, повстання, бунти, перевороты, терор, вбивства, тощо. /М.Школяр/

Політичне знання – компонент *політичної свідомості*; знання людей про політику, політичну систему, різні політичні ідеології, за допомогою чого забезпечується участь громадян у *політичному процесі*. /А.Зачена/

Політичне керівництво – керівництво країною, діяльністю партійних і громадських організацій, погодження діяльності соціальних груп та інститутів, усіх членів сусп-ва. **П.к.** – керівництво, яке включає три основні моменти: **1)** постановку принципів завдань, визначення перспективи, а також найближчих цілей, які повинні бути досяжними в заданий проміжок часу; **2)** **П.к.** передбачає вироблення засобів, форм суспільної діяльності і організації, за допомогою яких висунуті цілі можуть бути реалізовані; **3)** **П.к.** пов'язане з необхідністю підібрати і розставити кадри, здатні зрозуміти і виконати визначені завдання. **П.к.** є і мистецтвом, і наукою, одна й та ж проблема може бути вирішена різними методами й засобами. /А.Комарова/

Політичне панування – здатність конкретної політичної сили шляхом примусу і насильства поширювати дію правил, звичаїв і традицій на певному політичному просторі. Відповідно до *М.Вебера*, розрізняють традиційне, харизматичне і раціональне **П.н.** *К.Маркс* пов'язує термінування з відчуженням і експлуатацією і заміняє його на термін «диктатура пролетаріату». Адже відчуження найбільш масштабне, та відчутне для пролетаріату. /В.Храмов/

Політичне покоління – на відмінну від демографічного (тобто вікового, статистичного), це покоління охоплює людей зі спільними досвідом, ніж онкового віку, причому такого досвіду, який сприймається не як особистий, а як універсальний, спільний для всіх. У цьому плані можна виділити **П.п.**, яке пережило епоху більшовизму, сталінізму, хрущовщини, брежнєвщини, горбачовщини тощо. /І.Танчин/

Політичне проектування – проектна діяльність політичної влади та ін. інститутів політичної системи сусп-ва з підготовки соціально значущих рішень, яка може виступати ланкою, що пов’язує політичну та соціальну сфери суспільного життя. /Л.Климанська/

Політичне рішення – акт, здійснюваний суб’єктами політичного процесу, в якому на підставі аналізу інформації, існуючих інтересів, потреб, можливостей їхнього задоволення формуються завдання, обов’язкові для всіх членів певної соціальної спільності. /А.Зачена/

Політичне свавілля – необмежена влада, що ґрунтується на насильстві; відсутність законності, справедливості. /М.Бучин/

Політичне співробітництво – форма політичних відносин, яка відбиває спільні дії суб’єктів політики, які не суперечать цілям кожного з них. /Н.Хома/

Політичне суспільство – сусп-во, в якому політика є над усе центральним полем гри політичних сил країни, де відбувається перманентна політична баталія, в яку втягнені політичні партії і рухи, електорат, державні діячі, парламент. Схоже протягом років відбувалось в Україні як за президенства В.Ющенка, так і В.Януковича. /В.Ніконенко/

Політичне функціонування – життєдіяльність політичних інститутів (державних установ, політичних організацій, партій та ін.), управління загальними справами сусп-ва. Це професійна апаратна політична діяльність. /О.Кресін/

Політичне улаштування – сукупність ідеологій та інститутів, які формують політичну діяльність в сусп-ві. /І.Алексєєнко/

Політичний аморалізм – вдавання до безсоромної соціальної демагогії й неправди, здатність потайливо, швидко й гнучко міняти свої погляди, пріоритети особистих інтересів. Прикладами **П.а.** можуть слугувати цілеспрямований та корисливий перехід народних депутатів і партій з одного блоку в ін., маніпулювання списком кандидатів, фальсифікація виборів і безальтернативне формування виборчих комісій, маніпулювання свідомістю народу у своїх корисних цілях тощо. /Л.Кондратик/

Політичний аналіз – систематична оцінка реальності та політичної життєздатності альтернативних політик (планів, програм), стратегій їх здійснення та наслідків. Термін **П.а.** вперше був вжитий амер. ученим Ч.Е.Ліняблом у 1958 р. У сучасній політичній практиці став невід’ємною та необхідною складовою процесу прийняття політичних рішень, *політичного прогнозування*. **П.а.** співвідноситься з аналізом політики як прояв загального й особливого в аналітичному процесі. Взаємозв’язок, взаємозумовленість, єдність **П.а.** й аналізу політики забезпечується загальною процедурно-функціональною стратегічною метою – підготовкою, прийняттям й реалізацією публічного рішення, логікою самого науковго процесу пізнання публічних політичних об’єктів, конкретних політичних позицій й ситуацій. Див.: *Аналіз політики; Політичне рішення; Політичний прогноз*. /Л.Климанська/

Політичний аналітик – фахівець, що досліджує ефективність взаємодії органів державної влади між собою, діяльність політичних партій, політичних акторів тощо, та розробляє практичні (прив'язані до часу і ситуації) рекомендації для усунення існуючих недоліків. Його завдання полягає у тому, щоб ретельно аналізувати властивості політичної сфери, умови і причини, у яких відбуваються політичні події, та зв'язати закономірними зв'язками один із одним, відповідно середовище, причини, умови та події природними відносинами послідовно та логічно. **П.а.** – особа, яка на основі професійних знань, готує для прийняття суб'єктами політики того або ін. політичного рішення, залучаючи до цього експертів-фахівців у сфері цього рішення. Див.: *Аналіз політики; Політичний аналіз; Політичний експерт. /М.Бучин/*

Політичний бренд – комплекс смислових і візуальних образів, пов'язаних із політсилою, спогади про її історію, почуття та емоції, сформовані всім цим. */І.Бегей/*

Політичний в'язень – особа, позбавлена особистої свободи, якщо позбавлення волі було застосовано з порушенням одного з основних прав, гарантованих Європейською конвенцією з прав людини та протоколами до неї – зокрема, свободи думки, совісті та релігії, свободи вираження поглядів та інформації, а також свободи зібрань та об'єднань. Другим критерієм визначення **П.в.** є позбавлення людини особистої свободи в умовах, коли позбавлення волі було застосоване з явно політичних причин без зв'язку з будь-яким правопорушенням. Третім і четвертим критеріями є тривалість та умови ув'язнення, які явно невідповідні правопорушенню, в якому особу визнано винною або в якому її підозрюють. П'ятий критерій: **П.в.** є особа, позбавлена волі внаслідок дискримінаційного, якщо порівняти з ін. особами, судового процесу, притім є виразні підстави вважати політичні причини справжньою основою для такого поводження з людиною критерії визначення **П.в.**, ухвалених Комітетом міністрів та Парламентською асамблеєю Ради Європи у жовтні 2012 р. */У.Яцишин/*

Політичний досвід – одна із складових *політичної культури* народу, особи, соціальної групи; формується в процесі історичного розвитку. Існуючи у певних формах, **П.д.** здійснює вплив на формування *політичної свідомості* людей і у підсумку віддзеркалюється в їх політичних орієнтаціях й установках, які у свою чергу визначають *політичну поведінку* людей. **П.д.** – основа розвитку *політичної культури*. Цей досвід засвоюється людьми у процесі їх *політичної соціалізації*. Він фіксує історію розвитку *політичних відносин* у різних формах: * історичних; * літературних; * наукових; * політичних традицій; * звичаях; * *політичної ідеології* у формі функціонуючої політичної системи з її інститутами, нормами, принципами тощо. */С.Рутар/*

Політичний експерт – самодостатній суб'єкт політичного процесу, безпосередній його учасник, фахівець, який володіє специфічними способами та процедурами політичного аналізу, котрі відрізняють його від політичного ана-

літика. **П.е.** хоча й формує свої положення і висновки у термінах опису аспектів політичної дійсності, які досліджуються, так само, як і політичний аналітик однак робить він це на підставі аналізу не самої дійсності, а уявлень про неї. Особливість його професійної праці полягає насамперед, у здійсненні специфічного, творчого виду аналітичної діяльності – синтезу первичної інформації виробленої політичним аналітиком. Ще якихось 15-20 років тому, мало хто зі спеціалістів усвідомлювали свою приналежність до професії «політичний експерт». В останні роки почала формуватися така професія. Нині є навіть професійна спільнота **П.е.** – «Асоціація аналізу державної політики та управління». Див.: *Політичний аналітик; Політична експертиза. /Л.Климанська/*

Політичний застій – затримка *політичного розвитку*, формування відсталих політичних структур, які гальмують розвиток *сусп-ва*. **П.з.** виникає в умовах *тоталітаризму*, монопольної *влади*, відсутності політичної конкуренції. /Ю.Пачковський/

Політичний імідж – позитивні або негативні уявлення про політику, програму і лідерів, які *політична партія* створила у виборців. Термін був вперше ужитий на поч. ХХ ст. англ. політологом *Г.Воллесом*. Пізніше термін став широко застосовуватися у дослідженнях *електоральної поведінки*, а також тими, хто свідомо прагне створити імідж окремих політ. партій, напр., за рахунок реклами. /Л.Хорішко/

Політичний капітал влади – досягнення чинної влади в галузі внутрішньої і зовнішньої політики. **П.к.** чинної влади в Україні складають, зокрема, більш виважена політика щодо Росії, посилення національних захисних функцій у відносинах з Росією, активізація курсу на євроатлантичну інтеграцію, східний прорив на Японію та Китай. /І.Танчин/

Політичний клас – поняття, яке започаткував *Г.Москва*. Часто використовується поряд із поняттям «еліта», політична еліта, яке є вужчим від першого **П.к.**, покликаний виконувати дві основні функції: **1)** управління сусп-вом і країною; **2)** відтворення системи цінностей, які б об'єднували учасників політичного процесу. Уполітичній науці **П.к.** визначається як вищий суспільний прошарок, який володіє атрибутами впливу, зосередивши у своїх руках реальну владу, або прагне до неї в основних (ідеологічних, політичних, зовнішньополітичних, економічних) сферах діяльності країни. До **П.к.** відносять корпус парламенту, адміністративно-урядову еліту, еліту судової влади, дипломатичну й військову еліту, лідерів політичних партій, громадських рухів, керівників впливових політичних центрів, політичних журналістів, політичних технологів та ін. Справжній **П.к.** в Україні ще тільки формується. Перед ним об'єктивно постають завдання дати відповідь на сучасні виклики: * якою має бути консолідуєча ідеологія; * якими мають бути заходи для становлення ефективно діючих владних структур; * яким чином вийти на інноваційну модель розвитку економіки, «відкритого сусп-ва»; * як визначити оптимально

зовнішню політичну стратегію країни. **П.к.** складається з політичної еліти і адміністративної еліти. **П.к.** має відзначитися високим професійним й моральним рівнем, мати стратегічні цілі й волю для їх здійснення, бути носієм демократичної політичної культури й водночас нести правову та моральну відповідальність за стан справ в країні. Особлива роль у діяльності **П.к.** належить політичному лідеру. /С.Матвієнків/

Політичний коментатор – особа, до завдань якої належить популярне донесення до громадськості суті політичного курсу держави, прийнятих політичних рішень і стратегії розвитку держави в цілому. /М.Бучин/

Політичний компроміс (лат. *compromissum* – угода) – **1)** свідомо укладена політична угода між протилежними політичними силами (партіями, організаціями, державами), що виражають інтереси різних прошарків і груп сусп-ва; **2)** спосіб вирішення конфліктів, суперечностей шляхом поступок сторін, що беруть участь у політичній діяльності, політичних відносинах. У його основі є самообмеження політичних сил, їх прагнень, відмова від незначних, другорядних завдань тактичного характеру при збереженні та незмінності основних принципів, що визначають сутність, обличчя політичної сили, яка заключає компроміс. /М.Пірен, М.Школяр/

Політичний консенсус (лат. *consensus* – згода, однастайність) – **1)** згода між громадянами, їх готовність до взаємних компромісів, рівноправних і конструктивних переговорів, повага до прав ін. сторони, досягнення згоди виключно мирними та ненасильницькими засобами; **2)** порядок, метод ухвалення соціально-політичних рішень, угод, документів і т.д., при якому під час їх обговорення досягається принципова єдність думок, позицій усіх політичних сил і вони приймаються одногосло. /М.Школяр/

Політичний конфлікт – прояв взаємодії політичних суб'єктів, обумовлений взаємним виявом різних політичних інтересів, поглядів, цілей; різновид (і результат) конкурентної взаємодії двох і більше сторін (груп, держав, індивідів), що претендують на владні повноваження або ресурси. Поняття **П.к.** позначає боротьбу одних суб'єктів із ін. за вплив у системі політичних відносин, доступ до ухвалення загальнозначущих рішень, можливість розподіляти ресурси, монополію інтересів і визнання їх суспільно необхідними, за все те, що складає владу та політичне панування. /М.Пірен, М.Школяр/

Політичний лідер (англ. *leader* – вести, керувати, схилити до чогось) – глава, керівник держави, партії, громадсько-політичної організації, руху, якоїсь громади тощо; популярний й впливовий учасник суспільного життя, який визначально впливає на нього, консолідує зусилля людей для досягнення якоїсь спільної мети. /М.Школяр/

Політичний маргінал (лат. *margo* – межа) – індивід, що перебуває на межі різних політичних культур, цінностей, зазнає їх суперечливого впливу. Це особа, яка втратила загальноприйняті норми і цінності політичної системи, її не

влаштовують наявні легальні способи та правила суспільно-політичної боротьби. /М.Бучин/

«Політичний менеджмент» – науковий фаховий журнал із політичних наук. Заснований у 2001 р. Українським центром політичного менеджменту. У 2003 р. співзасновником видання став Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. Виходить 6 разів на рік, видається українською мовою. Видавець: Український центр політичного менеджменту (до 2011 р.), ТОВ «Центр соціальних комунікацій» (з 2011 р.). Головний редактор (з 2001 р.) – Ю.Шайгородський, доктор політичних наук. /О.Зелена/

Політичний піар – наука про комунікації, що має на меті створення атмосфери довіри між індивідумом і групою, групою і сусп-вом в цілому та надає інформаційний вплив на громадську думку; плановані, тривалі зусилля, спрямовані на створення і підтримку доброзичливих відносин і взаєморозуміння між організацією та громадськістю. /Л.Климанська/

Політичний плюралізм – Див.: *Плюралізм політичний*.

Політичний притулок – засіб захисту іноземною державою індивідуума, який переслідується на батьківщині, може стати жертвою тортур або репресій. У ст. 14 «Загальної декларації прав людини» (1948 р.) проголошено: «Кожен має право шукати і отримувати в ін. країнах притулок від переслідувань», а в Конвенції ООН про статус утікачів (1951 р.) наголошено про обов'язок країн захищати права людей, що змушені покинути рідну країну й допомагати їм. Політика щодо шукачів притулку і сьогодні є гостро актуальною, як для Західної Європи, так і на Україні. /М.Мишук/

Політичний простір – реальна протяжність території, на яку поширюється історично зумовлене політичне життя або здійснюється політичний вплив. Виступає у трьох вимірах: * як передумова політичного життя; * як мета політичних процесів життєдіяльності (геополітика); * як середовище здійснення найрізноманітніших форм політичного життя. **П.п.** не існує поза діяльністю суб'єктів політики. Оскільки в один і той же час в одному географічному просторі (країні) діють багато політиків різних напрямів, то спостерігається взаємопроникнення **П.п.** Завдання держави – забезпечувати гармонійне існування **П.п.**, створювати певну форму координації діяльності суб'єктів і об'єктів політики, які охоплюють **П.п.**, зміцнювати єдність країни, підвищувати політичну активність і рівень політичної культури політичних акторів. Стан **П.п.** незалежної України залежить від усіх політичних сил країни – і правлячих, і опозиційних. Сьогодні світовий **П.п.** характеризується зростанням активності політичного життя у різних країнах світового співтовариства під егідою ООН. **П.п.** є одним із основних понять теорії П.Бурдьє, який увесь світ уявляв у формі багатовимірного соціального простору. Крім поля політики **П.п.** «включає» в себе, простір усіх політичних позицій сусп-ва. Див.: *Поле політики; Політика*. /В.Чигрин, Е.Тугнін/

Політичний процес – сукупна діяльність суб'єктів політики, завдяки чому забезпечується функціонування та розвиток *політичної системи*, хід розвитку політичних подій, послідовна зміна етапів у розвитку політичного життя в країні. **П.п.**, як правило, лімітований у часі та орієнтований на певний результат, враховує взаємодію політичних акторів. Виділяють базові **П.п.**, які відображають вектор діяльності населення та владних інституцій, і периферійні **П.п.**, які характеризують певні відносини у соціально-політичній системі, які не мають вагомого впливу на політичний режим, циркуляцію еліт, відносини влади. **П.п.** проходить три стадії: функціонування, розвитку і занепаду (коли відцентровані та дезінтеграційні тенденції є домінуючими, рішення політичних еліт не виконуються, режим втрачає легітимність і стабільність). /Н.Васильєва/

Політичний режим (лат. *processus* – просування) – сукупність характерних для певного типу держави *політичних відносин*, застосованих органами влади засобів і методів, сформованих відносин *державної влади* і *сусп-ва*, пануючих форм *ідеології*, соціальних і класових взаємовідносин, стану *політичної культури* сусп-ва. Одночасно **П.р.** – середовище й умови політичного життя сусп-ва, інакше кажучи, відповідний політичний клімат, що існує в сусп-ві на певному етапі історичного розвитку. Основними видами **П.р.** є: тоталітарний, посттоталітарний, демократичний, авторитарний і султаністський (крайня форма патримоніального спадково-родового володарювання). /Ф.Рудич/

Політичний ризик – перешкода у діяльності будь-якого суб'єкта політичної діяльності (політика, партії, групи впливу і тиску, ініціативної групи, асоціації, соціально-політичного руху, держави тощо) при прийнятті та реалізації рішень і програм у відповідності зі своїми інтересами, які й визначають характер, природу **П.р.** У залежності від рівня суб'єктів, на які впливають **П.р.**, останні можна поділити на макро- і мікроризики. Виходячи з критерію легальності/легітимності (йдеться про законність) правочинність дій політичних суб'єктів **П.р.** можна поділити на легально-урядові і екстролегальні. Легально-урядовий ризик є прямим наслідком поточного політичного процесу, який містить, напр., такі події, як демократичні вибори. Екстролегальний ризик означає будь-яку подію, джерело якої перебуває поза легітимними структурами (терори, саботаж, військовий переворот, революція тощо). /В.Кривошеїн/

Політичний ринок – система взаємодії конкуруючих політичних сил (суб'єктів політичних відносин), які змагаються за право розпоряджатися часткою політичної влади, яка їм довіряється пересічним громадянином під час виборів. /Я.Турчин/

Політичний розвиток – перехід від певного політичного стану до якіснішого на базі удосконалення *політичних інститутів* і підвищення рівня *політичної культури* сусп-ва. **П.р.** передбачає зміцнення національного суверенітету та цілісності країни, політичної стабільності, формування усталеної структури врядування, спадкоємність влади. **П.р.** сприяє спроможності дер-

жави мобілізувати наявні ресурси на сталий розвиток сусп-ва. **П.р.** слід розглядати як прогрес до демократії, розширення можливостей участі народу у політичному житті на засадах свободи об'єднань і свободи слова. Було б не коректно визначати **П.р.** як незворотний процес. Не в усіх країнах відбувається **П.р.**, деякі країни перебувають у процесі політичного занепаду й застою, а деякі – у стані політичного екстремізму, тоталітаризму. /Я.Турчин/

Політичний символ (гр. *symbolon* – знак) – знак, що виконує комунікативну функцію, що встановлює зв'язок між особою і владою. До **П.с.** відносяться: прапор, герб, гімн держави, лозунги, святкові дати, політичні ритуали. Для кожної *політичної культури* притаманні свої **П.с.** Засвоєння їх змісту та значення здійснюється у процесі *політичної соціалізації*. /С.Наушкіна/

Політичний стереотип (дав.-гр. *στερεός* – твердий, об'ємний і *τύπος* – «відбиток») – спрощене, схематизоване, аксіоматичне й емоційно забарвлене уявлення про той чи ін. суб'єкт *політики*, соціальне чи *політичне явище*. Термін запровадив амер. публіцист У.Ліннман («Громадська думка», 1922 р.) для визначення упереджених уявлень (навіяних, в основному, діями масової культури) про *політичні партії*, політичних діячів, різні етнічні, професійні групи тощо. Унікальна сутність цього феномена полягає в тому, що він відображає характерні особливості взаємодії індивіда (мас) із соціальним середовищем. Ці особливості пов'язані із спотвореннями, неточностями, узагальненнями в оцінках соціальних об'єктів. Саме тому **П.с.** часто не дозволяють особистості самовиразитися у суспільно-корисній та політичній діяльності. /О.Трухан/

Політичний темперамент – поняття, яке стосується поділу партій на лівих і правих. Для *лівих* характерним є такий набір цінностей: пацифізм, антирасизм, антикапіталізм (виступ проти «дикого ринку»), пріоритет колективної форми власності. *Праві* відстоюють усталені порядки, повагу до них, культурну ієрархію, приватну власність як засаду господарювання та функціонування сусп-ва. /Г.Кільова/

Політичний тероризм – опозиційна діяльність екстремістських організацій чи окремих особистостей, метою яких є систематичне чи одиничне застосування насилля (чи його загрози) для залякування органів влади та населення. /Ю.Шайгородський/

Політичний тиск – метод політичної боротьби, який застосовує засоби тиску з метою примусити протилежну сторону прийняти певне політичне рішення (заяви протесту, депутатські запити, кампанії в пресі, мітинги, демонстрації, акти громадянської непокорності тощо). /Я.Турчин/

Політичний хеппенінг – гумористична форма *політичного протесту*. Знаходить втілення у театралізованих масових діях, що мають політичну спрямованість, сатиричних назвах квазіпартійних організацій (напр., Партія любителів пива, рух «Субтропічна Росія»). /Р.Мирський/

Політичні актори – суб'єкти політичного процесу: організації, окремі особи, включені у політ. процес. Див.: *Суб'єкт політики*. /М.Школяр/

Політичні відносини – відносини між суб'єктами політики у процесі завоювання та утримання політичної влади, реалізації суспільних інтересів у сфері політики. /Є.Тихомирова/

Політичні групи впливу – групи людей, які прагнуть чинити тиск на законодавців, громадськість тощо, для того, щоб просувати власні ідеї та підвищувати свій добробут. /Л.Доцяк/

Політичні дебати – офіційно встановлений порядок обміну думками і аргументами з приводу актуального політичного питання. Найпоширенішими формами **П.д.** у політичній практиці є: парламентські, міжпартійні та внутріпартійні. **П.д.** складаються з трьох етапів: виступи промовців і обґрунтування ними власної т.з.; обмін репліками і відповіді на запитання; заключне слово промовців. /У.Яцишин/

Політичні засоби – сукупність методів і способів здійснення політичної діяльності. /М.Поліщук/

Політичні інтереси – чинники суспільної діяльності людей, їх спільнот та об'єднань, спрямовані на здобуття, утримання або перерозподіл державної влади. /А.Сіленко/

Політичні інститути – сукупність організацій та установ, які упорядковують політичні та ін. відносини у сусп-ві з допомогою матеріальних та ідейних засобів (напр., держава, політичні партії, неформальні об'єднання). /Н.Хома/

Політичні конфлікти – зіткнення, протиборство різних соціально-політичних сил, суб'єктів політики у їх прагненні реалізувати свої інтереси та цілі, пов'язані із боротьбою за здобуття влади, її перерозподіл, зміну політичного статусу, а також із політичними перспективами людства. /Я.Комарницький/

Політичні мережі – мережі, які пов'язані з реалізацією політики, з її розвитком. **П.м.** є політичні громади з відносно невеликою кількістю акторів, тісними відносинами й загальною згодою щодо масштабу, цілей і загальних інституційних процесів, які ведуть до певних результатів політики. /Н.Хома/

Політичні орієнтації і установки – емоційно-психологічний компонент політичної свідомості. Вони спрямовані на політичну систему й форми участі в політичному процесі. /О.Красівський/

Політичні переконання – формуються на основі знань, цінностей як сукупність уявлень, які характеризують ідеал особистості. Це бачення того, якою має бути політична система. /В.Кулішов/

Політичні права – можливості людини (громадянина і особи, а щодо деяких прав – тільки громадянина) вільно пересуватися, вибирати місце проживання, об'єднуватися у політичні партії та громадські організації, брати участь в управлінні державними справами, вільно обирати та бути обраним в органи державної влади та місцевого самоврядування, мати доступ до державної служби, збиратися мирно, без зброї для проведення мітингів, демонстрацій, звертатися до органів державної влади, посадових осіб та ін. /Н.Коваліско/

Політичні прихильності

Політичні прихильності – відносно стійкі психологічні орієнтації та переконання, які посилюють політичні думки та електоральну поведінку. /Ю.Шайгородський/

Політичні сили – формальні або неформальні об'єднання суб'єктів політики, які відображають і захищають інтереси певних соціальних груп і верств населення, а також свої власні інтереси; угруповання, здатні впливати на державну владу, а в певних умовах і захищати її або встановити контроль над нею. /О.Дацаківська/

Політичні субкультури – моделі політичної культури, відмінні одна від одної. Серед найбільш значних в політології виділяють типи **П.с.:** регіональні; соціоекономічні; етнолінгвістичні; релігійні; вікові. /Ю.Тишкун/

Політичні технології (гр. *techne* – мистецтво, майстерність) – сукупність методів і систем послідовних дій, спрямованих на досягнення необхідного політичного результату. /О.Сорба/

Політичні традиції – одна із форм *політичного досвіду*. **П.т.** формуються у результаті діяльності кількох поколінь людей, є однією з найбільш усталених основ їх життя і визначають зразки їх *політичної поведінки*. Збереження та розвиток **П.т.** – одна з умов політичної стабільності сусп-ва та його прогресивного розвитку. Закони та норми, які регулюють суспільні відносини, прийняті у відповідності з національними **П.т.**, сприймаються громадянами не як засіб примусу, а як необхідна умова добробуту. Прикладом є Великобританія, де відданість традиціям фактично визначає високий рівень *політичної культури* цього сусп-ва. Див.: *Консерватизм*. /Ю.Пачковський/

Політичні цінності – етичні та нормативні судження про *політичне життя*, про політичні цілі, на реалізацію яких спрямована *політична діяльність*. **П.ц.** є: законність та порядок, стабільність системи, соціальна справедливість та ін. /Н.Коваліско/

Політолог – фахівець із вивчення сфери політичних відносин (політичної системи сусп-ва, питань внутрішньої і зовнішньої політики та ін.), діагностики, прогнозування політичних процесів та управління ними. /В.Бунь/

Політологія (гр. *πόλις* – місто-державна, дав.-гр. *λόγος* – вчення) – галузь знання, наука, яка вивчає політику, політичні відносини, політичні системи, політичне життя сусп-ва. З т.з. предмета й обсягу знань, які охоплює **П.** революціонізувала від універсалізму античної соціально-політичної думки, коли політика була інтегрована усією суспільною наукою і була частиною філософії; через етап відокремлення науки про державу і право, коли політика, політичні інститути розглядалися головним чином під кутом зору юридичних норм до сучасного етапу, який основну увагу зосереджує на реальних політичних процесах. Основний предмет **П.** – політична влада, яка реалізується у політичних системах та в ін. формах політичних відносин. До основних розділів **П.** відносяться: *1)* теорія політики – свого роду вступ в **П.**, присвячений філософсько-

методологічним основам політики і політичних відносин; 2) історія політичних вчень, яка вивчає генезу політичних ідей; 3) теорія політичних систем та їх елементів: держави, партій, політичних режимів; 4) проблеми політичного лідерства, політичний еліт, політичної культури; 5) взаємодія політики та моралі, політики і релігії; 6) вибори і виборчі системи, електоральна поведінка; 7) конфлікти і кризи у суспільно-політичному житті; 8) теорія міжнародних відносин; 9) проблеми політичного прогнозування, глобалістики, маркетингу та менеджменту, іміджології. У період між Першою і Другою світовими війнами, і особливо після Другої світової війни політичні дослідження стали проводитися в багатьох країнах світу. У 1949 р. була створена Міжнародна асоціація політичних наук. Зросла роль і значення політики як чинника життя людського сусп-ва. Центром міжнародної політики, глобальним миротворцем, міжнародного співробітництва у розв'язанні міжнародних проблем стала ООН. Сучасний стан розвитку **П.** характеризується чітко окресленим її предметним полем, визначенням проблематики і методів дослідження. З'явилося чимало політологічних праць, присвячених актуальним проблемам політичної науки, авторами яких є *І.Алексєєнко, В.Бабкін, В.Бортніков, І.Варзар, С.Василенко, М.Головатий, В.Горбатенко, В.Денисенко, М.Кармазіна, О.Карпунов, К.Кирилюк, О.Кіндратець, Л.Кочубей, В.Кремень, І.Кресіна, А.Круглашов, В.Литвин, М.Михальченко, Л.Нагорна, С.Наумкіна, М.Обушний, А.Пахарєв, М.Примуш, М.Розумний, Ф.Рудич, В.Селіванов, А.Сіленко, В.Смолянюк, Т.Тарасенко, С.Телешун, О.Ткач, В.Ткаченко, О.Туницья, Я.Турчин, В.Цвих, Ю.Шайгородський, Ю.Шаповал, П.Шляхтун, М.Шульга, Г.Щедрова, В.Якушик*. Лише протягом 2001-2014 рр. написано і видано різними авторами понад 20 підручників і навчальних посібників, словників та довідників з **П.** До тих, що виходили раніше, додалися нові часописи «*Політична думка*», «*Нова політика*», «*Людина і політика*», «*Розбудова держави*», «*Політичний менеджмент*», «*Психологія і суспільство*», «*Освіта регіону. Політологія, психологія, комунікації*». Активно досліджують політичні проблеми такі наукові установи, як Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім.І.Ф.Кураса НАН України, Інститут держави і права ім. В.Корецького НАН України, Національний інститут стратегічних досліджень, Інститут проблем міжнародної безпеки, низка суспільно-політичних центрів, в т.ч. Український центр політичного менеджменту, науково-викладацький склад десятків кафедр політології при ВУЗ України. Організаційно політологів країни об'єднує Українська академія політичних наук, Українська асоціація політологів, Асоціація молодих політиків і політологів, Асоціація політичних психологів України. Якщо на 1 січня 2003 р. було захищено та затверджено ВАКом України 47 дисертаційних праць на здобуття наукового ступеня доктора і 261 – на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук, то за останні 10 років відповідно 182 і 1123. Отже, **П.** в Україні заявила про себе як про науку, га-

лузь в системі суспільствознавства, яка успішно розвивається і все помітніше впливає на все політичне життя українського сусп-ва. Політологічні знання активно засвоюються в студентських аудиторіях, а через ЗМІ, друковану продукцію, публічні зустрічі з політиками та політологами поширюються серед найширших верств населення, тим самим формуючи у них політичну культуру і політичне мислення. Подальший розвиток **П.** визначається актуальністю таких проблем, як розбудова громадянського сусп-ва сучасної України, правової, соціальної держави в контексті європейської та світової інтеграції, глобалізації у сфері політики та ін. /В.Піча, Н.Хома/

Політологія практична – розділ *політології*, який здійснює прикладні, порівняльні дослідження *політичних технологій*, вивчає специфіку *політичного маркетингу* та *менеджменту* у різних суспільно-історичних умовах, з'ясовує проблеми ухвалення оптимальних управлінських рішень. /В.Денисенко/

Поліцентризм (англ. *polycentrism*; дав.-гр. *πολύς* – численний + лат. *setrum* – центр зосередження) – наявність у системі міжнародних відносин кількох центрів (найсильніших країн), взаємовідносини яких визначають розвиток світової політики. /В.Ніконенко/

Поліція – організовані громадські сили, які перебувають на службі у *держави*, покликані оберігати закон і громадський порядок. **П.** здійснює правоохоронну діяльність, захищаючи людей і власність, передаючи правопорушників правосуддю, одночасно стримуючи злочинність. /І.Доцяк/

Поляризація політичних агентів – це їх рух від центристських до крайніх політичних позицій під впливом змін політичних ситуацій в країні, політичного, етнічного і релігійного насильства. /У.Яцишин/

Помаранчева революція – масові політичні акції за участі, за даними соціологів, майже 7 млн громадян України, які відбулися в столиці і областях України під час виборів Президента України наприкінці 2004 р. Серед вчених – політологів немає одностайності у визначеності феномену **П.р.** Її оцінки сягають надзвичайно широкої амплітуди – від її розуміння як події, що мала вирішальний вплив на процеси демократизації на всьому пострадянському просторі – до тривіального олігархічного перевороту. Так, амер. професор *Д.Арел* наголошує, що **П.р.** «була найбільш значущою подією у Східній Європі після падіння Берлінської стіни... Суттю революції було творення політичної нації, зміна природи політичного режиму в Україні та переорієнтація напрямків політичного розвитку на «*відкрите сусп-во*». Дехто вважає її «ненасильницьким повстанням», «народним повстанням», «національно-демократичною революцією», «олігархічним державним переворотом», «реформою», «складовою мирної революції, яка почалася п'ятнадцять років тому», процесом «усунення однієї фракції правлячого класу іншою» тощо. /В.Бортніков/

Попереджувальна держава – модель соціальної держави, яка акцентує увагу на інвестуванні в людину та її потенціал, в освіту та знання. Соціальна політика

за цією моделлю не повинна обмежуватися пом'якшенням наслідків соціальної потреби, а має бути спрямована на запобігання її виникненню. /Н.Хома/

Попередні вибори – як правило, це внутрішньопартійні вибори, як напр., в США, що дають можливість виборцям брати участь у доборі кандидата у президенти. На таких виборах виборці обирають делегатів на загальнонаціональний партійний з'їзд демократичної чи республіканської партії, де обирається кандидат на президентську посаду. /О.Красівський/

Популізм (лат. *populis* – народ) – гра державної влади (політичних діячів) із народом, яка характеризується обіцянками різних пільг, демагогічними гаслами тощо, які не будуть в майбутньому виконані. **П.** спекулює на нагальних потребах населення. **П.** характерний для кризового, стагнаційного та транзитного сусп-ва, коли ослаблені політичні інститути, значним є прошарок бідних людей. **П.** широко практикує навішування політичним противникам ярликів, застосування брудних інформаційних технологій і міфів. /Ю.Сурмін, І.Бегей/

Порівняльна політологія – галузь політичної науки, в основі якої лежить вияв подібностей або відмінностей політичних інститутів, процесів і явищ з метою їх кількісної та якісної характеристики, класифікації, упорядкування та практичного використання в іншому соціополітичному середовищі. Див.: *Політологія*. /Д.Яковлев/

Портрет політичний – результат дослідження особистості політичного лідера, який надає уявлення про його статус, професійні й людські можливості, ефективність діяльності, перспективи політичного зростання (якщо йдеться про тогочасне покоління) або історичні масштаби особистості, тієї ролі, яку даний лідер відігравав у політичному процесі (якщо йдеться про політичного діяча минулого). Витоки політичного портретування пов'язують, передусім, із психоаналітичними дослідженнями, які здійснювали З.Фройд, У.Булліт, Г.Лассвелл, Е.Еріксон та їхні послідовники. При створенні **П.п.** такі компоненти як інформаційний (опис фактів, подій і коментар до них), ідеологічний (змістовна інтерпретація свідчень про лідера), аксіологічний (оціночні судження експертів) та психологічний (результати психодіагностики особистості лідера). Вихідним моментом у створенні **П.п.** будь-якого типу є аналіз біографій. /Т.Панченко/

Посади політичні – один із трьох видів посад у сфері державного управління, що обіймаються політичними діячами (політиками), які забезпечують вироблення та реалізацію державної політики. Політичний характер **П.п.** визначається не лише партійністю особи, яка займає цю посаду (саме така ситуація є нормою у державотворчій практиці багатьох демократичних країн світу), а й такими особливостями: **а)** особливим порядком призначення на посаду; **б)** особливим порядком звільнення з посади; **в)** особливими рисами відповідальності, яка має ознаки публічної (тобто відповідальність перед громадськістю, главою держави, парламентом) за наслідки діяльності. В Україні уперше офіційний статус **П.п.** був запроваджений Указом Президента України «Про чергові заходи щодо подальшого здійснення адміністративної

Послідовне голосування

реформи в Україні» від 29 травня 2001 р., згідно якого цей статус надано членам Кабінету Міністрів України. Крім цих осіб, сьогодні цей статус надано заступникам міністрів. /В.Малиновський/

Послідовне голосування – голосування, за яким наявні пропозиції розставляються у якійсь певній природній послідовності. Потім кожному з них послідовно порівнюють зі статус-кво, починаючи з одного з крайніх варіантів. Голосування триває, доки котрийсь варіант набере більшість голосів, порівнюючи зі статус-кво. /Л.Доцяк/

Постійна армія – організація армії на основі залучення на військову службу професійних військовослужбовців під безпосереднім контролем уряду. Повністю професійні регулярні армії – характерна риса та важлива опора влади сучасної національності країн. /Ю.Тишукун/

Постімперіалізм – концепція, згідно з якою закінчення колоніалізму після Другої світової війни і поява безлічі великих економічних і політичних національних об'єднань пов'язані з припиненням експлуататорських відносин, характерних для націй у період імперіалізму з кінця XIX до середини XX ст. Ця ідея розроблялась особливо активно зі середини 1970-х рр. амер. політологами Р.Склярм і Д.Беккером. /В.Кулішов/

Постіндустріальне суспільство – фаза історичного розвитку, яка приходить на зміну індустріальній цивілізації. Виникає **П.с.** в останню чверть XX ст. Провідна сфера економіки – сфера послуг (перша за все наука і освіта). У такому сусп-ві функціонує високорозвинута ринкова економіка, яка ефективно використовує науково-технічну революцію (НТР), автоматизацію та інформаційно-комп'ютерні технології. Основою розвитку **П.с.** є бурхлива НТР, теоретичні знання та *інформація*, компетентність і професіоналізм, зріла *демократія*. Провідну роль у **П.с.** відіграють університети (як центри наукових знань), науково-технічні спеціалісти. Див.: *Суспільство; Індустріальне суспільство*. /В.Кулішов/

Посткапіталізм – прогнозована нова форма несоціалістичного суспільства, в якому капіталізм не буде більш панівним базисом економічної організації, а колишня конфронтація між капіталом і працею – головною основою політики (напр., Р.Дарендорф, 1959 р.). Ідея такого сусп-ва споріднена поняттю заснованого на знаннях постіндустріального сусп-ва, де панівний клас швидше професійний, ніж традиційний капіталістичний. /В.Кулішов/

Постмодерн – у часовому вимірі період кін. XX – поч. XXI ст. /Н.Хома/

Постмодерний світ – сучасний світ, який організовує своє безпекове середовище на принципах відкритості, прозорості, взаємної залежності. /А.Сіленко/

Постмодернізм у політичному житті – перехід від політики, побудованої на ґрунті національних країн, до політики, яка враховує глобальний характер міжнародних відносин, процеси глобалізації всіх сфер суспільного життя людства, появу епохи активного політичного плюралізму, розпаду соціально-політичної цілісності, «розсіювання» політичної реальності, визнає самоцін-

ність і рівноправ'я різних стилів політичного мислення, політична багатомовність, прагне створити абсолютно новий політичний простір. Див.: *Глобалізм; Плюралізм політичний; Політичне життя, Толерантність. /А.Сіленко/*

Постколоніальна країна – країна, яка виборола незалежність внаслідок процесу деколонізації після Другої світової війни. Іноді таку країну ще називають країною, що розвивається. */І.Доцяк/*

Пострадянський простір – територія колишнього СРСР, на якій після його розпаду утворилися нові незалежні країни. Термін ввійшов у вжиток після публікації у «Независимой газете» в 1992 р. статті *А.Бразаускаса* «СНГ как постколониальное пространство». Розвиток країн пострадянського простору характеризується нерівномірністю та різноспрямованістю: від орієнтації на демократичні цінності до спроб відновлення різноманітних форм авторитаризму та тоталітаризму, що є об'єктивною передумовою його внутрішньої суверенності. */В.Савка/*

Посттоталітарне суспільство – сусп-во перехідного типу, яке спонтанно переборює негативні наслідки конкретної тоталітарної системи і прямує до природноісторичного стану. На такому шляху знаходиться нині й Україна. Див.: *Тоталітаризм. /І.Танчин/*

Потенціал другого удару (стратегічна теорія) – здатність країни, що захищається, витримати ядерний «перший удар» і забезпечити контрудар достатньої сили, щоб нанести масивні руйнування агресору. Протягом 1960-х рр. США і СРСР прагнули підтримувати **П.д.у.** як збільшення своїх ядерних арсеналів, так і захистом ядерної зброї, розташовуючи її в підземних бункерах, на ядерних підводних човнах і на бортах літаків. Результатом мати **П.д.у.** було прискорення гонки озброєнь. Див.: *Ядерне стримування. /В.Піча/*

Права людини – певні можливості громадян, які законодавчо закріплені в сучасних країнах. Згідно *Т.Г.Маршаллу*, можна виділити три групи прав: *громадянські* – право на життя, повагу гідності, особисту недоторканість, таємницю листування та ін.; *політичні* – право обирати та бути обраним в органи влади, об'єднуватися у політичні партії, проводити мирні збори, походи тощо; *соціальні й економічні* – право на власність, підприємницьку діяльність, працю, соціальний захист, достатній життєвий рівень, охорону здоров'я, житло, страйк, освіту тощо. Див.: *Громадянські права. /О.Кресін/*

Правий радикалізм – практична і теоретична орієнтація політики правого спрямування, метою якої є принципова зміна сусп-ва й політичної структури засобами рішучих, кардинальних дій. До правого радикалізму в першу чергу належить конструктивний націоналізм. */М.Бучин/*

«Правий сектор» – стихійна організація, яка сформувалася після спроби жорстокого розгону «Беркутом» Київського Майдану 30 листопада 2013 р. Це утворення поєднало в собі безліч об'єднань правого спрямування: «Тризуб ім. Степана Бандери, «Патріоти України», «Білий молот», УНА-УНСО» тощо. 19

січня 2014 р. саме активісти «П.с.» розпочали наступ на вул. Грушевського, який переріс у жорсткий і тривалий спротив із силовиками, що викликав переполох у політичному житті країни. Керівники «П.с.» заявили, що завдання руху – завершення української національно-визвольної революції, модернізація політичної системи, переформатування країни в новому вигляді. Поява «П.с.» засвідчила, що парламентські політичні партії відстають від сусп-ва, його запитів, інтересів, що актуальним стає вихід за межі парламентської політики. Лідер «П.с.» *Д.Ярош* балотувався в 2014 р. в Президенти України. /*О.Панков*/

Правляча еліта (фр. *elite* – кращий, відбірний) – неоднорідна соціальна група (чи сукупність груп), яка займає привілейоване становище в країні, володіє владою та можливістю впливу на сусп-во. /*Я.Турчин*/

Правляча партія – партія, яка стоїть при владі певний час, формує на всіх рівнях урядові структури. /*Ю.Шведа*/

Правляча політична еліта – меншість сусп-ва, достатньо самостійна, відносно привілейована група (або сукупність груп), яка має відповідні психологічні, соціальні та політичні якості й бере безпосередню участь у формуванні та реалізації політичних рішень, пов'язаних із використанням влади, у здійсненні стратегії розвитку сусп-ва в цілому. **П.п.е.** України, яка нині прийшла до влади, в усякому випадку значна її частина, має переважно те ж саме коріння, що й та, що від влади відійшла. Це і депутатський корпус парламенту, і адміністративно-управлінська еліта, і еліта судової влади, і дипломатична еліта, і лідери більшості політичних партій, громадських рухів, керівники аналітичних, політологічних центрів, фондів тощо. /*О.Сорокопуд*/

Право – система встановлених або санкціонованих державою загально-обов'язкових правил поведінки (норм), які виступають регулятором суспільних відносин. /*О.Кресін*/

Право голосування – право подати свій голос на виборах. Загальне виборче право – це феномен ХХ ст. **П.г.** на виборах мають громадяни України, які досягли на день їх проведення 18 років. Не мають **П.г.** громадяни, яких визнано судом недієздатними. /*О.Кресін*/

Правова держава – суверенна, політико-територіальна організація публічної влади, яка базується на принципах поваги до особи й недоторканості її прав і свобод, верховенства права, дотримання закону. **П.д.** є системою органів та інститутів, які гарантують та охороняють нормальне функціонування громадянського сусп-ва. Важливими рисами **П.д.** є взаємна відповідальність держави і громадянина, поділ влади на законодавчу, виконавчу та судову; наявність ефективних форм контролю за здійсненням законів. **П.д.** – форма державного суверенітету народу, тобто реалізація його природного права на вільне об'єднання в політичний союз. /*А.Гарбадин*/

Правова політика – система цілей і засобів їх досягнення певними політичними інститутами у правовій сфері сусп-ва. Для політології інтерес ста-

новлять зміни законів і правових актів, які суттєво змінюють правовий статус суб'єктів і об'єктів політики, індивіда відносно держави і сусп-ва, реформи виборчого законодавства, конституційні зміни прав і свобод тощо. /В.Бєбик/

Право народів на самовизначення – 1) вільний вибір нацією державного устрою аж до відокремлення та формування своєї самостійної держави, що передбачає свободу вибирати інститути і символи державності; 2) самостійність у розв'язанні економічних та ін. питань свого розвитку, якщо нація перебуває в добровільному об'єднанні з іншими націями в одну державу. /О.Кресін/

Право на самовисування – згідно з Копенгагенським документом ОБСЄ (1990 р.), одним з основних громадянських і політичних прав є право балотуватися на виборчі посади. /Л.Вдовичин/

Правопорядок – стан фактичної упорядкованості суспільних відносин, який складається за умов законності. /О.Кресін/

Правосвідомість – вид (форма) суспільної свідомості, який містить в собі сукупність поглядів, почуттів, емоцій, ідей, теорій, які відображають ставлення людини, сусп-ва в цілому до права, форм і методів правового регулювання. /О.Кресін/

Прагматизм в політиці (дав.-гр. – *πράγμα*, родовий відмінок – *πράγματος* – дія) – ідеологічна установка, яка визначає істинність за одержаним позитивним результатом, практичному успіху. У політиці **П.** враховує, на відміну від науки, також й ірраціональну складову політичної свідомості. На рівні прагматичного вирішення суб'єктом політики проблеми обирається та модель, яка є найоптимальнішою для політичної структури. /Т.Нагорняк/

«Празька весна» – період чехословацької політики, під час якого реформістські елементи керівної Комуністичної партії на чолі з *О.Дубчеком* зменшили цензурні обмеження, заохотили формування незалежних груп тиску й прагнули здобути незалежну від Москви зовнішню політику. Цей період продовжувався з січня до серпня 1968 р., коли війська Варшавського договору окупували Чехословаччину. /А.Лозинський/

Праймериз (англ. *primary* – первісний, первинний) – пробне голосування напередодні майбутніх виборів. Це амер. політичний винахід початку ХХ ст., законодавчо оформлений у США в 1901 р. **П.** – не просто попереднє голосування для прогнозу результатів майбутніх виборів. У США, як відомо, за місця в Конгресі й за президентське крісло, як правило, конкурують дві великі партії: демократична й республіканська. Перед виборами обговорюються шанси на перемогу у виборах шерегу кандидатів, зокрема на посаду президента, виявляючи, кому з кандидатів від тієї або ін. партії віддасть голоси більша кількість виборців на загальнонаціональних виборах. Вирішується ця проблема під час **П.** Саме їхні результати є основним критерієм висування кандидата на посаду президента від відповідної партії. Причому підсумок **П.** – обов'язковий для реалізації даною політичною силою. /О.Петров/

Предмет політології – сукупність проблем про становлення і розвиток зарубіжної та вітчизняної політичної думки, про державу, владу, політику, політичне життя, політичну систему сусп-ва, владний розподіл цінностей, політичні процеси, способи взаємодії в них учасників, які вивчає політична наука. /Я.Турчин/

Представник влади – особа, яка перебуває на службі в органах *державної влади* і здійснює функції зазначених органів. Має статус державного службовця. /Л.Колосовська/

Представницький орган місцевого самоврядування – виборний орган (рада), який складається з депутатів і відповідно до закону наділяється правом представляти інтереси територіальної громади та приймати від її імені рішення. /Л.Колосовська/

Президент (лат. *praesidens* – той, хто сидить попереду) – *глава держави* у більшості країн із республіканською формою правління. Повноваження **П.** зводиться до чотирьох основних функцій: у сфері управління; законодавча ініціатива; у сфері зовнішньої та воєнної політики; надзвичайні повноваження. Глава держави у багатьох країнах є головнокомандувачем збройних сил. /Л.Танчин/

Президент України – *глава держави*; обирається громадянами України строком на 5 років на основі загального, рівного і прямого виборчого права при таємному голосуванні. Відповідно до Конституції України **П.У.** може бути громадянин України, який досяг 35 років, має право голосу і проживає в Україні протягом десяти останніх перед днем виборів років, володіє *державною мовою* (ст. 103). Одна і та ж особа не може бути **П.У.** більше двох термінів під-ряд. Новообраний **П.У.** вступає на пост з моменту складання присяги народу на урочистому засіданні ВРУ не пізніше 30 днів після обрання. Текст присяги наведений у ст. 104 Конституції України. Першим всенародно обраним **П.У.** був *Л.Кравчук*. У 1994 р. **П.У.** став *Л.Кучма*, який у 1999 р. був обраний на другий термін. На виборах 2004 р. **П.У.** був обраний лідер «помаранчевої революції» *В.Ющенко*. В 2010 р. **П.У.** став *В.Янукович*, який після подій 18-20 лютого 2014 р. втік до РФ. 25 травня 2014 р. **П.У.** став *П.Порошенко*. **П.У.** є главою держави і виступає від її імені. **П.У.** є гарантом державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина. /Л.Танчин/

Президентська форма правління – президентська влада, спрямована на повне і послідовне здійснення державної політики і прийнятих законів, покликана забезпечувати їх міцність і непорушність. Уперше президентська форма правління була запроваджена у США, де у 1789 р. першим Президентом країни було обрано *Дж.Вашингтона*. Вважається, що **П.ф.п.** відображає специфіку політичного розвитку сучасного сусп-ва, яке закономірно вимагає встановлення сильної інтегруючої та координуючої влади, наділеної широкими повноваженнями і водночас суворо та недвозначно підвладної закону. Уряд за таких умов виявляється більш стабільним, виконавча влада ефективнішою,

здатною до гнучкого й оперативного прийняття рішень, підпорядковується вся вертикаль влади Президенту, влада є певною мірою персоналізованою, коли можна спитати з тієї чи ін. конкретної особи, як здійснюється, реалізується влада. Див.: *Президент. /І.Танчин/*

Прем'єр-міністр (фр. *premier ministre*) – глава уряду, голова ради, кабінету міністрів. В окремих країнах (напр., в Німеччині, Австрії) таку особу називають канцлером. У деяких президентських республіках (напр., у США) посади **П.-м.** не існує, а уряд очолює безпосередньо Президент. */І.Танчин/*

Прем'єр-міністр України – керівник виконавчої влади, який керує роботою КМУ, спрямовує його на виконання програми діяльності КМУ, схваленою ВРУ. Щороку КМУ звітує перед парламентом про свою роботу. Протягом строку повноважень КМУ основним інструментом впливу ВРУ на його діяльність є здійснення парламентського контролю. Див.: *Парламентовий контроль. /І.Танчин/*

Прес-реліз (від «преса» та англ. *release* – випустити з друку) – документ, в якому організація чи публічна особа подає інформацію про певну подію або захід до ЗМІ. */М.Мицук/*

Прес-служба – підрозділ держустанови, органу влади, політичного лідера, політичної партії, суду, корпорації, великої або середньої фірми, що здійснює взаємодію даної структури з пресою та ін. ЗМІ. До ін. видів діяльності **П.-с.** відносять: створення інформаційного банку даних фонотеки, відеотеки, що віддзеркалюють суспільно-значущу діяльність організації; постійний моніторинг інформаційного простору; розробка PR-проектів і PR-програм; організація прес-конференцій, інформаційно-аналітичне забезпечення співробітників організації з питань, що торкаються їх інтересів, тощо. */К.Алексенцева-Тімченко/*

Преференції виборців – політ. симпатії виборців, які визначаються економічною та політичною ситуацією в країні, можливостями особистої самореалізації в процесі виборів. Виборець обирає з програм, запропонованих різними партіями, ту, яка найбільше відповідає його політичним та економічним інтересам. Виборці зі змінними преференціями – це мобільні в соціальному та політичному сенсі громадяни. Сільське населення голосує більш традиційніше, ніж міське. **П.в.** залежить також від характеру електорату. Вирізняють структурований і неструктурований тип виборця. Неструктурований електорат частіше змінює свої преференції. */Ю.Шведа/*

Прикладна політологія – галузь науки про політику, яка безпосередньо стосується процесів практичного здійснення політики. На базі **П.с.** виникають й розвиваються такі напрямки політології, як партологія, кратологія, іміджологія, політична конфліктологія, політичний аналіз, прогнозування, політична інженерія. Актуальним є розвиток **П.п.**, як науки і навчального предмета в Україні. */В.Денисенко/*

Примус – психологічний, моральний та фізичний (насиленницький) вплив уповноважених органів держави на особу з метою примусити її діяти в інтересах держави. /Л.Скоциляс/

Примус політичний – дія однієї політичної сили на ін. з метою підпорядкування її своєму впливові. Найчастіше **П.п.** застосовується за умов тоталітарних режимів. **П.п.** передбачає, що об'єкт впливу підкоряється суб'єкту проти своєї волі через побоювання можливого використання санкцій проти нього. У сучасному сусп-ві **П.п.** можуть здійснювати як державні, так і недержавні політичні інститути й суб'єкти політичних відносин (партії, рухи, політичні лідери тощо). Розрізняють відкритий і тінювий, прямий і маніпулятивний, легітимний і нелегітимний **П.п.** /Л.Скоциляс/

Принцип суспільної солідарності – засада розвитку сучасного сусп-ва, за якою воно має реагувати на будь-які соціальні проблеми як єдина система, усередині якої відбувається перерозподіл суспільних благ від більш сильних індивідів до менш сильних. Насамперед шляхом перерозподілу грошових коштів через систему податків і соціальної допомоги. **П.с.с.** можна також розглядати і як систему перерозподілу соціальних ресурсів (зокрема, доступ до освіти, культури, соціальних комунікацій, охорони здоров'я тощо). /Н.Хома/

Принцип соціальної справедливості – принцип, пов'язаний із розподілом і перерозподілом благ, регулюванням ринково-господарських відносин, забезпеченням основних політичних, економічних та соціальних прав і свобод, соціальним захистом населення. /Н.Гайдук/

Принципи місцевого самоврядування – основні засади здійснення місцевого самоврядування, серед яких: народовладдя; законність; гласність; колегіальність; поєднання місцевих і державних інтересів; виборність; правова, організаційна та матеріально-фінансова самостійність у межах повноважень визначених законами; підзвітність і відповідальність перед територіальними громадами їх органів і посадових осіб; державна підтримка та гарантії місцевого самоврядування; судовий захист прав місцевого самоврядування. /Л.Колосовська/

Принципи соціального партнерства – це основні засади здійснення соціального партнерства: дотримання норм законодавства; повноважність представників сторін; рівноправ'я сторін в свободі вибору і обговоренні питань, які складають вміст колективних договорів і відносин; добровільність сторін в прийнятті на себе зобов'язань; систематичність контролю і відповідальність за виконання зобов'язань. /В.Варинський/

Природне право – у політичних концепціях Нового часу – сукупність прав, які людина отримує разом із народженням. Тобто, незалежно від будь-яких домовленостей, або ж існування політичних правових інституцій, **П.п.** проголошують універсальними, вони вказують на властивий зміст будь-якої правової системи. /Л.Мандзій/

Пріоритет прав і свобод людини – гарантія законодавчого закріплення прав, свобод людини та їх захист виконавчою владою. /*О.Кресін/*

Прогнозування політичне – наукове дослідження (передбачення) перспектив конкретного політичного суб'єкта, політичної ситуації та політичного процесу загалом. Проте деякі сучасні політики звинувачують суч. політологів в нездатності своєчасно передбачати важливі для усього світу події. Див.: *Політичний аналіз; Прогностика. /Л.Климанська/*

Провідна партія – партія, що домінує в парламенті, уряді та країні протягом кількох десятиліть, урядуючи чи то сама, чи то як провідний партнер коаліційних урядів. Прикладами таких партій є Християнсько-демократична партія в Італії, Ліберально-демократична партія в Японії (хоч у 1990-х рр. обидві партії втратили свій вплив) та Індійський національний конгрес. /*Ю.Шведа/*

Провідні соціологічні центри з досліджень політики: Інститут соціології НАН України (відділ політичної соціології), Київський міжнародний інститут соціології (КМІС), Національний інститут стратегічних досліджень при АП і РНБО, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України, Київський інститут проблем управління ім. Горшеніна, Український центр політичного менеджменту, Фонд «Демократичні ініціативи», Центр соціальних і маркетингових досліджень SOCIS, Центр соціологічних і політологічних досліджень «СОЦІОПОЛІС», Центр «Соціальний моніторинг», Київський центр політичних досліджень і конфліктології (КНПДІК), Міжнародний центр перспективних досліджень, Український незалежний центр політичних досліджень, Центр стратегічних досліджень та ін. /*Н.Коваліско/*

Прогностика (гр. *prognos* – передбачення) – теорія розробки прогнозів, методологія і методика дослідження динаміки та перспектив розвитку різноманітних процесів і явищ. Поява прогностики відрізняється від прогнозування як практики. /*Л.Климанська/*

«Програма Нанна-Лугара» – програма, у рамках якої від початку 1990-х на кошти США ліквідовувалися надлишки російських ядерних боєприпасів, утилізувалися застарілі стратегічні ракети, а також знищувалися запаси хімічної та біологічної зброї. Чинність цієї угоди, укладеної 1991 р., подовжували двічі – у 1999 і 2006 рр. Термін нинішніх домовленостей минув у травні 2013 р. Російська сторона оголосила, що більше не потребує фінансової допомоги США і сама спроможна впоратися із завданнями, що виконуються в рамках **П.Н.-Л.** /*Я.Турчин/*

Програма політична – викладення основних положень діяльності політичних інститутів, партій або організацій на певну перспективу, а також визначення вихідних параметрів, проміжних етапів і кінцевих пріоритетів в соціально-політичному розвитку країни. Розрізняють **П.п.** – максимум (визначає кінцеві цілі, загальні завдання, принципи, стратегії й тактики) і **П.п.** – мінімум (включає найближчі завдання, форми й методи їхнього рішення). /*В.Соболев/*

Проект політичний – комплекс заходів, спрямованих на розв’язання конкретних політичних проблем, що окреслюють необхідні для цього підходи й технології. /Д.Акімов/

Проект Twinning – програма підготовки центральних органів влади України до цілеспрямованої адміністративної співпраці з європейськими структурами. З цією метою укр. уряд у жовтні 2004 р. створив, а 2006 р. у новій редакції затвердив Головну службу політичного аналізу в структурі Секретаріату Президента (нині – Адміністрація Президента) і Групу аналізу політики при Апараті Прем’єр-міністра. Створені аналітичні структури є інституціональною основою для реального управління процесами інтеграції України до ЄС, оптимізації системи підготовки, прийняття та реалізації, як внутрішньополітичних, так і зовнішньополітичних рішень і програм). Див.: *Аналіз політики і Політичний аналіз.* /Ю.Скобельський/

Проектування політичне – складова частина політичного прогнозування, яка науково обґрунтовує варіанти можливого розвитку політичних процесів і явищ. **П.п.** може бути як регіональним, так і глобальним. /Л.Климанська/

Проектування політичної реальності – це процес комунікативного впливу на сприйняття політичних подій і процесів у масовій свідомості. **П.п.р.** спирається, з одного боку, на особливості сприйняття політичної реальності окремою особою та механізми самоорганізації комунікативного простору, а з другого боку, на можливості та ресурси втручання в цей процес. **П.** – це цілераціональний спосіб дії, це вплив на громадську думку з метою викликати у людей комплекс певних емоцій та бажань. Ефективність проектування вимірюється «коефіцієнтом попадання» в ціль, тобто ступенем реалізації раціонально поставленої мети. /Л.Климанська/

Прозорість державної політики – принцип, згідно з яким система державної влади гарантує громадянам можливість одержувати інформацію про змістовне навантаження державного управління та вплив управлінської діяльності на сусп.-во. **П.д.п.** є спроможністю забезпечити високий рівень обізнаності та зрозумілості громадянами та їх об’єднаннями державно-управлінської діяльності. **П.д.п.** передбачає також наявність жорсткого механізму громадянського впливу на сферу державного адміністрування через представницькі інститути. /С.Андрейчук/

Прокламація (лат. *proclamatio* – проголошення, заклик) – 1) духовне звернення агітаційного характеру (напр., листівка); 2) урочисте проголошення, обнародування; 3) у деяких країнах – указ, виданий главою країни або урядом. /Г.Світа/

Пропаганда (лат. *propaganda* – те, що підлягає розповсюдженню) – 1) розповсюдження політичних, соціологічних, філософських, науково-технічних знань, художніх та ін. ідей з метою їх впровадження в *суспільну свідомість* і активізацію масової практичної діяльності; 2) політична або ідеологічна *пропаганда* з 330

метою формування певного світогляду людини, в т.ч. й релігійного. Як різновид публічної діяльності з'являється вже в стародавньому світі. Сам же термін «**П.**» запровадив у XVI ст. Папа Римський *Климент VIII* на означення методів просування католицизму. Надалі цей церковний термін (у роки Великої французької революції) набув політичного забарвлення, звучання. /*В.Полторак/*

Пропорційна виборча система – система виборчого права, за якої головування за кандидатів проводиться за партійними списками. Розподіл мандатів між партіями здійснюється відповідно (пропорційно) до кількості голосів, поданих за кожен партійний список у кожному виборчому окрузі. Уперше в Україні за системою пропорційного представництва проходили вибори до Верховної Ради у 2006 р. /*В.Бортніков/*

Проросійський націоналізм – ідеологія, що бачить українців частиною однієї «руської» нації, до якої належать великороси, малороси й білоруси. /*М.Бучин/*

Простір електоральний (лат. *elector* – виборець) – територія, яка характеризується регіональними відмінностями й особливостями у період виборчої кампанії, що виявляються у взаєминах головних учасників і агентів електорального процесу. /*Л.Четверікова/*

Протекторат (лат. *protector* – покровитель, захисник) – **1)** форма правління в Англії у 1953-1959 рр., коли республіку очолював пожиттєвий лорд-протектор; **2)** форма залежності, за якої одна країна формально зберігаючи свій державний устрій і певну самостійність у внутрішніх справах, фактично підпорядковується ін., сильнішій країні; **3)** країна або територія, що перебуває в такій залежності. Захопивши у 1938 р. Судети гітлерівська Німеччина створила **П.** Чехії і Моравії. /*Є.Базовкін/*

Протест політичний (лат. *protestari* – урочисто заявляти, свідчити) – рішуче заперечення проти зовнішнього та внутрішнього політичного курсу правлячої політичної сили; негативне відношення до прийнятих владою рішень. **П.п.** може проявлятися як у насильницькій (бунт, захоплення урядових будинків, органів місцевої влади тощо), так і ненасильницькій (пікетування, мітинги, демонстрації, мирні зібрання, марші протесту тощо) формах. **П.п.** здійснюється у формі звернення до органів влади та її представників або апелявання до громадськості з метою подолання негативних, на погляд протестуючих, суспільно-політичних явищ. /*Ю.Пачковський/*

Протестні акції громадян – одна з важливих форм вияву в країні громадянського сусп-ва, політичної активності його членів щодо захисту своїх громадянських прав, гарантованих Конституцією України. Найбільшим проявом громадянської активності у 2004 р. була Помаранчева революція, а у листопаді 2013 р. – березні 2014 р. – Євролюція, яка поклала край авторитарному режиму *В.Януковича*. Громадянська активність, як правило, пов'язана зі стрімким зростанням невдоволення громадян. У березні 2012 р. кількість **П.а.г.** подолали попередньо зафіксований рекорд 2009 р. і склали 317 заходів. У цілому ж,

Протопартія

число протестів у 2012 р. перетнули позначку 1500. Темп протестному рухові, як зазвичай, задавала столиця: в Києві та області було проведено 417 акцій спротиву. Активно демонстрували непокору й у Харківській області – 191 протест, Крим та Севастополь – 160, Донецьк – 155 та Львівська область – 146. За даними Центру політико-правових реформ зросла і кількість заборон щодо проведення **П.а.г.** Якщо 2011 р., згідно із судовими рішеннями, було скасовано проведення 203 заходів із висловленням невдоволення, то 2012 р. кількість таких рішень збільшилася до 316, тобто зросла у 1,5 рази. Водночас зменшився відсоток успішних оскаржень відповідних заборон у судовому порядку. У той час, як 2011 р. вдалося делегітимізувати сім відповідних заборон, 2012 р. позитивне рішення було прецедентним і ... єдиним. Події, які відбулися 2013 р. в Україні – акція протесту під стінами Київради з ламанням дверей, акція із захисту Десятинного провулку, пов'язана зі збереженням історичного обличчя Києва, штурм громадянами відділків міліції у Врадіївці (Миколаївська обл.) та Києві (Святошинський р-н) через незадоволення діями міліції, народний хід учасників подій у Врадіївці до Києва та ін. засвідчили, що локальні акції з часом можуть об'єднатися й вилитися в щось більше. Підтвердженням цього стала Єврореволюція (листопад 2013 р. – лютий 2014 р.), яка покляла край антинародному, авторитарному режиму экс-президента *В.Януковича*. /*Ю.Пачковський, В.Піча*/

Протопартія (гр. *protos* – перший + партія) – прото – частина слова, яка вказує на первинність, початок в розвитку чогось. Звідси **П.** – праобраз, зародок майбутньої партії. /*Ю.Шведа, А.Панарін*/

Протосоціальна держава – рання, незавершена модель періоду від середини XIX ст. до 30-40-х років XX ст., котра характеризується наявністю елементів соціальної держави (зароджується соціальне законодавство, запроваджуються окремі соціальні гарантії), на основі якої сформувалася сучасна соціальна держава із широким спектром діяльності та суб'єктно-об'єктною структурою. Вона ставила перед собою значно вужчі завдання: не охоплювала питання екологічної безпеки, гендерної рівності, збереження національної самобутності народів, не заохочувалося соціальне партнерство, відсутнє цілісне соціальне законодавство та розвинене громадянське сусп-во тощо. /*Н.Хома*/

Протофашизм – первинний фашизм, пре-фашизм. **П.** – це політична система, в якій ознаки фашизму існують у незавершенній формі. Першим цей термін вжив дослідник фашизму *Ернст Нольте*. /*Ю.Зелена*/

Прудонізм – різновид соціалізму, що ґрунтується на поглядах фр. теоретика анархізму *П.Ж.Прудона*. Критикуючи велике капіталістичне виробництво, Прудон та його послідовники обстоювали ідею увічнення дрібнотоварного виробництва. Відкидаючи політичну боротьбу, політичні партії, страйки і профспілки, прудоністи висували утопічні проекти створення виробничих кредитних і

споживчих асоціацій без грошового товарообміну і мирної ліквідації держави, в якій вони вбачали першопричину соціальної несправедливості. /В.Захожай/

Пряма демократія – демократія без представництва, коли усі питання вирішуються на зборах тих, хто має право їх вирішувати, а комітети та виконавчі органи призначають не шляхом обрання, а напр., жеребкуванням. Сучасні інформаційні технології значно збільшують можливості впровадження **П.д.** Див.: *Демократія; Демократія партICIPативна.* /В.Бортніков/

Псевдокомунікація – тип комунікації, у якій реципієнт запам'ятовує, повторює, переписує окремі слова або речення, не розуміючи навіть поверхневого змісту повідомлення. При **П.** відсутній рух смислів, а є лише рух матеріальної оболонки знаків. /М.Школяр/

Псевдоеліта – частини правлячого класу, представники якого за генетичним кодом не відповідають еліті. **П.** представлена в основному активними люмпенами (люмпенська **П.**) і народом (народна **П.**). **П.** ігнорує управлінські функції, які повинна виконувати еліта. **П.** не управляє, а тільки робить вигляд, що працює на благо народу. Сучасна **П.** – продукт юрби або, як стверджував *Д.Донцов*, «маса, яка сама породжує собі на згубу апостолів черні, які ведуть за своїми егоїстичними примхами». /Н.Хома/

Псефологія – галузь *політичної науки*, яка займається дослідженнями виборів, зокрема поведінки при голосуванні. Термін походить від грецької практики голосування за допомогою написання імен на фрагментах глиняного посуду або каміннях (гр. *psepho* – галька). Він використовується головним чином у політичній науці. /І.Доцяк/

Психологія політики – міждисциплінарна галузь сучасної науки (на стику психології, політології та соціології), яка вивчає психологічні закономірності політичної поведінки людини; зокрема, вплив різних психологічних чинників на політичні дії, і політичних дій на психологічні стани людини тощо, що дозволяє пояснювати політичні явища та передбачати їхній перебіг. Найбільший розвиток **П.п.** отримала у США та Канаді, менше у європейських країнах; в ін. країнах світу, у т.ч. в Україні, перебуває у стані становлення. Науковці, що працюють у цій галузі, досліджують широке коло проблем як зовнішньої політики, так і внутрішньополітичного життя, як от: закономірності і зумовлюючі чинники прийняття політичних рішень, особливості перебігу політичних переговорів, етнічні та міждержавні конфлікти, мотивація політичної активності окремих громадян та соціальних груп і прошарків, формування політичної самосвідомості індивіда, участь громадян у політичних рухах, формування ідеології, політична соціалізація особистості, феномен сприйняття політичних діячів, підтримка громадянами певних політичних сил, феномен політичного лідерства, закономірності прийняття політичних рішень та сучасні політичні технології тощо. /Ю.Вінтюк/

Публіка – соціальна група, члени якої мають спільні інтереси, духовно пов'язані, однак фізично розосереджені, не взаємодіють між собою. На відміну від натовпу публіка може не збиратися разом, а мати зв'язок через ЗМІ. Взаємодіючи, публіка формує громадську думку. /*М.Школяр*/

Публічна влада – влада, представники якої відмежовані від більшої частини населення країни і захищають інтереси пануючого класу. Утримується така влада за допомогою силових і примусових структур (армія, поліція, служба безпеки, суд, тюрми тощо). **П.в.** є основною ознакою сучасної держави як політичного інституту, має тенденцію посилювати соціальну суперечності, розростання адміністративного, чиновницько-бюрократичного апарату. /*Л.Алексєнко*/

Публічна інформація – відображена та задокументована будь-якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших законодавчо визначених розпорядників публічної інформації. /*Н.Хома*/

Публічна політика – політика, за умов якої конкурують різні групи інтересів, різні точки зору щодо розвитку сусп-ва. Саме через **П.п.** в сусп-ві узгоджуються інтереси різних груп внаслідок аналізу альтернативних точок зору, консультацій щодо формування політики, яка має якнайповніше задоволити суспільні інтереси. У *демократичному сусп-ві* конкурують різні групи інтересів, різні точки зору щодо шляхів розвитку сусп-ва. /*А.Руденко*/

Публічна сфера – термін *Ю.Габермаса* для позначення «грамотного буржуазного сусп-ва» (пізніше «сусп-ва» в цілому), здатного діяти як критична противага *державі, державному апарату*. /*В.Грицанюк*/

Публічне громадське обговорення – передбачає організацію та проведення конференцій, семінарів, форумів, громадських слухань, «круглих столів», зборів, зустрічей із громадкістю, громадських приймалень, теле- або радіодебатів, дискусій, діалогів, інтерв'ю, передач теле- і радіомовлення, інтернет-конференцій, телефонних «гарячих ліній», інтерактивного спілкування в ін. сучасних формах. /*В.Грицанюк*/

Публічний політик – політик, який враховує осн. інтереси політико-економічних гравців задля створення збалансованої, тобто консенсусної, а отже й стабільної моделі влади, доступної більшості громадян. /*С.Сандрачук*/

Пульс влади (лат. *pulsus* – удар, поштовх) – своєрідний темп, функціонування влади, її динаміка, ритм або навики, зниження живучості, стійкості, збої у роботі владних механізмів і структур. /*М.Головатий*/

«Путінізм» – характер устрою влади, що сформувався з обранням *В.Путіна* Президентом РФ, де найвище керівництво, парламентарії та урядовці пов'язані

особистою долею зі спецслужбами. В зовнішній політиці «П.» характеризується безперервною боротьбою зі «світовим злом» – націоналізмом, прагненням до панування «Русского мира» над ін. націями і народами, агресивною зухвалістю щодо пострадянських країн, анексією їх територій, насадженням ідей сепаратизму, імпершовінізму тощо. /В.Піча/

Путч (нім. *Putsch*) – збройний, змовний виступ противників існуючої влади з метою здійснити державний переворот і встановити військово-авторитарний режим; захоплення державної влади вузьким колом змовників із використанням підрозділів збройних сил. Див.: *Військове втручання*. /І.Бегей/

Путчизм – політика, що спирається на путчі (збройний виступ групи змовників із метою вчинити державний переворот). /І.Бегей/

Путчисти – учасники путча. /І.Бегей/

Пуш-полівські (англ. *push* – штовхати, *poll* – голосування) **опитування** – політичні піар-технології, активно використовуються в сучасній політичній діяльності. **П.-п.о.** спрямовані не на отримання об'єктивної інформації про громад. думку, а на вплив на опитуваних з метою формування у них певних думок. /О.Петров/

«П'ята колона» – так в Іспанській республіці під час національно-революційної війни 1936-39 рр. називалася агентура генерала *Ф. Франка*, який йшов на республіканський Мадрид чотирма колонами, тоді як п'ята знаходилася в самому місті. **«П.к.»** під час Другої світової війни називали фашистські агентури в різних країнах. Нині **«П.к.»** прийнято називати людей, що живуть у країнах і не є їх громадянами. Це, перш за все, трудові імігранти, частина яких перебуває на території цих країн нелегально. Багато з них є вихідцями з ін. країн, які в чужому для себе культурному середовищі зберігають свою ідентичність, мову, культуру. Ці групи людей й створюють **«П.к.»**. Щодо **«П.к.»** в Україні, то у нас також є група громадян України, які отримавши укр. паспорти, ідентифікують себе як громадяни неіснуючої вже країни – СРСР, або громадян ін. країн пострадянського простору, виступають проти незалежності України. Про це свідчать події в Криму і в деяких регіонах, особливо під час парламентських чи президентських виборів. Певну роль ідеалізованої **«П.к.»** в історії України відігравали і відіграють прихильники КПУ, виставляючи себе борцями за національні інтереси України. Але ці інтереси зводяться до максимального відновлення радянської спадщини на всіх рівнях, до відтворення єдиної держави росіян, українців і білорусів, до відмови від євроінтеграції і закликів до вступу в Митний Союз. В подіях, які пов'язані з приєднанням Криму до РФ у 2014 р. неабияку роль зіграла і **«П.к.»** України. /С. Щудло/

« Р »

Рабство – інституалізоване панування над людьми, які не мають ніякої власності, прав від народження. **Р.** існувало в багатьох сусп-вах з самого початку історії розвитку країн і характеризувалося розмаїттям практики і різними інститутами. **Р.** може існувати і в сучасних умовах, коли над життям, свободою і щастям індивіда здійснює абсолютну владу ін. індивід. /В.Савка/

Рада Безпеки ООН – постійно діючий орган *ООН*, який несе відповідальність за підтримку миру і безпеки, використання *збройних сил* ООН (т. зв. «блакитних шоломів»). Скликається в будь-який час, коли виникає загроза миру. Держави-члени зобов'язані виконувати її рішення. **Р.Б.** складається з 15 учасників, 5 з яких – постійні і володіють правом вето при прийнятті рішень **Р.Б.** (КНР, Росія, США, Франція, Великобританія), а 10 – обираються Асамблеєю **Р.Б.** на дворічний термін. **Р.Б.** виступає як посередник у переговорах, розташовує миротворчі сили, застосовує економічні *санкції* та військові заходи. У 1948-1949, 1984-1985, 2000-2001 рр. Україну була непостійним членом **Р.Б. ООН**. Роль України в підтримці миру і безпеки може значно зрости у разі обрання її до складу непостійних членів **Р.Б. ООН** на 2016-2017 рр. Див.: *ООН. /С.Гелей/*

Рада Європи (РЄ) – міжнародна міждержавна організація країн, до якої входить й Україна (з 1995 р.); утворилася у 1949 р. Головні її органи – Комітет міністрів у складі всіх міністрів закордонних справ і Парламентська Асамблея. Штаб-квартира – м. Страсбург (Франція). Мета діяльності: захист прав людини, забезпечення верховенства права, сприяння усвідомленню людьми існування європейської культурної самобутності тощо. Див.: *Європейського дому ідея. /Ю.Тишкун/*

Рада Євроатлантичного партнерства (РЄАП) – створена у відповідь на бажання країн-партнерів поглибити і розширити партнерство у травні 1997 р. на зустрічі міністрів закордонних справ країн-членів НАТО у Сінтрі (Португалія) як форум для консультацій і співпраці у питаннях безпеки й оборони. **РЄАП** залишається загальною рамковою структурою для всіх аспектів співпраці НАТО з партнерами. **РЄАП** об'єднує 50 країн у рамках багатостороннього форуму, який забезпечує процес діалогу та консультацій щодо політики та безпеки серед країн-членів НАТО та країн-партнерів. **РЄАП** є загальною політичною структурою, у межах якої розвивається співпраця між НАТО та країнами-партнерами на євроатлантичному просторі, а також двосторонні відносини між НАТО та окремими країнами-партнерами, що беруть участь у програмі «*Партнерство заради миру*». **РЄАП** складається з 28 країн-членів Альянсу та 22 країн-партнерів. Довгострокові консультації та співробітництво відбуваються із широкого кола питань, зокрема: операції з врегулювання кризових ситуацій та підтримання миру, регіональні питання, контроль над озбро-

еннями та питання розповсюдження зброї масового знищення, міжнародний тероризм, питання оборони – планування, формування бюджету, розробка політики та стратегії, планування дій на випадок надзвичайних ситуацій цивільного характеру та забезпечення готовності до реагування на природні лиха та катастрофи, співпраця у галузі озброєнь, ядерна безпека, координація управління повітряним рухом цивільними та військовими органами, наукова співпраця. **РСАП** запровадила ініціативи для сприяння та координації практичної співпраці та обміну досвідом у ключових галузях, які включають боротьбу з тероризмом, охорону кордонів та ін. питання, пов'язані із розповсюдженням зброї масового знищення, стрілецької та легкої зброї. /В. Климончук, В.Піча/

Рада міністрів ЄС – складається з міністрів окремих країн, очолює її президент, якого на основі принципу ротації змінюють що півроку; відповідає за схвалення законів ЄС, а потім уже Єврокомісія відповідає за втілення закону в життя та співпрацю між країнами-учасниками ЄС. /О.Зелена/

Радикал (англ., фр. *radical*, з лат. *radix* – корінь) – 1) в політиці – особа чи політичний діяч, які прагнуть фундаментальних (корінних) перетворень чинної суспільно-політичної системи, зміни конституційного ладу. заперечують систему цінностей та пріоритетів спільноти, закликають до непарламентських, поза інституційних, екстремістських методів боротьби; 2) прихильник рішучих, часто крайніх дій та методів у відстоювання своїх поглядів та реалізації цілей, що не зважає на думки та позицію ін. та не схильний до компромісів; 3) член або симпатик ліво- чи право радикальних партій та рухів. /Л.Уерун/

Радикалізм політичний (лат. *radix* – корінь) – прагнення до рішучих методів і дій як у зовнішній, так і у внутрішній політиці. Підставою **Р.п.** може бути прагнення деяких верств населення країни змінити своє соціально-політичне становище в сусп-ві за допомогою певних політичних і організаційних дій. Помірні радикали прагнуть для реформування сусп-ва з мінімум насилля (ліберали, соціал-демократи). Екстремісти наполягають на самих рішучих способах досягнення цілей. **Р.п.** може бути легальним і нелегальним (крайньою його формою є тероризм). /Г.Марченко/

Рада національної безпеки і оборони України – координаційний орган із питань реалізації внутрішньої та зовнішньої політики у сфері національної безпеки та оборони України. Відповідно до Конституції України є допоміжним органом Президента України. РНБО створено за наказом Президента України у липні 1992 р. Головою **РНБО** є Президент України. Рішення **РНБО** мають важливий, інколи навіть стратегічний характер. Спрямованість роботи й ефективність рішень **РНБО** багато в чому визначається як особистістю Президента України, так і харизматичністю секретаря цього органу, рівнем його взаємин з Президентом. У свій час секретарями **РНБО** були В.Горбулін, В.Гайдук, П.Порошенко, Р.Богатирьова, Є.Марчук, А.Клюєв та ін. /М.Поліщук/

Радикальна партія – партія, яка відстоює розрив із визнаною традицією, виступає за рішучі методи у розв’язанні питань політичної теорії та практики, не змінюючи соціально-економічних підвалин суспільного ладу. /Ю.Шведа/

Радянський Союз – після утворення 30 грудня 1922 р. і підписання федеративного договору, а згодом і ухвалення Конституції проіснував до 26 грудня 1991 р. До розпаду СРСР складався з 15 союзних республік: Азербайджану, Білорусії, Вірменії, Грузії, Естонії, Казахстану, Киргизії, Латвії, Литви, Молдавії, Росії, Таджикистану, Туркменії, Узбекистану та України. Це була найбільша за територією країна світу, з населенням 293 млн осіб (станом на 1991 р.) і складалося з чисельних етнічних груп з різними мовами та релігіями. Уповільнення темпів економічного розвитку, зростання рівня корупції, міжнаціональна напруженість, дворічна війна «війна законів» між центром і керівництвом республік привели наприкінці 1991 р. до розпаду СРСР. /Ю.Тишукун/

Районна державна адміністрація – місцевий орган виконавчої влади, основним завданням якого є здійснення у межах своїх повноважень виконавчої влади на території району, а також реалізація повноважень, делегованих їй районною радою. **Р.д.а.** є ключовою ланкою в реалізації функцій виконавчої влади на субрегіональному рівні. Основною функцією є виконавчо-розпорядча, оскільки діяльність **Р.д.а.** безпосередньо пов’язана з практичною реалізацією виконавчої влади, покликана захищати права та законні інтереси громадян та держави, забезпечувати комплексний соціально-економічний розвиток району та реалізацію державної політики у відповідних секторах державного управління, надавати громадянам якісні адміністративні послуги. **Р.д.а.** – єдиначальний орган виконавчої влади загальної компетенції, повноваження якого реалізуються одноособово її керівником – головою державної адміністрації, який призначається на посаду Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України. Кандидатури на посади голів **Р.д.а.** на розгляд Кабінету Міністрів України вносяться головами відповідних обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій. /В.Малиновський/

Раса (італ. *rassa* – природа) – група людей, яка історично склалася, об’єднанні спільністю походження, що у спільності наслідуваних другорядних зовнішніх, фізичних особливостей (колір шкіри, очей, волосся, обрис голови, ріст тощо). Основні ж риси фізичної організації людини (будова скелету, м’язів, мозку) однакові у всіх рас. Все людство є єдиним біологічним видом. У процесі соціально-історичного розвитку відбулося і відбувається расове змішування, зміна расових ознак. Всі **Р.** однаково здібні до культурного розвитку, рівень якого визначається конкретно-історичними умовами. /М.Козак/

Расизм – антинаукова, людиноненависницька теорія про поділ людства на «вищі» і «нижчі», «повноцінні» і «неповноцінні» раси, у витоків якої стояв граф *де Гобіно*, який опублікував у Франції *«Розвідку про нерівність людських рас»* (1659 р.). Гобіно стверджував, що арії (більш-менш усі європейці) мають

унікальні духовні спроможності й любов до свободи, тоді як, напр., «чорна раса» позбавлена інтелекту, а «жовта раса» з Азії вирізняється браком уяви та матеріалізмом. Таке уявлення про расу й поклато початок зародженню **Р.** – ворожого ставлення або моральної зневаги до представників ін. рас, відкидання існування основних спільних рис фізичної і психічної організації людини (будова скелету, м'язів, мозку) будь-якої раси. **Р.** був офіційною ідеологією і політикою фашистської Німеччини, служив виправданням агресивних війн, масового знищення людей, расового антисемітизму, який сформулював *Г'юстон Стюарт Чемберлен*. Після 1943 р. **Р.** прагнув зберегти себе у вигляді апартеїду, тобто запровадженого у 1948 р. в Південній Африці окремого розвитку чорних, білих, азійських і «кольорових» (мішаної раси) народів, який був подоланий в 1990-х рр. У деяких аспектах схожою на ситуацію в Південній Африці була ситуація в окремих штатах «далекого Півдня» США. До 1970-х рр. система расової сегрегації на півдні США в основному була ліквідована. Присутність в країнах ЄС значної кількості вихідців з Азії та Африки (до 5-7% їхнього населення) іноді породжує расистську реакцію деяких сегментів «білого» населення, а також низку антирасистських протестів представників цих меншин та їхніх ліберальних симпатиків. */Я.Комарницький/*

Расова дискримінація – Див.: *Расизм; Дискримінація політична.*

Расова нетерпимість – нетолерантне ставлення до представників ін. рас, трактування їх як неповноцінних, нездатних до самостійної громадсько-політичної суб'єктності. Служить для обґрунтування таких моделей у міжрасових стосунках як расова сегрегація, геноцид. */Т.Тюріна/*

Растафаріанство – рух чорних, який зародився з 1930-х рр. на Ямаїці, але розповсюдився в 70-80-і рр. ХХ ст. Його мета – «звільнення» чорношкірих для нової, вільної і священної батьківщини в Африці. Термін утворений від Рас Тафарі – імені *Хайле Селласіє I* (імператора Ефіопії з 1931 по 1975 р.) до прийняття ним офіційного титулу. Див.: *Негритюд. /Ж.Шевченко/*

Ратифікація (лат. *ratus* – затверджений) – затвердження вищим представницьким органом влади в державі міжнародного договору, який від цього моменту набуває юридичної сили на території країни. */Р.Савчинський/*

Реабілітація політична (пізналат. *rehabilitatio*) – відновлення (судом або в адмін. порядку) в правах; відновлення доброго ім'я, колишньої репутації репресованих осіб, народів, напр. кримськотатарського. */Н.Гайдук/*

Реабілітувати – відновлення у попередніх правах, доброго ім'я особи. Див.: *Реабілітація політична. /Н.Гайдук/*

Реакціонер (лат. *re* – проти + *action* – дія) – прихильник або учасник політичної реакції; ворог політичних та ін. видів прогресу. */Ю.Вінтюк/*

Реакція – політичний, економічний та ідеологічний супротив суспільному прогресу, прагнення зберегти і зміцнити старі, відживаючі соціальні порядки. Зазвичай, **Р.** проявляється в придушенні демократичного руху, демократичних

Реакція політична

прав і свобод, переслідуванні прогресивних політичних діячів, масовому терору і насиллі. /Ю.Вінтюк/

Реакція політична (лат. *re* – проти і *actio* – дія) – **1)** опір, протидія суспільному прогресу; **2)** сукупність дій (ідеологічних, політичних, соціальних, воєнних), які здійснюються віджилими і неефективними політичними силами, владними структурами проти радикальної *опозиції* режиму, орієнтованої на негайне оновлення *сусп-ва* і *політичної системи*. /Н.Хома/

Реалізм політичний – **1)** практика, яка включає дії політичних суб'єктів, що базуються на всебічному об'єктивному аналізі та врахуванні обставин (розстановка і співвідношення сил, головні тенденції розвитку та ін.); **2)** принцип політики на протипагу *утопізму*, *авантюризму*. /Л.Хижняк/

Реальна політика – політика чи дипломатія, яка спирається на владу та реально існуючі умови та можливості. У цьому сенсі, вона має спільні риси з реалізмом і прагматизмом. **Р.п.** зосереджена на силі та здатності впливати на рішення ін. країн, а не на ідеалах, моралі, або принципах. Термін нім. походження, уживають зазвичай для назви прагнення реалістів сприймати політику такою, якою вона є насправді, а не такою, якою б її хотіли бачити ідеалісти. Найчастіше термін **Р.п.** вживають у зв'язку із зовнішньою політикою. /М.Бухтєєв/

Реваншизм (лат. *revanche* – оплата, відплата) – політика реакційних політичних сил країни, яка потерпіла поразку у війні. Направлена на підготовку нової війни з метою повернення своїх позицій в системі міжнародних відносин або території. /І.Малик/

Ревізіонізм (лат. *revisio* – перегляд) – прагнення до оновлення не лише застарілих, але й цілком вірних політичних установок. /Л.Хижняк/

Ревізіоніст – послідовник, прибічник ревізіонізму. /Л.Хижняк/

Револуційна партія – партія, яка проголошує, що поставлених цілей можна досягнути лише шляхом насильницького повалення існуючого ладу. /Ю.Шведа/

Револуція (лат. *revolutio* – поворот, переворот) – **1)** *політична* – насильницьке захоплення *державної влади* лідерами масового руху для подальшого її використання з метою здійснення соціальної реформи. Це відрізняє **Р.** від переворотів, які також передбачають використання сили для захоплення влади, але без трансформації класової структури та *політичної системи*, без масової підтримки; **2)** *соціальна* – докорінна зміна *суспільства* в ключових аспектах, яка веде до зміни характеру цього сусп-ва. Див.: *Державний переворот*; *Політичний переворот*. /Л.Хижняк/

«Револуція оксамитова» – термін, який з самого початку відносився тільки до подій в листопаді-грудні 1989 р. у Чехословаччині. Нині **«Р.о.»** називають не лише мирні перевороти, а й у значній мірі «штучні», керовані події, на відміну від старих класичних революцій, які були більш «природними» і непередбачуваними. До таких революцій відносяться події 1991 р. – ГКЧП, грузинська «Револуція троянд», «Бульдозерна революція» 2000 р. в Югославії проти *С.Мілошевича*, українська «Помаранчева революція» 2004 р., «Тюльпа-

нова революція» 2010 р. в Киргизії, «Революція гідності» в Україні 2013-2014 рр. Див.: *Революція. /В.Піча/*

Регент (лат. *regens* – правитель) – в монархічних країнах – тимчасовий правитель країни, який призначається на випадок вакантного престолу, а також тривалої відсутності, хвороби або неповноліття монарха. */А.Зачена/*

Регіон (лат. *region* – область, район) – територія, яка відрізняється від ін. територій за низкою ознак і характеризується певною цілісністю та взаємопов'язаністю її складових елементів. **Р.** виділяються з території відповідно до певних цілей і завдань, найголовнішою з яких є управління розвитком **Р.** **Р.** можуть бути будь-якого розміру – від міста (або району у великому місті) до величезних **Р.** усередині континенту. Для позначення територіального обсягу **Р.** можуть застосовуватись такі терміни як «локальне регіональне утворення», «мікрорегіон», «мезорегіон», «макрорегіон» тощо. У разі виділення в середині країни з метою управління розвитком **Р.** він є основною складовою частиною державно-територіального устрою, яка визначена єдиною політикою державного регіоналізму, має організаційну відокремленість, цілісність, економічну і географічну самодостатність, право місцевого самоврядування, систему державних органів, які є елементами (підсистемами) державної структури влади та управління країною. Так, у цьому випадку під **Р.** може розумітися найбільша адміністративно-територіальна одиниця субнаціонального рівня, яка має виборну владу, юридичну незалежність і власний бюджет. В умовах України – це рівень областей та АР Крим. Див.: *Регіоналізм. /Т.Панченко/*

Регіоналізм (англ. *regional*, лат. *regionalis* – місцевий, обласний) – **1)** урядування національних, економічних та ін. особливостей, притаманних певному регіону тієї чи ін. країни; **2)** політика, спрямована на об'єднання групи держав певного регіону, залежних одна від одної в економічному, політичному та воєнному аспектах. Див.: *Регіон. /Ю.Скобельський/*

Регіоналізація – **1)** розвиток, укріплення економічних, політичних та ін. зв'язків між областями або країнами, що входять до одного регіону; виникнення регіональних об'єднань країн. Формами **Р.** є утворення митних союзів, торговельних преференцій на зразок квот, здійснення спільної валютної політики і системи платіжного обліку з ін. країнами і т.ін. Нині **Р.** виявляється у створенні економічно інтегрованих просторів; **2)** специфічність, розмаїття напрямків регіональної політики, що проводиться в окремих регіонах, яке пов'язане з їхніми особливостями; **3)** те ж саме, що районування; **4)** зовнішньоторговельні привілеї двох країн. */Ю.Скобельський/*

Регіоналістика – сукупність дисциплін і напрямків, методологічних підходів та методичних прийомів, об'єктом дослідження яких є регіон. */О.Макух/*

Регіональна політика – політика стосовно всіх сфер життєдіяльності регіону, насамперед духовної реалізації, розвитку національної системи освіти, науки, мовно-інформаційної, масмедійної політики, самоврядування тощо, з врахуванням інтересів і специфіки регіону та великих міст. */О.Макух/*

Регіональна політика держави – система дій держави, спрямованих на підтримку здійснення місцевого самоврядування в кожному регіоні країни при безумовному врахуванні загальнодержавних інтересів. Поняття «Р.п.д.» включає в себе поняття «місцеве самоврядування» та «державна регіональна політика». Якщо місцеве самоврядування ставить на перше місце інтереси місцевої громади, то Р.п.д. повинна забезпечити безумовне виконання у регіонах державного законодавства та тих інтересів, які держава має у конкретному регіоні. Основною метою Р.п.д. є дотримання балансу інтересів центру країни та регіонів шляхом формування раціональних бюджетних взаємовідносин між державними і місцевими бюджетами. Ефективні бюджетні взаємовідносини між центром і регіонами повинні передбачити можливість фінансового самоврядування. Вважається, що розподіл бюджетних надходжень на місцях між державними і місцевими бюджетами повинен здійснюватися у пропорції близько 55:45. /Т.Бельська/

Регіональне врядування (англ. *regional governance*) – набір чи система методів використання органами публічної влади економічних, соціальних та ін. ресурсів території з метою підвищення показників людського розвитку. Пріоритетність саме розвитку людини означає, що шляхи розвитку регіону повинні аналізуватися через призму інтересів громадян, які мають канали впливу на рішення, що приймаються органами влади, контролюють та залучаються до її діяльності. Поняття «врядування» означає, насамперед, залучення до процесів управління регіоном, окрім регіональних органів влад, ін. акторів, які діють на відповідній території, зокрема, бізнесу, громадськості, інтереси, якої захищаються громадськими об'єднаннями; представників різних соціально-демографічних груп; органів місцевого самоврядування нижчого територіального рівня. Характерними рисами процесу врядування є прозорість та підконтрольність громадянам, відповідність принципам ефективності та рівності. /С.Андрейчук/

Регіональні правлячі еліти в Україні – еліти, які функціонують в системі регіональних центрів влади, які певною мірою консолідується навколо керівництва місцевої виконавчої влади. Чимало представників регіональних еліт мають статус депутатів місцевих представницьких органів влади, що є одним з джерел формування «*партії влади*», котра сприяє консолідації місцевої влади. Для Р.п.е. властива жорстка ієрархічність, орієнтація на окремі персони, які мають значний політичний вплив. Це зумовлює клановий характер у взаємовідносинах Р.п.е., а отже, і поділ їх на правлячу та політичну. /В.Піча/

Регіональні політичні режими – режими, які формуються в країнах з перехідним станом розвитку сусп-ва в умовах становлення правових систем у регіонах. Модель П.р. Г.О'Доннела припускає жорстку, мажоритарну систему, зосередження влади в руках окремих політичних суб'єктів. Цій моделі властива гіперперсоніфікація, прагнення влади зменшувати роль представницьких інститутів, політичних організацій та об'єднань і одночасно розвивати позаінституціональні політмеханізми. /І.Веґеи, В.Піча/

Регламент (фр. *regle* – правило) – сукупність правил, які визначають порядок діяльності якогось органу влади, організації, установи. /Ж.Шевченко/

Реєміграція – повернення емігрантів на батьківщину. /У.Яцишин/

Резервація – місце примусового поселення корінного населення, напр., індіанців у США і Канаді від расової дискримінації. /У.Яцишин/

Реінтеграція (лат. *re* – знову та *integratio* – відновлюю) – надання можливості особі знову одержати *громадянство*, яке вона з тих або ін. причин втратила. /Т.Фаласеніді/

Рейдерство політичне (англ. *raider* – «нападник, загарбник») – поглинання, встановлення контролю, захоплення однієї політичної сили ін. (політичні інститути, партії тощо) незаконними методами, за допомогою рішень корумпованих судів та (або) силового їх виконання. Учасник **Р.п.** вживає заходів щодо захоплення певних політичних інститутів, не порушуючи закон, а всупереч волі політичних конкурентів. **Р.п.** використовує політичне лоббі, активно застосовує «чорний» PR. Розрізняють три типи **Р.п.** – «чорне», «сіре» й «біле». Перший означає правове встановлення зовнішнього контролю над об'єктом за його ж рахунок. Воно пов'язано з насильством. Другий – поєднання в цьому процесі квазізаконних і незаконних заходів. Це м'який варіант **Р.п.** – правове злиття й поглинання бажаних об'єктів контролю. Основи **Р.п.** закладаються в момент перетворення політики в бізнес. Наслідки цього явища – слабкість гілок влади, низький рівень політичної культури, корупція. **Р.п.** зазвичай пожвавлюється під час загострення політичної боротьби, перед виборами. /Г.Луцишин/

Рейтинг політичний (англ. *rating* – оцінка, розряд, клас) – порівняльна експертна оцінка політичних феноменів за заданою шкалою на основі виявлення рівня віддзеркалення загальних для них якостей. **Р.п.** – індивідуальний числовий показник оцінки популярності того чи ін. політичного суб'єкта, програми, політики в конкретній просторово-часовій політичній ситуації. /В.Полторак/

Реклама політична – форма безособового звернення до людини, яка в умовах вільного та конкурентного вибору інформації націлена на створення у неї позитивного образу політичного товару (кандидата, інституту, символу), що мобілізує її на відповідну підтримку. Кінцева мета **Р.п.** – в емоційній та лаконічній формі донести до людини сутність політичної платформи партії, образ кандидата або ін. політичного об'єкту і тим самим сформувати позитивне ставлення до них зі сторони якомога ширшого кола громадян, стимулювати їх до реальних дій, спрямованих на їхню підтримку. Метою **Р.п.** є заохотити виборця проголосувати за визначену політичну силу. /Л.Климанська/

Рекламування політичне – різновид політичного маркетингу, який спрямований на формування позитивного політичного іміджу тим чи ін. державним, політичним інститутам, окремим лідерам та особам, ідеям, доктринам, програмам тощо. /Г.Герасим/

Рекрутування – механізм відбору у *правлячу еліту*, на керівні посади в *державі* чи *партії*. До проблеми рекрутування першим звернувся *Г.Моска*, який виділив три способи рекрутування: **1)** спадкування; **2)** кооптація (адміністративний відбір в *правлячу еліту* найздібніших членів *сусп-ва*); **3)** *вибори*. /*Н.Хома*/

Релігія (лат. *religio* – благочестя, набожність) – одна із форм суспільної свідомості, віддзеркалення оточуючої дійсності. Визначальним принципом **Р.** є віра в реальність надприродного, божественного. /*О.Пташник-Середюк*/

Релятивізм політичний – методологічна основа політичної діяльності, що передбачає відсутність субстанційних моментів у політичному житті, абсолютизацію якісної нестабільності явищ, їх незалежність від чинників та умов, які часто неможливо довести за допомогою раціональних схем пояснення. /*О.Докаш*/

Рента політична (фр. *rente* – повертаю, сплачую) – втрати *сусп-ва* внаслідок непродуктивного використання ресурсів. **Р.п.** пов'язана з використанням владних повноважень у економіці, штучним обмеженням конкуренції. Ресурси *правлячими елітами* спрямовуються не на вдосконалення економічних благ, а на політичну діяльність – на фінансування політичних партій, лобювання, зокрема, підкуп, хабарі. Теорію **Р.п.** обґрунтували в 70-х рр. XX ст. представники школи суспільного вибору *Г.Таллок* та *Е.Крюгер*. /*Г.Луцишин*/

Репарація (лат. *reparatio* – відновлення) – відшкодування переможеною країною шкоди, яка заподіяна країні, що зазнала агресивного нападу. Зазвичай виплата **Р.** у грошовій або ін. формі визначається мирними договорами. /*М.Головатий*/

Репатріант (лат. *repatrians*) – особа, яка повертається на батьківщину внаслідок репатріації та поновлення її у правах громадянства. /*В.Захожай*/

Репатріація (*pe.* . . + лат. *patria* – батьківщина) – повернення на батьківщину військовополонених, депортованих осіб, біженців, емігрантів. В сучасній Україні залишається актуальною проблемою облаштування 300-тисячного кримсько-татарського народу після повернення до Криму, відновлення їхньої національної культури, освіти, мови та вирішення земельних питань. /*В.Захожай*/

Репресія (лат. *repressio* – стримування, придушення) – утиск, гоніння, переслідування, захід державного примусу – метод покарання, який вживають державні органи, комплекс каральних заходів (арештів, розстрілів і переселення людей). Відомі масові репресії в історії: сталінські репресії в СРСР 1932-1953 рр., чистки в рядах *правлячої ВКП(б)*, розкуркулення, депортації етнічних груп, гоніння за «ворогами народу». /*Г.Луцишин*/

Репутація (міркування, роздуми) – узагальнена думка, громадська думка, що склалася в людей певного середовища про переваги або недоліки когось (чогось). **Р.** синонім на ін. термін фр. походження – «реноме» (у перекладі – «слава», «популярність»). У суспільних, зокрема, політичних, економічних відносинах більш живий сам термін **Р.**, наприклад, **Р.** політична чи **Р.** ділова. Вона може бути позитивною чи негативною і виявляється в оцінці більшості членів колективу чеснот чи вад індивіда. /*Г.Луцишин*/

Ресоціалізація політична (фр. *resocialisation*, від *re* – префіксу, що означає поновлення, повторення, і *socialisation* – усупільнення) – довготривалий процес формування у людини здатності та готовності до входження в нові умови життя сусп-ва після зміни політичного та економічного устрою держави, в основу якого покладений складний комплекс політичних заходів. Це політична соціалізація, яка відбувається внаслідок певних змін її цілей, норм і цінностей. **Р.п.** – відновлене засвоєння та відтворення політичних цінностей, настанов, переконань, моделей поведінки, що відбувається в ході становлення та еволюції індивіда як члена політичної спільноти і спрямоване на забезпечення його свідомої та активної участі у політичному житті сусп-ва. /Г.Луцишин/

Республіка (лат. *res* – для, *publica* – народ) – форма правління, при якій вища *державна влада* здійснюється виборним колегіальним органом, який формується населенням (або його частиною) на визначений час. Різновидами **Р.** є парламентська, президентська та змішана. Історично **Р.** прийшла на зміну монархії, де джерелом влади є одна особа – монарх. Основними політичними інститутами республіканської форми правління є: парламент, уряд, президент, судові органи, електорат (виборці). Див.: *Монархія*. /С.Бегей/

Республіка парламентська – форма державного правління, яка характеризується верховенством парламенту, який формує уряд зі складу лідерів партії (партій), яка перемогла на парламентських виборах. Завжди є посада глави уряду. Роль президента зведена до мінімуму, головна його функція – представницька; він обирається, зазвичай, парламентом. Уряд, тобто виконавча влада, знаходиться під контролем парламенту і функціонує доти, доки він користується підтримкою більшості парламенту. У деяких країнах прем'єр-міністр може розпускати парламент і призначати нові вибори до парламенту. Див.: *Республіка*; *Парламент*; *Президент*. /У.Яцишин/

Республіка президентська – форма державного правління, яка характеризується концентрацією влади в руках президента – повноважень глави країни та глави уряду. Посада прем'єр-міністра відсутня. Обирається президент поза парламентом, населенням країни. Президент сам формує (призначає) уряд, проте немає права розпускати парламент. Перша **Р.п.** була введена в США у 1787 р. Система держправління у формі **Р.п.** є в більшості країн Латинської Америки, а також в африканських країнах. /У.Яцишин/

Республіка напівпрезидентська (зі змішаною формою правління) – поєднує в собі елементи і парламентської, і президентської республік. Такими республіками є Франція, Росія, Чехія, Польща, Болгарія, Грузія, Вірменія, Україна, Литва, Латвія, Естонія та ін. /У.Яцишин/

Ресурс адміністративний (лат. *administratio* – управління, керівництво, *ressource* – допоміжний засіб) – можливість нерегламентованого використання політичними силами (партіями) і кандидатами їх становища у владі або зв'язків з урядовими установами з метою впливу на сусп-во. **Р.а.** передбачає

Ресурси виборчої кампанії

втручання владних структур та чиновників в сферу організації та проведення виборів із метою забезпечення бажаних результатів. Як правило, це виражається в неприпустимих з т.з. виборчого права діях з метою підтримки «своїх» і придушення «чужих» кандидатів (партій). **Р.а.** пов'язаний з незаконним використанням бюджетних коштів, з ігноруванням основоположного принципу вільних виборів, який проголошує обов'язок держави забезпечити всім кандидатам (партіям) рівні умови для реалізації їх виборчих прав, для ведення агітаційної роботи. /Г.Луцишин/

Ресурси виборчої кампанії – ресурси, які кандидат на виборну посаду чи партія, яка бере участь у виборах можуть використати в процесі виборчої кампанії. Виділяють такі **Р.в.к.:** *ресурс кандидата* (чи партії, що балотується на виборах) – особисть кандидата, особливості політичного портрета, життєвого досвіду (у випадку з партією йдеться про добре позиціонований її бренд); *електоральний ресурс* – групи виборців, які підтримують кандидата чи партію на виборах; *адміністративний ресурс* – ставлення до кандидата або партії, що балотується, керівництва регіону, міста, що може вплинути на їхню підтримку в процесі виборчої кампанії; *елітний ресурс* – підтримка лідерів думок, творчої інтелігенції, відомих артистів, спортсменів; *інформаційно-комунікативний ресурс* – можливість використання ЗМІ; *партійний ресурс* – використання у виборчій кампанії членів партії, до якої належить кандидат; *фінансовий* – наявність власних коштів і фандрайзингу для фінансування виборчої кампанії; *організаційний* – наявність і використання широкої мережі агітаторів, волонтерів, інформаторів; *технологічний ресурс* – наявність фахівців з виробки виборчих технологій, консультантів та ін., які допомагають у розробці стратегії та тактики кампанії; *часовий ресурс* – вибір максимально сприятливого часу для підготовки й безпосередньої організації виборчої кампанії. /О.Петров/

Ресурси політичні – засоби, що використовуються суб'єктом влади для впливу на об'єкт у формі заохочення, покарання або переконання. Див.: *Ресурс адміністративний.* /Н.Хома/

Референдум (лат. *referendum* – те, що повинно бути повідомлено) – спосіб прийняття законів та ін. рішень із найважливіших питань суспільного життя прямим волевиявленням громадян шляхом всенародного голосування. Питання **Р.** – це питання одного з найбільших демократичних механізмів висловлення головним джерелом влади (народом) свого ставлення до тих чи ін. державно-політичних рішень, визначальних питань що постають перед сусп.-вом. **Р.** (всеукраїнські та місцеві) – це одна із форм (як і вибори) прямої демократії. Багато років через певну політичну блокаду всі законопроекти про **Р.** в Україні або не розглядалися, або ветувався. З обранням *В.Януковича* Президентом України дискусії навколо Закону про **Р.** значно активізувалися. У квітні 2010 р. до ВРУ був внесений законопроект про всеукраїнський **Р.**, 3 червня він був ухвалений у першому читанні, а у 2012 р. в остаточній ре-

дакції. Залежно від предмета обговорення, **Р.** можуть бути: *конституційними* (затвердження нової редакції Конституції України, внесення змін і скасування змін до неї); *ратифікаційними* (зміна території України); *законодавчими* (ухвалення, скасування законів); *загальними* (з будь-якого питання, крім податків, бюджету та амністії). Можливе проведення **Р.** щодо вступу України до ЄС і НАТО. Всеукраїнський **Р.** призначається ВРУ або Президентом України відповідно до їхніх повноважень, встановлених конституцією України. Всеукраїнський **Р.** також проголошується за народною ініціативою на вимогу не менш як трьох мільйонів громадян України, які мають право голосу, за умови, що підписи щодо призначення **Р.** зібрано не менш як 2/3 областей і не менш як по 100 тис. підписів у кожній області. /В.Полторак/

Референдум в Україні 1 грудня 1991 р. – Всеукраїнський **Р.** про незалежність України. На **Р.** було винесено питання: «Чи підтверджуєте ви Акт проголошення незалежності України?» У голосуванні взяли участь 84,18% громадян Української РСР, які мають право голосу (31891742 особи). З них 28804071 (90,32%) підтримали Акт проголошення незалежності України. **Р.** мав надзвичайно велике правове значення, бо наочно продемонстрував як Росії, так й ін. республікам колишнього Союзу РСР, а також міжнародній спільноті, прагнення України до самостійного життя та волю мати окрему власну країну. Саме завдяки тодішньому **Р.** Україні вдалося вибудувати цивілізовані, як на той час, відносини з Росією, вдалося уникнути ускладнень і можливих конфліктів. Уесь світ побачив прагнення України до самостійності і визнав за нею юридично таке право. /А.Митко/

Референтна політична група (лат. *referens* – повідомлюючий) – соціально-політична група, з якою особа співвідносить свою політичну поведінку. При цьому вона приховує політичні цінності, політичний престиж, політичні домагання групи. Виділяють два типи **Р.п.г.**: «*компаративна*» референтна група, тобто реальна група, яка являє собою стандарт політичної життєдіяльності, за допомогою якого особа оцінює себе та ін., і «*нормативна*» **Р.п.г.** (реальна або уявна, яка виконує нормативно-регулюючу роль щодо політичної поведінки особи, з якою вона ідентифікує саму себе). /Н.Коваліско/

Реформа політична (лат. *reformato* – перетворюю) – перетворення, зміна, перебудова політичного життя (порядків, інститутів, установ), у процесі якої не знищуються основи існуючого суспільно-політичного ладу. Принципова різниця між революцією та **Р.п.** полягає в тому, що внаслідок революції відбувається швидка зміна як політичної системи так її структурних елементів, а при **Р.п.** зміна політичної системи відбувається еволюційно, повільно. **Р.п.** є головним механізмом політичної модернізації, прогресивних перетворень у політичній системі, вдосконалення інститутів влади. **Р.п.** можна здійснювати зверху (напр., **Р.п.** у колишньому СРСР за часів *М.Хрущова* у 1960-х рр.), шляхом зречення влади, відмови від влади пануючих політичних сил, що зрозуміли

Реформізм

безперспективність свого володарювання (напр., в кінці 1980-х поч. 1990-х рр. внаслідок «Оксамитових революцій» відмовились від влади *Е.Хоннекер* у НДР або *Г.Гусак* у Чехословаччині, які опинилися без підтримки власного народу), шляхом узгодженого реформування влади на основі політичного консенсусу. /*Л.Герасіна*/

Реформізм – ярлик, який надається політичним і соціальним курсам, спрямованим на зміну політичної практики або аспекта соціального законодавства без фундаментальної перебудови політичної та соціальної структури. /*О.Рябека*/

Реформіст – 1) особа, що здійснює реформи; 2) прихильник поступових еволюційних змін в політиці та сусп-ві, що запобігають конфліктам та соціальним потрясінням, противник революцій та ін. радикальних способів суспільних змін; 3) тип політичного лідера, який реалізовує політичний курс, спрямований на поступове вдосконалення чинної політичної системи, опираючись на основоположні принципи суспільної організації, традиції та базові цінності. /*Л.Узрин*/

Реформістська партія – партія, яка стоїть на платформі еволюційного розвитку, на шляху реформ. /*О.Рябека*/

«Ризик влади» – ситуація у владних структурах, яка обумовлюється зловживанням влади (її монополізація, насильство, корупція, тероризм), недостатністю влади (неприйняття рішень, відкладення ухвалення рішень, криза), дефіцитом та інфляцією влади, що може привести до втрати влади, соціальної дестабілізації та політичної напруги. /*В.Ніконенко*/

Ризик політичний – у політичній практиці означає міру можливостей, очікуваної поразки внаслідок тієї чи ін. лінії поведінки, тієї чи ін. дії. /*В.Ніконенко*/

Римський клуб – міжнародна неурядова організація, створена у квітні 1968 р. у Римі групою учених, гуманістів, представників національних і міжнародних організацій із метою формування нового розуміння *глобальних проблем сучасності*. В межах **Р.к.** вченими підготовлено понад 20 доповідей на різні теми, які були опубліковані в багатьох країнах світу, проведено понад 40 міжн. конференцій, нарад, консультацій, розроблений проект «Європа – 2020», в якому визначена роль і відповідальність Європи за світовий розвиток. Див.: *Глобалізм; Глобалістика; Глобальні проблеми сучасності*. /*Л.Алексєєнко*/

Ринкова політична культура – культура, яка розглядає політичні процеси скрізь призму купівлі-продажу, досягнення вигоди як вищої мети політичної діяльності. /*О.Мишковська*/

Ринок політичний (нім. *ring* – кільце) – система взаємодій, змагань конкуруючих політичних сил (суб'єктів політичних відносин), які змагаються за право розпоряджатися часткою політичної влади, яку їм довіряють під час виборів. **Р.п.** – це також система виробництва і розподілу політичних «товарів» і «послуг» (ідей, програм, стилів управління, іміджу лідера), яка між собою забезпечує узгодження значної кількості конкурентних продавців (партій,

лідерів, чиновників), і покупців (виборців). **Р.п.** також можна розглядати як простір, у якому відбувається обмін голосів виборців на передвиборчі обіцянки кандидатів, лояльності та підтримки громадян – на рішення, проєктовані лідерами та управлінцями. Усі актори політичного ринку взаємодіють заради досягнення власних цілей. /Д.Акімов, Г.Луцишин/

Риторика політична (давн.-гр. *ῥητορικὴ* – «ораторське мистецтво») – сукупність вербальних структур, які використовуються у сфері політики та здійснюють вплив на політичну свідомість індивідів та їх участь у політичному процесі. **Р.п.** – це специфічна «мова» влади, інструмент політичного дискурсу, за допомогою якої владні структури впливають на політичну свідомість людини, контролюють перебіг ключових політичних подій. **Р.п.** – «метамова», що виконує різні ролі (позитивні чи негативні). Вона має внутрішній та зовнішній аспекти. Термін **Р.п.** почали активно використовувати за часів Другої світової й «холодної» воєн, під впливом популяризації зброї масового знищення. **Р.п.** – інструмент здобуття вигідних позицій у сферах економіки, знання, суспільних відносин, досягнення політичного діалогу. Іноді **Р.п.** пов'язують з пустим базіканням, яке протиставляється «справі». **Р.п.** також пов'язують з різними маніпуляціями й способами обману, недобросовісної пропаганди та агітації. Існує дипломатична риторика, передвиборна агресивна, мілітаристська, патріотична тощо. /О.М'ясников/

Ритуал політичний (лат. *ritualis* – обрядовий) – форма складної символічної поведінки в межах певного політичного режиму, що історично склалася в сусп-ві. Це кодифікована система дій, яка слугує для висловлення певних суспільно-політичних, культурних взаємовідносин, історичних традицій і встановлених норм політичного життя. **Р.п.** передбачає алгоритм – певну послідовність обов'язкових дій і демонстрацій, які закріплюються в політичній свідомості громадян. **Р.п.** надає *політичному життю* ритму, встановлює послідовність подій, перетворює буденну, звичайну подію в особливу, незвичайну; базується на традиціях, звичаях, обрядах, церемоніалах. **Р.п.** здійснюється на основі ідеології, міфів, образів, є символічним відображенням соціально-політичних процесів. Структура **Р.п.** складається із політичного простору, учасників, теми, сценарію та правил, які регламентують поведінку учасників ритуалу. **Р.п.** є чинником соціалізації особи, виконує функції стабілізації, є важливим елементом політичних технологій. /Л.Угрюн/

Рівне виборче право – принцип виборів, за яким громадяни України беруть участь у виборах депутатів на рівних засадах. /Н.Хома/

Рівність політична – рівномірний розподіл влади, який забезпечує кожному громадянину право: вступати у політичні організації; свободу вираження власної думки; право голосу; обрання в інститути державної влади; право політичних лідерів на відкриту політичну конкуренцію; альтернативні джерела інформації; вільні і чесні вибори. Наявність усіх цих компонен-

тів **Р.п.** означає такий розподіл політичних ресурсів у сусп-ві, при якому забезпечуються рівні можливості для доступу до влади всіх соціальних груп та індивідів, їх рівність перед законом і відсутність привілеїв. Зазвичай, **Р.п.** досить часто застосовується в демократичних режимах при конструюванні різних політичних структур, процесів і процедур. Принцип **Р.п.** сприяє розширенню кількості учасників політичних процесів, забезпечує нормальне функціонування політичних структур. /Г.Луцишин, О.М'ясников/

Рівновага сил – співвідношення рівних за могутністю країн у кожний конкретний період, якісна оцінка стану й позицій суб'єктів міжнародної системи один щодо одного. /В.Храмов/

Розвідувальні служби – служби країни, створені для збору таємної інформації про «ворогів країни» як у самій країні, так і за кордоном. У США – це Федеральне бюро розслідувань (у межах країни) та ЦРУ (за кордоном), у Великобританії – таємна служба розвідки (МІ-6), яка діє за кордоном і Служба розвідки (МІ-5), яка діє в країні, в Ізраїлі – Моссад (зовнішня розвідка) і Шин Бет (внутрішня розвідка). /О.Коляса/

Роззброєння – процес обмеження та поступової ліквідації засобів масового знищення людей і матеріальних ресурсів. Проте людству з давніх часів не вдається зупинити нарощування зброї. У ХХ ст. військовий потенціал зріс у сотні разів. Відбулися дві світові війни, кілька десятків локальних та регіональних. З'явилась ракетно-ядерна зброя. Відкриття подвійних технологій (які можна використовувати і в мирних, і у воєнних цілях) загрожує існуванню людства. Демілітаризація геополітичного простору, повна заборона мати на озброєнні країн ядерну і хімічну зброю, значне скорочення – до рівня «розумної оборони» – звичайних озброєнь і чисельності військових формувань тощо – це не відкладні завдання ХХІ ст. всіх країн світу, ООН. /В.Піча, І.Черних/

Роздержавлення – зміна форми власності на майно, що належить державним структурам. /В.Кулішов/

Розкол політичний – роздроблення на частини колись монолітної політичної сили, організації, партії, руху з причин, пов'язаних із різними інтересами, виявленими розбіжностями у політичних поглядах, ворожнечею лідерів і груп. /А.Зачена/

Розпалювання національної (чи релігійної) ворожнечі – чітко виражене (словесно, письмово або за допомогою технічних засобів) неприязне ставлення до тієї чи ін. нації з метою викликати у багатьох людей почуття неприязні, ворожості до способу життя, побуту, культури, релігії або звичаїв певної нації. /О.Демків/

Розподіл влади – теорія і практика співвідношення гілок влади в державі. Основоположниками теорії **Р.в.** є Дж.Лок і Ш.Монтеск'є. В її основі лежить ідея про те, що для правильного та ефективного функціонування держави в ній повинні існувати незалежні одна від одної законодавча, виконавча та судова

ва влади. Цим самим створюється особливий механізм забезпечення свободи і незалежності окремого індивідуума, що впливає з доктрини лібералізму. **Р.в.** надає можливості уникати зосередження влади в одному центрі і зловживання нею, а також створює передумови для ефективнішого функціонування політичної системи сусп-ва. /Ю.Пачковський/

Розподілу влади концепція – політико-правова теорія, згідно якої державна влада повинна бути розділена на гілки, незалежні одна від одної (але при необхідності контролюючи одна одну): законодавчу, виконавчу, судову. Кожна гілка – самостійна, стримує ін. та здійснює свої функції через особливі системи владних органів у рамках правових норм. Оголошуючи розподіл влади, народ організовує державну владу так, щоб зробити її апарат дієвим, таким, що відповідає вимогам повсякденної практики на основі раціонального розподілу владних повноважень між державними інститутами. Це також спосіб забезпечення законності й усунення загрози зловживання владою з боку будь-якої групи інтересів, політичного інституту чи окремої особи. **Р.в.к.** зародилась у Франції в середині XVIII ст. і була пов'язана з боротьбою буржуазії проти феодального абсолютизму, системою, що гальмувала розвиток сусп-ва і держави. Поява нової концепції була пов'язана з ім'ям *Ш.Монтеск'є* та його фундаментальною працею «*Про дух законів*» (1748 р.). Вперше принцип **Р.в.** був юридично втілений в Конституції США 1778 р. /Г.Луцішин, В.Стеніко/

Розрядка політична – термін, який активно був вживаний для назви періодів зменшення напруги у відносинах США і СРСР під час «холодної війни». З кінцем «холодної війни» цей термін практично вийшов з ужитку, проте він може і сьогодні використовуватися для характеристики будь-якого ослаблення напруги у міждержавних відносинах. /Я.Ярош/

Романтизм політичний (фр. *romantique* – дивне, фантастичне, ивописне) – 1) ідейний рух, що виник наприкінці XVIII ст. у Німеччині, Англії і Франції, поширився з початку XIX ст. в Росії, Польщі й Австрії, а зі середини XIX ст. охопив ін. країни Європи та Північної і Південної Америки. **Р.п.** викликаний розчаруванням у частих змінах політичної влади у XIX ст. і відсутністю перспектив стабільності у сусп-ві. Зокрема, характерними ознаками **Р.п.** є заперечення раціоналізму, відмова від суворої нормативності в політ. діяльності, культ почуттів людини. Виник після Великої Французької революції, в умовах відродження абсолютизму, був реакцією на раціоналізм доби Просвітництва, так і на застигли форми, схеми та канони класицизму. Філософську базу романтизму закладено нім. філософом *Ф.Шеллінгом*; 2) стиль поведінки суб'єктів *політичного процесу*, який виражається в ігноруванні або недооцінці його об'єктивних чинників і, навпаки, в переоцінці суб'єктивних, у політичній нетерпимості, абсолютизації радикальних методів *політичної діяльності*; 3) об'єднав ідею «нації з ідеєю «держави». /Г.Луцішин/

Ротація (лат. *rotatio* – рух по колу, обертання) – періодичне оновлення, заміна керівництва об'єднання громадян, органів державної влади на ін.; відбувається переважно на чергових чи позачергових з'їздах об'єднань, шляхом виборів. /Н.Коваліско/

Русифікація – цілеспрямована державна політика Російської імперії, а згодом Радянського Союзу асиміляції та зросійщення колонізованих народів, або тих народів, що перебували у сфері їх впливу. Основним об'єктом **Р.** є руйнування монокультурного простору цих народів, що сприяло централізації та зміцненню імперської влади, поширенню російської мови та повсякденної культури, формуванню нової ідентичності (напр., «радянський народ»). /Л.Угрин/

Рух за звільнення жінок – багатогранне відродження західного фемінізму з 1960-х рр. Досвід жінок-активісток *Руху за громадянські права* у США спонукав їх зосередитися на необхідності боротися проти дискримінації прав жінок. **Р.з.ж.** підкреслив, що «особисте є політичне», і бачить у «зростанні свідомості» основу теорії та практики. /Н.Коваліско/

Рух опору – національно-визвольний рух під час *Другої світової війни* проти німецьких, італійських, японських окупантів, а після війни – проти колоніалізму, поневолення, за право народів на самовизначення. нині **Р.о.** в багатьох країнах пов'язаний проти існуючих порядків, що об'єктивно загрожують свободам і правам громадян, гідному існуванню тощо. /Л.Черних/

Рух скінхедів, розм. **скіні** (англ. *skinheads*, від *skin* – шкіра і *head* – голова) – молодіжна субкультура, що виникла серед робітничого класу, молодих людей у Великобританії в 1969 р., а потім поширилась на ін. країни світу. Відзначається культом фізичної сили, насилля, расизму та шовінізму. Політичний спектр в бритоголових коливається від ультраправих, до ультралівих, хоча багато скінхедів є аполітичними. /Л.Гльницька/

Руси за громадянські права – політичні організації, які домагаються громадянських прав для певної групи сусп-ва. Найбільш відомі **Р.з.г.п.** виникли у США на захист прав чорношкірого населення. Ці рухи вплинули на прийняття у США у 1964 р. Закону про громадянські права, який містив антидискримінаційні норми. /К.Дудок/

Руси за мир – політичні рухи на зразок Кампанії за ядерне роззброєння. Особливого впливу набули після *Другої світової війни*, з нарощуванням *ядерного озброєння*. /К.Дудок/

Руси політичні – цілеспрямовані об'єднання громадян, які охоплюють різні недержавні і непартійні, частково або повністю політизовані структури, що впливають на *владу*, але на відміну від партій, не прагнуть до її завоювання. Політична еволюція **Р.п.** нерідко призводить їх до перетворення в *політичні партії*. Головною особливістю **Р.п.** є критичне ставлення його учасників до існуючого політичного порядку. Масові **Р.п.** мають соціальну основу. Без **Р.п.** не може існувати сама політика – вони є формою та способом прак-

тичного існування політики. До складу **Р.п.** можуть входити різні громадські об'єднання, в т.ч. й політичні партії. **Р.п.** створюються добровільно, як правило за ініціативою людей «знизу» та існують, зазвичай, не довго, до того часу, поки не будуть досягнуті поставлені цілі, задоволені політичні інтереси їх учасників. Відмінною особливістю **Р.п.** є їх самоскерованість. Головним засобом досягнення певних політичних цілей у **Р.п.** є проведення політичних акцій – мітингів, демонстрацій тощо. /К.Богомаз/

Рушійні сили глобалізації – чинники, які прискорюють процеси глобалізації, до яких відносять: новітні інформаційні технології, поширення глобальної комп'ютерної, радіо-, телевізійної, транспортної мережі; зростання ролі і впливу нових суб'єктів – транснаціональних корпорацій; лібералізація зовнішньої торгівлі та фінансових ринків. Більшість науковців називає основними рушійними силами сучасної глобалізації тривале зростання світової економіки, експансію новітніх технологій, розвиток та інтеграцію макрорегіональних господарських структур. Загалом, глобалізація об'єктивно призводить до послаблення ролі держави у питаннях захисту національних економік від негативних зовнішніх впливів. /Г.Луцишин/

« С »

Сакралізація політична (лат. *sacer* – священний) – означає релігійне глумачення явищ *політичного життя* та причинно-наслідкових зв'язків між ними, діяльності *політичних лідерів*, структур та інститутів. **С.п.** надає релігійну санкцію діям і рішенням влади, сприяє формуванню уявлення про її священний і недоторканий характер, зміцнює її вплив та *авторитет*. /Н.Хома/

Саміт (англ. *sammit conference, tanks* – нарада на найвищому рівні) – дво- або багатосторонні міждержавні переговори за участю глав *держав* чи глав *урядів*. /І.Бегей/

Саміт Україна – ЄС – двосторонні переговори, які проводяться щорічно між вищим керівництвом України і ЄС щодо перспектив членства України в ЄС. Вважається, що кожний **С.У.-ЄС** – це серйозний крок у україно-європейському діалозі. 25 лютого 2013 р. у Брюсселі відбувся XVI-й **С.У.-ЄС**, який дав імпульс лібералізації візового режиму та визначив долю Угоди про асоціацію. На ньому також піднімалися питання щодо виборчого законодавства, президентських виборів 2015 р., політичних переслідувань в Україні. 28-29 листопада 2013 р. очікувана Угода про асоціацію між Україною і ЄС не була підписана, що спровокувало Євромайдан. /І.Бегей, В.Піча/

Самовизначення – спочатку ідея **С.** була сформована у XVIII ст. щодо свободи й пріоритету волі індивіда чи будь-якої групи. На поч. XX ст. цю ідею стали активно вживати щодо національного **С.** Вона дійово спрацювала під час розпаду після Першої світової війни Австрійської, Німецької та Османської імперії. Принцип національного **С.** знайшов віддзеркалення у «Чотирнадцятих пунктах» президента США *Вудро Вільсона*, а після Другої світової війни в статуті ООН, *Декларації про надання незалежності колишнім колоніальним країнам та народам* (1960 р.) і *Декларації про принципи міжнародного права* (1970 р.). /О.Вагіна, Н.Горло/

Самовладдя – необмежена влада однієї особи. /У.Яцишин/

Самоврядування – **1)** це принцип самоорганізації громадян за місцем проживання, роботи, навчання або ін. ознаками, який забезпечує автономне функціонування організованої соціальною спільноти, її самостійність в управлінні власними справами; **2)** управління справами територіальної громади, що здійснюють самостійно її членами через виборні інститути або безпосередньо. Термін **С.** вперше використаний у період Французької революції для наголошення на самостійності громади щодо держави. Окремо виділяють *«місцеве самоврядування»* – особливий вид управління, реалізацію гарантованого законом права територіальних спільнот громадян і органів, яких вони обирають, самостійно, під свою відповідальність, вирішувати всі питання місцевого значення, діючи в рамках закону і виходячи із інтересів населення. Тут територіальна спільнота (громада, комуна, муніципалітет) виступає первин-

ним суб'єктом місцевого самоврядування, її не слід плутати з територіальною одиницею (село, селище, місто, регіон, область), яка є просторовою основою місцевого самоврядування, а не його суб'єктом. /Г.Луцишин/

Самосвідомість нації – усвідомлення представниками нації своїх національних інтересів, почуттів, дій, думок, мотивів, знань і уявлень. **С.н.** осмислює досвід нації щодо того, що її оточує. **С.н.** виникає, коли те, що оточує націю, стало частиною самої нації та необхідним є усвідомлене розпізнання. **С.н.** відтворюється на рівні мистецтва, політики, у полі культури нації. Вона фіксує бачення типових рис нації, її відмінностей від ін. націй, традицій та історичного минулого нації в цілому, уявлення про «рідну землю» і майбутнє нації, а також бачення національних інтересів та національних цінностей. /Г.Луцишин/

Самосвідомість політична – відносно цілісна й стійка сукупність уявлень політичних об'єктів про самого себе, своє місце й роль у політичних процесах. /О.М'ясніков/

Сандинізм (Сандиністський фронт національного визволення) – організація, створена 1961 р. нікарагуанськими прихильниками ідеї Кубинської революції 1959 р. Свою назву Фронт отримав від імені національного героя Нікарагуа генерала *Аугусто Сесара Сандино*, який наприкінці 1920-х рр. організував партизанську війну проти окупаційних військ США. Сандиністи майже протягом 20 років вели активну боротьбу проти диктаторського режиму Анастасіо Сомосу, який і повалили у 1979 р., обравши у 1984 р. президентом країни *Данієля Ортегу* і демократичний уряд, який здійснив чимало прогресивних реформ. На виборах 1990 р. Фронт зазнав поразки і перейшов на позиції соціал-демократії, став головною опозиційною силою в країні. /І.Вдовичин/

Санкція політична (лат. *sanctio* – непорушна, сувора постанова) – у міжнародному праві – форма примусу економічного, політичного або військового характеру, що застосовується до країни, яка порушила міжнародні угоди. Призначення **С.п.** полягає в забезпеченні правовими та політичними засобами точного й неухильного виконання та дотримання норм міжнародного права (напр., міжнародні **С.п.** в 2014 р. щодо РФ). В межах країни – заходи примусового впливу за порушення встановленого порядку політичної діяльності. Прикладами **С.п.** може бути виключення зі складу політичної партії чи депутатської фракції. Законодавством України передбачається відповідальність як індивідуальна (для посадовців, членів виборчих комісій, суб'єктів виборчого процесу, виборців тощо), так і колективна (виборчих комісій, комісій з підготовки та проведення референдуму та ін.). Порушення зі сторони кандидатів, політичних партій та їхніх виборчих блоків, допущені ними при збиранні підписів на підтримку висунення їх, порушення порядку формування виборчих фондів, порядку агітації можуть зумовити відміну рішення про реєстрацію їх. /В.Піча, Н.Хома/

Сателіт (лат. *satelles* – супутник, слуга) – політичний актор, який, володіючи нижчим потенціалом, підпорядковується більш потужному суб'єкту по-

літичного процесу, діє в його інтересах, розраховуючи на певну допомогу у досягненні власних цілей. Між ними, як правило, встановлюються патронажно-клієнтельні стосунки. С. може бути й країна, формально незалежна, але фактично підпорядкована ін., сильнішій країні. У роки Другої світової війни С. Німеччини були Італія, Угорщина, Румунія. /В.Савка/

Свідомість масова – вид суспільної свідомості, поширений серед широкої громадськості. Її особливості: * статичність, аморфність; * невизначеність, розмитість меж у кількісному та якісному відношеннях; * ситуативність; * різноманіття складу. У ній зберігається знання, уявлення, норми, цінності, набуті в процесі спілкування та обміну інформацією. Див.: Маси; Свідомість політична. /Т.Тюріна/

Свідомість політична – сукупність знань, ідей, поглядів, орієнтацій та установок індивідів і соціальних спільностей щодо політичної системи та їхнього місця в ній; відображення політичного життя сусп-ва в певних емпірично-психологічних, ідейно-теоретичних світоглядних, національно-традиційних, індивідуально-особливих і масових формах. С.п. це найважливіший духовний чинник політичної діяльності, єдність теоретичного й буденного рівнів свідомості. Структуру С.п. формують політичні норми і цінності, політичні переконання й уявлення, теоретичні й емпіричні знання. С.п. формується в процесі політичної соціалізації. С.п., яка відображає об'єктивні інтереси нації, народу в цілому, характеризується й загальнонаціональними ознаками, що властиві усім соціальним групам та індивідам. С.п. поділяють на: *буденну політичну свідомість* – це сукупність ідей і поглядів, що виникають безпосередньо з повсякденної практики соціальних груп, класів, окремих індивідів; *теоретичну свідомість* – систематизоване, цілісне концептуальне відображення корінних інтересів певної нації, соціальної групи, організації, що пов'язані з боротьбою за владу, її утриманням та захистом задля реалізації цих інтересів; *масову політичну свідомість* – це опосередковане вираження потреб людей, а також їх знань про суспільно-політичну дійсність, котрі вироблені різними ідеологіями й закріплені в політичній культурі, здобутих практикою масових соціальних груп. Основними функціями С.п. є: регулятивна, пізнавально-інформаційна, оцінююча і мобілізуюча. Див.: Свідомість масова, Політична соціалізація. /Ю.Бродецька, Г.Луцишин/

Світ політичний – політична реальність, котру створюють політичні суб'єкти в процесі їх спілкування, взаємодії; множина взаємодіючих політичних явищ, складне багатопланове (різноманітне й водночас мінливе) суспільне та культурне явище, яке охоплює такі категорії, як влада і владні відносини, державно-політична організація сусп-ва і комплекс її інститутів тощо. /М.Школяр/

Світова організація торгівлі (СОТ) – функціонує з 1 січня 1995 р. Членами СОТ у 2014 р. були 159 країн, у т.ч. й Україна (з 2008 р.). Вищим органом СОТ є Конференція міністрів країн-учасниць, яка скликається не мен-

ше одного разу на два роки. В період між Конференціями діють Генеральна Рада і Генеральний директор СОТ. У структурі СОТ діє Третейський суд для розв'язання суперечок між країнами-учасницями організації. У своїй діяльності СОТ керується Генеральною угодою про тарифи і торгівлю. (ГАТТ) – міжнародною угодою про основні норми митної політики, підписаною 30 жовтня 1947 р. 23 країнами. /В.Кулішов/

Світова система – концепція сучасного соціального світу, яка розглядає його як цілісність, зв'язану з міжнародним поділом праці і нерегульовану ніякою політичною структурою. Цей підхід розроблений *І.Валерстайном*, на думку якого світ поділений на центр і перефірію, а також на пів-перефірію; на чолі світової торгівлі стояла Північна Європа, починаючи з XVI ст., а пізніше її місце зайняли США. Саме країни центру розвивали міцні національні країни. /О.Демків/

Світове співтовариство – сукупність усіх держав, що існують сьогодні на земній кулі (їх понад 200) і поєднують державно-національні інтереси із загальнолюдськими. /В.Кулішов/

Світовий Конгрес Українців (СКУ) – громадське об'єднання української діаспори, створене на I Конгресі, що відбувся у листопаді 1967 р. у Нью-Йорку. До листопада 1993 р. СКУ мав назву Світовий Конгрес Вільних Українців. У зв'язку із здобуттям Україною незалежності на VI Конгресі було прийнято рішення про зміну назви організації. /І.Ключковська/

Світовий політичний процес – сукупна діяльність народів, держав та їх інститутів, соціальних спільнот, та їх організацій і рухів, які переслідують певні політичні цілі в галузі міжнародного життя. Див.: *Міжнародна політика; Міжнародні відносини; Політичний процес.* /Я.Турчин/

Світовий порядок – система організації відносин між державами в процесі розвитку глобальних політичних, економічних, соціальних, культурних процесів. **С.п.** можна також розглядати як модель геополітичного устрою світу, певну систему, елементами якої, крім держав, є міжурядові урядові та неурядові міжнародні організації та ін. геополітичні сили. З позиції моралі та права ідеальний **С.п.** – це загальноприйнята організація суспільного життя в межах всього світу на основі домінування загальнолюдських моральних цінностей та юридичних норм міжнародного права. **С.п.** може існувати лише за умови утворення ефективних процедур міждержавного співробітництва, тобто спираючись на «міждержавний порядок», що є його основою. /Г.Луцишин/

Світовий уряд – концепція єдиної світової влади над усім людством. Функцією **С.у.** часто наділяють ООН, Велику вісімку, масонство тощо. Сучасна концепція **С.у.** сягає корінням в європейську історію, особливо у філософію Стародавньої Греції та Римської імперії. Окремо виділяють «таємний світовий уряд» – один з основних термінів «теорії змови», що означає вузьку групу осіб (власники великих транснаціональних корпорацій), яка контролює події, що відбуваються в світі. /Г.Луцишин/

Світові мас-медіа (mass media)

Світові мас-медіа (mass media) – ЗМІ, які мають глобальний характер впливу. **С.м.-м.** складаються з таких організацій – телебачення, радіо, газет, журналів, які утворюють великий та впливовий сегмент творення глобальної суспільної думки. Термін мас-медіа також застосовується до організацій, які контролюють ці технології, наприклад, телевізійних каналів або видавництв. До **С.м.-м.** відносять, наприклад, BBC, «Al-Jazeera», CNN, «Sky News», Frans Press. /Г.Луцишин/

Світська країна – країна, в якій релігія, її канони та догми, а також релігійні об'єднання не здійснюють ніякого впливу на політичну владу, на діяльність державних органів та їх посадових осіб, на систему освіти та ін. сфери суспільного життя. Світський характер країни забезпечується відокремленням церкви від держави, нерелігійним характером державної освіти і виховання (відокремлення школи від церкви). Така форма взаємовідносин існує не лише в Україні, але й в багатьох ін. країнах, у т.ч. США, Франції. /А.Зачена/

Свобода – здатність і можливість людини діяти відповідно до своїх інтересів та мети, бути самій собою. Це, насамперед, **С.** внутрішня, творча як відображення своєї людської сутності. Показником внутрішньої **С.** є автономія особистості, її здатність «бути паном собі» (*І.Кант*). Необхідною умовою здійснення внутрішньої **С.** є зовнішня **С.**; вона знаходить своє відображення в конституційних правах людини та громадянина. Одним із різновидів зовнішньої **С.** є політична. Існує нерозривний зв'язок між громадянськими свободами, добробутом країни та розвиненістю її культури, особистою відповідальністю. **С.** без відповідальності є сваволя, уседозволеність, коли не працюють жодні моральні та культурна норми. І тоді, від безмежної **С.** доводиться переходити до абсолютної обмеженості. У багатьох країнах, у т.ч. і в Україні, є закони, які забороняють висловлювання, що викликають ненависть, ворожнечу проти певних суспільних чи національних груп. Див.: *Свобода політична*. /Ю.Падалка/

Свобода віросповідання – одна із базових громадянських свобод, яка передбачає можливість вільного вибору особою власної релігійної приналежності чи, навпаки – право не належати до жодної із релігій. Відповідно, приналежність до будь-якого із релігійних конфесій, або невизнання жодної з них, не може служити підставою для надання громадянам якихось привілеїв, чи ущемлення їхніх громадянських прав. Практична реалізація **С.в.** служить запорукою плюралізму у громадсько-політичному житті, становлення та підтримання громадського консенсусу. Згідно ст. 35 Конституції України, жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова. /В.Савка/

Свобода інформації – вільний, гарантований законодавством, доступ загалу до інформації в урядових документах і органів місцевої влади. /А.Зачена/

Свобода об'єднань – свобода громадян об'єднувати з метою реалізації спільних проєктів та інтересів. /А.Зачена/

Свобода політична – різновид свободи, природна, невіддільна від людини, соціальної спільноти якість, яка дає їй змогу виражати власні думки і

вчиняти певні дії відповідно до правових норм та своїх інтересів. Принципи **С.п.** відображені в «Загальній декларації прав людини», проголошеної ООН у 1948 р., конституціях, ін. законодавчих правових актах. В Конституції України однією з основ конституційного ладу є визнання людини, її прав і свобод найвищою цінністю, а забезпечення та захист прав і свобод людини й громадянина – обов'язком держави. У той же час людина повинна бути готовою до здійснення цих прав і свобод, від неї очікується достатній рівень політичної культури. А це обумовлює необхідність формування у людини культури свободи, культури політ. вибору, культури компромісу та консенсусу. Див. *Свобода; Свобода віросповідання; Свобода слова. /Г.Луцишин/*

Свобода слова – одна із базових норм демократичного сусп-ва та важлива складова системи демокр. свобод громадянина, яка передбачає можливість не лише для професійних політиків, але і пересічних громадян, вільно висловлювати власні погляди на політичній устрій сусп-ва, політичний процес, можливі перспективи їх подальшого розвитку. При тому, це стосується висловлення суджень у всіх можливих формах, в т.ч. і у ЗМІ. Обмеження свободи слова можливі у випадках необхідності захисту державної таємниці, громадської моралі тощо, які визначаються та регулюються законодавчо і можуть бути запроваджені в результаті дії цензури. Практична реалізація свободи слова виступає як одна із гарантій упередження узурпації влади політичними елітами, підтримання життєздатності опозиції, є запорукою плюралізму у громадсько-політичному житті, становлення та підтримання громадянського консенсусу. Прихильники лібералізму розглядають **С.с.** як одну з найважливіших громадянських свобод. Ідеологія лібералізму ставить поза законом державну цензуру або будь-яку іншу форму державного примусу до висловлення поглядів або відмови від них. */В.Полторак, В.Савка/*

Сегментарні держави – форми сусп-ва з державою, які мають центральну політичну владу та спеціалізовані політичні установи, включаючи штат адміністрації, але «сегментарну» структуру, в якій *політична лояльність* заснована на групах походження або на зв'язаних із ними формах відносин «патрон-клієнт». У сегментарній структурі первісна лояльність відноситься скоріше до групи походження, ніж до держави. Прикладом **С.д.** є країни доколоніальної Африки. Див.: *Сегментарні суспільства. /Н.Хома/*

Сегментарні суспільства – форми бездержавного сусп-ва, основним способом соціальної організації якого є система походження, тобто членство у групі походження визначається з точки зору іноді уявних, спільних предків (вершинного предка). Див.: *Сегментарні держави. /В.Савка/*

Сегрегація (пізньюлат. *segregatio* – відділення) – * обмеження політичних, соціально-економічних, особистісних прав і свобод людини за мотивами расової чи національної належності; * одна з крайніх форм расової та національної *дискримінації*. Теоретичною основою **С.** виступають різноманітні концепції *ра-*

сизму, фашизму. С. проявляється у примусовому відділенні афроамериканців та ін. «кольорового» населення від білого, «арійців» від «не арійців». /Г.Кільова/

Секретаріат ООН – головний адміністративно-виконавчий орган ООН, який здійснює переписку і документацію, архівну роботу, координацію усієї діяльності Організації, реєстрацію договорів, формування і виконання бюджету, збір внесків та ін. функції. Очолює Секретаріат ООН – *Генеральний секретар ООН*. Ними обиралися *Глядвін Джебб* – 1945-1946 рр., *Трюгве Хальвдан Лі* (Норвегія) – 1946-1953 рр; *Даг Хаммаршельд* (Швеція) – 1953-1961 рр.; *У Тан* (Бірма) – 1961-1972 рр.; *Курт Вальдхайм* (Австрія) – 1972-1981 рр; *Хав'єр Перес де Куельяр* (Перу) – 1982-199 рр.; *Бутрос Бутрос Галі* (Єгипет) – 1992-1996 рр., *Кофі Аннан* (Гана) – 1997 -2007 рр., *Пан Гі Мун* (Південна Корея) – з 2007 р. /*Я.Комарницький/*

Сексизм – дискримінація за статевою ознакою. /*Г.Кільова/*

Секуляризація (лат. *saecularis* – світський) – процес звуження сфери впливу релігії, церкви на життєдіяльність сусп-ва, індивіда. **С.** не є процесом, що веде до занепаду релігії, її відмирання, а лише релігія стає справою особистого вибору особи, її совісті. У процесі **С.** політика звільняється від релігійної форми, перетворюється в природно історичний процес. Влада втрачає свій сакральний зміст. Проте й досі у політиці з'являється неусвідомлене – ірраціональне. /*Г.Кільова/*

Сенат – законодавчий орган в античному Римі, дослівно це слово означає «рада старших». Нині **С.** називають верхню палату законодавчого органу у США і в багатьох країнах світу. /*А.Зачена/*

Сепаратизм політичний (фр. *separatisme*, лат. *separatus* – окремий) – рух за територіальне відокремлення тієї чи іншої частини території *країни* з метою створення нового державного утворення або надання певній частині країни автономії за національними, мовними чи релігійними ознаками. **С.** проявляється в результаті розбіжностей між *етносами* та державно-політичними утвореннями. У 2014 р. С.п. заявив про себе у Східних обл. України. /*О.Рябека/*

Сервільне суспільство – сусп-во, яку схиляється перед жорстокою владою, завжди пасивне, а найбільш енергійні його прошарки не беруть участі в модернізаційних процесах. /*Б.Гурій/*

Середній клас – сукупність суспільних груп, що мають матеріальну чи інтелектуальну власність і за своїм життєвим рівнем займають проміжне становище щодо класів великих власників і найманих працівників, які не мають власності. У сучасному *сусп-ві* до **С.к.** належить частина селянства, дрібні промисловці і торгівці, частина службовців, інтелігенції. **С.к.** є соціальною силою, яка стабілізує соціально-економічну ситуацію в країні, а своїми домаганнями та діями трансформує і модернізує сусп-во. У роботі «*Постійна течія*» (1992 р.) *Де Ге Голдторп* та *Р.Еріксон* зробили висновок про те, що розвинуті індустріальні сусп-ва все більше виявляють себе як сусп-ва **С.к.**, бо

тут шанси висхідної мобільності тривко високі, а мерократична селекція стає домінантною. /Н.Коваліско/

Сецесія (лат. *secessio* – відокремлення) – процес відокремлення, виходу зі складу країни якоїсь її частини. Цей процес може мати як мирний, так і військовий характер. У сучасних конституціях майже усіх держав право С. не передбачене. /Ж.Шевченко/

Символіка державна (гр. *symbolikós* – знаменуючий, образний, алегоричний) – сукупність символів, які через певні знаки чи предмети відображають ідеї, поняття, почуття, спрямовані на утвердження конкретної державності. Головними елементами С.д. є гімн, герб, прапор. С. зображається на печатках державних органів, грошових знаках тощо; вона закріплюється конституцією держави. /Н.Хома/

Символіка політична (гр. *symbolikós* – знаменуючий, образний, алегоричний) – різноманітні знаки, символи, які є предметами або актами людської поведінки, що відноситься до політичної сфери і є культурною пам'яттю певних соціальних груп чи усього сусп-ва. С.п. безпосередньо пов'язана із боротьбою за владу та її здійсненням; її основним завданням є пробуджувати певні почуття та спонукати до дій. До головних С.п. відносяться мовна символіка (документи, лозунги та ін.), зображальна символіка (плакат, карикатура, герб та ін.). С.п. надає політичному життю, політичним діям, різним формам матеріалізації політики підкреслено певного змісту, значення. С.п. забезпечує символічний зв'язок людини з її політичною групою або владою, С.п. розглядається як бренд. С.п. є самостійним елементом реалізації політичної влади, потужним засобом психологічного впливу. Політичні символи – це швидкодіючі образи або дії, які впливають перш за все на емоції людей, минаючи їх свідомість і спонукаючи до дій. Вимогами до С.п. є: запам'ятовуваність, універсальність, оригінальність, асоціативність. Великий вплив на імідж має зміст, графічний і кольоровий вибір бренду. С.п. – невід'ємна частина ідеології, політики, культури. /Я.Турчин/

Сила політична – сукупність доктрин, ідей, груп або партій, що здійснюють вплив на політичне життя і беруть свій початок в громадянському сусп-ві, будучи за своєю суттю соціальними. За класифікацією Ж.-Л.Кермонна, К.Мейн, Е.Мунье головними структурними елементами громадянського сусп-ва виступають політична партія і латентні політичні сили, які поділяються на структурні і кон'юнктурні. До числа структурних латентних сил відносяться етноси, еліти, класи, молодіжні і феміністичні рухи та ін. Кон'юнктурні латентні сили – це групи тиску – сукупність індивідів, які під впливом загальноного інтересу виражають свої вимоги і висловлюють претензії, прямо або непрямо зачіпають ін. сфери суспільного життя. /І.Малик/

Сильна державна влада – влада, сильна своєю гідністю, зваженою політикою, волею й відгуком народу, тобто дотриманням ним закону, довірою,

повагою і готовністю брати участь у справах і починаннях влади. **С.д.в.** характеризується не придушенням, а духом; не свавіллям, а авторитетом влади, не погрозами та покараннями, а вільною політичною лояльністю народу своєю моральною бездоганністю. Отже, **С.д.в.** – це, перш за все, її духовний авторитет. /Ю.Климник/

Синдикалізм (фр. *syndicat* – «профспілка») – політична теорія, розвинута з досвіду фр. профспілкового руху. Найчастіше його відносять до соціалістичної теорії, згідно з якою боротьбу робітничого класу проти капіталізму мають вести профспілки або ін., виключно робітничі організації, методами прямої дії, такими як страйки, не вдаючись до політичної чи державної діяльності. Синдикалісти вважають єдино можливим шляхом до соціалізму профспілковий рух і економічну боротьбу; а синдикати повинні керувати суспільним виробництвом. /Г.Луцішин/

Система виборча – порядок формування виборних органів держави. Традиційними та найрозповсюдженішими виборчими системами є *пропорційна* (система представництва політичних партій) та *мажоритарна* (система більшості). В Україні з 2006 р. застосовувалася пропорційна **С.в.** зі закритими списками кандидатів, а з жовтня 2012 р. – змішана **С.в.**, тобто пропорційно-мажоритарна: 225 народних депутатів були обрані за партійними відкритими списками, а 225 – по одномандатних округах. /О.Вагіна/

Система державного управління – сукупність політико-владних інститутів, в яких існує один центр прийняття рішень і кадрової політики, скажімо, в економічній сфері, і один – в оборонній сфері чи сфері безпеки. Так, життєздатною є *парламентська республіка*. Життєздатною є і *президентська республіка*. Як у період стабільності, так і особливо у перехідний період, в якому перебуває Україна, для наших умов дуже ризикованими можуть бути варіанти чистих форм державного правління (президентська чи парламентська республіка), оскільки вони дають можливість концентрувати в одних руках всю повноту влади, що в наших умовах недоцільно, зважаючи на невисокий рівень відповідальності політиків перед сусп-вом. /С.Андрейчук/

Система колективної безпеки – колективна захищеність країн і спільнот від внутрішньої і зовнішньої загрози. **С.к.б.** включає в себе систему заходів, спрямованих на підтримку міжнародного миру, запобігання війні, надання захисту та колективної допомоги. Ця співпраця може здійснюватися і в рамках ООН, ін. міжн. організацій так і на регіональній основі. Створення **С.к.б.** досягається комплексом заходів політичного, економічного, правового характеру, а також військово-організаційними заходами. **С.к.б.** базується на таких основних принципах: неподільність безпеки; агресія проти однієї держави-учасника розглядається, як агресія проти всіх держав-учасниць; однакова відповідальність держав-учасниць за збереження безпеки; невтручання у внутрішні справи та врахування інтересів один одного; колективна оборо-

на; прийняття рішень із принципових питань забезпечення колективної безпеки на основі консенсусу; можливість розміщення окремих військових баз і об'єктів одних держав-учасниць на території ін. **С.к.б.** повинна будуватись на регіональних підсистемах із урахуванням спільності територій, характеру загроз, військових угруповань, інфраструктури та ін. чинників. /Г.Луцишин/

Система міжнародних відносин – сукупність економічних, ідеологічних, правових, дипломатичних, гуманітарних зв'язків і взаємостосунків між народами, країнами, групами країн, між провідними соціальними, економічними, політичними силами та організаціями, які діють на світовій арені. /С.Рутар/

Система соціальна – особлива система, що є організованим цілим, що включає окремих індивідів, соціальні спільноти, об'єднані різноманітними зв'язками, взаємовідносинами, що є специфічно соціальними за своєю природою. /Н.Хома/

Ситуація політична (лат. *situs* – становище) – * сукупність конкретних обставин у політичному житті сусп-ва в певний період часу, політичного розвитку; * є невід'ємним складником політичного процесу, складається із взаємодії різних політичних суб'єктів, їх раціональної та нераціональної діяльності. Розрізняють нестандартні, невизначені, неоднозначні, напружені, критичні, некеровані, панічні, екстремальні та ін. типи **С.п.** /О.Демків/

Сіонізм (від назви гори Сіон поблизу Єрусалима) – політичний рух, що виник наприк. ХІХ ст. у середовищі світового єврейства та зумовив до створення у 1948 р. Єврейської держави в Палестині. Нині політичний сіонізм є державною ідеологією Ізраїля. Головна ідея С. – відродження національного єврейського дому. Будучи окремою формою націоналізму, С. толерантно ставиться до значного ідеологічного розмаїття: в Ізраїлі можна бути релігійним світським сіоністом, вірити в капіталізм чи соціалізм. С. – політична ідеологія, яка згуртувала євреїв усього світу. Автором терміну С. вважається письменник *Н.Біренбойм*, а політичну програму запропонував *Т.Герцль* («Єврейська держава», 1896 р.), який сформулював основні тези доктрини С. Вирізняють окрім політичного або державного С., соціалістичний, загальний, духовний, релігійний, практичний С. останній уособлював *Х.Вейцман*. Див.: *Націоналізм*. /Р.Мирський/

«Сі-бриз» (англ. *Sea Breeze exercise*) – багатонаціональні морські навчання країн чорноморського регіону, які проводяться в Україні щорічно з 1997 р. відповідно до Меморандуму про взаєморозуміння та співробітництво з питань оборони та військових відносин між міністерствами оборони США і України від 1993 р. Співорганізатори навчань – Україна та США. Метою навчань є покращення співпраці та координації між країнами чорноморського регіону, відпрацювання маневрів в морі і на суходолі. За домовленістю, Україна надає військову і цивільну інфраструктуру чорноморського узбережжя, а США підтримують навчання фінансово, допомагають технікою й обладнанням, роз-

будовують військову інфраструктуру на чорноморському узбережжі України. Участь у цих навчаннях беруть як члени НАТО, так і ін. країни. Останнім часом у навчаннях брали участь Україна, США, Азербайджан, Вірменія, Греція, Грузія, Республіка Македонія, Молдова, ФРН, Румунія, Туреччина та Хорватія. Останні навчання – «Сі Бриз-2013» – проводилися 08-21 липня в Одесі за участю 10 країн-членів НАТО і партнерів військового альянсу. /А.Гірник/

Скінхе́ди (англ. *skinheads*, від *skin* – шкіра і *head* – голова) – особи, належні до однієї з субкультур, яка виникла серед соціальних низів у Великобританії в кінці 60-х рр. ХХ ст. Зовнішньою ознакою, котра і дала назву субкультурі, є стрижені наголо голови. На своїх початках субкультура об'єднувала прихильників ямайської музики і була цілком аполітична. Політичний спектр нинішніх С. коливається у діапазоні від крайньо лівих до ультраправих і при тому, як правило, відзначається радикалізмом. У політичному лексиконі сучасних пострадянських країн С. переважно називають радикально налаштованих молодих людей асоціального спрямування, які проповідують расову нетерпимість і ворожість щодо представників некорінної нації, виступають за припинення міграції в країну. /В.Савка/

Слоган виборчої кампанії (англ. *slogan*) – коротке самостійне рекламне повідомлення, яке добре запам'ятовується, та в яскравій, образній формі передає основну ідею рекламної кампанії та пояснює основну ідею. Мета **С.в.к.** – викликати позитивні асоціації у споживача щодо іміджу компанії, продукції або послуги. **С.в.к.** – головне, що сказано кандидатом виборцям під час виборчої кампанії, що запам'ятовується максимальній кількості громадян. **С.в.к.** – це втілення суті виборчої кампанії, який проявляється практично на всіх агітаційних матеріалах кандидата. /Г.Луцишин/

Соборність – 1) у широкому значенні – морально-філософський і соціальний принцип, який передбачає єднання людей довкола спільної справи, як умову існування людства. Фундаментальними положеннями, на яких засновується С. є: відповідальність усіх за всіх, єдність індивідуального та колективного, взаємне духовне збагачення та розвиток і т.д.; 2) у вузькому значенні – єдність усіх територій *держави*. /Н.Уманець/

Соборність України – єдність, цілісність, нероздільність сусп-ва та держави в Україні. Соборність України має кілька аспектів: * соборність її землі; * державності; * громадськості; * політичної та громадянської культури; * духовності і т.д. С. землі України – це єдність, цілісність загальної території України, недоторканість її кордонів. С. української державності означає, що Україна має свою єдину *національну державу*, яку створює сам *народ*. Громадянськість державності – це єднання всіх громадян України незалежно від соціально-класової, етнічної та ін. належності. /Н.Уманець/

«Солідарність» (фр. *solidarite*, лат. *solidus* – міцний, надійний) – одноставність, спільність інтересів, соціальна згуртованість, спільна діяльність, у ході

якої досягаються певні цілі, вирішуються суспільні проблеми, реалізуються загальні інтереси. Таку назву отримала незалежна профспілка, створена в Польщі 1980 р. під керівництвом *Л.Валенси*, якого 1990 р. обрали президентом Польщі. */Т.Тюріна/*

Соціал-демократія – ідеологічна, політична течія, яка виступає за реалізацію ідей демократичного соціалізму. Як політична течія утворилась у міжнародному робітничому русі в останній третині XIX ст. Базові цінності соціал-демократії: *свобода*, справедливість, рівність, *солідарність*. **С.д.** віддає перевагу еволюційному, а не революційному розвитку *політичного процесу*, визнає примат *громадянського сусп-ва* над *державою*. */В.Савка/*

Соціалізація політична (лат. *socialis* – суспільний) – процес засвоєння індивідом упродовж його життя політичних знань, цінностей, норм *сусп-ва*, до якого він належить. Вона охоплює весь процес становлення людини як суб'єкта *політичних відносин* і *політичної діяльності*, насамперед шляхом оволодіння особою політичними знаннями, цінностями, нормами, орієнтирами політичної поведінки. У процесі **С.п.** формується *політична свідомість*, позиція, певний рівень *політичної культури*. */О.Демків/*

Соціалізм (лат. *socialis* – суспільний) – вчення та теорії, які утверджують ідеал суспільного устрою, заснований на суспільній власності в різноманітних формах, відсутності експлуатації, справедливому розподілі матеріальних і духовних цінностей в залежності від затраченої праці. Реалізація на практиці ідей **С.** в колишньому СРСР та країнах Східної Європи через масове соціальне насилля, повну заборону приватної власності, ринкових відносин, політичної та духовної опозиції призвела до його ліквідації або ж до глибокої кризи (Куба) чи ринкового реформування (КНР). Разом із цим відбулась й криза уявлень про соціалізм. */Л.Угрин/*

Соціаліст – **1)** прихильник принципів та цінностей соціалістичної ідеології, в рамках якої сформувалися кілька різновидів – марксизм, неомарксизм, утопічний соціалізм, комунізм, соціал-демократія та ін. Спільним ідеалом **С.** є сусп-ва соціальної справедливості, свободи та рівності, відсутність експлуатації, засноване на суспільній (державній або колективній) власності, активній участі держави у перерозподілі суспільного багатства – від планової економіки, прогресивного оподаткування до держави загального добробуту (англ. *«welfare state»*), що гарантує для всього населення високий рівень якості та безпеки життя, надійний соціальний захист, справедливий розподіл доходів, можливість самореалізації особистості; **2)** член або симпатик соціалістичних, соціал-демократичних, загалом лівих партій чи рухів; **3)** ідентифікація виборця, що голосує за соціалістичну чи соціал-демократичну партію. */Л.Угрин/*

Соціалістичний табір – сукупність т.зв. соціалістичних країн, яка утворилася після Другої світової війни у результаті проведених за допомогою і під тиском СРСР соціалістичних та народно-демократичних революцій. Виник-

нення соціалістичного табору сприяли домовленості про повоєнний поділ світу, досягнені лідерами країн антифашистського блоку, на конференції у Ялті в 1945 р. Більшість країн соціалістичного табору були членами Ради економічної взаємодопомоги (1949 р.), яка регулювала господарсько-економічні зв'язки між ними та визначали принципи спільної економічної політики на світовому ринку та військового блоку – Організації Варшавського договору (1955 р.). /В.Савка/

Соціальна безпека – єдність нації, залагодження гострих міжетнічних суперечностей, ефективний механізм вирішення конфліктних питань щодо території і культурної приналежності. /Н.Уманець/

Соціологічні дослідження в політиці – система логічно послідовних методологічних, методичних та організаційно-технічних процедур для отримання наукових знань про політичне явище, процеси. Основні функції соціологічного дослідження в політиці: пізнавальна, методологічна, практична, інформаційна, управлінська. У проведенні **С.д.в п.** виділяють чотири послідовних, логічно і змістовно взаємопов'язаних етапи: підготовчий (розробка програми та інструментарію – анкети, бланка інтерв'ю, бланка фіксування результатів спостереження, аналізу документів тощо), збір первинної соціологічної інформації (відбувається за допомогою опитування, спостереження, аналізу документів, експерименту), упорядкування та обробка зібраної інформації, аналіз обробленої інформації, підготовка звіту, формулювання висновків, розробка рекомендацій. За метою **С.д.в п.** виокремлюють: фундаментальні дослідження (спрямовані на встановлення та аналіз політичних тенденцій, закономірностей розвитку та пов'язані з вирішенням найскладніших проблем сусп-ва); прикладні дослідження (націлені на вивчення конкретних об'єктів, вирішення певних соціальних та політичних проблем). /Н.Коваліско, Г.Луцишин/

Соціологія державного управління – галузь соціології, що досліджує феномен державного управління в контексті соціології, зокрема, його функції, свідомість держслужбовців, організаційну культуру державного управління тощо. Значний вплив на розвиток соціологічних концепцій державного управління надалі ідеї *М.Вебера*, який вважав, що ідеальна модель управління базується на бюрократичних принципах. Див.: *Бюрократія; Бюрократична статистична культура*. /О.Агарков, С.Андрейчук/

Соціологія політики (лат. *societas* – сусп-во і гр. *logos* – вчення) – наукова галузь, у якій вивчаються соціальні аспекти *політики*. Її головною метою є виявити закономірності функціонування та розвитку *політичної системи* як соціальної єдності та особливості її взаємодії з ін. соціальними системами та інститутами. Предмет **С.п.** охоплює соціальні аспекти функціонування політичної сфери – інституціалізацію, соціалізацію, інструменталізацію політичних форм (держави, влади, демократії, консенсусу) в контексті соціального середовища, а також політичну свідомість і політичну поведінку людей, відображених у діяльності державних і суспільних інститутів, організацій та в механізмах їх

впливу на процес функціонування влади. Як галузь соціології **С.п.** виникла у 30-50-х рр. ХХ ст. На відміну від політології, зазначав фр. соціолог і політолог *П.Бурдьє, С.п.* вивчає не конкретні партії, політичні течії або реальних політиків, а соціальний механізм формування політичних інститутів та політичних думок. Вона є лише одним із розділів політології так само як психологія політики, філософія політики, політична історія. Див.: *Політологія; Політична історія; Психологія політика; Філософія політики. /Г.Луцишин, В.Полторах/*

Спецнократія – за *Е.Тоффлером*, майбутнє управління, нова організаційна система, яка зрештою витіснить бюрократію. Див.: *Управління /В.Козум/*

Спеціалізовані установи ООН – міжнародні організації, які здійснюють діяльність у галузі розвитку і міжнародного співробітництва. Сюди відносяться: * Міжнародна організація праці (МОП); * Продовольча і сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй (ФАО); * Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки, культури (ЮНЕСКО); * Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ); * Всесвітній банк; * Міжнародний валютний фонд (МВФ); * Міжнародна морська організація (ІМО) та ін. Див.: *ЮНЕСКО. /В.Гулай/*

Співдружність Британська – утворилася під час зустрічей представників Британії і самоврядних домініонів – Австралії, Канади, Південної Африки й Нової Зеландії в роки після Першої світової війни. Після Другої світової війни домініони набули повноважень суверенних країн і оголосили війну Німеччині. Домініонами стали у 1947 р. Індія, Пакистан і Цейлон. Нині 17 членів **С.Б.** залишаються монархіями з Британською короною на чолі країни. Британську корону у співдружності представляє генерал-губернатор. Що два роки для обговорення актуальних питань **С.Б.** зустрічаються голови урядів. Проте значення **С.Б.** в закордонній та економічній політиці країн-учасниць, у т.ч. й самої Британії, зменшується. */В.Гулай/*

Співдружність незалежних держав (СНД) – об'єднання 12 країн, яке не суперечить їхньому статусу самостійних та рівноправних суб'єктів міжнародного права. СНД не є державою і не має наддержавних повноважень. Членство в організації є добровільним; кожен з учасників може призупинити чи припинити своє членство, повідомивши про це її учасників за рік. Місце розташування керівних органів – м. Мінськ (Білорусь). Робоча мова **СНД** – російська. */О.Босак/*

Спікер (англ. *speaker* – той, хто говорить, виступає, оратор) – голова нижньої палати (або однопалатного парламенту) у вищих законодавчих органах деяких країн (напр., у Великобританії (з 1377 р.), Індії, Канаді, Кенії, США). Гловна функція **С.** – керувати ходом дебатів у парламенті. */Л.Бегей/*

«**Спільнота демократії**» – об'єднання країн світу з різних континентів, створене 2010 р. з метою відстоювання і розповсюдження демократії в країнах, де існують «сталіні лещата», якими багато урядів у всьому світі повільно придушують громадянське сусп-во і людський дух, свободу слова та мирні зібрання, опозицію й неурядові організації. */О.Сметаніна/*

Спін-майстер (англ. *spin* – кружляння) – особа, яка займається виправленням негативних наслідків висвітлення яких-небудь подій у ЗМІ. Як наукова категорія тлумачиться як інформаційне «перекручування» подій, їх представлення у більш вигідному світлі для замовників **С.-м.** або просто як «розкручування» людини або події. **С.-м.** керує та «розкручує» інформацію, подає її у вигідному контексті. Іноді функцію **С.-м.** визначають як менеджмент новин, який особливої значимості набуває в кризових ситуаціях. Спін-технології застосовуються у випадках, коли ситуація настільки погана, що потребує термінового «лікування», в новітніх теоріях PR розглядаються як стрижень, основа всього сучасного політичного впливу. /Г.Луцишин/

«Спіраль мовчання» – соціологічна теорія, згідно якої подається лише позитивна, вигідна інформація, а негативна – замовчується. Концепцію **«С.м.»** розроблено дослідницею *Е.Ноель-Нойманн*, яка заснувала в 1947 р. перший Інститут дослідження громадської думки в м.Алленсбафен. Вона зауважила систематичну розбіжність між показниками опитувань і результатами виборів, оскільки індивід свідомий того, що його погляди збігаються з поглядами більшості, охоче їх висловлює. І навпаки, якщо він має протилежні переконання, то намагається зберігати мовчання щодо своїх поглядів, ухиляючись від опитувань, або ж обманує. Таким чином, погляди, належні до «main stream», частіше стають публічними й отримують більший розголос, що й фіксують опитування громадської думки. Проте фактичний стан цієї «думки» залишається поза межами опитувань. «Мовчання» обов'язково треба брати до уваги як форму артикуляції громадської думки, як подекуди вирішальну. /С.Наумкіна/

Спіч (англ. *speech* – промова) – коротка вітальна промова з нагоди торжества, ювілею тощо. /Г.Луцишин/

Спічрайтер (англ. *speech* – промова і *writer* – письменник) – особа, яка пише тексти, з якими виступає ін. особа ніби їх офіційний автор. /Н.Хома/

Споживацтво (консюмеризм) – сукупність суспільних відносин, заснованих на принципі індивідуального споживання. Характеризується масовим споживанням матеріальних благ і формуванням відповідної системи цінностей і установок. Масове споживання, яке виходить далеко за межі потреб для існування (виживання) людини, є однією з рис сучасного сусп.-ва. Термін **«С.»** використовують для опису ефекту прирівняння особистого щастя з купівлею і споживанням матеріальних цінностей. /С.Щудло/

Спостереження метод у політиці (лат. *observatio*) – метод збору й аналізу інформації, який дозволяє безпосередньо відслідковувати політичні факти. Спостереження буває двох типів: включене і невключене; у першому випадку передбачається безпосередня участь спостерігача у політичній події або діяльності політичних інститутів чи організацій, у другому – події та факти відслідковуються зі сторони. /Г.Луцишин/

Спостерігачі на виборах – офіційні особи, які контролюють хід виборів, дотримання виборчого законодавства. Зокрема, на виборах до ВРУ 28 жовтня 2012 р. було присутньо понад 600 іноземних спостерігачів. /С.Ставкова/

Справедлива війна – війна, що, як вважається, має справедливий характер і здійснюється гуманно, що виключає застосування ядерної і хімічної зброї. /А.Зачена/

Справедливе суспільство – сусп-во, в якому панують справедливість і порядок, особливо чесні і справедливі суди, без яких неможливі позитивні зміни в країні. У такому сусп-ві суди виведені з-під політично-адміністративного та корупційного впливу, є фінансово незалежними від виконавчої влади. У С.с. люди отримують чесну інформацію з усіх питань суспільного життя. Для журналістів створені умови незалежності від влади та політизованого капіталу олігархії. Функціонує суспільне телебачення та радіомовлення, забезпечено доступ до Інтернету для всіх без винятку громадян. /І.Городняк/

Стабільна і нестабільна демократія – відмінність державних устроїв, яку встановив С.Лінсєт. Стабільні демократії мають безперервне продовження політичної демократії й відсутність потужної партії, яка протистоїть «Правилам гри», а нестабільні не взмозі виконати ці умови. Згідно С.Лінсєту, чинниками, що сприяють стабільній демократії, є: * *політична розбіжність* між головними конкуруючими *політичними партіями*; * історична заміна попередніх головних основ політичної розбіжності (напр., релігійних, переферійно-центральных, сільсько-міських); * широкий *«консенсус»* з фундаментальної *легітимності* переважання політичних інститутів, «свійської» політики та відсутність головних *партій інтеграції*, які протистоять правилам політичної гри; * соціально-економічна ефективна система, яка забезпечує високі рівні грамотності, благополуччя тощо; * рухлива «відкрита» класова структура та класове зміщення, які створюють зв'язки, що перехрещуються; * «взаємні тиски», які впливають на індивідуума і допомагають зменшити класовий конфлікт і конкуренцію між партіями; * «партисипаційна політична культура», яка передбачає широку участь в добровільних асоціаціях і численних групах цих видів, які функціонують як «захисний екран» проти *масового сусп-ва*. Теорія стабільної демократії виникла як синтез «біхевіоралістичних», структурно-функціональних і системно-теоретичних підходів в американській *політичній науці* і політичній соціології. Вона здійснює вплив на обговорення проблем *політичної модернізації*, країні «третього світу». Див.: *Еліта; Теорія еліт; Електоральна поведінка*. /Н.Хома/

Стабільність політична (лат. *stabilis* – сталість, незмінність) – стан *політичної системи сусп-ва*, для якого характерні певна стійкість, єдність, цілісність, здатність до ефективності та конструктивності. **С.п.** – одна із складових соціальної стабільності, що характеризується таким співвідношенням соціальних груп і політичних сил, при якому жодна із них не може істотно змінити

Стагнація політична

політичну систему в своїх інтересах, завдяки чому забезпечується статус-кво (лат. *status quo* – існуюче становище). **С.п.** також означає ефективне функціонування політичної системи, всіх її інститутів, відсутність збоїв у роботі державної влади. **С.п.** проявляється у виконанні законів, використанні мирних, ненасильницьких форм політичної боротьби. Видами **С.п.** є: внутрішньо-політична, регіональна, міжнародно-політична. Одним із найважливіших напрямків політологічних досліджень є визначення критичних показників **С.п.**, перевищення яких під впливом агресивних впливів може послабити, а то й порушити сталість політичної системи, викликати дестабілізуючі чинники політичного процесу, суспільного життя: загострення протиріч між владою і народом; посилення відчуження владних структур від сусп-ва і зростання недовіри до них; різні прояви *політичного екстремізму*; низька ефективність національної політики; конфлікт між групами всередині політичної еліти, між різними гілками державної влади тощо. /*Я.Комарницький*/

Стагнація політична (лат. *stagnum* – стояча вода) – явища застою, згорання перетворень, розпаду політичних інститутів, структур політичного життя, що означають припинення політичного розвитку, політичний регрес або краху політичної системи суспільства загалом. До **С.п.** спрчиняють прорахунки органів державної влади, неефективність стабілізаційних механізмів політичної системи. як правило, **С.п.** розпочинається не у політичній, а в економічній або соціальній сфері. Цей процес тривалий і спочатку важко помітний. Супроводжується поступовим але постійним зниженням рівня економічного зростання, часто зниженням рівня життя сусп-ва, звуженням середнього класу тощо. Наслідком економічної і соціальної стагнації є **С.п.**, яка супроводжується: пасивністю і звуженням форм політичної участі усіх суб'єктів політичної системи; замкнутістю і стандартизацією політичного життя в країні; підтриманням в державі стабільності стагнаційної, коли владою знімається лише реакція на проблему, а власне проблема заганяється «вглиб»; переважно силовим вирішенням політичних конфліктів; політичним відчуженням і негативним (боязким) ставленням сусп-ва до будь-яких змін усталених форм життя; неможливістю досягнути політичної згоди і відповідно виробити нові форми політичного життя; декоративність демократичних інститутів і процедур; високим рівнем забюрократизованості суспільного життя. **С.п.** передую масштабній суспільно-політичній кризі, політичному конфлікту. **С.п.** нівелюється через здійснення політичних, економічних і соціальних реформ, пошук шляхів досягнення суспільного консенсусу щодо перспектив державного розвитку, пошук ін. (інколи силових) методів вирішення наявних суперечностей. /*Г.Зеленько*/

Сталий розвиток – загальна концепція стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їхню потребу в безпечному та здоровому довкіллі. /*О.Шерман*/

Сталінізм – політичний курс *Й.Сталіна* в СРСР (1922-1953 рр.). Виходячи із відомого принципу *«розділяй і володарюй»*, створив в *сусп-ві* атмосферу всезагальної підозри, слідкування, доносу, страху, брехні і беззаконня. І в цих умовах здійснював свою абсолютну владу, засилаючи в *концентраційні* табори і знищуючи мільйони людей *«як ворогів народу»*. У деяких країнах повним ходом йде реставрація ідеології й практики сталінщини, коли **С.** розглядається як неабсолютне зло порівняно з абсолютним – нацизмом. У 2009 р. комітет Парламентської асамблеї ОБСЄ *«Возз'єднання розділеної Європи»* з демократії виступив із резолюцією, в якій прирівняв **С.** до нацизму і закликав до міжнародного осуду тоталітарних режимів. Термін *«С.»* був запроваджений апологетом *Й.Сталіна*, журналістом газети *«Нью-Йорк таймс» Уолтером Дюранті*, який за свої репортажі з СРСР отримав в 1932 р. Пулітцерівську премію. /Л.Угрин/

Сталініст – **1)** прихильник сталінізму – ідей і політики *Й.Сталіна*, джерела котрих пов'язані з ідеологією більшовиків – лівого (ленінського) крила Російської соціал-демократичної робітничої партії (РСДРП), пізніше окремої партії, що називалася в різні часи РСДРП(б), РКП(б) і ВКП(б); **2)** прихильник лівої тоталітарної ідеології, реалізація принципів котрої привела до встановлення у СРСР диктаторського режиму *Й.Сталіна*, встановлення централізованого управління, злиття партійних і державних органів влади, жорсткого контролю за суспільним та приватним життям громадян, масштабних політичних репресій (*«тотального терору» (Х.Арендт)*) проти ворогів та опонентів режиму, геноциду народів; **3)** особа, що толерує та виправдовує нехтування інтересів, прав і свободи окремої людини задля реалізації цілей комуністичної тоталітарної ідеології, схильна у відстоюванні її принципів до ідеологічного догматизму і фанатизму, політичної нетерпимості, насилля. Особливістю політичної свідомості **С.** є його зорієнтованість на державу (етатизм), визнання її вищою цінністю та джерелом реалізації своїх інтересів. /Л.Угрин/

Статистика політична – наука, яка вивчає методи кількісного охоплення та дослідження політичних явищ і процесів. Із XIX ст., коли почалося впорядкування і вдосконалення статистичних методів, **С.п.** поступово здобуває наукову основу. Виділяють два основні методи дослідження **С.п.**: описовий – збір інформації, перевірка її якості, її тлумачення, вибір способу зображення статистичного матеріалу; індуктивний – застосування теорії ймовірності, закону великих чисел. Статистичні дані у **С.п.** – сукупність показників, отриманих внаслідок статистичного спостереження або обробки даних. Дані **С.п.** використовуються для оцінювання та контролю діяльності органів влади, політичних партій, громадських рухів та організацій, характеристики виборчої системи та її ефективності, визначення шляхів розвитку політичної системи, з'ясування рівня соціального протесту та політичної боротьби в *сусп-ві*, досліджень і політичної аналітики. /Г.Луцишин, Л.Хижняк/

Статус (лат. *status* – становище) – правове становище, стан. /Г.Луцишин/

Статус політичний (лат. *status* – становище) – показник становища та позиції індивіда, групи, класу, інституту в політичній системі сусп-ва, який визначається: ієрархічністю, диференціацією за критеріями; доступом до влади (владних ресурсів); участю у прийнятті рішень та організації їх виконання. **С.п.** впорядковує та регулює відносини і поведінку суб'єктів політики. Критеріями **С.п.** є: престиж, авторитет, рівень впливу та свободи. **С.п.** тісно пов'язаний з політичною роллю особи, що означає сукупність її прав та обов'язків. Суб'єктами **С.п.** також може бути країна в системі міжнародних геополітичних взаємодій, статус якої визначається її впливом на геополітичні процеси та престижні країни як учасника системи міжнародних відносин. /О.Куценко, Г.Луцишин/

Статус-кво (лат. *status quo ante bellum* – стан, що існував до війни) – у міжнародному праві термін, який застосовується для визначення певного правового або фактичного становища на конкретний момент. /О.Демків/

Статут ООН – статут Організації Об'єднаних націй, автором якого вважається американський політик українського походження, спец.помічник держсекретаря США в період президентства *Ф.Рузвельта Лео Пасвальський* (нар. 1893 р. в Павлограді на тодішній території царської Росії). /В.Проскура/

Стереотип політичний (дав.-гр. *στερεός* – твердий, об'ємний, *τύπος* – відбиток) – спрощене, схематизоване, емоційно забарвлене уявлення про той чи ін. суб'єкт політики, соціальне чи політичне явище. /Ю.Вінтюк/

Стиль у політиці (дав.-гр. *στύλος* – паличка для письма) – * ознаки, властивості, манери поведінки окремого політика, політичної групи, фракції, котрі характеризуються особливими рисами, засобами, методами *політичної діяльності*; * сукупність способів прийняття політичних рішень, порядок розробки політичного курсу і його здійснення. /Ю.Вінтюк/

Страйки – тимчасові зупинки роботи групою найманих працівників для висловлення своїх претензій, висування вимог. /Г.Герасим/

Стратегія і тактика політична (дав.-гр. *στρατηγία* – мистецтво воєначальника, дав.-гр. *τακτικός* – мистецтво шиккування війська) – основна лінія *політичної діяльності* та методів її здійснення, що визначаються в програмах та ін. документах *політичних партій*, виборчих блоків, *рухів* тощо. Політична стратегія є сукупністю великомасштабних політичних рішень, напрямків діяльності, послідовна реалізація яких забезпечує досягнення поставленої мети. Тактика у *політиці* передбачає визначення завдань і конкретних форм діяльності в даних умовах. Вона передбачає прийоми, методи, форми *політичної діяльності*, спрямовані на досягнення певного етапу стратегії. Тактика має узгоджуватися із стратегією, а не заперечувати її. /С.Наумкіна/

Стратегічна зброя – зброя великого радіусу дії – міжконтинентальні ядерні ракети, здатні досягти будь-якої точки нашої планети. /А.Зачена/

Стратегічне партнерство – політика країни, спрямована на набуття друзів на міжн. арені. Нині Україна має близько 20 стратегічних партнерів, які обираються та декларуються владою в межах стратегії зовн. політики. Правда, офіційного списку країн, які є **С.п.** України, не існує. Двадцяти проголошеним партнерствам відповідають тільки вісім реальних двосторонніх документів, підписаних з Азербайджаном, Болгарією, Грузією, Канадою, Польщею, Російською Федерацією, США та Узбекистаном. Усі ін. партнерства мають або суто риторичне підтвердження – як-то із КНР, Ізраїлем, Фінляндією, Аргентиною, Словаччиною, ФРН та Індією, – або сукупно розглядаються як група зі спільною ознакою – як-то географічні сусіди України, посилення на яких подається у постанові ВРУ *«Про основні напрями зовнішньої політики України»*. Отже, поняття **«С.п.»** суттєво відрізняється від просто партнерства або функціональних двосторонніх відносин. Для того, щоб усі задекларовані **С.п.** запрацювали, необхідно відносини або поглиблювати, або переглядати – у будь-якому разі однаково для всіх заявлених країн. Саме розробка реалістичної стратегії внутрішньої і зовнішньої політики має визначити національні інтереси, цілі та партнерів України у їх досягненні. /*К.Зарембо, Ю.Скобельський*/

Стратегія непрямих дій – програмування поведінки, психічного стану людини, натовпу шляхом створення систем цінностей, стереотипів і шаблонів мислення на основі звичного світосприймання, використання ярликів, переключення уваги, ін. емоційної інтерпретації, що дозволяє вводити людину у ситуацію, де її реакції фактично запрограмовані. Згідно з *Б.Гартом*, при зростанні тенденцій та постмодернізації виникають умови для підвищення ефективності. **С.н.д.** для вирішення складних багатоаспектних завдань політичного життя в постсучасному сусп-ві. При цьому актуалізується роль інформаційної сфери, як простору їх реалізації. /*В.Шедяков, Ю.Вінтюк*/

Стратегія виборчої кампанії – цілеспрямоване управління виборчою кампанією, яке включає організацію планування виборчої кампанії, підготовку кандидатів і групу підтримки. Основні положення **С.в.к.** базуються на результатах аналізу політичної ситуації. **С.в.к.** – це спрямованість, напрям розвитку, яка визначає: голоси яких груп виборців можуть бути віддані за кандидата, які повідомлення і через які інформаційні канали доцільно до них доносити, як правильно розпорядитися ресурсами виборчої кампанії для вирішення цих завдань. **С.в.к.** супроводжується розробкою сценаріїв реалізації стратегії, описами одного або кількох варіантів реалізації, розгортання стратегії в часі з урахуванням ресурсного забезпечення та можливої протидії конкурентів і середовища, в якому розвиваються події. Сценарій **С.в.к.** містить опис ключових моментів і періодів виборчої кампанії, а також завдань, які повинні бути вирішені. /*Г.Луцишин*/

Стратифікація політична (лат. *stratum* – верства, *fasere* – робити) – суспільне розшарування, яке фіксує різний обсяг влади в політичних суб'єктах за-

лежно від рівня політичного володарювання, місця й ролі в політичній системі сусп-ва. Підставами **С.п.** можуть бути критерії організаційні, культурно-освітні, статусні, традиційно-політичні (форми політичного впливу, авторитет, престиж й ін.). **С.п.** відображає політичну неоднорідність, розшарування сусп-ва. Теорія **С.п.** вперше запропонував нім. політолог *М.Вебер* (збірка *«Економіка і суспільство»*, 1920 р.), який виокремив два провідні виміри влади та, відповідно, політичні участі, які утворюють **С.п.**: 1) володіння, розпорядження ресурсами влади (ними можуть бути все, що має цінність у конкретному сусп-ві – матеріально-фінансовий капітал, земля, інтелектуальні знання, соціальна повага тощо); 2) застосування, використання влади (тобто, здатність реалізувати власну ціль, способи досягнення її). В суч. сусп-вах за критеріями характеру соціальних зв'язків і ступеня соціальної дистанції можна виділити три осн. типи **С.п.**: з сильною, середньою та слабкою ієрархіяма у владних відносинах. Див. *Участь політична. /О.Куценко, Г.Луцишин/*

Стримування – політика, яку сформулював у 1947 р. екс-президент США *Г.Трумен* і яка передбачала амер. військову присутність в усьому світі, а також економічну та військову підтримку «дружніх» країн з боку США. Вона мала запобігти радянській експансії. */С.Орлов/*

Структура політичної науки (знання) – сукупність наукових і політологічних дисциплін, інтегрованих політичною наукою: теорія та історія політичної науки; політичні інститути і процеси; політична культура та ідеологія; політична поведінка і комунікація; політичні проблеми політичних систем і глобального розвитку; етнополітологія та етнопідприємство; міжнародні відносини і глобальний розвиток; політична методологія. Безумовно, з подальшим розвитком української політичної науки її структура буде трансформуватися і вдосконалюватися, в загальносвітовому контексті. */Я.Турчин/*

Суб'єкт владних повноважень – орган державної влади, орган місцевого самоврядування, їхня посадова чи службова особа, ін. суб'єкт при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства, в тому числі на виконання делегованих повноважень. */О.Вагіна/*

Суб'єкт політики – індивідуальний чи колективний агент політичної активності, носій предметно-практичної політичної діяльності, спрямованої на об'єкт політики. **С.п.** є соціальними та інституційними носіями цілеспрямованої політичної діяльності, її провідниками і рушіями. Активна практична діяльність **С.п.** спрямована на перетворення політичної та ін. сфер життєдіяльності людини як відповідних об'єктів політики. У сусп-ві **С.п.** можуть бути людина, соціальні верстви, групи, організації, рухи, колективи, держави, сусп-во в цілому. В англійській політичній мові слово «суб'єкт» (subject) щодо політики не вживається, оскільки там воно позначає підданого. Натомість використовується слово «актор» (actor), що латинською мовою означає «діяч». */М.Школяр/*

Суб'єкт федерації – адміністративно-територіальне утворення, частина федеративної держави, що володіє обмеженими політичними повноваженнями. Як правило, суб'єкт федерації може мати свою конституцію (узгоджується з нормами федеральної конституції), законодавчі, виконавчі органи влади. /Р.Савчинський/

Суб'єкти світової політики – активні елементи міжнародної системи, що здійснюють вплив на глобальну політику. Політичний процес світової політики виходить за рамки окремих країн, охоплює все світове співтовариство. Світовий масштаб політичних дій формує загальні закони і принципи, на яких базуються міжнародні відносини. Світовий політичний процес здійснюється С.с.п. – державами, міжнародними організаціями, суспільно-політичними рухами, транснаціональними корпораціями. Ефективність С.с.п. залежить від міжнародної правоздатності та дієздатності. /Г.Луцишин/

Субкультура політична – сукупність політичних орієнтацій, що відрізняються від домінуючих політичних цінностей. Носієм С.п. може бути та чи ін. спільнота: еліта, маргінальні верстви, етнічні групи, молодь і т. д. Будь-яка політична культура складається із субкультур. /М.Малачівська/

Субкультура політики (лат. *sub* – під) – різновид політичної культури, яка визначається як сукупність політичних орієнтацій і моделей поведінки, що суттєво відрізняються від домінуючих у сусп-ві. /Г.Луцишин/

Суверенітет (нім. *souveranität*, фр. *souveraineté* – верховна влада) – * незалежне від будь-яких сил, обставин та осіб верховенство; * незалежність держави у зовнішніх та внутрішніх справах. /Н.Горло/

Суверенітет України – самостійність, повнота та незалежність влади республіки в межах її кордонів і рівноправність у міжнародних відносинах. Суверенітет України проголошений 16 липня 1990 р. і підтверджений Актом про незалежність 24 серпня 1991 р., референдумом 1 грудня 1991 р., закріплений Конституцією України 1996 р. Див.: Суверенітет. /Н.Горло/

Судова влада – одна з трьох гілок державної влади, необхідна умова реалізації принципу поділу влади, покликана запобігати можливості змови чи протистояння двох ін. гілок влади (виконавчої і законодавчої), створювати перепони на шляху виникнення диктатури. Основними принципами судової влади є здійснення судочинства і конституційного нагляду. С.в. в Україні представляють Конституційний Суд України, суди загальної юрисдикції. /Н.Хома/

Суспільна влада – розподіл влади на місцевому рівні. /С.Орлов/

Суспільна політика – політичні заходи мешканців певної місцевості (села, селища, міста тощо), викликані їх відносинами з державою. С.п. найчастіше визначається на робочих місцях, у житлових кварталах і викликана урбанізацією. /С.Орлов/

Суспільний договір – договір між сусп-вом і державою, за яким держава стає соціальним партнером, перестає бути «нічним сторожем» (улюблений образ літераторів), державні інтереси солідаризуються із суспільними. Зро-

Суспільний прогрес

зуміло, держава-партнер – лише привабливий образ, а не реальний стан і не найближча перспектива України. Проте в умовах ХХІ ст. подібна модель матиме більшу стійкість, аніж авторитарні або поліцейсько-охоронні держави. Установлення паритетних і солідарних відносин між Українською державою та сусп-вом цілком може розглядатися як креативна деструкція, яка, втім, є необхідною умовою виживання України в ХХІ ст. /І.Малик/

Суспільний прогрес – висхідний розвиток людства від нижчих ступенів своєї соціально-економічної, політичної і духовної організації до вищих; якісне оновлення форм суспільного життя і відносин між людьми; поступальну зміну загальноцивілізаційних і формаційних етапів розвитку соціуму. Форми суспільного прогресу: соціальний, економічний, соціально-економічний, науковий, технічний, науково-технічний, політичний; зустрічаються також поняття культурний прогрес і національний прогрес, моральний прогрес, правовий прогрес. /О.Зайцев, Д.Зубрицька/

Суспільство – 1) сукупність всіх способів взаємодії та форм об'єднання людей на певній географічній території, в яких відбувається їх всебічна залежність один від одного; 2) певний тип спілкування, історично обумовлена цілісність (напр., античне С., сучасне С., громадянське С. тощо). /В.Савка/

Суспільство ризику – постіндустріальна формація, яка відрізняється від індустріального сусп-ва низкою особливостей. Зокрема, для індустріального сусп-ва характерним був розподіл благ, то для С.р. – розподіл загроз і зумовлений цим ризик. Сучасні екологічні проблеми призводять до різноманітних загроз і ризиків. У центрі цієї теорії є ризики, породжені техносферою. На відміну від стихійних лих, голоду, епідемій, нові ризики інституалізовані, формально узгоджені з правовою й соціальною структурою сусп-ва. Основу концепції «С.р.» заклав У.Бек. Пізніше питання аналізу сучасного сусп-ва як С.р. були в центрі уваги ін. дослідників: Н.Лумана, Е.Гіденса та ін. /Г.Луцишин/

Суффражизм (англ. *suffragism*, лат. *suffragium* – право голосу) – жіночий рух, метою якого є надання жінкам рівних із чоловіками виборчих прав. Рух виник у рамках фемінізму у другій половині ХІХ ст. у Великобританії. Див. *Фемінізм*. /О.Сорокопуд/

Схвальне голосування – виборча процедура, згідно якої виборець може подати стільки голосів, скільки є кандидатів, але не більше ніж один голос за кожного кандидата. Сенс такого голосування полягає в тому, що кожен виборець може поділити список кандидатів на дві групи: «ті, кого я схвалюю» і ті «кого не схвалюю». С.г. напр., має місце в США. Його використовують там на місцевих виборах та в окремих організаціях. /О.Івасечко/

«Східне партнерство» – програма, яка охоплює шість країн пострадянського простору, включаючи Україну. «С.п.» є головним пріоритетом ЄС, важливим елементом більш широкої політики сусідства ЄС. На Вільнюському саміті 2013 р. були парафоровані Угоди про асоціацію з Грузією та Молдовою. В

той же час відмова на цьому саміті Азербайджану, Білорусі, Вірменії та України підписати Угоду про асоціацію і натомість підписання низки угод з Росією ставлять під сумнів дієвість проекту «С.п.». /В.Піча/

Сцена політична (лат. *scaena* – поміст для театральних вистав) – метафорична назва конкретно-історичних умов політичного життя сусп-ва, що відображає специфічність часу та місця, у межах яких відбуваються політичні події, які ініціюються діяльністю персонажів політичного театру – акторів. Залежно від повноти *владних повноважень С.п.* субординується на: *міжнародну*, де акторами є насамперед державні формування; *державну*, де спектр акторів доволі широкий – від партій різного роду орієнтацій до політичних лідерів і соціальних груп неполітичної спрямованості; *провінційну*, де ступінь владних повноважень обмежений багатьма чинниками. /Л.Климанська/

« III »

Таємне голосування – принцип проведення демократичних виборів, при якому неприпустимий контроль за волевиявленням виборця. *Свобода* волевиявлення досягається переважно шляхом голосування бюлетенями, які попередньо заповнюються виборцем у спеціальній кабінці та опускаються в урну для голосування. /А.Гарбадин/

Телефонне опитування – метод дослідження громадської думки шляхом телефонного опитування, яке поєднує традиційне інтерв'ю та анкетування. Позитивами **Т.о.** є оперативність і можливість швидкого реагування на запити, потреби населення, серед якого здійснюється **Т.о.** **Т.о.** просте, доступне у проведенні. Головний недолік цього виду опитування – це ризик отримання нерепрезентативної вибірки, адже інтерв'юери часто стикаються з відмовами від анкетування, а також унеможлиблюється опитування респондентів, що не мають телефону. При **Т.о.** респондентам дуже важко сконцентруватися на складних питаннях, які потребують обмірковування. **Т.о.** передбачає повторне **Т.о.** /Г.Луцшин/

Текст політичний – текст, що представляє та відображає соціально-політичну реальність і безпосередньо стосуються подій і діючих осіб цієї реальності. Це текст, у якому йдеться про актуальні політичні проблеми і який звернений до масової аудиторії. Його мета – вплинути на політичну ситуацію, на розміщення сил, на думку сусп-ва щодо політичних проблем, явищ, подій, постатей. Основні форми політичних текстів: реклама, гасла, листівки, політичні промови, політичні статті, політична публіцистика, інформаційні статті, політичні новини. /М.Школяр/

Теократія (дав.-гр. *θεός* – Бог + гр. *κράτος* – керувати) – форма державного правління, при якій політична влада належить духовенству, а глава церковної ієрархії наділений вищою духовною та світською владою. **Т.** існувала в V-I ст. до н.е. в Іудеї, де влада належала верховному жерцю. Теократичними країнами були халіфати *Омейядів*, *Аббасидів*, Папська область в Середньовіччі. Теократичною країною є сучасний Ватикан, який виник у 1929 р. Глава Ватикану – Папа Римський має необмежену владу монарха. При Ватикані є дипломатичний корпус, до якого входять представники понад 130 країн світу, у т.ч й Україна. Ватикан представлений в ООН. «Ісламська» революція в Ірані засвідчила наявність теократичних тенденцій в сучасному світі /І.Беґей/

Теократична держава – держава, де відбулося повне злиття церкви й держави. /О.Рябека/

Теорії електоральної поведінки – теорії соціально-структурної і партійної ідеологічної ідентифікації та теорії раціонального вибору («економічного «голосування», «соціального вибору» тощо), розроблених в 1950-1970-х рр.

Теорія «залежності» (теорія «залежного розвитку»)

провідними амер. соціологами та соціальними психологами. На їх основі була сформульована теоретична концепція чинників, що обумовлюють електоральну поведінку і електоральну установку виборців. /В.Бунь/

Теорія «комп'ютерної демократії» – теорія Г.Крауха (ФРН), яка виникла у результаті розвитку нових технічних розробок у галузі засобів зв'язку й електронно-обчислювальної техніки, які призвели до оформлення нового напрямку – телекомп'юнікації (попарне об'єднання ЕОМ і телебачення, ЕОМ і телефону, телебачення і супутникового зв'язку). Теорія ґрунтується на дослідженні змін у системі демократичних інститутів, які відбулися унаслідок «комунікаційно-комп'ютерної революції». На думку Г.Крауха, ця теорія «дозволяє вирішити проблеми демократії за допомогою електроніки» на вищому рівні, ніж ін. теорії. Однакове ставлення людей до машин створює необмежені можливості для розвитку демократії за допомогою кібернетики. /Н.Хома/

Теорія еліт – гіпотеза, згідно якої *політичні еліти* в складних сучасних сусп-вах є неминучими. У первісній формі теорія була відповіддю на відносну неспроможність сучасних демократичних рухів в оцінці власних вищих цілей. Поява *демократії* принесла не владу народу, а скоріше нові основи елітарності. У зв'язку з песимістичними уявленнями про сучасну демократію, висунутими В.Парето і в меншій мірі – Г.Москою, еліти вважаються неминучим наслідком психологічних відмінностей між елітами і масами, з одного боку, і організаційними потребами сучасних суспільств, з ін. У більш сучасній формі **Т.е.** втратила песимізм. Спираючись на аргументи Г.Моски і Р.Міхельса про те, що різні основи елітарної влади мають важливі соціальні наслідки, деякі теоретики стверджують: демократична конкуренція між представницькими елітами – найкраща реальна форма сучасного уряду. Див.: *Влада; Владна еліта; Масове суспільство.* /О.Демків/

Теорія «залежності» (теорія «залежного розвитку») – теорія, яка виникла та розвинулась у 1950-70 рр. у Латинській Америці. Її автори (агент економіст Р.Пребіш та браз. соціолог Ф.Е.Кардозо) поділили всі країни світу на чотири групи: центр; периферія центру; центр периферії; периферія периферії. Особливість такого поділу полягає в тому, що найбільш розвинуті в економічному плані держави, які належать до центру, експлуатують країни периферії (Латинської Америки, Африки та Азії), які у результаті опиняються у економічній залежності від перших. Центральна ідея **Т.«з.»** – країни Третього Світу (периферії) є лише сировинною базою для країн центру, а тому залежать від них, що не дозволяє їм розвиватись в економічному плані. Це, своєю чергою, спричиняє те, що стандарти (в т.ч. встановлення консолідованої демократії), які визначені найбільш економічно розвинутими країнами світу, ніколи не будуть реалізовані периферійними країнами. За таких умов політична ситуація в країнах периферії є надзвичайно нестабільною – на зміну авторитарним правителям приходять демократичні уряди, правління яких переривається встановлен-

Теорія міжнародних відносин

ням нових диктатур. Виходом з цієї ситуації, на думку представників Т.«з.» є проведення широкої демократизації, під якою вони розуміють трансформацію всіх відносин «центр-периферії» та вихід периферії на самостійний розвиток, що дасть змогу поєднати в країнах Третього Світу економічний та політичний лібералізм. У рамках Т.«з.» не заперечується одна з центральних ідей теорії модернізації про взаємозумовленість (кореляція) процесів реформування в соціально-економічній та суспільно-політичній сферах життя людини. Натомість відкидається ін. важливий пункт щодо однакових можливостей для розвитку окремих країн, або, ін. словами, щодо існування певного універсального «пакету» умов, виконання яких дає можливість кожній даній країні успішно скласти іспит на демократичність. Представники Т.«з.» відкидають подібний універсалізм, стверджуючи, що можливість реалізації країнами периферії стандартів (або критеріїв сучасності (модерну)) встановлених найбільш розвиненими в економічному та політичному плані державами (які належать до т.зв. центру) визначається, власне, ступенем їхньої залежності (перш за все економічної) від країн центру. /Г.Шупунов/

Теорія міжнародних відносин – частина політології, предметом вивчення якої є система міжнародних відносин, природа воєн, проблеми національної та світової політики, мирного співіснування країн тощо. /Л.Ковальчук/

Теорія плебісцитарної демократії (лат. *plebiscitum* – рішення народу). Засновником теорії вважають М.Вебера, який вважав, що з розвитком партій змінюється характер політичного представництва та політична організація влади. Політичного впливу набувають особи, які контролюють партійний апарат – «машину» – і знаходяться поза парламентом. Використовуючи партійний апарат, підконтрольний партійним лідерам, можна в обхід парламенту прийти до влади. Плебісцит розглядається як джерело легітимності «вождя нації», в завдання якого входить забезпечення національної політичної інтеграції та контроль над усіма державними органами влади. У центрі «плебісцитарної вождистської демократії» – харизматичний лідер, обраний прямим голосуванням народу, і який має можливість діяти через голову парламенту. /Л.Ковальчук/

Теорія плюралістичної демократії (лат. *plural* – багатоманіття) – концепція, згідно якої політичний процес є боротьбою багатьох соціальних, релігійних, національних, професійних та ін. груп, кожна з яких володіє власними специфічними інтересами. Ці групи представлені різноманітними групами інтересів, між якими виникає суперництво. На державу покладається роль арбітра, примирювача конфліктуючих сторін. Процес прийняття рішень є вибором «серединки», яка не зводиться до інтересів якоїсь однієї зі сторін. У т.ч. забезпечується рівновага соціальних, політичних сил, створюються гарантії від узурпації влади. /В.Бортніков/

Теорія політична – підрозділ політичної науки, який націлений на оцінку, пояснення і прогнозування політичних феноменів; система основних ідей у сфері політичних знань. /Л.Ковальчук/

Теорія політичних систем – розділ *політології*, який досліджує проблеми утворення та функціонування *держав, партій, політичних режимів* та ін. шляхом вивчення конституційних та адміністративних питань, аналізу *політичних інститутів*, відносин між *суб'єктами політики, політичної культури*. /І.Малик/

Теорія суспільного договору – теорія походження *держави*, яка вважає, що *держава* є результатом «укладення договору», в якому кожен його учасник (громадянин) відмовляється від своїх власних «природних прав» в обмін на нові права згідно закону. **Т.с.д.** не є придатною до більшості історичних випадків формування держави. /В.Бунь/

Теорія соціального управління – наука, що вивчає форми, методи управління соціально-політичними, соціально-економічними та ін. процесами, досліджує проблеми участі у політиці. /В.Козум/

Територіальна громада – жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, що мають єдиний адміністративний центр. **Т.г.** є первинним суб'єктом місцевого самоврядування, основним носієм його функцій і повноважень. **Т.г.** сусідніх сіл можуть об'єднуватися в одну **Т.г.**, створювати єдині органи місцевого самоврядування та обирати єдиного сільського голову. Добровільне об'єднання **Т.г.** відбувається за рішенням місцевих референдумів відповідних **Т.г.** сіл. Таке рішення є наданням згоди на створення комунального майна. Вихід зі складу сільської громади здійснюється за рішенням референдуму відповідної **Т.г.** У містах із районним поділом **Т.г.** районів діють як суб'єкти права власності. /О.Скрипник/

Територіальна недоторканість країни – цілісність і неподільність її території у межах існуючих кордонів. /М.Поліщук/

Територіальний патріотизм – патріотизм, який базується на об'єднанні всього народу, в т.ч. й представників неукраїнських етносів, є альтернативою «расового націоналізму» (І.Багрянйий). **Т.п.** й сьогодні залишається великою недооціненою ідеєю. На думку І.Багряного, для укр. маси власне є прийнятним і животворним **Т.п.**, як усвідомлення того, що ми – єдність, і в нас є спільні інтереси, які ми повинні обстоювати. І цей **Т.п.** зіграв свою роль у здобутті незалежності під час референдуму, який об'єднав людей. **Т.п.** був і залишається важливою реальністю. Але він має бути наповнений відчуттям землі, тяжіти до історично-культурної ідентичності, перейматися національними цінностями. Інакше він матиме грабіжницький характер, як це ми бачимо на прикладі різного роду «олігархів» та грабіоналів, які солідаризуються нині під протекстом **Т.п.** в їхньому розумінні. /О.Скрипник/

Територія – частина земної поверхні у визначених межах (кордонах) із властивими їй географічним розташуванням, природними та створеними діяльністю людей умовами та ресурсами, а також із повітряним простором та надрами. /О.Скрипник/

Терор (лат. *terror* – страх, жах) – політика залякування, насилля, розправа з політичними противниками аж до офіційного знищення. До **Т.** вдаються політичні сили, які перебувають при владі, об’єктивно є сильнішим суб’єктом конфлікту, і спираються на апарат примусу – армію, контррозвідку, різноманітні служби тощо з метою дестабілізації обстановки, відвернення уваги від певних надзвичайно важливих для сусп-ва проблем, політичної розправи з опонентами, з метою превентивного залякування громадян, утримання саме такого підпорядкування. **Т.** як форма збройного насилля використовується у державах з тоталітарним політичним режимом. **Т.** як явище державного масштабу був широко розповсюдженим у нацистській Німеччині, СРСР у 30-40-х рр.. ХХ ст., режим *А.Піночета* у Чилі, режим апартеїду у ПАР, режим *Мао Цзе-дуна* у Китаї. Деякі вчені-політологи до **Т.** відносять і форму збройного насилля, яка застосовується найбільш екстремістськими групами (організаціями), які не мають влади, і таким чином через залякування, дестабілізацію ситуації в країні або її руйнацію існуючого державного ладу змусити владу піти на відповідні поступки, прийняти їх умови тощо. Основними формами **Т.** з боку недержавних структур є замаху і вбивства державних, партійних і громадських діячів, викрадення літаків і кораблів, захват заручників, організація вибухів, підпалів, провокування збройних безпорядків тощо. Ін. політологи цю форму боротьби називають тероризмом. У цьому значенні тероризм на відміну від **Т.** – це насилля і залякування, яке використовується слабшим суб’єктом конфлікту щодо сильнішого з метою змусити його діяти відповідно до волі терористів або врахувати їх вимоги. /Г.Зеленько/

Тероризм – суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров’я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей. Після атаки у 2001 р. на США міжн. **Т.** переніс центр своїх дій із західних країн, де діє жорсткий режим безпеки, на територію більш уразливі і де легше діяти. У серпні 2003 р. був здійснений теракт в одному з найбільших міст Індії – Мумбаї (до 1995 р. – Бомбей). Тоді загинуло понад 60 осіб, травмовано понад 150 осіб. У липні 2006 р. у вагонах пасажирських потягів, які перебували на різних залізничних станціях і лініях, майже одночасно спрацювало не менше семи вибухових пристроїв. Загинуло близько 200 осіб, поранення отримали понад 700. 1 грудня 2008 р. під час одночасної атаки терористів в Мумбаї загинуло 10 чоловік, зазнали нападу 10 головних об’єктів, кількість жертв – 170 осіб, серед яких громадяни Великобританії, Японії, Австрії, ФРН, Угорщини та Іспанії, близько 300 були поранені. Спеціалісти вважають, що у цих подіях виразно проявляється слід Аль-Каїди. У липні 2011 р. терорист-одинак здійснив масове вбивство на святі в Норвегії. Терористичні акції в різних країнах доводять,

що **Т.** був і залишається найсерйознішою загрозою не тільки для вказаних країн, але й для всього світу. /*Я.Комарницький, В.Піча/*

Терористичні атаки 11 вересня 2001 р. – атаки смертників на території США, які були кваліфіковані Радою Безпеки ООН як «жахливі терористичні акти», що не мають аналога в історії людства. Того дня 19 терористів, розбившись на групи, майже одночасно захопили чотири пасажирські авіалайнери, що прямували до штату Каліфорнія з Бостона, Вашингтона і Нью-Йорка. У їх розпорядженні були канцелярські ножі, балончики зі слізогінним газом і перцевою витяжкою, а також близько 35 тис. літрів авіаційного палива в баках кожного з Боїнгів 767 і 757. Узяти повний контроль над трьома літаками терористам вдалося швидко, а в четвертому у них виникли проблеми. Екіпаж і пасажирів чинили відчайдушний опір. Це і стало, ймовірно, причиною падіння цього лайнера на території штату Пенсільванія. З трьох Боїнгів, що залишилися, два атакували Всесвітній торговий центр (ВТЦ) у Нью-Йорку, а третій – будівлю Пентагону у Вашингтоні. Четвертий літак, що впав, найімовірніше, призначався для Капітолію. ВТЦ – це комплекс, який складається зі семи сучасних будівель із домінантою двох веж-хмарочосів «близнюків», споруджених 1973 р. (110 поверхів, висота – 417 і 415 метрів відповідно). На той момент це були найвищі споруди на планеті. У вежах працювало близько 50 тис. службовців, 450 компаній із 30 країн світу. Щодня їх відвідувало близько 100 тис. осіб. Першою постраждала північна вежа на рівні 94-98 поверхів о 8.46 за місцевим часом, друга – о 9.03 на рівні 78-85 поверхів. Навіть таке потужне торпедування «близнюків» літаками, за оцінками фахівців, не повинно було їх зруйнувати. Але фатальну роль зіграла велика кількість авіаційного палива, яка зумовила пожежу. Саме вона і розплавилася несучі сталеві конструкції будівель. Південна вежа обвалилася через 56 хвилин, північна – через 102 хвилини. 1960 людей на верхніх поверхах близнюків над пробіями, опинилися в пастці і від самого початку були приречені. Понад 200 з них стрибнули з вікон вниз, вибравши таку смерть замість смерті від вогню. Дуже багато тих, хто знаходився нижче від зони руйнування, теж не встигли залишити будівлю. У результаті, у Нью-Йорку від пожежі та руйнування будівель ВТЦ, усередині і на землі загинуло 2606 людей. Близько 6 тис. осіб було травмовано. У будівлі Пентагону загинуло 125 осіб. Загальна кількість жертв чотирьох атак терористів, включаючи екіпажі літаків і пасажирів – 2977 осіб, ще 25 зниклих безвісті, не враховуючи 19 життів терористів. Загиблі – громадяни США і 91 країни світу, у т.ч. 96 осіб з колишнього СРСР. Створена Конгресом США спеціальна «Комісія 9/11» у липні 2005 р. офіційно заявила, що терористичні атаки організувала і здійснила терористична організація «Аль-Каїда» на чолі з *Усамом Бен Ладеном*, якого було знищено амер. розвідкою у 2011 р. /*Я.Комарницький, В.Піча/*

Терористичний акт – застосування зброї, вчинення вибуху, підпалу чи ін. дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заповідання

значної майнової шкоди чи настання ін. тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень чи вчинення або невчинення дій органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, службовими особами цих органів, об'єднаннями громадян, юридичними особами, або привернення уваги громадськості до певних політичних, релігійних чи ін. поглядів винного (терориста), а також погроза вчинення зазначених дій з тією самою метою. /М.Требін/

Тетчеризм – неоконсервативна доктрина економічної політики уряду *М.Тетчер* (1979-1990 рр.) для виходу економіки Великобританії з кризи. Наприк. 70-х рр. у Великобританії загострилися соціально-економічні проблеми; парламент на чолі із лейбор. урядом *Дж.Каллагана* було розпущено, позаяк Палата громад винесла йому вотум недовір'я (1979 р.), а на нових виборах перемогла Консервативна партія на чолі з *М.Тетчер*. Консерватори прийшли до влади з чіткою програмою дій із метою виведення країни з кризи. Основні завдання: зупинити інфляцію; знизити податки на прибутки корпорацій та особисті доходи, що дало б змогу збільшити інвестиції в економіку; звузити державне втручання в господарські та соціальні справи, що досі негативно впливало на зростання економіки; «приборкати» профспілки, які, за переконанням консерваторів, зосереджували «надмірну владу», а це підривало розвиток бізнесу. Програма передбачала докорінні зміни у соціально-економічній політиці уряду. У соціальній галузі Тетчер застосувала принцип: хто багато заробляє, тому нема чого безплатно вчитися і лікуватися. Політичною філософією прем'єр-міністра став вислів: «Безплатний сир буває тільки в мишоловці». Основні ідеї **Т.**: підтримка вільного підприємництва і само ініціативи, податкова реформа (відмова від прогресивних ставок оподаткування приватних осіб та підприємців), скорочення бюджетних витрат (скорочення апарату, ліквідація галузевих міністерств, скорочення соціальних програм), антиінфляційна політика (обмеження грошової маси в обігу, підвищення ставки банківського відсотка, скасування обмежень на експорт капіталу), приватизація державних галузей і підприємств (вугільна, автомобільні, металургійна, газова, нафтова, авіакосмічна, телекомунікаційна, залізничний та повітряний транспорт тощо), правове регулювання страйків та ін. Сутність політики **Т.** у дотримання принципів монетаризму, економічна доктрина якого бере початок від поч. 60-х рр. ХХ ст., відколи її автор – *М.Фрідман* – видав книгу «*Капіталізм і свобода*» (1962 р.). Основна ідея цієї концепції в обґрунтуванні неефективності втручання державного регулювання у «вільний ринок». Результатами **Т.** були зниження інфляції, позитивна динаміка темпів економічного зростання, збільшення питомої долі британського промислового виробництва у промисловому виробництві капіталістичних країн, збільшення золотовалютних резервів, скорочення безробіття, помірне зростання доходів і життєвого рівня населення. В основу

доктрини **Т.** були покладено економічні та політологічні знання. У 1974 р. сер *К.Джозеф*, *М.Тетчер* і *А.Шерман* заснували Центр політичних студій (CPS), що був «мозковим центром» правоцентризької британської політики. /*О.Ярош*/

Технократія (гр. τέχνη – майстерність + гр. κράτος – влада) – **1)** соціальний прошарок висококваліфікованих фахівців (учені, інженерно-технічна інтелігенція, менеджери), який бере участь в управлінні виробництвом і входить до панівного класу, правлячої еліти сучасного сусп-ва; **2)** вчення, засноване у 20-х рр. ХХ ст. амер. економістами *Г.Скоттом* і *Т.Вебленом*, які пропагують необхідність встановлення політичної влади технічних фахівців, абсолютизують роль техніки у соціальному житті й підкреслюють залежність індивідуумів від сучасних технологій. /*В.Кулішов, О.Падалка*/

Технолог політичний – спеціаліст в теорії політичної комунікації, який здійснює діяльність з метою вплинути на свідомість та поведінку індивіда, аби він зайняв певну позицію у політичному просторі; розробляє стратегію і тактику політичної кампанії, розподіляє її ресурси тощо. Див.: *Кампанія політична, Маркетинг політичний*. /*М.Школяр*/

Технологізація політичної діяльності – процес застосування політичних технологій у політичній діяльності. Політичні технології виступають сукупністю найбільш доцільних прийомів, способів, процедур реалізації політичної системи, спрямованих на підвищення ефективності політичного процесу і досягнення бажаних результатів у сфері політики. Політичні технології містять у собі прийоми досягнення короткострокового (тактика) та глобального (стратегія) результату, виступають формою загального процесу технологізації й інформатизації суспільного розвитку, розглядаються як особлива функція соціально-політичного управління. Конкретні політичні технології переводять у площину практичної політичної активності теоретичне політичне знання, дозволяючи при цьому спиратися на політичні закономірності, цінності, принципи, норми при визначенні цілей, засобів і методів здійснення політики. Ця діяльність розкриває сутність **Т.п.д.** /*Г.Луцишин*/

Технологія виборча (гр. τέχνη – майстерність, техніка) – сукупність засобів, методів та прийомів спеціально формалізованого та організованого впливу на населення, електорат, які дозволяють регулювати його електоральну поведінку та спонукати віддавати голоси за певних кандидата чи політичну партію. **Т.в.** – це різновид політичних технологій. Взагалі **Т.в.** є одним з найважливіших елементів політичного маркетингу, що будується на використанні маркетингового підходу до політики і, відповідно, передбачає застосування тих чи ін. методів, засобів, у першу чергу – технологій, та просування на «політичному ринку» того чи ін. «політичного товару», а саме: кандидатів, політичних програм, партій і т. ін. Тому сьогодні, особливо коли мова йде про виборчі кампанії, розробка та реалізація **Т.в.** стає одним із найпріоритетніших напрямів їх використання, а фахівці, що розробляють та впроваджують такі технології (політтехнологи)

одними з найбільш затребуваних та оплачуваних членів виборчих команд. Див.: *Вибори; Виборча система; Технологія політична. /В.Полтораєк/*

Технологія політична (гр. *τεχνη* – майстерність, техніка) – чітко відпрацьована сукупність послідовних процедур, прийомів, впливів, способів діяльності, що спрямовані на найбільш оптимальну та ефективну реалізацію цілей та завдань конкретного політичного суб'єкта у типовій політичній ситуації. Проблема технологізації політичної діяльності виникла в останні роки і причинами цього були: **1)** необхідність вироблення більш раціональних та ефективних засобів реалізації практичних цілей, що висувуються суб'єктами політичної діяльності; **2)** зниження рівня непередбачуваності взаємодії різних суб'єктів влади; **3)** необхідність надання сталості відносинам учасників політичного процесу. Див.: *Технологія виборча; Політична ситуація. /В.Полтораєк/*

Технологія «від дверей до дверей» – один із видів агітації (політична, релігійна тощо) шляхом візитів до квартир і безпосередній контакт із їх мешканцями. Основні цілі: безпосередня агітація за місцем проживання, інформування та розширення кола прихильників чи активістів. **Т.«в.д.д.»** містить у собі весь технологічний цикл: зустрічі з людьми, поширення агітаційних матеріалів, забезпечення упізнаваності; вона передбачає подвійний обхід квартир для закріплення результату. При застосуванні у виборчій кампанії, обхід квартир розпочинається за 30-35 днів до дня голосування і проводиться у два етапи. Обходи здійснюються активістами, закріпленими за відповідними виборчими дільницями. Останнім часом технологія «від дверей до дверей» стала популярною і ефективнішою у проведенні багатьох виборчих кампаній. Див.: *Вибори; Виборча система; Технологія виборча. /Г.Луцишин/*

Технологія політичного лідерства – різновид політичних технологій, який полягає у формуванні та розвитку політичного лідерства. **Т.п.л.** аналізує такі чинники: особистість і походження лідера; характерні риси груп та індивідів, якими керує лідер; характер взаємин лідера й підлеглих; умови, в яких реалізується роль лідера. **Т.п.л.** включає такі різновиди: **1)** політичний маркетинг; **2)** виборча інженерія; **3)** ставлення лідерів до конкурентів. Для проходження претендента в лідери у виборчих округах необхідно вивчити наступні чинники: соціально-економічні умови округу; рівень політичної культури, характер політичних традицій різних соціальних груп округу; особливості політичної структури в регіоні (кількість різних партій, клубів, авторитет ін. претендентів); активність суспільно-політичних організацій і об'єднань. **Т.п.л.** зорієнтована на розробку ефективних методів підготовки лідерів і забезпечення політичного менеджменту. Див.: *Технологія виборча; Виборча інженерія; Політичний маркетинг. /Г.Луцишин/*

Тимократія (гр. *tito* – ціна, честь; *kratos* – влада, сила) – особлива форма олігархії. У стародавніх мислителів так визначалося правління, за якого державна влада належить привілейованій більшості, яка володіє високим майно-

вим цензом. За *Аристотелем*, **Т.** – державний устрій, який надає громадянам політичні права залежно від розмірів їхнього майна. **Т.** – це практика поділу громадян за майновим цензом, який визначав розміри грошових платежів, військовою повинністю. Див.: *Олігархія. /У.Яцишин/*

Типологія політичних партій – класифікація політичних партій за певними критеріями. У книзі «*Політичні партії*» (1951 р.) фр. політолог *М.Дюверже*, з урахуванням організаційної структури партій, подає таку їх класифікацію: **1)** кадрові партії – децентралізовані партії, які виникли на основі партійних об'єднань ще у XIX ст. Це консервативні і ліберальні партії «елітарні»; **2)** масові централізовані партії Європи, які базуються на секціях; **3)** суворо централізовані партії з жорсткою дисципліною (комуністичні та фашистські партії). Нім. політолог *О.Кірхаймер* у сер. 60-х рр. XX ст. зазначив, що «елітарні» партії і масові ліві поступово трансформуються в партії нового типу – «партії для всіх». Замість ідеології вони використовують вузький прагматизм і часто перемагають на виборах. Політологи також розрізняють партії в залежності від їх місця та ролі в політичній системі сусп-ва: урядові й опозиційні; легальні та нелегальні; партії-лідери та партії-аутсайдери; партії, які правлять монополійно, партії, які правлять коаліційно. З т.з. програмних установок, світоглядних позицій, соціальних цілей виділяють консервативні, ліберальні, соціально-демократичні, комуністичні та ін. партії. Ураховуючи спосіб взаємозв'язку партії зі своєю соціальною базою, партії можна кваліфікувати на авангардні (партії «нового типу»), парламентські та лейбористські. Поділяють партії й на «праві», «ліві» і центристські. «Праві», як правило, орієнтуються на консервативні і ліберальні політичні і економічні цінності – приватну власність, пріоритет особи тощо, а «ліві» – на комуністичні і соціалістичні цінності – суспільну власність на засоби виробництва, пріоритет колективу тощо. */Ю.Шведа/*

Тиранія (гр. *τυραννίς* – свавілля) – форма державної влади, яка встановлюється насильницьким шляхом і засновується на одноосібному правлінні. Базується на деспотизмі, владі на основі жорстокості, неприйнятті гуманістичних цінностей, на принципі самозбереження, репресіях, терорі проти своїх підданих. Така форма правління характерно для тоталітарного політичного режиму. Див.: *Тоталітаризм; Політичний режим. /Л.Криницька/*

Тіньовий кабінет – неофіційна назва уряду, який формується опозиційними партіями. Складається з голови уряду і міністрів зі складу найбільш відомих партійних функціонерів. Такий «**Т.к.**» зазвичай починає готуватися до можливої перспективи урядової діяльності. */С.Андрейчук/*

Тітоїзм (англ. *Titoism*) – югославський різновид комуністичної ідеології, який походить від псевдо *Йосипа Броза* (Тіто) (Josip Broz (Tito), 1892-1980) – лідера комуністичної партії Югославії (КПЮ). **Т.** виник в 1948-49 рр. після розриву *Й. Тіто* із *Й. Сталіним*, причиною якого стало відкинення в 1948 р. Компартією Югославії Резолюції Інформбюро компартій у Москві з приводу

питання про включення Югославії в можливу Балканську федерацію. Існував у 1948-1991 рр. Термін **Т.** первісно вживався противниками лідера КПЮ. Ідеологами **Т.** були *Й.Тімо*, *М.Джилас* та *Е. Кардель*. Основа **Т.** – принцип, згідно з яким засоби побудови комунізму в кожній конкретній країні (напр., Соціалістичній Федеративній Республіці Югославія) визначаються цією країною, а не зовнішніми силами (напр., СРСР). У зовнішній політиці ця ідеологія передбачала незалежність позиції СФРЮ і її правлячої партії від позицій СРСР та КПРС, неучасть СФРЮ в Організації Варшавського договору, обмеження її участі в роботі Ради економічної взаємодопомоги статусом держави-спостерігача, участь у організації та діяльності Руху Неприєднання, мирне співіснування з капіталістичними державами. Це дозволяло СФРЮ позичати у країн Заходу вільно-конвертовану валюту і закуповувати озброєння, а її громадянам працювати в країнах Західної Європи. Див.: *Сталінізм. /Ю.Тишкун/*

«Тітушки» – термін, яким все більше послуговуються укр. громадські, політичні діячі, ЗМІ. Походить від прізвища молодика *Вадима Тітушко*, якого назвали гопником. Саме цей спортивний молодик побив журналістів *В.Соделя* та *О.Сніцарчук* під час мирної акції у Києві на День Європи 18 травня 2013 р. З того часу «**Т.**» стали спливати при усіх силових розгонах мирних протестів громадян, побиттях і залякуванні журналістів. З виникненням Євромайдану 2013-2014 рр їх стали пов'язувати з «Беркутом», провокаціями, усіма людьми у спортивній формі характерної зовнішності. */В.Гулай/*

Ток-шоу (англ. *talk show*) – жанр телепередачі, телевізійної дискусії, обговорення питань загального інтересу, точок зору. Як правило в **Т.-ш.** беруть участь запрошені експерти з конкретних питань, запрошені гості, але можуть також і присутні глядачі. Спілкування гостей телепрограми організує звичайно один або кілька телеведучих – ЗМІ-модераторів. Найчастіше, основною темою дискусії є інтерв'ю із запрошеними гостями до студії – політиками, знаменитостями, фахівцями. */Г.Шунунов/*

Толерантність політична (лат. *tolerantie* – терпіння) – терпляче, спокійне ставлення до чужого способу життя, ін. народів, етносів, ідеологій, які людина не поділяє, до політиків, яким вона не симпатизує, до результатів виборів – навіть у тих випадках, коли вони не є такими, на які сподівалася людина. В політичній сфері **Т.** відноситься до культури. Толерантна політична культура передбачає поважне ставлення до будь-яких політичних проявів, які не суперечать чинному законодавству. Разом з тим **Т.** передбачає активну позицію індивіда щодо проявів політичних маніпуляцій або спекуляцій, до порушення прав людини. **Т.** не повинна зводитися до рабської терплячості. Теоретичне обґрунтування **Т.** здійснив англ. мислитель *Дж.Локк*. Вона може бути формальною, змістовною, абстрактною, реальною тощо. У сучасному світі, який швидко змінюється **Т.** є найважливішою політичною необхідністю. */О.Петров/*

Тоталітаризм (лат. *totalitas* – повний, цілостний, всеохоплюючий) – тип політичного режиму, який характеризується повним контролем держави над усіма сферами суспільного життя, фактичною ліквідацією прав і свобод громадян, репресіями щодо опозиції тощо. Був встановлений у деяких країнах у ХХ ст. (СРСР, КНР та ін. країнах т. зв. соціалістичного табору; фашистських Італії та Німеччині; Ірані). Ідейні витоки **Т.** можна знайти в роботах багатьох мислителів різних історичних епох: від *Геракліта* і *Платона* до представників утопічного соціалізму, засновників марксизму – ленінізму (*К.Маркса*, *Ф.Енгельса*, *В.Леніна*), *Ж.Ж.Руссо*, *Ф.Ніцше*, *Т.Мора*, *Т.Кампанелла* тощо. Історичними передумовами **Т.** є нерозвиненість та незахищеність інституту приватної власності; відсутність громадянського сусп-ва; деспотичний характер державної влади, яка не була обмежена ані правом, ані релігією; уявлення населення про державу як про тиранічну та безмежно далеку від людини силу, від якої за визначенням не можна чекати нічого окрім утиснення; бідність та неосвіченість переважної більшості населення. Безпосередніми причинами встановлення **Т.** були, як правило, глибокі системні кризи державно-політично системи, колапс економіки, соціальні потрясіння, які супроводжувалися революціями, державними або військовими заколотами і переворотами, громадянськими війнами, поразками у війнах з ін. державами та окупацією країни, дезинтеграцією території країни. **Т.** включає також самоізоляцію країни від ін. країн, заборону виїзду громадян за кордон за приватними справами, насадження у сусп-ва атмосфери шпіономанії, осадженого табору. **Т.** класифікують на три основні типи: соціалістичний (комуніст.); нацистський (фашистський); теократичний. Кожен із них має специфічні риси, але вони об'єднали зневагою до людини, руйнуванням особистості, її життя та свободи. /*О.Пожаров*/

Тоталітарний політичний режим – політична система, що утверджує необмежену етатизацію (одержавлення) суспільного життя. Це поняття ввели в обіг у 1920-х рр. *Дж.Амендолоні* і *П.Табеті*, характеризуючи режим *Б.Муссоліні*. Першими дослідниками тоталітаризму були *Ф.Гаск* («*Шлях до рабства*») і *Х.Арендт* («*Джерела тоталітаризму*»), а також *К.Фрідріх* і *З.Бжезінський* («*Тоталітарна диктатура і демократія*»). Серед джерел відзначено книгу *К.Поптера* «*Відкрите суспільство і його вороги*», у якій піддається безкомпромісній критиці як тоталітаризм загалом, так і (особливо) його духовні засади. Є два узагальнені визначення тоталітаризму як суспільного устрою. Згідно із першим, тоталітаризм – політичний спосіб організації влади над сусп-вом і особою зі всеосяжним контролем над ними, підпорядкуванням усієї політичної системи колективній меті та офіційній ідеології. За другим визначенням **Т.п.р.** – державно-політичний устрій сусп-ва, основою якого є сильна особистість (особиста диктатура) з повним (тоталітарним) контролем держави над усіма сферами життя сусп-ва. Зразки **Т.п.р.**: влада *Б.Муссоліні* в Італії, *А.Гітлера* в Німеччині, *Й.Сталіна* в СРСР, *Мао Цзедун* в Китаї, *Ф.Кастро* на Кубі, *Пол Пота* в Кам-

Традиційний авторитет

пучії. За умов **Т.п.р.** рішення влади не обговорюється і не оцінюється. У липні 2009 р. комітет Парламентської асамблеї ОБСЕ з питань демократії схвалив резолюцію, в якій урівноважуються нацизм і сталінізм. Див.: *Тоталітаризм; Тиранія; Сталінізм; Нацизм; Фашизм; Комунізм. /В.Гулай/*

Традиційний авторитет – Див.: *Легітимний авторитет.*

Традиції політичні (лат. *traditio* – передавання, переказ) – форми політичної поведінки і політичного мислення, політичні цінності, які передаються від генерації до генерації як колективна спадщина. У політичному житті сусп-ва Т.п. виконують такі функції: інтегративну, нормативно-регуляторну, забезпечення історичної спадкоємності, легітимації (згідно з *М.Вебером, Т.п.* – одне з головних джерел авторитету й легітимності влади). **Т.п.** є складовою частиною політичної культури сусп-ва. **Т.п.** протилежні новаціям. Ступень розвитку **Т.п.** залежить, насамперед, від динамічності даного сусп-ва. Землеробські цивілізації Сходу породили деспотичну політичну систему, яка проіснувала в багатьох країнах майже не змінною до сер. ХІХ ст. У західній культурі політика було динамічною, а з нового часу швидко розвинулась демократія. Щодо **Т.п.** в політичній структурі Заходу склалася дихотомія «консерватизм – радикалізм». Див.: *Консерватизм; Традиціоналізм; Радикалізм. Політична культура. /А.Гринчук/*

Традиціоналізм (лат. *traditio* – передача, передання; англ. *tradition* – передання чогось від покоління до покоління, згодом – усний переказ знань і легенд) – відданість давнім традиціям, зумовлена психологічною орієнтацією індивідуальної, групової чи суспільної свідомості на «минуле», яке сприймається як сукупність певних цінностей, що протистоять «сучасності». Носії психологічного **Т.** цілком можуть бути носіями будь-яких, зокрема, й ліберальних політичних поглядів. **Т.** також виступає як філософський напрям, який практичну мудрість, що відображена в традиції, поцінює вище за інструментальний розум, і тому прагне зберегти ту чи ін. традицію (релігійну, політичну, соціальну та ін.). Див.: *Консерватизм. /Ю.Тишкун/*

Трайбалізм (анг. *tribal* – племінний) – психологія та ідеологія етнічної зверхності, відокремленості тощо) в країнах Африки. */Ю.Вінтюк/*

Транзит (перехід) – процес, що охоплює собою період між початком змін та подальшим розпадом одного типу консолідованого режиму і утворенням на його місці ін. типу консолідованого режиму. Т.ч., однією з основних ознак перехідного періоду є наявність неконсолідованого (нестабільного) політичного режиму. Протягом 1970-80-х рр. у рамках політичної науки була сформована так звана «класична» транзитологічна парадигма, у межах якої перехідний процес розглядається як послідовність трьох таких етапів: **1)** лібералізація авторитарного режиму; **2)** встановлення демократичного правління (демократизація); **3)** консолідація демократичного режиму. Головною особливістю цієї моделі є заданість результату переходу – у якості єдиного можливого кінцевого пункту суспільно-політичних трансформацій розглядається встановлення

демократії (демократичного режиму). Тобто **Т.** в рамках цієї моделі є виключно «переходом до демократії». Однак досвід перших років перетворень в пострадянських країнах поставив під сумнів можливість лінійного руху від авторитаризму до демократії, а, отже, зникнення внутрішніх та зовнішніх ворогів ліберальної демократії. Це змусило дослідників не тільки до переосмислення «класичної» парадигми **Т.** з її «переходом до демократії», а й взагалі засумніватись у ефективності застосування методологічних підходів розроблених в рамках транзитології для аналізу посткомуністичних трансформацій, що призвело до появи альтернативних підходів. Так, у рамках перегляду традиційних схем пояснення змін типів політичних режимів у 1990-х рр. була сформульована «некласична» парадигма **Т.** як спроба теоретично послідовного та емпірично адекватного осмислення тих політичних процесів, які відбувались на пострадянському просторі. Зокрема, рос. дослідником *В.Гельманом* була розроблена модель «переходу з відкритим фіналом». Вихідною точкою його підходу є розуміння трансформації політичного режиму як нелінійного процесу, тобто такого, що не має наперед визначеного завершення, а це розходиться з уявленням про «перехід до демократії» на рівні парадигм. Виходячи з цього, вчений пропонує розглядати динаміку перехідного періоду за наступною схемою (моделлю): **1)** ослаблення попереднього режиму; **2)** розпад попереднього режиму; **3)** невизначеність; **4)** вихід з невизначеності – встановлення нового режиму; **5)** консолідація нового режиму. Трансформація політичного режиму, згідно з цим підходом, є процесом переходу від одного консолідованого режиму до ін. Сам же ж перехідний процес пов'язаний з відсутністю консолідації політичного режиму, а це означає, що найбільш важливою характеристикою **Т.**, яка виділяє його серед ін. змін політичного режиму, є невизначеність елементів політичного режиму в процесі переходу (перш за все тут йдеться про невизначеність формальних інститутів політичної влади, а також стратегій та ресурсів політичних акторів). */Г.Шутинов/*

Транзитні суспільства – сусп-ва перехідного періоду від радянського тоталітаризму до прогресивних міжнародних практик суспільного життя. */Г.Шутинов/*

Транзитологія – напрям політичної науки, у межах якого здійснюються дослідження транзиту, під яким, у найбільш загальному сенсі, розуміють перехід типу політичного режиму з одного якісного стану в ін. У своєму становленні та розвитку **Т.** проходить чотири етапи: **1)** дотранзитологічний (I пол. 1970-х рр.); **2)** період утвердження транзитологічної парадигми (II пол. 1970-х – сер. 1980-х рр.); **3)** період тестування теорії демократичного транзиту (кін. 1980-х – сер. 1990-х років); **4)** період, пов'язаний із намаганнями застосування транзитологічної парадигми для пояснення трансформації політичних режимів на пострадянському просторі та активної її апробації дослідниками з цих країн (сер. 1990-х років – до нині). Для першого етапу характерним є домінування теорії модернізації, яка згодом розвинулась у структурний підхід

до розуміння суспільно-політичних трансформацій. Представники цієї теорії (С.Лінсет, Г.Алмонд, С.Верба, Дж.Коулмен) намагались довести, що суспільно-економічний розвиток спричиняє розвиток політичний, під яким розуміли демократизацію авторитарних та тоталітарних режимів. Модернізація в такий спосіб охоплює майже всі сфери життя людини і тому являє собою процес економічний, культурний, соціальний та політичний. Згідно з цим підходом, можливість переходу певної країни до демократії корелюється з наявністю в ній тих чи ін. об'єктивних передумов (економічних, культурних тощо). Звідси випливає основний недолік: подібний детермінізм ставить під сумнів, а скоріше взагалі виключає можливість переходу до демократії тих країн, які не досягли певного соціально-економічного та культурного рівня. Тим самим противники авторитарних режимів у цих сусп-вах постають як пасивні спостерігачі, успіх яких у боротьбі з режимом залежить від об'єктивної соціально-економічної та культурної еволюції сусп-ва та держави. /Г.Шипунов/

Транснаціональна злочинність – суспільно-політичне явище, що відображає сукупність дій відносно великих, стійких і керованих кримінальних структур, які носять соціально-небезпечний характер, спрямовані проти основних прав та свобод людини та громадянина, здійснюються на території двох або більше країн, відповідальність за які передбачена міжнародним і національним кримінальним законодавством. У структурі Т.з. виділяються міжнародні злочини, злочини міжнародного характеру та злочини, пов'язані з іноземцями. /В.Бліхар/

Транснаціональна компанія (корпорація) – компанія (корпорація), що володіє виробничими підрозділами в декількох країнах. За визначенням Конференції ООН з торгівлі та розвитку, транснаціональні корпорації – це «підприємства, що складаються з материнського підприємства та його закордонних філіалів». /В.Кулішов/

Транснаціональне громадянське суспільство – сусп-во, яке базується на діяльності транснаціональних неурядових організацій, міжнародних наукових і професійних асоціацій. Масштаби Т.г.с. стають глобальними, і вже на цій основі складається загальнолюдська етика, сфокусована навколо базових, спільних цілей – мир, гідність людини, соціальна справедливість, свобода особи, культурний, плюралізм, сталий розвиток. Для такого сусп-ва характерним є рішуче відмежування етосу від етнічних преференцій, усвідомлення спільності долі всіх людей планети, поширення саморефлексивної дії способу мислення. У такому сусп-ві людина стає відповідальним актором творення загальносвітової соціальної реальності. Див.: *Громадянське суспільство; Суспільство*. /В.Піча, О.Скрипник/

Тренд (англ. *trend* – тенденція) – відносно стійке, тривале, чітко виражене й домінуюче спрямування розвитку та динаміки соціально-політичних змін, політичних систем, громадської думки на протязі певного періоду часу, котрі

формують та окреслюють обриси майбутнього. **Т.** політичні визначають ймовірність розвитку суспільно-політичних процесів в певному напрямі, супроводжуються появою нових теорій та доктрин. **Т.** в політиці можуть охоплювати спрямування розвитку і окремого сусп-ва, і держави, і регіону, і людства загалом (мегатренди), а також окремих суспільно-політичних процесів та явищ. Популяризатором поняття «**Т.**» став амер. футуролог *Дж. Нейсбіт*, який з групою соціологів в 1982 р. опублікував книгу «*Мегатренди*». На основі реалій амер. сусп-ва кін. ХХ ст. він здійснив футурологічне дослідження основних напрямів його розвитку – мегатрендів й визначив найважливіші серед них: перехід від індустріального до інформаційного сусп-ва, від «високих технологій» до гуманістичних, орієнтованих на людину, її духовний розвиток та комфорт; від національної економіки до взаємозалежної глобальної економіки; від коротко строкового орієнтованого управління до довгострокового планування; від централізації до децентралізації в економіці та політиці; від орієнтації на інституціональне забезпечення до демократії участі; від ієрархічних соціально-економічних структур до неформальних мере; від орієнтації на проживання у великих містах до проживання у малих та середніх міст та ослаблення старих постіндустріальних регіонів; від соціальної детермінації поведінки людей до багатоваріантності та альтернативності у виборі та рішеннях. Визначення та розуміння **Т.** політичного на основі аналізу сучасних тенденцій дають змогу повзати між собою розрізнені на перший погляд явища та факти, зрозуміти «дух часу» та прогнозувати майбутні зміни (екстраполяція **Т.**), що в свою чергу є передумовою вибору оптимальної стратегії управління змінами. /Л. Уєрин/

Тренд політичний (англ. *trend* – напрям, тенденція) – тенденція та напрям розвитку політики відповідно до нових стандартів та вимог. **Т.п.** залежить від політичної системи, політичного режиму та політичної культури сусп-ва. /Г. Луцишин/

«Третій світ» – термін, яким традиційно позначають менш розвинуті порівняно з індустріальними країни світу, хоча в деяких аспектах цей термін не дує задовільний. Адже ці країни не є абсолютно відокремлені від індустріальних країн, вони сформувалися під впливом колоніалізму і внаслідок торговельних стосунків з західними країнами. Більшість країн «**Т.с.**» розташовані на територіях, що були під колоніальним пануванням – у Азії, Африці та Південній Америці. Нині колоніальних територій немає. Першою самостійною республікою з чорним населенням у січні 1804 р. стала Гаїті. Іспанські колонії в Південній Америці здобули свободу в 1810 р., а Бразилія відійшла від Португалії 1812 р. Деякі країни, напр., Китай хоча ніколи й не були підкорені європейцями, проте потрапили в напівколоніальну залежність. Більшість країн «**Т.с.**» стали незалежними тільки після Другої світової війни, часто в результаті антиколоніальної боротьби, напр., Індія, Бірма, Малайзія та Сін-

«Третій сектор»

гапур, чимало африканських країн, напр., Алжир, Кенія, Нігерія, Заїр, Танзанія. Політичні системи цих країн здебільшого змодельовані на зразок систем, раніше запроваджених у країнах Заходу. В багатьох із цих країн відбувається швидкий процес розвитку міст, промислового виробництва (напр., Китай має другу економіку світу). Термін країни «Т.с.» вперше застосував фр. демограф *Альфред Сові*. /В.Піча, О.Скрипник/

«Третій сектор» – неформальні, неурядові, некомерційні організації. /В.Козум/

Тріада влади – структура державної влади, що складається з трьох організаційно оформлених підструктур (законодавча, виконавча, судова влада) і спрямована на підтримку демократичних засад сусп-ва. /Я.Турчин/

Трон (гр. θρόνος – підпора, опора; сидіння, престол) – місце монарха під час урочистих церемоній; символ монархічної влади. /У.Яцишин/

Троцькізм – різновид комуністичної ідеології, названий за псевдо одного з лідерів Жовтневої революції 1917 р. і Всеросійської комуністичної партії (більшовиків) *Лева Давидовича Бронштейна (Троцького)* (1879-1940). Термін **Т.** вперше вжито у 1907 р. російським ліберальним істориком *П. Мілюковим* у збірнику *«Как прошли выборы во 2-ю Государственную думу»*. Для позначення поглядів, відмінних від лєнінських, термін **Т.** почав вживатись після появи у 1924 р. статті редактора газети «Правда» *Н. Бухаріна «Как не нужно писать историю Октября (по поводу выхода книги т. Троцкого «1917»)»*. В основі **Т.** лежить теорія «перманентної революції», сформульована *Л. Троцьким* у 1905 р. і розвинута у його пізніших працях. Див.: *Утонізм*. /І.Малик, В.Піча/

Трудова держава – неомодель соціальної держави, яка сприяє праці, підтримує не благодійність, а власну працю людини. Відповідно до цього підходу сучасна соціальна держава зобов'язана забезпечувати тільки основні потреби людини (інфраструктуру, освіту, охорону здоров'я, прожитковий мінімум), а людина повинна сподіватися на власну працю, вкладаючи її в розвиток сусп-ва, і тоді буде отримувати пропорційну частку суспільних благ. /Н.Хома/

Трудова міграція – переміщення особи, пов'язане з перетинанням державного кордону або меж адміністративно-територіальної одиниці з метою виконання або пошуку роботи. /О.Скрипник/

«Тушки» у ВРУ – т.зв. перекидчики, новий феномен у вищому законодавчому органі України. «**Т.**» називають невходження народного депутата, обраного від політичної партії, до складу депутатської фракції цієї партії або вихід народного депутата із складу такої фракції. Часто депутати – «**Т.**» займаються парламентським бізнесом – голосують за законопроекти тих депутатських фракцій, які прагнуть набрати більшість голосів за свій законопроект. За ст. 81 в редакції Закону України *«Про внесення змін до Конституції України»*, підписаного Президентом України 8 грудня 2004 р., будь-яка парламентська партія може легко позбавитися «**Т.**». Справа за політичною волею такої партії, за рішенням її вищого керівного органу. «**Т.**» були у складі ВРУ V і VI скликання. Не вивелись вони й у складі ВРУ VII скликання. /В.Піча, У.Яцишин/

« У »

Угода про асоціацію між Україною і ЄС – угода, яка була підписана в Брюсселі 21 березня 2014 р., в частині політичної асоціації від імені України підпис під нею поставив в.о. прем'єра *А.Яценюк*, а 27 червня 2014 р. економічну асоціацію підписано президентом України *П.Порошенко*. 16 вересня 2014 р. ВРУ і ЄП синхронно ратифікували цю угоду */М.Поліщук/*

Угрупування в політиці – 1) взаємодія двох або більше гетерогенних центрів *політичної діяльності* на основі угод демонстративно загального характеру. 2) взаємодія двох і більше центрів політичної діяльності на основі таємної змови, яка ретельно приховується від громадськості й не має характеру формальної угоди або союзу. 3) узгоджені або спільні акції двох і більше гетерогенних центрів політичної діяльності на основі тимчасового співпадіння їх інтересів. */А.Панарін/*

Узурпація (лат. *usurpatio* – оволодіння) – насильницьке, протизаконне захоплення *влади* або присвоєння чужих прав, повноважень. Найчастіше здійснюється насильницькими методами. */Л.Угрин/*

Узурпатор – протизаконне захоплення *влади* або присвоєння собі чужих прав на що-небудь. Див.: *Узурпація*. */Л.Угрин/*

Указ – вид нормативно-правого акту, який видається зазвичай керівником *держави*. Відповідно до *Конституції України*, укази видає Президент України в межах своїх повноважень. Вони є обов'язковими для виконання на всій території України. */І.Осадчук/*

Україна – з грудня 1991 р. суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова країна Східної Європи. Має спільні кордони з Білорусією, Російською Федерацією, Польщею, Словаччиною, Угорщиною, Румунією і Молдовою. На півдні омивається Азовським і Чорним морями. За кількістю населення займає четверте місце в Європі – 46,6 млн. осіб і 2-е місце за територією – 6037 тис. км². Столиця **У.** – м. Київ (близько 3 млн осіб). Найбільші міста – Харків, Дніпропетровськ, Донецьк, Одеса, Запоріжжя, Львів. Мова: українська (державна). На своїх рідних мовах розмовляють росіяни, румуни, угорці, білоруси, болгары, татари та ін. представники націон. меншин. Адміністративний поділ **У.**: 24 області і АРК. За формою правління **У.** – республіка. Згідно з Конституцією 1996 р. главою держави є Президент, який обирається прямим голосуванням на 5 р., главою уряду – Прем'єр-міністр, законодавчою владою – однапалатний парламент – ВРУ (450 народних депутатів). Релігія: православ'я (понад 50%) і католицизм (понад 15%), іслам (близько 10%), протестантизм, юдаїзм. Грамотність серед дорослого населення – майже 100%, вищу освіту мають 30% громадян. Тривалість життя: чоловіки – 67 р., жінок – 75 р. **У.** – член ООН з 1945 р. */В.Піча, О.Скрипник/*

«Україна без Кучми»

«Україна без Кучми!» – політична акція, яка стартувала 15 грудня 2000 р., яка зрештою переросла в Майдан. Вона була направлена проти грабіжництва та мародерської приватизації, вихованої при режимі *Л.Кучми* судової системи, розкрадання державних коштів, отримання хабарів, перевищення владою службових повноважень, зловживання службовою владою і т.д. Безпосередньою передумовою виникнення акції було вбивство журналіста *Гіи Гонгадзе*. «Україна без Кучми» – під такою ж назвою відбулось масове заворушення в Києві 9 березня 2001 р. на чолі з *А.Шкілем*. /*А.Комарова*/

«Україна без холопів» – громадський рух, який виник на поч. 2012 р. в Донецьку на підтримку прав соціальних класів і груп. Організований він за принципом соціальної мережі: люди можуть збиратися, обмінюватися інформацією, домовлятися про зустрічі. Учасником руху може стати будь-хто. Зазвичай, це журналісти, блогери, юристи, студенти. Після рейдів вони викладають фото, відео, текстову інформацію на своїх сторінках у соціальних мережах і блогах. Основна ідея руху: в країні відбудуться зміни лише тоді, коли люди перестануть бути «холопами», коли кожен громадянин обстоюватиме свої права в усіх сферах життя, починаючи від супермаркетів і закінчуючи фальсифікаціями на виборах. Навіть якщо до влади прийде чесний і справедливий президент, усе одно він не зможе нічого змінити, доки люди не стануть більш свідомими. Учаснику руху згуртовуються навколо захисту своїх прав та інтересів, намагаються працювати в практичній площині, обстоюють, напр., щоб у маршрутних таксі не підвищували безпідставно плати за проїзд, щоб у супермаркетах не було продуктів, у яких минув термін придатності тощо. Девіз руху: «Змінити суспільство можна, якщо люди усвідомлять, що забезпечення їхніх прав залежить від них самих». /*В.Піча*/

«Україна без Януковича» – акція, яка розпочалася у липні 2012 р. з ініціативи Об'єднаної опозиції «Батьківщина». В її рамках у всіх регіонах України було розгорнуто інформаційні намети опозиції, в яких громадяни мали можливість підтримати позов проти чинного Президента *В.Януковича*. До позову, з яким від імені Об'єднаної опозиції звернувся 20 серпня 2012 р. до Вишого адміністративного суду *А.Яценюк*, приєдналося з готовністю брати участь у судовому процесі як третьої сторони понад 300 тис. громадян України. Основне звинувачення, викладене в ньому, полягало в узурпації влади чинним Президентом. Характерно, що акції «**У.б. Я.**» міліція не розганяла. а навпаки, охороняла. /*А.Лозинський*/

«Україно, вставай!» – політична акція, яку провела об'єднана опозиція у складі парламентських партій – «Батьківщини», «Удар» і «Свободи» у 2013 р. Основною метою акції оголошувався імпічмент президента. В процесі акції були скориговані цілі й точки перетину в поглядах опозиційних сил щодо подальшого розвитку країни та сусп-ва. Акція не лише мобілізувала людей, але й мала інформаційний характер. Політичні лідери опозиції мали можливість

звернутися до своїх виборців з роз'ясненням ситуації щодо багатьох існуючих в Україні соціально-економічних та політичних проблем, виконання Україною вимог, поставлених ЄС щодо підписання угоди про асоціацію з нею. Подій, які відбулися в кінці 2013 р. на поч. 2014 р. в Україні (масовий протестний рух на Київському майдані і по всіх областях) призвели до самоусунення *В.Януковича* від виконання обов'язків президента. Він покинув свою резиденцію в Міжгір'ї, а відтак спікер укр. парламенту *А.Турчинов* перебрав його повноваження на себе до обрання 25 травня 2014 р. нового Президента України. /*О.Зайцев*/

Україна – НАТО – відносини, які реалізуються в рамках річної національної програми співробітництва (РНП). Зберігаючи позаблоковий статус, Україна насправді з року в рік поглиблює співпрацю з НАТО. Вона фокусується на оборонній реформі, військовій реформі, на участі України в операціях із боротьби з піратством «Океанський щит». НАТО допомагає Україні долати негативні наслідки скорочення збройних сил, ліквідувати небезпечні озброєння, військові об'єкти, які непотрібні збройним силам тощо. /*В.Климончук*/

Українізація – процес утвердження української мови у всіх сферах суспільного життя, україномовного спілкування між громадянами різних національностей України. У супроводжується постійним зростанням кількості носіїв української мови, культури, традицій. /*О.Красівський*/

Українознавство – наука про Україну та українців у світі. Координацію всіх досліджень українства на рівні етнічного розвитку, розвитку культури і традицій, економічно-соціальному, мовного і культурному, державно-політичному і міжнародному розвитку здійснює Національний інститут У. 27 серпня 2010 р. КМУ видав постанову, за якою У. з факультативного предмета стало обов'язковим для вивчення на факультетах т.зв. гуманітарного циклування. /*І.Малик*/

Українофобія – явно вороже ставлення до України, до всього українського, особливо до масового відродження в українців їхнього власного політичного, економічного, культурного та духовного націоналізму – їх природного імунітету. /*Ю.Скобельський*/

Українська академія політичних наук (УАПН) – добровільна *громадська організація*, що об'єднує науковців, викладачів політології вищих освітніх закладів, працівників органів *державної влади* та місцевого самоврядування з метою сприяння комплексному розвитку політичних наук, проведення наукових досліджень у галузі історії *політичної думки*, методології та теорії політики, прикладної *політології*. Заснована у травні 1993 р. Згідно зі статутом УАПН, її чисельність визначена в 100 осіб. Дійсними членами (академіками) та членами-кореспондентами УАПН обираються вчені (доктори наук, професори), які зробили вагомий внесок у розвиток політичної науки, підготовку кадрів, становлення укр. державності. Право висування кандидатів належить вченим радам наукових інститутів і установ, навчальних закладів, дійсним членам і президії УАПН. /*М.Михальченко*/

Українська асоціація паблік рілейшиз (УАПР) – сучасна українська самостійна неприбуткова громадська організація (zareestrovana 14.06.1995 p.). Об'єднує фахівців, що працюють у галузі зв'язків із громадськістю та пресою в державних установах, громадських організаціях та комерційних структурах з метою створення системи обміну професійним досвідом у цій галузі. /Н.Хома/

Українська асоціація політологів (УАП) – добровільна громадська організація, що об'єднує науковців, викладачів навчальних закладів, працівників органів державної влади та місцевого самоврядування. Утворена в березні 1991 р. з метою сприяння розвитку політичної науки та освіти в Україні. /О.Бабкіна/

Українська Гельсінська група – організація укр. правозахисників, яка виникла з ініціативи укр. письменника М.Руденко 1976 р. Членами У.Г.Г. в різні періоди були М.Маринович, О.Бердник, О.Мешко, Л.Лук'яненко, Н.Строката та ін. Завданням групи було: надання юридичної допомоги дисидентам у сферах інформування Заходу про політ. переслідування в УРСР, а після 1991 р. – в незалежній Україні. /А.Зачена/

Українська Гельсінська спілка з прав людини – Всеукраїнська асоціація громадянських правозахисних організацій, метою якої є сприяння практичному виконанню гуманітарних статей Заключного акта Гельсінської наради з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) 1975 р., ін. прийнятих на його розвиток міжнародних правових документів, а також усіх ін. зобов'язань України в сфері прав людини та основних свобод. Спілка була створена 1 квітня 2004 р. шляхом трансформації неформального об'єднання Ради укр. правозахисних організацій (РУПОР) в асоціацію із 22 організацій-партнерів, що мають багаторічний досвід співпраці між собою. /А.Зачена/

Українська Головна Визвольна Рада (УГВР) – створена 12 серпня 1944 р. в складі 21-ї особи на чолі з К.Осьмаком (помер у Владимирській тюрмі) та Р.Шухевичем – командиром УПА. УГВР була органом, який виступав за консолідацію усіх українських сил для збройної боротьби підпілля проти німців і більшовицького режиму. Крім того, УГВР виконувала роль законодавчого органу підпілля в роки Другої світової війни. /О.Красівський/

Українська діаспора (гр. *διαπορά* – розсіяння) – частина укр. нації (етносу), яка внаслідок вимушеної або добровільної міграції проживає поза межами України, володіє функціонуючими у країнах перебування соціальними інститутами, які підтримують її ідентичність і згуртованість, та яка завдяки цьому утворює згуртовані групи в країнах проживання. Виходячи з міркувань амер. дослідників Р. Брубейкера і В. Шафрана, критерієм для віднесення окремого українця чи групи українців за кордоном до Уд. є їх закоріненість у концептуальній «батьківщині» чи наявність у них міфу чи колективної пам'яті про «Батьківщину». Тому Уд., у строгому значенні терміну відрізняється від сукупності вихідців з України взагалі, для частини яких образ чи пам'ять про «Україну» неважливі, напр., для євреїв чи протестантів, яких згадує К. Ванер. Також Уд. відрізняється

від жителів укр. етнічних земель, які опинились поза межами України не покидаючи її території та спільноти трудових мігрантів з України. Оскільки розвиток культурних і соціально-економічних процесів в Уд. відбувався інакше, ніж в Україні, окремі риси національної культури і свідомості були збережені в Уд., «законсервованими», через що вона відіграла істотну роль у формуванні сучасного українського націоналізму і частини уявлень про українську культуру. Її чисельність, за різними оцінками, складає понад 20 млн осіб. Частину її представників об'єднують Світовий Конгрес Українців (до 1991 р. – Світовий Конгрес Вільних Українців), Українська всесвітня координаційна рада (УВКР), Європейський союз українців, Світова федерація Українських жіночих організацій та ін. На становлення укр. громад за кордоном, на їхній розвиток і структуру впливають кілька чинників: **1)** політика країни проживання; **2)** політика країни походження; **3)** взаємини між країною проживання і країною походження; **4)** активність громад та, що дуже важливо, активність особистостей. Див.: *Українська національна самосвідомість; Українська політична нація. /Л.Ключковська/*

Українська мрія – мрія, яка випливала з національних традицій, національного характеру, умов існування недержавного укр. етносу. Головним в ній була родина матеріального благополуччя і нейтралізація негативного впливу влади, яка грабує податками, забирає дітей до чужих армій, примушує їх будувати шляхи освоювати імперські території. Мрія про свою державність в українців була пригнічена проблемами щоденного виживання й нейтралізації чужої влади на побутовому рівні. Тільки окремі представники освіченої верстви українського етносу порушували питання про національне визволення, розбудову української державності. Мрія про державність отримала духовне і політичне підґрунтя під час першої української революції (у різних формах) у 1917-1919 рр. Це й стало підґрунтям формування національної українських ідей в працях *О.Бочковського, С.Дністрянского, Д.Донцова, В.Рудницького, В.Старосольського, М.Сціборського, М.Грушевського, В.Винниченка, С.Бандери, Я.Стецька* та ін. Див.: *Українська національна ідея. /М.Михальченко/*

Українська національна ідея – ідея будівництва національно свідомої України, не просто країни як такої, а багатой національно-духовним життям країни. Слово «*національний*» обов'язково пронизує і економіку, і політику, і духовність. **У.н.і.** – це і ідея досягнення Україною економічної конкурентоспроможності, це і ідея нейтралітету України на зовнішньополітичній арені, це і ідея забезпечення добробуту кожного громадянина, якості його життя, впевненості у завтрашньому дні тощо. **У.н.і.** є поняттям динамічним. Вона перебуває, як і життя українського соціуму, в процесі постійної історичної зміни, її зміст залежить від виклику конкретного часу глобального національного буття. */А.Романюк, Г.Світа/*

Українська національна самосвідомість – відносно стійка, усвідомлена, що переживається як неповторна, система уявлень конкретного індивіда про себе як про представника української нації, усвідомлення себе часткою цієї

спільноти та оцінка себе як носія цінностей, що склалися в процесі історичного розвитку українського етносу, уявлення про його минуле, сучасне і майбутнє розвитку, місце в світі та призначення серед ін. спільнот і характер взаємовідносин з ними. **У.н.с.** є наслідком самоусвідомлення особистості при її самовизначенні і, водночас, при визначенні свого ставлення до множини людських спільнот (територіальних, мовних, вікових, статевих тощо). **У.н.с.** починає поширюватись серед жителів українських земель і набувати свого значення в модерну добу, коли домінуючі до того стани (дворянство, козацтво, духовенство тощо) і релігійно-конфесійні (православні, греко-католики, римо-католики, юдеї, мусульмани і т. ін.) ідентичності стали вторинними. **У.н.с.** включає в себе певну сукупність уявлень про територію, культуру, мову, про минуле української нації, на підставі ознайомлення з якими та індивідуальної оцінки яких особистість ототожнює себе із українською етнічною спільнотою. Див.: *Українська політична нація, Українська мрія. /Ю.Тишкун/*

Українська політична еліта (фр. *elite* – вибраний, кращий) – структурний елемент укр. соціуму, його привілейована група, яка монополізує владу над сусп-вом, здійснює управління ним шляхом прийняття і реалізації політичних рішень, а також вироблення нових моделей (стереотипів) поведінки. З т.з. альтиметричного підходу до розуміння еліти **У.п.е.** включає до свого складу всіх осіб, які фактично володіють реальною політичною владою (формальною, неформальною, легітимною, нелегітимною). Водночас цей термін є самоназвою, самооцінкою відзначених представників українського сусп-ва. Натомість з точки аксіологічного (ціннісного) підходу, який відштовхується від буквального змісту терміну «еліта», до **У.п.е.** мають належати особи з високими, у порівнянні з показниками «середнього» представника укр. сусп-ва, морально-етичними якостями, рівнем здібностей, талантів, інтелекту, компетентності. Див.: *Еліта; Теорія еліт. /Ю.Тишкун/*

Українська політична нація – народонаселення незалежної України, яке складається з різних етносів, але усвідомлює себе як цілісність, об'єднану належністю до своєї країни на основі укр. громадянства. **У.п.н.** постала після референдуму 1 грудня 1991 р., коли українська нація вперше себе заманіфестувала, виділившись з ін. політичної нації – «радянського народу». **У.п.н.** тотожна «народу України» визначеному в преамбулі української Конституції. Побудова **У.п.н.** є наслідком вибору на користь ідеї «політичної нації», зробленої середовищами інтелектуальної та адміністративно-політичної еліт УРСР у період відновлення незалежності України. Передумовами її становлення були: об'єднання більшості українських земель в рамках несuverенної держави – УРСР, формування в ній складного за внутрішньою структурою модерного, індустріального сусп-ва з високим рівнем грамотності його членів, які відзначались певним рівнем «радянської» «національної» ідентичності, і відповідного для цього сусп-ва рівня свідомості суспільної еліти, яка використовувала

як гасла укр. мови, самосвідомості та незалежності, так і соціально-економічні домагання населення УРСР в своїх змаганнях за владу із союзним центром. Політичне самовизначення **У.п.н.** є складовою частиною національного самовизначення, супроводжується економічним і духовно-культурним самовизначенням, встановленням різноманітних зв'язків із зовнішнім світом. Див.: *Українська національна самосвідомість, Українська діаспора. /М.Михальченко/*

Українська політологія – порівняно нова наука і навчальна дисципліна. Її теоретичними й методологічними основами є політологічні концепції й теорії, розроблені видатними українськими вченими-політологами, філософами, істориками, а також доробок західної *політичної науки*. Разом із цим вона має свій зміст, свій предмет і об'єкт дослідження, понятійно-категоріальний апарат, методологічні принципи й системи аргументації. До змісту **У.п.** органічно входять історія становлення і розвитку вітчизняної *політичної думки*, теорія української національної державності, проблеми національної свідомості й самосвідомості українського народу, його політичного менталітету і *політичної культури*, українська національна ідея, українські політичні традиції, політичні портрети видатних діячів та учених-політологів України. У витоків **У.п.** стояли *М.Грушевський* (теорія національного самовизначення України); *В.Винниченко* (державницька ідея); *Д.Донцов*, *М.Міхновський*, *М.Сціборський*, *С.Бендера*, *Я.Стецько* (прихильники укр. інтегрального націоналізму); *С.Бочковський*, *С.Рудницький* (концепція державницького націоналізму); *В.Липинський*, *С.Томашевський*, *С.Рудницький* (монархічно-гетьманський та консервативні концепції державної незалежності України.) В **У.п.**, на жаль, ще мало розробленим залишається політичне наукове *прогнозування*, без якого не може бути збалансованої довготривалої ефективної *політики*. Але в перспективі цей аспект буде одним із основних, так само як й теорія й практика міжнародних відносин, зовнішня політика. Отже, **У.п.** багато в чому збігається з політичною наукою ін. країн, хоч й має свій зміст свої особливості. Вітчизняна *політична думка* розвивалася самобутньо, на основі своїх демократичних традицій, на українському соціально-політичному й національному ґрунті. В той же час українська політична наука й політична практика знаходяться під впливом ідей передових західноєвропейських політологів. Значний внесок у розвиток **У.п.** зробили укр. вчені *О.Антонюк*, *В.Бабкін*, *О.Бабкіна*, *Є.Базовкін*, *В.Бєбик*, *Д.Видрін*, *С.Гелєй*, *М.Головатий*, *В.Денисенко*, *Ф.Кирилюк*, *І.Кресіна*, *І.Курас*, *А.Колодій*, *М.Михальченко*, *С.Наумкіна*, *М.Обушній*, *В.Полторак*, *Ф.Рудич*, *В.Цвях*, *О.Шморзун*, *В.Якушик* та ін. /*В.Піча*, *Н.Хома/*

«Український вибір» – громадянський рух, очолюваний *В.Медведчуком*, метою якого є приєднання України до Митного Союзу. Це один із ключових проєктів, які підтримує російська сторона усіма можливими способами. Рух **«У.в.»** прагне об'єднати розрізненні проросійські групи в Україні. **«У.в.»** покликаний не просто надати їм певного поштовху до активізації, а й забезпечити їх чітку програмою дій і бачення майбутнього. Активізація цих груп

мусить засвідчити, що укр. сусп-во має дуже помітний сегмент, зорієнтований на Росію. Зрозуміло, що програма *Медведчука* існуватиме доти, доки на неї є активний попит з боку Росії. Такого попиту з боку укр. сусп-ва немає. /*В.Піча/*

«Український дім» – державне підприємство, розташоване на Європейській площі в Києві. «Уд.» відомий як один із центрів ділового, громадсько-політичного, просвітницького та культурно-мистецького життя України. Будівлю споруджено в 1978-1982 рр. для розміщення Київської філії Центрального музею В.І.Леніна. Експозиція Музею Леніна діяла в приміщенні у 1982-1993 рр. Розпорядженням Кабінету Міністрів від 2 квітня 1993 р. було створено центр «Уд.». З того часу експозицію колишнього музею демонтовано та розміщено у фондах, а центр використовується як поліфункціональний виставково-презентаційний комплекс. Під час всезагального мирного спротиву громадян України режиму *В.Януковича* у листопаді 2013 р – лютому 2014 р. Уд. був зайнятий протестувальниками євромайдану для нічного відпочинку. /*С.Була/*

Український інтегральний націоналізм – ідеологічний рух, що постав у 1920-х рр. у Західній Україні та колах української політичної еміграції; розглядає українську націю як органічну цілість або колективну особистість і вимагає беззастережного підпорядкування кожного українця інтересам своєї нації, які ставить вище від інтересів будь-якої соціальної групи, інших націй і людства загалом. Творцем **У.і.н.** був *Д.Донцов*, ін. ідеологи – *Д.Андрієвський*, *Ю.Вассиян*, *С.Ленкавський*, *Я.Стецько*, *М.Сціборський*, *М.Шлемкевич*. Був ідеологічним підґрунтям діяльності Організації українських націоналістів у 1929 – 1940-х рр., Фронту національної єдності (1933–1939 рр.) та ін. націоналістичних угруповань. У 1920-30-х рр. головними різновидами **У.і.н.** були «чинний націоналізм» *Д.Донцова*, «організований націоналізм» ОУН і «творчий націоналізм» ФНЄ. Відмінності між ними стосувалися не принципових питань, а радше пріоритетів: для Донцова ними були культивування стихійної волі нації до життя, виховання нової вольової української людини; для ОУН – ієрархічна дисциплінована організація, здатна здійснити національну революцію та встановити національну диктатуру; для ФНЄ – формування націоналістичної провідної верстви з усіх станів та суспільних сил української нації. **У.і.н.** був передовсім радикальною ідеологією національного визволення. Його головними цілями були подолання стану, сприйманого як національне гноблення, і створення незалежної та могутньої національної держави, яка охоплювала б як мінімум усі етнічні українські землі та стала б регіональним лідером на сході Європи. До поч. 1940-х рр. **У.і.н.** мав низку спільних рис із фашизмом, і деякі дослідники розглядають його як український фашизм. Ін. вказують на суттєву відмінність: фашизм був ідеологією, що постала в середовищі державних, панівних націй, тоді як **У.і.н.** становив ідеологію недержавної, поневоленої нації, а отже насамперед – національно-визвольний рух. Під час Другої світової війни ОУН (бандерівці) піддала ревізії свою ідеологію в напрямі визнання світоглядного

плюралізму, відмови від етнічної виключності та визнання рівноправності всіх громадян України. Інтегральний націоналізм віродився як ідейно-політичний рух у незалежній Україні (Українська національна асамблея – Українська народна самооборона, Соціал-національна партія України, ідеологія соціал-націоналізму). /О.Зайцев/

Українські миротворці – представники ЗСУ, які зі зброєю в руках підтримують мир, беруть участь у миротворчих операціях т.зв. «Блакитних касків» під егідою ООН, підтримують мир в гарячих точках планети і підвищують міжнародний престиж України. Усього в миротворчих операціях за роки незалежності України взяли участь понад 50 тис осіб. /Л.Скочиляс/

Український політикум – сукупність всіх політичних сил України, які визначають характер середовища прийняття важливих державних рішень. Політикуму притаманні власні закономірності і внутрішня логіка функціонування. В українському пострадянському просторі виокремлення політикуму прийнято пов'язувати з президентством Л.Кучми. Він витворився із колишньої радянської партійної номенклатури, для якої властиве прагнення встановити принцип спадковості, підвищення ролі особистих зв'язків, поширення практики фаворитизму. Згодом політикум доповнився управлінською верхівкою та лідерами політичних партій. Сучасному У.п. притаманне зрощування політики і бізнесу, відтак У.п. представляють заможні особи, зокрема й олігархи. Для У.п. характерним є прагнення до самозбагачення, низька активність у сфері творення національної ідеї, провадження ефективних реформ і взаємодії з громадянським сусп-вом. /У.Яцишин/

«Українці» – так називають всіх громадян України, етнічним ядром якої є українці. У будь-якій країні, де є етнічне ядро всіх громадян країни існують відповідно до назви цієї країни. Усіх, хто живе в Німеччині, називають німцями, хто живе в Польщі – поляками, у Китаї – китайцями, в Індії – індусами. Навіть громадян Великобританії, яка складається з Англії, Шотландії, Північної Ірландії та Уельсу, завжди в усій історичній літературі називають англійцями. Отже, кожен, хто живе в Україні, має називатися українцем. А паралельно може підкреслювати свою походження. /О.Майборода, Л.Четверікова/

Ультиматум (лат. *ultimus* – останній, крайній – тип звернення одного політичного суб'єкта до ін., висловлений в усній чи письмовій категоричній формі, супроводжується погрозою і містить остаточні умови щодо спірного питання. У. висувається основними чи безпосередніми учасниками (суб'єктами, сторонами) конфлікту, до яких належать держави чи групи держав (альянси, блоки) (у міжнародних відносинах), а також політичні рухи чи офіційна влада (у внутрішніх конфліктах). У. висувається у формі вимоги до виконання певних умов в конкретні терміни, в разі недотримання котрих, слідуватимуть радикальні санкції: розрив дипломатичних стосунків, припинення переговорів, економічна чи територіальна блокада, застосування сили, розв'язання війни тощо. У.

є кризовою точкою ескалації конфлікту, передує радикальним діям і фактично є останньою можливістю мирного врегулювання конфлікту. В політиці **У.** розцінюється як неприйнятний, некомпетентний метод вирішення спірних питань, пов'язаний з неможливістю віднайти політичний компроміс. З етичної т.з. **У.** тлумачиться переважно негативно, оскільки здебільшого пов'язаний з шантажем і є демонстрацією небажання вести переговори. проте в певних політичних ситуаціях застосування **У.** є можливістю попередити більше зло. Зокрема III Гаазька конвенція 1907 р. зафіксувала положення стосовно висування обов'язкового недвозначного попередження (у т.ч. у вигляді **У.**) стосовно оголошення війни. Це положення неодноразово порушувалося різними державами, зокрема напад гітлерівської Німеччини на СРСР у 1941 р. Статут ООН забороняє ведення агресивних війн. Тому члени ООН не мають право користуватися положенням III Гаазької конвенції 1907 р. щодо застосування **У.** В укр. політичній історії слід відзначити два знакових **У.**: **У.** Раднаркому Центральної Раді і **У.** Радянського Союзу Румунії. Перший відомий під назвою «*Маніфест до українського народу з ультимативними вимогами до Української ради*» підписаний *В.Леніним* і *Л.Троцьким* і переданий у Київ 17 грудня 1917 р. В документі йшлося про вимогу безумовної допомоги більшовикам в Україні. Відмова виконувати вимоги **У.** стала приводом початку більшовицької агресії проти України. Другий документ відомий під назвою «*Нота Молотова Румунії*», 26 червня 1939 р. був спрямований до румунського уряду і вимагав повернення частини Буковини і Бессарабії до територіальних меж УРСР. Уряд Румунії виконав вимоги Радянського союзу. /*Л.Харченко*/

Ультра (лат. *uktra* – далі, більше, зверху) – учасники і прихильники найбільш реакційних, надто правих угруповань фашистського типу. /*Н.Хома*/

Ультранационалізм – крайня, реакційна форма ідеології і практики націоналізму. В **У.** нація розглядається як єдина, найвища цінність, яка повинна бути домінуючою формою спільності (організацією) членів сусп-ва, що передбачає повне розчинення особистості в етнічній спільноті, проголошення «своїх» нації єдиною персональною цінністю, забезпечення її виключності, а, отже, й домінування над ін. націями, а також забезпечення етнічної «чистоти» колективу, з метою його захисту від «неповноцінних» представників меншин, недостойних бути у нац. колективі. Форми: нацизм, фашизм, расизм, шовінізм. Див.: *Шовінізм державний*. /*О.Красівський, Ю.Тишкун* /

Ультрареволюціонер – представник лівацького ухилу в революційному русі, який підмінює революційну стратегію і тактику «революційними фразами» і авантюрними діями. /*О.Красівський*/

УНА-УНСО – політичне об'єднання, основним гаслом якого є «*Україна для українців*» і «*Україна понад усе*». Характерна активізація цього об'єднання після 2004 р. і зміни контреліти України. Тракткування «*нації*» і «*національних інтересів*» використовується ідею цього об'єднання з різною метою: і як спро-

би консолідації вкрай поляризованого українського сусп-ва і як засіб легітимації влади та власності. /*О.Красівський*/

Унітаризм – спосіб територіальної організації країни, який характеризується відсутністю у її складових частин ознак суверенного держ. утворення. Зміст **У.** розкривається через теорію **У.** Теорія **У.** передбачає побудову країни, територія якої поділяється на адміністративно-територіальні одиниці, у рамках яких діють єдине громадянство, законодавство (зокрема, конституція), податкова, митна, грошова і судова системи, система органів влади й управління. Країна, організована на засадах **У.**, – унітарна. Переважно такий спосіб територіальної організації реалізується в моноетнічних країнах (Японія) або багатоетнічних країнах, в яких абсолютну більшість населення складають представники одного етносу (КНР). Більшість країн планети унітарні. В новітній час **У.** модифікується, оскільки в складі окремих держав (зокрема, й України) з'являються територіальні одиниці, наділені певним рівнем політичної автономії. Подібні країни (унітарні децентралізовані країни), набувши окремих рис федерації, відрізняються від класичних унітарних країн, займаючи проміжне місце між ними і класичними федераціями. Див.: *Федералізм*. /*Ю.Тишкун*/

Унітаризм в Україні. Згідно Конституції Україна є унітарною країною. В такій країні існує один законодавчий орган, один Основний Закон. Проте з утворенням на території України Автономної Республіки Крим (АРК) робились неодноразові спроби збільшити повноваження автономії. Так, напр., не лише право законодавчої ініціативи, а й право ухвалювати свої закони для ВР АРК було передбачено в Конституції АРК, ухваленій 6 травня 1992 р. Але цей документ визначав Крим як майже самостійну державу, яка перебуває з Україною в договірних відносинах. У березні 1995 р. ВРУ скасувала Конституцію АРК і 40 вже ухвалених кримських законів, а 1998 р. ВРУ і ВР АРК спільно затвердили нову Конституцію АРК із вужчими повноваженнями. У 2002 р. кримські політики знову поставили питання про розширення повноважень АРК – зрівняти в правах Конституцію АРК з Конституцією України, наділити ВР АРК правом законодавчої ініціативи. Проте автономія може претендувати тільки на Конституцію, яка відповідатиме Основному закону **Уд.** в усіх аспектах. В демократичних країнах, а такою сьогодні і є Україна, розвиток місцевого самоврядування, громад і ініціатив завжди підтримуються. Але тільки в економічному, ресурсному, соціальному, побутово-житловому, туристично-курортному плані. Але якщо мова йде про законодавчо-політичну ініціативу, то це є пряме порушення чинної Конституції України. Наділення ВР АРК правом законодавчої ініціативи – це прямий крок до федералізації країни, втрати нею статусу унітарної країни. /*І.Колосовська, О.Красівський*/

Унітарна демократія – демократія, за умов якої всі суперечливі питання слід роз'язувати одностайно завдяки органічній волі певної гомогенної чи на-

Унітарна країна

віть монолітної спільноти, часто символічно визначеної як раса, нація, народ чи воля громадян. Підкорядковуючи участь у великих спільнотах єдності і груповій самореалізації, **Уд.** стає конформістською, колективістською і часто навіть примусовою. У великих сусп-вах, де спільнота стає знеособленою, абстракцією, а індивіди пов'язані анонімно й безладно з масами незнайомих, **Уд.** може виявитися лихою, небезпечною для свободи та громадянства і руйнівною для демократії. У невеликих спільнотах, де всі знають одне одного, **Уд.** має більш-менш позитивний вплив на розвиток суспільних відносин. /В.Бортніков, Н.Хома/

Унітарна країна (лат. *unitas* – єдність, об'єднаний, однорідний, який складає єдине ціле) – *країна*, територія якої, на відміну від федерації, немає в своєму складі *федеративних* державних утворень (штати, кантони, землі тощо), а поділяється на адміністративно-територіальні одиниці (області, райони, департаменти та ін.). Найважливішою ознакою **Уд.** є те, що в ній функціонують єдина для всієї держави система *права*, організації та побудови органів *влади*. Щодо України, то з утворенням на її території Автономної Республіки Крим, кількох вільних економічних зон, розширюються повноваження регіональних органів влади, посилюється тенденція децентралізації нашої **Уд.** Див.: *Унітаризм; Федерація*. /І.Ковальчук/

Унія (лат. *unio* – єдиний) – **1)** у державно-історичному значенні – тісний союз кількох країн; **2)** в церковно-релігійному – об'єднання двох чи декількох *церков*, що мають подібне віровчення, у союз релігійних спільнот. /О.Пташник-Середюк/

УПА – Українська повстанська армія, створена ОУН на окупованій німцями території України у 1942 р. на чолі з *Р.Шухевичем* (псевдонім – *Тарас Чупринка*). Основними об'єктами партизанських дій з боку **УПА** були: німці та їх союзники; формування Армії Крайової; радянські партизанські загони, а згодом – підрозділи Червоної армії. Чисельність **УПА** за різними даними становила від 30-40 тис. до 100 тис. бійців. На честь 70-річчя створення **УПА** Львівська обл. рада оголосила 2012-й роком **УПА**. /А.Митко/

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини – посадова особа, яка здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції. 14.04 1998 р. Верховна Рада України обрала першого в історії України Уповноваженого *Н.І.Карпачову*, яку переобирали у 2003 і 2007 рр. 24.04.2012 р. на цю посаду було обрано *В.В.Лутковську*. /М.Мишук/

Уподобання політичні – суб'єктивні оцінки, ставлення індивіда до політичної дійсності, що детерміновані змістом особистісних цінностей та смислів. **У.п.** складають основу політичного вибору громадянина. Завдяки ним формується уявлення особистості про політику та визначається ставлення до її проявів. **У.п.** тісно вплетені в систему політико-ідеологічних настанов та політичних переконань особистості. /І.Алексєєнко/

Управління політичне – різновид управлінської діяльності, пов’язаний з державним управлінням, функціонуванням політичної системи сусп-ва, розробленого та реалізацією зовнішньої та внутрішньої політики країни. Суб’єктами **У.п.** є глава держави, уряд та урядові органи, парламент, політичні партії та ін. організації. Структурними елементами **У.п.** є: прийняття рішення, організація його виконання та контроль за виконанням, що є основними функціями державного апарату. У сучасному демократичному сусп-ві **У.п.** здійснюється в державно-правовій формі, з розподілом влади на законодавчу, виконавчу та судову, з додержанням високого рівня гласності. Частина суспільних процесів у такій спільноті виконується громадянським способом без втручання **У.п.** /Ю.Сурмін/

«Ура патріотизм» – неважлива назва гіпертрофованого почуття «любові» до власних нації і держави, яке виявляється не у повсякденних справах на їх користь, а в «безперервних» декларативних заявах про власні позитивні емоції стосовно них. У Великобританії та ін. англомовних країнах завдяки *Гілберту МакДермотту* (Gilbert Hastings MacDermott) з кінця 1870-х рр. замість **У.п.** використовується термін «джингоїзм» (*jingoisism*, від *byjingo* – клянусь Богом). Див.: *Шовінізм державний.* /Ю.Тишукун/

Уряд (англ. *government* – керування, правління; фр. *gouvernement* – управління) – вищий орган у системі виконавчої влади держави, підпорядкований парламенту і главі держави, який безпосередньо та через міністерства, ін. центральні та місцеві органи виконавчої влади здійснює державне управління суспільними справами, впроваджує у життя рішення законодавчої влади та забезпечує дотримання встановлених у державі законів, наділений для цього політичною виконавчою владою. **У.** є колегіальним органом, що здійснює свої повноваження шляхом прийняття рішень на засіданнях. Колегіальний характер урядів відображають їх назви: «Кабінет Міністрів», «Рада Міністрів», «Державна Рада», «Федеральна Рада» тощо. Порядок формування **У.** залежить від форми державного правління. У країнах із парламентськими та змішаними формами правління застосовується парламентський спосіб формування **У.**, за якого парламент безпосередньо здійснює ті чи ін. процедури. Процедури формування **У.** передбачають спільні дії законодавчого органу та глави держави, хоча характер і послідовність їхніх дій бувають різними. За своїм політичним складом **У.** може бути однопартійним, коаліційним і безпартійним. Позапарламентський спосіб формування **У.** застосовується у президентських республіках, де **У.** формується президентом, а роль парламенту при цьому є незначною. У парламентських країнах члени **У.** є одночасно і депутатами парламенту. У президентських республіках та республіках зі змішаною формою державного правління діє принцип несумісності посади міністра та депутатського мандата. Основні функції **У.:** *а)* функція загального керівництва й управління справами в державі («розпорядча» чи «управлінська» функція); *б)* функція виконання законів; *в)* для виконання законів **У.** від імені держави

та з відповідними повноваженнями наділяється правом видавати власні підзаконні акти загального характеру, тобто він здійснює нормотворчу функцію; 2) законотворча діяльність, яка на конституційному рівні фіксується як право законодавчої ініціативи; 3) У. не лише здійснює виконання законів, прийнятих парламентом, а й сам має право розробляти та реалізовувати різноманітні загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціально-культурного розвитку. В Україні це право Кабінету Міністрів України фіксується на конституційному рівні (п. 4 ст. 116 Конституції України). /В.Малиновський/

Урядова криза – часткова або повна відставка уряду в результаті неефективності його політики або розбіжностей між урядовими партіями, між міністрами. /Я.Турчин/

Успіх політичний – позитивний, ефективний результат політичної діяльності, її конкретних заходів, кроків. Об'єктивною основою політичного успіху є відповідність політичних цілей інтересам і потребам сусп-ва, а його вищим критерієм – реальні зміни на краще в економічній, соціальній і духовній сферах сусп-ва. Саме за цим критерієм люди судять про діяльність держави, влади, політичних партій і лідерів, тих чи ін. політичних сил. У.п. визначає досягнення суб'єктом політики своїх цілей у політичній сфері, досягнення ним найвищої політичної мети; суспільного визнання політичних досягнень особи (групи). Н.Паніна визначала У.п. як досягнення певної позиції у політичній ієрархії і подальше її (позиції) укріплення при здійсненні політичної діяльності. У.п. має місце тоді, коли особистість реалізує себе в політичній діяльності краще за ін. осіб (багатьох або всіх) і переважає їх при виконанні певних політичних функцій або завдань. У.п. неможливий сам по собі і є наслідком політичної практики. /Ю.Тишкун, М.Школяр/

Установка політична – внутрішня, не завжди усвідомлена готовність суб'єкта робити саме ті дії, які адекватні до даної соціально-політичної ситуації. У. передбачає будь-які акти, реакції суб'єкта, у тому числі й психічні, що задають напрямок індивіда щодо тих або ін. об'єктів, з якими він взаємодіє. У сфері політичної діяльності саме У. стає чинником, що регулює поведінку індивіда або спільноти й моделює позитивне або негативне сприйняття влади, уряду, держави й політики в цілому. Можна виділити наступні види У.п.: на ситуацію, на об'єкт, на політичну систему, на режим, на політичні сили, на конкретні політичні інститути, на лідерів та ін. У структурі установки виділяють 3 рівня: когнітивний, емоційний і поведінковий. Когнітивний елемент У.п. відображає попередні знання індивіда, інтерес до політики. Емоційне відношення до політичного об'єкта, як правило, з'являється раніше, ніж критичне оцінювання об'єкта. Саме емоційний компонент У.п. відіграє істотну роль у формуванні політичних забобонів, расових стереотипів, релігійної, національної й ін. видів нетерпимості. Поведінковий елемент У.п. представляє безпосередню готовність до політичної дії. /М.Школяр/

Утилітаризм (лат. *utilitas* – користь, вигода) – одна з нормативних політичних теорій, головною ідеєю якої є надання переваги тому політичному та соціальному устроєві, який приносить максимальну користь для людей. Представниками цієї теорії є *Д.Юм, І.Бентам, Дж.Мілль*. Це політична і моральна філософія, яка вважає користь основою моральності та критерієм людських вчинків. Намагається оцінювати будь-які політичні питання з т.з. їхніх наслідків. Користь – фундаментальна цінність. Саме користь надає змісту всім нашим діям, усе ін. має інструментальну цінність. Для утилітаристів завжди краще більше користі, ніж менше, з цього висновок: мета **У.** – максимізація користі. У теорії **У.** склалося три школи, основною відмінністю між якими є різниця у трактуванні користі: **1)** Класична школа – трактує користь з гедоністичної точки зору, користь – насолода. Головне благо для людини є задоволення, все ін. – вторинне (*І.Бентам*). **2)** **У.** добробуту – пов'язаний із сучасною економікою добробуту. Із т.з. представників цього напрямку головним має бути не задоволення, а задоволення потреб і бажань як факт, і передбачуваних переваг. **3)** Ідеальний **У.** – визнає, що ін. речі теж можуть мати ідеальну цінність. *Г.Мур* називає такими цінностями особисті відносини та естетичний досвід. Класичний політичний **У.** спрямований на побудову такого суспільного ладу, який би міг приносити максимальну користь кожному. *І.Бентам* зазначав, «кожного слід вважати за одиницю і нікого не слід вважати за щось більше, ніж одиницю». Визначення користі – це совість кожного члена сусп.ва. Кожен сам визначає свою мету. На рівні прийняття соціальних рішень інтереси кожного входять на рівних у загальну калькуляцію користі. Ця течія **У.** була розкритикована, оскільки задоволення та бажання різних індивідів не можуть порівнюватися. Побудований на основі людських побажань, не бере до уваги, що деякі побажання можуть бути антисуспільними (расистські, антисемітські). Модель максимізації користі є грубою апологетикою ідеї вільного ринку. Природними спадкоємцями та послідовниками утилітаристів стали «нові праві». Треба зазначити, що нині **У.** як філософія такого спрямування немає альтернативи. Кожна політична дія з їхньої т.з. повинна відповідати загальносуспільній користі, не висуваючи ніяких моральних вимог до тих, хто здійснює цю політику; вони – завжди повинні зважати тільки на практичні результати своїх дій, на те, хто виграє і хто програє, на те, чи можна збільшити загальний добробут якимось альтернативним методом. У таких питаннях **У.** зберігає свою провідну роль. */В.Денисенко/*

Утопізм (англ. *utopianism, utopism*; дав.-гр. *ου* – «не» і *τόπος* – «місце»; буквально *ου-τοπος* – не місце, місце ніде і омонімічного *ευ* – «добре» і *τόπος* – «місце», буквально «добре місце») – універсальна властивість людської свідомості – метод мислення, який полягає у прагненні будувати нездійсненні плани, а також хвороблива психічна реакція на глибокий розрив між потребами і засобами їх задоволення, яка виникає з відзначеної властивості пси-

хіки і виявляється у побудові утопічних «теорій» (напр., про майбутнє «ідеальне» сусп-во) на слабкій теоретичній і практичній основі, зумовленій неврахуванням об'єктивної реальності, зокрема історичних передумов розвитку конкретного сусп-ва, та об'єктивних закономірностей суспільного розвитку. Політичне значення **У.** зумовлюється його здатністю висувати політичні цілі і пропонувати стратегії, які володіють потенціалом перетворюючого впливу на існуючий соціальний порядок. Осердям **У.** є уявлення про альтернативне до реального науково-організованого сусп-во, в якому усунути всі відомі різновиди соціального зла, задоволені усі запити людини і завдяки цьому досягнуті загальні мир, благополуччя і щастя, засновані на утвердженні повної свободи, справедливості та рівності. Поряд із політичним **У.** серед різновидів **У.** виділяють релігійний, технологічний, феміністичний, міфологічний. /Ю.Тишкун/

Утопізм в політиці – ухвалення науково необгрунтованого політичного курсу країни, політичних рішень, цілей, програм. Див.: *Утопія*. /О.Шурко/

Утопіст – прихильник утопічного соціалізму, політики, позбавленої наукового обгрунтування, передбачення. Див.: *Утопія, Утопічний соціалізм*. /С.Була/

Уявлення політичне – певний спосіб інтерпретації та осмислення політичної реальності, що включає всі форми пізнання та об'єднує ідеї, думки, образи і знання щодо політичної реальності, якими спільно користуються члени колективу (спільності). За допомогою **У.п.** кожна група будує певний образ політичного світу, його інститутів, влади, законів, норм. **У.п.** – інструмент не індивідуального, а саме групового пізнання, оскільки «уявлення» виробляється на основі досвіду, діяльності групи. /М.Школяр/

Участь політична – дія з метою впливу на розвиток політичних подій. **У.п.** завжди соціально детермінована і визначається характером суспільних відносин та рівнем політичної культури, що панує в сусп-ві. Зміст **У.п.** дозволяє дізнатися про реальну роль громадянина, окремих верств, груп і класів у політичній системі сусп-ва. **У.п.** трансформує «сусп-во спостерігачів» у «сусп-в участі». **У.п.** – це дієвий засіб розширення поля громадської ініціативи і творчості, обмеження всевладдя еліт та бюрократії, як діяльність, що сприяє гармонізації суспільних відносин і розвитку людини в цілому. Із демократією несумісні як зайвий революціонізм, так і повне усунення від політики. У демократичному сусп-ві **У.п.** є для людей засобом досягнення цілей, реалізації потреб у самовираженні й самоствердженні, виховання громадськості. Така участь забезпечується відповідними державно-правовими інститутами, нормами і процедурами, які в сукупності складають основи правової демократичної країни. У залежності від політичного режиму, традицій, соціокультурного середовища, розвиненості інфраструктури, у кожній окремо взятій країні спостерігаються різні масштаби прямої й опосередкованої **У.п.**, рівень та якість якої напряму залежить від зрілості громадянського сусп-ва. Розрізняють *пасивну* (участь у голосуванні на виборах і референдумах; право бути обраним у ви-

борні органи) та *активну У.п.* (формування урядової політики та її здійснення, участь в управлінні державою, у діяльності неурядових організацій і асоціацій, пов'язаних із суспільним політичним життям країни). Суб'єктами *У.п.* є – індивіди; соціальні групи і верстви; культурно-професійні, етнонаціональні, конфесійні та політично згуртовані спільноти; усі дорослі громадяни державно-організованих сусп-в; врешті, міжнародні спільноти (напр., під час виборів у Європарламент). Вони безпосередньо чи будь-яким ін. чином залучені до вироблення і реалізації політичного курсу країн, політико-управлінських рішень, до рекрутування політико-посадових осіб та впливу на їх діяльність. *У.п.* виконує певні соціальні функції: **1)** відображення, узгодження і реалізація різних інтересів та вимог; **2)** відбір політиків та управлінців; **3)** рекрутування і просування політичної кар'єри публічних політиків та управлінців («політичних адміністраторів»); **4)** залучення населення до вироблення і реалізації політичних рішень; **5)** політична соціалізація; **6)** упередження та розв'язання конфліктів; **7)** боротьба з бюрократизмом і скасування відчуження громадян від політики та управління. /В.Бортніков/

« Ф »

Фактор політичний (лат. *factor* – рушій, рушійний) – усе те, що впливає значною мірою на політику в цілому та на окремі політичні процеси (умова, рушійна сила, причина якогось політичного процесу, окрема людина, політична або громадська організація, політичний процес, погляди або ідеї певного політичного лідера тощо). Найважливішими **Ф.п.** є політична система та політична культура сусп-ва. Вони зумовлюють стан і розвиток суспільно-політичного потенціалу державних інститутів, політичних партій, лідерів, соціальних груп тощо. /Т.Панченко/

Фальсифікатор – особа, яка долучається до фальсифікацій, напр., історичних подій, політики. /Л.Угрин/

Фальсифікаціонізм (англ. *falsificationism*) – методологічна концепція австро-британського філософа науки К. Поннера, сформульована в 1935 р., згідно з якою істинність, а отже й «науковість» наукової теорії може бути доведена лише через спроби її оскарження (це стосується і самої теорії **Ф.**). Згідно з нею, певна наукова теорія сприймається не тому, що вона є правильною кодифікацією певного класу досліджуваних явищ, а тому, що досі не доведено, що вона помилкова. Основним принципом **Ф.** є принцип фальсифікованості як критерій емпіричності системи висловлювань. Іноді **Ф.** використовується для підміни справжнього уявним з метою забезпечення якої-небудь тенденції політичного життя, формування громадської думки. Див.: *Верифікація; Фальсифікація.* /Ю.Тишукун/

Фальсифікація (лат. *falsificatio* – підробка) – навмисне створення та тлумачення якихось фактів, явищ, подій. /Ю.Тишукун/

Фальш-імідж – образ політика, політичної партії; продукт маніпулятивної, деструктивної, політтехнології, який свідомо спотворює в очах виборця політичну сутність політика та його особистість. /Н.Хома/

Фанатизм (лат. *fanum* – храм) – 1) доведена до максимуму прихильність, вірність якимось ідеям, переконанням у поєднанні з нетерпимістю до будь-яких альтернативних поглядів, *інакодумства*. В основі **Ф.** лежить сліпа віра, в якій домінує емоційно-чуттєве начало. Найрозповсюдженішими є релігійний та національний **Ф.** (напр., ісламський фундаменталізм); 2) *переносне* – пристрасна відданість чомусь. /О.Простова/

Фандрайзинг політичний (англ. *fundraising* – збір коштів) – пошук і залучення джерел фінансування для реалізації політичного проекту (політичної партії, громадської організації, суспільно-політичного руху тощо), забезпечення його стабільного функціонування; мистецтво переконання потенційних спонсорів у тому, що певний політичний проект заслуговує на увагу. **Ф.п.** є частиною політичного маркетингу та здійснюється або власним менеджером

проекту з пошуку ресурсів (фандерейзингу) – фандрейзером або залученим з-зовні фахівцем із політичного консалтингу. **Ф.п.** зумовлюється тим, що ні регулярна сплата членських внесків у рамках політичної організації, ні окремі індивідуальні пожертви не здатні забезпечити стабільне функціонування сучасних політичних проектів в умовах проникнення у політичну діяльність стратегій і практик маркетингу. /Ю.Тишкун/

Фаталізм (лат. *fatalis* – визначений долею, *fatum* – доля) – світоглядна суспільно-політична та філософська позиція, за якою будь-які дії людини чи спільноти наперед визначені дією потойбічної сили, що повністю поглинає їх індивідуальну чи колективну волю. /Л.Угрин/

Фаталіст – той, хто прихильний до фаталізму. Див.: *Фаталізм*. /Л.Угрин/

Фашизм (італ. *fascismo*, від лат. *fascio* – жмутик, в'язка, об'єднання) – виник у 1919 р. в Італії, у 20-30-х рр. фашистські партії захопили владу в Італії і Німеччині, а також в деяких ін. країнах і встановили у них відкрито терористичну диктатуру. Фашистський режим *Б.Муссоліні* прагнув відродити велич Римської імперії, сформувати ментальні підвалини нових імперських амбіцій, встановити тверду державну владу, яка організувала б усе сусп-во для здійснення історичної мети – національного відродження. За часів владування *А.Гітлера* (1933-1945 рр.) у середині Німеччини гласно й негласно головним народом визнавався німецький. У СРСР, особливо за *Й.Сталіна* (1924-1953 рр.), комуністична ідеологія також нагадувала **Ф.**, лише у м'якшій формі. Основними рисами **Ф.** є: **1)** безумовна домінанта національного інтересу над загальнонародськими; **2)** утвердження особливої місії даного народу (обраного, згідно з філософією *Ф.Ніцше*) у створенні справедливого порядку у світі; **3)** встановлення сильної диктаторської влади з метою гарантування всім верстам населення добробуту; **4)** утвердження принципу використання сили (військової сили, репресій тощо) для придушення протестних виступів громадян; **5)** культ харизматичного лідера, вождя; **6)** звернення до буденних інтересів простих громадян і визначення національного ворога, перетворення маси людей на покірне стадо шляхом політичної демагогії; **7)** рішуче відкидання будь-яких загальнонародських моральних норм. Грунтом для появи **Ф.** є загострення соціальних проблем у країні, відчуття людьми тривоги за завтрашній день, за своє майбутнє і майбутнє своїх дітей. Як ідейно-політична течія, як екстремістський політичний рух **Ф.** ґрунтується на корпоративній єдності нації на засадах спільності крові, раси, гарантом якої має бути держава. Опорою **Ф.** є державна партія, яка наділяє уряд необмеженою владою. /Ф.Рудич/

Феодалізм (пізньюлат. *feodum*, або *feudum* – володіння) – тип суспільних відносин, при якому селяни ведуть особисте натуральне господарство, перебуваючи в особистому та економічному підпорядкуванні у панівного класу – феодалів (знаті, дворян), які мають право на позаекономічне присвоєння продуктів праці залежного населення в обмін на захист останніх. /Ю.Тишкун/

Федералізм (фр. *federalisme*, лат. *feedus* – договір, союз) – система правління, згідно якої влада здійснюється одночасно на двох рівнях – загальнонаціональному та на рівні автономних органів правління. При цьому обмежений загальнонаціональний уряд здійснює свої повноваження одночасно з обмеженими повноваженнями автономних органів правління (територіальних одиниць). Теорія **Ф.** включає в себе сукупність конституційно-правових норм і принципів, спрямованих на встановлення меж централізації (децентралізації) політичних і адміністративних функцій держави й її суб'єктів через розмежування повноважень і предметів відання між ними. Водночас, **Ф.** – це сукупність способів розмежування повноважень, а також цілей і завдань, які при цьому досягаються. Характерною рисою **Ф.** є децентралізація, широкий розвиток місцевого самоврядування, територіальна самостійність поселень, міст, великих адміністративних одиниць. За принципом **Ф.** функціонують такі країни, як США, ФРН, Росія та багато ін. Щодо України, то вона є унітарною країною. Проте як і раніше, так і нині робляться спроби перетворити Україну у **Ф.**, поділити на федеративні землі, які б керувалися своїми законами. Див.: *Унітарна країна. /Ю.Тишкун/*

Федераліст – прихильник федералізму. Див.: *Федералізм. /Л.Угрин/*

Федеральний – у деяких країнах (США, ФРН) – загальнодержавний, напр., **Ф.** уряд, **Ф.** канцлер. Див.: *Федерація. /Л.Угрин/*

Федерація (лат. *federatio* – союз, об'єднання) – єдина союзна держава, в якій національно-державні утворення, що складають її як суб'єкти федерації, мають суверенітет, зберігають певну політичну самостійність. */Л.Угрин/*

Фемінізація політики – зростання ролі та впливу жінок у політичному житті, політиці. */Л.Клос/*

Фемінізм (фр. *feminism*, лат. *femina* – жінка) – рух за зрівняння в правах жінок із чоловіками; доктрина, яка передбачає розширення прав і ролі жінок у суспільстві. Автором поняття вважається фр. філософ і економіст *Ш.Фур'є*. «Перша хвиля» феміністичного руху припала на 40-50-ми рр. XIX ст. Впровадження права голосу на виборах у більшості західних країнах на поч. XX ст. позбавило феміністичний рух його головної мети й організаційних засад. Проте, в 60-х рр. XX ст. вибухнула «друга хвиля». **Ф.**, пов'язана з економічною і соціальною рівністю жінок і чоловіків, із зростанням ролі жінок у суспільному, в т.ч. й політичному, житті. Нині можна говорити про цілу плеяду відомих всьому світові жінок-політиків: *І.Ганді, М.Тетчер, А.Меркель* та ін. В багатьох країнах жінки є президентами та головами урядів, очолюють парламент, міністерства. */Н.Гайдук, Л.Клос/*

Філософія політики (гр. *φιλία* – любов + *σοφία* – мудрість, дав.-гр. *φιλοσοφία* – любов до мудрості) – одна з основних галузей філософії, яка досліджує фундаментальні проблеми політики, її засади, різні прояви, їх причини і наслідки, прагне виявити та пояснити їх взаємозв'язки з ін. суспільними явищами та процесами. Сьогодні можна лише у загальному плані визначити філософський

підхід до аналізу проблем політики, політичного буття та свідомості духовних компонентів політичних суб'єктів. До категоріального апарату філософського пізнання політики належать галузі онтології політики та політичної влади, політична гносеологія, політична праксеологія, культура суб'єктів політики і влади загальні ознаки політико-владних відносин та ін. До галузі **Ф.п.** деякі вчені відносять також політичну хроногеометрію, хронополітику, геополітику, взаємодію політичної влади з не політико-владними суб'єктами. /М.Михальченко/

Філософія політична – розділ політичного знання, предметом якого є ціннісно-світоглядні принципи легітимності *політики*. Див.: *Філософія політики*. /М.Михальченко/

Форма державного устрою – адміністративно-територіальна організація *країни*, а також система взаємин центральних і регіональних органів *влади*. Виділяють **Ф.д.у.**: *унітарна держава, федерація, конфедерація*. /Н.Хома/

Форма державного правління – структура вищих державних органів *влади*. Форма правління характеризується порядком формування вищих органів влади, поділом між ними функцій і повноважень. Основними формами правління є: *монархія і республіка*. /І.Колосовська/

Формування громадської думки – процес цілеспрямованого чи стихійного впливу на масову свідомість із метою кристалізації (появи громадської думки щодо проблем, до яких вона не функціонувала), підтримки існуючої громадської думки або її докорінної зміни щодо актуальних проблем функціонування та розвитку сусп-ва. Проблема **Ф.г.д.** особливо актуальна для пропаганди та паблік-релейшнз, але й для політичних теж має важливе значення. Саме її вивчення дозволяє аналізувати та обґрунтовувати процеси функціонування громадської думки в сусп-ві, її вплив на органи влади, межі впливу влади на стан громадської думки; взагалі – вивчати громадську думку як один із найважливіших соціальних інститутів. /В.Полторак/

Форум – 1) місце виступів, висловлювань; 2) широке представницьке зібрання, з'їзд. /Г.Кільова/

Фрагментарна політична культура – тип політичної культури, який характеризується відсутністю згоди громадян стосовно політичного устрою *сусп-ва*; розходженням у питаннях розуміння *влади*; соціальною роз'єднаністю; відсутністю довіри між окремими групами; відсутністю лояльності до державних структур. /Г.Кільова/

Фракціонізм (англ. *factionalism, factionism*, від лат. *fractio* – група підтримки колісничних на змаганнях колісниць у давньому Римі) – група людей, яка складає меншість у більшій спільноті, будучи поєднаною спільною вірою чи думкою. Поділ групи на фракції породжує конфлікт між останніми. Схильність до поділу спільноти на фракції пов'язана з розкольницькою діяльністю у ній. У сусп-ві як одному з різновидів систем **Ф.** забезпечує можливість обговорення великої кількості ідей, а також дискусій і обговорень тих питань, які

Фракція

занадто «прости» для того, щоб залучати маси до їх вирішення. Завдяки цьому **Ф.** забезпечує нову інтелектуальну перспективу сусп-ва при вирішенні певних питань, які неможливо вирішити в бюрократичних організаціях із їх ієрархічною комунікацією. У чисто політичному значенні **Ф.** – це відображення процесу поділу партій на фракції – «партії всередині партій» об'єднані певною спільною політичною ціллю (чи їх набором) і особливим баченням політичної ідеології. **Ф.** найбільше характерний для держав із демократичним політичним режимом, зокрема з притаманною для нього багатопартійною системою, а також для демократичних політичних партій, особливо зі слабкою організаційною структурою. До початку Нового часу **Ф.** засуджувався як явище, яке руйнує єдність сусп-ва. Позитивне ставлення до **Ф.**, як і до політичних партій загалом, сформувався завдяки політичній практиці США, а також працям амер. політичних теоретиків, напр., *Дж. Медісона*. В одних державах, таких як бувший СРСР з **Ф.** у єдиній офіційній партії – ВКП(б)-КПРС велася боротьба як на законодавчому рівні, так і з допомогою репресій, у ін., таких як Японія, **Ф.** широко поширений, що відображається в існуванні фракцій у рамках найбільшої партії – Ліберально-демократичної партії Японії. /Ю.Тишкун/

Фракція (лат. *fractio* – розломлення, розлам) – організована група членів політичної партії, створена з метою проведення їхньої лінії в парламенті, органах місцевого управління; група всередині політичної партії з відмінними від головної лінії партії поглядами. Наявність в одній партії декількох **Ф.** робить її більш гнучкою, дає змогу опиратися на різні групи виборців, враховувати багатоманітність інтересів в сусп-ві. Керівний орган таких партій формується на основі згоди **Ф.** Щодо парламентських **Ф.**, то вони виступають у ролі регулятора процесу обговорення питань та прийняття рішень. Їх діяльність визначається регламентом даного парламенту або законом країни. Вони виконують функцію зв'язуючої ланки між партією та владою, основного каналу впливу партії або блоки партій на державну владу. /Ю.Тишкун/

Фронда (фр. *la fronde* – праща) – 1) соціально-політичний рух у Франції в сер. XVII ст. проти абсолютизму; 2) непринципова несерйозна опозиція, насамперед за мотивами особистого або групового порядку, виходячи з духу протиріччя. /О.Рябека/

Фронт політичний – об'єднання політичних сил для спільної діяльності. /І.Осадчук/

Фрустрація політична (лат. *frustration* – обман, невдача, порушення планів) – психічний стан людини, який викликається неподоланими (з т.з. політичного актора) труднощами на шляху до досягнення поставленої мети або до вирішення політичних завдань. **Ф.п.** супроводжується стресовими переживаннями політичної невдачі, негативними емоціями – гнівом, роздратуванням тощо. Рівень **Ф.п.** залежить від сили, інтенсивності фрустратора – причини, що викликає **Ф.п.**, а також від функціонального стану людини, яка попадає у фрустраційну ситуацію. /О.Падалка/

Функції партії – головні завдання діяльності партії: представництво інтересів класу, соціальної групи, сусп-ва загалом; інтеграційна (об'єднуюча); ідеологічна; кадрова; функція ідейно-політичної боротьби з опозиційними партіями та ін. /Ю.Шведа/

Функції політичні – обов'язки, призначення суб'єктів політики щодо завоювання, утримання та реалізації влади. /Ю.Шведа/

Функціонер (лат. *functio* – виконання, діяльність) – назва активних індивідів в апараті політичної партії, об'єднання, руху. /А.Панарін/

Функціонування політичне – здійснення життєдіяльності політичних інституцій (державних установ, політичних та громадських організацій, партій), керівництво загальними справами. Це професійна політична діяльність (напр., визначення механізму прийняття політичних рішень, добір і розстановка кадрів). /Н.Хома/

Футурологія (лат. *futurum* – майбутнє і гр. *logos* – учення) – сфера знання, спрямована на аналіз перспектив історичного життя людини та цивілізації, передбачення їх майбутнього. Термін введено у 1943 р. німецьким соціологом О.Флехтреймом для назви «філософії майбутнього». На жаль, Ф. досі належним чином не розвивалась у пострадянських країнах, у т.ч. й в Україні. Щодо наявних нині популярних центрів аналізу та прогнозу, то вони ще далекі від завдань наукових досліджень проблематики майбутнього й переважно вдаються до звичайних прогнозів, для яких, як правило, їх спонукає замовник. На всіх рівнях переважає прагнення отримати не прогноз-попередження, а прогноз-передбачення, що нерідко орієнтує на вгадування майбутніх подій. Нині однією з ознак стійкості Ф. стало її розгалуження та загиблення у професійну проблематику, у відповідності з чим формуються основні типи галузевих футурологів, зв'язок яких зі специфікою суспільно-політичного розвитку ХХІ ст. стає все більш очевидним. /В.Горбатенко/

Фюрер (нім. *führer* – вождь) – так називали у фашистській Німеччині лідера націонал-соціалістів А.Гітлера. /Н.Хома/

« X »

Халіфат (араб. – спадкоємність) – т.зв. «консультативне правління», ідея якого, починаючи з VII ст. і донині використовується для ідеологічного обґрунтування різних форм державного правління (теократії, монархії, республіки) у деяких мусульманських країнах. /Н.Хома/

Харизма (гр. *χάρισμα* – милість, божественний дар, благодать) – особливий тип *легітимності*, організації *влади та лідерства*, заснований на виняткових якостях особи (релігійного, політичного діяча тощо), що дозволяють їй здійснювати в *суспільстві* функції пророка, вождя, реформатора. У науку термін **Х.** був введений нім. вченим *Е.Трельчем*. Політологічний аналіз поняття **Х.** зробив нім. соціолог *М.Вебер*. На основі вивчення політичної діяльності *В.І.Леніна* і голови революційного уряду Баварської радянської республіки *К.Ейснера* М.Вебер сконструював концепцію харизматичного лідера. Див.: *Харизматичний лідер*. /М.Школяр/

Харизматична влада – влада, заснована на відданості лідеру, якому приписують якісь вищі, містичні якості. /М.Школяр/

Харизматичний лідер (гр. *χάρισμα* – милість, благодать, винятковий талант, божий дар) – громадсько-політичний діяч, ватажок, вождь, авторитет якого ґрунтується на вірі громадян у його надприродні, видатні здібності, виняткові якості, непогрішимість, святість. **Х.л.** виникають на політичній арені, як правило, у критичні періоди життєдіяльності сусп-ва. Сучасні політологи до плеяди **Х.л.** XX ст. зараховують *Й.Сталіна, А.Гітлера, Б.Муссоліні, В.Черчилля, Мао Цзедуна, І.Ганді, Кім Ір Сена, Ф.Кастро, Мартіна Лютера Кінга, Р.М.Хомейні, Дж. Кеннеді, М.Хрущова, Л.Валенсу, М.Горбачова, В.Гавела, Б.Обаму* та ін. Амер. політичний консультант *Дік Морріс* стверджує, що «харизма є найбільш невловимою політичною рисою, оскільки вона існує не в реальності, а тільки в нашому сприйнятті, коли кандидат досяг цього за допомогою наполегливої праці і гарних результатів». Проте було б некоректно словом «харизма» наділяти практично всіх політичних діячів, як це роблять деякі політологи. Нім. дослідник *Н.Енкельман* у своїй книзі «*Харизма*» до харизматичних якостей відносить: особисту магнетичну привабливу силу; натхнення, що випробовується від виконання життєвого завдання; розкриття власних здібностей; упевненість у своїх силах і душевна рівновага; уміння приймати рішення; активність і енергійність; комунікабельність; чарівливість тощо. /М.Школяр/

Хартія (лат. *charta*, від гр. *χάρτης* – грамота) – грамота, політичний документ, який виражає основні вимоги широкого народного руху; документ публічного та політичного характеру. Однією з найвідоміших є Велика хартія вольностей (1215 р.), що відіграла визначальну роль у становленні парламентаризму у Великобританії та ін. країнах Європи і Америки. /І.Черних/

«Хартія про особливе партнерство» – підписана між Україною і НАТО 9 липня 1997 р., що стало тоді найважливішою подією у відносинах Україна – НАТО. Зі стратегічної т.з. особливе партнерство багато в чому допомогло Україні. НАТО продемонструвало незмінну відданість незалежності, територіальній цілісності та суверенності України, що посприяло виробленню і розвитку її власної зовнішньої політики та політики в галузі безпеки. Відносини з НАТО позитивно вплинули і на проведення в Україні реформи в секторі оборони та безпеки. Завдяки НАТО Україна змогла утвердити свій імідж у світі як стабільного та надійного партнера, а також як активного учасника в операціях «м'якої» та «жорсткої» безпеки. Поточне співробітництво з НАТО продовжує приносити відчутні результати: започатковано новий цільовий фонд для утилізації джерел радіоактивних матеріалів. Україна зобов'язалася продовжувати здійснювати свій цінний внесок у стабілізацію Афганістану та висловила готовність брати участь у навчанні афганського персоналу в сфері безпеки після 2014 р. Участь України в операції «Океанський щит» – перший випадок країни-партнера в подібних акціях під керівництвом НАТО, що значно посилює її роль, як ключового учасника операцій серед країн – не членів НАТО. Україна презентувала свій потенційний внесок в ініціативи «розумної оборони» союзникам по НАТО в рамках Спільної робочої групи з оборонної реформи, а в рамках Спільної робочої групи з екон. безпеки в 2012 р. було розглянуто питання оптимізації оборонних ресурсів в Україні. /О.Горбач, Н.Немилівська/

«Хізб ут-Тахрір» – одне з відомих світових мусульманських об'єднань, яке не зареєстровано не тільки в Україні, а й заборонене в більшості країн світу, через що воно вимушене перебувати на нелегальному становищі. Центральний інформаційний офіс об'єднання знаходиться в Лондоні. Представники цього об'єднання очолюють радикальне крило укр. мусульман в Криму. У середовищі кримських «хізбів» та за його межами поширюється література, в якій міститься відкритий заклик до збройного протистояння з чинною владою й її насильницького повалення. Отже, заклики ідеологів «Х.у.-Т.» прямо підпадають під ознаки кримінально-карних діянь. Однією з причин поширення «екстремістської ідеології партії «Х.у.-Т.» є ще досить низький рівень релігійної освіченості серед мусульман Криму. Визначним чинником є відсутність видимого захисту українського соціуму від проникнення таких руйнівних ідеологій, від впливу яких уже захищаються в усьому світі...» Друкованим органом кримського осередку «Х.у.-Т.» є газета «Відродження». /В.Піча, Т.Плазова/

«Холодна війна» – назва ситуації (періоду) у міжнародних відносинах, за якої була гостра конфронтація різних країн і блоків, яка доводила до балансування на грані війни, але не переходила у цю грань (напр., взаємовідносини між СРСР і США та їх союзниками у період із 1946 по 80-і рр. ХХ ст.). Вважається, що початок біполярного світу, «Х.в.» позначила зустріч В.Черчілля, П.Трумена та Й.Сталіна на Потсдамській конференції під Берліном (17 липня – 2 серпня 1945 р.). Піком розвитку «Х.в.» стала т.зв. Карибська криза 1963 р., коли СРСР

завіз нелегально на територію соціалістичної Куби свої ракети та війська, але був вимушений їх вивести під тиском США і ООН. Початком кінця «Х.в.» стала зустріч *Р.Рейгана* і *М.Горбачова* 12 жовтня 1986 р. у столиці Ісландії Рейк'явіку. Закінчилася ця ера лише з появою гласності і перебудови, розпадом Варшавського військового блоку, руйнуванням у 1989 р. Берлінської стіни, розпадом СРСР. Разом з тим, починаючи з 2000-х рр., чимало коментаторів вважає, що у світі з'явився привід нової «Х.в.», повернення до колишніх конфліктних схем, які вважалися віджитими. Це пов'язується з намірами США розташувати на території Польщі і Чехії систему ПРО, а також з проголошенням Президентом РФ *В.Путіним* призупинення з грудня 2007 р. дії договору ДЗЗСЄ. Див.: *Ядерне стримання; Рівновага сил; Гонка озброєнь. /М.Михальченко/*

Холокост (англ. *holocaust* – «всепалення», іврит *шоа* – буквально «нещастя») – загибель значної частини єврейського населення Європи внаслідок організованого переслідування та планомірного жорстокого знищення 6 млн євреїв нацистами і їх підсобниками в Німеччині і на захоплених нею територіях. Першим кроком на шляху до Х. європ. єврейства стала т.зв. «Ніч імперських погромів», що прокотилася в ніч на 10 листопада 1938 р. по всій Німеччині (Кришталева ніч). В Україні за роки Другої світової війни було знищено 1,5 млн євреїв. Символами Х. в Україні стали такі місця знищення євреїв, як «Бабин Яр» у Києві – біля 160 тис., Янівський концтабір у Львові – понад 100 тис., «Дробицький яр» в Харкові – понад 16 тис. та ін. Х. був вираженням фашистської політики й ідеології державно антисемітизму, доведеного до свого крайнього практичного втілення – *геноциду* значної частини єврейського народу. Історична відповідальність за Х. лежить не тільки на нацистських злочинцях. Він з'явився відображенням кризового стану всієї системи сучасної цивілізації, її політичних, правових і моральних структур, що допустили виникнення *фашизму*. Х. є загальнолюдською, а не тільки вузьконаціональною єврейською трагедією. У декларації Міжнародного Форуму з Х. у Стокгольмі (січень, 2000 р.) підкреслюється: «Х. фундаментально переглянув основи цивілізації. Його безпрецедентний характер завжди буде мати всезагальне значення... Ми розділяємо установку на підтримку вивчення Х. в усьому його обсязі. Ми будемо підтримувати таке вивчення у наших школах та університетах...» На виконання рекомендацій Стокгольмського Міжнародного Форуму Міністерством освіти і науки України в грудні 2000 р. був виданий інформаційний лист «*Про викладання проблем Х. та формування міжнаціональної та міжетнічної злагоди у студентів*». Сьогодні антисемізм засуджений у всьому світі. Це результат консолідованої позиції євреїв і їхньої спільної боротьби за свої права. Єврейська громада – одна з найбільших у світі. Тож процеси, пов'язані із єврейським питанням, історією та сучасністю цього народу, тим більше, коли антисемізм все же залишається неподоланим, у т.ч. й в Україні, ще довго будуть на порядку денному світової спільноти. Автором концепції Х.

був амер. єврей *Рафаель Лемкін*. Саме його концепція лягла в основу визначення **Х.**, яке схвалила ООН. /*Р.Мирський*/

Християнство (гр. *Christos*, букв. – помазаник) – одна із трьох світових релігій (поряд із ісламом та буддизмом), що виключає три основні гілки – католицизм, православ'я, протестантизм, – об'єднані вірою у Христа. **Х.** виникло в умовах загальної кризи античних цивілізацій в другій половині I ст. н.е. у східній частині Римської імперії як ідеологія нечисленної та переслідуваної Палестинської секти. У IV ст. **Х.** перетворилося в державну релігію Римської імперії. /*О.Пташник-Середюк*/

Християнська демократія – різновид сучасного консерватизму, соціальною й ідеологічною основою є визнання цінності християнського морально-го порядку. Джерелом сучасної **Х.д.** стала енцикліка «*Rerum Novarum*» («Про нові речі», 1891 р.) Папи Римського Лева XIII, який сформулював ставлення церкви до соціально-політичних проблем, які постали після Великої французької революції. З одного боку церква освячувала приватно власницькі відносини в сусп-ві, а з другого боку – критикувала негативні прояви капіталізму. В енцикліці Лева XIII «*Graves de Communi Re*» (1901 р.) зазначалося: «Назву Християнська демократія слід розуміти таким чином, що для неї є сторонньою будь-яка політична ідея і вона не означає нічого ін., як тільки добродійну християнську діяльність для народу». Див.: *Християнські політичні партії*. /*О.Пташник-Середюк*/

Християнські політичні партії – партії, які з'явилися в останній третині XIX ст., коли римська католицька церква активізувала процес пристосування до нових політичних і соціально-економічних реалій, пов'язаних із етапом вільної конкуренції в розвитку капіталізму. Християнсько-демократичні партії вперше почали з'являтися у Бельгії, Нідерландах, Австрії, Франції, Італії, Німеччині та ін. країнах, проголошуючи основними своїми завданнями домогтись утвердження більш гуманної системи найманої праці, яка б відповідала духу християнства, утвердження християнської демократії, віднайти «третій шлях» розвитку – середній між капіталізмом і соціалізмом. У другій пол. XX ст. посилилась тенденція до об'єднання **Х.п.п.** як на західно-європейському, так і на світовому рівнях. Зокрема з 1961 р. діє Європейський союз християнських демократів, який у 1972 р. був перейменований у Християнсько-демократичний Інтернаціонал. У 1979 р. створена і діє досі Європейська народна партія – федерація християнсько-демократичних партій Європейського співтовариства. Активну роль й сьогодні відіграє створений у 1978 р. Європейський демократичний союз – міжнародне партійне об'єднання, куди увійшли ХДС, британській торі (консерватори), французькі голлісти, Австрійська народна партія, грецька «Нова демократія», іспанський Союз демократичного центру та ін. /*О.Пташник-Середюк*/

Християнський соціалізм – релігійні теорії, які прагнуть поєднати християнську релігію з ідеалами соціалізму; зародження його припадає на другу чверть

Хронологія

XIX ст. (Франція, Великобританія, Німеччина). З самого початку користувався підтримкою католицької і протестантської церков. Його витоки знаходимо в енцикліці «*Regum Novarum*» папи Лева XIII (1891р.). /*О.Пташник-Серedyuk/*

Хронологія (гр. *chronos* – час + *logos* – поняття, слово) – 1) послідовність історичних подій у часі; 2) перелік послідовностей; 3) допоміжна історична дисципліна, яка встановлює дати історичних подій і документів. /*О.Зайцев/*

Хронополітика – напрямок теоретичної політології, галузь знання, пов'язана з вивченням часового виміру політичної реальності. **Х.** умовно об'єднує низку концепцій та розробок, у межах яких із темпоральної т.з. аналізуються політичні інститути та процеси. Звернення до поняття «політичного часу» та **Х.**, що відображають цілісність політичного життя, є важливим у зв'язку із глобалізацією, що актуалізує проблему розвитку світових процесів, у т.ч. і політичних у загальних просторово-часових вимірах. **Х.** є політико-філософською концепцією політичного часу. Уявлення про політичний час як форму існування політичної дійсності дозволяє окреслити кордони, власні виміри сфери політики, визнавши місце політичної динаміки у загальному ході історичного часу. Цей аспект розвитку **Х.** видається надзвичайно важливим у контексті становлення вітчизняної політичної науки. **Х.** розширює зону політичного аналізу, говорить про необхідність пізнання глибоких передумов політичних феноменів, а також виявлення стратегічних наслідків політичних дій. Виступаючи політико-філософською концепцією, **Х.** базується на сучасних загальнонаукових методологічних принципах пізнання світу. Важливими для **Х.** знання на сьогодні є ключові для сучасного розуміння світу принципи не лінійності, відкритості майбутнього, альтернативності шляхів розвитку складних систем, ознаками яких володіють форми політичних організації. Застосування ж даних принципів до розуміння політичної змінюваності дозволяє орієнтувати політичні дослідження не на пошук загальних законів, а на вияв часової визначеності, етапів розвитку політичних систем, на кожному з яких діють особливі правила та принципи політичної діяльності, котрі, однак, не мають універсального застосування. **Х.** також передбачає відмову від нормативної, оціночної чи телеологічної інтерпретації політичної змінюваності, вводячи до науки поняття «політичного часу» як доповнення до таких понять як «модернізація», «розвиток», «ускладнення», «реформа», «революція». Це не означає заперечення названих концептів, але покликано обмежити їх абсолютизацію в політичній теорії та на практиці. /*В.Денисенко, Н.Хома/*

Хунта (ісп. *junta* – зібрання, об'єднання) – група осіб (переважно військових), що організовують змову з метою захоплення влади і встановлення диктатури. Досвід приходу до влади військових показав, що **Х.** спирається на масовий політичний терор, породжує зловживання владою, протиправне привласнення майна військовими, корупцію державного апарату, пограбування казни. /*В.Піча/*

Хурал (монгол.) – у Монгольській народній Республіці – назва органів державної влади; Великий народний **Х.** – вищий орган державної влади. /*В.Піча/*

« Ц »

Цезаризм (походить від імені римського державного діяча та полководця *Гая Юлія Цезаря*) – політико-державна система, яка виникла у Римі в період диктатури *Цезаря*. Характеризується, з одного боку, концентрацією й узурпацією *влади* в одних руках, опорою на сильну професійну *армію*, а з другого – постійним намаганням примирити різні соціальні групи, політичні сили. /*Н.Хома*/

Ценз (лат. *census* – оцінка майна, перепис) – офіційно визначені умови, які легально обмежують права людей. /*І.Беґей*/

Цензор – особа, яка здійснює нагляд за друком. Див.: *Цензура*. /*Н.Хома*/

Цензура – вимога, спрямована, зокрема, до журналіста, ЗМІ, його засновника (співзасновника), видавця, керівника, розповсюджувача, узгоджувати інформацію до її поширення або накладення заборони чи перешкоджання в будь-якій ін. формі тиражуванню або поширенню інформації. **Ц.** в СРСР офіційно була скасована влітку 1990 р. /*Н.Хома*/

Центр і периферія – поняття, пов'язані з характеристикою амер. політолога *І.Валлерстайна* світової системи. Учений поділив світ на дві групи країн: головним чином на індустріальні капіталістичні, та ін., в основному «*країни третього світу*», слабкі в політичному і економічному аспектах. На його думку, з XVI ст. почала виникати світова капіталістична система на чолі з Англією, Францією і Нідерландами, які мали сильні централізовані політичні структури та меркантилістські економіки. У рамках цього процесу ін. країни перетворювалися в підвладні центру і забезпечували дешеvu робочу силу – невилъну працю у формі рабства і боргового зобов'язання. Саме ці країни і утворили периферію, яка поставляла сировина, продовольство і предмети розкоші купцям центра, які панували у світовій торгівлі. Пізніше *І.Валлерстайн* ввів поняття *напівпериферії* для характеристики тих країн, які у XX ст. добилися певного рівня індустріалізації, у меншій мірі знаходяться під пануванням економіки центру та досягли певного рівня політичної централізації, а також громадсько-політичної організації. До групи цих країн він відніс більшість південноєвропейських країн, деякі латиноамер. (напр., Аргентина, Бразилія, Чилі), азійські, такі як Південна Корея, Сингапур, Тайвань, Японія, Китай. /*С.Щудло*/

Централізм (лат. *centrum* – центр) – система управління (або організації), що ґрунтується на принципі підпорядкування місцевих установ (органів) вищестоячим, при цьому вся система управляється з одного центру. **Ц.** є суттєвою рисою тоталітарної політичної системи. Він дозволяє тоталітаризму реалізувати своє політичне панування. Для сучасної України й сьогодні є актуальним завданням створити умови для здійснення справжнього децентралізованого управління і керівництва, що буде сприяти активізації політичних суб'єктів на місцях. Див. *Центризм; Демократичний центризм*. /*В.Піча, Г.Світа*/

Центральні органи виконавчої влади

Центральні органи виконавчої влади – складова системи органів виконавчої влади, підвідомча Кабінету Міністрів України, щодо якої ключові установчі та кадрові питання вирішуються Президентом України відповідно до його конституційно визначених повноважень. **Ц.о.в.в.** в Україні являють собою систему, що складається з трьох груп: міністерств, **Ц.о.в.в.** зі спеціальним статусом, ін. **Ц.о.в.в.** Кількість та перелік **Ц.о.в.в.** України законодавчо не закріплені, що характерно для більшості демократичних країн. Адже об'єктивно існуючі завдання держави, що визначають її функції, вирішальним чином впливають на організаційну структуру **Ц.о.в.в.**, яка, відповідно до функціональних трансформацій, є змінною. Саме тому в Україні їх кількість, перелік, завдання та функції встановлюються указами глави держави. /В.Малиновський/

Центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом – органи виконавчої влади, що здійснюють міжгалузеву координацію та контроль, діяльність яких спрямовується та координується урядом. У системі **Ц.о.в.в.з с.п.** функціонують п'ять таких органів: Антимонопольний комітет України, Державний комітет телебачення і радіомовлення України, Фонд державного майна України, Адміністрація Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Національне агентство України з питань державної служби. **Ц.о.в.в.з с.п.** у межах своїх повноважень, на основі і на виконання Конституції та законів України, актів і доручень Президента України, актів Кабінету Міністрів України видають накази, які підписує керівник відповідного органу. /В.Малиновський/

Центризм (лат. *centrum* – центр) – ідейно-політична течія, яка характеризує *політику* поміркованих, здатних до компромісів *політичних партій* і сил. Політичний **Ц.** негативно ставиться до радикальних рішень і дій. Як правило, його соціальною базою є середній клас. Вирізняють **Ц.** місцевих органів влади, партійно-політичний **Ц.**, **Ц.** у державній владі та її інститутах. Див.: *Централізм.* /Л.Угерин/

Центризм політичний – у парламенті назва проміжних (між лівими і правими) політичних партій, груп; у політичних партіях – групи і фракції, які стоять між правими та лівими. /Л.Угерин/

Центрист – прихильник центризму. Центристами в політиці зазвичай називають групи, політичні сили, політичні партії, які знаходяться між «лівими» і «правими», тобто в центрі, і не вдаються до крайніх радикальних дій, політичних вимог, політичних змін. Див.: *Центризм.* /Л.Угерин/

Церква (гр. *Κυριακή* (*окиа*) – (дім) Господа) – тип релігійної організації, об'єднання віруючих певного напрямку на основі спільного віровчення та культу. /О.Пташник-Середюк/

Цивілізатор – той, хто насаджує, розповсюджує цивілізацію (іноді так називають із іронією того, хто діє в корисливих цілях під фальшивим гаслом розповсюдження цивілізації). Див.: *Цивілізація.* /Л.Угерин/

Цивілізація (лат. *civilis* – громадянський, вихований) – 1) синонім культури; 2) рівень суспільного розвитку; 3) ступінь суспільного розвитку, який приходить на зміну епохи варварства. У сучасній інтерпретації Ц. є формою організації цілісності суспільного життя. Вважається, що першим у науковий вжиток поняття «Ц.» запровадив *В.Мірабо*, а потім розширили *А.Фергюсон*, *Л.Морган* і *Ф.Енгельс*, наділивши це поняття функцією визначення вищої (після дикості та варварства) епохи людського співіснування. Нині, коли світ стає єдиною глобальною Ц., будь-який народ, будь-яка країна є її складовою. Див.: *Цивілізація політична*. /М.Михальченко/

Цивілізація політична (лат. *civilis* – громадський, суспільний) – етап історичного розвитку людства, на якому власне соціальні зв'язки між людьми як членами сусп-ва починають домінувати над їх природними зв'язками як представниками одного біологічного виду. Взаємодія людей починає відбуватись не на підставі їх біологічних потреб, а у рамках культури, в першу чергу законів і традицій. Конкретні факти суспільно-історичного розвитку засвідчують, що деякі найважливіші, виробленні певною цивілізацією форми та досягнення стають загальнолюдськими, загально визнаними. А отже, світ поступово рухається до єдиної Ц.п. /Ю.Тишукун/

Цивілізаційний поступ – поняття, що відображає внутрішню історичну динаміку людства, його перехід з однієї стадії культури, зокрема, соціального та економічного розвитку на ін., яка досягається внаслідок розвитку матеріальної та духовної культури. Для *формаційного* підходу (*Ф.Гізо*, *Ф.Енгельс*) критерієм Ц.п. вважається досягнутий на певний момент часу ступінь розвитку продуктивних сил та наявний у цей момент економічний лад, зумовлений певним типом виробничих відносин. *Стадіально-цивілізаційний* підхід (*Л.Морган*, *А.Фергюсон*) виділяє доцивілізаційний період розвитку людства (дикість та варварство) і період цивілізації з наступними стадіями поступу: аграрною, індустріальною, постіндустріальною цивілізацією, зумовлені накопиченням духовних цінностей, які впливають на економічний і соціальний розвиток. /Ю.Тишукун/

Цивілізована опозиція – це коли суперечності між більшістю і меншістю не загрожують основам конституційного ладу і правової системи, коли не тільки партія (партії), що перемогла визнає законність і справедливість правил гри, але й партія (партії), переможена Ц.о. (конструктивна опозиція), має бути лояльною, а не антагоністичною політиці, стратегії й тактиці владної еліти. /Ю.Шведа/

Циркуляція еліт – термін *В.Паретто* для позначення постійного циклу оновлення та зміни політичних еліт. Див.: *Теорія еліт*. /О.Докаш/

Цінності політичні – об'єкти, явища, ідеї, процеси політичного життя та їх властивості, до яких людина ставиться як до таких, що задовольняють її соціальні потреби, інтереси й які вона залучає до сфери своєї життєдіяльності. У залежності від ідеології та системи цінностей, можна говорити про ліберальні, консервативні, комуністичні, релігійні, національно-етнічні та ін. цінності.

Цінності політичні

В умовах розвинутої демократії і громадянського сусп-ва утверджується сукупність суспільних цінностей – патріотизм, політичний і громадський активізм, рівність, свобода, справедливість тощо. Разом із тим, кожний суб'єкт політики виробляє свою систему ціннісних пріоритетів, які він прагне реалізувати в сфері політичної діяльності. Питання полягає лише в тому, наскільки, якою мірою він враховує **Ц.п.** ін. соціальних суб'єктів, а головне – потреби, інтереси й цінності громадянського сусп-ва загалом. */А.Ручка/*

« Ч »

Чартизм – політичний і соціальний рух в Англії з кін. 1830-х до кін. 1840-х, що дістав назву від поданої в 1839 до парламенту петиції, яка називалася хартія (народна хартія). Головні вимоги петиції були виражені в 6 пунктах: виборче право для всіх чоловіків, старших 21 року, таємне голосування, скасування майнового цензу для депутатів, рівні виборчі округи, винагорода депутатів, річний строк парламентських повноважень – і зводилися до загального, прямого, таємного та рівного виборчого права. Чартисти сподівалися, що реформований згідно з їхніми бажаннями парламент зможе знайти засоби для усунення соціальних бід, проти яких вони протестували. Безпосередньою причиною чартистського руху були промислові кризи 1835 і 1836 рр. та викликане ними безробіття. У 1836 р. у Лондоні виникло товариство робітників (London Working Men's Association), яке спричинило появу ін. подібних асоціацій. Саме в ньому була вироблена програма хартії з 6 пунктів, що увійшли згодом до народної хартії. Уже в 1837-1838 рр. серед чартистів окреслюються два крила: одне, праве крило, на чолі якого стояли радикальний депутат *Амтвуд* і секретар Лондонської асоціації робітників *Ловет*, висловлювалося за союз буржуазії з робітничим класом і відстоювання інтересів винятково духовними засобами впливу на парламент (мітингами, петиціями). Друге, ліве крило, на чолі якого стояли *О'Коннор*, *О'Бріен*, священник *Стефенс*, відстоювало боротьбу шляхом насильства. 04.02.1839 р. у Лондоні відбувся національний конвент чартистів, на якому було остаточно укладено хартію та вирішено подати її на розгляд до парламенту. У липні парламент відхилив хартію і після народних заворушень лідерів чартистів було заарештовано. Чартисти ще двічі, в 1842 і 1848 рр., намагалися провести хартію в парламент, але їх спроби закінчувалися невдачею. Хоча запровадження податку на прибуток, скасування хлібного мита, фабричний закон значною мірою є заслугою чартистів. /*О.Сорба*/

Час політичний – поняття сучасної політичної науки, що позначає частину фізичного, календарного і вужче, історичного, часу; певний відрізок, період, протягом якого здійснюються політично значимі події, що визначають політичне «життя» людства і містить у собі «закони» політичного розвитку (у широкому розумінні, «об'єктивний» **Ч.п.**). Складається зі сукупності окремих **Ч.п.** осіб, груп, інститутів та інституцій (у вузькому розумінні, «суб'єктивний» **Ч.п.**). «Суб'єктивний» **Ч.п.** визначається тривалістю існування конкретного соціально-політичного явища чи суб'єкта та пов'язаного з ним способу організації влади та відносин. На відміну від фізичного і календарного часу, **Ч.п.** здатний до «повернення» (реакція, контрреволюція, архаїзація суспільних відносин) і циклічного повторення (цикли революції-контрреволюції). Для **Ч.п.** важливим є те суб'єктивне значення, яке йому та процесам, що в його рамках відбуваються

«Четверта влада»

ся надають люди, які в ньому перебувають. **Ч.п.** одним із ключових (поряд з людським та психологічним) ресурсів суб'єктів політики, який визначає умови й можливості використання ін. ресурсів політики («фактор часу»). У модерністській політичній науці, орієнтованій на «прогрес» як рух від «гіршого» до «кращого», напр., від домодерної політичної системи і незахідного політичного процесу до політичної системи і політичного процесу західного зразка, використання терміну **Ч.п.** відбувається з наданням йому певного нормативного, оціночного змісту. Натомість у постмодерністській науці, для якої немає «кращих» чи «гірших» політичних явищ, а є лише об'єктивна реальність, яку слід досліджувати, ця категорія використовується в позитивістському, оціночно-нейтральному ключі. Теоретичною генералізацією **Ч.п.** займається *хронополітика* як напрям досліджень політичної науки. Див.: *Хронополітика. /Ю.Тишкун/*

«Четверта влада» – влада друкованих (преса), електронних і аудіовізуальних (радіо, ТВ, кіно, звукозапис, відеозапис, Інтернет тощо) ЗМІ. */Н.Хома/*

«Четвертий світ» – країни, головним чином в сучасних Африці і Азії, які є найбіднішими у світі. Термін використовується для їх розмежування від категорії країн *«третього світу»*, особливо за економічними показниками 1970-80-х рр. Термін з'явився недавно і ще не має встановленого загального уживання в політології. */В.Піча/*

«Чорні мусульмани» – шерек афроамериканських, американо-ісламських релігійних, політико-соціальних і культурних рухів, а також їх прибічників. Протягом ХХ ст. серед афроамериканців виникло кілька сект і соціальних рухів, які базуються на ісламських принципах і Корані. Найвпливовішою із них була *«Нація ісламу»*, якою з початку 50-х до 1975 р. керував *Еліях Мухаммед*. Ця група переконувала, що «біле» співтовариство – причина зла, а тому афроамериканці повинні прагнути до створення окремої і самодостатньої країни виключно для афроамериканців. **«Ч.м.»** вважали неможливим пристосуватися до владних білих, закликали звільнити афроамериканців від економічної та культурної влади білого співтовариства. Багато з **«Ч.м.»** брали участь в амер. русі за владу афроамериканців у 60-і і на поч. 70-х рр. ХХ ст. Після смерті *Е.Мухаммеда* у 1975 р. рух **«Ч.м.»** і *«Нація ісламу»* стали майже непомітними. Обрання у 2008 р. Президентом США чорношкірого американця *Барак Обама* розвіяло міф про неможливість співжиття з білими американцями і дискримінацію афроамериканців. */В.Піча, Т.Плазова/*

Чиказька школа політичної науки – функціонувала в амер. політології у 1915-1935 рр. Характерною рисою **Ч.ш.** є міждисциплінарні зв'язки з ін. Чиказькими школами: соціології, філософії, економіки, антропології. Відомими представниками **Ч.ш.** були: *Ч.Мерріам, Х.Госселл, Г.Лассуел, Л.Уайт, Є.Фройнд* та ін. Про політологічне зацікавлення *Ч.Мерріама* свідчать назви його книг: *«Американські політичні ідеї: 1865-1917»* (1920 р.), *«Сучасний стан дослідження політики»* (1921 р.), *«Нові аспекти політики»* (1925 р.), *«Політична*

влада» (1934 р.), «Систематична політика» (1945 р.) та ін. Усі ці праці пронизує ідея автора про піднесення наукової значимості політичної науки, науковості самої практичної політики. Із цією метою він вводить спеціальний термін «*політична розсудливість*», широко використовує у політологічних дослідженнях психологічні і статистичні методи аналізу, методи природничих та точних наук. Прославив **Ч.ш.** і учень Ч.Мерріама *Гарольд Лассуел*. У своїх працях «Техніка пропаганди у світовій війні» (1927 р.), «Психопаталогія і політика» (1930 р.), «Аналіз політичної поведінки» (1947 р.), «Майбутнє політичної науки» (1963 р.) та ін. Г.Лассуел акцентував увагу на методологічних питаннях дослідження політики, розробці теорії політичного психоаналізу. Із цією метою широко використовував методи соціальної психології, психоаналізу та психіатрії у вивченні політичної пропаганди й поведінки. Згідно Г.Лассуела, політична наука має розв'язувати такі завдання: **1)** визначати цілі і об'єкти політичного процесу; **2)** виявляти основні тренди у розподілі цінностей; **3)** окреслити ймовірні зміни у майбутньому; **4)** визначити способи дії, які сприятимуть максимально-му досягненню цінностей. Біхевіристська модель дослідження політики й досі відіграє значну роль в політології. /*В.Денисенко/*

«Чикано» (ісп. *Chicano*) – американське латиноамериканське населення Південного Заходу США, яке осіло на цих землях у XVI-XIX ст. у період іспанської колонізації Америки, створення іспанської місії в Північній Америці, а також в умовах незалежної Мексики 1810-1848 рр. На початок XIX ст. **Ч.** розпались на кілька етно-культурних груп, які сформувалися в різні періоди історії краю та містили різні соціальні стани: фермери-ранчеро та місіонери каліфорнію в штаті Каліфорнія, мексиканці Техасу, мексиканці в штаті Аризона, численні іспано-американці та метиси Нью-Мексико та Колорадо. Після завершення американо-мексиканської війни 1845-1848 рр., після анексії території Північної Мексики США на території США проживало близько 50 тис. латиноамериканців. Будучи іспаномовними католиками, **Ч.** значною мішкою індіанської та африканської крові довгий час зазнавали різноманітних форм дискримінації зі сторони білих англосаксонських переселенців. Як зауважила письменниця *Ана Кастільо* (нар. в 1953), «бути **Ч.** означало бути темношкірим маргіналом, до якого відносились як до іноземця в його власному будинку, від якого чекали виконання найбруднішої роботи та який нічого не міг потребувати від сусп-ва в якому він тягнув своє існування». Незважаючи на утиски, **Ч.** змогли зберегти свою культуру, мову, а також створити багату літературу на іспанських та англійських мовах. У 1960-ті роки **Ч.** розпочали боротьбу за громадянські права. Завдяки масовій міграції мексиканців до США у 80-90 рр. XX ст. культура **Ч.** отримала новий імпульс. /*Н.Хома/*

Чоловіча громадська організація – це добровільне об'єднання громадян, які об'єдналися для здійснення та захисту прав і свобод чоловіків, задоволення суспільних, зокрема, політичних, економічних, соціальних, культурних,

Чутки політичні

екологічних та ін. інтересів. **Ч.г.о.** в Україні кілька десятків. Серед них, «Міжнародний союз мужніх татусів», «Міжнародний центр батьківства», «Чоловіки проти насилля» у м.Кіровограді, м.Тернополі та м.Херсоні, «Одинокі татусі Вінниччини», мережа організацій проти насильства «Олег», «Адаптаційний чоловічий центр» у м.Тернополі. Низька чисельність чоловічих організацій зумовлена рівнем гендерної культури населення. **Ч.г.о.** своєю метою вбачають зміну стереотипів гендерної поведінки, усвідомлення ролі чоловіків у сучасній сім'ї та в сусп-ві, привернення суспільної уваги до наявності «чоловічих» проблем. **Ч.г.о.** кількісно значно програють жіночим. Чоловіки України ще не усвідомили своїх проблем, хоча вони надзвичайно загострилися: надсмертність чоловічого населення; поширення зайнятості у шкідливих та небезпечних умовах праці; зловживання алкоголем та паління; суїцидальність та ін. Якісна просвітницька діяльність, розуміння сусп-вом гендерних проблем здатні посилити вплив **Ч.г.о.** на суспільні перетворення. /*О.Ярош*/

Чутки політичні – інформація про певні політичні події, явища та процеси, що надходить від певної особи або групи з метою вплинути на громадську думку, настрої, стереотипи політичної поведінки тощо, вірогідність якої чітко не встановлено. Виділяють такі типи **Ч.п.**: **1)** абсолютно недостовірні, правдоподібні і достовірні; **2)** чутки-бажання, агресивні чутки, чутки-страхи; **3)** чутки, що сіють паніку, руйнують зв'язки між особами і групами, викликають антигромадські настрої; **4)** продуктивні і непродуктивні; **5)** такі, що поширюються на малу групу людей, і такі, що мають вплив на масову аудиторію; **6)** офіційні і неофіційні; **7)** такі, що контролюються органами влади, та ін. Використання **Ч.п.**, оперування ними є важливим інструментом сучасного політичного піару. Див.: *Аларміст /Л.Орбан-Лембрик, В.Полторак/*

« Ш »

Шантаж політичний (фр. *chantage* – вимагання) – політичне здирицтво шляхом загрози, залякування, розголошення компроментуючих відомостей; при цьому шантажист переслідує певну матеріальну чи ін. вигоду. **Ш.п.** особливо активно застосовується під час перевиборних перегонів. Суб'єктами **Ш.п.** можуть бути як окремі особи, так і групи людей, представники владних структур, ЗМІ. /У.Яцишин/

Шантажист – людина, яка займається шантажем, вимагає. /У.Яцишин/

Шанхайська організація співробітництва (ШОС) – субрегіональна міжурядова організація, метою якої є забезпечення миру, дружби, прогресу і розвитку в Азії. Утворена 15 червня 2001 р. (Шанхай, КНР) на основі т.зв. Шанхайської п'ятірки (Росії, Казахстану, Киргизії, Китаю і Таджикистану), що утворилася у результаті підписання Угод «Про зміцнення довіри у військовій галузі в районі кордону» (1996 р.) і «Про взаємне скорочення збройних сил у районі кордону» (1997 р.). Підставою інституалізації ШОС стала загроза безпеці прикордонних територій країн-учасниць з боку головного вогнища нестабільності в Середній Азії – Афганістану, де до появи амер. військ йшла громадянська війна між прихильниками т.зв. Північної коаліції і руху Талібан. /Л.Бегей/

Шаріат (араб. *шар'я* – прямий шлях, рух до мети) – назва етико-правових приписів ісламу щодо правил поведінки мусульманина; доктринальна основа мусульманського права (фікха). Розроблений у VII-X ст. в Арабському халіфаті з метою загальноприйнятого розуміння, тлумачення чи застосування Корану та Сунни. Проповідує рівність усіх мусульман перед законом; регулює відносини, не охоплені законодавством. Застосовується судами в Саудівській Аравії та в ін. арабських країнах. В Україні (серед кримських татар та ін. народів) дію **Ш.** було скасовано у 1927 р. Див.: *Коран; Сунна.* /О.Кресін/

Шейх (араб.) – 1) у арабів – глава роду, племені, сільський староста; 2) представник вищого мусульманського духовенства, богослов і правознавець. /Т.Фаласеніді/

Шенгенська зона – територія європейських країн, в межах якої відсутній прикордонний контроль на внутрішніх кордонах її країн-учасниць (з ін. членами зони) і присутній на їх зовнішніх кордонах (з державами – не членами **Ш.з.**). **Ш.з.** де-юре охоплює 26 країн: більшість країн-членів Європейського союзу (окрім Румунії, Болгарії, Кіпру та Хорватії і позаєвропейських володінь країн-учасників Союзу), а також Норвегію, Ісландію, Швейцарію та Ліхтенштейн. Де-факто також включає в себе Монако, Сан-Маріно, Ватикан, Андорру. Створена згідно з підписаним 14 червня 1985 р. у м. Шенген (Люксембург) Договором «Про скасування паспортного і митного контролю між країнами ЄС». У рамках **Ш.з.** в окремих випадках (проведення міжнародних політич-

Шенгенська угода

них і спортивних заходів, загроза внутрішній безпеці) її країни-підписанти мають право відновлювати прикордонний контроль на внутрішніх кордонах на термін до 30 днів. На початку 2010 р. Президент України звернувся до ЄС із проханням щодо спрощення візового режиму. У відповідь на це звернення в червні 2010 р. Рада Міністрів із питань юстиції та внутрішніх справ ЄС надала Україні План дій щодо безвізового режиму. /В.Піча/

Шенгенська угода – договір «Про скасування паспортного митного контролю між країнами Європейського Союзу», первинно підписаний 14.06.1985 р. Бельгією, Нідерландами, Люксембургом, Францією, Німеччиною, Португалією та Іспанією. **Ш.у.** набула чинності 26.03.1995 р. Підписана в м. Шенгені (Люксембург). 15.03.2006 р. прийнято Шенгенський кодекс про кордони, що змінював Шенгенську конвенцію. Країни-підписанти **Ш.у.** погодилися поступово скасовувати контроль на спільних кордонах і запроваджувати свободу пересування для всіх громадян країн ЄС, які підписали цю угоду, інших держав-членів та громадян третіх країн. Ці ж п'ять країн підписали 19.06.1990 р. Шенгенську конвенцію, у якій викладено заходи та гарантії щодо запровадження свободи пересування. Поступово до країн-підписантів приєдналися ін. країни й нині **Ш.у.** діє у 26 країнах: Австрії, Бельгії, Данії, Фінляндії, Франції, Німеччині, Ісландії, Італії, Греції, Ліхтенштейні, Люксембурзі, Нідерландах, Норвегії, Португалії, Іспанії, Швеції, Естонії, Латвії, Литві, Польщі, Словаччині, Словенії, Угорщині, Чехії, Швейцарії. /Н.Хома/

Шіїзм (араб. شیعیش [ші'а] – прихильники, група, партія, секта) – друга за чисельністю прихильників (після сунізму) течія в ісламі, яка, за окремими оцінками, охоплює від 10 до 15% його прихильників (від 60 до 132 млн осіб). Особливою рисою **Ш.** є переконання в тому, що керівництво мусульманською громадою (Уммою) має належати призначеним Богом, обраним особам із числа нащадків пророка, до яких вони відносять його зятя і двоюрідного брата – *Алі ібн Абу Таліба* і його нащадків від дочки *Мухаммада Фатіми*, а не виборним особам (халіфам). Політичне значення **Ш.** зумовлюється кількома чинниками: *етномовним* – серед прихильників **Ш.** непропорційно багато представників неарабомовних етносів (іраномовних, урдумовних, берберомовних), а також етносів, що входили в сферу впливу Середньовічної Персії; *географічним і ресурсним* – 70% нафти на планеті зосереджені в місцях компактного проживання арабів-шіїтів (пд.-сх. Саудівської Аравії, пд. Іраку, пд.-зх. Ірану – Хузестан); *демографічним* – прихильники **Ш.** становлять більшість населення Ірану, Азербайджану, Іраку, Бахреїну, майже 1/3 населення Ємену, Лівану та Кувейту; *особистісним* – прихильниками **Ш.** були голова Ліги Націй у 1937-1938 рр. *Мухаммад-шах Ага Хан III*, президенти Сирії *Хафез* і *Башар Асади*; *партійним* (у Лівані) – представники **Ш.** заснували партії – Прогресивно-соціалістичну (1949 р.) та Хезболлах (1982 р.). Див.: *Коран; Сунна; Халіф. /О.Тишкун/*

«Шістдесятництво» – явище, яке виникло у радянському сусп-ві після ХХ з'їзду КПРС, коли *М.Хрущовим* було розвінчано культ особи *Й.Сталіна* і відкрито частково його злочини. З'явилися перші паростки демократизації, і цей період назвали «хрущовською відлигою». У цей час було значно розширено можливості свободи слова і творчого самовираження. Насамперед, відлигою скористалася творча молодь – літератори, художники, науковці. Стало можливим вільно творити, вириватися з лабет т.зв. «соцреалізму». Це спричинило справжній творчий вибух у національних культурах тодішнього СРСР і України зокрема. З'являються нові імена в літературі – *І.Дзюба, І.Світличний, Є.Сверстюк, Л.Костенко, В.Симоненко, М.Вінграновський, І.Драч* та ін., серед художників – *А.Горська, О.Заливаха, Г.Севрук, Л.Семикіна, С.Караффа-Корбут, В.Кушнір*. «Ш.» одразу почали шукати свої джерела, вивчати рідну мову, традиції, мистецтво. Кожен захід, в якому брали участь «Ш.», перетворювався у непересічну подію, виклик владі. /*Ю.Скобельський*/

Шкали політичного відчуження – шкали «політичної ефективності» (англ. *efficacy*), якими вимірюють суб'єктивне відчуття впливу на політичну систему на індивідуальному рівні, концентруючи увагу на проблемах відчуття значущості власного електорального голосу та «уважності» (англ. *responsiveness*) уряду. Класичною шкалою ефективності вважається шкала *Кембела, Гуріна* та *Міллера*, що складається з п'яти питань: **1)** «Я не думаю, що політики переймаються тим, що думають такі люди, як я»; **2)** «Те, як люди голосують, є визначальним чинником того, що відбувається в країні»; **3)** «Голосування – це єдиний спосіб, завдяки якому люди, як я, можуть висловити свою думку щодо роботи уряду»; **4)** «Такі люди, як я, не мають жодного впливу на дії уряду»; **5)** «Часом політика є настільки складною, що людина, як я, навіть не може зрозуміти, що відбувається». Існують й ін. **Ш.п.в.:** *Томсона* та *Хортона, МакДілла* та *Рідлі, Маліка, Циммера* та деяких ін. /*Н.Єремеева*/

«Школа Моргентаяу» – школа політичного реалізму, засновником якої вважається проф. Чиказького ун-ту *Г.Моргентаяу* (1904-1980 рр.). «Ш.М.» – розгорнута політична система вивчення міжнародних відносин із розробленими концепціями, власними категоріями, критичним підходом до глобальних проблем. Її представниками є *Дж.Кеннан, Ч.Йост, Дж.Болл, З.Бжезінський, У.Ростоу, С.Гантінгтон* та багато ін. «Ш.М.» стала головним носієм, втіленням синтезу теорії та практики в галузі зовнішньої політики США ХХ-ХХІ ст. Висхідна теза реалістів – міжнародна політика – як політика взагалі є боротьба за владу. Згідно *Г.Моргентаяу*, незалежно від кінцевих завдань, метою міжнародної політики є влада. Реалізацію своїх ідей засобами міжнародної політики політична еліта здійснює шляхом боротьби за владу. Центральним елементом політичного реалізму є концепція національних інтересів (інтереси національної безпеки, національні економічні інтереси, інтереси підтримки світового порядку, інтереси виживання тощо). У цьому аспекті головне завдання всієї

Шляхта

дипломатичної діяльності США – правильно визначити життєві інтереси країн світу та їх взаємовідносини, виявляти і зміцнювати спільні інтереси між двома і більше країн, створювати їх «альянси». Одночасно політичним реалізм закликає до зміцнення національної могутності США. Напрацювання «Ш.М.» стають об'єктом вивчення й аналізу об'єктивних національних інтересів країн, основою зовнішньої політики всіх учасників світового співтовариства. /В.Піча/

Шляхта (польс. *szlachta*) – польське і чеське дрібнопомістне дворянство. /О.Коляса/

Шовінізм (фр. *chauvinism*) – походить від прізвища капрала наполеонівської армії *Н.Шовена*, який став відомим своїм людиноненависницьким ставленням до арабського населення під час єгипетського походу в 1798-1801 рр. Саме йому приписують фразу: «*Французи кращі за всіх, всі гірші за французів*» – політична ідеологія та практика, що проповідує національну винятковість певної нації, спрямована на розпалювання національної ворожнечі, ненависті між народами, підкорення і поневолення ін. народів. Крайнім проявом Ш. є фашизм, оскільки останній – це ідеологія та політика войовничого Ш. Щодо відродження ідеології і політики Ш. і націоналізму, зокрема укр., то між ними не має нічого спільного, тим більше не має нічого спільного з фашизмом (нацизмом) – тому, що націоналісти ніколи не проповідували й не проповідують расизм чи національну винятковість своєї нації, не розпалювали й не розпалюють національну ворожнечу та ненависть, вони тільки боролися, як це яскраво свідчить діяльність ОУН, за свою свободу і державну назалежність. /В.Піча, Л.Угрин/

Шовініст – прихильник шовінізму. Див.: *Шовінізм*. /Л.Угрин/

Шпигунство (нім. *spion* – освідомлювач) – передача або збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представникам відомостей, що становлять державну чи військову таємницю. Ш. є проявом державної зради. /А.Зачена/

Штаб (нім. *stab*) – орган управління військами; генеральний Ш. – вищий орган управління збройними силами країни. /А.Зачена/

Штат (нім. *stat* – держава) – самоврядувальна адміністративно-територіальна одиниця у низці федеративних країн (США, Мексиці, Бразилії, Індії та ін.). /Н.Хома/

Штрейкбрехер (нім. *streikbrecher*: *srek* – страйк + *brecher* – ломати, зривати) – особа, яка відмовляється брати участь у страйку або наймана адміністрацією підприємства (установи) для заміни страйкуючих на робочих місцях. /Н.Хома/

« Ю »

Юдофоб – антисеміт, ненависник євреїв. /*Р.Мирський/*

Юдофобія (лат. *judaeus* – єврей і *phobos* – страх) – ненависть до євреїв. /*Р.Мирський/*

ЮНЕСКО (англ. *United Nations Educational Scientific and Cultural Organization* – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури) – Організація в структурі ООН з питань освіти, науки і культури, членами якої є понад 190 країн світу. Заснована у Лондоні 16 листопада 1945 р. І хоча **ЮНЕСКО** опікується гуманітарною сферою, вона не змогла уникнути політичних баталій. Суперечливий характер у діяльності **ЮНЕСКО** яскраво виявився під час ідеологічного протистояння капіталістичного і соціалістичного таборів. Це почалося, коли СРСР набувши членства в **ЮНЕСКО**, став використовувати організацію як трибуну для пропаганди своєї ідеології. У 60-х рр. XX ст. до ООН і **ЮНЕСКО** увійшло чимало африканських та азійських країн, які розвивалися. Вони підтримували політику Москви. США за власні кошти (вони платили чималі внески до **ЮНЕСКО**) були змушені вислуховувати жорстку критику на свою адресу. У 1984 р. американці припинили членство в цій організації, проте продовжували сплачувати внески до її бюджету та брати участь у роботі певних інституцій, зокрема, у Комітеті культурної та природної спадщини. /*В.Денисенко/*

ЮНЕСКО і Україна – УРСР, яка перебувала у складі СРСР, набула членства в ЮНЕСКО 12 травня 1954 р. Представників нашої країни обирали до Міжнародної координаційної ради програми «*Людина і біосфера*», міжурядової ради програми з інформації, Міжурядового комітету Всесвітнього десятиріччя розвитку культури, Міжурядового комітету із сприяння поверненню культурних цінностей країнам їхнього походження тощо. За час свого членства Україна тричі обиралася до Виконавчої ради організації: у 1981-1985, 1995-1999 і 2001-2005 рр. На виборах, що відбулися під час роботи 36-ї сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО, Україну обрали до Виконавчої ради ЮНЕСКО на період 2011-2015 рр. Україна була однією з тих країн-членів, які запропонували використовувати ЗМІ для зміцнення миру, недопущення пропаганди війни, ненависті між народами та насильства. Україна є одним із авторів розробки Декларації ЮНЕСКО «*Про раси і расові забобони*», яку було ухвалено 1978 р. На 27-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО 1993 р. Україна запропонувала розробити «*Програму культури миру*». Цю ініціативу було покладено в основу появи нових пріоритетів у діяльності ЮНЕСКО у напрямі зміцнення її етичної місії та ролі у формуванні психології культури миру, клімату довіри та толерантності. Завдяки цій пропозиції згодом розроблено Міждисциплінарний проект «*На шляху до культури миру*», який

став складовою частиною стратегічних напрямів діяльності ЮНЕСКО. Під час 29-ї сесії Генконференції ЮНЕСКО (1997 р.) Україна ініціювала звернення до ООН з метою проголошення Міжнародного року захисту, збереження та відродження культурної спадщини, яким і був визнаний. Одна з останніх ініціатив нашої країни (разом із Азербайджаном, Вірменією, Казахстаном та Росією) привела до того, що 2010 р. Генеральна Асамблея ООН проголосила Міжнародним роком зближення культур. Значущою для України стала резолюція про вшанування пам'яті жертв Голодомору, яку було ухвалено на 34-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО 2007 р. Участь України в програмній діяльності ЮНЕСКО, крім доступу до інтелектуального потенціалу організації, запозичення корисного досвіду, дозволяє використовувати певний матеріальний ресурс для проведення в нашій країні міжнародних заходів по лінії ЮНЕСКО. Див.: *ЮНЕСКО. /В.Піча, Я.Турчин/*

Юніонізм (англ. *unionism*, від *union* – союз, спілка) – традиційна назва рухів і партій, які виступають за союз з кимось (чимось). Термін переважно вживається в певному контексті: **Ю.** у США як ідея збереження єдності США – під час Громадянської війни, поширена серед прихильників партії федералістів; британський (ольстерський, шотландський, валлійський, англійський) **Ю.** – ідеологія прихильників збереження єдності Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії (широке розуміння) і збереження єдності Ольстеру (або: Шотландії, Уельсу, Англії) з Сполученим Королівством (вужке розуміння); тред-юніонізм – назва реформістського робітничого профспілкового руху та його ідеології. Також **Ю.** називають рух прихильників об'єднання в єдину державу Румунії та Молдови, рухи у Бельгії – за незалежність у 1820-1846 рр. і зараз – противників територіального поділу Бельгії на етнічні громади. Термін **Ю.** фігурує у назвах політичних партій: Юніоністські партії в Канаді та Шотландії, Ольстерська юніоністська партія і Демократична юніоністська партія (Ольстер), Національний союз консервативних і юніоністських партій Великобританії – офіційна назва консервативної партії Сполученого Королівства. */Ю.Тишкун/*

Юридизація – надання будь-яким фактам, відносінам правового характеру. */Н.Хома/*

Юридичний (лат. *juridicus* – судовий) – правовий; те, що відноситься до правознавства. */Н.Хома/*

Юрисдикція (лат. *jurisdictio* – судочинство) – встановлена законом сукупність повноважень відповідних органів щодо вирішення справ про правопорушення, а також – перелік справ, які ведуться конкретно установою. У міжнародному праві розрізняють територіальну та національну **Ю.** */Н.Хома/*

Юриспруденція (лат. *jurisprudencia* – правова розсуджливість) – правознавство, сукупність наук про право; практична діяльність юристів. До деякої міри **Ю.** пересікається з соціологією права. **Ю.** має такі підрозділи: *а)* право-

---

вий позитивізм; **б)** теорії *природного права*; **в)** історичні й еволюційні теорії; **г)** теорії *конфліктів*; **р)** правовий реалізм. /Н.Хома/

Юрократія (лат. *jus (juris)* – право, гр. *kratos* – влада) – *влада* права, панування правових засад і законності у *суспільстві*. /Н.Хома/

Юстиція (лат. *justitia* – справедливість, законність) – **1)** правосуддя; **2)** система судових установ. /Н.Хома/

«Я»

Явище політичне – невід’ємний елемент політичної діяльності, що відображає певні процеси у політичних системах. Як **Я.п.** можуть розглядатися окремі політичні діячі, їх взаємовідносини, дії, ідеї; політичні партії, організації та ін. політичні системи; політичні процеси, державні установи, владні структури тощо. /*М.Полицук*/

Ядерна безпека України. 14 січня 1994 р. президент України *Л.Кравчук* підписав разом із президентами Росії і США *Б.Єльциним* і *Б.Клінтоном* трісторонню заяву, в якій йшлося про те, що Україна відмовляється від ядерної зброї і вивозить її на територію Росії для демонтажу. Натомість, Україна отримала декларації гарантії безпеки від Росії та США, а також обіцянку гарантій такої безпеки від ін. ядерних держав після того, як Київ приєднається до «*Договору про нерозповсюдження ядерної зброї*». 5 грудня 1994 р. президент *Л.Кучма* разом із президентами США та Росії та прем’єр-міністром Великобританії підписав т.зв. *Будапештський меморандум*. /*В.Піча, О.Коляса*/

Ядерна війна – війна, у якій головним засобом є *ядерна зброя*. Доктрина **Я.в.** знайшла віддзеркалення у всіх офіційних стратегічних концепціях *ядерних країн*. Сучасні доктрини **Я.в.** драматично відрізняються від доктрин 1950-60 рр. тому передбачалося і розглядалося в критичному вимірі можливе завдання превентивного удару, спроможного знищити міста й інфраструктуру противника. Сучасні доктрини базуються на примусі противника до роззброєння та капітуляції. Превентивний удар із урахуванням потенціалу раннього попередження втрачає свою колишню «ефективність». /*А.Зачена*/

Ядерна зброя – зброя масового ураження вибухової дії. Під час вибуху вивільняється величезна кількість енергії, яка суттєво відрізняється від звичайних боєприпасів. Ядерний вибух супроводжується світловим випромінюванням, проникаючою радіацією, електромагнітним імпульсом, радіоактивним забрудненням. Уперше **Я.з.** США застосували у серпні 1945 р. проти японських міст Хіросіми і Нагасакі, від якої загинуло сотні тисяч людей. У 1992 р. Рада Безпеки ООН зобов’язалася протидіяти розповсюдженню зброї масового знищення. У 2004 р. це зобов’язання було ще раз підтверджене і поширене на розповсюдження систем носіїв такої зброї. У 2010 р. була проведена Міжнародна конференція з перевірки Договору про нерозповсюдження **Я.з.** /*А.Панібудьласка, Р.Пасічний*/

Ядерна політика – діяльність політичних суб’єктів у сфері мирного чи потенційного воєнного використання атомної енергії. Більшість країн світу є учасниками «*Договору про нерозповсюдження ядерної зброї*». Більшість країн ухвалили рішення утриматися від ядерної зброї та прийняли зобов’язання за «*Договором про нерозповсюдження ядерної зброї*». Однак деякі країни розгля-

дають таку зброю як символ статусу, а деякі розглядають її як останній стримуючий засіб на випадок ядерної атаки. У 1998 р. Інститут Брукінге (США) опублікував дослідження, в якому оцінив загальні витрати на ядерну зброю тільки в США на суму понад 5,8 трлн дол. США, включаючи майбутні витрати на утилізацію. Всі країни, що підписали «Договір про нерозповсюдження ядерної зброї», зокрема країни, які володіють ядерною зброєю, покликані виконати свої зобов'язання за договором і провести переговори щодо ефективних заходів у напрямку ядерного роззброєння. /В.Піча, М.Поліщук/

Ядерне роззброєння – повна та загальна ліквідація ядерної зброї зі заборонаю її випробувань, виробництва та знищення існуючих запасів. /Н.Хома/

Ядерне роззброєння України – процес 1990-х рр., який розпочався після підписання угоди про без'ядерний статус України. Спочатку Україна позбулася тактичної ядерної зброї. За відмову від ядерної зброї США компенсували Україні близько \$300 млн, Росія списала частину газового боргу і півтора року безплатно постачала ядерне паливо для укр. атомних електростанцій. /В.Піча/

Ядерне розповсюдження – поширення ядерної зброї у всьому світі. Ядерна політика КНДР, Пакистану, Ірану свідчить, що намітився процес неконтрольованого розповсюдження ядерної зброї. /Н.Хома/

Ядерне стримування – здатність країни або блоку країн захистити себе від нападу за рахунок ядерних озброєнь, загрожуючи помстою (відплатою). /Н.Хома/

«Ядерний клуб» – умовна назва п'яти країн, які володіють найбільшою кількістю ядерної зброї (США, Росія, Великобританія, Франція, КНР). Проведені у 2006, 2009 і 2011 рр. Пн.Кореєю ядерні випробування свідчать про намагання корейського комуністичного режиму потрапити до «Я.к.», навіть за рахунок політичної та економічної ізоляції. /А.Зачена/

Ядерні країни – країни, що володіють ядерною зброєю. На порозі третього тисячоліття їх нараховувалось понад 20. За окремими даними, зокрема розвідки США, починаючи з 1993 р. можливість виробляти ядерну зброю мають близько 40 країн. /М.Головатий/

Ядерний паритет – прагнення великих ядерних країн (США і Росія) за будь-яких умов і зусиль підтримувати і забезпечувати ядерну стратегічну рівновагу, спроможність кожної із сторін нанести атомного удару у відповідь на завдання такого удару протилежною стороною. Вашингтон за кількістю ядерної зброї, як і раніше, випереджав Москву. У США – 1654 ядерні боєголовки і 1028 пускових установок, а в Росії відповідно – 1480 і 900. У червні 2013р. США і Росія уклали «нову двосторонню рамкову угоду про скорочення ядерної загрози». Див.: *Ядерна політика; Ядерний клуб; Ядерне роззброювання.* /В.Піча/

Ялтинська європейська стратегія (YES) – суспільний інститут публічної дипломатії, який підтримує відкритий і рівноправний діалог із глобальних проблем між ЄС, Україною та ін. країнами. YES заснована в 2004 р. відомим

укр. бізнесменом *В.Пінчуком*. Розвиток України **YES** розглядає в контексті сьогоденних глобальних викликів і можливостей, які відкриває динаміка сучасного світу. Пріоритетною метою для **YES** є сприяння розвитку України як сучасної, вільної та економічно сильної демократичної країни а тому сприяє ефективній інтеграції України в ключові міжнародні системи, діючи на рівні публічного діалогу й особистих контактів між людьми, які приймають рішення, провідними експертами, бізнесменами і журналістами. Щорічні зустрічі **YES** в Лівадійському палаці Ялти стали відкритим майданчиком для обговорення нових ідей і поглядів щодо шляхів розвитку Європи, України і всього світу. Ці форуми збирають більше 200 політиків, дипломатів, державних діячів, журналістів, аналітиків і бізнесменів із понад 20 країн світу. У зв'язку з анексією Росією Криму 11-а Ялтинська щорічна зустріч була проведена в Києві 11-13 вересня 2014 р.у «Мистецькому арсеналі». Відкривали цю зустріч президент України П. Порошенко разом з президентом ЄП Мартіном Шулцем. Основна розмова стосувалася ситуації в Україні. Виконавчий директор **YES** – *Іванна Климпуш-Цинцадзе. /Н.Хома/*

Янки (англ. *yankee*) – **1**) прізвисько американців – уродженців США; **2**) в США – уродженець або житель Нової Англії (північно-східних штатів США). */Ю.Скобельський/*

Японізація – прийняття японської організаційної практики в ін. сусп-вах. */В.Кулішов/*

«Яструби» – термін, який широко вживався в часи «холодної війни» щодо політиків та військових, які прагнули вирішати спірні міжнародні проблеми за допомогою загроз, політичного шантажу, військової сили і зброї. */В.Кулішов/*

Лауреати Нобелівської премії миру

Рік	Лауреат	Країна	Обґрунтування
1901	Жан Анрі Дюнан	Швейцарія	За внесок в мирну співпрацю народів
	Фредерік Пассі	Франція	За багаторічні миротворчі зусилля
1902	Елі Дюкоммен	Швейцарія	На знак визнання заслуг за підставою Міжнародного бюро миру для координації діяльності різних суспільств пацифістів Європи
	Гоба Шарль Альбер		За зусилля в справі міжнародного арбітражу
1904	Інститут міжнародного права	Бельгія	За визначення принципів міжнародного права, його кодифікацію, пропозицію шляхів розв'язання міжнародного проблем
1905	Берта фон Зутнер	Австро-Угорщина	За активну діяльність пацифіста
1906	Теодор Рузвельт	США	За свою роль в підписанні Портсмутського договору
1907	Луї Рено	Франція	Удостоєний премії «як справжній геній міжнародного права у Франції»
	Ернесто Теодоро Монета	Королівство Італія	За свою невинну діяльність в ім'я миру
1908	Клас Понтус Арнольдсон	Швеція	За участь у вирішенні норвезького конфлікту
	Фредрік Байер	Данія	За створення Скандинавського міжпарламентського союзу для зміцнення регіональної співпраці
1909	Огюст Беєрнарт	Бельгія	На знак визнання зусиль в боротьбі за міжнародний арбітраж і скорочення озброєнь
	Поль д'Етурнель де Констан	Франція	За договори про арбітраж між Францією і сусідніми країнами
1910	Міжнародне бюро миру		За організацію конференції з роззброєння

Лауреати Нобелівської премії миру

1911	Тобіас Ассер	Нідерланди	За роботи в області міжнародного арбітражу
	Альфред Герман Фрід	Австро-Угорщина	За свою інтернаціональну діяльність
1912	Еліу Рут	США	За зусилля зі зміцнення миру в Західній півкулі
1913	Арні Лафонтен	Франція	Як істинний лідер народного руху за мир в Європі
1914-1916	Премія не присуджувалась		
1917	Міжнародний комітет Червоного Хреста		За поліпшення становища військовополонених
1918	Премія не присуджувалась		
1919	Вудро Вільсон	США	За привнесення фундаментального закону людяності в сучасну міжнародну політику
1920	Леон Буржуа	Франція	За зусилля із затвердження миру засобами арбітражу
1921	Карл Брантінг	Швеція	За зусилля із затвердження миру засобами арбітражу
	Крістіан Лоус Ланге	Норвегія	За пропаганду арбітражу, як засобу вирішення міжнародних конфліктів
1922	Фрїтьоф Нансен	Норвегія	За багаторічні зусилля з надання допомоги беззахисним
1923-1924	Премія не присуджувалась		
1925	Джозеф Остін Чемберлен	Великобританія	За свою роль в Локарнських перегомовах
	Чарлз Дауес	США	На знак визнання внеску в план, що носить його ім'я
1926	Арістид Бріан	Франція	За роль в укладанні Локарнського пакту і дружньому діалозі Франції і Німеччини після багатьох років недовіри
	Густав Штреземан	Німеччина	
1927	Фердинанд Бюїссон	Франція	За діяльність, направлену на відновлення розуміння між французьким і німецьким народами
	Людвиг Квідде	Німеччина	
1928	Премія не присуджувалась		

Лауреати Нобелівської премії миру

1929	Френк Біллінгс Келлог	США	За підготовку Пакту Бріана-Келлога, учасники якого погодились вирішувати всі конфлікти мирним шляхом і виключили війну як інструмент національної політики
1930	Натан Седерблум	Швеція	В ознаменування заслуг в досягненні миру через релігійне об'єднання
1931	Лаура Джейн Адамс	США	Удостоєна премії як справжній делегат всіх миролюбних жінок миру
	Ніколас Мюррей Батлер	США	За невичерпну енергію і завзяття в справі миру
1932	Премія не присуджувалась		
1933	Ральф Норман Енджелл	Великобританія	За пропаганду миру
1934	Артур Гендерсон	Великобританія	За невідступний захист справи міжнародного роззброєння
1935	Карл фон Осецький	Третій Рейх	За боротьбу з милітаризмом в Німеччині
1936	Карлос Сааведра Ламас	Аргентина	За миротворчу роль в болівійсько-парагвайському конфлікті
1937	Роберт Сесіл	Великобританія	В ознаменування заслуг перед Лігою Націй
1938	Нансенівська міжнародна організація у справах біженців		За діяльність із надання допомоги беззахисним
1939-1943	Премія не присуджувалась		
1944	Міжнародний комітет Червоного Хреста		«МЧХ своєю діяльністю в роки війни повернув значення основоположним принципам солідарності людства, ототожнивши життєві інтереси народів і потребу в примиренні»
1945	Корделл Голл	США	На знак визнання його заслуг за утвердження миру в західній півкулі, в зміцненні торгівлі і становленні ООН
1946	Емілі Грін Болч	США	За багаторічну, невтомну працю на благо світу
	Джон Релей Мотт		За місіонерську діяльність

Лауреати Нобелівської премії миру

1947	Рада Друзів на службі суспільству (Квакери)		На знак протесту квакерів проти світової війни
	Американський комітет Друзів на службі суспільству (Квакери)		
1948	Премія не присуджувалась		
1949	Джон Бой Орр	Велико-британія	На знак протесту його заслуг не тільки в справі звільнення людства від нестатків, але і в створенні основ мирної кооперації між класами, націями і расами
1950	Ральф Банч	США	За створення Скандинавського міжпарламентського союзу для зміцнення регіональної співпраці
1951	Леон Жуо	Франція	В ознаменування миротворчих заслуг
1952	Альберт Швейцер	Франція	За місіонерську діяльність
1953	Джордж Маршалл	США	Як ініціатор «плану Маршалла» із післявоєнного відновлення економіки Європи
1954	Управління Верховного комісара ООН у справах біженців	ООН	За невпинні і часто невдячні спроби надати допомогу біженцям і привернути увагу властей до їх потреб
1955-1956	Премія не присуджувалась		
1957	Лестер Пірсон	Канада	За свою роль в подоланні Суецької кризи
1958	Жорж Пір	Бельгія	За допомогу біженцям
1959	Філіп Ноель-Бейкер	Велико-британія	Як найбільший фахівець із роззброєння
1960	Альберт Лутулі	Південна Африка	За зусилля за утвердження справедливості між людьми і народами
1961	Даг Гаммаршельд	Швеція	За діяльність в ООН
1962	Лайнус Полінг	США	Як автор проекту договору про заборону ядерних випробувань

Лауреати Нобелівської премії миру

1963	Міжнародний комітет Червоного Хреста		В ознаменування 100-річчя існування МЧХ
	Ліга суспільств Червоного Хреста		
1964	Мартін Лютер Кінг	США	За діяльність на користь рівноправності чорношкірих
1965	ЮНІСЕФ	ООН	За активну роль у зміцненні братерства між народами
1966-1967	Премія не присуджувалась		
1968	Рене Кассен	Франція	В ознаменування 20-х роковин ухвалення Декларації прав людини
1969	Міжнародна організація праці	ООН	За діяльність із створення «інфраструктури миру» і зміцненню братерства між народами
1970	Норман Борлоуг	США	За внесок у вирішенні продовольчої проблеми, і особливо за здійснення «зеленої революції»
1971	Віллі Брандт	ФРН	На знак визнання конкретних ініціатив, що призвели до ослаблення напруженості між Сходом і Заходом
1972	Премія не присуджувалась		
1973	Генрі Кіссінджер	США	На знак визнання заслуг у зв'язку з перемир'ям у В'єтнамі
	Ле Дик Тхо	В'єтнам	
1974	Шон Макбрайд	Ірландія	За створення міжнародних механізмів спостереження за станом прав людини
	Сато Ейсаку	Японія	За політику антимілітаризму
1975	Андрій Сахаров	СРСР	За безстрашну підтримку фундаментальних принципів миру між людьми і мужню боротьбу із зловживанням владою і будь-якими формами придушення людської гідності
1976	Бетті Вільямс	Великобританія	На знак визнання заслуг в справі миру
	Мейрид Корріган		
1977	Міжнародна амністія		За захист людської гідності від тортур, насильства і розпаду

Лауреати Нобелівської премії миру

1978	Анвар Садат	Єгипет	За підготовку і висновок основоположних угод між Ізраїлем і Єгиптом
	Менахем Бегін	Ізраїль	
1979	Мати Тереза		Удостоєна премії, оскільки вона «утверджує мир в найважливішій сфері, захищаючи недоторканність людської гідності»
1980	Адольфо Перес Есківель	Аргентина	Як борець за права людини
1981	Управління Верховного комісара ООН у справах біженців	ООН	За невпинні і часто невдячні спроби надати допомогу біженцям і повернути уваги властей до їх потреб
1982	Альва Мюрдаль	Швеція	За значний внесок у справу роззброєння
	Альфонсо Гарсія Роблес	Мексика	
1983	Лех Валенса	Польща	Як борець за права людини
1984	Десмонд Туту	Південна Африка	Мужність і героїзм, проявлений у боротьбі проти апартеїду
1985	Лікарі світу за запобігання		За заслуги в інформуванні громадськості і формування свідомості людства на користь миру
1986	Елі Візель	США	За прихильність, присвячений стражданням єврейського народу, жертвам нацизму
1987	Оскар Аріас	Коста-Рика	Як ініціатор мирних переговорів в Центральній Америці
1988	Миротворчі сили ООН	ООН	За проведення миротворчих акцій
1989	14-й Далай-лама (Тензин Гьяцо)	Тибет	За пацифістську діяльність
1990	Михайло Горбачов	СРСР	За його роль в закінченні «холодної війни»
1991	Аун Сан Су Чжі	М'янма	За ненасильницьку боротьбу за демократію та права людини
1992	Рігоберта Менчу	Гватемала	Як борець за права людини, особливо корінного населення Америки
1993	Нельсон Мандела, Фредерік Вільгельм де Клерк	Південна Африка	За їх роботу щодо мирного повалення режиму апартеїду і формування підвалин нової демократичної Південної Африки

Лауреати Нобелівської премії миру

1994	Ясір Арафат	Палестина	За зусилля з досягнення миру на Близькому Сході
	Іцхак Рабін	Ізраїль	
	Шимон Перес		
1995	Юзеф Ротблат	Велико-британія	За зусилля зменшити роль ядерних озброєнь у міжнародній політиці, і в майбутньому знищити ядерну зброю
	Пагуошські конференції з науки та глобальних проблем	Канада	
1996	Карлуш Феліпе Шіменеш Біле, Хосе Рамос-Орта	Східний Тимор	За їх зусилля із справедливого і мирного вирішення конфлікту у східному Тиморі
1997	Міжнародний рух за заборону протипіхотних мін		За їх роботу із заборони та знешкодження протипіхотних мін
	Джоді Вільям	США	
1998	Джон Г'юм, Девід Трімбл	Велико-британія	За зусилля з пошуку мирного вирішення конфлікту в Північній Ірландії
1999	Лікарі без кордонів		На визнання гуманітарної роботи організації на кількох континентах
2000	Кім Де Джун	Південна Корея	За його роботу у галузі демократії та прав людини у південній Кореї та Східній Азії загалом, за мир та примирення з Північною Кореєю
2001	Організація Об'єднаних Націй	ООН	За їхню роботу для краще організованого і більш мирного світу
	Кофі Аннан	Гана	
2002	Джиммі Картер	США	За десятиліття невпинних зусиль пошуку мирних рішень у міжнародних конфліктах, зміцнення демократії і прав людини та сприяння економічному і соціальному розвитку
2003	Ширін Ебаді	Іран	За внесок в розвиток демократії і боротьбу за права людини, особливо, жінок і дітей в Ірані
2004	Вангарі Маатаї	Кенія	За внесок в сталий розвиток, демократію та підтримання миру

Лавреати Нобелівської премії миру

2005	МАГАТЕ	ООН	За зусилля із запобігання використання атомної енергії у військових цілях і з забезпечення її застосування в мирній справі в максимально безпечних умовах
	Мухаммад Юнус	Єгипет	
2006	Мохаммед Юнус, Грамін Банк	Бангладеш	За просування економічних та соціальних можливостей для бідних, особливо жінок через їхню піонерську роботу з мікрокредитування
2007	Міжнародна група експертів з питань змін клімату	ООН	За їхні зусилля направлені на поширення більшої кількості знань про зміну клімату, що відбувається за вини людини та за закладання основних мір, що необхідні для боротьби з такою зміною
	Альберт Гор	США	
2008	Марті Ахтісаарі	Фінляндія	За ті зусилля у вирішенні міжнародних конфліктів, які він прикладав на кількох континентах протягом трьох десятиліть
2009	Барак Обама	США	За величезні зусилля зі зміцнення міжнародної дипломатії і співпраці між народами
2010	Лю Сяобо	Китай	За тривалу ненасильницьку боротьбу за фундаментальні права людини в Китаї
2011	Елен Джонсон-Серліф, Лейма Гбові	Ліберія	За ненасильницьку боротьбу за права і безпеку жінок та участь в миротворчому процесі
	Тавакуль Карман	Йемен	
2012	Європейський Союз	Європейський Союз	За внесок впродовж більше шести десятиліть у просуванні миру і примирення, демократії та прав людини в Європі
2013	Організація із заборони хімічної зброї		За значні зусилля щодо ліквідації хімічної зброї

Показчик термінів та понять

А

<p>Аболіціонізм /О.Макух/ ..... 6</p> <p>Аболіціоніст /О.Макух/ ..... 6</p> <p>Аболіція /О.Макух/ ..... 6</p> <p>Аборигени /Н.Гайдук/ ..... 6</p> <p>Абrogація * ..... 6</p> <p>Абсентеїзм /Ж.Шевченко/ ..... 6</p> <p>Абсолютизм /Л.Дорош/ ..... 6</p> <p>Абсолютна більшість /У.Яцишин/ ..... 6</p> <p>Абсолютна монархія /Н.Хома/ ..... 6</p> <p>Абсолюція * ..... 7</p> <p>Абсурдизм /Л.Дорош/ ..... 7</p> <p>Авангард /Г.Герасим/ ..... 7</p> <p>Авангард політичний /Н.Хома/ ..... 7</p> <p>Авангардизм /М.Малачівська/ ..... 7</p> <p>Авантюра /О.Герус/ ..... 7</p> <p>Авантюризм в політиці /Л.Бегей/ ..... 7</p> <p>Авантюризм політичний /Л.Бегей/ ..... 7</p> <p>Автаркія /М.Вахула/ ..... 7</p> <p>Автаркія політична /М.Вахула/ ..... 8</p> <p>Автаркія регіональна /О.Скрипник/ ..... 8</p> <p>Автокефалія /О.Пташник-Середюк/ ..... 8</p> <p>Автократія /Н.Біла/ ..... 8</p> <p>Автономія /О.Скрипник/ ..... 8</p> <p>Автономія організаційна /О.Скрипник/ ..... 8</p> <p>Автономія права /Н.Хома/ ..... 8</p> <p>Автономна Республіка Крим (АРК) /А.Копитко/ ..... 8</p> <p>Авторитаризм /О.Макух/ ..... 9</p> <p>Авторитарна свідомість /Н.Хома/ ..... 9</p> <p>Авторитет політичний /Л.Герасіна/ ..... 9</p> <p>Автохтони /І.Крохмаль/ ..... 9</p> <p>Агент /С.Орлов/ ..... 9</p> <p>Агент впливу /О.Куценко, О.Боров- ський/ ..... 9</p> <p>Агенти політичної соціалізації /Н.Гайдук/ ..... 9</p> <p>Агентство /І.Багрій/ ..... 9</p>	<p>Агентство моделювання ситуацій /М.Школяр/ ..... 9</p> <p>Агентство регіонального розвитку (АРР) /М.Школяр/ ..... 10</p> <p>Агітація /Г.Герасим/ ..... 10</p> <p>Агітація виборча /І.Бойко/ ..... 10</p> <p>Агітація політична /Л.Дорош, В.Полторака/ ..... 10</p> <p>Агломерація соціальна /О.Скрипник/ ..... 10</p> <p>Аграрна партія /М.Лазарева/ ..... 10</p> <p>Аграрна політика /М.Лазарева/ ..... 10</p> <p>Аграрне суспільство /М.Лазарева/ ..... 11</p> <p>Агрегування інтересів /К.Дудок/ ..... 11</p> <p>Агреман /Б.Гурій/ ..... 11</p> <p>Агресивна війна /Ю.Шайгородський/ ..... 11</p> <p>Агресивна політика /Ю.Шайгород- ський/ ..... 11</p> <p>Агресивний /Ю.Шайгородський/ ..... 11</p> <p>Агресія /Ю.Шайгородський/ ..... 11</p> <p>Агресор /Ю.Шайгородський/ ..... 11</p> <p>Адаптація /Н.Гайдук/ ..... 11</p> <p>Адаптація політична /Н.Васильєва, Н.Хома/ ..... 11</p> <p>Адаптивність /К.Дудок/ ..... 12</p> <p>Адат /К.Дудок/ ..... 12</p> <p>Адвайзер /К.Дудок/ ..... 12</p> <p>Адвокаті /Л.Климанська/ ..... 12</p> <p>Аддикція влади /О.Рублюк/ ..... 12</p> <p>Адепт /Н.Біла/ ..... 12</p> <p>Адміністративна країна /М.Головатий/ ..... 12</p> <p>Адміністративний ресурс /В.Козут/ ..... 12</p> <p>Адміністративний центр /О.Скрипник/ ..... 12</p> <p>Адміністративно-командна система /В.Горбатенко/ ..... 12</p> <p>Адміністративно-командні методи управління /Н.Хома/ ..... 13</p> <p>Адміністративно-територіальна (ре- гіональна) автономія /О.Скрипник/ ..... 13</p>
---	---

* Якщо автор не вказаний, термін має стандартно-визначальний характер

Показчик термінів та понять

Адміністративно-територіальна одиниця / <i>О.Скрипник</i> / 13	Альтернативне голосування / <i>Г.Герасим</i> / 17
Адміністративно-територіальна одиниця в Україні / <i>О.Скрипник</i> / 13	Альтернативний / <i>Г.Герасим</i> / 17
Адміністративно-територіальний устрій / <i>О.Скрипник</i> / 13	Альтернативні вибори / <i>Л.Дорош</i> , <i>Н.Хома</i> / 17
Адміністрація / <i>Ю.Олійник</i> / 13	Альтернативні засоби масової ін- формації / <i>А.Гірник</i> / 17
Адміністрація місцева державна / <i>Ю.Олійник</i> / 13	Альтернативні політичні рухи / <i>О.Міхєєва</i> / 17
Адміністрація Президента України (АПУ) / <i>Ю.Олійник</i> / 13	Альтинг / <i>У.Яцишин</i> / 17
Адмініструвати / <i>В.Козут</i> / 14	Альтруїзм / <i>М.Лукашевич</i> , <i>М.Недюха</i> / 17
Адхократія / <i>О.Дацаківська</i> / 14	Альтруїзм політичний / <i>С.Орлов</i> / 18
Азіатсько-Тихоокеанське економічне співробітництво (АТЕС) / <i>О.Коляса</i> / 14	Альянс / <i>О.Коляса</i> / 18
Аккламація / <i>Л.Клос</i> / 14	Американізм / <i>Л.Дорош</i> / 18
Акумуляція / <i>В.Бліхар</i> / 14	Американський Інститут громад- ської думки (Інститут Геллапа) / <i>Л.Алексєєнко</i> / 18
Акомодация / <i>Р.Савчинський</i> / 14	Американський центр 2.0 / <i>А.Гірник</i> / 18
Акомодация політична / <i>М.Іванов</i> / 14	Амністія / <i>В.Проскура</i> / 18
Акредитація / <i>Н.Хома</i> / 14	Аналіз документів в політиці / <i>Л.Дорош</i> / 18
Аксіологія етнополітична / <i>П.Рублюк</i> / 15	Аналіз політики / <i>В.Рубанов</i> / 19
Аксіологія політична / <i>Л.Алексєєнко</i> / . 15	Аналітичний центр «Відкрита полі- тика» / <i>І.Головко</i> / 19
Акт / <i>М.Лазарева</i> / 15	Анархізм / <i>Я.Комарницький</i> / 19
Акт проголошення незалежності Укра- їни / <i>М.Лазарева</i> / 15	Анархіст / <i>О.Сметаніна</i> / 19
Актив / <i>Р.Савчинський</i> / 15	Анархістська партія / <i>В.Проскура</i> / 19
Активация / <i>М.Малачівська</i> / 15	Анархічний / <i>О.Сметаніна</i> / 19
Активізація / <i>М.Малачівська</i> / 15	Анархія / <i>О.Сметаніна</i> / 19
Активізм політичний / <i>М.Малачівська</i> / 15	Анархо-демократія / <i>Н.Хома</i> / 19
Активізувати / <i>М.Малачівська</i> / 15	Анархо-синдикалістська партія / <i>Н.Хома</i> / 19
Активіст / <i>Л.Дорош</i> / 15	Анекдот політичний / <i>В.Піча</i> / 19
Активне виборче право / <i>Н.Хома</i> / 16	Анексія / <i>Я.Турчин</i> / 20
Активність електоральна / <i>Л.Дорош</i> / 16	Анклав / <i>В.Панібудьласка</i> / 20
Активність політична / <i>М.Михальченко</i> / 16	Анклав етнічний / <i>О.Антонюк</i> / 20
Актор політичний / <i>Л.Дорош</i> , <i>О.Петров</i> / 16	Антагонізм / <i>О.Гілета</i> / 20
Акцесійний договір / <i>Н.Хома</i> / 16	Антиглобалізм / <i>Л.Дорош</i> / 20
Акція громадянської непокорі / <i>Н.Хома</i> / 16	Антагонізм етнічний / <i>О.Антонюк</i> / 21
Акція політична / <i>Л.Яковлева</i> / 16	Антиклерикалізм / <i>Л.Дорош</i> / 21
Алармізм політичний / <i>М.Іванов</i> / 16	Антикомунізм / <i>М.Вахула</i> / 21
Аларміст / <i>М.Козак</i> / 16	Антимілітаризм / <i>А.Зачена</i> / 21
Альтернатива / <i>О.Бік</i> / 16	Антисемітизм / <i>Р.Мирський</i> / 21

Покажчик термінів та понять

Антисіонізм /Р.Мирський/	21
Антифашизм /Р.Мирський/	21
Антиядерний рух /Я.Турчин/	21
Апарат управлінський /В.Козут/	22
Апартеїд /Т.Фаласаніді/	22
Апатриди /Л.Клос/	22
Аплодиметр /В.Полторака/	22
Апокаліпсис /В.Денисенко/	22
Аполітичність /М.Михальченко/	22
Апологетика /Н.Хома/	22
Арабізм /Л.Дорош/	22
Аргументація політична /В.Піча/	23
Аристократизм /Л.Дорош/	23
Аристократія /Н.Біла/	23
Армія /А.Зачена/	23
Артикуляція інтересів /О.Макух/	23
Артикуляція політична /Л.Дорош/	23
Архаїчна політична культура /Н.Біла/	24
Архія /Н.Біла/	24
Асамблея /Ю.Скобельський/	24
Асамблея європейських регіонів /Я.Турчин/	24
Асамблея конституційна /Р.Савчинський/	24
Асиміляція /М.Козак/	24
Асоціація /М.Козак/	24
Асоціація атлантичного договору (ААД) /М.Поліщук/	24
Асоціація країн Південно-Східної Азії (АСЕАН) /А.Круглашов/	24
Асоціація міжнародного співробіт- ництва «Атлантична Рада України» (АРУ) /А.Круглашов/	25
Асоціація молодих українських по- літологів і політиків (АМУПП) /Ж.Шевченко/	25
Асоціація політична /Ж.Шевченко/	25
Асоціація політичних психологів України (АППУ) /М.Школяр/	25
Астротерфінг /Н.Хома/	25
Аташе /Н.Біла/	25
Атиюд політичний /О.Коляса/	25
Атлантизм /Л.Дорош/	25

Атрибути держави /О.Коляса/	26
Аудит політичний /Л.Дорош/	26
Аудиторія політична /М.Школяр/	26
Афроцентризм /Л.Дорош/	26
Аффіліація політична /Л.Дорош/	26
Ацефалія /Ж.Шевченко/	26

Б

Баасизм /Л.Дорош/	27
Бабувізм /А.Кудряченко/	27
Багатопартійна система /Ю.Шведа/	27
Багатопартійність /О.Коляса/	27
Багатосторонність /В.Піча/	28
Багатополярність світу /Л.Дорош/	28
Базисна демократія /В.Бортніков/	28
Бакунізм /Л.Дорош/	28
Баланс соціально-політичних сил /В.Храмов/	28
Балансування на грані війни /А.Круглашов/	29
Балансуюча влада /О.Волинець/	29
Балотування /Н.Хома/	29
Балотуватися /Н.Хома/	29
Бандитизм політичний /М.Лазарева/	29
Банкрутство політичне /М.Вахула/	29
Бар'єри влади /М.Головатий/	29
Батьківщина /В.Кулішов/	29
Безвладдя /О.Івасечко/	29
Безгромадянство /Л.Клос, В.Піча/	30
Бездержавні суспільства /Н.Мисак/	30
Безпартійний уряд /М.Головатий/	30
Безпека /І.Малик/	30
Безпека міжнародна /М.Михайльченко/	30
Безпека особиста /Я.Турчин/	31
Безпека політична /Л.Дорош/	31
Безпека регіональна /Л.Дорош/	31
Безпека соціальна /Ж.Шевченко/	31
Безпосередня демократія /Т.Плазова/	31
Без'ядерна зона /Л.Уєрин/	31
Бекграунд /Л.Дорош/	32
Берлінська стіна /В.Піча/	32
Біженець /Н.Мисак/	32
Бікамералізм /Л.Дорош/	32

Показчик термінів та понять

Білий Дім /А.Копитко/.....	33
Білль /Н.Хома/.....	33
Білль про права /В.Храмов/.....	33
Більшість /Л.Дорош/.....	33
Більшовизм /Н.Біла/.....	33
Біополітика /Н.Хома/.....	33
Біпартизм /Ю.Шведа/.....	33
Біпатриди /А.Копитко/.....	33
Біполярний регіон /М.Вахула/.....	33
Біфуркація політична /М.Головатий/34	
Біхевіоризм політичний /С.Денисюк/34	
Біхевіористський лідер /Н.Хома/.....	34
«Блакитні шоломи» /А.Копитко/.....	34
Бланкізм /Л.Дорош/.....	34
Блок політичний /Ю.Шайгородський/.....	34
Блокада /Н.Мисак/.....	35
Бойкот /Н.Хома/.....	35
Боротьба політична /Л.Герасіна/.....	35
Бренд політичної партії /Л.Дорош/.....	35
Брифінг /С.Денисюк/.....	35
Будапештський меморандум.....	36
Бюрократична (етагистська) політична культура /М.Вахула/.....	36
Бюрократизм /С.Денисюк/.....	36
Бюрократія /А.Митко/.....	36

В

Вандалізм /У.Гльницька/.....	37
Варшавський договір /М.Головатий/37	
Васальна країна /Р.Пасічний/.....	37
Ватикан /О.Демків/.....	37
Ваххабізм /У.Гльницька/.....	37
Вашингтонська хартія /А.Круглашов/37	
«Велика сімка» (G-7) /М.Лазарева/..37	
«Велика двадцятка» (або G-20) /У.Гльницька/.....	38
Великий Державний Герб України /Я.Турчин/.....	38
Великий терор /С.Кульчицький/.....	38
Великі країни /І.Малик/.....	38
Великодержавний шовінізм /М.Головатий/.....	38

Великодержавність /М.Головатий/... 39	
Великомасштабні конфлікти /У.Гльницька/.....	39
Веніціанська комісія /О.Куць/.....	39
Вербальна нота /С.Ставкова/.....	39
Вердикт /С.Ставкова/.....	39
Верифікація /А.Кудряченко/.....	39
Вертикаль влади /А.Копитко/.....	39
Верховна влада /О.Івасечко/.....	40
Верховна Рада України /Я.Турчин/... 40	
Верховний комісар ООН з прав людини /Т.Тюріна/.....	40
Верховний комісар ООН у справах біженців /Т.Тюріна/.....	40
Вестернізація /Т.Тюріна/.....	40
Вето /Н.Біла/.....	40
Взаємна безпека /М.Обушний/.....	41
Взаємодія політична /Л.Дорош/.....	41
Вибір політичний /Л.Дорош/.....	41
Вибори /Л.Дорош/.....	41
Виборці /Н.Біла/.....	41
Виборча інженерія /Л.Дорош/.....	41
Виборча кампанія /Л.Дорош/.....	41
Виборча квота (виборчий метр) /О.Ярош/.....	42
Виборча комісія /Н.Хома/.....	42
Виборча система /О.Вишняк/.....	42
Виборче право /Н.Біла/.....	42
Виборчий бюлетень /Н.Біла/.....	42
Виборчий корпус /Н.Біла/.....	42
Виборчий округ /К.Дудок/.....	42
Виборчий реєстр /Н.Біла/.....	43
Виборчі технології /Л.Дорош/.....	43
Виборщики /Ю.Олійник/.....	43
Вивчення громадської думки /В.Полторака/.....	43
Видача злочинців /М.Лазарева/.....	43
Види релігійних конфронтацій в Ук- раїні /О.Пташник-Середюк/.....	43
Визнання виборів недійсними /Л.Школяр/.....	44
Визнання виборів такими, що не відбулися /Л.Школяр/.....	44

Показчик термінів та понять

Визначення результатів виборів <i>/Л.Школяр/</i> 44	Військове суспільство <i>/Л.Бойко/</i> 50
Виключна компетенція <i>/Н.Мисак/</i> 44	Військове і промислове суспільство <i>/Г.Герасим/</i> 50
Виконавча влада <i>/Н.Мисак/</i> 44	Військовий злочин <i>/У.Ільницька/</i> 50
Виконавчі органи рад <i>/Н.Мисак/</i> 44	Військовий найманець <i>/Н.Гайдук/</i> 50
Виховання політичне <i>/Л.Сорокіна/</i> ... 44	Військово-бюрократичний комуністич- ний режим <i>/О.Гілета/</i> 50
Вишеградська група <i>/В.Піча/</i> 45	Військово-політичний істебліш- мент <i>/Я.Турчин/</i> 50
«Відкрите суспільство» <i>/Н.Черниш/</i> 45	Військово-промисловий комплекс <i>/О.Івасечко/</i> 50
Відкритий парламент <i>/Н.Біла/</i> 45	Вільна економічна зона (ВЕЗ) <i>/М.Школяр/</i> 51
«Відкритий простір» <i>/Л.Нагорна/</i> 45	Віртуальна (кольорова) революція <i>/Л.Дорош/</i> 51
Відкритих дверей політика <i>/М.Головатий/</i> 45	Вітчизна <i>/Л.Доцяк/</i> 51
«Відлига» <i>/Т.Плазова/</i> 45	«Вічний мир» <i>/Я.Турчин/</i> 51
Відмирання держави <i>/Л.Малик/</i> 45	Вице *..... 51
Відносна більшість <i>/Н.Біла/</i> 46	Включеність у політику <i>/О.Дорош/</i> .. 51
Відповідальна влада <i>/М.Вахула/</i> 46	Влада <i>/Я.Турчин/</i> 52
Відповідальне врядування <i>/М.Вахула/</i> 46	Владна еліта <i>/Я.Турчин/</i> 52
Відповідальність політична <i>/М.Вахула/</i> 46	Владні повноваження <i>/Я.Турчин/</i> 52
Відчуження політичне <i>/Л.Дорош/</i> 46	Внутрішня демократія <i>/О.Бік/</i> 52
Віза <i>/Г.Зеленько/</i> 46	Внутрішня політика <i>/Л.Дорош/</i> 52
Війна <i>/Л.Малик/</i> 46	Воєнна доктрина <i>/Н.Хома/</i> 52
Війна визвольна <i>/А.Копитко/</i> 47	Воєнна організація України <i>/О.Третяк/</i> 52
«Війна гібридна» <i>/М.Полицук/</i> 47	Воєнний конфлікт <i>/О.Герус/</i> 52
Війна громадянська <i>/О.Горбач/</i> 47	Воєнні злочинці <i>/О.Герус/</i> 53
Війна духовна <i>/Т.Тюріна/</i> 47	Воєнно-політичний конфлікт <i>/М.Школяр/</i> 53
Війна економічна <i>/В.Кулішов/</i> 47	Волонтаризм <i>/В.Варинський/</i> 53
Війна за допомогою прихованого гено- циду <i>/Я.Турчин/</i> 47	Воля політична <i>/О.Гілета/</i> 53
Війни інформаційні <i>/Л.Дорош/</i> 47	Вотум <i>/Г.Зеленько/</i> 53
Війна організаційна <i>/Т.Плазова/</i> 48	Вотум недовіри <i>/Г.Зеленько/</i> 54
Війна політологічна <i>/М.Михальченко/</i> 48	Вульгаризація політична <i>/Б.Гурій/</i> 54
Війна «психологічна» <i>/Ю.Вінтюк/</i> ... 48	Вчення політичне <i>/Л.Дорош/</i> 54
Війна світова <i>/О.Горбач/</i> 48	
Війна технологічно-силова <i>/А.Зачена/</i> 48	
Війна хронологічна <i>/М.Школяр/</i> 48	
Війська <i>/А.Зачена/</i> 49	
Військова акція <i>/У.Ільницька/</i> 49	
Військова безпека <i>/У.Ільницька/</i> 49	
Військова влада <i>/Ю.Олійник/</i> 49	
Військова загроза <i>/У.Ільницька/</i> 49	
Військова політика <i>/О.Горбач/</i> 49	
Військова сила <i>/У.Ільницька/</i> 49	
Військове втручання <i>/С.Орлов/</i> 49	
	Г
	Гавермент рилейшнз <i>/В.Полторац/</i> .. 55
	Газават <i>/М.Обушний/</i> 55
	Гангстеризм <i>/У.Ільницька/</i> 55
	Гандизм <i>/М.Головатий/</i> 55
	Гарант <i>/Н.Гайдук/</i> 55

Показчик термінів та понять

Гарантія міжнародна / <i>Н.Хома</i> /.....	55	Глобальне громадянське суспільство / <i>Т.Бельська</i> /.....	62
Гарантоване знищення / <i>О.Третяк</i> /.....	55	«Глобальне село» / <i>І.Нерубащенко</i> /.....	62
Гарібальдійці / <i>О.Красівський</i> /.....	56	Глобальний / <i>Б.Гурій</i> /.....	62
Гасло політичне / <i>І.Яцишин</i> /.....	56	Глобальні проблеми сучасності / <i>Г.Луцишин</i> /.....	62
Гвардія / <i>М.Школяр</i> /.....	56	Глоболоція / <i>О.Кресін</i> /.....	62
Гегемон *.....	56	Гноблення політичне / <i>М.Іванов</i> /.....	62
Гегемонія / <i>О.Коляса</i> /.....	56	Голова уряду / <i>І.Малик</i> /.....	63
Гегемонізм / <i>О.Коляса</i> /.....	56	Голлізм / <i>У.Ільницька</i> /.....	63
Гельсінський заключний Акт / <i>О.Горбач</i> /.....	56	Голос / <i>І.Танчин</i> /.....	63
Гельсінський процес / <i>О.Горбач</i> /.....	56	Голосування блоком / <i>І.Танчин</i> /.....	63
Гендерна політика / <i>Н.Гайдук</i> /.....	56	«Голосування ногами» / <i>Т.Плазова</i> /.....	63
Гендерні квоти / <i>О.Ярош</i> /.....	56	Голосування політичне / <i>У.Ільницька</i> /.....	64
Генеральна Асамблея ООН / <i>Ю.Олійник</i> /.....	57	Голодомор 1932-1933 рр. в Україні / <i>С.Кульчицький</i> /.....	64
Генеральний секретар ООН / <i>Ю.Олійник</i> /.....	57	Гомогеність політична / <i>У.Ільницька</i> /.....	64
Генерація політична / <i>М.Іванов</i> /.....	57	Гомогенність політична / <i>В.Онищук</i> /.....	64
Геноцид / <i>Р.Мирський</i> /.....	58	Гомополітикус / <i>Г.Герасим</i> /.....	65
Географія політична / <i>О.Вишняк</i> /.....	58	Гонка озброєнь / <i>О.Тупиця</i> /.....	65
Геополітика / <i>О.Тупиця</i> /.....	58	Гра політична / <i>У.Ільницька</i> /.....	65
Геополітичне становище України / <i>І.Яцишин</i> /.....	58	Грамота вірча / <i>І.Танчин</i> /.....	65
Герб державний / <i>Б.Гурій</i> /.....	59	«Грінпіс» («Зелений світ», Greenpeace) / <i>Л.Клос</i> /.....	65
Герменевтика політична / <i>Н.Лепська</i> /.....	59	Громада (спільнота) / <i>О.Скрипник</i> /.....	65
Герой України / <i>О.Куць</i> /.....	59	Громадська активність / <i>У.Ільницька</i> /.....	65
Геронтократія / <i>І.Багрій</i> /.....	59	Громадська думка / <i>У.Ільницька</i> /.....	65
Геростратократія / <i>Н.Хома</i> /.....	59	Громадська рада / <i>І.Багрій</i> /.....	66
Гетто / <i>Р.Мирський</i> /.....	59	Громадський інтерес / <i>Н.Хома</i> /.....	66
Гімн / <i>О.Бік</i> /.....	60	Громадський контроль / <i>Ю.Сурмін</i> /.....	66
Гімн державний / <i>О.Бік</i> /.....	60	Громадський Консорціум свободи слова / <i>Н.Хома</i> /.....	66
Гітлеризм / <i>У.Ільницька</i> /.....	60	Громадський лідер / <i>М.Школяр</i> /.....	66
Глава держави / <i>Н.Гайдук</i> /.....	60	Громадський порядок / <i>Л.Климанська</i> /.....	67
Гласність / <i>Н.Гайдук</i> /.....	60	Громадський фронт сприяння перебудові / <i>О.Красівський</i> /.....	67
Глобалізація / <i>І.Нерубащенко</i> /.....	60	Громадські організації / <i>І.Городняк</i> /.....	67
Глобалізація світового господарства / <i>В.Кулішов</i> /.....	61	Громадські рухи / <i>С.Ставкова</i> /.....	67
Глобалізм / <i>І.Нерубащенко</i> /.....	61	Громадськість / <i>Ю.Сурмін</i> /.....	67
Глобалістика / <i>І.Танчин</i> /.....	61	«Громадянин світу» (космополіт) / <i>О.Скрипник</i> /.....	68
Глобальна бідність / <i>І.Нерубащенко</i> /.....	61	Громадянин / <i>В.Савка</i> /.....	68
Глобальна економіка / <i>В.Куплінова</i> /.....	61	Громадянське суспільство / <i>Л.Климанська</i> /.....	68
Глобальна людина / <i>І.Нерубащенко</i> /.....	61		
Глобальна політика / <i>І.Танчин</i> /.....	62		

Покажчик термінів та понять

Громадянство / <i>І.Бойко</i> / 68	Дебати політичні / <i>Г.Зеленько</i> / 76
Громадянська активність / <i>Н.Коваліско</i> /68	Девелопменталізм / <i>В.Кулішов</i> /..... 76
Громадянська ініціатива / <i>М.Школяр</i> /69	Девіз / <i>У.Ільницька</i> / 77
Громадянська культура / <i>М.Школяр</i> / . 69	Девіз політичний / <i>У.Ільницька</i> /..... 77
Громадянська непокора / <i>Я.Турчин</i> /... 69	Деволуція / <i>Г.Кільова</i> /..... 77
Громадянська політична культура	Деєтатизм / <i>Є.Гарацук</i> / 77
/ <i>Н.Гайдук</i> / 69	Дезінтеграція / <i>В.Кулішов</i> /..... 77
Громадянська релігія / <i>О.Пташник-Середюк</i> / 69	Дезінтеграція політична / <i>Н.Хома</i> / 77
Громадянське суспільство	Дезінформація / <i>У.Ільницька</i> /..... 77
/ <i>Г.Коваліско</i> / 69	Дезінформувати / <i>Л.Климанська</i> / 77
Громадянський гуманізм / <i>Р.Мирський</i> /70	Дезорганізатор / <i>Л.Климанська</i> /..... 77
Громадянські права та свободи	Дезорганізація / <i>Л.Климанська</i> / 77
людини / <i>Л.Климанська</i> /..... 70	Деїдеологізація / <i>В.Бліхар</i> / 77
Громадянськість / <i>В.Паценко</i> / 70	Декларація / <i>О.Босак</i> / 78
«Група 148» / <i>Ю.Пачковський</i> /..... 70	Декларація незалежності США
Група «Перше грудня» / <i>В.Проскура</i> /70	/ <i>О.Босак</i> / 78
Групи інтересів / <i>О.Герус</i> / 71	Декларація прав національностей
Групи тиску / <i>О.Босак</i> /..... 71	України / <i>О.Босак</i> /..... 78
Групове представництво / <i>В.Піча</i> / 71	Декларація принципів толерантності
ГУАМ (Організація за демократію та	/ <i>І.Криницька</i> / 78
економічний розвиток) / <i>О.Босак</i> /... 71	«Декларація про державний суверені-
Гуманізм інтегральний / <i>В.Бліхар</i> /..... 72	тет України» / <i>О.Босак</i> / 78
Гуманізм радикальний / <i>В.Бліхар</i> / 72	Деколонізація / <i>О.Босак</i> /..... 79
Гуманізація / <i>М.Михальченко</i> / 72	Декомунізація / <i>У.Ільницька, Я.Турчин</i> / 79
Гуманізація політична / <i>М.Михаль-</i>	Декрет / <i>М.Головатий</i> /..... 79
<i>ченко</i> /..... 72	Декретувати / <i>Н.Хома</i> / 79
Гуманізм / <i>М.Козак</i> / 73	Делегат / <i>Л.Доцяк</i> / 79
Гуманітарна допомога / <i>Н.Гайдук</i> / 73	Делегативна демократія / <i>Г.Світа</i> / 80
Гуманітарна інтервенція / <i>В.Піча</i> / 73	Делегація / <i>Г.Світа</i> / 80
Гуманітарна політика / <i>Л.Климанська</i> /73	Делегітимація / <i>Г.Світа</i> /..... 80
ГУЛАГ / <i>І.Малик</i> / 74	Делегована (вторинна) законо-
	творчість / <i>Н.Хома</i> /..... 80
	Делеговані повноваження / <i>Н.Хома</i> /... 80
	Делегування влади (делегування влад-
	них повноважень) / <i>М.Головатий</i> /..... 80
	Делегування повноважень / <i>Г.Світа</i> / 80
	Делегувати / <i>Г.Світа</i> /..... 80
	Деліберация демократична * 80
	Делікт / <i>У.Ільницька</i> / 80
	Деліквент / <i>У.Ільницька</i> / 80
	Делімітація кордонів / <i>У.Ільницька</i> /... 80
	Дельфійський метод / <i>О.Демків</i> / 81
	Демагог / <i>В.Піча</i> / 81
	Демагогія політична / <i>Р.Демчишак</i> /... 81

Д

Дальтонізм політичний / <i>М.Школяр</i> / . 75
Дванадцятимильна зона *..... 75
Дві концепції свободи / <i>В.Бліхар</i> / 75
Двоголоса виборча система / <i>Н.Хома</i> / 75
Двопалатна парламентська система
(бікамералізм) / <i>І.Танчин</i> / 75
Двопартійна система / <i>Ю.Шведа</i> /..... 75
Двоступеневого потоку комунікації
теорія / <i>О.Петров</i> / 75

Показчик термінів та понять

Демагогія псевдодемократична /Р.Демчишак/ 81	Демос /Л.Черверікова/ 87
Демаркація кордонів /У.Ільницька/... 81	Демоскопія /В.Полторак/ 87
Демарш /Л.Доцяк/ 81	Денатуралізація /Ю.Сліпецька/ 87
Демархія /Н.Хома/ 81	Денатуралізувати /Ю.Сліпецька/ 87
Демілітаризація /І.Яцишин/ 81	Денаціфікація /В.Литвин/ 87
Демілітаризована зона /І.Яцишин/.... 81	Денонсація /О.Шурко/ 87
Демобілізація /І.Доцяк/ 81	День вшанування жертв Голодо- мору 1932-1933 рр. /О.Босак/ 87
Демографічна безпека /Н.Хома/ 81	День Героїв /Л.Мандзій/ 87
Демографічна глобалізація /І.Танчин/82	День Європи /М.Полицук/ 88
Демографічна криза /Н.Хома/ 82	День злуки УНР і ЗУНР /М.Полицук/ 88
Демографічне навантаження /М.Козак/82	День Конституції України /С.Була/ .. 88
Демографічне старіння /М.Козак/ 82	День ООН /Л.Скоциляс/ 88
Демографія /М.Козак/ 82	День пам'яті жертв «Великого терору» 1937-1938 рр. /О.Босак/ 88
Демографія політична /В.Полторак/82	День Свободи України /М.Полицук/ 88
Демократ /Ж.Шевченко/ 82	«День уряду України» у Верховній Раді України /Л.Мандзій/..... 89
Демократизація /О.Падалка/ 83	Департамент /Н.Хома/ 89
Демократизація світового порядку /Р.Демчишак/ 83	Деполітизація /М.Полицук/ 89
Демократизм * 83	Депортація /Р.Мирський/ 89
Демократична влада /Л.Климанська/83	Депутат /Г.Зеленько/..... 89
Демократична країна /У.Ільницька/.. 83	Депутатська недоторканість /А.Романюк/ 90
Демократична партія /У.Климанська/ 83	Депутатське звернення /М.Обушний/90
Демократичний елітизм /Я.Турчин/.. 84	Депутатський запит /Г.Зеленько/ 90
Демократичний мир /О.Демків/ 84	Депутатський мандат /Г.Зеленько/.... 91
Демократичний режим /М.Полицук/ 84	Депутація /І.Доцяк/ 91
Демократичний соціалізм /І.Осадчук/84	Держава /В.Піча, Н.Хома/ 91
Демократичний централізм /О.Красівський/ 84	Держава-корпорація /І.Бойко/ 92
Демократичні вибори /У.Ільницька/ . 85	Держава-нація /Л.Клос/ 92
Демократичні сили /Р.Демчишак/ 85	«Держава-нянька» /Л.Клос/ 92
Демократичні цінності /У.Ільницька/85	Держава олігархічна /Л.Клос/ 92
Демократії парадокси /О.Шурко/ 85	Держава-партнер /Л.Клос/ 92
Демократія /В.Піча/ 85	Держава патріомонопольна /Н.Хома/ 92
Демократія для влади /Л.Мандзій/.... 86	«Держава поліцейська» /В.Піча/ 92
Демократія керована /В.Піча/ 86	Держава соціальна /Н.Хома/ 92
Демократія партисипаторна /В.Козут/ 86	Держава соціальних інвестицій /Н.Хома/ 93
Демократія плюралістична /В.Бортніков/ 86	Держава теократична /О.Демків/ 93
Демократія постнаціональна /А.Панарін/ 86	Державна адміністрація /Б.Гурій/ 93
Демократія участі /В.Бортніков/ 86	Державна влада /В.Проскура/ 93
Демонстрація /А.Гірник/ 86	

Покажчик термінів і понять

Державна етнонаціональна політика України / <i>Н. Черниш</i> / 93	Деспотизм / <i>Л. Хижняк</i> / 99
Державна зрада / <i>Л. Осадчук</i> / 93	Десталінізація / <i>Р. Демчишак</i> / 99
Державна мова / <i>Л. Харчук</i> / 93	Деструктивна політика / <i>У. Гльницька</i> / 99
Державна мовна політика в Україні / <i>М. Поліщук</i> / 94	Деструктивні виборчі технології / <i>О. Коляса</i> / 100
Державна молодіжна політика / <i>Я. Ярош</i> / 94	Деструкція влади / <i>О. Коляса</i> / 100
Державна регіональна політика / <i>В. Онищук</i> / 95	Децентралізація / <i>В. Варинський</i> / 100
Державна служба в Україні / <i>С. Андрейчук</i> / 95	Дефіцит влади / <i>М. Школяр</i> / 100
Державна служба спецзв'язку і захисту інформації України (ДСЗІУ) / <i>Н. Хома</i> / 95	Дефіцит демократії / <i>М. Школяр</i> / 100
Державна стратегія регіонального розвитку в Україні / <i>Л. Угрин</i> / 95	Де-факто * 100
Державна таємниця / <i>Н. Хома</i> / 95	Де-юре * 100
Державна територія / <i>В. Малиновський</i> / 96	«Джеррімандер» / <i>О. Петров</i> / 100
Державна цільова програма / <i>Л. Угрин</i> / 96	Джинса / <i>В. Полторак</i> / 101
Державне прогнозування економічного та соціального розвитку / <i>Л. Хижняк</i> / 96	Диверсифікація політична / <i>В. Полторак</i> / 101
Державне управління / <i>С. Андрейчук</i> / 96	Диверсія / <i>Л. Криницька</i> / 101
Державний апарат / <i>С. Андрейчук</i> / 97	Диктатор / <i>Н. Хома</i> / 101
Державний герб України / <i>Л. Яцишин</i> / 97	Диктатура / <i>М. Поліщук</i> / 101
Державний гімн України / <i>М. Малачівська</i> / 97	Диктатура пролетаріату / <i>В. Піча</i> / 101
Державний капіталізм і державно-монополістичний капіталізм / <i>В. Кулішов</i> / 97	Дилетантизм політичний / <i>А. Романюк</i> / 102
Державний кордон / <i>Л. Яцишин</i> / 97	Династія / <i>В. Ніконенко</i> / 102
Державний патріотизм / <i>Л. Доцяк</i> / 97	Динамізм влади / <i>С. Була</i> / 102
Державний переворот / <i>Л. Яцишин</i> / 97	Дипломат / <i>Я. Турчин</i> / 102
Державний прапор / <i>М. Школяр</i> / 97	Дипломатія / <i>Я. Турчин</i> / 102
Державний прапор України / <i>М. Школяр</i> / 98	Диригізм / <i>В. Кулішов</i> / 102
Державний реєстр виборців / <i>Н. Хома</i> / 98	Дисидент / <i>В. Ніконенко</i> / 102
Державний службовець / <i>Л. Угрин</i> / 98	Дисиденство / <i>В. Андрущенко, В. Бакіров</i> / 102
Державний суверенітет / <i>Л. Яцишин</i> / 98	Дискредитація в політиці / <i>О. Красівський</i> / 102
Державний тероризм / <i>Л. Кондратюк</i> / 98	Дискримінація / <i>С. Орлов</i> / 102
Державний устрій / <i>С. Андрейчук</i> / 98	Дискримінація політична / <i>У. Гльницька</i> / 103
Державний шовінізм / <i>Л. Кондратюк</i> / 98	Дискурс-аналіз у політиці / <i>У. Гльницька</i> / 103
Державні нагороди України / <i>В. Савка</i> / 99	Дискурс політичний / <i>У. Гльницька</i> / 103
	Дискусія політична / <i>У. Гльницька</i> / 103
	Дисперсія влади / <i>Л. Осадчук</i> / 103
	Диспозиція політична / <i>У. Гльницька</i> / 103
	Дифамація / <i>У. Гльницька</i> / 104
	Діагностика політична / <i>У. Гльницька</i> / 104
	Діалог політичний / <i>У. Гльницька</i> / 104
	Діаспора / <i>Л. Ключковська</i> / 104

Показчик термінів та понять

Добровільна асоціація або добровільна організація / <i>О.Демків</i> /.....	105	Економічні права / <i>Н.Хома</i> /.....	111
Довіра політична / <i>У.Гльницька</i> /.....	105	Екс *	111
Догматизм / <i>Н.Лепська</i> /.....	105	Експансія / <i>Р.Демчишак</i> /.....	111
Догматизм політичний / <i>Н.Лепська</i> /.....	105	Експати / <i>Н.Уманець</i> /.....	111
Догматик / <i>Л.Угрин</i> /.....	105	Експатріація / <i>Т.Фаласенді</i> /.....	111
Договір політичний / <i>О.Босак</i> /.....	105	Екстрадиція / <i>Т.Тюріна</i> /.....	111
Договір про всеосяжну заборону ядерних випробувань / <i>О.Босак</i> /.....	106	Екстремізм політичний / <i>Л.Криницька</i> /.....	111
Договір про звичайні збройні сили в Європі / <i>О.Босак</i> /.....	106	Екстреміст / <i>Л.Угрин</i> /.....	112
Договір суспільний / <i>А.Романюк</i> /.....	107	Електоральна географія / <i>Н.Хома</i> /.....	112
Доіндустріальне (аграрне) суспільство / <i>В.Савка</i> /.....	107	Електоральна демократія / <i>О.Тупиця</i> /.....	112
Доктрина / <i>Л.Угрин</i> /.....	107	Електоральна комунікація / <i>Н.Хома</i> /.....	112
Доктрина політична / <i>О.Пожаров</i> /.....	107	Електоральна культура / <i>Н.Хома</i> /.....	112
Домініон / <i>О.Шурко</i> /.....	107	Електоральна поведінка / <i>О.Вишняк</i> /.....	112
Дорадче опитування / <i>У.Гльницька</i> /.....	107	Електоральна установка / <i>О.Вишняк</i> /.....	112
Дослідження електоральне / <i>У.Гльницька</i> /.....	108	Електоральне коливання / <i>Н.Хома</i> /.....	113
Друга світова війна / <i>А.Панарін</i> /.....	108	Електоральне поле / <i>Н.Хома</i> /.....	113
«Другий світ» / <i>В.Лебедюк</i> /.....	108	Електоральне прогнозування / <i>О.Вишняк</i> /.....	113
Другий тур / <i>Ю.Сліпецька</i> /.....	108	Електоральний / <i>Н.Хома</i> /.....	113
Друге читання / <i>В.Литвин</i> /.....	108	Електоральний політичний маркетинг / <i>Н.Хома</i> /.....	113
Дуалізм / <i>М.Школяр</i> /.....	108	Електоральний простір / <i>Н.Хома</i> /.....	113
Дуальні суспільства / <i>Л.Четверікова</i> /.....	109	Електоральний процес / <i>О.Вишняк</i> /.....	113
Духовний націоналізм / <i>В.Піча</i> /.....	109	Електорат / <i>Н.Хома</i> /.....	113
Доверже закон / <i>Г.Світа</i> /.....	109	Електронна демократія / <i>А.Митко</i> /.....	113
Е		Електронне правління / <i>А.Митко</i> /.....	113
Евакуація / <i>І.Багрій</i> /.....	110	Електронний уряд в Україні / <i>Л.Чайка</i> /.....	114
Еволюція / <i>М.Козак</i> /.....	110	Електронні медіа / <i>А.Митко</i> /.....	114
Еволюція влади / <i>Л.Яцишин</i> /.....	110	Еліта / <i>Л.Климанська</i> /.....	114
Еволюція політична / <i>Л.Яцишин</i> /.....	110	Еліта політична / <i>В.Андрущенко, В.Бакіров</i> /.....	115
Егалітаризм / <i>О.Біз</i> /.....	110	Елітаризм / <i>Р.Демчишак</i> /.....	115
Ейфорія / <i>М.Малачівська</i> /.....	110	Елітарна демократія / <i>Н.Черниш</i> /.....	115
Екзекутивний федералізм / <i>Л.Яцишин</i> /.....	110	Елітарна політична культура / <i>Н.Черниш</i> /.....	115
Екзит-пол / <i>Р.Демчишак</i> /.....	110	Елітарна теорія демократії / <i>Н.Черниш</i> /.....	115
Екологічна політика / <i>М.Козак</i> /.....	110	Елітні мережі / <i>В.Нікулін</i> /.....	115
Екологія політична / <i>М.Козак</i> /.....	110	Емансипація / <i>С.Ставкова</i> /.....	116
Економіка і політика (взаємовплив) / <i>О.Козуб, В.Чизрин</i> /.....	111	Ембарго / <i>В.Кулішов</i> /.....	116
Економічна політика / <i>В.Кулішов</i> /.....	111	Емігрант / <i>Л.Угрин</i> /.....	116
		Еміграція / <i>О.Ровенчак</i> /.....	116
		Емігранти / <i>О.Ровенчак</i> /.....	116
		Емісар / <i>Л.Яцишин</i> /.....	116

Показчик термінів та понять

Епоха /В.Козут/.....	116	Єврокомунізм /Г.Світа/.....	123
Ескалація /Г.Зеленько/.....	116	«Євромайдан 2013-2014» /О.Падалка, В.Піча/.....	124
Есперанто /В.Козут/.....	117	Європа /О.Рябека/.....	125
Еталонна влада /О.Сметаніна/.....	117	«Європа регіонів» /Я.Турчин/.....	125
Етатизм /Р.Савчинський/.....	117	Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ) /В.Кулішов/.....	125
Етатократія /Р.Савчинський/.....	117	Європейська комісія /Р.Демчишак/.....	125
Етика влади /М.Головатий/.....	117	Європейська конвенція з прав людини /О.Туциця/.....	125
Етика політична /О.Макух/.....	117	Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод (ЄКПЛ) /О.Туциця/.....	126
Етнічна група /І.Крохмаль/.....	117	Європейська конституція /Р.Демчишак/.....	126
Етнічна діаспора /І.Ключковська/ ...	118	Європейська народна партія /Р.Демчишак/.....	126
Етнічна ідентичність /Л.Нагорна/ ..	118	Європейська політика /І.Яцишин/... ..	126
Етнічна меншина /Б.Гурій/.....	118	Європейська політика сусідства (ЄПС) /М.Полищук/.....	126
Етнічний конфлікт /Т.Тюріна/.....	118	Європейська Рада /М.Полищук/.....	127
Етнодержавознавство /М.Полищук/.....	118	Європейська хартія про місцеве самоврядування /Р.Демчишак/.....	127
Етнологія політична /Л.Варзар/.....	118	Європейська хартія регіональних мов /Р.Демчишак/.....	127
Етнополітичні відносини /Ю.Олійник/.....	118	Європейський вибір /Р.Демчишак/.....	127
Етнополітика /Ю.Олійник/.....	118	Європейський вибір України /В.Денисенко/.....	127
Етнополітична безпека /О.Маруховська-Картунова/.....	119	Європейський день пам'яті жертв сталінізму і нацизму /А.Романюк/.....	128
Етнополітична конфліктологія /О.Маруховська-Картунова/.....	119	Європейський дім /Л.Харчук/.....	128
Етнополітичний конфлікт /О.Маруховська-Картунова/.....	119	Європейський консорціум політич- них досліджень /М.Головатий/.....	128
Етнополітологія /О.Картунов/.....	120	Європейський парламент (Євро- парламент) /О.Рябека/.....	128
Етнорегіоналізм /С.Матвієнків/.....	120	Європейський Союз (ЄС) /В.Піча/.....	129
Етнос /О.Шурко/.....	121	Європейський суд /І.Малик/.....	129
Етноцентризм /Р.Демчишак/.....	121	Європейський суд із прав людини (ЄСПЛ) /Р.Демчишак, Я.Турчин/ ..	129
Етноцид /Г.Світа/.....	121	Європейські співтовариства /Н.Хома/.....	129
Ефект контамінації /О.Волинець/.....	121	Європеїзм /Р.Демчишак/.....	129
Ефективна та відповідальна влада /О.Івасечко/.....	121	Єврорегіон /Я.Турчин/.....	130
Ефективність влади /О.Івасечко/.....	121		
Є			
Євразійство /В.Лебедюк/.....	122		
Євразійський економічний союз (ЄврАзЕС) /В.Кулішов/.....	122		
Євро /Я.Турчин/.....	122		
Євроатлантична інтеграція України /Р.Демчишак/.....	122		
Євробарометр /Є.Гарашук/.....	123		
Єврозона /О.Щекович/.....	123		
Євроінтеграція /Р.Демчишак/.....	123		

Покажчик термінів та понять

Євроцентризм /Р.Демчишак/.....	130
«Євроцентричне кільце ЄС» /О.Щекович/.....	130
Єдине всесвітнє людство /Л.Каменська/.....	130
Єдність політична /О.Тупиця/.....	130

Ж

Женевські конвенції /І.Яцишин/.....	131
Життя політичне /М.Михальченко/.....	131
Жіноче питання /Л.Харчук/.....	131
Жіночий рух /Л.Харчук/.....	131
Жовта преса /Л.Каменська/.....	131

З

Заангажованість політична /Р.Демчишак/.....	132
Заборона політична /О.Демків/.....	132
Завдання державної етнонаціональ- ної політики /Н.Черниш/.....	132
Загальна безпека /М.Полищук/.....	132
Загальна воля /В.Піча/.....	132
Загальна декларація прав людини /М.Полищук/.....	132
Загальне виборче право /Л.Харчук/.....	132
Загально-людські цінності /В.Піча/.....	132
Загальні збори громадян за місцем проживання в Україні /В.Піча/.....	133
Заключний акт Ради з питань без- пеки і співробітництва в Європі /Я.Турчин/.....	133
Заколот /Ю.Олійник/.....	133
Закон /О.Горбач/.....	133
«Закон джунглів» /О.Рябека/.....	133
«Закон і порядок» /Л.Харчук/.....	133
Законність /Л.Доцяк/.....	133
Законодавча влада /І.Яцишин/.....	133
Законодавча ініціатива /Г.Зеленько/.....	133
Законодавчі збори /І.Малик/.....	134
Закономірності політичні /Р.Мирський/.....	134
Законопроект /М.Школяр/.....	134
Закордонний українець /Л.Харчук/.....	134

«Закрите суспільство» /В.Денисенко/.....	134
«Залізна завіса» /О.Падалка/.....	134
«Залізний закон олігархії» /М.Полищук/.....	135
Запит /Г.Зеленько/.....	135
Засоби масової інформації (мас-медіа) /Н.Хома/.....	135
Застій політичний /Л.Климанська/.....	135
Захід /В.Піча/.....	135
Західноєвропейський Союз (ЗЄС) /В.Піча/.....	135
«Захопи Волл-стріт» (або «Оку- пуй Волл-стріт») /В.Піча/.....	136
«Захопи Україну» /В.Піча/.....	136
Зацікавлені групи /Р.Мирський/.....	136
Збройний конфлікт /І.Осадчук/.....	136
Збройні сили /В.Савка/.....	136
Збройні сили України /В.Савка/.....	136
«Зелений» рух /І.Осадчук/.....	136
«Зелені чоловічки» /О.Простова/.....	136
Злочин /А.Панарін/.....	137
Злочини комунізму /І.Яцишин/.....	137
Злочин проти миру /Ю.Слінецька/.....	137
Злочини проти людства /Р.Мирський/.....	137
Зміна політична /С.Орлов/.....	137
Змішана виборча система /І.Бегей/.....	137
Змова /І.Яцишин/.....	138
Знання політичні /Т.Каменська/.....	138
Зобов'язання політичні /Л.Алексєнко/.....	138
Зовнішня безпека країни /Ю.Шведа/.....	138
Зовнішня політика /Ю.Шведа/.....	138
Зовнішньоекономічна політика /Р.Демчишак/.....	138
Зона вільної торгівлі /В.Кулішов/.....	138
Зони, вільні від ядерної зброї в Європі /Р.Демчишак/.....	138
Зрілість політична /С.Андрейчук/.....	138

І

Івент-аналіз /Т.Панченко/.....	139
Ідеал /Л.Харчук/.....	139
Ідеал політичний /В.Піча, О.Хімяк/.....	139
Ідеалізм політичний /В.Литвин/.....	139
«Ідеальполітика» /А.Кудряченко/.....	139

Показчик термінів та понять

Ідентитарна демократія /В.Бортніков/139	Індекс ефективності політичного режиму /О.Куценко/ 146
Ідентифікація політична /М.Обушній/ . 140	Індекс прозорості (транспарентності) /Л.Колодій, Р.Демчишак/ 146
Ідентичність /І.Каменська/ 140	Індекс свободи /І.Титар/ 146
Ідеократія /Д.Яковлев/ 140	Індоктринація /М.Головатий/ 146
Ідеологічний державний апарат /В.Бліхар/ 140	Індугенція /О.Пташник-Середюк/146
Ідеологія /І.Буров/ 140	Індустріалізація /В.Кулішов/ 147
Ідеологія політична /І.Буров/ 141	Індустріальна демократія /В.Кулішов/147
Ідеологія соціального насилля /В.Соболев/ 141	Індустріальне та постіндустріальне суспільство /В.Кулішов/ ... 147
Ідеологізація /Л.Харчук/ 141	Інженерія виборча /Н.Хома/ 147
Ієрархія /І.Каменська/ 141	Інквізіція /О.Пташник-Середюк/ .. 147
Ізоляціонізм /М.Поліщук/ 141	Інкorporація /Н.Хома/ 147
Ілюзії політичні /Л.Скочиляс/ 141	Інкременталізм /О.Коляса/ 147
Імідж /О.Куценко/ 141	Інновації політичні /В.Піддубний/ .. 148
Імідж політичний /О.Куценко/ 142	Інститут політичний /В. Чигрин, Є.Голота/ 148
Іміджева політика /Л.Харчук/ 142	Інститут політичного лідерства /Е.Афонін, Т.Новаченко/ 148
Іміджологія /Л.Климанська/ 142	Інститут президенства в Україні /С.Орлов/ 148
Іміджмейкер /Л.Климанська/ 142	Інституціоналізм /Л.Четверікова/ .. 149
Іміджмейкінг /Д.Прошин/ 142	Інституціалізація партії /В.Савка/ .. 149
Іммігранти /Л.Харчук/ 142	Інсургент /Л.Скочиляс/ 149
Імміграція /В.Ніконенко/ 142	Інтегральний націоналізм /О.Зайцев/ . 149
Імобілізм /Г.Щедрова/ 143	Інтеграція політична /Г.Кільова/ 150
Імператив /Ю.Шайгородський/ 143	Інтегрована політична культура /О.Шурко/ 150
Імперативний мандат /Г.Зеленько/ .. 143	Інтелігенція в політиці /Я.Турчин/ .. 150
Імперіалізм /В.Кулішов/ 143	Інтерація політична /І.Бегей/ 151
Імперіаліст /Л.Угрин/ 143	Інтервенція /Є.Гаращук/ 151
Імперія /В.Кулішов/ 144	Інтереси національні /Г.Кільова/ 151
Імпічмент /О.Падалка/ 144	Інтереси політичні //І.Буров/ 151
Імплементация /Р.Демчишак/ 144	Інтернаціонал /Р.Демчишак/ 151
Імунітет /М.Пірен/ 144	Інтернаціоналізм /Р.Демчишак/ 151
Імунітет дипломатичний /А.Кудряченко/ 144	Інтернаціоналіст /Л.Угрин/ 151
Імунітет президентський /М.Головатий/ 144	Інтернет в політиці /Р.Демчишак/ ... 151
Інавгурація /Г.Щедрова/ 145	Інтернування /Л.Мандзій/ 152
Інакодумство /І.Доцяк/ 145	Інтерпеляція /Г.Зеленько/ 152
Інвеститура уряду /М.Головатий/ .. 145	Інтерпол /М.Головатий/ 152
Індекс вибіркової /О.Петров/ 145	Інтерпеляція /І.Доцяк/ 152
Індекс демократії /Р.Демчишак, Н.Хома/ 145	Інтифада /В.Піча/ 152

Показчик термінів та понять

Інтрига політична /В.Андрущенко, В.Бакіров/.....	152
Інтуїція політична /В.Денисенко/....	153
Інфократія /В.Савка/.....	153
Інформаційна блокада /С.Щудло/... 153	
Інформаційна безпека /Ю.Боднар/ .	153
Інформаційна війна /О.Хімяк/.....	153
Інформаційна діяльність /Ю.Боднар/.	153
Інформаційна зброя /Н.Хома/.....	153
Інформаційна політика /Р.Демчишак/	153
Інформаційне протиборство /У.Яцишин/.....	153
Інформаційне суспільство /В.Савка/..	154
Інформаційний простір /Р.Демчишак/	154
Інформаційний суверенітет /Ю.Боднар/.....	154
Інформаційний тероризм /Р.Мирський/	154
Інформація політична /О.Падалка/.	154
Іредентизм /С.Була/.....	154
Іслам /Ю.Скобельський/.....	154
Ісламізм у політиці /О.Хімяк/.....	155
Ісламський фундаменталізм /О.Хімяк/	155
Істеблiшмент /О.Коляса/.....	155
Історична пам'ять /О.Антонюк/.....	155
Історія політична /О.Демків/.....	155
Історизм /О.Хімяк/.....	155
Іудаїзм /О.Хімяк/.....	155

К

Кабінет міністрів /С.Андрейчук/.....	156
Кабінет Міністрів України (Уряд Украї- їни) /В.Малиновський/.....	156
Кадрова армія /А.Гарбадин/.....	156
Кадрова політика /Н.Хома/.....	156
Кадрові партії /В.Бунь/.....	156
Кампанія політична /С.Щудло/.....	157
Канали комунікації /М.Школяр/.....	157
Кандидат у депутати /І.Каменська/	157
Канцлерська демократія /С.Сандрачук/	157
Капітал символічний /С.Бабенко/... 157	
Капіталізм /В.Кулішов/.....	157
«Капіталізм без капіталістів» /О.Куценко/.....	158

Кар'єра політична /Н.Васильєва, О.Хімяк/.....	158
Карибська (Кубинська) ракетна криза /О.Красівський/.....	158
Карликові країни /Л.Урин/.....	159
Карпатський єврорегіон /О.Сорба/.	159
Кастроїзм /О.Хімяк/.....	159
Католицизм /О.Хімяк/.....	159
Католицькі партії /А.Гарбадин/.....	159
Кауділізм /С.Орлов/.....	160
Квазікраїна /С.Андрейчук/.....	160
Кваліфікована більшість /Г.Зеленько/.	160
Кворум /А.Гарбадин/.....	161
Квота /В.Зибцев, О.М'ясніков/.....	161
Квота виборча /В.Зибцев, Р.М'ясні- ков/.....	161
Кемалізм /В.Піча/.....	161
Керована демократія /У.Яцишин/....	162
Кириличний домен верхнього рівня «УКР» /Н.Хома/.....	162
«Кишенкове вето» /С.Орлов/.....	162
Кіберкомунізм /Д.Дубов/.....	162
Кіберкомуністична утопія /Д.Дубов/	163
Кібернетична ноосферна держава /О.Дюльфін/.....	163
Кібертероризм /І.Багрій/.....	163
Клан /О.Сорба/.....	163
Клан політичний /О.Сорба/.....	163
Клас /О.Шерман/.....	164
Класова боротьба (марксизм) /О.Шерман/.....	164
Класове панування /О.Шерман/.....	164
Класове суспільство /В.Савка/.....	164
Класові партії /В.Ніконенко/.....	164
Клептократія /І.Яцишин/.....	164
Клерикалізм /В.Бунь/.....	164
Клієнтелізм політичний /Є.Головаха/	164
Кліка /І.Бойко/.....	164
Коаліція політична /М.Безсонов/....	165
Коаліційний уряд /В.Малиновський/	165
Когабітація /В.Мельник, А.Романюк/	165
Кодекс /Н.Гайдук/.....	166
Колабораціонізм /Г.Шитунов/.....	166
Колаборціоніст /О.Рябека/.....	166

Покажчик термінів та понять

Коллективна безпека /Г.Щедрова, В.Піча/.....	166	Конституційна монархія /С.Сандрачук/174	
Коллективний суверенітет /О.Рябека/166		Конституційна реформа 2004 р. в Україні /В.Піча/.....	174
Коллективістська (або ідентитарна) де- мократія /Н.Хома/.....	166	Конституційне право громадян /О.Сорба/.....	175
Колоніалізм /О.Рябека/.....	166	Конституційний лад /С.Рутар/.....	175
Колоніальна політика /В.Піча/.....	167	Конституційний суд України /А.Сіленко/.....	175
Колоніальні країни /Л.Угрин/.....	167	Конституціоналізація /Б.Кухта/.....	176
Колонізатор /О.Рябека/.....	167	Конституція /А.Горбадин/.....	176
Колонізація /О.Рябека/.....	167	Конституція України /Ю.Шведа/....	176
Колоніст /О.Рябека/.....	167	Конструктивність у політиці /Г.Щедрова/.....	176
Колонія /В.Проскура/.....	167	Консультації з громадкістю з пи- тань державної політики України /В.Савка/.....	176
Комітет опору диктатурі (КОД) /О.Хімяк/.....	167	Консультування політичне /Т.Панченко/.....	177
Комітологія /А.Гірник/.....	167	Контреліта /Л.Яковлева/.....	177
Компетентність політична /В.Андрущенко, В.Бакіров/.....	167	Контркультура політична /Г.Горобець, О.Хімяк/.....	177
Компрогат /О.Простова/.....	168	Контролювана незалежність /Я.Турчин/.....	177
Компроміс /Т.Нагорняк/.....	168	Контрреволюція /А.Горбадин/.....	177
Компроміс політичний /М.Требін/..	168	Конфедераліст /Л.Угрин/.....	177
Комунізм /В.Піча, О.Шерман/.....	168	Конфедерація /Г.Шпилунов/.....	178
Комунікація політична /Т.Нагорняк, О.Хімяк/.....	168	Конфесія /А.Горбадин/.....	178
Комуніст /О.Хімяк/.....	169	Конфлікт /М.Пірен/.....	178
Комуністична ідеологія /Л.Угрин/..	169	Конфліктогенність соціуму /Н.Гайдук/178	
Комуністична партія /В.Піча, О.Сорба/169		Конфліктологія /Н.Гайдук/.....	178
Комунітаризм /В.Бліхар/.....	169	Конформність /О.Падалка/.....	178
Конвенція /Г.Герасим/.....	170	Конформізм /Г.Горобець/.....	178
Конверсія /О.Третяк/.....	170	Конфронтація /В.Кулішов/.....	178
Конгрес /О.Красівський/.....	170	Концентраційний табір /В.Кулішов/179	
Конкурентна демократія /Н.Хома/..	170	Концепція «Американського світового порядку» /В.Піча/.....	179
Конкурентія політична /О.Хімяк/... 170		Концепція державної етнонаціональ- ної політики України /І.Кресіна/.....	
Консенсусу принцип /Г.Зеленько/... 170		Концепція політична /В.Бунь/.....	179
Консенсуальна демократія /Н.Хома/ 171		Концепція «сильної» держави /Н.Хома/.....	180
Консервативна партія /С.Рутар/.....	172	Концепція сервісної держави /В.Варинський/.....	180
Консерватизм /Г.Куц/.....	172		
Консерватор /Ф.Медвідь/.....	172		
Консолідація демократична /А.Ручка/ 172			
Консолідація політична /О.Хімяк/.. 173			
Консоціативна демократія /Н.Хома/173			
Конституціоналізм /О.Сорба, Я.Турчин/.....	173		
Конституційна Асамблея України /В.Піча, Я.Турчин /.....	174		

Показчик термінів та понять

Кон'юктура політична /В.Попов/.....	180
Кооптація /Л.Клос/.....	180
Коран /Г.Кільова/.....	180
Коректність політична /О.Падалка, О.Хімяк/.....	180
Корпоративізм /В.Кулішов/.....	181
Корпоративістська (модель Бісмарка, континентальна, консервативно-кор- поративістська) модель соціальної держави /Н.Хома/.....	181
Корпоративна соціальна відповідаль- ність /В.Варинський/.....	181
Корпус миру /Л.Каменська, Л.Харчук/	181
Корупція /В.Кулішов/.....	181
Корупція політична /Л.Герасіна, В.Піча/.....	181
Космополітизм /Н.Коваліско/.....	182
Країна /В.Піча/.....	182
Країна-лідер /О.Щекович/.....	182
«Країна-нянька» /О.Щекович/.....	182
Країни «нової демократії» /О.Рябека/	182
Країни стійкого економічного розви- тку (БРІК – Бразилія, Росія, Індія, Китай) /О.Хімяк/.....	183
Кратологія /А.Зоткін/.....	183
Креатократія /Г.Кільова/.....	184
Криза влади /О.Падалка/.....	184
Криза демократії /В.Бортніков/.....	184
Криза легітиматії /А.Гарбадин/.....	184
Криза політична /Л.Герасіна/.....	184
Кризові технології в політиці /О.Хімяк/.....	185
«Круглий стіл» /Т.Нагорняк/.....	185
Кругозір політичний /Є.Гаращук/ ..	185
Ксенофобія /О.Хімяк/.....	185
Ку-Клукс-Клан /О.Босак, В.Піча/ ..	186
Кулуарна політика /О.Хімяк/.....	186
Культ особи /Д.Прошин/.....	186
Культура високої громадян- ськості /О.Падалка/.....	186
Культура влади /О.Падалка/.....	186
Культура політики /Л.Нагорна/.....	186
Культурна політика /Г.Кільова/.....	187

Культурно-духовні права /Г.Кільова/	187
Культурополітика /О.Макух, В.Піча/	187
Курс політичний /В.Андрущенко, В.Бакіров/.....	187
Курултай /В.Климончук/.....	188
«Кухонний кабінет» /В.Піча/.....	188
«Кучмізм» /В.Піча/.....	188

Л

«Левіафан» /Г.Калінічева/.....	189
Легалізація /О.Хімяк/.....	189
Легальність /Г.Кільова/.....	189
Легальність політичної влади /О.Шерман/.....	189
Легіслатура /Г.Щедрова/.....	189
Легітиматія /Г.Щедрова/.....	189
Легітимний авторитет /А.Гарбадин/	189
Легітиматійний процес /Є.Цокур/..	190
Легітимність /Є.Цокур/.....	190
Легітимність політичної влади /М.Безсонов/.....	191
Лейборизм /О.Сорба/.....	191
Лейбористська партія /В.Піча/.....	191
Лексикон політичний /Т.Нагорняк/.	191
Ленінізм (від імені В.Леніна) /О.Сорба/.....	191
Ліберал /Л.Угрин/.....	192
Лібералізація (фітредерство) /О.Хімяк/	192
Лібералізм /О.Хімяк/.....	192
Ліберальна демократія /О.Сорба/...	192
Ліберальна (залишкова, плюралістич- на, неоліберальна) модель соціальної держави /Н.Хома/	192
Ліберальна партія /Ю.Олійник/.....	192
Ліберальна теорія демократії /О.Сорба/.....	193
Лібертаризм /М.Безсонов/.....	193
Лівацтво /А.Гарбадин/.....	193
Ліві /Т.Плазова/.....	193
Ліга /Т.Плазова/.....	193
Ліга націй /Л.Угрин/.....	193
Лідер країни /О.Сорба/.....	194
«Лідери думок» /В.Полторак/.....	194

Показчик термінів та понять

Лідери політичні / <i>К. Богомаз</i> /.....	195	Маоїзм / <i>Р. Туса</i> /.....	205
Лідерство політичне / <i>А. Зоткін</i> /.....	195	Маргінал політичний / <i>В. Варинський</i> /	206
Лімітроф / <i>М. Михальченко</i> /.....	195	Маргіналізація / <i>Н. Коваліско</i> /.....	206
Лінгвістика політична / <i>В. Полторака</i> /	196	Маргінальний округ / <i>О. Макух</i> /.....	206
Лінгвоцид / <i>В. Климончук</i> /.....	196	Маргінальність / <i>Н. Коваліско</i> /.....	206
Лінчування (суд Лінча) / <i>Н. Хома</i> /.....	196	Маріонетка політична / <i>І. Танчин</i> /.....	206
Лісабонський пакт / <i>О. Хімяк</i> /.....	196	Маркетинг подій в політиці / <i>В. Полторака</i> /.....	206
Лобі, лобізм / <i>В. Полторака</i> /.....	197	Маркетинг політичний / <i>В. Полторака</i> , <i>О. Хімяк</i> /.....	206
Логіка політична / <i>Т. Тюріна</i> /.....	198	Маркетинг політичного лідера / <i>В. Бунь</i> /	207
Лозунг політичний / <i>Т. Нагорняк</i> /.....	198	Маркетинг політичної органі- зації / <i>В. Денисенко</i> /.....	207
Локальна війна / <i>Н. Хома</i> /.....	198	Маркетингові дослідження в політиці / <i>В. Полторака</i> /.....	207
Лояльність / <i>О. М'ясніков</i> /.....	198	Марксизм / <i>І. Алексєєнко</i> /.....	208
Лояльність партійна / <i>Н. Хома</i> /.....	199	«Марш життя» / <i>Р. Мирський</i> /.....	208
«Людина політична» / <i>А. Гарбадин</i> /.....	199	Маси / <i>Є. Гаращук</i> /.....	209
Людиноцентризм / <i>Т. Нагорняк</i> /.....	199	Масифікація *	209
Людський інтелект / <i>А. Гарбадин</i> /.....	199	Масова громадська організація / <i>В. Савка</i> /.....	209
Людський капітал / <i>В. Варинський</i> /.....	199	Масова політична комунікація *	209
Людського розвитку індекс / <i>Т. Нагорняк</i> /.....	200	Масова політична свідомість / <i>Г. Луцишин</i> /.....	209
Люмпен-пролетаріат / <i>А. Гарбадин</i> /.....	200	Масова свідомість *	209
Люстрація / <i>Г. Зеленько</i> /.....	200	Масове суспільство / <i>О. Шерман</i> /.....	209
Лютеранство / <i>О. Пташник-Середюк</i> /	200	Масові партії / <i>Ю. Шведа</i> /.....	210
М		Масові порушення порядку / <i>К. Дудок</i> /	210
Маастрихтські угоди / <i>М. Бучин</i> /.....	201	Масові рухи / <i>О. Хімяк</i> /.....	210
Магдебурзьке право / <i>В. Северинюк</i> /	201	Мафія / <i>О. Дацаківська</i> /.....	210
Магістрат / <i>А. Зачена</i> /.....	202	Мегаполітологія / <i>В. Денисенко</i> /.....	210
Мадридський клуб / <i>В. Ніконенко</i> /.....	202	Медіакратія / <i>М. Лашкіна</i> /.....	210
Мажоритаризм / <i>М. Бучин</i> /.....	203	Меморандум / <i>Я. Турчин</i> /.....	211
Мажоритарна виборча система / <i>Н. Хома</i> /.....	203	Менеджмент політичний / <i>Л. Колесник</i> /	211
Мажоритарна демократія / <i>В. Бортніков</i> /.....	203	Менталітет політичний / <i>І. Городняк</i> /	211
Мажоритарний / <i>Н. Хома</i> /.....	203	Меншин політика / <i>С. Ставкова</i> /.....	212
«Майдан» / <i>А. Лозинський</i> /.....	203	Меншості уряд / <i>В. Бунь</i> /.....	212
«Мак'явеллізм» / <i>О. Рябека</i> /.....	203	Мер / <i>В. Бунь</i> /.....	212
Максималізм політичний / <i>М. Бучин</i> /	204	Мережеве суспільство / <i>В. Варинський</i> /	212
Малий прикордонний рух / <i>Р. Пасічний</i> /	204	Меритократія / <i>О. Шерман</i> /.....	212
Мандат / <i>С. Ставкова</i> /.....	204	Меседж виборчої кампанії / <i>В. Полторака</i> /.....	213
Маніпулювання політичне / <i>В. Піддубний, А. Сіленко</i> /.....	204	Мета політична / <i>С. Гаращук</i> /.....	214
Маніфест / <i>В. Денисенко</i> /.....	205		
Маніфестація / <i>В. Денисенко</i> /.....	205		

Показчик термінів та понять

Методологія політичної науки /В.Денисенко/.....	214	Міжнародний кримінальний суд (МКС) /С.Рутар/.....	220
Метрополія /І.Яцишин/.....	214	Міжнародний тероризм /В.Піча, О.Шерман/.....	220
Мирні зібрання /А.Зачена/.....	214	Міжнародні відносини /С.Рутар/.....	221
Миротворець /А.Зачена/.....	214	Міжнародні миротворчі операції /О.Шерман/.....	221
Миротворча діяльність /О.Шерман/.....	215	Міжнаціональний конфлікт /М.Школяр/.....	222
Миротворча операція /О.Шерман/.....	215	Міжпарламентська рада Україна- НАТО (МРУН) /І.Малик/.....	222
Мислення політичне /М.Школяр/.....	215	Мікрокомунікація /М.Школяр/.....	222
Митний союз /В.Грицанюк/.....	215	Міленаризм /О.Демків/.....	222
«Митці проти цензури» /Л.Клос/.....	215	Мілітаризм /Н.Хома/.....	223
Мігрант /Л.Угрин/.....	215	Мілітаризація /Н.Хома/.....	223
Міграція /М.Козак/.....	216	Мімікрія політична /А.Лібанова/.....	223
Мідікомунікація /М.Школяр/.....	216	Міністр /В.Малиновський/.....	223
Міжконфесійні конфлікти в Україні /О.Пташник-Середюк/.....	216	Міністерство /С.Андрейчук/.....	224
Міжнародна асоціація політичної науки (МАПН) /О.Бабкіна/.....	216	Міноритарний уряд /Ю.Шведа/.....	225
Міжнародна безпека /В.Ніконенко/.....	217	Міста зі спеціальним статусом /Ю.Скобельський/.....	225
Міжнародна політика /О.Макух/.....	217	Місто-країна /Ю.Скобельський/.....	225
Міжнародна фундація виборчих сис- тем (The International Foundation for Electoral Systems, IFES) /О.Івасечко/.....	217	Місцева державна адміністрація /Я.Турчин/.....	225
Міжнародне піратство /О.Кукарцев/.....	217	Місцева демократія /М.Лендьел/.....	225
Міжнародне право /Ф.Медвідь/.....	217	Місцева політика /М.Лендьел/.....	225
Міжнародне суспільство /О.Волинець/.....	217	Місцеве самоврядування /О.Сметаніна/.....	226
Міжнародний день боротьби за ліквідацію расової дискримінації /В.Грицанюк/.....	217	Місцевий режим /М.Лендьел/.....	226
Міжнародний день захисту прав людини /О.Хімяк/.....	218	Мітинг політичний /Є.Леваков/.....	226
Міжнародний день миротворців /О.Шерман/.....	218	«Мітингова демократія» /Л.Климанська/.....	227
Міжнародний день миру /Н.Хома/.....	218	Міф /Д.Судин/.....	227
Міжнародний день толерант- ності /Н.Гайдук, В.Піча/.....	218	Міфи політичні /Ю.Шайгородський/.....	227
Міжнародний договір /В.Ніконенко/.....	219	Міфіологія /І.Каменська/.....	227
Міжнародний інститут демок- ратії /О.Демків/.....	219	Множинність громадянства (біпа- тризм) /Н.Хома/.....	227
Міжнародний пакт про громадянські та політичні права /Ж.Шевченко/.....	219	Мобілізація /О.Куценко/.....	227
Міжнародний Суд ООН /О.Горбач/.....	219	Мобільність політична /О.Мурадян/.....	228
		Мова політична /Л.Климанська, Л.Харчук/.....	228
		Моделювання політичне /О.Лісенко/.....	228
		Модерна держава /Л.Угрин/.....	229

Покажчик термінів та понять

Модернізація політична <i>/О.Красівський/</i>	230	Народне об'єднання «Майдан» <i>/О.Шиманова/</i>	237
Монархізм <i>/М.Бучин/</i>	230	Народне представництво <i>/Р.Савчинський/</i>	237
Монархія <i>/М.Бучин/</i>	230	Народний депутат України <i>/Р.Савчинський/</i>	237
Мондіалізм <i>/О.Красівський/</i>	230	Народний суверенітет <i>/В.Проскура/</i>	237
Моніторинг політичний <i>/О.Вишняк/</i>	230	Народний фронт <i>/О.Красівський/</i> ...	237
Монократія <i>/Т.Плазова/</i>	231	Народність <i>/Н.Черниш/</i>	237
Монополія політична <i>/Н.Хома/</i>	231	Насилля <i>/І.Криницька/</i>	237
Монро доктрина <i>/Л.Угрин/</i>	231	Насилля політичне <i>/І.Криницька/</i> ...	238
Мораль політична <i>/О.Хімяк/</i>	231	Насилля у політиці <i>/Г.Зеленько/</i>	238
Моральна політика <i>/О.Зелена, О.Лавриненко/</i>	231	Настрій політичний <i>/М.Бучин/</i>	238
Мораторій <i>/Я.Турчин/</i>	232	НАТО (North Atlantic Treaty Organization) <i>/В.Піча, М.Поліщук/</i>	239
Мотивація політична <i>/Л.Климанська/</i>	232	НАТО і Україна <i>/А.Зачепа, В.Піча/</i>	239
Мотив влади <i>/Ю.Вінтюк/</i>	232	Наговп <i>/В.Піча/</i>	240
Мотив політичний <i>/М.Михальченко/</i>	232	Натуралізація <i>/Л.Угрин/</i>	240
Муніципалітет <i>/І.Колосовська/</i>	233	«Наука заради миру і безпеки» (НМБ) <i>/О.Кукарцев/</i>	240
Мультикультуралізм <i>/О.Босак/</i>	233	Нацизм <i>/В.Бунь, В.Шпарик/</i>	241
Н		Нацист <i>/Л.Угрин/</i>	241
Нагляд <i>/С.Андрейчук/</i>	234	Націоналізація *	242
Надкраїна <i>/М.Мищук/</i>	234	Націоналізм <i>/С.Грабовський, В.Монастирський, В.Піча/</i>	242
Надзвичайна політична ситуація <i>/О.Сорокопуд/</i>	234	Націоналізм український <i>/В.Монастирський, В.Піча/</i>	243
Надзвичайний стан <i>/О.Сорокопуд/</i>	234	Націонал-соціалізм <i>/В.Піча/</i>	244
Наднаціональність <i>/Б.Гурій/</i>	234	Націонал-шовінізм *	244
Найбільшого сприяння режим <i>/С.Гелей/</i>	234	Націоналіст <i>/Л.Угрин/</i>	244
Найманці <i>/С.Рутар/</i>	234	Національна безпека <i>/В.Піча, В.Моліщук/</i>	244
Наполеонізм <i>/В.Піча/</i>	234	Національна держава <i>/О.Рудакевич/</i>	245
Напруженість політична <i>/М.Бучин/</i>	235	Національна єдність <i>/М.Бучин/</i>	246
Напрями державної етнонаціо- нальної політики України <i>/В.Піча, Н.Черниш/</i>	235	Національна ідентичність <i>/Н.Черниш/</i>	246
Напрямова теорія голосування <i>/І.Доцяк/</i>	236	Національна ідея <i>/М.Михайльченко/</i>	246
Нарада з безпеки і співробітництва у Європі (НБСЕ) <i>/О.Горбач/</i>	236	Національна меншина <i>/Н.Черниш/</i>	247
Народ <i>/Т.Тюріна/</i>	236	Національна пам'ять <i>/М.Бучин/</i>	247
Народна демократія <i>/М.Бучин/</i>	236	Національна політика <i>/Н.Черниш/</i> ..	247
Народна дипломатія <i>/С.Гелей/</i>	236	Національна політична культура <i>/О.Рудакевич/</i>	247
Народні партії <i>/Г.Світа/</i>	236	Національна самосвідомість <i>/Н.Черниш/</i>	248

Покажчик термінів та понять

Національне суспільство /С.Рутар/248
Національний консенсус /С.Рутар/248
Національний міф /Д.Судін/..... 248
Національний патріотизм /Л.Клос/..248
Національний принцип /О.Рудакевич/248
Національні інтереси /М.Бучин/..... 249
Національно-визвольний рух /В.Піча/249
Національно-державна система
/Н.Хома/..... 249
Національно-культурна авто-
номія /І.Кресіна/..... 249
Нація /І.Кресіна,В.Явір/..... 249
Небезпека національна /Н.Хома/..... 250
Невірність політична /М.Бучин/..... 250
Негритюд /Р.Пасічний/..... 250
Недержавна організація (НДО)
/В.Козут/..... 250
Недійсні вибори /І.Багрий/..... 250
Недоторканність депутатська /С.Гелей/250
Недружній акт у міждержавних
відносинах /О.Волинець/..... 251
Незалежність /О.Горбач/..... 251
Незастосування сили /І.Криницька/251
Нейтралізм /М.Бучин/..... 251
Нейтралітет /Л.Угрин/..... 251
Некомерційні організації в полі-
тиці /М.Бучин/..... 252
Нелегітимна влада /М.Малачівська/252
Ненасилля у політиці /О.Демків/..... 253
Ненасильницьких дій теорія /М.Бучин/253
Неоімперіалізм /В.Кулішов/..... 253
Неоклаузевісти /О.Сорба/..... 253
Неоколоніалізм /Ю.Олійник/..... 253
Неоконсерватизм /Н.Хома/..... 253
Неолібералізм /О.Сорба/..... 254
Неомакіавеллісти /В.Савка/..... 254
Неомарксизм /М.Бучин, О.Сорба/... 254
Неонацизм /М.Бучин/..... 254
Неонацист /Л.Угрин/..... 254
Неопатерналістська держава /Н.Хома/ 255
Неофашизм /М.Бучин,
Ю.Шайгородський/..... 255
Неофашистська партія /М.Бучин/ ... 255

Непарламентські партії /Я.Турчин/. 255
Непокоря громадянська /А.Гарбадин,
М.Бучин/..... 255
Непорушність державного кор-
дону /М.Бучин/..... 255
Непотизм /О.Дацаківська/..... 255
Непрямі вибори /Т.Плазова/..... 256
Нерозповсюдження ядерної
зброї /А.Гарбадин/..... 256
Нестабільність політична /В.Бунь/.. 256
Нетерпимість расова /О.Сорба/..... 256
Нетократія /М.Лаушкіна/..... 257
Неформальні об'єднання /В.Козут/257
Нігілізм /В.Бунь/..... 257
«Нова політична культура»
/Л.Нагорна, О.Сметаніна/..... 257
Новий світовий порядок /Л.Угрин/. 257
Нові індустріальні країни /Л.Угрин/257
«Нові ліві» /М.Головатий, В.Піча/. 257
«Нові праві» /М.Головатий, В.Піча/ 258
Номінація /Г.Герасим/..... 258
Норми політичні /О.Івасечко/..... 258
Нуворіш /І.Бойко/..... 258

О

Об'єднання громадське /О.Герус/... 259
Об'єкт політики /О.Волинець/..... 259
Обласна державна адміністрація
/В.Малиновський/..... 259
Обмежене голосування /О.Бік/..... 259
Обмеження стратегічних
озброєнь /В.Піча/..... 259
Обов'язкове голосування /В.Бунь/.. 260
Оборона країни /О.Коляса/..... 260
Обструкція /М.Школяр/..... 260
Оголошення перерви /В.Піча/..... 260
Одинадцять вересня 2001 р.
/А.Лозинський/..... 260
Однопалатна парламентська
система /В.Грицанюк/..... 260
Однопартійна система /С.Рутар/... 260
Однополярність світу /Я.Турчин/..... 261
ОЕСР /О.Старіш/..... 261

Покажчик термінів та понять

Окремі електорати / <i>О.Гілета</i> /.....	261
Оксамитова революція / <i>І.Малик</i> /.....	261
Окупант / <i>Б.Гурій</i> /.....	261
Окупаційний режим / <i>Б.Гурій</i> /.....	261
Окупаційні війська / <i>Б.Гурій</i> /.....	261
Окупація / <i>Б.Гурій</i> /.....	261
Олігархи / <i>Я.Турчин</i> /.....	261
Олігархізація політичних партій / <i>Я.Турчин</i> /.....	261
Олігархічна країна *	261
Олігархія / <i>А.Зоткін</i> /.....	262
Олігополія політична / <i>Р.Савчинський</i> /	262
Омбудсмен / <i>Н.Коваліско</i> /.....	262
Опитування на виході *	262
Опитування (метод у політиці) / <i>С.Баликіна</i> /.....	262
Опозиційна партія / <i>Р.Савчинський</i> /	263
Опозиція парламентська / <i>М.Бучин, В.Піча</i> /.....	263
Опозиція політична / <i>С.Гелей</i> /.....	263
Опортунізм / <i>Л.Узрин</i> /.....	264
Орвеллізм / <i>В.Бушанський</i> /.....	264
Органи виконавчої влади / <i>В.Малиновський</i> /.....	264
Органи державної безпеки / <i>Ю.Пачковський</i> /.....	265
Органи самоорганізації насе- лення / <i>Н.Уманець</i> /.....	265
Організації міжнародні / <i>С.Гелей</i> /.....	265
Організація американських країн (ОАК) / <i>А.Лозинський</i> /.....	266
Організація африканської єдності (ОАЄ) / <i>С.Гелей</i> /.....	266
Організація визволення Палес- тини / <i>Р.Мирський</i> /.....	266
Організація Договору про колек- тивну безпеку (ОДКБ) / <i>М.Бучин, В.Піча</i> /.....	266
Організація з безпеки та співро- бітництва в Європі (ОБСЄ) / <i>М.Бучин, В.Піча</i> /.....	267
Організація Об'єднаних Націй (ООН) / <i>В.Піча, О.Старіш</i> /.....	268

Організація політична / <i>В.Піча, Ю.Шайгородський</i> /.....	268
Орієнталізм / <i>Л.Кондратик</i> /.....	268
Орієнтація політична / <i>В.Бунь</i> /.....	269
Ортодокс / <i>О.Сорба</i> /.....	269
Основні етапи розвитку політо- логії / <i>В.Піча, Н.Хома</i> /.....	269
«Особливі відносини» / <i>Л.Узрин</i> /.....	270
Остракізм / <i>А.Лозинський</i> /.....	270
ОУН-УПА / <i>В.Піча, Ю.Скобельський</i> /	270
Охлократія / <i>В.Горбатенко</i> /.....	271

П

Паблік-рілейшнз / <i>В.Грицанюк</i> /.....	272
Паблісіті / <i>В.Полторак</i> /.....	272
Пагушський рух / <i>Г.Світа</i> /.....	272
Пакт / <i>Л.Узрин</i> /.....	272
Палестино-ізраїльський кон- флікт / <i>Р.Мирський</i> /.....	272
Панамериканізм / <i>О.Босак</i> /.....	273
Панарабізм / <i>О.Кукарцев</i> /.....	273
Панафриканізм / <i>О.Кукарцев</i> /.....	274
Пангерманізм / <i>О.Кукарцев</i> /.....	274
Пан'європеїзм / <i>Т.Сидорук</i> /.....	275
Панівний клас / <i>Я.Турчин</i> /.....	276
Панісламізм / <i>О.Кукарцев</i> /.....	276
«Панорама політологічних студій» / <i>Г.Невинна</i> /.....	277
Панюфобія *	277
Панславізм / <i>О.Кукарцев</i> /.....	277
Панча-шіла / <i>О.Коляса</i> /.....	278
Папа Римський / <i>С.Рутар</i> /.....	278
Парадигма / <i>С.Гелей</i> /.....	278
Парадигма політична / <i>С.Гелей</i> /.....	278
Парадокс голосування / <i>О.Куценко</i> /	278
Парадокси демократії / <i>В.Бортніков</i> /	279
Паралельне суспільство / <i>В.Подшивалкіна</i> /.....	279
Парафування *	279
Парламент / <i>Л.Скочилися</i> /.....	279
Парламентаризм / <i>Л.Скочилися</i> /.....	279
Парламентарій / <i>Л.Скочилися</i> /.....	279
Парламентська більшість / <i>Г.Світа</i> /	279
Парламентська меншість / <i>Г.Світа</i> /	279

Показчик термінів та понять

Парламентська коаліція /Я.Турчин/ 279	Партологія /М.Молочко/..... 283
Парламентська опозиція *..... 280	Пасивність політична /О.Сметаніна/ 283
Парламентська республіка /Я.Турчин/280	Пасіонарії в політиці /В.Берегової/283
Парламентська фракція /Я.Турчин/ 280	Патерналізм /Л.Колесник, Ж.Шевченко/ 283
Парламентський запит /Я.Турчин/.. 280	Патологізація політичної волі /М.Бучин/..... 284
Парламентський контроль /В.Грицанюк/..... 280	Патримоніалізм /В.Литвин/ 284
Парламентські партії /І.Осадчук/..... 280	Патріархат /С.Ставкова/ 284
Парламентсько-електоральні партії /І.Осадчук/..... 280	Патріотизм /Р.Мирський/ 284
Парламентсько-президентська форма державного правління, (напівпарламентська, напівпрезидентська, президентсько-парламентська) /Я.Турчин/ 280	Пацифізм /І.Бегей/..... 284
Парламентсько-урядова коаліція /Л.Галагана/..... 280	Пацифікація /Л.Кондратик/..... 284
Партизанська війна /А.Зачепа/..... 281	Пацифіст /Л.Кондратик/ 284
Партикуляризм /Л.Угрин/ 281	Пекінська декларація та Плат- форма Дій /О.Ярош/..... 284
Партиципаторна (учасницька) демократія, демократія участі /А.Митко/..... 281	Пенсійна реформа в Україні /Н.Хома/285
«Партії влади» /Ю.Скобельський/... 281	Пентагон /О.Коляса/..... 285
Партії представництва і партії інтеграції *..... 281	Перебудова /А.Лозинський/ 285
Партійна ідентифікація /Ю.Скобельський/..... 281	Переворот *..... 285
Партійна ідентифікація виборця /Ю.Скобельський/..... 281	Переворот державний /Г.Зеленько/..... 285
Партійна коаліція /Ю.Шведа/ 282	Переговорний процес /С.Рутар/..... 285
Партійна конференція /О.Шурко/... 282	Перехід (транзит) /Г.Шипунов/ 285
Партійна преса /Л.Мандзій/..... 282	Перлюстрація /С.Гелей/ 286
Партійна прихильність /Л.Мандзій/282	Перманентна революція /І.Малик/.. 286
Партійна пропаганда /Л.Мандзій/... 282	Персона грата /В.Савка/ 286
Партійна система /Ю.Шведа/..... 282	Персона нон грата /В.Савка/ 286
Партійний з'їзд /Н.Хома/ 282	Персональне голосування /В.Климчук/ 286
Партійний список /Л.Четверікова/ 282	Перфоманс політичний /В.Полторак/286
Партія-авангард /Б.Гурій/ 282	«Перший на фініші» /Н.Хома/..... 287
Партія регіонів (ПР) /В.Піча/ 282	Петиція /І.Бегей/ 287
«Партнерство заради миру» /Ю.Скобельський/..... 282	Піар-кампанія /В.Полторак/ 287
Партнерство політичне /К.Богомаз/283	Піар політичний /К.Алексенцева- Тімченко/..... 287
Партократія /С.Рутар/..... 283	«Підвішений парламент» /О.Босак/287
	Підданська політична культура /О.Шерман/..... 287
	Підприємство політичне /Т.Ланченко/ 288
	Платформа європейської пам'яті та совісті /С.Гелей/..... 288

Покажчик термінів та понять

Платформа політична /Т.Нагорняк/ 288	Політика і війна /І.Бегей/..... 295
Плебісцит /В.Астахова/..... 288	Політика й ідеологія /В.Піча/..... 295
Пленум /С.Рутар/..... 289	Політика і економіка /М.Михальченко/ 295
Плутократія /В.Ніконенко/..... 289	Політика і ЗМІ /Н.Хома/..... 296
Плюралізм політичний /М.Требін/..... 289	Політика і мораль /О.Докаш/..... 296
Плюралістична демократія /Н.Хома/289	Політика і релігія /О.Пташник-Сердюк/..... 296
Плюралістичне суспільство /І.Доцяк/ 290	Політика і право /М.Колодій/..... 297
Плюралістичний елітизм /В.Нікулін/290	Політика і управління /І.Колосовська/297
Поведінка електоральна /В.Бунь/..... 290	Політика миру /О.Івасечко/..... 297
Поведінка політична /А.Літовченко/ 290	Політика передової присутності
Повстання /Д.Зубрицька/..... 290	/О.Горбач, В.Піча/..... 298
Повторне голосування (або пере- голосування) /Р.Балабан/..... 290	Політикани /Л.Угрин/..... 298
Повторні вибори /Ю.Скобельський/291	Політиканство /Л.Угрин/..... 298
Подвійне громадянство /О.Бік/..... 291	Політико-адміністративний ресурс /О.Красівський/..... 298
Поділ влад /Б.Кухта/..... 291	Політико-економічні групи (ПЕГ) /В.Кулішов/..... 298
Позаблокова політика /О.Красівський/ 291	Політико-інженерна діяльність /В.Полторак/..... 299
Позаблоковий статус України /О.Красівський/..... 291	Політична активність /М.Школяр/.. 299
Позапарламентська опозиція /В.Савка/292	Політична анархія /О.Докаш/..... 299
Позапарламентський спосіб утво- рення уряду /В.Ніконенко/..... 292	Політична антропологія /М.Козак/ 299
Позачергові вибори /В.Савка/..... 292	Політична апатія /В.Савка/..... 299
Поіменне голосування /Б.Кухта/..... 292	Політична безпека /В.Храмов/..... 299
Покоління прав людини /Н.Хома/..... 292	Політична боротьба /А.Панарін/..... 300
Поле політики /Н.Хома/..... 292	Політична відповідальність /Ю.Сліпецька/..... 300
Позиціонування політичне /В.Полторак/..... 292	Політична відповідальність уряду України (або його окремих членів) /Ю.Сліпецька/..... 300
Поліархія /О.Докаш/..... 292	Політична віктимологія /М.Бучин/ 300
Поліконфесійність /О.Пташник- Сердюк/..... 293	Політична влада /Л.Мандзій/..... 300
Полікультурність /С.Рутар/..... 293	Політична воля /М.Бучин/..... 300
Поліпартизм /В.Ніконенко/..... 293	Політична географія /М.Полищук/... 300
Поліс /Я.Турчин/..... 293	Політична демократія /В.Бортніков/300
Політизація /К.Богомаз, В.Піча/..... 293	Політична «джинса» /Н.Хома/..... 300
Політизація історії /І.Малик/..... 293	Політична дискримінація *..... 300
Політик /Л.Пожаров/..... 293	Політична діяльність /М.Полищук/.. 300
«Політика» /А.Лозинський/..... 294	Політична доктрина /Н.Хома/..... 301
Політика /О.Пожаров/..... 294	Політична думка /Я.Турчин/..... 301
Політика внутрішня /О.Докаш/..... 294	Політична експертиза /Л.Климанська/301
Політика гласності /Д.Зубрицька/... 294	Політична еліта /Я.Турчин/..... 301
Політика зовнішня /В.Піча/..... 294	
Політика ізоляціонізму /В.Піча/..... 294	
Політика легітимацийна /І.Бегей/..... 295	

Показчик термінів та понять

Політична етика / <i>О.Падалка</i> /.....	301	Політична толерантність / <i>В.Савка</i> /	308
Політична історія / <i>І.Доцяк</i> /.....	302	Політична участь *	309
«Політична істота» / <i>І.Доцяк</i> /.....	302	Політична філософія / <i>Л.Кондратик</i> /	309
Політична консолідація / <i>Ю.Шайгородський</i> /.....	302	Політичне насильство / <i>М.Школяр</i> /	309
Політична концепція / <i>Ю.Шведа</i> /.....	302	Політичне знання / <i>А.Зачепа</i> /.....	309
Політична корупція / <i>У.Яцишин</i> /.....	302	Політичне керівництво / <i>А.Комарова</i> /	309
Політична криза / <i>М.Школяр</i> /.....	302	Політичне панування / <i>В.Храмов</i> /.....	309
Політична культура / <i>Л.Нагорна</i> /.....	302	Політичне покоління / <i>І.Танчин</i> /.....	309
Політична мімікрія / <i>М.Бучин</i> /.....	303	Політичне проектування / <i>Л.Климанська</i> /.....	310
Політична модернізація / <i>І.Бегей</i> /.....	303	Політичне рішення / <i>А.Зачепа</i> /.....	310
Політична наука / <i>В.Денисенко</i> /.....	303	Політичне свавілля / <i>М.Бучин</i> /.....	310
Політична наука і освіта в Україні / <i>Л.Климанська</i> /.....	303	Політичне співробітництво / <i>Н.Хома</i> /	310
Політична нація / <i>В.Савка</i> /.....	303	Політичне суспільство / <i>В.Ніконенко</i> /	310
Політична нестабільність / <i>М.Школяр</i> /	303	Політичне функціонування / <i>Л.Алексе- єнко</i> /.....	310
Політична організація / <i>Я.Турчин</i> /.....	304	Політичне улаштування / <i>М.Пірен</i> /	310
Політична партисипація / <i>Н.Хома</i> /.....	304	Політичний аморалізм / <i>Л.Кондратик</i> /	310
Політична партія / <i>Н.Черниш</i> /.....	304	Політичний аналіз / <i>Л.Климанська</i> /	310
Політична пасивність / <i>В.Савка</i> /.....	304	Політичний аналітик / <i>М.Бучин</i> /.....	311
Політична патологія / <i>М.Бучин</i> /.....	304	Політичний бренд / <i>І.Бегей</i> /.....	311
Політична поведінка / <i>В.Северинюк</i> /	304	Політичний в'язень / <i>У.Яцишин</i> /.....	311
Політична праксеологія / <i>В.Денисенко</i> /	305	Політичний досвід / <i>С.Рутар</i> /.....	311
Політична позиція / <i>О.Шурко</i> /.....	305	Політичний експерт / <i>Л.Климанська</i> /	311
Політична практика / <i>В.Савка</i> /.....	305	Політичний застій / <i>Ю.Пачковський</i> /	312
Політична програма / <i>Я.Турчин</i> /.....	305	Політичний імідж / <i>Л.Хорішко</i> /.....	312
Політична психологія / <i>В.Полторах</i> /	306	Політичний капітал влади / <i>І.Танчин</i> /	312
Політична регіоналістика / <i>І.Танчин</i> /	306	Політичний клас / <i>С.Матвієнків</i> /.....	312
Політична реклама / <i>Г.Луцишин</i> /.....	306	Політичний коментатор / <i>М.Бучин</i> /	313
«Політична реформа в Україні – 2004» / <i>В.Піча, І.Танчин</i> /.....	306	Політичний компроміс / <i>М.Пірен, М.Школяр</i> /.....	313
Політична розбіжність / <i>І.Танчин</i> /.....	307	Політичний консенсус / <i>М.Школяр</i> /	313
Політична свідомість / <i>Ю.Вінтюк</i> /.....	307	Політичний конфлікт / <i>М.Пірен, М.Школяр</i> /.....	313
Політична свобода / <i>В.Онищук</i> /.....	307	Політичний лідер / <i>М.Школяр</i> /.....	313
Політична система суспільства / <i>М.Полицук</i> /.....	307	Політичний маргінал / <i>М.Бучин</i> /.....	313
Політична соціалізація *	307	«Політичний менеджмент» / <i>О.Зелена</i> /	314
Політична соціологія / <i>О.Кущенко</i> /.....	307	Політичний піар / <i>Л.Климанська</i> /.....	314
Політична стагнація / <i>М.Обушиний</i> /.....	308	Політичний плюралізм *	314
Політична стратегія та тактика / <i>М.Обушиний</i> /.....	308	Політичний притулок / <i>М.Мищук</i> /.....	314
Політична сфера / <i>Ю.Скобельський</i> /	308	Політичний простір / <i>В.Чигрин, Е.Тугнін</i> /.....	314
Політична теорія / <i>С.Наузмкіна</i> /.....	308	Політичний процес / <i>Н.Васильєва</i> /.....	315
		Політичний режим / <i>Ф.Рудич</i> /.....	315

Політичний ризик /В.Кривошеїн/..... 315	Портрет політичний /Т.Панченко/ .. 321
Політичний ринок /Я.Турчин/..... 315	Посади політичні /В.Малиновський/ 321
Політичний розвиток /Я.Турчин/ 315	Послідовне голосування /І.Доцяк/ .. 322
Політичний символ /С.Наумкіна/ ... 316	Постійна армія /Ю.Тишкун/..... 322
Політичний стереотип /О.Трухан/... 316	Постімперіалізм /В.Кулішов/..... 322
Політичний темперамент /Г.Кільова/ 316	Постіндустріальне суспільство
Політичний тероризм	/В.Кулішов/..... 322
/Ю.Шайгородський/..... 316	Посткапіталізм /В.Кулішов/..... 322
Політичний тиск /Я.Турчин/ 316	Постмодерн /Н.Хома/..... 322
Політичний хеппенінг /Р.Мирський/ 316	Постмодерний світ /А.Сіленко/ 322
Політичні актори /М.Школяр/ 316	Постмодернізм у політичному
Політичні відносини /Є.Тихомирова/ 317	житті /А.Сіленко/..... 322
Політичні групи впливу /І.Доцяк/... 317	Постнаціональна країна /І.Доцяк/... 323
Політичні дебати /У.Яцишин/..... 317	Пострадянський простір /В.Савка/ 323
Політичні засоби /М.Полюшук/ 317	Посттоталітарне суспільство /І.Танчин/323
Політичні інтереси /А.Сіленко/ 317	Потенціал другого удару (стратегічна
Політичні інститути /Н.Хома/ 317	теорія) /В.Піча/..... 323
Політичні конфлікти	Права людини /О.Кресін/..... 323
/Я.Комарницький/..... 317	Правий радикалізм /М.Бучин/ 323
Політичні мережі /Н.Хома/..... 317	«Правий сектор» /О.Панков/..... 323
Політичні орієнтації і установки	Правляча еліта /Я.Турчин/ 324
/О.Красівський/ 317	Правляча партія /Ю.Шведа/ 324
Політичні переконання /В.Кулішов/ 317	Правляча політична еліта
Політичні права /Н.Коваліско/ 317	/О.Сорокопуд/..... 324
Політичні прихильності	Право /О.Кресін/..... 324
/Ю.Шайгородський/..... 318	Право голосування /О.Кресін/..... 324
Політичні сили /О.Дацаківська/..... 318	Правова держава /А.Гарбадин/..... 324
Політичні субкультури /Ю.Тишкун/ 318	Правова політика /В.Бєбик/ 324
Політичні технології /О.Сорба/ 318	Право народів на самовизна-
Політичні традиції /Ю.Пачковський/ 318	чення /О.Кресін/..... 325
Політичні цінності /Н.Коваліско/..... 318	Право на самовисунання /Л.Вдовичин/ 325
Політолог /В.Бунь/..... 318	Правопорядок /О.Кресін/..... 325
Політологія /В.Піча, Н.Хома/ 318	Правосвідомість /О.Кресін/..... 325
Політологія практична /В.Денисенко/ 320	Прагматизм в політиці /Т.Нагорняк/ 325
Поліцентризм /В.Ніконенко/..... 320	«Празька весна» /А.Лозинський/ 325
Поліція /І.Доцяк/..... 320	Праймериз /О.Петров/ 325
Поляризація політичних агентів	Предмет політології /Я.Турчин/..... 326
/У.Яцишин/..... 320	Представник влади /І.Колосовська/ 326
Помаранчева революція /В.Бортніков/ 320	Представницький орган місцевого са-
Попереджувальна держава /Н.Хома/ 320	моврядування /І.Колосовська/..... 326
Попередні вибори /О.Красівський/ 321	Президент /І.Танчин/..... 326
Популізм /Ю.Сурмін, І.Бегей/..... 321	Президент України /І.Танчин/ 326
Порівняльна політологія /Д.Яковлев/ 321	

Показчик термінів та понять

Президентська форма правління /Л.Танчин/.....	326	Простір електоральний /Л.Четверікова/.....	331
Прем'єр-міністр /Л.Танчин/.....	327	Протекторат /С.Базовкін/.....	331
Прем'єр-міністр України /Л.Танчин/.....	327	Протест політичний /Ю.Пачковський/.....	331
Прес-реліз /М.Мищук/.....	327	Протестні акції громадян /В.Піча/.....	331
Прес-служба /К.Алексенцева-Тімченко/.....	327	Протопартія /Ю.Шведа, А.Панарін/.....	332
Преперенції виборців /Ю.Шведа/.....	327	Протосоціальна держава /Н.Хома/.....	332
Прикладна політологія /В.Денисенко/.....	327	Протофашизм /О.Зелена/.....	332
Примус /Л.Скочилія/.....	328	Прудонізм /В.Захожай/.....	332
Примус політичний /Л.Скочилія/.....	328	Пряма демократія /В.Бортніков/.....	332
Принцип суспільної солідарності /Н.Хома/.....	328	Псевдокомунікація /М.Школяр/.....	333
Принцип соціальної справедливості /Н.Гайдук/.....	328	Псевдологія /Л.Доцяк/.....	333
Принципи місцевого самоврядування /Л.Колосовська/.....	328	Психологія політики /Ю.Вінтюк/.....	333
Принципи соціального партнерства /В.Варинський/.....	328	Публіка /М.Школяр/.....	334
Природне право /Л.Мандзій/.....	328	Публічна влада /Л.Алексеєнко/.....	334
Пріоритет прав і свобод людини /О.Кресін/.....	328	Публічна інформація /Н.Хома/.....	334
Прогнозування політичне /Л.Климанська/.....	329	Публічна політика /А.Руденко/.....	334
Провідна партія /Ю.Шведа/.....	329	Публічна сфера /В.Грицанюк/.....	334
Провідні соціологічні центри з досліджень політики /Н.Коваліско/.....	329	Публічне громадське обговорення /В.Грицанюк/.....	334
Прогностика /Л.Климанська/.....	329	Публічний політик /С.Сандрачук/.....	334
«Програма Нанна-Лугара» /Я.Турчин/.....	329	Пульс влади /М.Головатий/.....	334
Програма політична /В.Соболев/.....	329	«Путінізм» /В.Піча/.....	334
Проект політичний /Д.Акімов/.....	330	Путч /Л.Бегей/.....	335
Проект Twinning /Ю.Скобельський/.....	330	Путчизм /Л.Бегей/.....	335
Проектування політичне /Л.Климанська/.....	330	Путчисти /Л.Бегей/.....	335
Проектування політичної реальності /Л.Климанська/.....	330	Пуш-полівські /О.Петров/.....	335
Прозорість державної політики /С.Андрейчук/.....	330	«П'ята колона» /С.Щудло/.....	335
Прокламація /Г.Світа/.....	330		
Пропаганда /В.Полторак/.....	330		
Пропорційна виборча система /В.Бортніков/.....	331		
Проросійський націоналізм /М.Бучин/.....	331		
		Р	
		Рабство /В.Савка/.....	336
		Рада Безпеки ООН /С.Гелей/.....	336
		Рада Європи (РЄ) /Ю.Тишкун/.....	336
		Рада Євроатлантичного партнерства (РЄАП) /В.Климончук, В.Піча/.....	336
		Рада міністрів ЄС /О.Зелена/.....	337
		Радикал /Л.Угрин/.....	337
		Радикалізм політичний /Г.Марченко/.....	337
		Рада національної безпеки і оборони України /М.Поліщук/.....	337
		Радикальна партія /Ю.Шведа/.....	338

Показчик термінів та понять

Радянський Союз /Ю.Тишкун/.....	338	Рекламування політичне /Г.Герасим/	343
Районна державна адміністрація /В.Малиновський/.....	338	Рекрутування /Н.Хома/.....	344
Раса /М.Козак/.....	338	Релігія /О.Пташник-Середюк/.....	344
Расизм /Я.Комарницький/.....	338	Релятивізм політичний /Л.Докаш/.....	344
Расова дискримінація *	339	Рента політична /Г.Луцишин/.....	344
Расова нетерпимість /Т.Тюріна/.....	339	Репарація /М.Головатий/.....	344
Растафаріанство /Ж.Шевченко/.....	339	Репатріант /В.Захожай/.....	344
Ратифікація /Р.Савчинський/.....	339	Репатріація /В.Захожай/.....	344
Реабілітація політична /Н.Гайдук/.....	339	Репресія /Г.Луцишин/.....	344
Реабілітувати /Н.Гайдук/.....	339	Репутація /Г.Луцишин/.....	344
Реакціонер /Ю.Вінтюк/.....	339	Ресоціалізація політична /Г.Луцишин/.....	345
Реакція /Ю.Вінтюк/.....	339	Республіка /С.Бегей/.....	345
Реакція політична /Н.Хома/.....	340	Республіка парламентська /У.Яцишин/.....	345
Реалізм політичний /Л.Хижняк/.....	340	Республіка президентська /У.Яцишин/.....	345
Реальна політика /М.Бухтєєв/.....	340	Республіка напівпрезидентська (зі змішаною формою правління) /У.Яцишин/.....	345
Реваншизм /І.Малик/.....	340	Ресурс адміністративний /Г.Луцишин/.....	345
Ревізіонізм /Л.Хижняк/.....	340	Ресурси виборчої кампанії /О.Петров/.....	346
Ревізіоніст /Л.Хижняк/.....	340	Ресурси політичні /Н.Хома/.....	346
Революційна партія /Ю.Шведа/.....	340	Референдум /В.Полторак/.....	346
Революція /Л.Хижняк/.....	340	Референдум в Україні 1 грудня 1991 р. /А.Митко/.....	347
«Революція оксамитова» /Я.Комарницький/.....	340	Референтна політична група /Н.Коваліско/.....	347
Регент /А.Зачепа/.....	341	Реформа політична /Л.Герасіна/.....	347
Регіон /Т.Панченко/.....	341	Реформізм /О.Рябека/.....	348
Регіоналізм /Ю.Скобельський/.....	341	Реформіст /Л.Угрин/.....	348
Регіоналізація /Ю.Скобельський/.....	341	Реформістська партія /О.Рябека/.....	348
Регіоналістика /О.Макух/.....	341	«Ризик влади» /В.Ніконенко/.....	348
Регіональна політика /О.Макух/.....	341	Ризик політичний /В.Ніконенко/.....	348
Регіональна політика держави /Т.Бєльська/.....	342	Римський клуб /І.Алексєєнко/.....	348
Регіональне врядування /С.Андрейчук/.....	342	Ринкова політична культура /О.Мишковська/.....	348
Регіональні правлячі еліти в Україні /В.Піча/.....	342	Ринок політичний /Д.Акімов, Г.Луцишин/.....	348
Регіональні політичні режими /Л.Веґеи, В.Піча/.....	342	Риторика політична /О.М'ясников/.....	349
Регламент /Ж.Шевченко/.....	343	Ритуал політичний /Л.Угрин/.....	349
Реєміграція /У.Яцишин/.....	343	Рівне виборче право /Н.Хома/.....	349
Резервація /У.Яцишин/.....	343	Рівність політична /Г.Луцишин, О.М'ясников/.....	349
Реінтеграція /Т.Фаласеніди/.....	343	Рівновага сил /В.Храмов/.....	350
Рейдерство політичне /Г.Луцишин/.....	343	Розвідувальні служби /О.Коляса/.....	350
Рейтинг політичний /В.Полторак/.....	343		
Реклама політична /Л.Климанська/.....	343		

Показчик термінів та понять

Роззброєння /В.Піча, І.Черних/.....	350
Роздержавлення /В.Кулішов/.....	350
Розкол політичний /А.Зачена/.....	350
Розпалювання національної (чи релігійної) ворожнечі /О.Демків/..	350
Розподіл влади /Ю.Пачковський/....	350
Розподілу влади концепція /Г.Луцишин, В.Степіко/.....	351
Розрядка політична /Я.Ярош/.....	351
Романтизм політичний /Г.Луцишин/	351
Ротація /Н.Коваліско/.....	352
Русифікація /Л.Уєрін/.....	352
Рух за звільнення жінок /І.Коваліско/..	352
Рух опору /І.Черних/.....	352
Рух скінхедів, розм. скіні /І.Гльницька/..	352
Руси за громадянські права /К.Дудок/	352
Руси за мир /К.Дудок/.....	352
Руси політичні /К.Богомаз/.....	352
Русійні сили глобалізації /Г.Луцишин/	353

С

Сакралізація політична /Н.Хома/.....	354
Саміт /І.Бегей/.....	354
Саміт Україна – ЄС /І.Бегей, В.Піча/	354
Самовизначення /О.Вагіна, Н.Горло/	354
Самовладдя /У.Яцишин/.....	354
Самоврядування /Г.Луцишин/.....	354
Самосвідомість нації /Г.Луцишин/..	355
Самосвідомість політична /О.М'ясников/.....	355
Сандинізм (Сандиністський фронт національного визволення) /В.Вдовичин/..	355
Санкція політична /В.Піча, Н.Хома/..	355
Сателіт /В.Савка/.....	355
Свідомість масова /Т.Тюріна/.....	356
Свідомість політична /Ю.Бродецька, Г.Луцишин/.....	356
Світ політичний /М.Школяр/.....	356
Світова організація торгівлі (СОТ) /В.Кулішов/.....	356
Світова система /О.Демків/.....	357
Світове співтовариство /В.Кулішов/	357

Світовий Конгрес Українців (СКУ) /І.Клочковська/.....	357
Світовий політичний процес /Я.Турчин/.....	357
Світовий порядок /Г.Луцишин/.....	357
Світовий уряд /Г.Луцишин/.....	357
Світові мас-медіа (mass media) /Г.Луцишин/.....	358
Світська країна /А.Зачена/.....	358
Свобода /О.Падалка/.....	358
Свобода віросповідання /В.Савка/.....	358
Свобода інформації /А.Зачена/.....	358
Свобода об'єднань /А.Зачена/.....	358
Свобода політична /Г.Луцишин/.....	358
Свобода слова /В.Полторак, В.Савка/	359
Сегментарні держави /Н.Хома/.....	359
Сегментарні суспільства /В.Савка/.....	359
Сегрегація /Г.Кільова/.....	359
Секретаріат ООН /Я.Комарницький/	360
Сексизм /Г.Кільова/.....	360
Секуляризація /Г.Кільова/.....	360
Сенат /А.Зачена/.....	360
Сепаратизм політичний /О.Рябека/.....	360
Сервільне суспільство /Б.Гурій/.....	360
Середній клас /Н.Коваліско/.....	360
Сецесія /Ж.Шевченко/.....	361
Символіка державна /Н.Хома/.....	364
Символіка політична /Я.Турчин/.....	361
Сила політична /І.Малик/.....	361
Сильна державна влада /Ю.Климник/	361
Синдикалізм /Г.Луцишин/.....	362
Система виборча /О.Вагіна/.....	362
Система державного управління /С.Андрейчук/.....	362
Система колективної безпеки /Г.Луцишин/.....	362
Система міжнародних відносин /С.Рутар/.....	363
Система соціальна /Н.Хома/.....	363
Ситуація політична /О.Демків/.....	363
Сіонізм /Р.Мирський/.....	363
«Сі-бриз» /А.Гірик/.....	363
Скінхеди /В.Савка/.....	364

Покажчик термінів та понять

Слоган виборчої кампанії /Г.Луцишин/ 364	Статистика політична /Г.Луцишин, Л.Хижняк/ 371
Соборність /Н.Уманець/..... 364	Статус /Г.Луцишин/ 372
Соборність України /Н.Уманець/..... 364	Статус політичний /О.Куценко, Г.Луцишин/..... 372
«Солідарність» /Т.Торіна/ 364	Статус-кво /О.Демків/ 372
Соціал-демократія /В.Савка/..... 365	Статут ООН /В.Проскура/ 372
Соціалізація політична /О.Демків/..... 365	Стереотип політичний /Ю.Вінтюк/ 372
Соціалізм /Л.Угрин/..... 365	Стиль у політиці /Ю.Вінтюк/ 372
Соціаліст /Л.Угрин/ 365	Страйки /Г.Герасим/..... 372
Соціалістичний табір /В.Савка/..... 365	Стратегія і тактика політична /С.Науmkіна/ 372
Соціальна безпека /Н.Уманець/..... 366	Стратегічна зброя /А.Зачена/..... 372
Соціологічні дослідження в полі- тиці /Н.Коваліско, Г.Луцишин/..... 366	Стратегічне партнерство /К.Зарембо, Ю.Скобельський/..... 373
Соціологія державного управ- ління /О.Азарков, С.Андрейчук/..... 366	Стратегія непрямих дій /В.Шедяков, Ю.Вінтюк/..... 373
Соціологія політики /Г.Луцишин, В.Полторак/ 366	Стратегія виборчої кампанії /Г.Луцишин/ 373
Спецнократія /В.Козут/..... 367	Стратифікація політична /О.Куценко, Г.Луцишин/..... 373
Спеціалізовані установи ООН /В.Гулай/..... 367	Стримування /С.Орлов/..... 374
Співдружність Британська /В.Гулай/ 367	Структура політичної науки (знання) /Я.Турчин/ 374
Співдружність незалежних держав (СНД) /О.Босак/..... 367	Суб'єкт владних повноважень /О.Вагіна/..... 374
Спікер /І.Бегей/ 367	Суб'єкт політики /М.Школяр/ 374
«Спільнота демократії» /О.Сметаніна/ 367	Суб'єкт федерації /Р.Савчинський/ 375
Спін-майстер /Г.Луцишин/..... 368	Суб'єкти світової політики /Г.Луцишин/ 375
«Спіраль мовчання» /С.Науmkіна/ .. 368	Субкультура політична /М.Малачівська/..... 375
Спіч /Г.Луцишин/..... 368	Субкультура політики /Г.Луцишин/ 375
Спічрайтер /Н.Хома/ 368	Суверенітет /Н.Горло/ 375
Споживацтво (консюмеризм) /С.Щудло/..... 368	Суверенітет України /Н.Горло/..... 375
Спостереження метод у політиці /Г.Луцишин/ 368	Судова влада /Н.Хома/ 375
Спостерігачі на виборах /С.Ставкова/ 369	Суспільна влада /С.Орлов/..... 375
Справедлива війна /А.Зачена/ 369	Суспільна політика /С.Орлов/ 375
Справедливе суспільство /І.Городняк/ 369	Суспільний договір /І.Малик/..... 375
Стабільна і нестабільна демо- кратія /Н.Хома/..... 369	Суспільний прогрес /О.Зайцев, Д.Зубрицька/ 376
Стабільність політична /Я.Комарницький/..... 369	Суспільство /В.Савка/..... 376
Стагнація політична /Г.Зеленько/..... 370	
Сталій розвиток /О.Шерман/ 370	
Сталінізм /Л.Угрин/..... 371	
Сталініст /Л.Угрин/ 371	

Покажчик термінів та понять

Суспільство ризику /Г.Луцишин/	376
Суфражизм /О.Сорокопуд/	376
Схвальне голосування /О.Івасечко/ 376	
«Східне партнерство» /В.Піча/	376
Сцена політична /Л.Климанська/	377

Т

Тасмне голосування /А.Гарбадин/ ..	378
Телефонне опитування /Г.Луцишин/	378
Текст політичний /М.Школяр/	378
Теократія /І.Бегей/	378
Теократична держава /О.Рябека/	378
Теорії електоральної поведінки /В.Бунь/	378
Теорія «комп'ютерної демократії» /Н.Хома/	379
Теорія еліт /О.Демків/	379
Теорія «залежності» (теорія «залежного розвитку») /Г.Шипунов/	379
Теорія міжнародних відносин /І.Ковальчук/	380
Теорія плебісцитарної демократії /І.Ковальчук/	380
Теорія плюралістичної демократії /В.Бортніков/	380
Теорія політична /І.Ковальчук/	380
Теорія політичних систем /І.Малик/	381
Теорія суспільного договору /В.Бунь/	381
Теорія соціального управління /В.Козут/	381
Територіальна громада /М.Поліщук/	381
Територіальна недоторканість країни /М.Поліщук/	381
Територіальний патріотизм /О.Скрипник/	381
Територія /О.Скрипник/	381
Терор /Г.Зеленько/	382
Тероризм /Я.Комарницький/	382
Терористичні атаки 11 вересня 2001 р. /Я.Комарницький, В.Піча/	383
Терористичний акт /М.Требін/	383
Тетчеризм /О.Ярош/	384

Технократія /В.Кулішов, О.Падалка/	385
Технолог політичний /М.Школяр/ ..	385
Технологізація політичної діяль- ності /Г.Луцишин/	385
Технологія виборча /В.Полторак/ ..	385
Технологія політична /В.Полторак/	386
Технологія «від дверей до дверей» /Г.Луцишин/	386
Технологія політичного лідер- ства /Г.Луцишин/	386
Тимократія /У.Яцишин/	386
Типологія політичних партій /Ю.Шведа/	387
Тиранія /І.Криницька/	387
Тіньовий кабінет /С.Андрейчук/	387
Тітоїзм /Ю.Тишкун/	387
«Тітушки» /В.Гулай/	388
Ток-шоу /Г.Шипунов/	388
Толерантність політична /О.Петров/	388
Тоталітаризм /О.Пожаров/	389
Тоталітарний політичний режим /В.Гулай/	389
Традиційний авторитет *	390
Традиції політичні /А.Гринчук/	390
Традиціоналізм /Ю.Тишкун/	390
Трайбалізм /Ю.Вінтюк/	390
Транзит (перехід) /Г.Шипунов/	390
Транзитні суспільства /Г.Шипунов/	391
Транзитологія /Г.Шипунов/	391
Транснаціональна злочинність /В.Бліхар/	392
Транснаціональна компанія (корпорація) /В.Кулішов/	392
Транснаціональне громадянське суспільство /В.Піча, О.Скрипник/	392
Тренд /Л.Угрин/	392
Тренд політичний /Г.Луцишин/	393
«Третій світ» /В.Піча, О.Скрипник/	393
«Третій сектор» /В.Козут/	394
Тріада влади /Я.Турчин/	394
Трон /У.Яцишин/	394
Троцькізм /І.Малик, В.Піча/	394
Трудова держава /Н.Хома/	394

Трудова міграція /*О.Скрипник*/ 394
«Тушки» у ВРУ /*В.Піча, У.Яцишин*/394

У

Угода про асоціацію між Україною і ЄС /*М.Полищук*/ 395
Угрупування в політиці /*А.Панарін*/395
Узурпація /*Л.Угрин*/ 395
Узурпатор /*Л.Угрин*/ 395
Указ /*І.Осадчук*/ 395
Україна /*В.Піча, О.Скрипник*/ 395
«Україна без Кучми!» /*А.Комарова*/396
«Україна без холопів» /*В.Піча*/ 396
«Україна без Януковича» /*А.Лозинський*/ 396
«Україно, вставай!» /*О.Зайцев*/ 396
Україна – НАТО /*В.Климончук*/ 397
Українізація /*О.Красівський*/ 397
Українознавство /*І.Малик*/ 397
Українофобія /*Ю.Скобельський*/ 397
Українська академія політичних наук (УАПН) /*М.Михальченко*/ 397
Українська асоціація паблік рілейшнз (УАПР) /*Н.Хома*/ 398
Українська асоціація політологів (УАП) /*О.Бабкіна*/ 398
Українська Гельсінська група /*А.Зачена*/ 398
Українська Гельсінська спілка з прав людини /*А.Зачена*/ 398
Українська Головна Визвольна Рада (УГВР) /*О.Красівський*/ 398
Українська діаспора /*І.Ключковська*/398
Українська мрія /*М.Михальченко*/... 399
Українська національна ідея /*А.Романюк, Г.Світа*/ 399
Українська національна самосвідомість /*Ю.Тишкун*/ 399
Українська політична еліта /*Ю.Тишкун*/ 400
Українська політична нація /*М.Михальченко*/ 400

Українська політологія /*В.Піча, Н.Хома*/ 401
«Український вибір» /*В.Піча*/ 401
«Український дім» /*С.Була*/ 402
Український інтегральний націоналізм /*Ю.Зайцев*/ 402
Українські миротворці /*Л.Скоцилас*/ 403
Український політикум /*У.Яцишин*/403
«Українци» /*О.Майборода, Л.Четверікова*/ 403
Ультиматум /*Л.Харченко*/ 403
Ультра /*Н.Хома*/ 404
Ультранационалізм /*О.Красівський, Ю.Тишкун*/ 404
Ультрареволюціонер /*О.Красівський*/404
УНА-УНСО /*О.Красівський*/ 404
Унітаризм /*Ю.Тишкун*/ 405
Унітаризм в Україні /*І.Колосовська, О.Красівський*/ 405
Унітарна демократія /*В.Бортніков, Н.Хома*/ 405
Унітарна країна /*І.Ковальчук*/ 406
Унія /*О.Пташник-Середюк*/ 406
УПА /*А.Митко*/ 406
Уповноважений Верховної Ради України з прав людини /*М.Мищук*/ 406
Уподобання політичні /*І.Алексєєнко*/... 406
Управління політичне /*Ю.Сурмін*/ .. 407
«Ура патріотизм» /*Ю.Тишкун*/ 407
Уряд /*В.Малиновський*/ 407
Урядова криза /*Я.Турчин*/ 408
Успіх політичний /*Ю.Тишкун, М.Школяр*/ 408
Установка політична /*М.Школяр*/ ... 408
Утилітаризм /*В.Денисенко*/ 409
Утопізм /*Ю.Тишкун*/ 409
Утопізм в політиці /*О.Шурко*/ 410
Утопіст /*С.Була*/ 410
Уявлення політичне /*М.Школяр*/ 410
Участь політична /*В.Бортніков*/ 410

Покажчик термінів та понять

Ф	
Фактор політичний /Т.Панченко/.....	412
Фальсифікатор /Л.Угрин/.....	412
Фальсифікаціонізм /Ю.Тишкун/.....	412
Фальсифікація /Ю.Тишкун/.....	412
Фальш-імідж /Н.Хома/.....	412
Фанатизм /О.Простова/.....	412
Фандрайзинг політичний /Ю.Тишкун/.....	412
Фаталізм /Л.Угрин/.....	413
Фаталіст /Л.Угрин/.....	413
Фашизм /Ф.Рудич/.....	413
Феодалізм /Ю.Тишкун/.....	413
Федералізм /Ю.Тишкун/.....	414
Федераліст /Л.Угрин/.....	414
Федеральний /Л.Угрин/.....	414
Федерація /Л.Угрин/.....	414
Фемінізація політики /Л.Клос/.....	414
Фемінізм /Н.Гайдук, Л.Клос/.....	414
Філософія політики /М.Михальченко/.....	414
Філософія політична /М.Михальченко/.....	415
Форма державного устрою /Н.Хома/.....	415
Форма державного правління /Л.Колосовська/.....	415
Формування громадської думки /В.Полторак/.....	415
Форум /Г.Кільова/.....	415
Фрагментарна політична культура /Г.Кільова/.....	415
Фракціонізм /Ю.Тишкун/.....	415
Фракція /Ю.Тишкун/.....	416
Фронда /О.Рябека/.....	416
Фронт політичний /І.Осадчук/.....	416
Фрустрація політична /О.Падалка/.....	416
Функції партії /Ю.Шведа/.....	417
Функції політичні /Ю.Шведа/.....	417
Функціонер /А.Панарін/.....	417
Функціонування політичне /Н.Хома/.....	417
Футурологія /В.Горбатенко/.....	417
Фюрер /Н.Хома/.....	417
Х	
Халіфат /Н.Хома/.....	418
Харизма /М.Школяр/.....	418
Ц	
Харизматична влада /М.Школяр/.....	418
Харизматичний лідер /М.Школяр/.....	418
Хартія /І.Черних/.....	418
«Хартія про особливе партнер- ство» /О.Горбач/.....	419
«Хізбут-Тахрір» /В.Піча, Т.Плазова/.....	419
«Холодна війна» /М.Михальченко/.....	419
Холокост /Р.Мирський/.....	420
Християнство /О.Пташник-Серedyк/.....	421
Християнська демократія /О.Пташник-Серedyк/.....	421
Християнські політичні партії /О.Пташник-Серedyк/.....	421
Християнський соціалізм /О.Пташник-Серedyк/.....	421
Хронологія /О.Зайцев/.....	422
Хронополітика /В.Денисенко, Н.Хома/.....	422
Хунта /В.Піча/.....	422
Хурал /В.Піча/.....	422
Ц	
Цезаризм /Н.Хома/.....	423
Ценз /І.Бегей/.....	423
Цензор /Н.Хома/.....	423
Цензура /Н.Хома/.....	423
Центр і периферія /С.Щудло/.....	423
Централізм /В.Піча, Г.Світа/.....	423
Центральні органи виконавчої влади /В.Малиновський/.....	424
Центральні органи виконавчої влади зі спеціальним статусом /В.Малиновський/.....	424
Центризм /Л.Угрин/.....	424
Центризм політичний /Л.Угрин/.....	424
Центрист /Л.Угрин/.....	424
Церква /О.Пташник-Серedyк/.....	424
Цивілізатор /Л.Угрин/.....	424
Цивілізація /М.Михайльченко/.....	425
Цивілізація політична /Ю.Тишкун/.....	425
Цивілізаційний поступ /Ю.Тишкун/.....	425
Цивілізована опозиція /Ю.Тишкун/.....	425
Циркуляція еліт /О.Докаш/.....	425
Цінності політичні /А.Ручка/.....	425

Ч	
Чартизм / <i>О. Сорба</i> / 427	
Час політичний / <i>Ю. Тишкун</i> / 427	
«Четверта влада» / <i>Н. Хома</i> / 428	
«Четвертий світ» / <i>В. Піча</i> / 428	
«Чорні мусульмани» / <i>В. Піча, Т. Плазова</i> / 428	
Чиказька школа політичної науки / <i>В. Денисенко</i> / 428	
«Чикано» / <i>Н. Хома</i> / 429	
Чоловіча громадська організація / <i>О. Ярош</i> / 429	
Чутки політичні / <i>Л. Орбан-Лембрик, В. Полторак</i> / 430	
Ш	
Шантаж політичний / <i>У. Яцишин</i> / 431	
Шантажист / <i>У. Яцишин</i> / 431	
Шанхайська організація співробітництва (ШОС) / <i>І. Бегей</i> / 431	
Шаріат / <i>О. Кресін</i> / 431	
Шейх / <i>Т. Фаласеніді</i> / 431	
Шенгенська зона / <i>О. Зелена</i> / 431	
Шенгенська угода / <i>Н. Хома</i> / 432	
Шийзм / <i>О. Тишкун</i> / 432	
«Шістдесятництво» / <i>Ю. Скобельський</i> / 433	
Шкали політичного відчуження / <i>Н. Єремєєва</i> / 433	
«Школа Моргентгау» / <i>В. Піча</i> / 433	
Шляхта / <i>О. Коляса</i> / 434	
Шовінізм / <i>В. Піча, Л. Угрин</i> / 434	
Шовініст / <i>Л. Угрин</i> / 434	
Шпигунство / <i>А. Зачепа</i> / 434	
Штаб / <i>А. Зачепа</i> / 434	
Штаб / <i>Н. Хома</i> / 434	
	Штрейкбрехер / <i>Н. Хома</i> / 434
Ю	
	Юдофоб / <i>Р. Мирський</i> / 435
	Юдофобія / <i>Р. Мирський</i> / 435
	ЮНЕСКО / <i>В. Денисенко</i> / 435
	ЮНЕСКО і Україна / <i>В. Піча, Я. Турчин</i> / 435
	Юніонізм / <i>Ю. Тишкун</i> / 436
	Юридизація / <i>Н. Хома</i> / 436
	Юридичний / <i>Н. Хома</i> / 436
	Юрисдикція // <i>Н. Хома</i> 436
	Юриспруденція / <i>Н. Хома</i> / 436
	Юрократія / <i>Н. Хома</i> / 437
	Юстиція / <i>Н. Хома</i> / 437
Я	
	Явище політичне / <i>М. Поліщук</i> / 438
	Ядерна безпека України / <i>В. Піча, О. Коляса</i> / 438
	Ядерна війна / <i>А. Зачепа</i> / 438
	Ядерна зброя / <i>А. Панібудьласка, Р. Пасічний</i> / 438
	Ядерна політика / <i>В. Піча, М. Поліщук</i> / 438
	Ядерне роззброєння / <i>Н. Хома</i> / 439
	Ядерне роззброєння України / <i>В. Піча</i> / 439
	Ядерне розповсюдження / <i>Н. Хома</i> / 439
	Ядерне стримування / <i>Н. Хома</i> / 439
	«Ядерний клуб» / <i>А. Зачепа</i> / 439
	Ядерні країни / <i>М. Головатий</i> / 439
	Ядерний паритет / <i>В. Піча</i> / 439
	Ялтинська європейська стратегія (YES) / <i>Н. Хома</i> / 439
	Янки / <i>Ю. Скобельський</i> / 440
	Японізація / <i>В. Кулішов</i> / 440
	«Яструби» / <i>В. Кулішов</i> / 440

Іменний покажчик

-А-

Абдул-Гамід II – 276
Абі ібн Абу Таліб – 432
Агафонов М. – 251
Азаров М. – 124, 282, 285
Азіківе Н. – 274
Аквінський Ф. – 269
Аккоф Р. – 229
Алексеєнко І. – 319
Алмонд Г. – 69, 269, 287, 302, 392
Альтюсер Л. – 140
Амендоліні Дж. – 389
Андрієвський Д. – 402
Антонюк О. – 401
Арафат Я. – 274
Арел Д. – 320
Арендт Х. – 269, 371, 389
Арістотель – 54, 11, 183, 262, 269,
294, 302, 387
Армстронг Дж. – 149
Ардт – 275
Арон А. – 78, 147, 253, 269
Асад Б. – 432
Асад Х. – 432
Аттвут – 427
Афлак М. – 25

-Б-

Бабкін В. – 270, 319, 401
Бабкіна О. – 270, 401
Багрянний І. – 381
Базовкін Є. – 401
Байлі К. – 269
Бакунін М. 28
Бандера С. – 59, 271, 399, 401
Барб'єріФ. – 123
Барреса М. – 149
Бахофен Й. – 72
Бebик В. – 270, 401

Безземельний І. – 173
Бентам І. – 409
Бек У. – 230, 376
Беккер Д. – 322
Бекон Ф. – 6
Белл Д. – 78, 147, 169, 269
Бентлі А. – 269
Берг А. – 46
Бердник О. – 398
Берельсон В. – 76, 290
Бернгейм Дж. – 81
Бернхем У. – 269
Бжезінський З. – 269
Біренбойм Н. – 363
Бітнер Дж. – 208
Блад П. – 36
Блауберг І. – 229
Блер Т. – 191
Богатирьова Р. – 337
Боден Ж. – 6, 269, 271, 284
Бодрунов С. – 210
Бодуен Ж. – 34
Бокаччо Дж. – 72
Бокль Г. – 58
Болівар С. – 273
Болл Дж. – 433
Боплан Г. – 291
Бочковський О. – 399
Бразаускас А. – 323
Брайс Дж. – 83
Браун М. – 120
Брубейкер Р. – 398
Брюховецький В. – 70
Будда – 72
Булл Х. – 62
Булліт П. – 321
Бурдье П. – 292, 367
Бутрос Бутрос Галі – 360
Бухарін Н. – 394

-В-

Валенса Л. – 418, 365
 Валлерстайн І. – 257, 357, 423
 Вальдхайм К. – 360
 Ванер К. – 398
 Варзар І. – 319
 Василенко С. – 319
 Вассиян Ю. – 402
 Вашингтон Дж. – 326
 Вебер М. – 15, 36, 51, 83, 191, 230,
 269, 284, 290, 308, 309, 418, 366,
 374, 380, 390
 Веблен Т. – 385
 Вейцман Х. – 363
 Вельзель К. – 308
 Верба С. – 69, 269, 287, 392
 Вербицький М. – 97
 Видрін Д. – 401
 Винниченко В. – 399, 401
 Вінгаровський М. – 433
 Вітерспун Дж. – 18
 Вільсон В. – 192, 354
 Вінсент де Гурне – 36
 Володимир Великий – 97
 Вольтер – 155, 289
 Вуд С. – 236
 Вундт В. – 240

-Г-

Гавел В. – 418
 Гаврилишин Б. – 70
 Гаєвський Б. – 270
 Гаск Ф. – 155, 193, 254, 258, 389
 Гайдук В. – 337
 Ганді М. – 55, 253, 414, 418
 Гантінгтон Е. – 58, 433
 Гамаль Абдель Насер – 266, 274
 Гарібальді Дж. – 56
 Гарт Б. – 373
 Гегель Г. – В. Ф. – 36, 46, 69, 117, 275
 Гелбрейт Дж. – 78, 254

Гелей С. – 270, 401
 Геллан Дж. – 43
 Гелнер Е. – 249
 Гель І. – 102
 Гельдерлін – 275
 Гельман В. – 391
 Геракліт – 389
 Герес – 275
 Герцль Т. – 363
 Гіденс Е. – 376
 Гізо Ф. – 425
 Гіриман А. – 63
 Гітлер А. – 60, 209, 240, 241, 244,
 389, 413, 417, 418,
 Гійяра А. – 82
 Гінзбург А. – 102
 Глузман С. – 70
 Гобіно Ж. – 338
 Гобс Т. – 6, 107, 117, 269, 284, 295
 Года Х. – 76
 Годвін У. – 19
 Голдторп Дж. – 360
 Голембіовський Б. – 57
 Головатий М. – 270, 319, 401
 Голль Ш. – 270
 Гон М. – 277
 Гогадзе г. – 396
 Горбатенко В. – 270, 319
 Горбачов М. – 60, 67, 294, 418, 420
 Горбулін В. – 70, 337
 Горинь Б. – 102
 Горська А. – 433
 Госснел Х. – 428
 Готліб Г. – 120
 Гоулднер А. – 36
 Грамші А. – 241, 254
 Грант У. – 197
 Григоренко П. – 102
 Грушевський М. – 269, 277, 399, 401
 Гузар Л. – 70
 Гумільов М. – 122, 283

Іменний покажчик

Гур Т. – 120
Гурін – 433
Гусак Г. – 348

-Г-

Галаган Г. – 277

-Д-

Дайдмонд Л. – 172
Данієл Ю. – 100
Данілевський Н. – 277
Данте Аліг'єрі – 72
Дарвін Ч. – 155
Дарендорф Р. – 184, 322
Даунс Дж. – 229
Декарт Р. – 155
Дал Р. – 254
Даль Р. – 269, 292
Демокріт – 269
Денисенко В. – 270, 319, 401
Дестюд де Трасі А. – 141
Джамал ад-Дин ал-Афгані – 276
Джебб Г. – 360
Джеррі Е. – 100
Джеферсон Т. – 78, 272
Джилас М. – 388
Джозеф К. – 385
Дзюба І. – 70, 99, 102, 433
Димитров Г. – 237
Дністряньський С. – 269, 399
Додд С. – 87
Догнан А. – 47
Дойл М. – 84
Дойч К. – 84, 269
Донцов Д. – 269, 333, 399, 401, 402
Драгоманов М. – 269
Драч І. – 433
Дубчек О. – 325
Дучна Р. – 288
Дюбуа В. – 274
Дюверже М. – 41, 109, 269, 287, 387

Дюгі Л. – 269
Дюранті У. – 371
Дюркгейм Е. – 169
О'Донелл - 80

-Е-

Ейзенхауер Д. - 50
Ейнштейн А. – 272
Ейснер К. – 418
Елізе Р. – 58
Еліях Мухамед – 428
Енгельс Ф. – 168, 208, 425, 389
Еринбург І. – 45
Еріксон Е. – 321
Ешер Д. – 254

-Є-

Єжов М. – 90
Євремів О. – 282
Єльцин Б. – 438

-Ж-

Женнер А. – 250
Жердинський В. – 251
Жоліо-КюріФ. – 272
Журавський В. – 270

-З-

Закі аль-Арсузі – 25
Заливаха О. – 433
Звягільський Ю. – 251
Зигфрід А. – 300
Зодерквіст А. – 257

-І-

Ільїн І. – 271
Інглхарт Р. – 308
Істон Д. – 269

-Й-

Йост Ч. – 433

-К-

Каган Р. – 179
 Каганович Л. – 65
 Кадафі М. – 274
 Каллаген Дж. – 384
 Кан Г. – 253
 Кан Р. – 290
 Кант І. – 12, 232, 358
 Канелярук Б. – 277
 Кампанелла Т. – 288, 389
 Караджич В. – 277
 Кара-Мурза С. – 290
 Караффа-Корбут С. – 433
 Кардель Е. – 388
 Кардіні Е. – 150
 Кардозо Ф. – 379
 Карлей Т. – 210
 Кармазіна М. – 319
 Карпачова Н. – 406
 Каррільо С. – 123
 Картунов О. – 319
 Кастельс М. – 308
 Кастільо А. – 429
 Кастро Ф. – 208, 389, 418
 Квасневський О. – 70, 120
 Квіт С. – 237
 Кейнес Д. – 254
 Кекконен У. – 19
 Кембел – 433
 Кемпбел А. – 290
 Кеніата Дж. – 274
 Кеннан Дж. – 433
 Кеннеді Дж. – 418
 Кермон Ж.-Л. – 361
 Кирил (о. Кирил) – 47
 Кирилюк К. – 319, 401
 Кирилюк Ф. – 270
 Кінг М.-Л. – 253, 418
 Кіндратець О. – 319
 Кіндратюк О. – 270
 Кім Ір Сен – 418

Кірхаймер О. – 387
 Кітінг М. – 12
 Клаузевіц К. – 47, 253, 295
 Климент VIII – 330
 Кличко В. – 124, 237
 Клінтон В. – 438
 Клісфен – 270
 Ключев А. – 282, 337
 Ковальов А. – 296
 Колодій А. – 401
 Кондорсе Ж. – 278
 Коновалець Є. – 271
 Конт О. – 18
 Конфуцій – 269
 Корнхауз В. – 208
 Корш К. – 254
 Косімор С. – 64
 Костенко Л. – 59, 99, 243, 433
 Костомаров М. – 269
 Коуен С. – 58
 Коулмен Дж. – 392
 Кофі Аннан – 360
 Коцюбинський Ю. – 99
 Кочубей Л. – 319
 Кравчук Л. – 174, 326, 438
 Краух Г. – 379
 Кремень В. – 270, 319
 Кресіна І. – 270, 319, 401
 Круглашов А. – 319, 277
 Крюгер Е. – 344
 Крючков Г. – 243
 Куденхове-Калергі Р. – 276
 Кук В. – 59
 Кун Т. – 278
 Курас І. – 401
 Кучма Л. – 97, 188, 298, 326, 438, 395,
 403
 Кушнір В. – 433

-Л-

Лазаренко П. – 111, 251

Іменний покажчик

Лазарсфельд П. – 269, 290
Ларуша Л. – 16
Ласло Е. – 34, 61, 168
Лассуел Г. – 18, 269, 308, 321, 428, 429
Лебединець А. – 37
Лебон Г. – 240, 271
Лев XIII – 421
Лейк Д. – 120
Лейтін Д. – 120
Лейхарт А. – 171
Лемкін Р. – 58
Ленін В. – 33, 101, 191-192, 208, 282, 389, 404, 418
Ленкавський С. – 402
Липинський В. – 269, 401
Литвин В. – 319
Ліндбл Т. – 292
Ліндблом Ч. – 147
Лінебл Ч. – 310
Ліппман У. – 269, 278, 316
Лінсет С. – 15, 84, 107, 155, 307, 369, 392
Ловет – 427
Лозинський В. – 251
Локк Дж. – 69, 78, 107, 269, 291, 350, 388
Лукач Г. – 254
Лукашенко О. – 266
Лук'яненко Л. – 102, 398
Луман Н. – 376
Лутковська В. – 406
Луценко Ю. – 124, 237
Любе Г. – 120
Любченко П. – 99
Лютер М. – 200, 269

-М-

Мадсек К. – 31
МақДермотт Г. – 407
МақДіл – 433

Македонський А. – 302
Макиавеллі Н. – 54, 117, 183, 195, 203, 204, 269
Макіндер Г. Дж. – 58
Маклуен М. – 62
Максимович М. – 277
Макфі У. – 76
Малік – 433
Мальтус Т. – 82
Мангейм К. – 150
Маринович М. – 70, 102, 398
Марітен Ж. – 72
Маслоу А. – 31
Маркс К. – 28, 45, 54, 69, 72, 101, 168, 208, 258, 308, 309, 389
Мао Цзедун – 204, 208, 382, 389, 418
Марчук Є. – 337
Маршал А. – 290
Маршал Т. – 323
Медведчук В. – 401
Медісон Дж. – 416
Медоуз Д. – 61
Мейн К. – 361
Мельник А. – 271
Менчер К. – 290
Меркель А. – 233, 414
Мертон Р. – 36
Мерріам Ч. – 308, 428
Месарович М. – 61
Мечніков І. – 58
Мешико О. – 398
Мирський Е. – 229
Михальченко М. – 270, 319, 401
Мізес Л. – 192
Міллер – 433
Мілліс Р. – 269
Мілюков П. – 394
Міль Дж. – 409
Мірабо В. – 426
Міхельс Р. – 135, 254, 269, 312, 344, 379

Міхновський М. – 99, 269, 401
 Міцкевич А. – 277
 Мішель Р. – 36
 Молотов В. – 64
 Моне Ж. – 276
 Монро Дж – 107, 231
 Монтеск'є Ш. – Л. – 58, 107, 155, 269,
 291, 300, 350, 351
 Мор Т. – 288, 389
 Морган Л. – 425
 Моргентау Г. – 269, 233
 Морено Дж. – 194
 Морріс Д. – 418
 Моррас Ш. – 149
 Мороз В. – 102
 Морозов Е. – 229
 Моска Г. – 254, 269, 312, 344, 379
 Московічі С. – 240
 Мотарбінський Т. – 305
 Мотиль О. – 150
 Муньє Е. – 361
 Мур С. – 409
 Муссоліні Б. – 209, 240, 241, 389, 413,
 418
 Мухамад – 276. 432
 Мухамед Абдо – 276
 Мухамад-Шах Ага Хан III – 432

-Н-

Нагорна Л. – 270, 319
 Наумкіна С. – 319, 401
 Нейсбіт Дж. – 393
 Ніцше Ф. – 389, 413
 Нкрума К. – 274
 Новаліс – 275
 Ноель-Нойман Е. – 87, 368
 Нольте Е. – 332

-О-

Обама Б. – 418, 428
 Обушній М. – 319, 401

О'Брімен – 427
 О'Доннел Г. – 312
 О'Коннор – 427
 Олсон Г. – 254
 Ольжич О. – 271
 Омас К. – 230
 Орвел Дж. – 264
 Орлик П. – 202
 Ортега Д. – 356
 Ортега-і-Гасет Х. – 240
 Остроградський М. – 261
 Осьмак К. – 398

-П-

Пай Л. – 269
 Пан Гі Мун – 360
 Паніна Н. – 408
 Парето В. – 254, 269, 308, 425, 379
 Паркс Р. – 144
 Парсонс Т. – 52, 230
 Пасвальський Л. – 372
 Патнем Р. – 308
 Пахарев А. – 319
 Печчеї А. – 61
 Піку де Мірадола – 72
 Піночет А. – 382
 Пінчук В. – 440
 Платон – 117, 183, 262, 269, 294, 389
 Повалій Т. – 282
 Погодін М. – 277
 Полібій – 262, 271
 Пол Пот – 389
 Полторак В. – 401
 Помтіду – 19
 Попович М. – 70
 Поппер К. – 45, 155, 269, 389, 412
 Порошенко П. – 337
 Постишев П. – 64
 Пребіш Р. – 379
 Примуш М. – 319
 Прокопович Ф. – 107

Іменний покажчик

Прудон П. – 332
Путін В. – 122, 293, 420

-Р-

Райс Е. – 292
Ралл Б. – 272
Рацель Ф. – 58
Ребет л. – 271
Рейган Р. – 420
Ренан Е. – 58, 248
Рігельман М. – 277
Рідлі – 433
Рісмен Д. – 209, 269
Ріттер К. – 58
Річардсон Л. – 229
Розумний М. – 319
Розумовський К. – 174
Ростоу У. – 147, 433
Руденко М. – 398
Рудич Ф. – 270, 319, 401
Рудницький В. – 399, 401
Рудольф Дж. – 120
Рузвельт Ф. – 43, 231
Руссо Ж.-Ж. – 107, 117, 139, 231, 237, 269, 389

-С-

Садовський В. – 229
Сандино А. – 355
Салах аль-Дін ал Бітар – 25
Сарторі Дж. – 41, 165, 269
Сахаров А. – 102
Сверстюк С. – 70, 99, 433
Світличний І. – 99, 433
Севрук Г. – 433
Селіванов В. – 319
Семикіна Л. – 433
Сенгор Л. – 250
Сен-Сімон А. – 288, 308
Синявський А. – 102
Симоненко В. – 99, 433

Сіленко А. – 270, 319
Склер Р. – 322
Скотт Г. – 385
Скрипник М. – 99
Скуратівський В. – 70
Сліпецька Ю. – 208
Сміт Е. – 150
Смоляннюк В. – 319
Снайдер Л. – 120
Сніцарчук О. – 388
Сноуден Е. – 68
Сові А. – 394
Содель В. – 388
Сократ – 269
Солженіцин О. – 74
Сорель Ж. – 19, 144
Спайкмен Н. – 58
Стацак З. – 120
Сталін Й. – 45, 50, 64, 74, 99, 208, 240, 371, 387, 389, 413, 418, 419, 433
Старосольський В. – 399
Стефенс – 427
Стецько Я. – 399, 401, 402
Страут Дж. – 292
Строката Н. – 398
Сутор Б. – 301
Сціборський М. – 399, 401, 402

-Т-

Табачник Д. – 243
Табеті П. – 389
Такер Р. – 269
Таллок Г. – 344
Тарасенко Т. – 319
Тард Г. – 240, 271
Телецун С. – 319
Теліга О. – 271
Тетчер М. – 384, 384, 414
Тигіпко С. – 282
Тимошенко Ю. – 100, 145, 165, 237
Тихомирова Є. – 277

Тичина П. – 97
 Тіго Й. – 387, 388
 Тіллі Ч. – 139
 Тітушко В. – 388
 Ткач О. – 319
 Ткаченко В. – 319
 Томашевський С. – 401
 Томсон – 433
 Тоф М. – 120
 Тофлер О. – 154, 367
 Трельч Е. – 418
 Троцький Л. – 286, 394, 404
 Троян С. – 277
 Трумен Г. – 374
 Трумен П. – 419
 Трюгве Хальдван Лі – 360
 Тулиця О. – 319
 Турчин Я. – 270, 319
 Турчинов О. – 397
 Тюрго А. – 58
 Тягнибок О. – 237

-У-

Уайт Л. – 428
 Уоллес Г. – 312
 Усама Бен Ладен – 260, 383
 У Тан – 360

-Ф-

Філмер Л. – 284
 Філмер Р. – 6
 Фірін Д. – 120
 Фірташ Д. – 298
 Фіхте – 275
 Флехтрейм О. – 417
 Франке Г. – 290
 Франко Ф. – 240
 Фрейд З. – 72, 321
 Фрідман Т. – 62, 192, 258, 384
 Фрідріх К. – 389
 Фройнд Є. – 428

Фром Е. – 72, 209
 Фукуяма Ф. – 230
 Фурастьє Ж. – 78
 Фур'є Ш. – 288, 414

-Х-

Хав'єр Перес де Куельяр – 360
 Хазініна М. – 16
 Хайле Селласіє – 339
 Халлет Г. – 41
 Хаммаршельд Д. – 360
 Харві К. – 120
 Хаусхофер К. – 58
 Хафез аль-Асад – 274
 Хігні Дж. – 114
 Херет В. – 131
 Херменс Ф. – 41
 Хмельницький Б. – 202
 Хоаг К. – 41
 Хомейні Р. – 276, 418
 Хортон – 433
 Хотаєвич М. – 64
 Хрущов М. – 45, 99, 347, 418, 433
 Хусейн С. – 274

-Ц-

Цвиг В. – 270, 319, 401
 Цезар Г. Ю. – 423
 Циммер – 433

-Ч-

Чемберлен Г. – 339
 Черчіль В. – 33, 134, 418, 419
 Чорновіл В. – 102
 Чубар В. – 64
 Чубинський П. – 97

-Ш-

Шайгородський Ю. – 270, 314, 319
 Шаповал Ю. – 319
 Шарль де Голь – 63

Іменний покажчик

Шафарик П. – 277
Шафран В. – 398
Шеллінг Ф. – 351
Шерман А. – 385
Шехнер Р. – 286
Шилер Г. – 290
Шкіль А. – 396
Шлемкович М. – 150, 402
Шляхтун П. – 270, 319
Шморгун О. – 401
Шонерер Г. – 275
Штомпка П. – 230
Штур Л. – 277
Шульга М. – 319
Шульц Т. – 199
Шуман Р. – 123, 276
Шухевич Р. – 59, 271, 398, 406

-Щ-

Щедрова Г. – 319

-Ю-

Юм Д. – 409
Юхновський І. – 70
Ющенко В. – 59, 100, 165, 310, 326

-Я-

Якушик В. – 270, 319, 401
Янг М. – 212
Янукович В. – 59, 64, 88, 124, 165,
174, 203, 291, 293, 306, 310, 326,
331, 332, 396, 397, 402
Ярош Д. – 324
Ярошинська А. – 67
Яценюк А. – 237, 396

Перелік міжнародних організацій політичного спрямування, членом яких є Україна або співпрацює з ними

Назва організацій	Дата утворення	Адреса-штаб-квартира	Дата набуття і статус членства України в організації
<i>Гаазька конференція з міжнародного приватного права</i>	<i>1893 р.</i>	<i>м. Гаага, Нідерланди</i>	<i>3 грудня 2003 р. країна-учасниця</i>
<i>Міжнародна асоціація розвитку</i>	<i>1960 р.</i>	<i>м. Вашингтон, США</i>	<i>Повноправний член</i>
<i>Міжнародна організація з міграції</i>	<i>1951 р.</i>	<i>м. Женева, Швейцарія</i>	<i>11 липня 2002 р. Повноправний член</i>
<i>Міжнародна організація кримінальної поліції (Інтерпол)</i>	<i>1923 р.</i>	<i>м. Ліон, Франція</i>	<i>4 листопада 1992 р. Повноправний член</i>
<i>Міжнародна організація цивільної оборони (ІСАО)</i>	<i>1944 р.</i>	<i>м. Женева, Швейцарія</i>	<i>1998 р. Спостерігач</i>
<i>Міжнародне агентство з атомної енергії (МАГАТЕ)</i>	<i>1957 р.</i>	<i>м. Відень, Австрія</i>	<i>29 липня 1957 р. Повноправний член</i>
<i>Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР)</i>	<i>1945 р.</i>	<i>м. Вашингтон, США</i>	<i>3 вересня 1992 р. Повноправний член</i>
<i>Міжнародний валютний фонд (МВФ)</i>	<i>27 грудня 1945 р.</i>	<i>м. Вашингтон, США</i>	<i>3 вересня 1992 р. Повноправний член</i>
<i>Організація Об'єднання Націй (ООН)</i>	<i>26 червня 1945 р.</i>	<i>м. Нью-Йорк, США</i>	<i>4 жовтня 1945 р. країна-засновник, повноправний член</i>
<i>Міжнародна морська організація</i>	<i>1958 р.</i>	<i>м. Лондон, Великобританія</i>	<i>28 березня 1994 р. Повноправний член</i>
<i>Міжнародна організація цивільної авіації (ІКАО)</i>	<i>1947 р.</i>	<i>м. Монреаль, Канада</i>	<i>9 вересня 1992 р. Повноправний член</i>
<i>Програма розвитку ООН (ПР ООН)</i>	<i>1965 р.</i>	<i>м. Нью-Йорк, США</i>	<i>Офіс ПРООН у Києві в 1992 р.; перша Рамкова програма допомоги ООН для України була представлена у 1993 р.</i>
<i>Європейський Союз (ЄС)</i>	<i>1 листопада 1992 р.</i>	<i>Брюссель</i>	<i>Асоційований член</i>

Організація безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЕ)	1975 р.	м. Відень, Австрія	30 грудня 1992 р. Повноправний член
Рада Європи (РЄ)	1949 р.	м. Страсбург, Франція	9 листопада 1995 р. Повноправний член
Співдружність націй	1931 р.		
Міжнародна організація Північно-Атлантичного договору (НАТО)	4 квітня 1949 р.	м. Брюссель, Бельгія	9 липня 1997 р. Особливе партнерство
Організація ООН з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО)	16 листопада 1945 р.	м. Париж, Франція	12 травня 1957 р. Повноправний член
Європейська організація супутникового зв'язку (Євтелсат)	15 липня 1982 р.	м. Париж, Франція	27 грудня 1992 р. Повноправний член
Міжнародна організація космічного зв'язку (Інтерсупутник)	1964 р.	м. Москва, Російська Федерація	1997 р. Повноправний член
Міжнародна організація цивільної оборони (МОЦО)	1972 р.	м. Женева, Швейцарія	1998 р. Спостерігач
Міжнародний центр наукової та технічної інформації (МЦНТ)	27 лютого 1969 р.	м. Київ, Україна	1993 р. Повноправний член
Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО)	1967 р.	м. Відень, Австрія	21 червня 1985 р. Повноправний член
Організація Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС)	1992 р.	м. Стамбул, Туреччина	1 травня 1999 р. Повноправний член
Організація за демократію та економічний розвиток (ГУАМ)	23 травня 2006 р.	м. Київ, Україна	23 травня 2006 р. Повноправний член
Організація із заборони хімічної зброї (ОЗХЗ)	29 квітня 1997 р.	м. Гаага, Нідерланди	1998 р. Повноправний член
Підготовча Комісія Організація Договору про всеосяжну заборону ядерних випробувань (ПК ОДВЗЯВ)	10 вересня 1996 р.	м. Відень, Австрія	2000 р. Повноправний член
Світова організація торгівлі (СОТ)	січень 1995 р.	м. Женева, Швейцарія	16 травня 2008 р. член

Пам'ятні та святкові, всесвітні, міжнародні та національні дні

День Автономної Республіки Крим	20 січня	Ця дата пам'ятна тим, що в 1991 р. саме 20 січня жителі Криму волеви-явленням під час референдуму заявили про бажання відновити Кримську автономію. Нова адміністративна одиниця увійшла до складу України
День Соборності і сво-боди України	22 січня	Свято, засноване 30 грудня 2011 р. указом В. Януковича, внаслідок зміни дати відзначання Дня Свободи з 22 листопада (саме ця дата відзначання була встановлена у 2005 р. указом В. Ющенка на честь дня початку Пома-ранчевої революції) на 22 січня – дату відзначання Дня соборності. Тобто, фактично, ці два свята було об'єднано, юридично – скасувалися обидва свята, запровадивши абсолютно нове
Міжнародний день пам'яті жертв Голокосту	27 січня	Відзначається для збереження пам'яті про трагедію Голокосту з метою запобігання в майбутньому актам геноциду і охороняти, як пам'ятки істо-рії, міста, де відбувалися масові вбивства євреїв
День пам'яті Героїв Крут	29 січня	Відзначається на відзначення студентів, полеглих у бою 16 (29) січня 1918 р. на залізничній станції Крути під селищем Крути. Бій тривав 5 годин між 4-тисячною більшовицькою армією та загonom із київських студентів і бійців вільного козацтва, що загалом нараховував близько чотирьох сотень вояків
День вшанування учас-ників бойових дій на те-риторії інших країн	15 лютого	День встановлено на підтримку ініціативи громадських організацій та з метою вшанування громадян України, які виконували військовий обов'язок на території Афганістану
Всесвітній день соці-альної справедливості	20 лютого	Відзначається, щоб наголосити на важливості соціальної справедливості як основоположного принципу мирного та благополучного існування
Міжнародний день рід-ної мови	21 лютого	Відзначається для привернення уваги до меншин з менш ніж 10 тис. особами, котрі активно розмовляють рідною мовою

Пам'ятні та святкові, всесвітні, міжнародні та національні дні

<p>День захисника Вітчизни</p>	<p>23 лютого</p>	<p>Відзначається в деяких країнах колишнього СРСР. Встановлене в 1922 р., як «День Червоної Армії і Флоту». З 1949 до 1993 рр. носив назву «День Радянської Армії і Військово-Морського флоту». В Україні офіційно встановлено 23 лютого 1999 р.</p>
<p>Міжнародний день боротьби за права жінок і міжнародний мир</p>	<p>7 березня</p>	<p>Започаткований як день протесту проти дискримінації жінок</p>
<p>Міжнародний жіночий день</p>	<p>8 березня</p>	<p>Започатковане як пролетарське феміністське свято «Міжнародний день жінок-робітниць». Вперше святкувався 1909 р. в США з ініціативи Соціалістичної партії. Протягом XX ст. відзначався в СРСР та країнах союзу як державне свято. 1977 р., за радянської ініціативи, отримав статус міжнародного дня за рішенням ООН. Повна назва: Міжнародний день боротьби за права жінок і міжнародний мир</p>
<p>Міжнародний день боротьби за ліквідацію расової дискримінації</p>	<p>21 березня</p>	<p>В цей день в 1960 р. поліція відкрила вогонь і вбила 69 мирних демонстрантів проти законів апартеїду, яка проходила в Шарпвеллі, Південна Африка. Проголошуючи цей День 26 жовтня 1966 р., ГА ООН закликала міжнародну спільноту подвоїти зусилля з метою ліквідації всіх форм расової дискримінації</p>
<p>Тиждень солідарності з народами, які борються проти расизму і расової дискримінації</p>	<p>21-27 березня</p>	<p>Тиждень починається 21 березня – в Міжнародний день боротьби за ліквідацію расової дискримінації. Рішення про його відзначення прийняла Генеральна Асамблея ООН в рамках програми першого Десятиліття дій з боротьби проти расизму і расової дискримінації в 1979 р.</p>
<p>Міжнародний день права на встановлення істини відносно брутальних порушень прав людини і гідності жертви</p>	<p>24 березня</p>	<p>Поява цього Дня пов'язана з Оскаром Арнульффо Ромеро-і-Гальдасес, християнським священнослужителем із Сан-Сальвадора, який був убитий під час богослужіння в каплиці лікарні «Божественного провидіння». Вбивство сталося через день після його проповіді, в якій він закликав салвадорських солдатів як богобоязливих християн, припинити безглузде насильство і нічим не виправдані порушення прав людини. Такий пам'ятний день встановлений рішенням Генеральної Асамблеї ООН 21 грудня 2010 р.</p>

Пам'ятні та святкові, всесвітні, міжнародні та національні дні

Міжнародний день солідарності із співпрацівниками, які знаходяться під вартою і пропали безвісті	25 березня	Проводиться з метою подолання насилля над людьми, протидії цим негативним явищам
Міжнародний день пам'яті жертв рабства і трансатлантичної торгівлі	25 березня	Трансатлантична работоргівля тривала у XVI-XIX ст. протягом 400 років і охоплювала Африку, Північну й Південну Америку, Європу й Карибський регіон; тоді було знищено близько 17 млн осіб. Відзначається з метою підвищення обізнаності людей в усіх країнах про небезпеку, пов'язану з цим явищем, адже рабство є безпрецедентною трагедією і однією з найтемніших сторінок людської істії
Міжнародний день освіти з питань мінної безпеки і допомоги в діяльності, пов'язаній з розминуванням	4 квітня	Відзначається з 2005 р. для привернення уваги до масштабних гуманітарних проблем, викликаних наявністю мін і вибухонебезпечних пережитків війн і військових конфліктів
Міжнародний день пам'яті про геноцид в Руанді	7 квітня	Заснований у 2005 р. для мобілізації громадянського суспільства «в цілях збереження пам'яті про жертви геноциду в Руанді, з тим щоб сприяти недопущенню геноциду в майбутньому». Події, яким присвячена міжнародна дата, відбулися в Руанді в 1994 р., коли тимчасовий уряд, який прийшов до влади в результаті військового перевороту, почав знищувати людей за політичними та етнічними ознаками. Кількість убитих за сто днів склало, за різними даними, від півмільйона до мільйона осіб
Міжнародний день зволення в'язнів фашистських концтаборів	11 квітня	Відзначається на честь події, яка мала місце 11 квітня 1945 р., коли в'язні концтабору у Бухенвальді почали інтернаціональне повстання проти гітлерівців

Пам'ятні та святкові, всесвітні, міжнародні та національні дні

Всесвітній день авіації і космонавтики Міжнародний день польоту людини в космос	12 квітня	У цей день у 1961 р. громадянин СРСР Ю. Гагарін на космічному кораблі «Восток» вперше в світі здійснив орбітальний обліт Землі, відкривши епоху пілотованих космічних польотів. Він зробив один виток навколо земної кулі, який тривав 108 хв.
Міжнародний день матері-землі	22 квітня	День нагадування про екологічні катастрофи, день, коли кожна людина повинна задуматися над тим, що Земля потребує турботи й захисту. Цей день покликаний об'єднати людей планети в справі захисту навколишнього середовища, нагадати про те, що планета, яка дарувала нам життя, унікальна й має потребу в турботі і захисті
День Чорнобильської трагедії	26 квітня	26 квітня 1986 р. сталася аварія на Чорнобильській АЕС. У вересні 2003 р. на саміті СНД Президент України Л.Кучма запропонував країнам-учасникам Співдружності відзначати цей день
Всесвітній день поріднених міст	27 квітня	Рух міст-побратимів стихійно виник у роки Другої світової війни. У 1957 р., у Франції на спеціальному засновницькому конгресі було створено Всесвітню федерацію поріднених міст. Головною метою цього руху проголошувалося налагодження дружніх зв'язків незалежно від розходжень суспільно-політичних систем. У 1963 р. було ухвалено кожну останню неділю квітня відзначати як Всесвітній день поріднених міст. Всесвітня федерація поріднених міст сьогодні нараховує понад 3,5 тис. досить великих населених пунктів, які є її членами
День пам'яті усіх жертв застосування хімічної зброї	29 квітня	Відзначається для популяризації ідеї повної глобальної заборони хімічної зброї
День міжнародної солідарності трудящих	1 травня	Відзначається як пролетарське свято солідарності
Всесвітній день свободи преси	3 травня	Відзначається для привернення уваги урядів країн світу забезпечувати свободу преси та її демократичний характер

Пам'ятні та святкові, всесвітні, міжнародні та національні дні

Дні пам'яті та примирення	8 і 9 травня	Присвячені пам'яті жертв Другої світової війни
День Європи	9 травня	Відзначається як день проголошення Декларації Шумана
Всесвітній день інформаційного суспільства	17 травня	Відзначається, щоб наголосити на важливості інформаційно-комунікаційних технологій
День Європи	17 травня	Свято, що відзначається в країнах ЄС 9 травня, а також офіційно в Україні щорічно у третю суботу травня з 2003 р. День Європи, разом з єдиною валютою (євро), прапором і гімном, є символом ЄС як політичної сили
День пам'яті жертв депортації (1944) кримсько-татарського народу	18 травня	У роки Другої світової війни представники 20 національностей зазнали насильницької депортації з районів постійного проживання. Зокрема, депортація кримських татар почалася 18 травня 1944 року і була завершена до вечора 20 травня. За деякими даними, з території півострова було виселено понад 183 тис. кримських татар
Тиждень солідарності з народами несамоправдливих територій	25 травня	Заснований в листопаді 1949 р. у Парижі рішенням конгресу Міжнародної демократичної федерації жінок. Вперше відзначався в 1950 р.
Міжнародний день захисту дітей	1 червня	Заснований в листопаді 1949 р. у Парижі рішенням конгресу Міжнародної демократичної федерації жінок. Вперше відзначався в 1950 р.
Міжнародний день невинних дітей – жертв агресії	4 червня	Рішення про заснування прийняла Ген. Асамблея ООН, займаючись проблемами Палестини. 19 серпня 1982 р. члени ООН закликали всіх висловити співчуття до дітей Лівану та Палестини, які стали жертвами ізраїльської агресії
Всесвітній день біженців	20 червня	Всесвітній День на присвяту африканським біженцям, котрий відзначається в кількох країнах 20 червня. У 2001 р. Генеральга Асамблея ООН одностайно прийняла спеціальну резолюцію – вираз солідарності з Африкою, в якій знаходиться велика кількість біженців, і яка традиційно проявляє до них свою великодушність. Сьогодні на планеті налічується близько 20 млн біженців і 25 млн внутрішньо переміщених осіб

<p>День скорботи і шанування пам'яті жертв війни в Україні</p>	<p>22 червня</p>	<p>День встановлено в Україні «...з метою всенародного вшанування пам'яті синів і дочок українського народу, полеглих під час Великої Вітчизняної війни 1941-1945 років, їх подвигу та жертвості ... на підтримку ініціативи громадських організацій ветеранів війни, праці, Збройних Сил і жертв націоналістських переслідувань...» згідно з Указом Президента України «Про День скорботи і вшанування пам'яті жертв війни в Україні» від 17 листопада 2000 р.</p>
<p>День державної служби ООН</p>	<p>23 червня</p>	<p>Свято було засновано 20 грудня 2002 р. й відзначається в усіх країнах-членах ООН. У цей День проводять спеціальні заходи на знак визнання внеску держслужбовців у розвиток своїх країн</p>
<p>Міжнародний день на підтримку жертв катувань</p>	<p>26 червня</p>	<p>Проводиться для викорінювання катувань і забезпечення ефективного функціонування Конвенції проти катувань і інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання</p>
<p>День Конституції України</p>	<p>28 червня</p>	<p>Державне свято України. Святується щорічно 28 червня на честь прийняття Конституції України того ж дня в 1996 р.</p>
<p>Всесвітній день народонаселення</p>	<p>11 липня</p>	<p>Мета дня – привернути увагу до питань народонаселення, програм спільного розвитку, пошуку рішення загальних проблем</p>
<p>Міжнародний день Нельсона Манделі</p>	<p>18 липня</p>	<p>Заснований Генеральною Асамблеєю ООН в листопаді 2009 р. і відзначається щорічно 18 липня. Для визнання внеску кол. президента ПАР у справу миру і свободи. Н. Мандела – перший чорношкірий президент ПАР. У період існування апартеїду був одним з найвідоміших активістів у боротьбі за права людини, за що 26 років провів у в'язниці. У 1990 р. правозахисник був звільнений з ув'язнення, а в 1993 р. удостоївся Нобелівської премії миру</p>

Пам'ятні та святкові, всесвітні, міжнародні та національні дні

Міжнародний день дружби	30 липня	У 2011 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію про проведення свята. «Дружба між народами, державами, культурами і окремими особами може надихнути на зусилля із забезпечення миру і дає можливість побудувати мости між суспільствами, які шанують культурну різноманітність». Ідея святкування Міжнародного дня дружби виникла в організації ЮНЕСКО, що займається питаннями культури, освіти та науки. Цей День покликаний зміцнити дружбу між народами світу, показати, що люди, їх погляди, переконання, культури хоч і дуже різні, проте рівні між собою та заслуговують поваги
Всесвітній день боротьби за заборону ядерної зброї	6 серпня	6 і 9 серпня 1945 р. відбулися атомні бомбардування Хіросіми і Нагасакі – єдині в історії людства два приклади бойового використання ядерної зброї. В результаті вибуху у Хіросімі були вбиті і пропали безвісті близько 200 тис. осіб, були поранені і піддалися радіоактивному опроміненню близько 160 тис. осіб. Переважна більшість загиблих були мирними громадянами. Кількість жертв у Нагасакі – від 60 до 80 тис. людей за різними джерелами. Цей День відзначається для нагадування світу про цю людську трагедію і для об'єднання зусиль світової спільноти для запобігання війн в цілому
Міжнародний день корінних народів світу	9 серпня	Він встановлений 23 грудня 1994 р. Ген. Асамблеєю ООН, щоб віддати ланину багатству культур корінних народів і особливому внеску, який вони роблять в сім'ю народів світу. Дата 9 серпня була обрана тому, що саме в цей день 1992 р. відбулося перше засідання Робочої групи щодо корінних народах Підкомісії із заохочення і захисту прав людини
Всесвітній день гуманітарної допомоги	19 серпня	Мета проведення – привернення уваги громадськості та поширення знань про гуманітарне співтовариство, діяльність гуманітарних працівників, труднощі, з якими вони стикаються. Вшановуються ті, хто загинув або отримав травми під час гуманітарних операцій

Пам'ятні та святкові, всесвітні, міжнародні та національні дні

<p>День державного прапора України</p>	<p>23 серпня</p>	<p>Свято встановлено в Україні «...на вшанування багатовікової історії українського державотворення, державної символіки незалежної України та з метою виховання поваги громадян до державних символів України...» згідно з Указом Президента України, Л.Кучми, «Про День Державного Прапора України» від 23 серпня 2004 р. У 2009 р. Президент В. Ющенко вніс зміни до цього указу, заснувавши щорічну офіційну церемонію підняття прапора 23 серпня по всій Україні</p>
<p>Міжнародний день пам'яті жертв работоргівлі та її ліквідації</p>	<p>23 серпня</p>	<p>Приводом для створення такого свята стала рекомендація ради ЮНЕСКО. Дата для цього дня пам'яті була обрана не випадково. Саме 23 серпня 1791 р. відбулося повстання рабів Гаїті та Сан-Домінго. Ця подія стала початком тривалої боротьби за ліквідацію рабства в світі</p>
<p>День незалежності України</p>	<p>24 серпня</p>	<p>Головне державне свято України, яке відзначається щороку 24 серпня на честь прийняття Верховною Радою УРСР Акту проголошення незалежності України, що прийнято вважати датою утворення держави Україна в її сучасному вигляді</p>
<p>Міжнародний день дій проти ядерних випробувань</p>	<p>29 серпня</p>	<p>Рішення про відзначення прийнято в грудні 2009 р. Генеральною Асамблеєю ООН за ініціативою Казахстану, приводом до його появи стало закриття 29 серпня 1991 р. Семипалатинського ядерного полігону. Цей день покликаний активізувати дії ООН, країн-членів, міжурядових та неурядових організацій, академічних установ, молодіжних мереж і ЗМІ щодо інформування, просвіти та зазначення необхідності заборони ядерних випробувань як цінного кроку в побудові більш безпечного світу</p>
<p>Міжнародний день жертв насильницьких зникнень</p>	<p>30 серпня</p>	<p>За даними міжнародних правозахисних організацій, показник зникнень людей, які стали жертвами і пропали з нез'ясованих обставин – понад 53 тис. людей щорічно. Насильницькі зникнення часто використовуються як агресивна стратегія, спрямована на поширення терору і почуття незахищеності в суспільстві. Протидіючи цим негативним тенденціям міжнародне співтовариство, за активної підтримки ООН, вживає низку заходів</p>

Пам'ятні та святкові, всесвітні, міжнародні та національні дні

Міжнародний день демократії	15 вересня	Встановлено Ген. Асамб. ООН в 2007 р. і відзначається щорічно 15 вересня. Ця дата приурочена до 20-ї річниці першої міжнародної конференції нових і відновлених демократій, яка відзначалася в 2008 р.
Міжнародний день миру	21 вересня	Відзначається як день глобального припинення вогню і відмовлення від насильства
Міжнародний день ненасильства	2 жовтня	Відзначається у день народження Магатми Ганді; був започаткований за ініціативи ООН. М. Ганді переконував, що тільки ненасильницькими методами можна одержати справжню (фактичну і моральну) перемогу над супротивником
Всесвітній день проти смертної кари	10 жовтня	Світова Коаліція проти смертної кари оголосила 10 жовтня 2003 р. всесвітнім днем проти смертної кари. Кожного наступного року 10 жовтня всі зусилля будуть спрямовані на посилення міжнародного руху за абсолютну заборону смертної кари у всіх країнах. Світова коаліція проти смертної кари була створена у Римі в травні 2002 р. та об'єднує 150 активістів та неурядових міжнародних організацій, що брали участь у першому світовому конгресі проти смертної кари (Страсбург, 2001 р.)
Європейський тиждень місцевої демократії	13-19 жовтня	Це щорічна загальноєвропейська кампанія, що включає національні і місцеві заходи, які проходять у всіх державах-членах Ради Європи з метою поширення інформації про можливість розвитку місцевої демократії і сприяння ідеї демократичної участі на місцевому рівні. Заходи ЄТМД проводяться у тиждень, що включає 15 жовтня – дату відкриття до підписання Європейської хартії місцевого самоврядування у 1985 р. Для досягнення якомога більшої ефективності кампанії заходи ЄТМД можуть також проводитися й протягом року
Міжнародний день боротьби з бідністю	17 жовтня	Проводиться з метою підвищення усвідомлення необхідності боротьби за ліквідацію бідності та злиднів у всіх країнах

Пам'ятні та святкові, всесвітні, міжнародні та національні дні

Тиждень роззброєння	24-30 жовтня	Щорічне проведення Тижня роззброєння, що починається в день річниці заснування ООН, передбачено в Заключеному документі спеціальної сесії Генеральної Асамблеї 1978 р., присвяченій роззброєнню. Державам пропонувалося висунути на перший план питання про безпеку гонки озброєнь, пропагувати необхідність її припинення і сприяти підвищенню розуміння громадськістю невідкладних завдань в галузі роззброєння
День Організації Об'єднаних Націй	24 жовтня	Це день народження ООН. 24 жовтня 1945 р. після того, як більшість держав-засновників ратифікували договір про створення всесвітнього органу, була офіційно створена ООН. У 1971 р. Генеральна Асамблея ООН прийняла резолюцію, яка рекомендувала країнам-членам відзначати цей день як державне свято. Традиційно в цей день у всьому світі проводяться зустрічі, дискусії та виставки, присвячені цілям Організації та її досягненням
Європейський день цивільного правосуддя	25 жовтня	Відзначається за рішенням Ради Європи та Європейської комісії, ухваленим у 2003 р., 25 жовтня в країнах континенту. Ідея свята полягає в тому, щоб підвищити рівень довіри громадян до судів і ліквідувати зону відчуження, що утворилася між суспільством та судовою системою, зробити цивільне судочинство реально доступним для громадян
День звільнення України від фашистських загарбників	28 жовтня	Свято встановлене відповідно до Указу Президента України В. Ющенка від 20 жовтня 2009 р. «...з метою всенародного відзначення визволення України від фашистських загарбників, вшанування героїчного подвигу і жертвості Українського народу у Другій світовій війні...»
Міжнародний день заборони експлуатації оточуючого середовища під час війн і збройних конфліктів	6 листопада	Вперше відзначається 6 листопада 2001 р. після прийняття відповідного рішення Генеральної Асамблеї ООН, яка заявила про тверду рішучість боротися за попередження експлуатації навколишнього середовища під час війни. Передумовою стали події, що призвели до погіршення довкілля під час збройних конфліктів на Балканах, у Афганістані, Лівані, Судані, на Африканському континенті, в дельті Тигру і Євфрату

Пам'ятні та святкові, всесвітні, міжнародні та національні дні

Міжнародний день боротьби з фашизмом і антисемітизмом	9 листопада	В ніч з 9 на 10 листопада 1938 р. почався масовий єврейський погром у Німеччині («Кришталева ніч», «Ніч розбитих вітрин»), що поклало початок Холокосту – масовому насильству стосовно єврейського народу, яке призвело до загибелі бл. 6 млн євреїв.
Всесвітній день науки за мир і розвиток	10 листопада	У 1999 р. у Будапешті пройшла Всесвітня наукова конференція під патронатом ЮНЕСКО, делегати якої висловили пропозицію створити подібне свято. Офіційно свято проголошене в 2001 р., відзначається з 2002 р. Традиційно в цей день співробітники ЮНЕСКО по всьому світу активізують роботу, яка повинна привести до більш якісної взаємодії громадськості й науки у вирішенні першорядних проблем планетарного масштабу.
Міжнародний тиждень миру	10-16 листопада	Вперше проводиться у 1986 р. в рамках Міжнародного року миру на неурядовому рівні. У грудні 1988 р. Генеральна асамблея ООН прийняла резолюцію, яка офіційно позначила терміни проведення Міжнародного тижня миру.
Міжнародний день толерантності	16 листопада	Відзначається як день ухвалення Декларації принципів толерантності
День пам'яті жертв Голodomору	четверта субота листопада	Відзначається з метою належного вшанування пам'яті жертв політичних репресій, привернення уваги суспільства до трагічних подій в історії України, викликаних насильницьким впровадженням комуністичної ідеології, відродження національної пам'яті, утвердження нетерпимості до будь-яких проявів насильства проти людства
Міжнародний день усунення насильства проти жінок	25 листопада	Присвячений сестрам Мірабель, які були жорстоко вбиті під час диктатури Трухильйо у Домініканській Республіці у 1960 р.

Міжнародний день солідарності з палестинським народом	29 листопада	Цього дня в 1947 р. Генеральна Асамблея ООН ухвалила резолюцію про розділ Палестини, а у 1977 р. постановила шороку відзначати 29 листопада як Міжнародний день солідарності з палестинським народом
Міжнародний день боротьби за відміну рабства	2 грудня	Дата відзначення пов'язана з прийняттям Генеральною Асамблеєю ООН Конвенції про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами
День збройних сил України	6 грудня	Відзначається щорічно 6 грудня з 1993 р. У цей день в 1991 р. було прийнято Закон України «Про Збройні Сили України»
Міжнародний день боротьби з корупцією	9 грудня	Відзначається згідно з рішенням Генеральної Асамблеї ООН. 9 грудня 2003 р. у мексиканському м. Меріда на політичній конференції високого рівня була відкрита для підписання Конвенція ООН проти корупції
День прав людини	10 грудня	Відзначається за пропозицією Генеральної асамблеї ООН, знаменуючи річницю ухвалення Асамблеєю Загальної декларації прав людини в 1948 р.
Міжнародний день мігрантів	18 грудня	Цього дня в 1990 р. була прийнята Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих-мігрантів і членів їх сімей. Відзначається для привернення уваги до значної кількості мігрантів, що опинилися в скрутному становищі далеко від дому і які потребують допомоги і захисту
День співробітництва Південь-Північ ООН	19 грудня	23 грудня 2003 року Генеральна Асамблея прийняла резолюцію 58/220, в якій ухвалила проголосити 19 грудня «Днем співробітництва Південь-Північ Організації Об'єднаних Націй». У цей день Генеральна Асамблея схвалила Буенос-Айреський план дій з розвитку і здійсненню технічного співробітництва між країнами, що розвиваються
Міжнародний день солідарності людей	20 грудня	Проводиться для пропагування принципу солідарності як однієї з фундаментальних цінностей людства

Висловлювання мислителів, громадсько-політичних діячів, політологів, відомих письменників та поетів про політику, владу, уряд.

В демократії не все добре, але вона краще, ніж щось інше.

Політика часто укладає в ліжку дуже незвичайних партнерів.

Політик думає про майбутні вибори, а державник – про майбутнє країни, народу.

Навіть тоді, коли ми не цікавимося політикою, політика цікавиться нами.

В. Черчілль

В політиці некваплива упертість завжди бере гору над обуреною силою, ретельно розроблений план – над імпровізованим поривом, реалізм – над романтикою.

С.Цвейг

Політичні діячі не керуються любов'ю або ненавистю, їхню діяльність спрямовують інтереси, а не почуття.

Ф.Честерфілд

Законодавча влада – серце держави, влада виконавча – її мозок.

Все, що є моральним злом, є злом і в політиці.

Жан-Жак Руссо

Політика – це не наука, а мистецтво.

О.Бісмарк

Сучасна політика являє собою боротьбу не між людьми, а між суспільними силами.

Знання людської природи є початком і кінцем політичної освіти.

Практична політика полягає в ігноруванні фактів.

Г.Адамс

Щоб здійснювати розумну і правильну політику, недостатньо знати людей, треба любити їх.

А.Граф

Політика не може обійтися без будь-якої моральної основи.

А.Мицкевич

Ви можете не займатись політикою, все рівно політика займається вами.

Ш.Монталамбер

Політика також ремесло, як і всяке інше.

К.Тухольський

Бувають часи, коли навіть найгостріше око не бачить, де кінчається політика і починається закон.

Л.Фейхтвангер

Політика – це вміння досягати рівноваги сил.

А.Моруа

Наша зовнішня політика – це розкрита книжка, як правило, чекова.

Е.Муньє

Новачок в політиці, як і новачок в природничих науках, подібний живописцю, який знає лише дві фарби, білу і чорну, або, якщо завгодно, чорно-білу і червону.

К. Маркс

Єдиний шлях до нашого спасіння в політиці – це освіта; це ковчег серед потопу.

Х.Манн

Уряд – вітрила, народ – вітер, держава – корабель, час – море.

К.Берне

Який уряд кращий? Той, який вчить нас управляти собою.

І.В.Гете

Ліберал може стати міністром, але із цього не випливає, що він буде ліберальним міністром.

В.Гумбольдт

Якщо уряд спирається на всезагальну волю, свобода кожного окремого громадянина стає справою, важливою для всіх.

Т.Джефферсон

Кожний народ має такий уряд, якого заслуговує.

Ж.Местр

Уряд існує не для вигоди і зручності тих, хто владарює.

О.Мірабо

Серце державного діяча повинно знаходитись у нього в голові.

Анархія завжди приводить до абсолютизму.

Наполеон I

Погано, якщо міністри часто змінюються; але ще гірше, якщо погані міністри залишаються на місцях.

Пеле де ла Лозер

За спиною президента завжди стоять деякі люди, котрих слід було поставити поперед у нього, щоб він міг за ними наглядати.

Кін Хаббард

Найменш дурна влада – та, яка менш всього проявляє себе, найменш всього відчувається і яка найдешевша.

А.Вінчі

Громадянське правління – це воля всіх, яка виконується одним або декількома, в силу законів, прийнята всіма.

Свобода – це не те, що вам дали. Свобода – це те, що у вас неможливо відібрати.

Ідеальний уряд неможливий, тому що люди наділені пристрастями; а не були б вони наділені пристрастями, не було б потреби в уряді.

Вольтер

Свобода ніколи не виходить від уряду. Свобода завжди виходить від громадян: історія свободи – це історія обмеження влади уряду, а не збільшення цієї влади.

Вудро Вільсон

Народи зрештою бувають тим, чим зробить їх уряд; а уряди стають зрештою такими, якими хоче мати їх народ.

Рейналь

Будь-яка країна зобов'язана своїм неповторним обличчям народу.

Ж.Бернанос

Бувають бандитські уряди, але не може бути бандитського народу.

В.Гюго

Не можна управляти державою без участі народу і проти волі народу.

М.Торез

Свобода без ідеалів приносить набагато більше шкоди, ніж користі.

А.Градо

Найголовніше для державного діяча – щоб він не вважав важливими ті справи, які не є важливими.

Ш. де Голль

Погані державні діячі обираються хорошими громадянами... що не беруть участь в голосуванні.

Дж.Натан

Недовговічна та влада, яка управляє на шкоду народу.

Сенека Молодший

Крутий правитель владарює недовго.

Й.-Ф.Шиллер

Накопичення всієї влади – законодавчої, виконавчої і судової – в одних руках чи то однієї особи, чи кількох, а чи багатьох, незалежно від того, чи вона спадкова, чи самозвана, чи виборна, – можна з певністю визначити як тиранію.

Дж.Медісон

Політика може бути визначена як мистецтво і практика забезпечення групових цілей, що досягаються шляхом подолання опору інших груп.

К.Райт

Політика є діяльність із керівництва.

М.Вебер

Дорога до свободи веде в бік, протилежний адміністративному централізму, це шлях до більш відкритих форм держави та суспільства.

Р.Дарендорф

У політиці найбільші пристрасті можуть раптово перетворити людей на фанатиків, замутити забобонами їхню свідомість. Завдання політичної науки – вносити холодний, твердий деміфологізований об'єктивний погляд.

О.Бюрдо

Необхідно відмовитися від поганої звички перетворювати політичну науку в єдиному числі у безліч політичних наук.

Дж.Сарторі

Політичну науку можна визначити: як вивчення того, як люди використовують інститути, що регулюють їхнє життя, і як вивчення ідей, котрі приводять у рух людей.

М.Гравіці

Політична наука – це емпірична наука, яка вивчає формування та адаптацію влади і досліджує політичні дії, що зачіпають усталені владні структури.

Т.Ласвелл

Предметом політології є дослідження структури та функціонування політичних систем.

Л.Саністебан

Вивчення політики є передусім освоєння історії можливостей і можливостей історії.

Д.Хелд

Авторський колектив

- Азарков О.А.* – д-р політ. н., доц.
Акімов Д.В. – канд. соціол. н., доц.
Алексєєнко І.В. – д-р політ. н., проф.
Алексєнцєва-Тімченко К.С. – канд. соціол. н.
Андрейчук С.К. – канд. н. з держ. управління, доц.
Андрущенко В.П. – д-р філос. н., проф.
Антонюк О.В. – д-р політ. н., проф.
Астахова В.І. – д-р іст. н., проф.
Афонін Е.А. – д-р соціол. н., проф.
Баєнко С.С. – канд. соціол. н., доц.
Бабкіна О.В. – д-р політ. н., проф.
Багрії І.П. – асистент
Базовкін Є.Г. – д-р іст. н., доц.
Бакіров В.С. – д-р соціол. н. проф.
Балабан Р.В. – канд. іст. н., доц.
Баликіна С.О. – заст. директора Центру «Соціополіс»
Бєбик В.М. – д-р політ. н., проф.
Бєгей І.І. – канд. політ. н., доц.
Бєзсонов М.А. – канд. соціол. н., доц.
Бєльська Т.В. – канд. н. з держ. упр., доц.
Бік О.Я. – асистент
Біла Н.М. – канд. іст. н., доц.
Бліхар В. – канд. філос.н., доц.
Богомаз К.Ю. – д-р іст. н., проф.
Боднар Ю.В. – д-р філос. у галузі політології
Бойко І.І. – асистент
Боровський О.О. – канд. соціол. н., доц.
Бортніков В.І. – д-р політ. н., проф.
Босак О.І. – канд. іст. н., доц.
Бродецька Ю.Ю. – канд. соціол. н., доц.
Була С.П. – канд. політ. н., доц.
Бунь В.В. – канд. політ. н., доц.
Буров І.В. – канд. філос. н., доц.
Бухтєєв М.І. – канд. іст. н., доц.
Бучин М.А. – канд. політ. н., доц.
Бушанський В.В. – д-р політ. н., проф.
Вагіна О. – канд. іст. н., доц.
Варинський В.О. – аспірант
Варзар І.М. – д-р політ. н., проф.
Васильєва Н.А. – ст. викладач
Вахула М.Є. – канд. іст. н., доц.
Вдовичин І.Я. – канд. політ.н., доц.
Вишняк О.І. – д-р соціол. н., проф.
Вінтюк Ю.В. – канд. психол. н., доц.
Волинець О.О. – канд. філос. н., доц.
Гайдук Н.М. – канд. пед. н., доц.
Гарбадин А.С. – канд. політ. н., доц.
Гелєй С.Д. – д-р іст. н., проф.
Герасим Г.З. – асистент
Герасіна Л.М. – д-р соціол. н., проф.
Герашук Є.В. – аспірант
Герус О.І. – асистент
Гілета О.П. – ст. викладач
Гірник А. – д-р політ. н., проф.
Головатий М.Ф. – д-р політ. н., проф.
Головаха Є.І. – д-р філос. н., проф.
Голота Є.В. – канд. політ. н.
Горбатенко В.П. – д-р політ. н., проф.
Горбач О.Н. – канд. політ. н., доц.
Горло Н.В. – канд. іст. н., доц.
Горобець Г.Л. – канд. соціол. н.
Городняк І.В. – канд. соціол. н., доц.
Грабовський С. – канд. філос. н., доц.
Гринчук А.В. – канд. політ. н., доц.
Грицанюк В.В. – канд. політ. н., доц.
Гучнін Е.А. – канд. соціол. н., доц.
Гурій Б.Б. – асистент

Авторський колектив

- Гулай В.В.** – д-р політ. н., доц.
Геник М.А. – канд. іст. н., доц.
Дашутін Г.П. – канд. політ. н., доц.
Дащаківська О.Ю. – канд. політ. н., доц.
Демків О.Б. – канд. соціол. н., доц.
Демчищак Р.Б. – канд. політ. н., доц.
Денисенко В.М. – д-р політ. н., проф.
Докаш О.Ю. – канд. політ. н., доц.
Дорош Л.О. – канд. політ. н., доц.
Доцяк І.І. – канд. політ. н., доц.
Дудок К.С. – асистент
Єремєєва Н.В. – канд. соціол. н.
Зайцев О.Ю. – д-р іст. н., доц.
Захожай В.Б. – д-р екон. н., проф.
Зачена А.М. – д-р філос. н., проф.
Зеленька Г.І. – канд. політ. н., доц.
Зелінська М. –
Зоткін А.О. – канд. соціол. н., доц.
Зубрицька Д.М. – канд. політ. н., доц.
Іванов М.С. – д-р політ. н., проф.
Івасечко О.Я. – канд. політ. н., доц.
Ільницька У.В. – канд. політ. н., доц.
Калінічева Г.І. – канд. іст. н., доц.
Каменська Т.Г. – канд. соціол. н., доц.
Каменська І.В. – канд. філол. н., доц.
Картунов О.В. – д-р політ. н., проф.
Кільова Г.О. – канд. філос. н., доц.
Климанська Л.Д. – д-р політ. н., доц.
Клос Л.Є. – канд. педаг. н., доц.
Ключковська І.М. – канд. пед. н.
Коваліско Н.В. – д-р соціол. н., проф.
Ковальчук І.А. – канд. іст. н., доц.
Козут В.І. – асистент
Козак М.Я. – канд. біол. н., доц.
Козуб О.А. – викладач
Колесник Л.О. – канд. соціол. н., доц.
Колодій М.М. – ст. викладач, доц., політолог
Колосовська І.І. – канд. н. з держ. упр., доц.
Коляса О.Я. – канд. політ. н., доц.
Комарова А.І. – д-р філос. н., проф.
Кондратик Л.Й. – д-р філос. н., проф.
Копитко А.У. – канд. іст. н., доц.
Кочубей Л.О. – д-р політ. н., проф.
Красівський О.Я. – д-р іст. н., проф.
Кресін О.В. – канд. юрид. н., доц., член-кореспондент Міжнародної академії порівняльного права
Кресіна І.О. – д-р політ. н., проф., член-кореспондент НАПрН України
Кривошеїн В.В. – д-р політ. н., проф.
Криницька І. – аспірант
Крохмаль І.В. – асистент
Кудряченко А.І. – д-р іст. н., проф.
Кукарцев О.В. – канд. політ. н., доц.
Кулішов В.В. – д-р пед. н., проф., канд. екон. н., засл. працівник освіти України
Кульчицький С. – д-р іст. н., проф.
Кухта Б.М. – канд. філос. н., доц.
Куценко О.Д. – д-р соціол. н., проф.
Лазарева М.Л. – канд. філос. н., доц.
Лашикіна М.Г. – канд. н. з держ. упр., доц.
Лендєл М.О. – д-р політ. н., проф.
Леваков Є.О. – Центр «Соціополіс»
Литвин В.С. – канд. політ. н., доц.
Лісєнко О.В. – канд. соціол. н., доц.
Лобанова А.С. – д-р соціол. н., проф.
Лукашевич М.П. – д-р філос. н., проф.
Лозинський А.Ф. – канд. іст. н., доц.
Луцишин Г.І. – д-р політ. н., доц.
Макух О.Є. – канд. політ. н., доц.
Малачівська М.П. – канд. соціол. н., асистент

- Малик І.Р.* – канд. політ. н., доц.
Малиновський В.Я. – д-р політ. н., проф.
Мандзій Л.С. – канд. політ. н., доц.
Марченко Г.В. – аспірант
Матвієнків С.М. – канд. політ. н., доц.
Медвідь Ф.М. – канд. філос. н., доц.
Мирський Р.Я. – д-р філос. н., проф.
Мисак Н.Ф. – канд. іст. н., доц.
Митко А.М. – канд. політ. н., доц.
Михальченко М.І. – д-р філос. н., проф., член-коресп. НАН України
Мишковська О.П. – асистент
Міхєєва О.К. – канд. іст. н., доц.
Міщук М.Б. – канд. політ. н., доц.
Монастирський В.П. – публіцист-політолог
Маруховська-Картунова О.О. – канд. філос. н., доц.
Мурадян О.С. – канд. політ. н.
М’ясликов О.Г. – канд. філос. н., доц.
Нагорна Л. – д-р іст. н., проф.
Нагорняк Т.Л. – д-р політ. н., доц.
Науmkіна С.М. – д-р політ. н., проф.
Невинна Г. – канд. іст. н., доц.
Недюха М.П. – д-р філос. н., проф.
Немирівська Н.О. – науковець-політолог
Ніконенко В.М. – канд. філос. н., доц.
Нікулін В.С. – канд. соціол. н., доц.
Новаченко Т.В. – канд. пед. н., доц.
Обушний М.І. – д-р політ. н., проф.
Олійник Ю.Р. – канд. політ. н., доц.
Онищук В.М. – д-р соціл. н., проф.
Осадчук І.Ю. – політолог, асистент
Орбан-Лембрик Л.Е. – д-р психол. н., проф.
Орлов С.Ф. – канд. філос. н., проф.
Падалка О.С. – д-р пед. н., проф., засл. працівник освіти України
Панібудьласка А.В. – канд. іст. н., доц.
Панков О.А. – канд. політ. н., доц.
Панченко Т.В. – канд. політ. н., доц.
Пасічний Р.Я. – політолог, ст. викладач
Пачковський Ю.Ф. – д-р соціол. н., проф.
Петров О.В. – канд. соціол. н., доц.
Піддубний В.А. – канд. філос. н., доц.
Пірен М.І. – д-р соціол. н., проф.
Піча В.М. – д-р соціол. н., проф.
Плазова Т.І. – канд. іст. н., доц.
Подшивалкіна В.І. – д-р соціол. н., проф.
Пожаров О.В. – канд. іст. н., доц.
Поліщук М.В. – канд. філос. н., доц.
Полторак В.А. – д-р філос. н., проф.
Панарін А.С. – політолог, асистент
Проскура В.В. – канд. іст. н., доц.
Прошин Д.В. – канд. іст. н., доц.
Пташник-Сердюк О. – соціолог, здобувач
Ровенчак О. – канд. соціол. н., доц.
Романюк А.С. – д-р політ. н., проф.
Рублюк О.В. – канд. політ. н., доц.
Рудакевич О.М. – д-р політ. н., проф.
Рудич Ф.М. – д-р філос. н., проф.
Рутар С.М. – канд. філос. н., доц.
Ручка А.О. – д-р філос. н., проф.
Рябека О.Г. – канд. політ. н., доц.
Савка В.Є. – канд. соціол. н., доц.
Савчинський Р.О. – канд. соціол. н., доц.
Світа Г.М. – канд. філос. н., проф.
Северинюк В.М. – д-р політ. н., проф.
Семко А.В. – канд. політ. н.
Сидорук Т.В. – д-р політ. н., проф.
Сіленко А.О. – д-р політ. н., проф.

Авторський колектив

Скобельський Ю.В. – політолог, ст.
викладач

Скочиляс Л.С. – канд. політ. н., доц.

Скрипник О.С. – аспірант

Сліпецька Ю.М. – канд. політ. н.,
доц.

Сметаніна О.О. – соціолог, асистент

Соболев В.О. – д-р соціол. н., проф.

Сорокіна Л.М. – канд. соціол. н., доц.

Сорокопуд О.Є. – канд. політ. н., доц.

Ставкова С.Г. – асистент

Старіш О.Г. – д-р політ. н., проф.

Судин Д.Ю. – канд. соціол. н., доц.

Сурмін Ю.П. – д-р соціол. н., проф.

Танчин І.З. – канд. іст. н., доц.

Тихомирова Є.Б. – д-р політ. н., проф.

Тишкун Ю.Я. – канд. політ. н., доц.

Тітарь І.О. – політолог, викладач

Требін М.П. – д-р філос. н., проф.

Турчин Я.Б. – д-р політ. н., проф.

Тюріна Т.Г. – канд. пед. н., доц.

Угрин Л.Я. – канд. політ. н., доц.

Уманець Н.А. – соціолог, ст. викладач

Фаласеніді Т.М. – асистент

Харчук Л.В. – викладач

Хижняк Л.М. – д-р соціол. н., проф.

Хімяк О.М. – канд. політ. н., доц.

Хома Н.М. – д-р політ. н., доц.

Хорішко Л.С. – канд. політ. н., доц.

Храмов В.О. – д-р політ. н., проф.

Цокур Є.Г. – д-р політ. н., проф.

Черниш Н.Й. – д-р соціол. н., проф.

Четверікова Л.О. – канд. політ. н.,
доц.

Чигрин В.О. – канд. соціол. н., доц.

Чміль І.І. – політолог, асистент

Шайгородський Ю.Ж. – д-р політ.
н., проф., засл. працівник освіти
України

Шведа Ю.Р. – канд. політ. н., доц.

Шевченко Ж.М. – асистент

Шерман О.М. – д-р політ. н., проф.

Шиманова О.В. – канд. політ. н., доц.

Шипунов Г.В. – канд. політ. н., доц.

Школяр М.В. – канд. політ. н., доц.

Шпарик В. –

Шурко О.Б. – канд. політ. н., доц.

Щедрова Г.П. – д-р політ. н., проф.

Щекович О.С. – д-р екон. н., проф.

Яковлев Д.В. – канд. політ. н., доц.

Яковлева Л.І. – канд. політ. н., доц.

Ярош О.Б. – д-р політ. н., проф.

Ярош Я.Б. – канд. політ. н., доц.

Яцишин І.І. – соціолог, асистент

Яцишин У.В. – канд. політ. н., асис-
тент

Список основних умовних скорочень

амер. – американський

англ. – англійський

АП – Адміністрація Президента

АРК – Автономна Республіка Крим

бл. – близько

ВВВ – Велика Вітчизняна війна

ВВП – валовий внутрішній продукт

ВКП (б) – Всесоюзна Комуністична партія (більшовиків)

ВНЗ – вищий навчальний заклад

ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я

ВПК – військово-промисловий комплекс

ГА ООН – Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй

грец. – грецький

громад. – громадський

ГУАМ – організація за демократію та економічний розвиток у складі Грузії, України, Азербайджану і Молдови

ГУЛАГ – Головне управління виправно-трудова таборів (за часів сталінізму)

держ. – державний

див. – дивись

до н.е. – до нашої ери

дол. – долар

доц. – доцент

екон. – економічний

ЄС – Європейський Союз

ЗМІ – засоби масової інформації

зовн. – зовнішній

ЗСУ – Збройні сили України

ін. – інший

італ. – італійський

КМУ – Кабінет міністрів України

КНДР – Корейська Народно-демократична Республіка

КНР – Китайська Народна Республіка

КПРФ – Комуністична партія Російської Федерації

КПУ – Комуністична партія України

КС – Конституційний суд

лат. – латинський

м. – місто

МАГАТЕ – Міжнародна організація атомної енергії

МВФ – Міжнародний валютний фонд

млн – мільйон

млрд – мільярд

МОП – Міжнародна організація праці

напр. – наприклад

НАТО – Організація Північноатлантичного договору

НКВС – Народний комісаріат внутрішніх справ

о. – острів

ОБСЄ – Організація з безпеки і співробітництва в Європі

ОДКБ – Організація держав колективної безпеки

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ОУН-УПА – Організація українських націоналістів – Українська повстанська армія

Список основних умовних скорочень

- ПАР** – Південно-Африканська Республіка
пд.-сх. – південно-східний
пд.-зх. – південно-західний
пол. – половина
політ. – політичний
польс. – польський
ПР – Партія регіонів
проф. – професор
р. (рр.) – рік (роки) – при цифрах
РБ ООН – Рада Безпеки ООН
рос. – російський
р-н – район
РСДРП (б) – Російська соціал-демократична робітничка партія (більшовиків)
РКП (б) – Російська комуністична партія (більшовиків)
СБУ – Служба безпеки України
с/г – сільське господарство
СНД – Співдружність незалежних держав
СОТ – Світова організація торгівлі
ст. – стаття, століття (сторіччя) – при цифрах
сусп-во – суспільство
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
США – Сполучені Штати Америки
терит. – територіальний
тис – тисяча
- УАПЦ** – Українська автокефальна православна церква
УВКБ – Управління Верховного комісара ООН у справах біженців
УГКЦ – Українська греко-католицька церква
укр. – український
УНР – Українська Народна Республіка
ун-т – університет
УПЦ КП – Українська православна церква Київського патріархату
УПЦ МП – Українська православна церква Московського патріархату
ФАО – Продовольча і сільсько-господарська організація Об'єднаних Націй
фр. – французький
ФРН – Федеративна Республіка Німеччини
ЦРУ – Центральне розвідувальне управління
ЦВК – Центральна виборча комісія
ЦК – Центральний Комітет
ЮНЕСКО – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури
ЮНІДО – Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку
ЮНІСЕФ – Дитячий фонд ООН

Зміст

Вступ	.....
Від видавців	.....
А	6
Б	27
В	37
Г	55
Д	75
Е	110
Є	122
Ж	131
З	132
І	139
К	156
Л	189
М	201
Н	234
О	259
П	272
Р	336
С	354
Т	378
У	395
Ф	412
Х	418
Ц	423
Ч	427
Ш	431
Ю	435
Я	438

Лауреати Нобелівської премії миру	441
Показчик термінів та понять	449
Іменний показчик	480
Перелік міжнародних організацій політичного спрямування, членом яких є Україна або співпрацює з ними.....	489
Пам'ятні та святкові, міжнародні, всесвітні та національні дні	493
Висловлювання мислителів, громадсько-політичних діячів, політологів, відомих письменників та поетів про політику, владу, уряд	505
Список авторів	509
Список основних умовних скорочень	513
Зміст	515